CHE GUEVARA Jean Cormier

Jean Cormier

CHE GUEVARA

ÖLÜM NEREDEN NASIL GELİRSE GELSİN

CAN

Fransızca aslından
çeviren
GÜLSEREN DEVRİM

Jean Cormier

CHE GUEVARA

ÖLÜM NEREDEN NASIL GELİRSE GELSİN

Hilda Guevara Gadea ve
Alberto Granado Jimenez
işbirliğiyle

Jean Cormier

CHE GUEVARA

ÖLÜM NEREDEN NASIL GELİRSE GELSİN

YAŞAMÖYKÜSÜ

Fransızca aslından
çeviren
GÜLSEREN DEVRİM

CAN YAYINLARI LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No. 2, 80060 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0-212) 252 56 75 - 252 59 88 - 252 59 89 Fax: 252 72 33

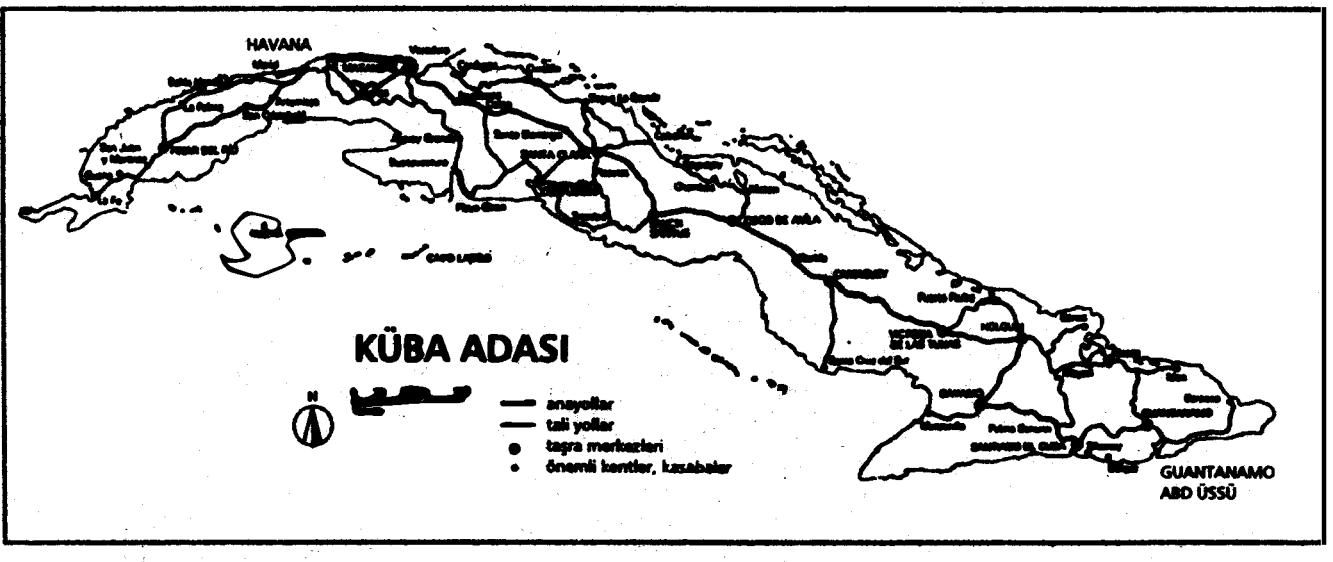
Özgün adı
Che Guevara

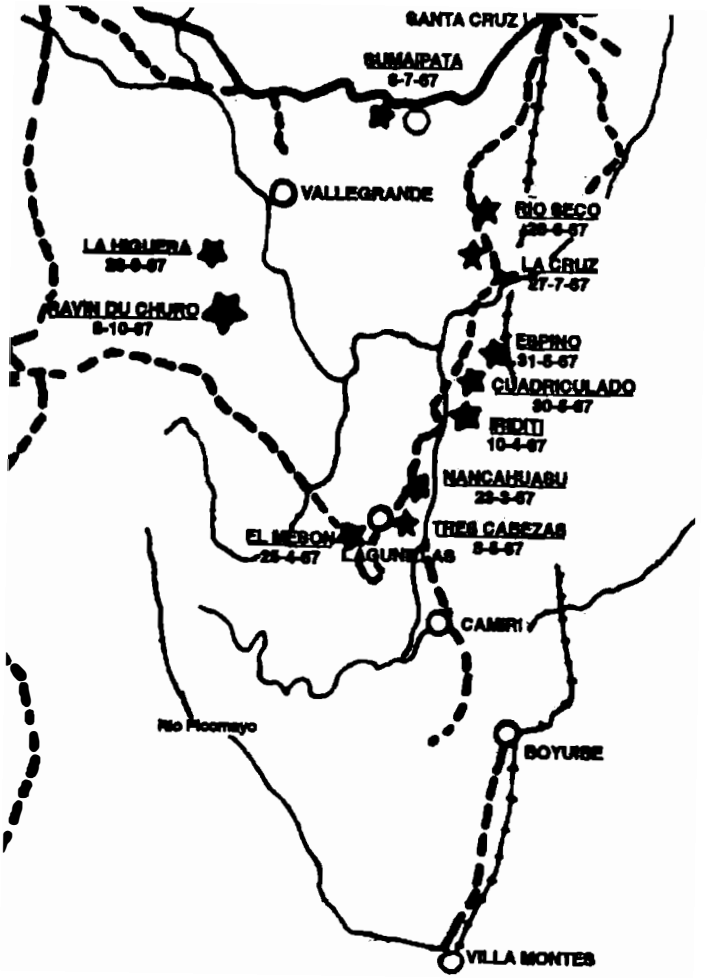
ISBN 975-510-779-7
© Editions du Rocher, 1995 / Can Yayınları Ltd. Şti. (1996)

Annem Engrace Eyheraguibel'e
Anamız Pachamama'ya

"Gerçekçi olalım, imkânsızı isteyelim."

Che Guevara

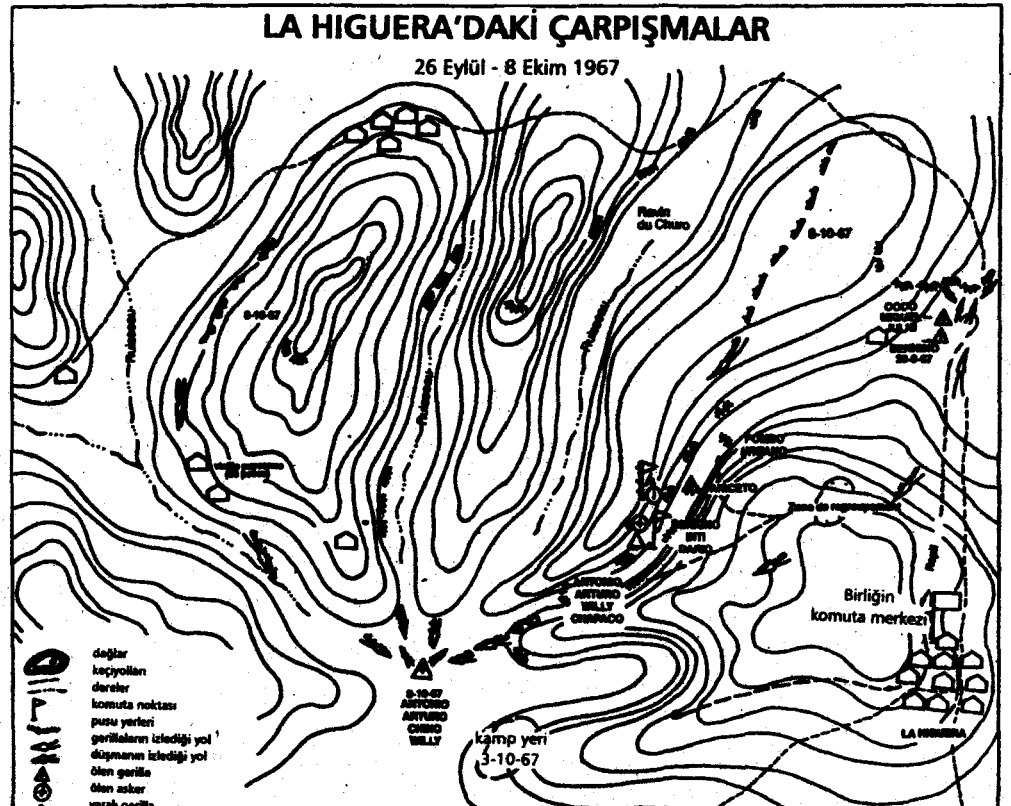

HAVANA
KÜBA ADASI
N
anayollar
tali yollar
taşra merkezleri
önemli kentler, kasabalar
GUANTANAMO
ABD ÜSSÜ

BOLİVYA'DAKİ HAREKET ÇİZGİSİ

köyler
yollar
araba geçebilir yollar

belli başlı çatışma yerl
ırmaklar
demiryolları

LA HIGUERA'DAKİ ÇARPIŞMALAR
26 Eylül - 8 Ekim 1967
Birliğin komuta merkezi
kamp yeri 3-10-67
LA HIGUERA
dağlar
keçiyolları
dereler
komuta noktası
pusu yerleri
gerillaların izlediği yol
düşmanın izlediği yol
ölen gerilla
ölen asker

Birinci Kısım

TARİHE GÖMÜLMÜŞ ZAMANLARIN PEŞİNDE

Bölüm I

ASTIMLI ÇOCUK

Arjantin, Hipolito Irigoyen'in başkanlık yılları, 12 Haziran 1928: Geleceğin Che'si olacak Ernesto Guevara, durağan bir hayat için gelmiyor dünyaya. Rosario de la Fe'de doğum sancıları tuttuğunda annesi Célia de la Şerna, Parana Irmağında, çocuğunu doğurmak istediği Buenos Aires'e doğru yol almaktadır. Hemen gemiden inen çifti bir taksi, kentteki bir akrabanın evine götürüyor ve babasının adıyla, Ernesto adıyla vaftiz edilecek çocuk orada dünyaya gözlerini açıyor.

Soyağacı karmaşıktır: California'da altın aramış bir dede, baba tarafından İrlandalı, ana tarafından Bask. 1871'de yirmi yaşında sarıhummadan ölmüş bir Albertina Ugualde'nin varlığı biliniyor. Bu iyi aile çocuğu genç adamın damarlarında her an alevlenmeye hazır, Bask-İrlanda karışımı bir kan dolaşıyor.

Guevara'lar Rosario'da çok kalmıyor. Çocuk yolculuk yapabilecek duruma gelince, gene ırmak üzerinden Atlantik'e doğru yola devam ediyor. Geçmişte, öğrenciyken birbirlerine rastladıkları Buenos Aires'te kısa bir moladan sonra, bu kez aksi yönde giderek Caraguatay limanına varıyor. Ernesto dünyayı burada tanımaya başlayacak. Mühendis olan Ernesto Guevara Lynch, Paraguay sınırına yakın, Alto Parana'da, hâlâ insan ayağı basmamış, giz dolu ormanlarla örtülü bölgede bir tarım işlemeciliği imtiyazı almıştır. Orada Mate çayı yetiştiriyor ve küçük gemiler için bir tersane kuruyor. Ernestito ilk adımlarını bu uçsuz bucaksız doğal botanik parkının bereketli yeşilliğinde, babasının yaptırdığı ahşap evi kucaklayan dev çam ağacının gölgesinde atıyor. 31 Aralık 1929'da annesi gibi Célia adıyla vaftiz edilen küçük bir kız katılıyor aileye.

1930 yılında bir mayıs sabahı, anne Célia, ikinci yaş gününü kutlamaya hazırlandıkları Tete'yi –Ernestito'yu böyle çağırıyorlar– ırmağa götürüyor. Küçük adam sudan çıkar çıkmaz titremeye başlıyor. Güney Amerika'nın bu yöresine özgü ani ısı değişikliği, çocuk için kaderin sillesi olacaktır. O akşam öksürmeye başlıyor. Doktor, çocuğun yeni doğduğunda Rosario'da ciğerlerinde meydana gelmiş küçük bir kanamanın daha da ağırlaştırdığı bir zatürree teşhisi koyuyor. Bu, Guevara'ların tüm hayatına ve genç Ernesto'nun alınyazısına hükmedecek bir uğursuzluğun başlangıcı olacaktır.

Çocuğun astımı, aileyi uygun iklim bulma uğruna katlanılan bir göçebe hayatına mahkûm ediyor. Alto Parana'nın nemli havası zararlı olduğundan, ana-baba Buenos Aires'e dönmeye karar veriyor. Bustamante Sokağında, Pena Sokağının köşesinde bir apartmanın beşinci katını kiralıyorlar. Ama ne yazık ki astım krizlerinin arkası kesilmiyor. Yeni bir göç, bu kez And Dağları eteklerinin kuru havasına doğru. Cordoba'ya vardıklarında çocuk sanki tüm ciğeriyle nefes alabiliyor gibidir. Böylece Guevara'lar, çevredeki bir kente, Arguello'ya yerleşiyorlar. Ama çok geçmeden bu açık ve kuru havanın çocuğun sağlığına yaramaktan çok, hastalığı azdırdığı anlaşılıyor. Yeni bir göç, yeni bir yerleşme... 26 Eylül 1930'da General Uriburu'nun hükümet darbesiyle sarsılmış bir Arjantin'de.

Sierra Chicas'ta, Alta Garcia'da indikleri La Gruta Otelinde, havasızlıkla çırpınan çocuk nihayet biraz rahat ediyor. Ana-baba oraya yerleşmeye karar veriyorlar. Dağın yamacına yaslanmış bir semtte, Carlos Pelegrini'de bir ev tutuyorlar. Cizvitler tarafından kurulmuş bu asık suratlı tarihi kentte yerli halkın üst üste yığıldığı reduccione'ler[1] hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bir gün, sokakta oynarken edindiği yeni arkadaşlarından biri Ernestito'yu oraya götürüyor ve çocuk, arkadaşının, anası, babası ve beş kardeşiyle tek bir odada yaşadığını, odadaki tek yatakta hep birlikte ve kışın, örtü yerine eski gazetelere sarılarak yattıklarını görünce, dehşete düşüyor. İsyan ediyor çocuk ve eve döndüğünde babasıyla konuşuyor. Bu, aralarındaki ilk 'politik' tartışma oluyor.

[1] XVII. yy Cizvitlerin kurduğu Kızılderili bölgeleri. (Çev.)

Baba Ernesto, oğluna açıklıyor, evet, yoksulluk var, yoksullukla savaşmak gerek, ama ülkeyi yöneten otoriter rejim, Kızılderililerin haklarını aramasına izin vermiyor. Grev yaptıklarında şiddetle karşılaşıyor, hapsediliyorlar. Kendisinin elinden gelen, sadece, lüks Sierra Otelinin golf alanının yapımında, emrinde çalışan işçilerin biraz daha iyi ücret almasını sağlamak. Bu yeterli olmayabilir, ama başka yerlerdeki uygulamalarla karşılaştırıldığında gene de çok şeydir.

1936 yılında, Ernestito'nun sekiz mumlu yaş günü pastası çevresinde İspanya iç savaşından konuşuluyor, sürekli konuşuluyor. Çocuk, başka ülkelerde hırsız-polis oyunu oynandığı gibi, Cumhuriyetçi-Frankist oyunu oynuyor. Bu, onun, Şilili ozan Pablo Neruda'nın dizelerini okumaya başladığı dönemdir. Kısa süre sonra, Manuel-Belgrano ortaokuluna gidecektir.

1937'de baba Ernesto Guevara, İspanya Cumhuriyetini Destekleme Komitesini kuruyor. Ernestito'ya gelince, o, baba evini, bir süre sonra semt halkının yakıştıracağı adla, *casa del pueblo*'ya, 'halk evi'ne çeviriyor, ya da, *vive como quieras,* 'istediğin gibi yaşa' diyorlar bu eve. Çocuğun her gün karnını doyurmak, hatta uyumak için getirdiği aç çocuklar, maden işçilerinin, otellerde çalışan işçilerin çocukları güler yüzle karşılanıyor. Neyse ki ev büyük, kira ucuz, çünkü semt cinli, perili diye biliniyor. Cinli, perili ya da değil, Guevara'lar orada mutlu ve huzurlu yaşıyorlar ve kapıları hiç kapanmıyor.

'Çocuk Che' işte böyle, Kızılderili arkadaşları ve astım krizlerinin izin verdiği sürece gidebildiği okulu arasında, hasta yattığı zorunlu dinlenme günlerinde kültürlü ve okuma âşığı olan, özellikle Fransız edebiyatına düşkün annesinin getirdiği, ya da babasının kitaplığından aldığı kitapları yutarcasına okuyarak büyüyor. Hiç duraksamadan, Sophokles'ten *Robinson Crusoe*'ya, tutkuyla okuduğu Freud'dan *Üç Silahşorlar*'a atlayarak.

1939'da, okyanusun karşı yakasında korkunç bir savaşın başladığı günlerde, Ernesto, bu kez kendisi, ilk haksızlık deneyimini yaşıyor. Erkek kardeşi Roberto'yla; şimdi ailenin dört çocuğu vardır. Ernesto, Célia, 18 Mayıs 1932'de doğan Roberto ve 29 Ocak 1934'te doğan Anna Maria babasından Senyor Fu-

lan'ın haciendasında[1] bağ bozumunda çalışmak için izin istiyor. Aylardan şubat ve yaz tatili, *madre*[2] izin vermiştir zaten, böylece baba Ernesto da projeye olumlu cevap veriyor. Yıllar sonra *Mi hijo el Che* adlı kitabında: "Ben her zaman, çocukları eğitmenin en doğru yolunun, onlara yetişkin olmaları için fırsat vermek olduğuna inandım," diyecektir. Ama iki bağ bozumcu, dört gün sonra geri dönüyor, Ernestito bir astım krizi geçirmektedir.

Ernestito:

– *Es un guacho de mierda*,[3] diyor Senyor Fulan için. Astım krizinin başlayacağını hissedince, çalışmaya devam edemeyeceğimi söyledim ve gitmek zorunda olduğumuz için, ücretimizi ödemesini istedim. Bize alacağımızın yarısını verdi. Bu rezilce bir uygulama, üstelik ilk kez de olmuyormuş. Herifin suratını dağıtmak için bizimle oraya gelmen gerek...

1943 başında aile, Cordoba'ya yerleşmek için bir kez daha taşınıyor. *El padre* orada bir mimarlık bürosunda iş bulmuştur. Célia, kızların büyüğü, senyoritalar lisesine giriyor. Ernestito ise halk çocuklarının gittiği Dean Funes Kolejine. En küçük erkek kardeş Juan-Martin, 18 Mayısta Şili Sokağında 288 nolu evde doğuyor. Yeni *casa del pueblo* hemen, bir önceki gibi işlemeye başlıyor, el padre'nin *la Misaria*, sefalet mahallesi adını taktığı komşu mahallenin, bir süre önce toprak kayması felaketine uğramış yoksul sokakların yeniyetmeleri, karın doyurmak ve bazen de uyuyabilmek için Guevara'lara koşuyorlar. Ernesto, fikirlerini korkusuzca dile getirmekle tanınan ozan Cordova Iturburu'nun –Ernesto'nun teyzesinin kocasıdır– dizelerini dinliyor; ozan, Arjantin'deki politik durumdan söz ediyor ona.

Çocuk, astımına rağmen, vücutça da gelişiyor. Kardeşi Roberto'yla tenis oynuyor, golf oynuyor, satrancı tutkuyla seviyor. Granado kardeşlerle dostluğu bu yaşlarda başlayacaktır. Granado'lar üç kardeş: kolejden arkadaşları Tomas, Georgio ve bir öğrenci gösterisi sırasında tutuklanmış olduğu için Ernesto'yu çok etkileyen, ondan altı yaş büyük üçüncü kardeş Alberto. Granado'lar İngiltere'den gelen, rugby adında tuhaf bir

[1] Çiftlik. (Yay.)
[2] Anne. (Çev.)
[3] Bok herifin teki. (Yay.)

oyun oynuyor. Ernesto bir gün onların Rio Primero'daki evine giderek, Platense takımının hücum oyuncusu ve kaptanı olan Alberto'dan, kendisine bu oyunu öğretmesini istiyor. Alberto bu çöküк yanaklı, sağlıksız görünüşlü çocuğa bakıyor:

– Rugby mi oynamak istiyorsun? Akılsız oğlum, ilk plakajda boynun kırılır.

Ama, genç çocuğun gözlerindeki ateşli tutkuyu görünce bir deneme yapmaya karar veriyor. Ona formalarından birini uzatıyor, sonra iki sandalyenin arkalıkları arasına bir sopa yerleştirerek, üstünden atlamasını, havada bir perende atıp, ayaklarını yere basmasını söylüyor.

– *İki kez, beş kez, on kez atladı engeli. Öyle ki, sonunda ben onu sakinleştirmek ve dur, artık yeter, demek zorunda kaldım!* Yarım yüzyıl sonra, bugün böyle söylüyor Alberto Granado. Havana'nın lüks semtlerinden biri olan Miramor'daki evinin terasında, Paticruzado romunu içerken anlatıyor... Alberto ünlü bir biyolojist, arkadaşının peşi sıra Küba'ya gelmiş, o da kendi yöntemiyle, kendi çapında bir savaş vermiş, bol süt veren bir inek cinsi yetiştirilmesi konusunda çalışmış. Alberto, Ernesto Guevara'nın gençlik yıllarının yaşayan tanığı, Che olmadan önceki Ernesto'yu en iyi tanıyan insan.

Ernesto testi başarmıştır, artık kramponları ayağına geçirebilir. Rugby oyuncusu olarak kendisi için Fuser adını seçiyor, *Furibondo de la Serna*'dan kısaltarak yaptığı bir ad. Sprinter olmasa bile, onu kısa sürede beğenilen bir açık oyuncusu durumuna getiren güçlü plankajları var. Çok daha hızlı dönüşü olan Alberto ise sevgi dolu bir takma adla, *Mial* (Mi Alberto) diye tanımıyor. Ernesto, bazen bir astım krizi yüzünden oyundan çıkmak zorunda kalıyor. Bir arkadaşı ya da aileden biri, yakında bir yerde, soluk alamayan çocuğun yardımına koşmak için elinde bir ventolin şişesiyle bekliyor. Sonunda bir gün, ana-baba, bu korkulu bekleyişe daha fazla dayanamayarak, onu anlaşma yapmış olduğu Buenos Aires'in SIC takımından (Arjantin'in en ünlü takımlarından biri, babasının da kurucuları arasında olduğu San Isidoro Club) ayrılmaya mecbur ediyor. Ama Ernesto, bir ikinci küme takımı olan Atalaye ile gizlice anlaşıyor ve ailesinden habersiz orada, kendini tümüyle bu spora vererek oynuyor.

Rugby, bu özveri, alçakgönüllülük ve cesaret oyunu, silahşorların 'Hepimiz birimiz, birimiz hepimiz için!' sözünün yemin gibi benimsendiği bu spor, onun kararlı, iradeli yapısına ve mücadele tutkusuna çok uygundur. Alberto, arkadaşının o günlerde yaptığı başka bir denemeyi de hatırlıyor:

– Bir köprünün korkuluğu üzerinde tek eliyle amuda kalkıyor ve aşağıda, yirmi metre altında hızla akan çağlayanın üstünde, öylece duruyordu. Ve Alberto, o yıllara ait fotoğraflar, gazete kesikleri gösteriyor. Takım arkadaşlarının arasında, Rugby giysisiyle bir genç çocuk. Ernesto, zayıf, çelimsiz, dar bir akarsu vadisinin iki yakası arasına uzatılmış kalasın üzerinde yürüyor, ayaklarının altında kırk, elli metrelik bir uçurum var. Ve gene Rugby, rakip bir takımın oyuncularıyla, fotoğrafta bile fark edilen aynı tutkulu kendini veriş. Sonraki yıllarda, babasına da söyleyecektir: Rugby ona, en zor koşullarla, Sierra Maestra'daki acımasız ve korkunç savaşlarla başa çıkabilmesinde yardımcı olmuştur.

Sadece, maçların üçüncü bölümünde, takım arkadaşlarıyla olan uyumu bozuluyor. Mendoza şarabını ya da beyinleri tutuşturan o korkunç içkiyi, aguardiente'yi onlara bırakıyor, bombilla'sındaki mateyi, Güney Amerika'da yetişen bir tür çobanpüskülüyle yapılan mate çayını yeğliyor. Hayatı boyunca alkolle ilgisi olmayacaktır.

1946: Juan Peron iktidara geliyor. Ernesto on sekiz yaşında. Dean Funes Kolejinin bitirme sınavlarını vermiştir. Bir yandan biraz para kazanacağı ufak tefek işler ararken mühendis olmak için üniversiteye kaydolmayı planlıyor. Babası ona ve Tomas Granado'ya karayollarına bağlı bir işletme olan Direccion Provincial de Vialidad Cordobesa'da 'maden analizciliği' işi buluyor. İki arkadaşın özellikle yolsuzluklarda uzmanlaşmış olan bu işletmedeki çalışma hayatı uzun sürmeyecektir. 1947'nin başlarında Ernesto, ailesini şaşırtacak bir karar alıyor: Buenos Aires Tıp Fakültesine yazılıyor. Kimbilir, belki astımı yüzünden. Belki, gırtlak kanseriyle ölüm yatağında olan büyükannesinin ıstırabına tanık olduğu için... Ama öncelikle hekim olmak başka insanların acılarını dindirmek anlamına geldiği için.

Buenos Aires'e giden yeni üniversite öğrencisi, tüm kozlarını birden oynuyor: rugby, futbol, yüzme; ilk üniversitelerara-

sı olimpiyatta bir satranç turnuvasına ve sırıkla atlama karşılaşmasına katılıyor. Bütün bunlar, yıl sonunda üç sınavı başarıyla vermesine engel olmuyor. Aynı zamanda, aralarında Hugo Condoleo'nun da bulunduğu birkaç arkadaşıyla bir rugby dergisi de çıkarıyor, derginin adı *Tackle* (plakaj).

Bugün hâlâ Buenos Aires'te rugby uzmanı bir gazeteci olan Condoleo şöyle anlatıyor:

– Bir akşam, derginin gelecek sayısını hazırlıyorduk ki, apartmanı polis bastı. Komünist bildiriler hazırladığımızı sanmışlar!

Ernesto yazılarını *Chancho* (Küçük Domuz) ya da Chang-Cho diye imzalıyor. Mizaha yatkınlık, gereksiz ciddiyete ve gösterişe karşı tavır, tüm hayatınca değişmez karakteri olacaktır.

1948'de aile, başkente onun yanına geliyor ve Guevara kabilesi, Araoz Sokağı 2180'deki eve yerleşiyor. Parlak bir öğrenci olan Ernesto, çok geçmeden, dünyaca ünlü bir alerji uzmanı olan Dr. Salvatore Pusani'ye asistan oluyor ve laboratuvardaki deneylere katılıyor. O günlerde, birden, öğrendiklerini uygulama fırsatı geçiyor eline. Alberto –o da tıp okumuş ve diplomasını almıştır– Ernesto'yu kendisinin görevli olduğu Cordoba'nın güneyinde, dağların içindeki San Francisco de Chanar cüzam hastahanesine, tatil aylarında çalışması için çağırıyor. Ernesto, yirmi yaşının çılgın cüretiyle, bisikletine bir Cucchiolo motoru takarak, başkentten sekiz yüz elli kilometre uzaktaki arkadaşına gitmek üzere yola çıkıyor. Yanına, bagaj olarak, üç beş parça giysiyle, zamanla bir Gandi hayranı olmuş Ernesto'yu büyüleyen, Nehru'nun *El Descubrimiento de la India*[1] adlı kitabını almıştır.

Yol boyu pek çok insanla tanışıyor. Bir gün, bir çayırın kenarında, pamuk toplayıcılara yardım ettikten sonra orada uyuyakalmış kılıksız bir adamın yanında bisikletin lastiği patlıyor. Ernesto lastiği onardığı sırada adam uyanıyor, konuşuyorlar. Adam eskiden berber olduğunu söylüyor ve kanıtlamak için, hemen saçlarını kesmeyi öneriyor. Ernesto kabul edince –niye etmesin?– cebinden paslanmış bir makas çıkararak işe koyuluyor. Ama, az sonra, öbür cebinden çıkardığı kırık bir aynayı tu-

[1] Hindistan'ın Ortaya Çıkışı. (Yay.)

tarak eserini gösterdiğinde, bedavacı müşteri neredeyse küçük dilini yutacaktır! Tek çıkar yol adama, işe sonuna kadar devam etmesini ve kafasındaki merdiven basamakları gibi inişli çıkışlı saçları tümüyle kazımasını söylemektir.

Mial Granado, bugün hâlâ, arkadaşı Fuser'in cüzam hastanesine gelişini görür gibi oluyor.

– *Bisikletiyle çıkıp geldiğinde, boğanın boynuzlarına yapışır gibi yapıştığı gidonun üzerine yatmış, alnına indirdiği kasketin siperiyle yüzünün yarısını kaplayan kocaman, kara gözlüklerin ardına gizlenmiş, av tüfeği gibi verevine omzuna astığı bisiklet lastiğiyle gelen bu adamın kim olabileceğini düşündüm. Sonra, yabancı, kafasındakileri çekip çıkarınca hayretle bir çığlık attım:* Pelao!

El Pelao, dazlak, bundan böyle Ernesto'nun bir adı da bu olacaktı; Alberto ise, o, *el Petiso*'dur, yani 'küçük', kısa boyundan dolayı.

Francisco de Chanar'da, Ernesto, arkadaşının çalışmalarını seyrederek çok şey öğreniyor. Ama, gene de çoğu zaman hekimle hastaları arasında korunması gereken mesafeyi hoş göremiyor. Alberto bir olay anlatıyor:

– *Sırtı cüzamla perişan halde olan güzel bir hasta genç kızı çok beğeniyordu ve bu yüzden Ernesto'yla tartıştık. Kız da Ernesto'dan çok hoşlandığı için, benden, hastaneden çıkmak ve bizimle birlikte, misafirim onuruna eczane binasında verdiğim eğlenceye katılmak için izin istedi. Ben kabul etmedim ve Ernesto bundan hiç memnun kalmadı. Ona, genç kızın gerçekten hasta olduğunu kanıtlamak için, güzel Hintli kıza sıcak su testi uyguladım. Cüzamlıların, derinin hasta bölgelerinde hiçbir şey hissetmediklerini herkes bilir. Genç kız da hiçbir şey hissetmedi, bu onun gerçekten hasta olduğunu kanıtlamıştı, ama müthiş öfkelenen el Pelao, beni barbarlıkla suçladı. Söyledikleri bugün gibi aklımda: "Ne kadar değiştin, acımasız oldun sen..." Başımı önüme eğdim, yaptığım yanlış olmasa bile, ben de kendimle övünemiyordum.*

Bu –çalışmayla geçen– tatilin sonunda Ernesto, Buenos Aires'e geze geze dönüyor. Gerçek 'Arjantin insanının', goşo'ların günlük hayatına katılarak, onlarla kaynaşmak, ardıç rakısı içenleri seyretmek, gece, odun ateşlerinin ışığında, onların kadınlarıyla, *chinas*'larla dans etmek için yolculuğunu uzatıyor. Bu ilk

yolculuk onda daha başka yolculuklar yapma, daha uzun sürecek, daha uzak yollara gitme arzusu uyandırıyor.

Dönüşünde başkentin hareketli hayatı onu karşılıyor. O dönemde Arjantin hızla kalkınmaktadır, tonlarla buğday ve mısır Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Avrupa'ya ihraç ediliyor. Peron çifti, Juan ve Eva, zaferlerinin doruğundadır. Buenos Aires Latin Amerika'nın en Avrupalılaşmış kenti: kabareleri, gece kulüpleri dolup taşıyor, balolarda Toulouse'lu Carlos Gardel'ün söylediği tangolarla, Karaip müzikleri, özellikle de Küba'dan gelen mamboyla dans ediliyor. Portenos, yani başkentte yaşayan Arjantinliler için –daha doğrusu kalburüstü sınıf için– bu, gerçeğin, hayalle baş başa gittiği Ütopya dönemidir.

Ernesto kuşkusuz bu coşkunun içindedir, ama o, genç bir burjuva olarak sürebileceği hayatı yaşamıyor. Onun öteki toplum kesimlerinde, öbür mahallelerde arkadaşları var. Buenos Aires'in varoşlarında kır ortasında bir barakada yaşayan iki yersiz yurtsuzla dost olmuştur. Üniversiteli arkadaşları barlarda gevezelik ederken o, bisikletine atlayarak 'yaylacı' adını taktığı bu dostlara gidiyor ve onlarla birlikte sosis kızartırken, hayat hikâyelerini dinliyor. Çoğu zaman ailesinin verdiği cep harçlığını kabul etmiyor, çünkü kendisi kazanmak istiyor harçlığını. Böylece kütüphane memuru, benzinci çırağı, *zapatero* (ayakkabı satıcısı), bir ticaret gemisinde sağlık memuru olarak çalışıyor, bu son işi sayesinde güneyde Patagonya ve Ateş Toprağı'na kadar, kuzeyde Antiller denizinde Kuraçao ve Trinidad'a kadar gidiyor. Spor yapmayı da sürdürüyor, hırsla, tüm sporları, meraktan, kendini sınamak için –eskrim, boks, Bask pölotu. Küba'da bir gün, Barbudo'lar, onun Sierra Maestra'nın tepesinde bir ırmakta kelebek yüzme gösterisi yaptığını görerek şaşacaklardı.

Her zamankinden fazla okuyor; gece, astımı uyumasına izin vermediği zaman, eline ne geçerse okuyor –ileride, Sierra Maestra'da, öbür gerillacılar uykuya yenik düştüklerinde yapacağı gibi. Astım, Che Guevara'nın yazgısının ayrılmaz parçasıdır, bir ölçüde, onun günlere sığmayan hareketliliğinin, başkalarınınkinden iki kat, üç kat daha yoğun yaşanan günlerinin ve aynı zamanda, yaşamla ölüm arasında kaldığı zaman bedenine isyan edişinin –rugby alanının kenarında yığılıp kaldığı anlar gibi– açıklamasıdır. Tüm hayatını kendisine verilmiş bir ek süre

olarak yaşadı, başka hayatlardan çok daha kısa –belki hastalığın da payı vardı bunda– ama çok daha dolu, çok daha yoğun yaşadı, sanki yaşadığı her saniye yaşamının sonu olacakmış gibi.

1951 yılı sonunda, sınavlarını başarıyla veriyor. Profesör Pisani, o sert hoca onu en parlak gelecek vaat eden öğrencilerinden biri olarak görüyor. Ama şu sırada Ernesto'yu ve onunla birlikte Alberto'yu tümüyle meşgul eden başka bir proje vardır, bir yolculuk projesi, çok büyük bir yolculuk. San Francisco de Chanar'daki denemeden sonra bunu çok tartışmışlar, çok da duraksamışlardır. Alberto hatırlıyor:

– Önce Avrupa'yı düşündük, Arjantinli olarak bizlerin de ürünü olduğumuz uygarlığın beşiğini. Yunanistan'ı, İtalya'yı, Büyük Devrimin vatanı olan, Ernesto'nun dilini konuştuğu Fransa'yı. Tabii, bir bakıma anavatanımız olan İspanya'yı da Ya da, Mısır'ı, firavunları ve piramitleriyle. Haftalar boyu karar veremedik. Ama gerçekte, kendi kıtamız Ernesto'ya daha çekici geliyordu. Kendi Latin Amerikalı köklerimizi aramak. Kolomb öncesi uygarlıkları keşfe gitmek, Machu Picchu'ya tırmanarak gizemini çözmeye, Inka'ların nasıl yaşadığını anlamaya çalışmak... Avrupa, Mısır, dünyanın geri kalan bölümü, ileride, bir başka zaman...

Bölüm II

PODEROSA II ile DOLUDİZGİN

İki arkadaş izleyecekleri yolu çizmişlerdir, bu, onları Şili'ye kadar götürecek olan, Atlantik'e bakan, bir köpek başı biçiminde, arızalı bir yoldur. Arjantin'in ortasındaki Cordoba'dan, Granado'ların yaşadığı bu kentten, Ernesto'nun doğduğu Rosario'ya doğru gidecekler, sonra Buenos Aires, Atlantik kıyısı, Mar del Plata, Miramar, Necochea, Bahia Blanca ve burada ülkenin içlerine doğru, And Sıradağlarına doğru yön değiştirecekler.

Araçlarının görkemli bir görünüşü var: Poderosa II (güçlü II). Alberto'nun ilk gençlik yıllarındaki mobileti. Poderosa Una'nın ölümünden sonra ucuza düşürüp aldığı antika bir Norton 500 cm^3 29 Aralık 1951'de, yolculuk için gereken her şey, çadır bezi, uyku tulumları, bir sürü yol haritası, fotoğraf makinesi hepsi çuvallara yerleştirilmiş, hatta bu yığının üzerine azametle kurulmuş bir de barbekü, yol boyu bulabilecekleri şeyleri kızartmak için.

Alberto anılarını:

– *Motor, korkunç bir tarihöncesi hayvanına benziyordu,* diye anlatıyor.

Yol arkadaşları deri giysilerini sırtlarına geçiriyor, uçak pilotu gözlüklerini takıyor ve yolculuk başlıyor. Biraz fazla hızlı: Ailesinin gözleri önünde gidonu yakalayınca, Alberto, fiyaka gereği, gaza fazla basıyor ve motor bir tramvaydan kılpayı sıyrılıp, yola koyuluyor. Sonunda *chiquillos*'ların (sokak çocukları) çılgın sevinci ve yoldan geçen üç beş kişinin şaşkın bakışları arasında asfaltlanmamış yolda, toz bulutları arasında gözden kayboluyorlar.

İki gün sonra Buenos Aires'te, Guevara'ların evinde durum gergindir. İki arkadaş, erkek kardeşlerin, kız kardeşlerin, teyzenin, teyze kızının, özellikle de anne ve babanın kaygılı ve öfkeli öğütlerine göğüs germek zorunda kalıyor. Ernesto itirazsız dinliyor, Alberto fırtınanın dinmesini bekliyor.

Sonunda, Célia Guevara:

– Alberto, siz, diye patlıyor, madem Ernesto'yu bu çılgınlığa sürükleyen sizsiniz, hiç olmazsa iki konuda ona sahip çıkın: Doktora sınavını vermek için dönsün ve ventolini yanından eksik etmesin...

Bu kadarla da kalmıyor. Anıları canlandırmak, duygulanmak, birlikte gözyaşını silmek gerekiyor. Albümlerden fotoğraflar çıkarılıyor. Alberto'nun gözleri önüne, masa üzerine seriliyor. Ernesto ne kadar sıskaymış, kız kardeşinin bacaklarına sarılmış...

– Kaç yaşındaymış, dersiniz? diye soruyor Anna Maria. Üç yaşında? Hayır, bilemediniz, yedi yaşındaydı.

Ve fotoğraflar birbirini kovalıyor, Ernesto mayolu, yanında, sırtında kolsuz bir kazak olan babası, Ernesto on üç yaşında, briyantinli saçlarını özenle geriye taramış, *El Grafiko*'nun 5 Mayıs 1950 tarihli sayısı, Ernesto başparmağını kaldırmış, Mikron motorlarını övüyor. Alberto ilgileniyor, başını sallıyor, anlayışla gülümsüyor. Célia, gözlerinde öfke, ani bir hareketle albümleri kapatarak:

– Gidin artık, diyene kadar. Madem gitmeniz gerekiyor, gidin haydi.

El Padre, tek söz etmeden, oğlunu göğsüne bastırıyor. Sonra gidiyor, yazı masasının çekmesinden bir şey alıyor, oğlunun eline bırakıyor: tabancasıdır bu, eşyanın arasına saklaması ve gerekirse... Sonunda herkes bilmem kaçıncı kez kucaklaşıyor ve iki motosiklet yolcusu, motorun zafer dolu patlamaları arasında uzaklaşıyor.

Bu 4 Ocak 1952 günü hava güzel, hep güzel olacak, güney yarımküresinde yazın ortasındayız. Ev köpekleri satanların toplanmayı adet ettikleri Palermo Parkının önünden geçiyorlar, Ernesto küçük bir sokak köpeğine bayılıyor ve o sıralar nişanlısı olan Chichina Ferreyra'ya armağan etmek için satın alıyor. Chichina çok zengin bir Cordobalı'nın kızıdır. Yavruya *Come*

back[1] adını takıyor, bu, Micramar'da görüşeceği nişanlıya verilmiş gizli bir söz gibidir.

Yolcular zengin plaj kentinde –birkaç yıl sonra bir sörf cenneti olacaktır– bir hafta kalıyorlar. Her ne kadar Chichina, Ernesto'nun parlak ve yanılmaz zekâsının büyüsüne kapılmışsa da, baba için aynı şey söylenemez, Baron Ferreyra kızı için, bu torlak solcudan çok daha başka talipler hedefliyor. Bir sonraki yıl, Ernesto'nun akşam yemeğine davetli olduğu Malagueno'da, Ferreyra'ların *estancia*'sında,[2] genç adam çok fazla tutucu bulduğu Winston Churchill'in aleyhinde konuştuğunda baron müthiş öfkelenecektir.

Ernesto'nun bir arkadaşı, Jose Gonzales Aguilar:

– O yemekte ben de vardım, diye anlatıyor. Chichina'nın babası onu komünistlikle suçladı, ki tümüyle yanlıştır. Ama, Birleşik Devletler'in önerdiği formüllerle SSCB'nin önerdikleri karşılaştırıldığında, bu ikincilerden yana olmamız doğaldır.

Miramar'da geçen günler çok gergin, ama iki arkadaş için öğretici oluyor. Kentin jet sosyetesini tanımak, politik seçimlerini güçlendiriyor. Ernesto bir gün çay saatinde, 'eşitlik'ten, bu insanları tedirgin edecek bir konudan söz açıyor. Bakır derili dört uşağı göstererek soruyor:

– Onların size hizmet etmeleri, arkanız sıra bıraktıklarınızı toplamaları sizi rahatsız etmiyor mu? Oysa onlar da insan, onlar da okyanusta yüzmeyi, güneşin ciltlerini okşamasını isterler.

Huzursuz gülümsemeler, şaşkın bakışlar... ama Ernesto vazgeçmek niyetinde değil ve onu en çok heyecanlandıran konudan, iktidardaki İşçi Partisinin İngiltere'de sağlık alanında uyguladığı sosyalleştirmeden söz ediyor:

– Tıbbın ticaret haline getirilmesi kesinlikle önlenmelidir. Doktorların, kentlerle kırsal kesim arasında bu kadar eşitsiz dağılmış olmasını, ceplerini doldurmaktan başka bir şey düşünmeyen –hele kırsal kesimdeki– doktorların tıptan bu kadar uzaklaşmış olmasını kınıyorum.

[1] Geri dön. (Yay.)
[2] Çiftlik. (Yay.)

Daha sonra, Ernesto-Chichina-Alberto üçlüsü plajda, kumların üzerinde enine boyuna konuşuyor, yüreklerini açıyorlar birbirlerine.

Alberto:

– Ben, diyor, burada, ilişki kurmaya alışmadığım, çok farklı düzeyde insanlar tanıdım... ve açık söyleyeyim, kendi kökenimden, halk çocuğu olmaktan övünç duydum. Bu adamlarla bu kadınların çok tuhaf bir düşünme biçimleri var. Besbelli, dünyada her şeyin bir hak olarak kendilerine verildiğine inanıyorlar. Öncelikle de, kutsal bir ayrıcalık gereği, gerçek dünyanın dışında, altın yaldızlı bir bulut üzerinde yaşamaya hakları olduğuna. Kendi sosyal durumları ya da o aptalca vakit öldürme yöntemleriyle ilişkisi olmayan hiçbir şey için kafa yormuyorlar. Neyse ki bizim, senin, Anna Maria'nın, yani Ernesto'nun kız kardeşinin, bu kuş beyinlilerle en ufak bir benzerliğimiz yok.

Ernesto, ekliyor:

– Biz hiç olmazsa beyin hücrelerimizi çalıştırıyoruz, diyor. Satranç oynarken, senin laboratuvarında çalışırken, edebiyattan söz ederken... Biz kafalarımızı doldurmaya çalışıyoruz, onlar ceplerini doldurmaktan başka bir şey düşünmüyorlar. Sonra da bu cepleri boşaltmak için ne yapacaklarını bilemiyorlar.

Sınıflar arası çatışmaların da –şampanya ve pötifur eşliğinde yapılsa bile– bir süresi var. Ayrılık günü gelmiştir. Hedef, Arjantin İsviçresi, Via Necochea ve Atlantik kıyısında Bahia Blanca. Euskadi halkının simgesi olan Guernica ağacının filizleri hâlâ yeşeriyor bu iki kentte ve Ernesto, annesinin mirası olan Bask kanının damarlarında kaynadığını hissediyor.

16 Ocakta, kahraman Poderosa II, bin sekiz yüz kilometre yol yapmıştır ve ilk yorgunluk belirtilerini gösteriyor. Bahia Blanca'da bir tamirci, kuşku verici bir öksürüğü onarıyor. Ama 21 Ocak Norton için uğursuz bir gün oluyor: Kumullarda bir fırtına, sonra birkaç kez kumda saplanıp kalma, karbüratörde sorun, sonra yakıtın bitivermesi, hatta bir de patlak lastik... Ama bütün bunlar Ernesto'nun yakasına yapışan astım krizinin yanında hiçbir şey değil! Yolculuğun başından bu yana sesi çıkmayan düşman, hiç haber vermeden, bütün acımasızlığı ile geri

dönüyor. Bir mola sırasında, matesini içerken, genç adam bir anda titremeye başlıyor, midesi bulanıyor, yere serilerek kusuyor. Doktor Granado motosikletinin arkasına oturtuyor onu, en yakın kente, Chole-Choel'e gidiyorlar. Ve 24 Ocaktan 27 Ocağa kadar, üç gün kalıyorlar orada. Henüz çok az tanınan bir ilaçla, penisilinle krizi tedavi ediyorlar. Kent Hastanesinin doktoru, genç meslektaşıyla bizzat ilgileniyor ve iki arkadaşı kendi evine de konuk ediyor.

Ernesto, iyileşir iyileşmez her krizinden sonra olduğu gibi, yeni bir yaşama tutkusuyla Poderosa II'yi boynuzlarından yakalıyor gene. Ülkenin içerlerine doğru dümen kırıyorlar: dağlar yaklaşıyor, yol gitgide daha sarp, daha arızalı. Chelforo ve Quenquen köylerinden geçerken, sürücü, yolcusuna:

– Şu *kakik*[1] adlarını görüyor musun? diyor. O toprak kurtları Buenos Aires'ten, Paris'ten, Londra'dan, hayvan sürülerini buralara gönderip 'çölü uygarlaştırdıkları' ve Kızılderilileri katlettikleri günden sonra, geçmişimizden bize kalanlar, bunlar işte.

Cipoletti'de –Arjantin'in her yerinde rastlanan İtalyan köylerinden biri– çarpık bacaklı binici, aştımlıyla geceyi karakolda saman dolu şiltenin üzerinde geçiriyor, kentte bulunabilecek en iyi yatak bu. Komşu hücrede iki tutuklu, kızarmış piliç ve bir testi kırmızı şarapla bağıra çağıra âlem yapıyor. Fuser'le Mial, mideleri bomboş, aç gözlerle seyrediyorlar. Geçici olarak gözaltına alınmış olan iki tefeci, üç beş litre şarap karşılığında yasa temsilcilerinin hoşgörüsünü satın almışlar. Komşu motosiklet yolcuları açlıklarını unutmak için, saman şiltede oturmuş, politika konuşuyorlar. Kırk yıl sonra, Alberto'nun, bu tartışmanın çok ideolojik olan ayrıntılarını hatırlaması için, gözlerini bir an kapatması yeterli.

Ernesto: Bu durum aslında mantıklı, diyor. Çünkü adına tüccar denilen bu hırsızların ceza olarak ödeyeceği para, onların yazar kasalarından, devlet yönetimindeki gözü doymaz heriflerin kasasına aktarılacak. Oradan da ya kreol oligarşisinin ya da uluslararası bankaların kasalarına... İşte gene, halkın alınteriyle biriken değerlerden yararlanan bir avuç insan! Oysa bu paralar halkın bütçesini genişletmeye yaramalı ve hayatlarında, mutlu-

[1] Orta Amerika yerlilerinde başkan. (Çev.)

luk diye içkiyle at yarışından başka hiçbir şey tanımayan bu insanların eğitilmesine harcanmalıydı.

Alberto: O toplum, yüzyıllardan beri, o korkunç okul –basın– Kilise üçlüsü tarafından hep böyle yönlendirildi. Özellikle kendi öz gücünü tanıma olanağından yoksun bırakıldı.

Ernesto başını sallıyor... sonra, birden, geleceğin Che'si, lirizmi ve geniş politik ileri görüşlülüğü ile bir an, şimdi kendini çaresiz hisseden bu genç idealistin kabuğunu yırtarak, kendini gösteriyor:

– Petiso, diyor, hep böyle oluyor: yazı ya da tura, hep meteliğin iki yüzü! Çevrenin güzelliği, doğanın görkeminin karşısına, toprağı işlemek uğruna ölenlerin yoksulluğu çıkıyor. Ve, yoksulların soyluluğu, cömertliği karşısına, toprak sahiplerinin ve devletin gücünü temsil edenlerin açgözlü, doymak bilmeyen hırsı!

Yan hücrede sarhoşlar horluyor. Fuser'le Mial, susuyor şimdi, Latin Amerika'nın, And'ların güzelliğini ve Kızılderililerin yoksulluğunu, Miramar'ın zengin Porteños'larını düşünerek. Alberto, uykuya gitmeden, yazı ya da tura, diye tekrarlıyor, yazı ya da tura!

Ertesi gün, Pampa Kızılderililerinin Ateş Toprağında kahramanca yol alıyorlar. Gece karanlığı, çevredeki dağlar yüzünden umduklarından daha erken çökerken, Norton birden bir çukura giriyor ve yolcularını, rodeo atları gibi sırtından yere fırlatıyor. Bilanço: kadro kırılmış. Uyku tulumlarına girip sabahı beklemekten başka çare yok. Ertesi sabah, kadrosu demir telle sarılıp sarmalanmış olan Poderosa II, kaplumbağa hızıyla yola koyuluyor. Collon Cura Irmağını akıntı alıp götürmesin diye kalın bir kablo boyunca çekilen bir salla geçiyorlar. Sağlam toprağa ayak bastıklarında akşam olmak üzere ve yolcular, çevrede, otele benzer hiçbir şey olmadığını görüyorlar. Buna karşın, sol yanlarında büyük bir hacienda, kuşkusuz, zengin bir toprak sahibinin evi var. İki arkadaş yoldan ayrılıp eve doğru yürüyor. Ev sahibi de merak etmiş, onları karşılamaya geliyor. Garip bir adam bu, Von Put Camer adında bir Prusyalı, eski bir subay. Onlara, kendisinin, Dünya Savaşı sonrasında Güney Ameri-

ka'nın uzak ve ücra köşelerine gelip yerleşen, yani saklanan eski Nazilerden biri olduğunu söyleyecektir. Konuklarını büyük bir nezaketle ağırlıyor, gece için bir oda hazırlatıyor ve ertesi sabah onlara topraklarını gezdiriyor.

Alberto:

– İnanılmaz bir şeydi, diye anlatacaktır. Topraklarında kendisine, çamlarıyla, geyikleri ve tipik Prusya evleriyle yeni bir Kara-orman yaratmıştı.

İki arkadaş, Von Put Comer'in çevrede yaşayan öteki Prusyalılarla birlikte tertiplediği bir balık avı partisine davet ediliyorlar. Bütün bir günü, şanlı geçmişin hasretini çeken birkaç eski junkerle alabalık kovalamakla geçiriyorlar. Bu, Ernesto'ya babasının, savaş yıllarında Accion Argentina'nın Nazizmle mücadele hareketinin bir militanı olarak Cordoba'daki vatandaşlarını, ülkeye yerleşen Almanların oluşturduğu tehlikeye karşı uyarmaya çalıştığı günleri hatırlatıyor. Babası, bu adamların, Hitler'in bir süre sonra gerçekleştirmeyi planladığı istila harekâtında köprü başları olacağına inanıyordu. Hitler de aslında, *Mein Kampf*'ında, Güney Amerika'daki az gelişmiş ülkelerin işgalinden söz ediyordu. Ve Ernesto bir gün, çıplak bir tepenin üzerinde, kapısında gamalı haçlı bayrağın dalgalandığı bir evden, bir grup üniformalı Nazinin çıktığını görmüştü.[1]

6 Şubatta, hiç ummadıkları bir yerde bir tamircinin yaptığı kaynakla şasisi yenilenen Poderosa II, ilk karlı tepelere ulaşıyor. Baş döndürücü dorukların eteklerinde uyuyan Carrue Chico ve Carrue Grande göllerini geçtikten sonra, Fuser, sonsuz karların yakıcı havasını solumak arzusunu yenemiyor, dünyanın çatılarından birinin tepesine çıkacaktır; Mial, gölgesi gibi peşinden gidiyor. Sırtlarında deri giysilerle, ayaklarının altında kayıp yuvarlanan, birlikte yuvarlanmaktan zor kurtuldukları kaya parçalarıyla dört saatlik çok zor bir tırmanıştan sonra, nihayet, kondorların görkemli dünyasına varış.... Sonra dönüş, yorgun, bitkin, lamaların dolaştığı düzlüğe doğru. Bir orman korucusu onları buluyor, dişleri birbirine çarpan iki adam, onlara kaynar

[1] Savaşın ortasında, Naziler, Roberto Ortiz'in başkanlığı dönemi hariç, Arjantin'de, özellikle askerlerin iktidara gelişinden sonra, ülkede özgürce örgütlendiler. (Çev.)

et suyu ikram ediyor ve And Sıradağları bir tablo gibi gözlerinin önünde, pestil gibi uyuyorlar.

Büyü devam ediyor, Nahuel Huapi Gölü, *Espejo Grande* (Büyük Ayna). Bir akşam, gölün kenarında, çiçeğe durmuş bir mersin ağacının altında çadırları kurdukları sırada, nereden çıktığını anlayamadıkları bir serseri Norton'un yanında beliriyor, ateşli gözlerini motora dikiyor. Sonra iki arkadaşa karmakarışık laflar ediyor; Şilili, tehlikeli bir haydudun sınırı geçtiğini, yeni kurbanlar bulmak için buralarda dolaştığını söylüyor. Bir süre sonra, Fuser, Mate dolu bombillasını yere bırakıyor, cebinden –yanından hiç ayırmadığı– el Padrenin Smith-Wesson'unu çıkarıyor, gelişigüzel bir atışla gölün üstünde uçmakta olan bir ördeği vuruyor; sonra hiçbir şey olmamış gibi yerden bombillasını alıyor. Müthiş korkan serseri, gerisini beklemeden kaçıp gidiyor.

14 Şubatta, Puerto Frias'da Arjantin-Şili sınırını geçiyorlar. Yirmi kilometre sonra, ilk Şili yerleşimi, Peulla görünüyor, Esmeralda Gölünün, adını taşıdığı değerli taşla aynı renkte, zümrüt rengindeki gölün kıyısında. Burası Alberto'ya arkadaşının yazı-tura'sını hatırlatıyor: çevrenin güzelliği, insanların konukseverliği yazı; tura ise, tüm çevrenin sahibi olan şirket tarafından sömürülüşü, gölde dolaşan tekneler, bu küçük kent. Hiç kimse buradan, şirket kasasına birkaç pezo bırakmadan geçemez, iki motosiklet yolcusu dışında tabii, dört yanı açık bir sundurma, ipler ve yırtık yelken bezleriyle kendilerine yaptıkları hamaklarda uyuyan iki yolcu.

Osorno yanardağının yamaçlarındaki donmuş lav akıntıları, Poderosa'nın işini zorlaştırıyor. Aynı adı taşıyan kentte, hastane idarecilerine bir nezaket ziyareti yapıyorlar –hastaneye zarif bir şekilde, aile pansiyonu diyorlar– ve politika konuşuluyor. Mial'la Fuser, demokrasinin geleceği hakkındaki düşüncelerinden, ülkeyi işçilerin kurtaracağından söz etmeye başlıyorlar... Ev sahibi sözü kesiyor:

– Ülkeyi bir kişi kurtarabilir, bir tek kişi: General İbanez del Campo. Şili'de bir tek rejimin şansı var: diktatörlük. Üst tarafı, fasa fiso...

Norton, 17 Şubatta zincirinin bir parçası düştüğü için yol kenarında hareketsiz kalıyor. Yolcular, bir çiftçinin kullandığı,

her tarafı dökülen bir kamyoneti durduruyorlar. Motoru arkaya koyuyor, kendileri önde, sürücünün yanında oturuyorlar. Yol boyunca, Fuser, tarım reformundan söz ediyor heyecanla, toprağın nerede olduğunu bile bilmeyen, uzaktaki bir adamın değil, o toprağı işleyenin malı olması gerektiğini anlatıyor. Sözü bittiği zaman, adam başını sallıyor:

– Bana bir şey vermelerini istediğim yok! İstediğim sadece işimin karşılığında ücretimi almak. Bunu da bana, General İbanez del Campo garanti edecek.

Poderosa'nın artık kamyonette yolculuk yaptığı o günler –çiftçiden sonra, ilerici fikirleri olan bir veterinerlik öğrencisi yükleniyor motoru– *Los Easy Riders Hermanos* da çevrede tanınmaya başlamıştır. Valdivia'da, haklarında bir yazı çıkıyor, yanlışlarla dolu, abartılı bir yazı. Temuco'da, *Austral*'ı okuyunca, yolculuklarının hedefinin, Şili'nin Pasifik'teki ileri karakolu Paskalya Adası olduğunu öğreniyorlar. Güzel, ama ne yazık ki gerçekleşemeyecek bir proje.

Bahtsız Norton'un can çekişmesi sürüyor. Ernesto zinciri onarmayı başarıyor, ama seleye oturmaları ile yere yuvarlanmaları bir oluyor, sebep bir kenet ve devindirici tekerlek aksı. Bilanço korkunç: karter delinmiş, yola devam etmek olanaksız. Üstelik, Bahia Blanca'dan beri arka fren olmadığına göre, pahalıya mal olsa bile, bir tamirci çağırmak gerekiyor. Adamın, Poderosa'nın bağırsaklarıyla uğraştığı iki günü onlar, milangü ile, yöresel bir dansla harcıyorlar. Tango, *aguardiente*,[1] sarhoş *peon*'lar[2], hatta kavga dövüş: Fuser, bir peonun karısıyla dans ediyor; biraz fazlaca yakın dans etmiş olmalı, elinde şişeyle üstüne yürüyen kocayı Mial, tam zamanında yakalıyor. Artık gitme zamanı...

Bir demiryolu köprüsünün altında vites kutusu dağılıyor. Adı çok şirin bir kente, Cullipulli'ye kadar –bu ad insana bel canto dinlermiş duygusunu veriyor– motoru itiyorlar. Orada bir demirci, kırık parçayı onarıyor ama, Norton yola koyul-

[1] Bir çeşit alkollü içki. (Çev.)
[2] İşçi. (Çev.)

mak istemiyor. Bir umutsuzluk beliriyor zihinlerinde. Tekrar kamyon, Malleco'ya, sonra Los Angeles'den Şili'ye kadar. Yolda zayıf, bitkin atlarının sırtında, pançolarına sarınmış, başlarında geniş kenarlı, yırtık pırtık şapkalarıyla, zayıf, bitkin Kızılderililere rastlıyorlar. Los Angeles'te çok da korkutucu görünmeyen iki *chicas*, yolcuları itfaiyecilerin kışlasına götürüyor, orada çavuş onları konuk ediyor. Hatta, bir yangın ihbarında ekibe katılma ayrıcalığı tanıyor onlara: Çan çalıyor, iki arkadaşa birer kaskla ceket uzatıyorlar, onlar da *Chili-Espana* yazılı bir moto-pompa atlıyorlar. Yangın yerine geldiklerinde ise, yazık, çok geç, her şey olup bitmiş: Kiracılar kurtulmuş, ama tahta ve bambudan yapılmış ev yerle bir olmuştur. Fuser yıkıntıları aralamaya girişirken, Mial de yakaladığı bir hortumla son alevlere saldırıyor ve tam o sırada, yıkılan çatının dumanı tüten kalıntısının altından, yürek parçalayıcı bir miyavlama duyuluyor. Ernesto, itfaiyecilerin itirazlarına aldırmadan koşuyor ve seyircilerin alkışları arasında elinde kara bir tüy yumağıyla geri dönüyor. Böylece kurtardığı kedi, kışlanın maskotu olacaktır.

İki aydan fazla süren bir yolculuktan sonra Santiago'ya varıyorlar. 2 Mart 1952'de, kamyonet kasalarında taşımaktan yoruldukları Poderosa II'den ayrılma kararı alıyorlar. İleride tekrar buluşacakları güzel günleri beklemek üzere, güvenilir bir vatandaşlarının ambarına bırakıyorlar motosikleti, eşyalarının durduğu torbaları aldıktan sonra, tozdan, rutubetten korumak için çadır beziyle sarıp sarmalıyorlar Poderosa'yı. Bunu yaparken de onu kefene sarmış gibi hissediyorlar kendilerini ve yürekleri ezik, uzaklaşıyorlar.

Bundan böyle yola otostopla devam edecekler. Valparaiso'da Rapa Nui (Paskalya Adası) hayalinden vazgeçmek zorunda kalıyorlar: Altı ayda bir sefer var ve gemi daha yeni kalkmış. Fuser burada, Gioconda'da, sabah Matelerini içtikleri bistroda tanıştıkları yaşlı bir astımlının evine gidiyor.

O günü anlatırken, "Zavallının durumu içler acısıydı diye yazıyor. Daracık odasında berbat bir ter ve ayak kokusuna, bir de toz kokusu karışmıştı. Astımın yanı sıra bir de müzmin kalp yetmezliği vardı. Böyle bir olayda hekim, bütünüyle çaresiz ol-

duğunun bilincindedir, ama gene de durumun düzelmesi için birşeyler yapmak ister. Hayatın karşısında başı dik durarak, yaşamını sürdürmesi için gerekli parayı kazanma uğruna sonuna kadar savaşabilecek bir insanı böylesine dize getiren haksızlığın son bulması için.

"Bunun gibi yoksul ailelerde, ekmeğini kazanamaz hale gelen insan, çevresinde zor saklanan bir düşmanlığın oluştuğunu görür. Böyle bir durumda o insan artık bir baba, bir ana, bir erkek kardeş olmaktan çıkmış, hayatta kalabilmek için yapılan savaşta ayağa köstek olmuştur. Sağlıklı toplum, hastalığınız yüzünden sizi suçlar, sanki bu size bakmak zorunda kalan insanlara yapılmış ağır bir haksızlıkmış gibi.

"Hayatın sonunda, geleceği yarınlarla sınırlı olan bireyler için, tüm dünyadaki proleter ailelerde yaşanan facia korkunçtur. Ölmekte olan bu insanların bakışlarında, bir boyun eğiş, bir utanç, tıpkı az sonra bizi kuşatan o büyük gizde kaybolup gidecek olan bedeni gibi, çevresindeki boşlukta kaybolan, cevap bulamayan açgözlü ama ümitsiz bir avutulma isteği, yakarışı vardır. Anlamsız, saçma bir toplumsal kast sistemi üzerine kurulmuş olan bu düzen daha ne kadar yaşayacak, bilemiyorum. Ama yöneticilerin, rejimlerinin mucizelerine alkış tutmakla daha az zaman harcamaları ve toplumun ihtiyaçları için daha çok, hep daha çok para bulmaları gerekir, hiç vakit kaybetmeden!

"Hasta için yapabileceğim çok bir şey yok aslında, ona perhiz önerdim, bir idrar söktürücü ve astıma karşı bir ilaç yazdım. Cebimde kalmış birkaç Dramamin tabletini de ona verdim. Çıkarken ailenin ilgisiz bakışları arasında ihtiyar, teşekkürlerle uğurladı beni."

Yolcular, sonunda liman polisini atlatarak gizlice, *polizones* olarak –bu İspanyolca sözcük çok güzel– kuzeye doğru gidecek olan *San Antonio*'ya biniyorlar. Atlantik'ten ve Miramar'daki lüks yaşamdan sonra, Pasifik'teki yolculuklarına, bir teknenin tuvaletinde ve kapının her yoklanışında, sırayla *Occupado*[1] diye bağırarak başlıyorlar.

Alberto:

– Neyse ki gemide başka tuvaletler de vardı, diye anlatacaktır.

[1] Meşgul. (Yay.)

İki saatin sonunda, polizonlar, yer darlığından ve havasızlıktan bunalarak dışarı çıkıyorlar. Şans eseri, kaptan anlayışlı bir adam. Babaca öğütlerden sonra Fuser'i tuvaletleri temizlemeye –kendileri orayı seçmemişler miydi?– Mial'i soğan ayıklamaya gönderiyor. Bundan sonra yolculuk olaysız geçiyor, boş zamanlarında kaşalotlarla uçan balıkları seyrediyorlar. İki arkadaş Antofagasta'da iniyor, planları Bolivya'daki Salar Chalviri'ye yakın Chuquicamata bakır madenlerine gitmek.

Başparmakları havada, zorluk çekmeden yol alıyorlar. Hedeflerine varabilmelerine yetecek kadar çok kamyon var. Yol, tek yeşil otun görülmediği, gri, sonra kırmızıya çalan kurak tepelerin arasında kıvrıla büküle gidiyor. Kaktüs bile yok. Baquedano'da mola veriyorlar; köy çıplak çölde, çinko damlı barakaların sağlı sollu dizildiği bir yoldan ibaret, ufuk olarak sadece güherçile tepeleri. Barakalar, çoğunlukla, maden işçileriyle demiryolu çalışanlarının 'biraz avunabilmek için' geldikleri büfeler. Geceyi geçirecek yer arayan Fuser'le Mial, hırpani giysiler içindeki bir çiftle tanışıyorlar. Erkek komünist olduğu şüphesiyle tutuklanmış, üç ay hapiste yatmış. Şimdi, iş bulmak için çırpınıyor, ama alnına yapıştırılan yafta yüzünden bu neredeyse imkânsız.

Karı-koca gecenin soğuğunda titreşirken, Ernesto bir barakanın kenarında mate hazırlıyor. Adam, heyecanla, pek çok arkadaşının, komünist oldukları için Guachipato'da kurşunlandığını ya da okyanusta boğulduğunu anlatıyor. O konuşurken, kadın onu aşk dolu, hayran bakışlarla seyrediyor. Ernesto, içinin, felaketleri ve peşlerini bırakmayan zulmü filozofça karşılayan bu yoksul ve cahil, ama yüreği zengin çift için dünyaya kafa tutmaya hazır sonsuz bir sevgiyle dolduğunu hissediyor. Mateden sonra, dört insan, dondurucu soğukta uykuyu yakalamaya çalışıyorlar.

Ertesi gün iki arkadaş, kurak ve çıplak Calama platolarına ulaşıyorlar. Önlerinde, göz alabildiğine uzanan, sınırsız bir serap var; bazen, dümdüz bir yolda yalpalayarak yürüyen bir kamyon görünüyor uzakta. Güneş batarken, tüm doğa büyüleyici güzellikte ve korkunç... Fuser'le Mial, platonun sınırına varıyor, orada inanılmaz bir manzara bekliyor onları. Aşağıda dev bir şantiye var, Colorado'daki Grand Canyon sanki, ama insan

eliyle kazılmış bir kanyon bu, dev boyutları ve çalışan işçileriyle firavunlara layık bir şantiye. Kilometreler boyunca, birkaç yüz metre yükseklikteki tepelerde sayısı belirsiz böcek sürüleri, Kızılderililer, kızıl renkli toprağı, ateş toprağını kazıyor. Bu yangın öylesine büyük ki, gözleri ve ruhları tutuşturuyor.

Görkemli, dehşet verici Chuquicamata maden ocakları, Kolomb öncesi dönemin yüce halklarının son güneş tapınağı ve yeni 'konkistador'ların[1] onları mahkûm ettiği cehennem.

[1] Fatih. (Yay.)

Bölüm III

CHUQUİCAMATA, TANRININ ESİNİ

Ernesto Guevara de la Serna, 1952 yılının 13 Martıyla 16 Martı arasında, Chuquicamata'da Che olma yoluna giriyor. Olağanüstü bir yazgı için, olağanüstü bir mekân, tarihi bir buluşma!

Maden ocağının girişinde bir nöbetçi kulübesi: Her isteyen buraya giremez. Buna karşın Fuser'le, Mial'ı şaşırtacak bir durum; ne üstleri aranıyor, ne bir şey soran oluyor. Hatta yönetici, büyük bir nezaketle, kamyonetle madeni gezmelerine izin veriyor ve yanlarına, işgüzar ve geveze bir teğmeni katıyor. Ernesto, böyle buram buram dolar kokan bir yerdeki bu karşılamaya şaşırıyor. Aslında, onlar da kendilerini hekim olarak tanıtmışlardır. Akşam, polisler, onları yemeklerini paylaşmaya davet ediyor. Konuklar, bir gün öncesinden beri hiçbir şey yemediklerinden, ikram edilenleri büyük bir iştahla yiyorlar. Sonra, yatakhanede, her biri rahat kamp yataklarından birine serilip bitkin uyuyorlar.

14 Mart, Mister MacKeboy'u, maden işletmesinin müdürünü ziyare için, sabah, güneşle birlikte kalkılıyor. Bekleme odasında, uzun süre sabırla beklemeleri gerekiyor, sonra onları, Ernesto'nun çok fazla Amerikalı bulduğu bu Mister MacKeboy'la tanıştırıyorlar. Çok fazla Amerikalı, 'boyu posu, kilosu, çikleti ve hele, çok kesin, saplanıp kalmış fikirleriyle...' MacKeboy, bozuk İspanyolcasıyla önce, burada turistik bir gezi yapmadıklarını söylüyor onlara, sonra gene de yanlarına bir rehber veriyor ve ziyaret başlıyor.

Önce maden ocağı, açık havada. Maden, birkaç kilometre boyunca uzanan, elli metre kadar taban genişliği olan sekilerden

oluşmuş. Sekilerde, içlerine dinamit yerleştirilen oyuklar açılıyor, patlamalar dağdan dev parçalar koparıyor. Böylece kopan parçalar elektrikli lokomotiflerin çektiği küçük vagonlara yüklenip ilk öğütücü değirmene kadar taşınıyor. Sonra maden filizi ikinci öğütücüye, oradan, hep biraz daha incelerek, üçüncü öğütücüye aktarılıyor. Toz haline gelince, dev havuzlarda, sülfürik asitli işlem yapılıyor. Bu sülfat bileşiği, asidi yeniden oluşturarak bakırı açığa çıkaran elektroliz silindirlerine sevk ediliyor. Tıptaki araştırmaların tutkulu takipçisi olan iki genç bilim âşığı, gördükleriyle büyülenmişlerdir. Elektrolizle ayrılmış olan bakır, dev fırınlarda, iki bin derece sıcaklıkta eritiliyor. Sıvıya dönüşen maden, geniş kalıplara dökülüyor, üzerlerine kireçlenmiş hayvan kemiklerinin öğütülmesiyle elde edilmiş kemik tozu serpiliyor. Kalıplar soğutuluyor, böylece tekrar katılaşan bakır, tuğla biçiminde külçeler halinde, elektrikli vinçlerle kalıplardan alınıyor, işler, kalıplardaki çapakların da temizlenmesiyle sona eriyor ve böylece üstün nitelikte ve kusursuz bakır külçeleri elde edilmiş oluyor... Her şey, Chaplin'in ünlü *Asri Zamanlar* filmine layık bir mekanik şaşmazlıkla yürütülmektedir.

Ernesto ise, makinelerle değil, insanlarla ilgilidir. İşçilerle konuşurken, onların, sadece kendi bölümlerinde yapılan işlemleri bildiğini, hatta, bazen, sadece bir kısmını bildiğini görüyor. Bir çoğu, on yılı aşkın süredir burada çalıştığı halde, yan bölmede ne yapıldığından habersiz. Bu durum, işçiye daha rahat hükmedebilmek için onun bilgi ve kültür düzeyini çok düşük seviyede tutmak isteyen Braden Company'nin planı gereği... Cesur sendika yöneticilerinin –içlerinden birinin Ernesto'ya anlattığı gibi– işçileri, kendilerine sunulan iş sözleşmeleri konusunda aydınlatmak için sürekli çaba harcamaları gerekiyor.

Biraz uzaklaştıkları zaman, konukları gezdiren dedikoducu rehber, yüzünde kurnaz bir gülümsemeyle fısıldıyor:

– Önemli bir toplantı yapılacaksa, öteki yönetim yardımcılarının birkaçıyla, madencileri kandırıp geneleve sürüklüyoruz. Böylelikle toplantıda, oya sunulacak konuların kabulü için gerekli çoğunluk sağlanamıyor.

Sonra, sakin bir sesle, devam ediyor:

– Doğrusunu söylemek gerekirse, işçilerin istekleri de kabul edilebilir gibi değil. Bir günlük grevin şirketi bir milyon dolar zarara sokacağını düşünmüyorlar bile.

– Peki, ne istiyorlar, mesela?

– Ohoo, yüz pezoya varan zamlar...

Yüz pezo, aşağı yukarı bir dolar.

Ertesi gün, daha işletmeye açılmamış yeni bir bölümü geziyorlar. Fabrikada, üretim zincirinden ayrışmamış olarak çıkan bakır sülfürü işlemek amacıyla kurulmuş. Böylece yüzde otuz civarında ek üretim bekleniyor. Dev fırınlar inşa halinde ve seksen dört metre yüksekliğinde bir baca Güney Amerika'nın en yüksek bacası olacak. Fuser bacaya tırmanma arzusuna karşı koyamıyor. Önce, altmış metreye kadar asansörle, sonra demir bir merdivenle. Alberto da zorlanarak peşi sıra tırmanıyor ve yukarıda, tepede, bu minare olmayan minarede bir müezzin gibi göklere doğru seslenen arkadaşının, bulutlara karışıp kaybolan sözlerini duyuyor. Ama bu sözler Alberto'nun anılarında kaybolmayacak, o bu sözleri hep hatırlayacaktır.

– Bu topraklar, burada Kuzey Amerikalıların ceplerini doldurmak için ölesiye çalışan Arauco halkının! Onların farkında bile olmadıkları bir hokkabazlıkla atalarının kırmızı toprağı, yeşil banknotlara dönüşüyor. Tabii, Yankiler ve onların uşakları için okul var –bak, Alberto, şu bina! Onların çocuklarını eğitmek için özel öğretmenler geliyor. Ve, kuşkusuz, bir golf alanı... ve onların evleri, prefabrike evler değil.

Fuser, Andlı insanların üst üste yığıldığı barakalara bakarak düşünüyor:

– Gene de, bu sistem, konut sorunu için çözüm olabilir. Yalnız burada, Cuhquicamata'da değil, tüm Şili'de, hatta, neden olmasın, tüm Latin Amerika'da! İyi düşünülmüş ve iyi uygulanmış bir plan yeterli olur. Özenilerek, güzel renkler seçilerek. Burada her şey baştan savma yapılmış, işçilere, en az masrafla, sadece en zorunlu ihtiyacı karşılayacak bir barınak yapmak için. Onlar tesislerin dışına atılmış ve lağım bile yapılmamış.

Küba devlet bankasının başkanı olarak *Che* banknotlarına imza ataçak olan adam, çevrede, şimdilik dokunulmamış ama gelecek on yılda işletilecek, sınırsız genişlikteki kırmızı toprağa bakarak hesap yapıyor:

– Şu anda bile günde doksan bin ton maden filizinin çıkarıldığı bu topraklardan elde edilecek milyonlarca dolar düşünü-

lecek olursa, insanın insan tarafından sömürülüşünün kolay kolay sona ermeyeceği anlaşılır.

Ocampo, Şili bakır üretimi konusunda yazdığı kitapta, verimliliğin inanılmaz boyutlarını anlatmak için, sadece kırk günlük üretimin tüm yatırım harcamalarını karşıladığını iddia etmiştir. Ernesto okuduğu zaman bu gözlemi abartılı bulmuş, inanmamıştı. Bugün, bu sözlerin gerçek olduğunu düşünüyor. Ve garip bir biçimde kararlı, yeni bir güçle donanmış olarak aşağı iniyor. Bu idealist genç adam, geleceğin büyük gönüllü hekimi, başkaları için, en yoksul olanlar için çarpışacaktır, bundan kuşkusu yok. Sadece bir işaret bekliyor, bir kıvılcım, bu da gecikmeyecek.

Nitekim, o işaret geliyor, çok bekletmeden. Yere indikten sonra tahta haçlardan bir ormanın göz alabildiğine uzandığı bir mezarlığın yanından geçiyorlar.

Ernesto, rehbere:

– Kaç kişi yatıyor burada? diye soruyor.

– Bilmem, diye karşılık veriyor rehber, önemsemeden: Belki on bin...

Fuser ona bakıyor:

– Belki mi?

– Hepsini tek tek yazamıyoruz.

– Peki onların dulları, yetimleri, onlara ne veriyorsunuz?

Adam, cevap vermeden, omuz silkmekle yetiniyor. O zaman Ernesto arkadaşına dönüyor ve Alberto onun gözlerinde, yeni bir ateşin yandığını görüyor, en yoksun olana duyulan sonsuz sevgiye eklenerek, geleceğin isyancılarını, geleceğin savaşçılarını yaratan bir başka ateş: alınteri içicilere, kan içicilere duyulan nefret.

Chuquicamata: Kızılderili dilinde bir sözcük –'Kırmızı dağ' anlamında– Che Guevara'nın beynine, asla silinmemek üzere kazınacaktır.

Martın 16'sında iki arkadaş madenden ayrılıyor ve serüvenlerle dolu yolculuklarına Tocopille yönünde devam ediyor. Fuser, ailesine yazdığı mektupta kendisini yıldızlı derebeylik sancağına saldıran Don Kişot'a benzetiyor. Tomruk taşıyan bir

kamyon, yolcuları Peru sınırına doğru götürüyor. Sürücü yolda, *cuecas*'lar söylüyor, And halklarının şarkılarını. Geceyi Iquiqece limanında bir fare ailesiyle paylaştıkları bir hangarda geçiriyorlar. Ertesi gün, Arica'ya, Peru'nun sınır limanına doğru yola çıkış. Yolda, iki konkisdador'un, Almagro ve Valdivia'nın anısına dikilmiş iki yazıt görüyorlar. Fuser'le Mial güneşin kavurduğu bu sarp, daracık, taşlı yollarda, yaya ya da at sırtında, silahları omuzlarında Güney Şili'ye doğru inen zırhlar içindeki Kastilyalıları düşünüyorlar...

Arica'dakilerin gelişlerinden haberi var, bölge hastanesinin laboratuvarında onları bekliyorlar. Doktor Granado, cüzam mikrobunun kolayca yakalanmasını sağlayan Zielh-Nielsen ayıracıyla ilgili bir gösteri yapıyor. 23 Martta, Lluta Irmağının karşı kıyısında, Chacalluta'dan Peru'nun yoksullarından, topraktan, dağlardaki ırmaklardan söz eden birkaç dize söylüyor.

– Neruda mı? diye soruyor Alberto.

– *No, Marti!*

José Marti, 19. yüzyılda Küba Devriminin babası olan ozan. Konsoloslukta bekleyen mektuplarını aldıktan sonra Quechua ve Aymara kültürlerinden derinden etkilenmiş olan küçük kentte dolaşıyorlar. Kıvrıla büküle giden dar sokaklar, üç beş ağaç ya da alçak bir duvarla birbirinden ayrılmış toprak parçaları. Kadınların, kalkık, geniş kenarlı kara şapkalarının altındaki canlı ve sıcak renkli giysiler, elbiseler, pançolar Ernesto'ya İnkalarla ilgili bir şiir için esin kaynağı oluyor. Bir meslektaşlarının verdiği cip ve sürücüsü onları Kuzey yoluna götürüyor. Yolun üzerinden akıp giden bir su, kimi zaman arabayı bile sürükleyecek kadar güçlü ve yaygın çavlanlar yapıyor. Üç bin metre yükseklikte kurulmuş bir kent olan Tarata'da (Aymara dilindeki anlamı, yol ayrımı) sokaklar güneş altında kavruluyor ve ötelerde, geri planda, fırtınanın karları savurduğunu görüyorlar.

Cip geri döndüğü için, rengârenk boyanmış, tıklım tıklım bir kamyondan olma otobüsle, Titicaca Gölüne doğru yola devam ediyorlar. Az sonra, lamalarla vigunyaların otladığı yeşil bir yosun örtüsüne varıyorlar. Daha da yüksekte, beş bin metre sınırının aşıldığı Ilave'de, karların arasında, üzerinde bir haç bulunan, tuhaf bir taş yığını görülüyor. Karısı ve çocuklarıyla ye-

re çökmüş, oturmuş bir Kızılderili, kaderci suskunluğunu bozarak: "Apacheta!" diyor. Sonra yolculardan biri Fuser'le Mial'a, oradan geçen herkesin oraya kendi taşını bıraktığını anlatıyor, böylece tümülüs gitgide bir piramide dönüşüyor. Halkın inancına göre, yoksul kişi burada taşıyla birlikte yükünü de Pachama'maya, besleyen, yaşatan Toprak Ana'ya boşalttıktan sonra, huzur bulmuş ve dinlenmiş olarak yeniden hayat yoluna koyuluyor.

– Peki, ya haç? diye soruyor Ernesto.

– Papaz onu oraya, yerli halka ulaşmak için koyuyor. Apacheta ile haçı bir araya getirerek bir din alaşımı yapıyor. Apacheta'nın da aslında Katolik olduğunu savunabilmek için onun gücünü elinden almaya çalışıyor. Böylece, Kiliseye bağladığı Katoliklerin sayısıyla övünebilecektir! Oysa yerli halk, Pachamama'ya ve Viracocha'ya, İnka tanrılarına inanmaya devam ediyor.

Ulu Tanrı'nın bir temsilcisinin böylesine aldatmacalara başvurması, yalana, hastalık denilecek bir nefret duyan Ernesto'yu çok sarsıyor. O, İnka'ların, olağanüstü gelişmiş bir toplum olduğunu ve beş yüzyılın, onların özgüvenlerini ve kendi büyüklüklerine olan inançlarını yok ederek, çocuklarını boyun eğmeye, alkole ve kolaya esir olmaya mahkûm ettiğini biliyor.

Ernesto'yla Alberto tekrar kamyon-büse bindiklerinde artık gece, göz gözü görmüyor, karanlıkta, uyumuş insanların üzerine basıyorlar. Hiçbir tepki yok, ne bir ses, ne bir hareket... Evet, karşılarında yenilmiş, yazgısına boyun eğmiş, hatta, belki, alkolle, uyuşturucuyla kendinden geçmiş insanlar var. Uzaklardan gelmiş bir uygarlık tarafından onlara, beyaz derili iki Arjantin'liye benzeyen insanlar tarafından ezilmiş, yerle bir edilmiş, bahtsız Kızılderililer!

Doğan güneşin ışıkları gözlerine giriyor: Yüksek düzlük, Patagonya çevresini andırıyor. 26 Mart akşamüstü kamyon-büs Puno'ya ve Titicaca'ya tepeden bakıyor. Yere atlıyorlar ve Titicaca'nın, dört bin metre yükseklikte asılı kalmış bu büyük, çok büyük, sessiz, kıpırtısız gölün üstünde günbatımını görebilmek için koşuyorlar. Sonra yolculuk yeni bir kamyon-büsle, kuzeye doğru devam ediyor. Kamyona tırmanacakları an duraliyorlar: İçeride tüm bir Kızılderili kabilesi, yirmi patates çuvalı, beş fıçı

ve bir sürü kümes hayvanı var. Ama sürücü otoriter bir tavırla yukarı itiyor onları, herkes biraz daha sıkışıyor sadece. Genç bir yerli, yeni yolcuların kucağına hoş geldin armağanı olarak bir piliç bile bırakıyor ve yeniden yola koyuluyorlar.

Juliaca'daki molada, gürültücü, kendini beğenmiş bir astsubay, bir şişe *pisco* çıkarıyor, iki Arjantinliye ikram ediyor. Ve onlara, ne adam olduğunu göstermek için tabancasını çekiyor, havaya ateş ediyor ve tavanda bir delik açılıyor. Ama gürültüye gelen patron kadın, tavandaki deliği görünce bağırmaya başlıyor, astsubay bir anda sönüyor, silahın yanlışlıkla, kendi kendine ateş aldığını söylüyor kekeleyerek. Patron kadın gidip polisi getiriyor, arkadan tartışma başlıyor ve sonunda işi halledip, aptal astsubayın fiyakasını kurtarmak, iki arkadaşa düşüyor.

Ancak kamyon-büsle kuzeye doğru ilerledikçe, Avrupa'lı yolcuların sayısı da artıyor. Bir ara, sel gibi bir yağmur, üstü açık kamyon-büsü dövmeye başlayınca, sürücü mahali 'beyaz efendiler'e teklif ediliyor. Fuser'le Mial, yağmur altında sırılsıklam olmuş kadınlarla çocuklara bakarak, kesinlikle reddediyorlar başta. Ama sonra ikramı kabul etmek zorunda kalıyorlar, çünkü insanlar bu reddedişin sebebini anlayamıyor, tuhaf gözlerle bakıyorlar onlara. Güneş görünüyor yeniden, arkadaki yerlerine dönüyorlar, şarkılar söyleniyor.

Bir sonraki molada, iki arkadaşın karınları aç ve cepleri boş. O zaman, sonradan da, midelerinin zil çalıp da ceplerinde metelik olmadığı günler hep tekrarlayacakları bir oyun tezgâhlıyorlar. Yerlilerin dikkatini çekmek için Arjantin şivesini abartarak yüksek sesle konuşuyorlar ve otelde onlara, hoş geldin, diyecek birkaç yerli oluyor her zaman.

– Merhaba, diyor Alberto da. Hava ne güzel, değil mi? Bugün arkadaşımın doğum günü.

Yan masadaki adam:

– *Feliz cumpleanoz*,[1] diye söze karışıyor.

– Sizlerle kadeh tokuşturmak isterdik ama, bir bardak sudan gayri bir şey ikram edemeyiz, diyor Mial önemsemeden. On paramız yok, ne yapalım, hayat bu...

– O halde ben ısmarlıyorum, ne içerseniz?

Ernesto, acı bir gülümsemeyle:

[1] Mutlu yıllar. (Yay.)

– Ah, çok teşekkür ederiz ama, içmemeyi yeğleriz, diyor. Boş mideyle içince dokunuyor.

Her üç denemeden ikisinde, iyi kalpli adam, tuzağa düşüyor ve onlara birer tabak yemek ısmarlamadan edemiyor.

31 Martta, Cuzco'ya geliyorlar. İnkalar, Quechua'larla Aymaraların topraklarının arasında kurulu bu kente dünyanın göbeği derler. Yolcuların ilk işi, Machu Picchu'ya tırmanmadan önce bilgilerini arttırmak için kent müzesini gezmek oluyor. Orada tanıştıkları genç bir melez öğrenci kız, kentte kaldıkları sürece onlara rehberlik edecek. Antropoloji bölümünde, İnkaların, kafatasını delerek ameliyat yapmış olduklarını görüyorlar, bu gözlem sonunda Ernesto, onların eski Mısır'la kıyaslanabilecek bir uygarlığa ulaşmış olmaları gerektiğini söylüyor. Sonra *champis*'den, altın, gümüş, kalay, bakır alaşımından yapılmış küçük heykeller dikkatlerini çekiyor. Bu heykelciklerin çoğunda alaycı bir erotizm var, incelik ve güzellikleri, yapan sanatçının ustalığını sergiliyor. Altın lama başları, zümrütten yapılmış kakik figürleri geçiyor gözlerinin önünden. Eski uygarlıklara büyük ilgi duyan Ernesto, kulpları kuş ya da puma biçimindeki vazolarla bazı Asur figürleri arasındaki benzerliği fark ediyor. İleriki yıllarda, İnka öncesi çağlarda Asya'dan İnka ülkesine göç dalgalarının geldiğini savunan teze ilgi duyacaktır.

İki arkadaş, resim defterleri ellerinde, kiliseleri geziyor ve buralarda korunmakta olan kutsal eşyanın zenginliği karşısında şaşkınlığa düşüyorlar. Duvardaki bir yazıya göre katedraldeki kutsal kap mahfazası yirmi sekiz kilo ağırlığında saf altından ve üzerinde iki bin iki yüz değerli taş var. Bu zenginlik, özellikle melez genç kızı rahatsız ediyor:

– Bunca altın, hiçbir işe yaramadan burada beklerken okullarımızda kitap yok, diyor.

Maria-Magdalena, iki yolcuyu, Alberto'nun iki yıl önce Arjantin'deki frengi konulu bir kongrede tanıştığı bir cüzam uzmanına, Dr. Hormosa'ya götürüyor. Doktor önce, üzerindeki hırpani pantolon ve tozlu ceketle genç meslektaşını tanıdığını kabul etmiyor bir türlü. Hormosa'nın bin kere özür dilemesi için Mial'in, kongrede çekilmiş bir fotoğraftaki doktorların adlarını tek tek söylemesi gerekiyor. Birkaç bardak dolusu cinden

sonra, Atahualpa Yupanqui'nin bir plağını dinleyerek yeniden dünyanın en iyi iki arkadaşı oluyorlar.

Hormosa yolcuların emrine bir Land-Rover veriyor, bu sayede Ollantaytambo kalesine gidiyorlar. İnkaların vadisini çevreleyen dağlar tümüyle ekilmiş; dağlar öylesine yüksek ki, aşağıdan bakıldığında çift sürenler ve öküzleri pire gibi görünüyor. Hava ılık, pırıl pırıl, okaliptüslerin gölgesinde, keçiyolları boyunca göz alıcı renkleriyle çiçekler fışkırmış. Uzun tüylü eşekler yamaçlarda otluyor, doruklar bulutlara karışmış.

Sonunda, baş döndürücü bir kayalığın üzerinde tünemiş Ollantaytambo kalesine ulaşabiliyorlar. Tonlarca ağırlıktaki granit bloklar, yerle gök arasında asılı duruyor. Efsaneye göre, İnkalar, özsuyu bu taşları eriten bir bitki biliyor ve bu bitki sayesinde taşa hükmediyorlarmış. Yumuşayan taş, kil gibi yoğrulurmuş. Efsane, şöyle devam ediyor: "Yuvasını kayalıklarda yapan bir kuş vardır, o kuş da bilir bitkiyi, kayayı oyarak yuvasını yapmak için gagasıyla o bitkiden bir parça taşır." Yapı, barış zamanı, mısır ürünü için kullanılırken, bir saldırı halinde, savaşta, ele geçirilmesi imkânsız bir kale olabilecek boyutlarda ve biçimde düşünülmüştü.

Büyük bir heyecanla kalenin tüm çıkmalarını, tabyaları ve köşe bucağını gezdikten sonra Fuser'le Mial Cuzco'ya dönüyorlar. Eğlence ve İnka spor merkezi olan Yucay'da dolaşırken, Ernesto, çantasından, bir gemide sağlık memuru olarak çalışırken yazmış olduğu bir yazıyı çıkarıyor, okuması için Alberto'ya veriyor.

"Günbegün, anlaşılması zor olgular, tıpkı bir görünüp kayboluveren göktaşlarının uzaydan gelip geçişi gibi, insanı savurur ve onu değişmeden sürüp gitmesi gereken hayatının dışına iter. Böylece, örneğin, sağlığımızın her an tehlikede olduğunu fark etmeden bir evde yaşayıp gider ve bu tehlikenin kaynağının radyestezi ışınımları olduğunu aklımıza bile getirmeyiz. (...) Sıcak ve tenha denizlerdeki yolculuklarımdan birinde, ruhum öylesine bir sıkıntı ve azap içinde kalmıştı ki ve bu azabı yaşamak zorunda olduğum günler öyle uzun gelmişti ki bana; tehlikelerin uzaklaştığı şu gün, ümitle, iyimserlikle gülümsüyorum ve beni kuşatan havayı tüm gücümle içime çekiyorum. Yoksul bir kahvede bir masaya oturmuş, bala düşmüş karınca gibi, öylece,

hareketsiz duruyor, olguları ve sonuçlarını düşünüyorum ve birden bilincine varıyorum: Bir insan ya da söylenivermiş bir söz, bizi, bir anda korkunç uçurumlara ya da ulaşılmaz doruklara götürebilir."

Az sonra, bir köylüyle sohbet ediyorlar ve adam onlara kendi üzücü deneyimini anlatıyor:

– Evlendiğim zaman, on iki yıl kadar önce, kırların ortasında bir ev yaptım. Ağaçları kestim, çalılıkları yaktım, toprağı işlenebilir hale getirmek için taşlarını ayıkladım, hazırladım. Bütün bunlar üç yılımı aldı, bu süre içinde toprak sahibi hiç ortalarda görünmedi. Tam ürün alma vakti gelince, beni polis marifetiyle kapı dışarı etti. Çok daha yükseklerde bir yere yerleşmek için karımla ve iki oğlumuzla evden çıktık. Dördüncü yılın sonunda, iyi bir ürün alacaktım ki, toprak sahibi polisi gene üstüme yollamak için tam o sırayı seçti, gene evi terk ettim. Asla emeğimin karşılığını alamadım.

Fuser'le Mial, adamın kurbanı olduğu haksızlıklara duydukları isyanla birbirlerine bakıyorlar, zavallının olayı anlatışındaki kaderci boyun eğiş yüreklerini sızlatıyor. Ernesto, arkadaşına okuttuğu yazısında: "Bilincine varıyorum birden," diyordu. "Bir insan ya da söylenivermiş bir söz, bizi bir anda korkunç uçurumlara ya da ulaşılmaz doruklara götürebilir."

Bölüm IV

MACHU PİCCHU

3 Nisan 1952, bugün, bugün büyük gün, onca hayal edilen, beklenen Machu Picchu'ya çıkış günü. Önce, feniküler benzeri bir trenle zikzaklar çizerek tırmanış: Yolun bir bölümünde lokomotif vagonları itiyor, bir bölümünde çekiyor. Demiryolu, Vilcanota Irmağının kollarından biri olan rio Pomatalés'in kıyısı boyunca gidiyor. Yükseklik arttıkça bitki örtüsü değişiyor, tropik bitkiler başlıyor, zenginleşiyor.

İki arkadaş, yolculuk notları yazdıkları defterlere, geçtikleri köylerin adını kaydediyorlar: Pucuyra, Iracuachaca, Huacanto. Ernesto, on dört yaşındayken mektupla aldığı resim derslerinin yardımıyla, manzaraları ve köylülerin günlük hayatlarından sahneleri ustalıkla çiziyor. Her durakta –Viracocha bilir, kaç durak var! *Cholas*'lar (melezler) ve yerliler yemek dolu tepsiler uzatıyor: biberli çorbalar, keçi peyniri, sıcak sıcak mısır, üzeri kırmızı biberli manyok çörekleri. Yeni yeni ağaç türleri görülmeye başlıyor. Torok, şirimoya, cins cins eğreltiler, begonyalar, ırmak şimdi daha hızlı, daha güçlü. Sonunda tren 'Machu Picchu' yazan bir tabelanın önünde duruyor. Fuser ve arkasından onun gölgesi gibi Mial, vagondan atlayıp katırların geçtiği patikadan giderek yolu kısaltmak için turistik yoldan ayrılıyorlar.

Beyaz granitten yapılar, sarp dağların arasına sıkışmış bir boğazdan gürüldeyerek akan ırmağın altı yüz metre kadar yukarısında. Güneş batarken, alçalmış birkaç bulut dorukları gümüşsü bir yaşmakla örtüyor. Burada insanın eseri, doğanın eserleriyle aynı düzeye erişebilmiş. Önce Huayna Picchu'nun, genç

dağın sunduğu bu yer, sonra Machu Picchu'nun, kente adını veren ihtiyar dağın inanılmaz görkemi.

Kent, düşeymiş zannını veriyor, sanki kuranlar, onu önce yatay olarak inşa etmiş, sonra doksan derece çevirmişler gibi. Fuser ve Mial, bunca güzellik karşısında büyülenmişler, Güney cephesinden tırmanan bir patikayla ulaştıkları nöbet kulesinden ayrılamıyorlar. Aşağıda, doğudaki vadiye tepeden bakan tapınağıyla kral sarayı. Granit blokları kusursuzca birbirine oturuyor ve devamlılığı asla zedelemiyor. Duvarlar yükseldikçe, blokların boyutlarının da küçülmesi tapınağa güzellik ve sağlamlık kazandırmış. Yarım daire biçimindeki tapınağın pencerelerinden birinde, üç santim çapında, silindir şeklinde delikler var, bunlar, güneşi simgeleyen altın diski taşırmış.

Che, sonradan, Machu Picchu hakkında, şunları yazacaktır: "Kalıntıları bulan arkeolog Bingham'a göre Machu Picchu, istilacılara karşı bir korunak olmanın ötesinde, egemen Quechua halkının anavatanı ve kutsal toprağıydı. Daha sonraları, istilacılar geldiğinde, yenilmişlerin sığınağı oldu. (...) Bu tür yerleşimlerde hep olduğu gibi, Güneş Tapmağı, kaidesini oluşturan kayalığa oyulmuş ünlü İntiwatana'sı ile kenti taçlandırıyordu. Orada da büyük özenle cilalanmış taşlar, çok önemli bir kentin varlığının işaretidir. Irmağa bakan yönünde, Quechua mimarisinin tipik bir özelliği olan, yamuksu, trapez biçimli cephede üç pencere var. Bingham, bence epeyi zorlanarak yapılmış bir yakıştırmayla, bunların İnka mitolojisinin kahramanlarından Ayar kardeşlerin, 'seçilmiş ırk'a, vaat edilmiş toprağın yolunu göstermek için kaçtığı pencereler olduğunu iddia etmektedir.

O akşam, Ernesto –hayatı boyunca yaşadığı en güzel akşamlardan biri olduğunu yazacaktır– Simon Bolivar'ın mektuplarını okuyabilmek için uykuyla savaşıyor. Bolivya'ya adını veren, Venezuelalı libertador, kurtarıcı Simon Bolivar. Mektupları okudukça, düşünceleri ve hayalleri alevleniyor.

Nisanın 4'ünde, sabah, şafak sökerken, Mial'le birlikte Huayana Picchu'ya tırmanmaya başlıyorlar. Vilcampa kalesine tepeden bakan son dört yüz metre, çok sarp olduğu halde, iki sporcu için engel oluşturmuyor. Sonra, dorukta çekilen bir fotoğraf ve gelecekte, oraya döndükleri günü bekleyecek olan, bir şişeye koydukları imzalı kâğıt parçası. Fuser şişeyi yere bırakı-

yor, akmakta olan zamanın okyanusuna bırakır gibi. Burada bulduğu geçmiş zaman, taşların ve insanların geçmişi, onun geleceğidir aynı zamanda. Neruda'nın dizelerini mırıldanıyor:

Taş merdivenli yüksek kent,
yeryüzünün uykulu giysileriyle
hiç örtemediği her şeyin son sığınağı.
Dikenli bir rüzgârda nasıl sallanırsa
ışıkla insanın beşiği
İki paralel çizgi gibi sende kesişti.

Taşın anası akbabaların köpüğü,
İnsan şafağının yüksek camadanı.
İlk kumlara gömülen kürek. [1]

Bir süre sonra, yanlış bir adla, burç diye adlandırılan kurban yerinde, bakirelerin kurban edildiği taşın üzerinde matelerini kaynatmak için oturuyorlar. Ölüm taşına boylu boyunca uzanan Mial, kendini hayal gücüne bırakıyor:

–Cuzco'lu Maria-Magdalena ile evleneceğim, karım Manco Capac II'nin soyundan geldiğine göre, ben de Manco Capac III olacağım. Partimi kurup halkıma seçim yaptıracağım. O zaman Tupac Amaru devrimi başlayacak, yani, gerçek Güney Amerika Halklarının devrimi...

Fuser başını sallıyor:

– Silahsız bir devrim, ha? Sen delisin, Petiso!

Cuzco'ya dönüş daha uzun sürüyor. Tren, duraklarda, gelişlerinde olduğundan daha fazla zaman kaybediyor. İnsanlar, pazartesi ayinine *nucchu* çiçeği toplamak için trenden inip inip biniyorlar. Yolcularımızı hiç tedirgin etmeyen gelişigüzel bir yolculuk. Bundan faydalanarak evlerine mektup yazıyorlar. El Petiso, o sırada, Fuser'in, kurban taşının üzerinde söylediği sözü de düşünüyor. Ve hemen, on yıl önce söylenmiş bir başka cümle aklına geliyor.

[1] Bu dizeler Prof. Cevat Çapan tarafından dilimize çevrilmiştir. (Çev.)

"1943 sonunda Cordoba'da ikinci dönem öğrencilerinden, tutuklanan yüzü aşkın öğrencinin serbest bırakılması için bir gösteri düzenlenmesi istenmiştir. Ernesto, yargılanmadan hapsedildiğim merkez karakoluna beni görmeye geldi. Avukatla konuşmamı bitirince, o sıralar on beş yaşında olan Ernesto, şöyle dedi: "Polisler seni enselesinler diye sokağa çıkacaksın, ha? Ben, elime silahı vermedikleri sürece kesinlikle hiçbir işe girişmem."

Aynı şeyi, ilerki yıllarda da tekrarlayacaktır: "Gerici şiddete, sadece devrimci şiddetle karşılık verebilirsin!" Bu Latin Amerika gezisi Ernesto için bir aydınlanma süreci oldu. Machu Picchu'dan ayrıldıktan sonra ve hele Chuqiacamata'dan sonraki aylar onun 'devrimciliğinin kuluçka dönemi' olacaktır.

Cuzco'dan sonra, yol arkadaşları ülkenin içlerine doğru ilerliyor. Abancay'dan itibaren, Peru'nun tropikal ormanlarını geçerek, Lima yönünde kuzeye dönüyorlar. Kamyonla, yaya, katır sırtında. Huancarama, Andahuayas, Ayacucho, Luricocha, Oxamampa... İnsana bir gitar bulup şarkıya başlama arzusu veren isimler. Kâşifler, yeniden doktor oluyor, çocuklara BCG aşısı yapıyor, yaralanmış işçileri, veremli kadınları tedavi ediyorlar. 13 Nisanda, sabahın dördünde, Alberto, bir astım kriziyle çırpınan Ernesto'ya böbreküstü bezlerinin adrenalin salgısını artırmak için bir kalsiyum iğnesi yapıyor.

1. Mayıs günü valiler kentine varıyorlar, İşçi Bayramı o gün, bir sıraya oturuyorlar, müthiş bir rahatlama duygusuyla: Saatlerce yürümekten ayakları kan içinde kalmış... Dikişleri sökülmüş, her yanı yırtık giysileri ve savaşçılarınkine benzeyen sakallarıyla, tuhaf bir görünüşleri var. Akşam ev sahiplerinin, Dr. Pesce'nin sofrasında yeniden insan yüzlerine kavuşmuşlardır. Masanın çevresindekiler pırıl pırıl insanlar: Son bilimsel buluşlarından, uluslararası politikadan, spordan, edebiyattan söz ediliyor. Ernesto çevresini, düşünceleri, seçkinliği ve coşkusuyla etkiliyor.

Ev sahibi Pesce, dolu dolu yaşayan bir insan, General Odria iktidarı ele geçirdiğinde, üniversitede tropikal hastalıklar kürsüsünde ün sahibiymiş. İlerici fikirleri yüzünden, Huambo'ya, Lima'ya sekiz yüz kilometre uzaklıkta ve üç bin metre yükseklikte kurulu sefil bir Kızılderili köyüne sürülmüş. Kendisi gibi çevresinden koparılan meslektaşlarının çoğu genellikle

barların, kumarhanelerin ve taşra genelevlerinin gedikli müşterisi olmuşlar. Profesör Pesce, o, en basit aletlerle bir baskül, bir derece ve bir tansiyon aletiyle bulunduğu çevrede araştırmalar yapmaya başlamış. Yüksek bir platoda yaşayan insanların fizyolojisi konusunda önemli bir çalışma yapmış. Egsantematik tifüsü ilk tanımlayan ve üç tür taşıyıcı flebotomu ayıran o olmuştur; tıpta deriyi çizerek açmakta ve kanama meydana getirmekte kullanılan lansetlerden biri onun adını taşır. Çevrede cüzam bulunduğunu saptayarak küçük bir hastane kurmuştur. Araştırmalarının sonuçları uluslararası bilim dergilerinde yayınlanmış, bu yüzden, yitik dağların arasında, zavallı postacıyı iki büklüm eden, yığınla mektup almaya başlamış. Bir ölçüde, bu tanınmışlıktan ötürü, biraz da ordu baskısının hafiflemiş olması sonucu, bir süre sonra üniversitedeki kürsüsüne geri gönderilmiş.

O akşam, misafirlerine, iyi geceler dilemeden önce, Profesör Pesce her birine *Suskunluk Enlemi* adlı kitabını armağan ediyor. Kitabı uzatmasından da belli ki bundan büyük gurur duyuyor. Ne yazık ki, okuduktan sonra, iki arkadaş aynı fikirde birleşiyorlar: ilgi çekici hikâyelerini anlattığı zamankinin aksine, kitap, okunur gibi değil. Egzotizmi denemek istemiş ve başaramamış. '3000 metredeki yoksul evini' sade bir dille anlatacak yerde, özentili yazmayı yeğlemiş. Gene de Mial, Fuser'den, konuya değinmeyeceğine dair söz alıyor.

Ama, son gece, doktorun iki arkadaş için verdiği veda ziyafetinde, Pesce, kitabı nasıl bulduklarını soruyor. Ernesto burnunu tabağına eğerken, Alberto birşeyler söylemeye çalışıyor: "Yaylaları çok güzel anlatmışsınız. İnsan kendini orada sanıyor. Yerlilerin yaşayışı, köylülerin çalışmaları, o hüzünlü izlenimler... Bunlar çok başarılı." Ama ne yazık ki profesör, öbür davetliye dönerek, soruyor:

– Ya siz, Guevara, siz ne düşünüyorsunuz?

Ernesto, yalandan, neredeyse, hastalık derecesinde nefret ediyor, en haklı sebepler söz konusu olsa bile. Ev sahibine bakmamaya çalışıyor, dalgın gözlerini çevrede gezdiriyor, zaman kazanmak için Peru usulü pişmiş türlüden koca bir kaşık daha alıyor. Alberto imdadına koşuyor:

– Ben, diyor, Urubamba'daki su baskınlarını anlattığınız bölümü çok beğendim, doktor. Çok heyecanlı, çok hareketli.

Madam Pesce de kocasının eseri için övgü dolu birkaç söz söylüyor ve başka konuya geçiliyor. Ama *despedida*,[1] veda zamanı gelince profesör, Amerikan usulünce sırtına vurarak, bir kez daha soruyor Ernesto'ya:

– Haydi, Guevara, kitabım hakkında ne düşündüğünüzü söylemeden gidemezsiniz!

Fuser derin bir soluk alıyor, işaretparmağını kaldırıyor, sonra bir nefeste kitabın tüm kusurlarını sayıyor. Mial, bahtsız kurbanının önünde sadece başını sallamakla yetinerek, yavaş yavaş söndüğünü görüyor. Ernesto, sonunda kesin hükme varıyor:

– Sizin gibi gerçek bir solcunun, bir yerliye, hatta bir meleze hiçbir şans tanımayan böylesine gerici bir kitap yazmış olması inanılır gibi değil.

Pesce, yenilmiş, bozulmuş:

– Haklısınız, Guevara, haklısınız, diye tekrarlayabiliyor sadece.

Tedirgin bir hava içinde ev sahibinden izin istedikten sonra, iki arkadaş, tek kelime konuşmadan, kentin öbür ucundaki evlerine gidiyorlar. Rimac'ın üstünden geçen köprüye geldiklerinde Mial artık kendini tutamıyor:

– Profesörü, senin yaptığın gibi aşağılamak için insanın senin gibi eşek, senin gibi iğrenç bir herif olması gerek! Adam bizi evine misafir etti, sofrasını açtı, emrimize bir cip verdi, ama sen ne yaptın? Bütün kabahati kendini romancı sanmak ve sen bunu adamın suratına çarptın! Bravo! Çok güzel, çok!

O zaman Ernesto, ölesiye üzgün:

– Ama biliyorsun, diyor, ben hiçbir şey söylemek istemiyordum, ona cevap vermemek için elimden geleni yaptım.

Saydığı, değer verdiği bir insanı böylesine yaraladığı için derin bir acı duyuyor. Ama yalan söylemiş olsa, daha da fazla acı çekeceğini biliyor.

Üç haftaya yakın kaldıkları Lima'da, iki arkadaşın belleğine yerleşen iki yüz var: Doktor Pesce'nin yüzü ve Zoraòda Boluarte'ninki. Zoraòda, güzel, yardım sever, iki maceracının en

[1] Veda. (Yay.)

gencine özellikle sevgi duyan, iyilik perisi rolünde kusursuz bir kız. Annesi nefis yemekleri yaparken üçü birlikte Carlos Gardel'in plaklarını dinliyorlar. Gitme vakti gelince, Zoraòda onlara küçük bir Primus marka elektrikli ocak armağan ediyor. Yolculuklarının bundan sonraki bölümünde, ne zaman ocağı kullansalar, onu hatırlayacaklar.

17 Mayıs, Lima'ya *adios* ve istikamet Amazon! Ama dünyanın, debisi en yüksek ırmağı olan Amazon'da yolculuk yapabilmeleri için önce rastlantıların ve iyi kalpli kamyoncuların peşinde, başparmakları havada, yol kenarlarında yürümeye koyulmaları gerek. Ayın 19'unda Cerro de Pasco'dan geçiyorlar. Burası, Peru'nun en önemli maden havzası: Altın, bakır, demir, kalay ve doğal olarak Yankilerin elinde, diye gözlemini dile getiriyor Fuser. Tingo Maria'dan sonra, Uyuyan Güzel'i aşıyorlar: *Bella Duermiente*, yöre halkı sıradağlara bu adı veriyor, uzaktan bakıldığında yatmış bir kadını andırdığı için. Epeyidir aşka hasret kalmış kamyoncular karnının üzerinden geçerken hayal kurarlarmış...

Kaç gündür bardaktan boşanırcasına yağmur yağdığı için, tekerlekler çamura yapışıp kalıyor, sonunda zincir takmak gerekiyor. Brezilya sınırına yaklaşıyorlar ve ilk kahve bahçeleri görülüyor, iki yolcu bir kez daha yol kenarına iniyorlar. Ufku gözlemeye başlıyorlar ve birden, bir değil, altmış kamyon görünüyor peş peşe, yağmurdan zarar görmüş yolları onarmaya giden kalabalık bir konvoy. Bu dev anakondanın başını oluşturan cip, Fuser'le Mial'i alıyor yanlarından geçerken. Puccalpa'da gene iniyorlar cipten, bir gemiye, *Cénépa*'ya biniyorlar; gemiyle uzaklarda Amazon'a kavuşacak olan Ucayali Irmağını aşacaklar.

Balık tutmak için attıkları ağla Ernesto, yavru bir timsah yakalıyor, hemen suya geri atıyor. Ana-babasına yazdığı mektupta şöyle diyor: "Sevgili büyüklerim, eğer bir aya kadar benden hiç haber alamazsanız, anlayın ki bir timsaha yem olmuşum ya da Jivaros Kızılderilileri beni sindirmekle meşguller. Tutsaklarının kafalarını kurutup turistlere satıyorlarmış, siz de isterseniz bir Gringo dükkânına girip beni görebilirsiniz." Gemi, savaş sırasında kauçuğun çok değerli olduğu günlerde altın çağını yaşamış olan Iquitos'u, sonra Belem'i geçiyor –ama bu,

Amazon'un ağzındaki büyük Belem kenti değil, tabii. Ernesto'nun, kentteki sarıhumma savaşı hastanesinde etkili bir biçimde tedavi edildiği yeni bir astım krizinden sonra yolculuk, bu kez, Kızılderililer, kadınlar, çocuklar ve sıska köpeklerle birlikte başka bir geminin, *Cisne*'nin güvertesinde devam ediyor. On altı yolcu, bir de trampa yapmak için götürülen tütün, bu derme çatma tekne için oldukça ağır bir yük.

San Mateo'yu geçtikten sonra tekne artık Amazon'da yol alıyor. Irmağın, rio Altacaruari'yle buluştuğu kavşağa yakın San Pablo karantina limanına doğru ilerliyor.

Bölüm V

SAN PABLO, CÜZAMLILARIN IŞIĞI

Cisne, o 8 Temmuz 1952 Pazar günü sabaha karşı saat üçte San Pablo rıhtımına yanaşıyor. Aysız gecede ve şakır şakır yağan yağmurun altında Arjantinli iki yolcuyu karaya çıkarıyor. Koyu gri bir sis her yeri kaplamış, eşyanın çevresi silinmiş. Doktor Bresciani, 'bilim adamlarının' geldiğini duyar duymaz yerinden fırlıyor ve kazıklar üzerine kurulmuş bungalovunda konuk etmeden önce onları karşılamaya koşuyor.

Ayın, bulutların arasındaki bir gedikten birden görünmesiyle çevre aydınlanıyor ve üç görüntü sıyrılıyor karanlıktan. Önce, *Cisne*'nin onları bıraktığı yer, Amazon'a doğru yürümüş küçük bir yarımada, üzerinde iki yüze yakın insan yaşıyor: rahibeler, rahipler, köy papazları, doktorlar, dişçiler ve tabii, yörenin gerçek halkı, Kızılderililer. Sonra, biraz ötesi, ırmağın kıyısında, suyun üzerine kurulmuş bir yerleşim birimi, burada çalışanlar için bir çeşit soyunma odası. Girişte, kauçuk eldivenler ve koruyucu maskelerin kuşanıldığı ve çıkarken, 'ümitsiz' cüzamlıların tedavisini yapanların yıkandığı bir çeşit mikroptan arındırma bölümü. Nihayet, aşağı yukarı bir kilometre uzakta, cüzam hastanesi. Binden fazla hastanın bulunduğu hastane, bu deniz kadar geniş ırmağın oluşturduğu sınırsız bataklığın kıyısında ve hafif sular altında kalabilecek kadar korumasız.

Sadece birkaç saatlik bir uykudan sonra küçük bir motorlu tekne Fuser ve Mial'i birinci uğrağa, 'striptiz odası'na götürüyor. Gerektiği gibi giyindikten sonra, motorun homurtusu onlara, çoğu 'tedavi edilemez' durumda olan cüzamlılara kadar ar-

kadaşlık ediyor. İlk izlenim, hiç heyecan verici değil, kendinizi, herhangi bir Amazon köyünde sanabilirsiniz. Kazıklar üzerine kurulmuş tahta kulübeler ve hatta bu köyün de 'bütün köyler gibi bir köy' olduğuna tanıklık edercesine, konalar ve kavun ağacı kökü, taze ve kurutulmuş balık yığılmış iskeleden ayrılıp giden birkaç motorlu tekne.

Sonra, içeriye girince konuklar, kurbanların bakışlarıyla karşılaşıyorlar. Onları parçalayan timsahlar değil, cüzam. Eksik olan herhangi bir organın bir parçası, bir burun değilse ya da kemirilmiş, yok olmuş bir ağız, o zaman da elin parmakları ya da bir ayak parmağı. Bütün bu insanlar, ailece bir arada yaşıyorlar, ana-babalar çocuklardan ayrılmaya razı olmuyor. Hastalar, cüzamın yaygın olduğu ve günlük yaşamın doğal bir parçası sayıldığı, rio Ucayalı ve Yaravi'nin kıyı bölgelerinden geliyor. İklim ve töreler, hastalığı besliyor ve teşvik ediyor. Bütün bunlar kuşkusuz hastalıkla savaşmak ve onu yenmek için ideal koşullar değil.

Çocuklarının elinden alınmasını saçma ve gereksiz bulan bu hasta Kızılderililer burada örgütlü bir toplum oluşturmuşlar. Bazıları, el emeklerinin ürünü olan balık ağı, olta gibi şeylerle trampa ettikleri öteberiyi, her tür gereci satarak geçiniyorlar. Bazısı toprağı işliyor ya da kendine küçük bir işletme kuruyor. En inatçı ve en becerikli olanlar motorlu bir kano ediniyor. Ağır cüzam hastaları ise, hastalık bulaştırabilir korkusuyla ayrı bir yerde, girilmesi yasaklanmış bir bölgede yaşıyorlar. İki Arjantinli doktor bölgeye girebiliyor. En ilerlemiş vakaları inceleyen Doktor Granado ve 'asistanı', bu tür cüzamın bulaşıcı olmadığı sonucuna varıyorlar. İspat etmek için de, onlara dokunuyor ve onları mumyaya benzeten gaz sargıları çıkarttırıyorlar. Sonraki günlerde, hastalarla hastane çalışanları arasında futbol maçları tertipliyorlar. Fuser ve Mial her maçta cüzamlılar takımında oynuyor.

Bir süre sonra, Ernesto, Alberto'nun gözetiminde, bir hastayı dirseğinden ameliyat ediyor. Aslında basit olan ameliyat, kolun hareketini engelleyen bir nodülü kesip almaktan ibaret. Hasta kolunu özgürce kullanmaya başlayınca, Kızılderililerin gözünde Doktor Guevara'nın değeri de artıyor. Bakışlarındaki dürüst açık yüreklilik, ona, öbür doktorların, hatta neşeli, şaka-

cı Alberto'nun bile sahip olmadığı bir hava, bir 'aura' veriyor. Cüzamlılar, kardeşleridir artık. Onları, ilaçlardan çok, sözleriyle rahatlatıyor. Yemeklerini onlarla yiyor, kendini zorlamadan onlarla aynı hizada oluyor ve onlar bunu hissediyorlar.

Yıllar sonra, gazeteci Andy Dressler, San Pablo hastanesine gidecek ve orada Silvio Lozano'ya rastlayacaktır. Silvio, Ernesto'nun hayatını kurtardığını söylüyor, bugün adını Che koyduğu bir barın sahibidir. Şöyle anlatıyor:

– 1952'de, ben de kısa bir süre sonra ölecek sayılı cüzamlılardan biriydim. Arkadaşlarımın pek azı hayatta kalabildi. Günümüzde, cüzamın bir sürü ilacı var, ama o yıllarda pek bir şey yoktu. Kapkaranlık bir gece –bunu asla unutmayacağım– tanımadığımız bir doktor San Pablo'ya geldi, yirmi beş yaşında bile olmayan bir genç adam. İncecik, sevimli. İnsana, iradesi çok güçlü, fakat bedenen güçsüzmüş, izlenimi veriyordu. Arjantinli olduğunu söylüyorlardı.

Ben, bir deri bir kemiktim. Cüzam beni sol kolumdan yakalamıştı, ağır ağır kemiriyordu. Ateşler içindeydim, bir de ur oluşmuştu. Arada bir, sanki üzerime kaynar su damlaları dökülüyor gibi, müthiş acılar saplanıyordu vücuduma. Merkezdeki doktorlar ölüme mahkûm olduğuma karar vermişlerdi.

Bir sabah, duyduğum acıyla gözlerimden yaşlar fışkırırken, hiç olmazsa ıstırabımı dindirmeleri için yalvardım. Yeni doktor, yerde oturmuştu, yoga yapar gibi. Hatırlıyorum: İngilizce bir tıp kitabı okuyordu. O kadar zayıf düşmüştüm ki ona elimi uzatacak gücüm bile yoktu. Elimi eline aldı, uzun uzun yokladı, sonra birden beni şaşırtan bir kıvraklıkla yerden kalktı, dışarı çıktı. Birkaç dakika sonra geri döndü ve bana: "Sinir ucunuz zedelenmiş, ameliyat gerekli," dedi. Genç doktorun serin elini, ateşle yanan alnımda hissetmeme rağmen, birden müthiş bir korkuya kapıldım. "Eğer müdahale edilmezse, ölürsünüz," diye ısrar etti. Yaramın içine iki iğne saplandığı an, deliler gibi bağırdım, bakışlarımla genç doktoru aradım, sonra bayılmışım.

Beni kurtardı. Bu, hastanede yeni bir dönemin başlangıcı oldu, cerrahi aletler artık bir kenarda paslanmaya vakit bulamıyordu! Çok sonra, Küba'da ekonomi bakanı olduğu günlerde bana bir mektup yazarak hatırımı sordu."

Tanrının gönderdiği bu iki yolcu, gene de sonsuza kadar San Pablo'da kalamazdı, kuşkusuz! Cüzamlılar, çok üzülmüş olsa bile, iki arkadaşın gitmeleri gerektiğini kabul ediyorlar. Yolculukların geri kalan bölümü için onlara bir sal yapmaya karar veriyorlar.

14 Haziran, Ernesto'nun yirmi dördüncü yaş günü, kolonideki tüm genç kızlar, cüzamlı ya da değil, hepsi onu yirmi dörder kez öpüyorlar. Alelacele tertiplenen baloda, dans müziği arasında sala da bir isim bulunuyor: *Mambo-Tango*. Mambo, o sıralar çok tutulmuş bir Küba dansı ve Tango, Arjantinlilerin büyük sevdası. Salın vaftiz babası, saksofon çalan aşçıbaşının da yardımıyla, saygın ve sevgili Dr. Bresciani oluyor. Ernesto o akşam, ona âşık olduğunu belli eden bir hemşirenin güzel gözleri için, tiz sesiyle sözlerini bildiği tek tangoyu söylüyor.

Ve 19 Haziranda, hastalar, hayatlarını güzelleştirmiş olan iki yabancının şerefine bir *despedida*, veda şenliği düzenliyorlar. Cüzamlılar iskelesinde, Arjantinliler gelmeden önce bulaşma tehlikesi olduğuna inanılan iskelede futbol takımı arkadaşları, kadınlar, çocuklar, ince ince yağan ılık bir yağmurun altında bekliyorlar. Fuser'le Mial görününce , hurra! sesleri yükseliyor, sonra şarkıya başlıyorlar, beyazların şarkıları karşılık veriyor. Saatler boyunca, bir tarafın çalgıları, öbür tarafın seslerine karışıyor. Gece inerken, hastalardan üçü, bazı kopuk, düzensiz cümlelerle, duydukları minnet ve sevgiden söz ediyorlar ve *Mambo-Tango*'nun üzerinde, bol yaldızlı bir gelecek diliyorlar onlara. Üçüncü konuşmacı da sözünü bitirdiğinde Fuser'le Mial neredeyse ağlayacaklar. Genç olan, daha büyük olanı öne itiyor ve Alberto, bir süre sözcükleri bulamıyor, kekeliyor, sonra, böylesine yüksek insanlık nitelikleri olan dostlara rastlamış olmaktan duydukları mutluluğu ve heyecanı anlatıyor. Müzik coşkuyla sürüyor, başka bir hasta, 'öğretmen' söz alıyor, coşkun alkışlar ve veda şarkısı. Şarkı, sallarıyla ağır ağır uzaklaşan Fuser'le Mial'in boğazlarında düğümleniyor. O sal, onların salı, ırmak üzerinde önlerine çıkacak olan kötü ruhları korkutacaktır. Kızılderililer salı öyle hazırladılar, buna inanıyorlar.

Mambo-Tango az sonra görünmez oluyor. Saldakiler uzun süre konuşmuyorlar. Mial dümeni tutarken Fuser, lambanın ışığında annesine yazıyor. San Pablo cüzamlılarının despedida tö-

renini sıcağı sıcağına öğrenmeye, herkesten çok annesi layıktır çünkü.

"Bizimle vedalaşmak için hastalar, bir koro heyeti gibi dizilmişlerdi. Akordeocunun sağ elinde hiç parmağı kalmamıştı, bileğine bağladığı sopalarla çalıyordu. Şarkı söyleyen hasta kördü ve hepsi, hastalığın bu yörede, sinirlerde yaptığı tahribat yüzünden insan görünüşlerini kaybetmişlerdi. Bütün bunlar, fenerlerin ve lambaların ışığında... Korku filminden bir sahne sanki, ama gene de, benim için, yaşamımdaki en güzel anı olarak kalacak. Alberto öylesine başarılı bir demagoji yaptı ki, dinleyiciler kendilerinden geçti. Bu çocuk Peron'a halef olabilir kuşkusuz."

1993 yılının Eylülünde Alberto Granado, Havana'ya gelen iki Fransız sanatçıdan, ressam Frédéric Bradon ve desinatör Michle Bridenne'den, hayatındaki en değerli anı olarak yaşattığı bu ünlü sahneyi canlandırmalarını isteyecektir. Ernesto'nun annesine yazdığı mektupta nasıl canlanmışsa, bu sahne, öylece ve sonsuza dek yaşamak üzere, resme döküldü. Mial onu saklıyor şimdi.

Mambo-Tango'ya yığınla erzak da yüklenmiş: ananas, kurutulmuş et, kurutulmuş balık, tereyağı, sosis, nohut, hepsi, salın üzerindeki kulübemsi bir yerde. Çatısında, bir yanda *Mambo*, öbür yanda *Tango* yazısı okunuyor. Bunlardan başka Zoraöda'nın ocağı, bir petrol lambası, bir cibinlik ve iki de canlı tavuk var. Bizim eskiçağ gemicileri, okul çocukları gibi eğleniyorlar –bu kadar yüklü olan tekneyi zapt edebilmek için, dümen görevi yapan kıçtaki küreğe sımsıkı yapışmak gerekse bile. Üstelik, ihtiyar yerlilerin verdiği öğüdü de hiç akıldan çıkarmamak gerekiyor: Amazon'dan aşağı inen, sarmaşıklarla birbirine bağlanmış koca tomruklardan oluşan filolara dikkat! çoğu zaman bunların yanında kimse yoktur, ya da çok az görevli vardır. Bu canavarlardan biri gelip, salın *balsa*[1] tahtalarından birine toslarsa, yolculuk bitmiş demektir.

Maymunların, papağanların çığlıkları, gece timsah homurtuları arasında geçen üç günlük rahat bir yolculuk onları, Leticia'ya, üç sınır ortasındaki (Peru, Kolombiya, Brezilya) limana

[1] Balsace sözlüğünden, 'denge' anlamındadır. (Çev.)

götürüyor. Yolcular, buranın koşullarına daha uygun bir tekne arama fırsatı bulamadan, akıntının onları sürüklediği, Brezilya'ya ait bir adada *Mambo-Tango*'yu terk ediyor ve limana kanoyla geliyorlar. Leticia bir garnizon kenti, yolcular, iyi birer bukalemun olarak, kendilerini futbol antrenörü diye tanıtıyorlar! Ernesto, eve yazdığı bir mektupta anlatıyor:

"İki hafta sonra bizi Bogota'ya götürecek askeri uçağı beklerken, bütçemizi kurtaran bir futbol takımının antrenörlüğü oldu. (Hiç paraları kalmamıştı.) Başlarken, saha kenarına durarak çalıştırmayı düşündük, oyuna katılırsak, gülünç oluruz diye korkmuştuk. Ama hepsi o kadar kötüydüler ki sonunda kramponları ayağımıza geçirdik, başarılı bir sonuçla, en zayıf takım diye bilinen ekibimiz turnuvaya katıldı; çok iyi formda ve çok iyi hazırlanmış bir ekip olarak –sadece bir yenilgisi vardı, o da penaltıdan– finale gelmeyi başardı. Alberto'ya esin gelmişti. Pédénera (o yılların Maradonası) stilindeki driplingleri ve ölçülü paslarıyla, takımın oyun kurucusu oldu. Bana gelince... öyle bir gol attım ki, eminim Leticia'nın spor tarihine yazılacaktır."

Amazon ormanlarından çalınmış bu kırmızı topraklı üçgen üzerinde Fuser'le Mial, antrenörlük kontratlarına büyük bir sorumlulukla bağlı kalıyorlar ve bir primle ödüllendiriliyorlar sonunda. Ama bununla da yetinmiyorlar. Antrenmanlardan sonra, grup psikolojisiyle uğraşıyorlar, oyunculara, bir ekibin, bir mikrotoplum olduğunu, bireylerden sadece birinin kaytarmasıyla bile çalışmanın hemen aksayacağını anlatıyor ve Kolombiyalı futbolculara, ünlü 'Birimiz hepimiz için, hepimiz birimiz için!' söylemini öğretiyorlar.

Kendilerine, Brezilya'da Tabatinga'ya kadar kanoyla bir gezi yapmak için gerekli zamanı ayırdıktan sonra, 2 Temmuzda, tehlikeli biçimde yalpalayan bir askeri deniz uçağıyla Bogota'ya doğru yola çıkıyorlar. Sabahın yedisinde, posta çuvalları ve bir sürü üniforma arasında havalanıyorlar. Üç saat boyunca, yeşil kubbenin üstünde uçuyorlar. Çift motorlu uçak yakıt ikmali için Tres Esquanos'a uğruyor. Sonunda Madrid'e[1] vardıkları zaman, Fuerzas armada Colombianos'un bir kamyonu yolcuları kışlaya götürüyor. Orada bagajlarını bırakıyor, mektup-

[1] Madrid-Bogota Havaalanı. (Çev.)

larını almak ve üniversite kampusunda iki yatak ayarlamak için Arjantin Büyükelçiliğine gidiyorlar.

Bogota'yı sevmiyorlar. Mial'e göre "karanlık suratlı, iç karartıcı. Trafik gürültüsü, havada egzoz gazları, fabrika dumanları. Görülmemiş bir çevre kirliliği. Oysa biz, ağaç ve çiçek kokan, pırıl pırıl bir havadan geliyoruz. Amazon topraklarını Bogota'dan yüzyıllar ayırıyor. Latin Amerika başkentlerinin, ülkelerinin geri kalanını sömürmelerini sağlayan teknolojik ilerleme yüzyılı bu, ama aynı zamanda, doğayla ilişkilerin unutulduğu gerileme yüzyılları." Ernesto, ağabeyi yaşındaki arkadaşının fikirlerine tümüyle katılıyor, üstelik, astımı yüzünden o, hava kirliliğinin azabını yaşıyor.

İki Arjantinlinin, Bogota'da bunalmalarının bir başka nedeni de insana düşman işgali altındaki bir kentte yaşıyormuş zannını veren boğucu baskı havası. Laureano Gomez hükümeti kentte gerçek bir terör estiriyor. Bir öğrenci toplantısı, yolcuları, ülkenin politik panoraması konusunda aydınlatıyor, şiddet uygulamalarından duyulan korku, muhalefetin cesaretini kırmaktadır. İki arkadaş, kendileri de polisle karşı karşıya gelecektir: Bir gün, tıraşı uzamış, kılıksız birer kâşif olarak karmaşık sokaklarda dolaşırken kayboluyorlar. Fuser sırt çantasından goşo bıçaklarına benzer bir kâğıt keseceği çıkarıyor ve yerde, toprakta gidecekleri yolu çizmeye çalışıyor. O anda, yaklaştığını fark etmedikleri, katil suratlı bir üniformalı, kâğıt keseceğini Fuser'in elinden almaya davranıyor. Ernesto'nun ani tepkisi ve genç adam, polisin tüfeğini çekip alıyor. Olay, karakolda sona eriyor. Hiç sorun çıkmadan, öğrenci dostlarının duyduklarında inanmayacakları kadar rahatça.

Müzeleri dolaşma ve bir bisiklet yarışını seyir dışında, tatsız geçen sıradan bir haftanın sonunda iki doktor, burada, sanatlarını uygulayabilmek ya da hiç olmazsa bir iki meslektaşla tanışmak ümidini kaybetmişlerdir. Arjantin'in bu bunalımlar ülkesindeki otoriter tavırlı büyükelçisinin de zorlamasıyla, Venezuela'ya gitmek üzere kentten ayrılmaya karar veriyorlar. Hareket, 11 Temmuz, sabah saat beşte, posta treniyle. İki yeni astım krizi Fuser'i sarsıyor. İlki, Malaga'da, ikincisi Kolombiya-Venezuela sınırındaki Cucuta'da; genç adamın, bir adrenalin

iğnesi için, müziği, haydutları ve orospularıyla bir kabarenin coşkusunu ardında bırakarak çıktığı gece. Cucuta, dünyanın dört bucağından gelmiş, en olmadık işleri yapan insanların buluştuğu acayip bir uluslar panayırı.

San Gristobal'da, Caracas'a giden uzun yol üzerindeki ilk kasabada, Fuser'le Mial, Bastil'in alınışını kutluyorlar: Sağlık sorunlarını geride bırakmış görünen Ernesto için iyimserlik ve ümitle kutlanan bir 14 Temmuz! Bizim 'globe-trotters' kâh yaya, kâh otostopla, 16 Temmuzda Mérida'yı, 17 Temmuzda Barquisimeto'yu geçiyor, sonunda, 18 Temmuzda Atlantik'le ve Caracas'la buluşuyorlar. Guevara ailesinden gelen bir posta havalesi onları bekliyor ve kendilerine ziyafet çekiyorlar hemen. Elçilikte, insanlar onları, uyuz köpek görmüş gibi karşılıyorlar. "Pöf, leş gibi kokuyorlar!" dediklerini işitiyorlar –haksız da değiller– ama Arjantinli bir arkadaşlarının teyzesi, Margarita Calvento hemen onlar için paçaları sıvıyor.

İki yol arkadaşı için ayrılık vakti gelmiştir. Yedi aya yakın bir süre her şeyi paylaşmış olan bu iki genç insan artık kendi kişisel geleceklerini düşünecektir. Alberto Caracas'ta bir laboratuvarda iş bulacak, Ernesto ise, tıp tahsilini tamamlamak için Buenos Aires'e dönecektir. Yarış atları yetiştiren bir Amerikalının temsilcisi olan amcası şu günlerde Venezuela'nın başkentinde, Miami'ye bir parti dört ayaklı mal sevk ettikten sonra Arjantin'e dönecek. Fuser, amcasıyla birlikte Florida'ya uğrayıp yurda dönecek.

Bir akşam, iyi yürekli Margarita teyzenin sofrasında, Amerikan UPI haber ajansında çalışan Arjantinli bir gazeteci Anglosaksonların Latinlere olan üstünlüğüyle ilgili teorisini heyecanla savunmaya koyuluyor ve vatandaşlarını sinirlendirmekte gecikmiyor. Ev sahibine olan saygısı yüzünden, Ernesto kendini tutmayı başarıyor. Adam şu sözleri söyleyene kadar:

– Arjantinlilerin 1806'da İngilizleri yenmiş olmaları ne kadar yazık! Çünkü aksi halde, şu anda iki Amerika kıtası da İngilizce konuşuyor olacaktı ve her şey Birleşik Devletler'de olduğu gibi yürüyecekti.

Fuser'in sert ve kesin cevabı:

– Ben, Amerikalı bir milyoner olmaktansa, okuma bilmeyen bir Kızılderili olmayı yeğlerim.

Ve Mial:

– Ya da, diyor, iki yüz yıl süren İngiliz egemenliğinin sonunda bugün, yetersiz beslenmenin ve susuzluğun pençesinde kıvranan ve yüzde doksam okuma yazma bilmeyen Hintliler gibi olurduk.

26 Temmuz 1952 sabahı erkenden, Ernesto Guevara, Maòquetia Havaalanında, yolcu yerine atlar bindirilmiş bir uçakla hareket etmek üzere. İki yol arkadaşı despedida'yı kısa kesiyor. İkisi de, boğazlarında düğümlenen heyecana hâkim olmaya çalışıyor ve birbirlerini yatıştırmak için rol yapıyorlar.

Mial, pürüzlü sesiyle:

– Sınavlarını başarıyla bitir, beni görmeye gel, diyor. Seninle yollara düşer, Meksika'ya kadar uzanırız.

Fuser, uçağın merdiveninde dönüp arkasına bakmıyor, yüzündeki hüznü arkadaşı görsün istemiyor çünkü.

Bölüm VI

GRİNGOLARIN ÜLKESİNDE

Fuser, uçak motorundaki bir arıza yüzünden Miami'de kalıyor. Şimdi, Kuzey Amerika toprağında ve cebinde bir tek dolarla, belirsiz bir zaman için tek başınadır. Amcayla atlarını gidecekleri yere uğurladıktan sonra, vaktini nasıl geçireceğini düşünüyor. Önce, bir lokantada, ekmek parasını çıkaracağı bir bulaşıkçılık işi buluyor. Sonra, bu iş ona boş zaman bıraktığından kendi dolaşıyor, 'işlerin nasıl yürüdüğünü' görmek, anlamak için...

İlk gözüne çarpan, onu etkileyen şey, doların gücü. Her şey *dollar bill* (banknot) çevresinde dönüyor, bu yüzden Ernesto, Amerikalılara, Bill adını takıyor. O yıllarda üç yüz bin kişinin yaşadığı küçük kentte (bugün iki milyon) dolaşıyor, *perros calientes* (hot-dogs) yiyor ve burada ırk ayrımcılığının ne korkunç boyutlara ulaşmış olduğunu görüyor. Kölelerin torunları hâlâ beyaz 'kardeşleri'yle aynı haklara sahip değil. Sinemalarda, iyi kovboyların kötü Kızılderililerle dövüştüğü filmler gösteriliyor. Ernesto Birleşik Devletleri bu manikeizmle mahkûm etmiyor, *'Señores Bill'*den özellikle nefret etmiyor. Onlara, neşeli, politik gerçeklerin bilincine varamamış, doların peygamber olduğu bir dine saplanmış, büyük çocuklar gözüyle bakıyor.

Ernesto'nun her ne kadar Amerikan insanına karşı bir kini yoksa da aksine, Latin-Amerikalıların özgürce gelişmelerine engel olmak için tüm güçleriyle baskı yapan liderlerinden ve sanayi patronlarından nefret ediyor.

Bir ayın sonunda, 31 Ağustosta Douglas nihayet yola devam edecek duruma gelmiştir. Ernesto, meyve kasaları arasında

uyuyor. Caracas'ta bir moladan sonra, Buenos Aires'e varış. Onu, tam takım havaalanında karşılamaya gelen ailenin sevinci sonsuz. Palermo semtinde, Arenales Sokağındaki eve dönülünce, önce yıkanması ve üzerine temiz birşeyler giymesi için onu banyoya gönderiyorlar, sonra sofraya oturuluyor. Sevdiği yemekler yapılmış: *empanadas*,[1] kızarmış sığır *asado* ve Mendoza şarabı. Ve şöleni tamamlamak için, Cordoba'dan getirilmiş ve üzerine adı yazılmış gümüş bombillasında mate. Herkes, ağzı açık, yolculuğun öyküsünü dinliyor, oysa, bazı tehlikeli olabilecek ayrıntılar yumuşatılarak anlatılıyor. Dinleyicilerin gözlerinde beğeni ve gurur okunuyor, yanı sıra bir tedirginlik de var, belli belirsiz bir kaygı. Ernesto, eski Ernesto değil. Erkek kardeşi Roberto'nun güzel nişanlısı, Minutcha diye çağırdıkları güzel Matilda, Anna-Maria'ya fısıldıyor: "Yüzü sertleşmiş sanki, onda birşeyler değişmiş."

Doktorasını vermesi için gerekli son on beş sınavını en kısa zamanda tamamlamasına karar veriliyor. Bu durumda kendini tümüyle bu çalışmalara verecektir. Çalışmak için hiç kimsenin kendisini rahatsız etmeyeceği bir yeri, sevgili teyzesi Beatriz'in evini seçiyor ve fakülteyi 1953'ün Mayısında bitirmeyi planlıyor. Çok gerçekçi bir plan değil. Kasımda üç sınavı, üroloji, göz hastalıkları ve deri hastalıkları sınavlarını veriyor. 1952 yılı sonunda on sınav daha veriyor, adli tıp, hijyen, ortopedi, tüberküloz, enfeksiyon hastalıkları, kısa süre içinde on dördüncü sınavı ve nihayet, 11 Nisan 1953'te, maratonun son sınavını, nörolojiyi veriyor. Annesi mutlu, kendisi rahatlamıştır. Profesör Pisani, Ernesto'yla gelecekteki asistanını ve bir gün yerine geçecek olan insanı bulduğu inancıyla, mutlulukla ellerini ovuşturuyor. Pisani, Amazon ülkesindeki cüzam hastanesiyle ilgili hikâyeden çok etkilenmiştir.

Ernesto sonunda biraz nefes alabilir, arkadaşlarını görebilir, bir rugby maçına gidebilir. Biraz da, şu anda Caracas'ta laboratuvarda, bir gözü mikroskoba yapışık, çalışan Alberto'yu düşünerek...

[1] Etli çörek. (Çev.)

İkinci Kısım

HİLDA GADEA VE FİDEL CASTRO

Bölüm VII

AQUI VA UN SOLDADO DE AMERICA!

Ernesto Guevara, yirmi beşinci yaş gününü kutlamadan iki gün önce, Dr. Carlo A. Bancari tarafından imzalanmış olan *medico* diplomasını alıyor.

Sözünde kesinlikle duran bir insan olarak, Granado'yla yola çıkmadan önce annesine verdiği sözü tutmuştur, bu kez de Granado'ya verdiği sözü yerine getirmeye hazırlanıyor: Birlikte yeniden yola koyulmak için onunla buluşmaya Caracas'a gidecektir.

Ernesto, Latin Amerika'daki bir ikinci gezisine yalnız başlamıyor: Calica adını taktıkları Carlos Ferrer, onunla birlikte gidiyor, tıp fakültesini henüz bitirmemiş olan Ferrer, Guevara'ların yakınıdır. İki genç, 7 Temmuz 1953'te, El Retiro Ferrocarril General-Belgrano garında *Yacu İba Pocitos* trenine biniyor. Celia Guevara de la Serna ağırbaşlılığını korumak ve gözyaşlarını tutabilmek için kendini zorluyor. Bu kez oğlunu kararından caydırmaya uğraşmamıştır. Sonra, artık onun kendini tedavi edebileceğine de inanıyor. Bir alerji uzmanı olarak onun astım konusunda bilmediği yok.

Ama tam tren hareket etmek üzereyken, içini bir önsezi, kötü birşeyler olacakmış duygusu kaplıyor. Artık sadece kalbinin sesini dinleyerek, hızlanan trenin yanı sıra koşmaya başlıyor. Ernesto'nun gülümseyen yüzü pencereden görünüyor. Arjantin kışının bu gri ve soğuk akşamında, Celia, oğlunun, tarihin rüzgârına kapılıp giden şu sözlerini duyuyor:

– *Aqui va un soldado de America*! Giden Amerikalı bir askerdir...

La Paz'da, bu gerçek kondor yuvasında, Ernesto, Calica'yla Yanacucho Sokağındaki sefil bir odayı paylaşıyor. Gününün büyük kısmını, 16 Temmuz caddesindeki kahvelerde çikolatalı süt içerek ve konuşulanları dinleyerek geçiriyor. Şık Sucre Palace Hotel'in çay salonuna da gittiği oluyor ve orada, zengin müşterilerle sokaktaki sıradan insanlar arasındaki farkı görüyor: sırtlarında çocuklarını taşıyan Cholaslar ve Kızılderililer, dişsiz ağızlarıyla kola çiğneyen yerliler, bir şey satabilmek için yabancıların dikkatini çekmeye uğraşan gençler. Bu en lüks otelin yaldızlı duvarına yaslanmış, kirli ve hırpani giysi içinde Ernesto, yüzleri hiç gülmeyen And ülkesi insanlarının gelip geçişini seyrediyor.

Bu başı öne eğik insanlara bakınca, Bolivya'nın çok büyük bir başkaldırı coşkusu yaşadığına inanmak oldukça zor. İsyancıların bayrakları altında yeni bir sosyal sınıf doğuyor. Halkın mücadelesi sonunda Paz Estensoro'nun reform yanlısı hükümeti kurulmuş, Ernesto bu hükümetten ümitli. Olaylar geliştikçe bu ümidi yitirecektir.

Çok kalabalık, çok renkli Gamacho pazarı, kocaman tropik meyvelere bayılan iki Arjantinlinin uğrak yerlerinden biri, pazarda kavanozlar içinde hayvan ceninleri bile bulunuyor. Ağabey Guevara, Alberto Granado ile yaptığı yolculukta, fırsat bulduğu yerde karnını doyurmayı öğrenmiştir. Nougès adında birinin, şekerkamışı yetiştiren Arjantinli bir göçmenin evindeki ziyafeti kaçırmıyorlar. Uzun sürebilecek oruç günlerinden önce tıka basa karın doyurulabilir bu evde, çölü geçmek için gerekli deveyi bulmuşlardır.

Nougès'lerden dönerken, onları La Paz'a götüren yolda birden silahlar patlıyor, yol kenarındaki topraklar savruluyor. Üç Devrim Muhafızı, üstü başı dökülen üç yerli, dumanı tüten silahları ellerinde, yolcuların kim olduğunu öğrenmek istiyorlar.

– *Hombres de la Paz*! Barışçı insanlar, diyor Ernesto.

Obrajès'ten üç beş kilometre sonra El Gallo de Oro, Altın Horoz gece kulübünün cafcaflı ışıkları ve dışarı taşan müzik, Arjantinlilerin dikkatini çekiyor. Anlaşılan, MNR'nin (Milliyetçi Devrim Hareketi) önde gelenleri, yolları beklerken soğukta donan yerlilerden çok başka yerlerde görev yapıyorlar! Şurası

kesin, Devrim, yeni ve sarhoş edici bir özgürlüğün kör ettiği yoksul halkın sırtından geçinen bir azınlığı yaratmış bile.

Aynı günlerde, 26 Temmuz 1953'te, Küba Adasında, Fidel Castro Ruz adlı bir öğrenci lideri, ülkenin doğusunda Santiago de Cuba'daki Mancada kışlasına saldırı düzenlemiştir.

Bolivya'daki devrim yönetimi konusunda daha gerçekçi bir fikir elde etmek isteyen Ernesto ve Calica, Köyişleri Bakanlığından bir randevu istiyorlar.

Bakanlığın girişinde, uzun bir kuyruk oluşturmuş Kızılderililer, yüksek yaylaların rüzgârında yanmış yüzleriyle, ayaklarında sandalları, keten pantolon ve ceketleriyle, sessiz bir sabırla bekliyorlar. Yeni tarım yasasının onlara vaat ettiği toprağın verileceğini umuyorlar. Bu sessiz kalabalığın tepesinde, bir sandığın üzerine çıkmış bir görevli, elindeki DDT püskürtücüsünü sallıyor. Sabırlı başvuru sahipleri, birer birer, bir toz bulutunun üzerlerine indiğini görüyorlar.

Ernesto, Chancho diye imzaladığı bir mektubunda, annesine karamsarlığını dile getiriyor: "Bolivya'da inanılmaz bir özgürlük havası egemen, ama ben, bu Devrim'in geleceği konusunda kuşkuluyum. İktidardakiler, Kızılderililerin bitlerini geçici olarak yok etmek için DDT kullanıyorlar, ama bu zararlı böceklerin çoğalıp yayılması sorununa kesin çözüm bulamayacaklar."

Kendisi gibi birer insan olan bu yerlilere yapılan muameleyle aşağılandığını hisseden Ernesto, bakanın nutkunu ayrı bir dikkatle dinliyor. Artık, kesinlikle inanmıştır: Eğer Kızılderilileri manevi yalnızlıklarından kurtarmayı başaramazsa, onlara ruhlarının derinliklerine varıncaya kadar ulaşmayı ve onlara, insan olmanın vakarını yeniden kazandırmayı başaramazsa, bu devrim iflas eder.

Satranç oyuncusu Ernesto Guevara, henüz politikanın damalı tahtasında yerini almamıştır ama, kuramcıları gitgide daha az beğeniyor. İçinde bir yer, sözlerini tutmayanlarla tüm bağlarını koparmaya hazır, başkaldırıyor. Peru'ya gidecek bir kamyonda iki yer istediğinde bilet satan adam soruyor:

– Panagra'da, değil mi?

– Ne panagrası?

– *Classa panagra* yani, sürücü mahallinde.

– Hayır, istemiyoruz! Arkada, herkes gibi...

Ernesto'nun, Latin Amerikalıların deyimiyle, *Nuestra Mayuscula America*'yı[1] keşfi böyle devam ediyor.

Titicaca Gölünün görkemli güzelliklerini görebilmek için uzunca süre kalıyor orada. Sandalla bu 'deniz-göl'ün içindeki adalardan birinde inşa edilmiş güneş tapınağına gidiyor, tapınağın çekici sırlarını keşfetmeye... Ve Machu Picchu'ya, bu kez gördüklerini daha iyi anlayabilmesine yardımcı olacak kitaplarla dönüyor. Gelecekte, *Machu Picchu, enigma de piedra en America*[2] adlı bir kitap yazacaktır.

Bir süre sonra evleneceği Hilda Gadea, Ernesto'nun çocukluk arkadaşı Ricardo Rocco ile La Paz'da karşılaştığını anlatıyor. Rocco, öğrenci lideri olarak politikaya bulaşmış bir solcu, ama Ernesto gibi radikal solcu değildir. Onun aklına, Guatemala'ya gitme fikrini sokan da Rocco oluyor ve Ernesto, hedeflediği yolculuk programını değiştiriyor. Caracas'a gidecek yerde, Orta Amerika'ya doğru yola koyuluyor. Guatemala'da bir devrim patlak vermek üzeredir; Ernesto, Kuzey Amerikalıların şimdiden mahkûm ettiği bu olayı, neye mal olursa olsun kaçırmak istemiyor.

Bolivya'yı geçiyor, Peru'yu bir kere daha katederek Ekvador'a geçiyor, Guayaquil limanında gemiye biniyor, Panama'dan geçerek Nikaragua'da Managua'ya varıyor. Yolculuğu otostopla sürdürüyor. Carlos Ferrer'le birlikte değil, o Guayaquil'de kalmıştır. Şimdi başka bir yol arkadaşı var: Eduardo Garcia, el Guelo diye tanınan başka bir Arjantinli, tuhaf bir genç adam. Ve Ernesto Guevara üstü başı perişan, ayakları kan içinde alınyazısına doğru yürüyor.

San José de Costa Rica'da, José Figueres iktidarının ilk yılı boyunca yurtdışına kaçmış Latin Amerikalıların toplandığı bu kentte, Ernesto, şimdi adı El Internacional olarak değiştirilmiş olan Soda Palas'da Kübalı sığınmacılara rastlıyor. Orada, aynı zamanda, Dr. Romulo Bétancourt ve Juan Bosch'la, geleceğin Venezuela ve Dominik Cumhuriyeti cumhurbaşkanları olacak

[1] Bizim büyük Amerikamız. (Yay.)
[2] Machu Picchu, Amerika'daki Taşların Sırrı. (Yay.)

bu iki politikacıyla tartışmak fırsatı buluyor ve onlara, politika sahnesine atılmak için gerekli olan zekâ ve birikime sahip olduğunu gösteriyor. Aralık ayının başında, Moncada baskınına katılmış iki Kübalıyla, Calixto Garcia ve Severino Rosell'le tanışıyor. Garcia, isyancı ordunun komutanı ve Rosell, ihtilalin ünlü isimlerinden biri olacaktır; saldırıyı başlatan Fidel Castro'nun tutuklanmasıyla sonuçlanan başkaldırı denemesi sonrasında kaçmak zorunda kalmışlar.

Castro'nun adamlarının anlattıklarıyla yüreğinden yaralanan genç adam, sevgili Beatriz teyzesine şöyle yazıyor: "Tia, tia, tia: United Fruit'un (Kuzey Amerika politik çarkını böyle adlandırıyor) etki alanı içindeki yerlerde dolaştıkça, gücünün ne korkunç boyutlarda olduğunu gördüm. Ve kendi kendime, bu kapitalist ahtapotun tamamen yok edildiğini görünceye kadar mücadeleden vazgeçmeyeceğime yemin ettim. Gerçek bir devrimci olabilmek için kendimi yetiştirmek üzere Guatemala'ya gidiyorum." Mektupta teyzesine şunları da anlatıyor: "Fırsat çıktıkça doktorluk yapmak dışında, bazı gazetelere de yazıyorum, bunlar bana bir miktar kazanç sağlıyor. Ayrıca, Kolomb öncesi uygarlıklar konusunda konferanslar da veriyorum." Ve mektubu şu ateşli sözlerle bitiriyor. "Seni kucaklıyorum, öpüyorum ve seni seviyorum. Demir gibi bir sağlığı, boş bir midesi ve sosyalizmin geleceğine sarsılmaz inancı olan yeğenin."

1953 yılının bu aralık ayında, Ernesto artık Guatemala'dadır, oradan annesine yazıyor:

"Querida Vieja,[1]

Nihayet, burada birşeylerin hazırlanmakta olduğunu hissediyorum... Ama önce sana anlatmalıyım. San José'den ayrıldıktan sonra Garcia'yla otostop yaptık ve yol izin verdiği sürece böyle gittik. Sonra Uruguay sınırına kadar olan elli kilometreyi yürüdük. Ben tabanımda bir yarayla... Bindiğimiz bir kamyon ırmak yatağına savruldu, benim de ayağım yaralandı. Yolda Beberaggi-Allende kardeşlerle tanıştım, babam onlardan söz edildiğini duymuş olmalı, Peron karşıtı iki ünlü kişi. Bizi arabalarına almak gibi çok iyi bir iş yaptılar ve yolun geri kalanını birlikte

[1] Sevgili ihtiyar. (Yay.)

tamamladık. Oysa camdaki kocaman Boston Üniversitesi yazısını görünce onları *Gringo* sanmıştık! Böylece Managua'ya kadar yola devam ettik, orada, Arjantin Konsolosluğunda, kendini sürekli böyle şeyler yapmaya mecbur hisseden bizim İhtiyar'ın o gereksiz telgrafını buldum. (Oğluna para yollamayı teklif ediyordu.) Artık şunu anlaması gerek ki, ölecek bile olsam sizden bir pezo bile istemeyeceğim! Onun için, rica ediyorum, bana telgraf çekmekle harcadığınız parayla sağlığıma kadeh kaldırın: Bu benim için çok daha gerekli!"

Beberaggi kardeşlerin arabalarında yolculuk, Paderosa II ile yapılandan çok başka, ama gene de eğlenceli geçiyor. Ernesto'yla irikıyım Gualo Garcia kocaman Amerikan arabasına bindiklerinde araba zaten akla gelmedik öteberiyle doldurulmuş: fenerler, otomobil lastiği, her türden yiyecek, üç kedi. "Yola devam edebilmek için geçtiğimiz yerlerde her şeyi satmak zorunda kaldık, kediler dışında tabii... onlara alıcı çıkmadı."

Ciudad Guatemala'da Ernesto bölge cüzam hastanesinde bir hastabakıcılık işi buluyor. Yarım gün çalışacak ve iki yüz elli kuetzal alacak. Çok bir para değil, ama ümidini kaybetmiyor: "Ama bu durum değişecek, çünkü burada hekim açığı var," diye yazıyor. "Gene de, daha iyi bir iş bulamazsam, eski uygarlıkları yerinde incelemek için kentten uzağa giderim. Bu Bahia Blanca'dan çok da büyük olmayan ve onun kadar huzurlu başkentte demokrasi ortamı ve orada yaşayan yabancılarla güzel bir dayanışma var."

Ernesto kısa bir süre sonra, ilk karısı olacak Hilda Gadea Acosta ile tanışacaktır; Hilda 21 Mart 1925'te Lima'da doğmuş bir Peru'lu. And halkları soyundan geldiğini belli eden çekik gözleri yüzünden onu la China diye çağırıyorlar. Ekonomi öğrencisi ve Apra'nın[1] gençlik kolu üyesi. Başarılı bir konuşmacı, Ulusal Yürütme Komitesi'nin (CCN) en genç sözcüsü olarak yönetim kadrosunda da çalışmış.

3 Ekim 1948'de, general Manuel Apolinario Odria, Peru'da bir hükümet darbesiyle iktidara el koyunca, Hilda bir asker diktatör yönetimindeki ülkede yaşamayı reddediyor ve Guate-

[1] *APRA Alianza Popular Revolucionaria Americana*: Komünist olmayan bir solcu hareket. (Çev.)

diktatör yönetimindeki ülkede yaşamayı reddediyor ve Guatemala'ya gitmek üzere, Lima'daki büyükelçiliğe sığınıyor. Genç kız Ciudad Guatemala'da özellikle fikir ve düşünce açlığını doyuruyor gönlünce, geri kalanı... öbür Perulu sığınmacıların kuru ekmeğini paylaşıyor.

Bu ufacık kadında, yakınlarını çeken, etkileyen bir yaşama coşkusu, geleceğe sarsılmaz bir güven var. Tüm benliğinden, Ernesto'yu büyüleyen bir güç fışkırıyor. Ve üstelik, kendisiyle evlenmek isteyen genç adamın özensiz görünüşünün aksine, az rastlanan bir zarafete sahip. Çünkü, karar verilmiştir, Ernesto'nun istediği, sahip olmak istediği kadın, o! Gerçekten, Hilda'nın, hayatında çok önemli bir yeri olacaktır. 20 Aralık 1953'te, ilk karşılaştıklarında, genç kadın ilk anda, onun sözlerindeki kesinlik ve coşkunun çekiciliğine kapılıyor, ama gene de ölçülü davranmak istiyor: Ernesto, zeki olamayacak kadar yakışıklı ve oldukça kendini beğenmiş görünüyor. Buna rağmen, genç adam, Ciudad Guatemala'daki Latin Amerikalı solcuların akıl hocası olan kızın kalbini kazanmakta gecikmeyecektir.

Ernesto'yla Hilda birçok kez görüşüyorlar. Her bahane onları birbirine yaklaştırıyor. Birbirlerine kitap veriyorlar. Büyük Rus yazarlar en çok beğenilenler: Tolstoy, Gorki, Dostoyevski... Ernesto, kızın verdiği Kropotkin'in *Bir Devrimcinin Anılarını*'nı okuyor. Tartışmaları, cevabı zor sorularla sürüyor: "Dünya nereye gidiyor? İnsanlık için çare ne olabilir? Kapitalizmin ne zaman sonu gelecek?" Başka konuları da var: mülkiyetin kökenleri, Devlet, Marx'ın Kapital'i... Ernesto, kıza, çocukken nasıl, eline geçen her kitabı okuduğunu anlatıyor. Ona, Salgari'yi, Jules Verne'i ve Stevenson'u okuduğunu söylüyor. Hilda ona Mao'nun *Yeni Çin*'ini vererek politik eğitimini tamamlamasında yardımcı oluyor. Ernesto, kitabı dikkatle okuduktan sonra:

– Şimdi anladım ki, diyor, Çin gerçeği, Latin Amerika gerçeğine çok yakın. Halk kalabalıklarının, bizim halkımızınkilere çok benzeyen sorunları var. Bu sorunlara ancak dünya çapında bir eşitlik politikasıyla çözüm bulunabilir.

Yeni Çin'den etkilenen Ernesto, Hilda'ya Çin Seddi'ne gitmeyi öneriyor. Bu Çinli dev onu görmeden büyülüyor. Hilda

onu Perulu yurttaşlarıyla tanıştırdıktan sonra, Kübalılarla da buluşturuyor. Ernesto genç kıza, San Jose de Costa Rica'da Calixto Garcia ve Severino Rosell'le tanıştığını anlatmıştır. Bir yıl sonu toplantısı sırasında, 31 Aralık 1953'te, Myrna Torres'in, Nikaragualı bir sığınmacının kızının 6. Caddedeki evinde, Mario Dalmau, Armando Arencibia ve Antonio Dario Lopez ile tanışıyor. Aynı akşam, çok uzun boylu ve çok zayıf olduğu için el Flaco diye anılan Nico Lopez'i de tanıyor. 26 Temmuz 1953'te Santiago'da Moncado kışlasına yapılan saldırı sırasında, hemen de aynı zamanda Bayamo kışlasına düzenlenen bir başka saldırı eylemine katılan Nico Lopez, Küba devriminin başarısına sarsılmaz bir inanç besliyor. Ernesto ondan, Castro hakkında tüm bildiklerini anlatmasını istiyor; çünkü bu Kübalı devrimcinin, uluslararası politika sahnesinin önemli kişilerinden biri olacağını düşünmeye başlamıştır.

Ernesto orada, baba-oğul Roa'larla da tanışıyor, ikisinin de adı Raul ve anne Ada Kouri, kardiolog. Baba Raul Roa, bir grup siyasi sığınmacının çıkardığı *Humanismo* dergisinin yöneticisi; ileride kurulacak Devrim sonrası cumhuriyetin ilk cumhurbaşkanı olması söz konusu edilecektir. Oğul Roa, *Humanismo*'nun eski yayın müdürü, bugün Küba'nın Paris büyükelçisidir.

Meksika'da, Arjantinlilerin adlarının başına bir el Che getirilir. Ernesto da bu uygulamanın dışında kalmıyor, *el Che* Guevara oluyor. Nico Lopez, Roa'lar ve öteki Kübalılarla dost olduğunda, adı çoktan bu ekle birlikte söylenir olmuştur. Daha da sadeleştirmek için, sadece Che oluyor. Bu *Che* eki (*Çe* okunur), Arjantin dilinde cümlenin başında ya da sonunda kullanılan bir ünlemdir. Ernesto da, bütün Latin Amerikalı arkadaşları gibi, cümlenin sonunu *che* diye bitiriyor. Ve bu küçük hece, onun simgesi oluyor. Bu ünlemin kökeni İtalyanca: *Que cosa c'e?* – "Ne var?"... Alp ötesi halkları bir zamanlar hep birlikte Arjantin'e göçmüşler ve anadillerindeki 'c'e', orada che olmuş...

Bir gece, Myrna Torres'in evindeki bir eğlencede Ernesto, Hilda'yı dansa kaldırıyor. Tango yaparken, Ernesto, ayakkabı-

larını paten yapar gibi kaydırarak dans etmeye başlıyor ve bu, genç kızın çok hoşuna gidiyor.

Sonraları, çoğu Kübalı on beş kişilik küçük bir grupla, kırlarda piknikler yapıyorlar. Yemek listesi, sosis ve patates. Bazen, fırsat düşerse, ata da biniyorlar. Ernesto'nun, dans pistinde olduğu kadar, at sırtında da ustalığını gösterebileceği bir spor bu. Dörtnala giderken, Alta Gracia'da, goşolarla yan yana at koşturduğu çocukluk günlerini hatırlıyor.

Yakışıklı Arjantinli, zaten şimdiden arkadaşı, sırdaşı olduğu Hilda'nın kocası da olmayı aklına koymuştur. Bir kır gezisi sırasında, kendi üslubuyla, genç kıza da söylüyor arzusunu:

– Sen sağlıklısın, annen baban da sağlıklı insanlar, yani, seninle evlenmemde hiçbir sakınca yok...

Ama genç kız bir sakınca görmüş olmalı ki, Ernesto bir anda kendini çiçekli çimenlerin üzerinde buluyor.

– Düşünmek için zamana ihtiyacım var. Sözlerinin ciddi olup olmadığını anlamak için...

Şu anda, Hilda önceliği ciddi politik sorunlara veriyor.

Günün birinde Ernesto, ardında Gualo'yla, yardım istemek için kızın kapısını çalıyor: sokakta kalmışlardır! *Üretimi Geliştirme Enstitüsü*'nün *Ekonomik İncelemeler Bölümü*'nden aldığı ve bir bölümünü ailesine gönderdiği aylıkla Hilda, para içinde yüzüyor sayılmaz. Ama bir çare bulunabilir: Bir kutudan altın bir madalyonla bir yüzük çıkarıyor; bunları rehin vererek bir miktar para alacaklar. Hilda, Ernesto'ya yardımcı oluyorsa da gerçekte, olağanüstü bir güvenin delili olan bu hareketi için adama teşekkür borçludur: Onun, bu konuda kendi öz babasını nasıl geri çevirdiğini unutmamak gerekir!

İki Arjantinli, mücevherleri geri almak için gerekli parayı biriktirmek uğruna satıcılığa başlıyorlar, dini resimler, tahta İsa'lar, azizler, takılar, incik boncuk satıyorlar. Rekor sayılacak bir sürede tamamlanan bir operasyon. Erkeklik gereği! Ernesto bu sırada bir devlet hastanesindeki gönüllü çalışmasından da vazgeçmiyor. Çok okuyor, kendisine adalarında olup bitenleri ayrıntılarıyla anlatan Kübalılarla buluşuyor. Devrimci altyapısını oluşturuyor, biçimlendiriyor. Şimdiden savaş rüyaları görüyor. Chuquicamata esin kaynağı olmuştu, Moncada ise bir saplantı oluyor. Onlar oradaydılar, ama kendisi hayır...

Guatemala'da, Mayaların, betonu tanımış tek Orta Amerikalı halkın topraklarında, Orta Amerika'nın nabzının attığı bu küçük ülkede, Meksika'nın güneyi, Salvador ve Honduras'ın kuzeyinde; halkların, dolar tutkusu üzerine kurulu bir dünyanın öncüsü Kuzey Amerika ile, sefil ve hazin bir körebe oyunu içinde, el yordamıyla birşeyleri yakalamaya çalışan Güney Amerika arasında sıkışıp kaldığı bu yerde, burada: Karaipler denizi ile Büyük Okyanus arasında, burada yaşıyor Ernesto Guevara, Che Guevara olarak değişimini...

– *İnsan, insanın kurdu olduğu için, hep ezilenlerle ve güçsüzlerle savaşacaktır,* diye yorumluyor Alberto Granado bugün.

Romantik belki, herhalde, evet. Ama onun gibi, bir kafası ve... yüreği olan bir romantiğe, bir Che'ye çok sık rastlanmıyor tarih sayfalarında.

Hiç kuşku yok, Ernesto, Ciudad Guatemala'da tarafını seçmiştir. O, yerlilerin yanındadır. Hepsinin, İnka soyundan, Maya soyundan, Aztek soyundan gelenlerin ve Kuzey'in Kızılderili halklarının yanında. Gerçek Amerikalı olduklarına inandığı insanların. O, kendi üslubuyla – şimdiden kurtlarla dansa başlamıştır.

1954 Şubatında başkan Jocobo Arbenz'in küçük özgürlükçü ülkesinin ufkunda fırtına bulutları var. Kafaları karıştıran fikir çatışmaları, özellikle kuzeyde, *Beyaz Ev* çevresinde gerginliği iyice artırıyor. Ülkenin işgal edileceği konusunda korkutucu haberler dolaşıyor ortada. Ernesto heyecan içindedir. Hükümet üyelerini tanıyor. Ciudad Guatemala'ya gelirken, başkanın en yakın yardımcılarından birine, Juan Angel Nunez Aguilar'a yazılmış bir tavsiye mektubu getirmemiş midir? O, hemen silaha sarılmaya hazırdır! 21 Şubatta bir savaş psikozu kenti sarmaya başlamışken, Ernesto, Nikaraguali savaşçı Augusto Cesar Sandino'nun doğum günü toplantısına çağırmak için Hilda'ya telefon ediyor. Orada, Gualo'nun Arjantin'e dönmeden önce kendisine hediye ettiği güzel, gri elbisesiyle genç kızı büyülüyor. Ama iki gün sonra, telefon ediyor kıza Ernesto, bu kez ümitsizdir:

– Astım krizi yatağa mıhladı beni...

Ernesto'nun, Gualo gittikten sonra tek başına kaldığı 5. Sokaktaki eski ve yoksul pansiyona gittiğinde, Hilda beyninden vurulmuşa dönüyor. Sevdiği adamın durumu inanılır gibi değil. Girişteki kanepeye uzanmış yatıyor, yüzü bembeyaz, ölü gibi. Göğsünden hafif bir hırıltı çıkıyor sadece. Ama Hilda, nasıl bir adamla karşı karşıya olduğunu çok çabuk anlayacaktır.

Ernesto:

– Bana temiz bir enjektör getir, diyor sakince. Başucumdaki masanın gözünden ampulü al, bir de pamuk ve alkol...

Hilda istenileni alıp geliyor. Ve Ernesto'nun kendine iğne yaptığını görüyor, on yaşından beri yaptığı gibi... Genç kız, yatak odasından koltuğa kadarki kısa yolda ampulün adrenalin olduğunu görmüştür. Başkaca hiçbir yardımı kabul etmeden, genç adam, merdiven tırabzanına bastonmuş gibi dayanarak yavaş yavaş odasına çıkıyor. Bu irade gücü ve kararlılık çok etkiliyor Hilda'yı; hastaya, cılız bir yemek tepsisi, biraz haşlanmış pirinçle elma getiren ev sahibi kadınla konuşuyor. Kadın, açıklıyor:

– Bu kadar yesin, arkadaşının gideceği gün ipin ucunu kaçırdılar, krizin sebebi bu.

Hilda kendini tutamıyor, isyan ediyor:

– Toplum için neler neler yapabilecek bu değerde bir insanın, böylesine sakatlanmış olması ne büyük haksızlık! Yerinde olsam, beynime bir kurşun sıkardım, bu korkunç acıya katlanamazdım, herhalde!

Gerçekten de öyle olacağını –kızı Hildita kabul etmese de– düşünmemek elde değil! Şu farkla ki kurşunu, bir başkasının eli sıkacaktır, Bolivya'da, Chaco'da! Nasır'ın sonradan ileri süreceği gibi, Che'de, varlığını hep sürdürmüş bir intihar düşüncesi olabilir miydi? Bu konu uzun süre tartışılabilir. Diyelim ki Ernesto Guevara, astımın kendisini boğmasına engel olmayı başardıktan sonra, ona bahşedilen ek zamanı yaşıyordu yeryüzünde. Onun, hayatının son günlerini, ocak başında, ayağında terlikleriyle geçireceğini hayal etmek çok zor. O, savaşına inandı, bu savaşı kazanmasının mümkün olmadığını anlayana kadar...

Üç akşam daha Hilda, hastanın nasıl olduğunu sormak için Torielle pansiyonuna gelecektir. Ernesto'nun ruhunun derinliklerini ve özellikle de şiire olan tutkusunu keşfettiği, baş başa ge-

çirdikleri nadir mahremiyet anları. Ona yerel basında yayımlanmış, Peru'lu Cesar Vallejo'nun ve bazı başka ozanların şiirlerini getiriyor. İçlerinden biri, *Tu nombre* ('Senin adın') Ernesto'yu etkiliyor. Neruda'nın eserini biliyor olması da onları birbirine yaklaştırıyor. Hilda'ya, İspanyol dilinde yazan, sevdiği ozanları sayıyor: Federico Garcia Lorca, Miguel Hernandez, Gabriela Mistral ve Arjantinli ozanlar, *Martin Fierro* adlı eserini hemen de ezbere bildiği José Hernandez ve tabii Jorge Luis Borges, Leopoldo Maréchal, Alfonsina Storni ve Uruguaylı ozanlar, Juana de Ibarbourou ve Sara de Ibañez. İngilizce yazan ozanlar arasında Rudyard Kipling'e büyük hayranlığı var. Ernesto, Fransız edebiyatından aldığı zevki ve heyecanı da Hilda'ya tattırmak, tanıtmak istiyor: Voltaire, Rousseau, Rimbaud, Baudelaire, Apollinaire. Arkadaşına Curzio Malaparte'nin *Deri* adlı eserini ve Guayaquil'de tanıdığı Ekvadorlu yazar Jorge Icaza'nın *Huasipungo*'sunu hediye ediyor.

Ernesto iyileşince Hilda ona, Harold White adında bir Amerikalıyı tanıştırıyor, genç kız adam hakkında çok az şey biliyor, ama onun gerçek bir devrimci olduğuna inanıyor. White, Utah Üniversitesinde Marksizm dersleri vermiştir. İki erkek, İspanyolca-İngilizce karışımı garip bir dille konuşarak anlaşıyor ve birbirlerinden hoşlanıyorlar. Dünyayı yeniden elden geçiriyorlar: Freud, Pavlov, Engels ve *Anti-Dühring* onları heyecanlandırıyor.

—Düşüncenin gelişimi konusunda aynı fikirdeydik, diyor Hilda. *Materyalist felsefeye ve bireyi toplumun bir öğesi olarak kabul eden sosyalist görüşe sıkı sıkıya bağlıydık. Ve bütünün sosyal gelişimini sağlamak için, birey kavramından fedakârlık yapmak gerektiğine inanıyorduk. Sonuçta, fayda, bireylere yansıyacak, kazanan gene birey olacaktı.*

Buna karşın, Sartre ve özellikle Freud konusunda fikirleri ayrılıyor: Ernesto, cinsiyetin, yaşamın temel öğesi olduğuna inanırken, Hilda, bu düşünceyi fazla basit buluyor. Bir akşam, Jean Paul Sartre'ın *Saygılı Yosma*'sının temsil edildiği bir tiyatroya gidiyorlar. Piyeste irdelenen ırkçılık sorunları ve varoluşçuluk felsefesi gece, saatler süren konuşmalara konu oluyor.

Bir başka gün Hilda, bir tanıdığını, Doğu Almanyalı Herbert Zeissig'i davet ediyor. Bu genç komünistin Ernesto'ya

Meksika vizesi sağlayabileceğini söylüyor. Genç adamın bir an önce gitmesi gerektiği fikri Hilda'mn.

Onun güvenliği için korkmaktadır: Hükümet devrilirse, Ernesto, Arbenz taraflısı olarak hapsedilme tehlikesiyle karşılaşacaktır. İlk iş olarak, hemen, oturma iznini de uzatması gerekiyor. Ne var ki Hilda, Zeissig kesin cevabı verdiğinde şaşmamalıdır:

– Partiye kaydını yaptır, oturma iznin anında hazır olur.

Ernesto Guevara'ya en son söylenecek söz budur. Kendisine zorla bir şey yaptırılmasından nefret ediyor. Parti'ye kaydolmak isterse, kendi arzusuyla yapar bunu. Hayır, komünizm idealini reddettiği için değil, ama parti üyesi sayısının artırılmasına yönelik bu tür uygulamalara sinirleniyor.

O andan itibaren, Ernesto bir kaçaktır. Adam toplama taktiği, And Dağlarındaki kutsal tümülüsün üzerine haçını diken papazınkine çok benzeyen bir komünist önerisini reddettiği için. Artık düzenli kâğıtlarının olmaması onu çok da etkilemiyor: Ertesi cumartesi Nico Lopez'le takımı geliyor ve onu Atitlan Gölü kıyısında piknik yapmaya götürüyor, gölün çevresinde İsa'nın on iki havarisinin adlarını taşıyan on iki köyden birinde. Lopez şaşırıyor:

– Che, uyku tulumunu niye aldın? Akşam döneceğiz.

Ernesto bir durum muhasebesi yapmak istiyor. Guatemala'daki durum konusunda, kendi durumu, Hilda'yla ortak geleceği konusunda. Onun için göl kıyısında yatmak istiyor. Dönüşünde, vardığı sonuçları ilk öğrenen Hilda olacaktır.

– Başkan Arbenz, eli silahlı halka güvenmeli ve dağlarda dövüşmelidir. Dövüşün ne kadar süreceği hiç önemli değil.

1954 Haziranının ortalarında, ülkenin en ünlü iki politikacısıyla, Marco Antonio Villamar ve Alfonso Bauer Paòs'la görüşme fırsatı buluyor. İlki, ona, epeyi kalabalık bir grup işçiyle silah istemek için tersaneye gittiklerini anlatıyor. Askerler izin vermemiş ve ateş etmekle tehdit etmişler. Başkana gelince... kesin kararını vermiş görünüyor: mücadele etmeyecek. Askerin tutumu da bu yüzden.

26 Haziranda Jacop Arbenz resmen çekildiğini açıklıyor. Latin Amerikalılar panik içinde. Kentlerdeki elçiliklere koşuyorlar. CIA'nın yönlendirdiği silahlı kuvvetler Albay Castillo

Armas komutasında Guatemala'yı işgal ediyor. Beatriz teyze şu mektubu alacaktır: "Yankiler, Roosevelt'in yüzlerine geçirdiği 'iyilik' maskesini kaldırıp atmışlar, şu anda kuliste hiç de temiz sayılmayacak oyunlar çeviriyorlar. Gerekirse, uçaklara ve modern, düzenli ordulara elimizdeki imkânlarla karşı koyarak çarpışacağız. Halkta birlik, beraberlik bilinci çok güçlü, Guatemala'da, şu anda gerçek bir silahlı mücadele iklimi egemen. Şimdiden, hekim olarak ilkyardım birliğine katıldım ve askeri eğitim almak ve gerekli görülecek yere gitmek üzere 'gençlik tugayları'na başvurdum. (...) Bir Kuzey Amerika askeri heyeti başkan Arbenz'le görüştü ve istifa etmeyecek olursa, ülkeyi yok edinceye kadar bombalayacaklarını söyleyerek tehdit etti. Bu tehdide, Birleşik Devletler'in müttefiki olan Nikaragua ve Honduras'ın savaş ilanı da eklendi. Bu haberler üzerine Guatemelalı askerler, Arbenz'i istifaya zorladılar. Şimdi Mexico'ya geçmeye hazırlanıyorum. Ne olursa olsun, bir sonraki silahlı isyana katılacağım."

Geleceğin rengi seçilmiştir: komünizm gibi kırmızı, Küba devriminin başarısı için dökülecek kanların rengi gibi kırmızı.

Başkan Arbenz'i zorlamak için Ciudad Guatemala'ya yağdırılan taciz bombaları altında, gezgin hekim Ernesto, Che oluyor. Sokak sokak dolaşıyor ve garip bir coşku duyuyor. Hava kuvvetlerinin ateşleriyle yer yer yırtılan gecede, karşı konulmaz bir güçle donandığını hissediyor. O yenilmez, yenilemez!

Annesinin 1954 Haziranı sonunda alacağı bir mektupta şöyle diyecek: "Birkaç gün önce (15 Haziran) bir Honduras uçağı başkentin üstünde dolaşmakla yetindi. Ertesi gün ve sonraki günler, bu satılmış askerler kentteki askeri tesisleri bombaladılar ve iki gün önce, iki yaşında bir çocuk, mitralyöz ateşiyle öldü. Bu dramdan, orduyla halkı birbirine kenetlemek için faydalanabilirlerdi..."

Bölüm VIII

BALAYI

26 Haziran 1954 akşamı, paramparça bir kentin karmaşası içinde, iktidarın ve iktidarın yönünün yakında değişeceğini bilen bir ülkede, Ernesto Guevara bir kere daha Hilda Gadea'dan, karısı olmasını istiyor. Bu defa, Ciudad Guatemala'nın kükürt dumanlı havasından 'evet' duyuluyor. Zor duyulan bir 'ama' ile birlikte... kuşkusuz, ortamdan, evliliğin en son düşünülebileceği bu çok fazla belirsiz, çok fazla tehlikelerle dolu ortamdan dolayı.

Gerçekten de, onların yazgılarına militan hayatlardaki rastlantılar egemen olacaktır. Hilda, politik durumun hiç de uygun olmadığı Peru'ya dönmek yerine, Ernesto'nun ailesine güvenebileceği Arjantin'e gitmeyi düşünüyor. Ama şimdi yapılması gereken en önemli iş, derhal adres değiştirmektir. Tam da eşyasını çok yakın bir arkadaşına götürüp bırakmaya hazırlandığı akşam, kapısının önünde onu bekleyen bir sivil polis tarafından alınıp götürülüyor.

Fotoğraflar, mektuplar yerlere saçılmış, çekmeleri altüst edilmiş... odası didik didik aranmış. Polis onu arabayla kadınlar hapishanesine götürüyor. Ernesto da orada olabilirdi, Hilda'nın taşınmasına yardım etmek için, ama o gün onun, ailesine mektup yazdığı, değişmez ve dokunulmaz gündür... kıl payı kurtuluyor böylece.

Hilda kendini yeniden, haklarında kamu davası açılmış tutuklu kadınlarla birlikte, demir parmaklıkların ardında buluyor. Açlık grevine başlayacağı güne kadar onlara okuma yazma öğretecektir. Sonunda, iki Perulu, Nicanor Mujica Alvarez Calderón ve Juan Figueroa, beklediği haberi getiriyorlar ona: Che

kurtulmuştur. Ernesto ülkesinin elçiliğine sığınmıştır. Hilda'yı kurtarmak için elçilikten çıkmak istediğinde, vatandaşları onu engelliyorlar: O burada kanun kaçağıdır.

Peru Elçiliği duymazlıktan geldiği için Hilda, cezaevinden çıkamıyor ve günde bir çanak et suyuyla yetinmek zorunda kalıyor. Eskiden bir ara bir yerde tanıştığı başkan Castillo Armas'a telefon ederek, görüşme talebinde bulunacağı güne kadar. Siyasi sığınmacı olarak ülkesine dönmek istiyor! Guatemala'dan gitmesine izin versinler... Hilda'nın bu küstah cüreti umduğundan da çabuk sonuç verecektir. Hapishane sorumlusu, başkanın kapısını çalmakta tereddüt etmeyen bu Perulu kadını daha uzun süre kilit altında tutmanın pek de uygun olmayacağını düşünüyor sonunda.

Onu koyuveriyor; Hilda, Arjantin Elçiliğine koşuyor. Bir kamyon dolusu polis kapıyı tutmuş. Barajı aşmak imkânsız. Öfkeden çıldırıyor, bir arkadaşının evinde dinlenip yemek yedikten sonra ertesi gün tekrar geliyor. Sonunda tezkereler yazıp göndererek Ernesto'ya ulaşmayı başarıyor. Birinde şu sözler var: "Beni içeri bırakmıyorlar, sana bilmem nereden bir emir getirmemden korkuyorlar herhalde. Ya da, daha büyük olasılıkla, benim de siyasi sığınma istememden korkuları var..."

Artık tümüyle ümit kesmişken Hilda, Başkanlık Sarayına davet ediliyor. Davete en güzel elbisesini giyerek gidiyor. Salonun girişinde arandıktan sonra, Jacobo Arbenz'in yerini alan adamın huzuruna alınıyor. Bu, gövdesi, giydiği kurşun geçirmez yelek yüzünden şişmiş, benzi kül rengi adamın, bir akşam yemeğinde sohbet ettiği canlı, neşeli adamla hiçbir benzerliği yok. Castillo Armas'ın yanında, konuşmaları dinleyen iki subay var. Öteki sığınmacılar için güvence istediği zaman, başkan:

– Her birinin durumu ayrı ayrı ve kişisel olarak incelenecektir, diye cevap veriyor. Size gelince, bir sorununuz olursa, bana güvenebilirsiniz.

Hilda bu sözlerin tek kelimesine bile inanmıyor. Öte yandan Ernesto, General Peron'un, Arjantin uyrukluları almak için gönderdiği uçağa binmiyor. Buna karşın, ailesine bir mektup yazarak, Arjantin'e sığınacak Guatemalalıları onlara emanet ediyor: "Guatemala'nın tozlu yollarında yalınayak yürüdüğüm günlerde, onlardan biri bana sapasağlam bir pabuç hediye etti, o

pabuçlarla ben başka ülkelerde de yolları aşmayı düşünüyorum. Ona teşekkürümü bildirmek için iki satır yazabildim sadece; işte bu, ona olan şükran borcumu ödemek için bir fırsat benim için."

1954 yılı Eylülünün ilk günlerinde, Alberto Granado'yla birlikte yaşadığı serüvenden iki yıl sonra, Ernesto, Atitlan Gölü kıyısında, kendisini hiç kimsenin tanımadığı bir küçük köye sığınıyor. Bu zorunlu dinlenmeden, Mayalar konusundaki bilgisini derinleştirmek için faydalanıyor. Öfkesini kustuğu ve işgalcilere olan nefretini haykırdığı 'Arbenz'in Düşüşünü Gördüm' diye başlık attığı uzun bir inceleme yazısı da yazıyor. Makaleyi ilk okuyan gene Hilda olacaktır.

Ernesto'yu, Mexico trenine bineceği gara Hilda götürüyor. Kübalı dostlarının yardımıyla gerekli kâğıtları almıştır. Hilda da trene biniyor, ilk durağa, Villa Canalès'e kadar. Orada genç adam, kızın elini yakalıyor, ona, Vallejo'nun şiirini, 'onların' şiirini okuyor ve ona:

– Mexico'da buluşacağız, diyor, seni bekleyeceğim.

Pasaportsuz, ümit bile edilebilir mi? Peronda yalnız kaldığı an Hilda, sıcaklığını hâlâ hissettiği öpüşün son olup olmadığını düşünüyor.

Başkente dönünce, Che'nin nişanlısı, gardan, doğru kendisini konuk eden arkadaşının evine gidiyor. Binanın önünde bisikletli bir adamın beklediğini fark ediyor, aynı adamı daha önce garda da görmüştür. Kapıdan girdiği an, iki kişi yolunu kesiyor –bunlardan biri, o bisikletliden başkası değil. Ondan belgelerini göstermesini istiyorlar, adını okur okumaz da tutuklandığını ve sınırdışı edileceğini bildiriyorlar, sınırdışı edilecek, Mexico'ya... Gizli ajan kılıklı iki adam, onun neden gülümsediğini anlayamıyorlar. Bu arada yeniden cezaevi, tutuklular 'öğretmenlerine' kavuşmanın sevinci içindeler. Ama Hilda onlarla bir tek gece geçiriyor.

Ernesto'nun ondan önce gelip geçtiği Malacatan sınır kentinde, Che'nin nişanlısını kötü bir sürpriz bekliyor: Onu, bu kez gerçekten iğrenç bir yer olan bir başka cezaevine gönderiyorlar. Sefil bir ihtiyar tutuklu var orada, bir İspanyol; bütün suçu, lokantacı olarak Arbenz hükümetinin çalışanlarına ye-

mek servisi yapmış olmak. Onu bu uğursuz deliğe atmadan önce lokantasına da el koymuşlar.

Cezaevinin astsubay yöneticisi, Hilda'ya, kuşkusuz bazı cinsel art niyetlerle, timsah avına birlikte gitmeyi öneriyor. Reddediyor Hilda. Yardımcısı, şef olacak pis domuzun terslenmiş olmasından çok mutlu; onun da parlak bir önerisi var:

– İkimiz birlikte Meksika'ya kaçarız. Ben senin kaçmana yardım ederim, sonra sen benim orada iş bulmama yardım edersin.

No, no, no: İki aşağılık düzenbaz gerekli cevabı almışlardır, bu onlara yeter. Hilda buradan kurtulma çarelerini düşünürken, içtiği çorbalar ve tekilalarla göbeğini şişirmiş olanı, başka bir öneride bulunuyor:

– İkiniz de tüyebilirsiniz, ama bunun için adam başı elli kuetzalınızı alırız.

İspanyolun on parası yok, Hilda'nın tüm parası altmış kuetzal. Cesaretle pazarlık ediyor:

– Kırk, adam başı yirmi kuetzal yani! Tek kuetzal fazla veremeyiz.

Bu 'öbür işe yaramayan' Hintliyle 'dilenci kılıklı' sefil İspanyol'dan kurtulacakları için memnun, yasa temsilcileri onları koyuveriyor. Bir rehber, kaçakları suların yükseldiği bu mevsimde tehlikeli olan nehirden geçirecek.

Telgrafla yardım istediği ailesinin gönderdiği parayla uçak biletini alan Hilda, Mexico'ya gidiyor ve hemen Ernesto'yu aramaya koyuluyor. Buluyor da. Le Roma Otelinde buluşuyorlar; otel, Ernosto'nun trende rastladığı bir Guatemalalıyla, *el Patojo*, Kambur adıyla bilinen Julio Cáceres Valle ile paylaştığı, Quatecmoc Sokağındaki odaya yakın. Ernesto, daha şimdiden 'geçmiş mutlu günler' dediği o dönemde Başkan Arbenz'e yakın olmuş bir ana-babanın oğlu olan Julio Cáceres'le hemen dostluk kurmuştur.

Sabahları gönüllü olarak bir hastanede çalışıyor. Hayatını fotoğraf makinesiyle kazanıyor, çocuklarını gezdiren annelerin resimlerini çekiyor, Patojo filmleri musluğun evyesinde banyo ediyor, sonra fotoğrafları evlere götürüyor, parayı alıyor. Bazı

günler Ernesto kelebek avına çıkıyor. Gelecek birkaç ay, yazacağı *Tıbbın Latin Amerika'daki Misyonu* konulu bir kitapçık için malzeme toplayacak ve bilimsel çalışmaları bitince, babasına, Paris'te eğitimine devam etmek için burs isteyeceğini yazacaktır.

Hilda cezaevi öyküsünü anlattıktan sonra Ernesto, dördüncü kez, evlenme teklifini yineliyor. Bir önceki 'evet' cevabı gene 'belki'ye dönüşmüştür. Ernesto hemen konuyu değiştiriyor:

– Real Cinéma'da Roméo ve Juliette'i görmeye gidelim mi?

Bu, Çaykovski'nin ünlü balesinin sinema uyarlaması olan bir Sovyet filmi.

Bu 1954 Ekim ayının Çarşamba günü Ernesto, sadece Hilda'yla buluşmuş değildir. O gün, çalıştığı hastaneye rastlantı sonucu uğrayan Nico Lopez'i de görecektir.

Ciudad Guatemala'daki eski, güzel günlerde olduğu gibi, Hilda, Ernesto ve Kübalılardan oluşan grup gene bir araya gelmiştir. Ernesto'nun 'sigar içiciler' adını taktığı Kübalılar –kendisi de Sierra Maestra'dan aynı alışkanlığı edinecektir– Moncada'da tutuklu olan Fidel Castro ile kardeşi Raúl'un serbest bırakılmasını bekliyorlar. İşte, M 26-7, ilk önemli Batista karşıtı eylem olan 26 Temmuz 1953 gösterilerinin anısına bu adı alan hareket, o günlerde hayata geçirilecektir.

Che ve *iş ortağı* Julio Cáceres, evini Hilda'yla paylaşan şair Lucilla Valasquez'in evine, Noeli kutlamak için çağrılıyorlar. Sade kutlama toplantısından sonra, Ernesto, el Patojo'yu, birkaç pezo kazanmak için gece bekçisi olarak çalıştığı kitabevine götürüyor ve Hıristiyanların bu kutsal gecesinde onu yalnız bırakmamak için, bir örtüye sarınıp uzanarak ona arkadaşlık ediyor.

Che, ileride, çok sonraları bir gün, bu sadık dost için şunları söyleyecektir:

– El Patojo hayatını gazeteci olarak, Mexico üniversitesinde öğrenci olarak sürdürdü, sonra üniversiteyi bıraktı; geri adımlar atarak, ne yaptığını bilemeden, yerinin neresi olduğuna karar veremeden yaşadı hep. Çok duygusal, zeki ve gururluydu,

içe dönük bir insandı. Küba harekâtına katılmak istedi. Daha fazla yabancıyı saflarına almak istemeyen Fidel onu reddetti.

Devrimin zaferinden hemen sonra, Küba'ya gelen el Patojö Che'yle buluşuyor. Che, Mexico'da olduğu gibi, evini onunla paylaşıyor. Görevinin onu Guatemala'ya çağırdığında Küba'dan ayrılacağı güne kadar... Vatanını özgürlüğe kavuşturmak ve onun, Arbenz'li yıllardaki durumuna geri dönmesine yardımcı olmak için gidiyor el Patojo. Bir süre sonra onun, bir grup arkadaşıyla birlikte öldüğü haberi geliyor. Haberi veren mektupta bir de şiir vardır, onun yazdığı bir şiir: ileride, Devrim'in şarkısı olarak anılacak olan, vatanına ve Küba'da bıraktığı bir kadına seslenen dizeler...

Toma, es solo un corazon,
ten en tu mano
y cuando llega el dia
abre tu mano para que el sol lo caliente.

(Al, bu bir yürek sadece, onu avucunda tut ve gün aydınlandığında aç elini, ki güneş ısıtsın onu.)

El Patojo'nun çalıştığı ve ardından nice dostlukları bıraktığı Endüstri Bakanlığında bir istatistik okuluna, onun anısına Julio Roberto Cases Valle adı verilmiştir.

Cılız bütçesini beslemek için hep ufak tefek işler peşinde koşan Che, 1955 yılı başında, Amerikan başkentlerinde yapılacak Panamerikan Olimpiyat Oyunlarında bir fotoğrafçılık işi ayarlamıştır. Bu mini olimpiyatlar ilginç yarışmalara sahne olur, Birleşik Devletler atletleri bu yarışmalarda aslan payını almaya alışmışlardır. Dört yılda bir olur bu çekişmeler, gerçek olimpiyat oyunlarından bir yıl önce. Bu yıl, *Agencia latina de noticias,* savaşçılarının çalışmalarından memnun. Ernesto'nun tek başına bir ajans gibi çalıştığından habersizdir: el Patojo ve Kübalılarla sadece maçları değil, antrenmanları, hatta sporcuların oteldeki hayatını bile koruyucu kanatları altında almayı başarmıştır.

Che, cüzdanı iyice şişmiş olarak, Hilda'ya bir kez daha evlenme teklif ediyor. Viracocha'ya, Bolivar'a, Karl Marx'a, Martí'ye, (çömezi Mial'in anısına) Bacchus'a şükürler olsun: Kabul ediyor Hilda. Düğün mayısta yapılacak, yani iki ay sonra. O zaman Ernesto yirmi yedi yaşında olacak, parmağına nikâh halkasını takmak için uygun bir yaş.

Nişanlılar, balayları için, makul bir para karşılığında uçak bileti ayarlayabilecek, seyahat acentesi sahibi bir arkadaşları sayesinde, Çin'e gitmeyi planlıyorlar. Ama seyahat programı, düğün için kararlaştırdıkları tarihle çakıştığından ayrıca, düğün için de paraya ihtiyaçları olacağından, Mao ülkesindeki gezinti başka bir zamana erteleniyor. Sonunda, ikisi de bu ayallerini gerçekleştireceklerdir, ama birlikte değil: Che, Küba Devrimi'nden sonra Pekin'e gidecek, 'Küba'nın sesi' olarak, Hilda ise Japonya'da, nükleer patlamalar konusunda bir dizi konferans verdikten sonra Çin Seddi'ni dolaşacaktır.

Sonunda, balaylarını, Hilda kızına hamileyken, kararlaştırılan tarihten çok daha geç yapılan düğünlerinden önce, Cuernavaca'da geçiriyorlar. Huzur ve mutluluk günleri, Ernesto'nun haşin alaycılığını unuttuğu, mutlu olduğu, mutlu ettiği günler. Otel odasını çiçeklerle süslüyor, şiir yazıyor, şiir okuyor. İkizler burcunda doğmuş bu genç adam, karakterinin 'aşk ve duygusallık' yanını yaşıyor şimdi; öbür yarısı, tehlikelere aldırmayan, her an mücadeleye hazır savaşı yanı! Karmaşık bir kişiliğin, geleceğin savaşlarında birlikte göz kamaştıracak iki cephesi...

Öğrencilik yıllarında kendi yazısının grafolojik incelemesine çok önem vermesi onun, karakterinin gelişimini nasıl dikkatle takip ettiğini gösterir. Bunun için, belli aralarla, aynı cümleleri yazıyor , bu cümleler, bir idam mahkûmunun, Molière'in dilinde yazdığı son sözleridir: "Bu son saniyelerde, darağacına, başım dik gidebilecek güce sahip olduğuma inanmıyorum. Ben kurban değilim, sadece Fransa toprağına bereket getirecek birkaç damla kanım. Ölüyorum, çünkü halkın sonsuza dek yaşaması için benim ölmem gerek..."

Hekim, arkeolog, yazar, gazeteci, fotoğrafçı, ozan, satranç oyuncusu, sporcu, sonra gerilla savaşçısı, Ulusal Bankanın başkanı, bakan, büyükelçi. Hiç kuşkusuz, Che 'çoğul'dur. *Ben*'i,

bilinçli olarak ve ısrarla, azimle, *biz*'e doğru götürmüştür. O bir kaleidoskoptur, her yüzeyi öteki yüzeyleri aydınlatır ve yönlendirir.

Evet, Dr. Guevara, kendi kendisinin ilk hastası olabilmek için alerji uzmanı olmuş ve kalp hastalıklarıyla ilgilenmiştir. Çünkü, diktatörlerden ve her türdeki kan ve ter içicilerden daha acımasız olan düşmanını göğüs kafesinin içine hapsolmuş olarak taşıyor Che ve onun tutsağı olmamak için, sürekli savaş veriyor. Her sabah hastanede uçsuz bucaksız, sıra sıra hastalar onu bekliyor. Göğüslerini dinlemek ve muayene etmekle yetinmiyor, zamanını, hastaların sayısına göre hesaplayarak onlarla sohbet ediyor. 'Latin Amerikalı' hakkında bir çeşit geniş kapsamlı anket yapıyor böylece.

27 Mayıs tarihli bir mektupta yüreğini babasına açıyor: "Havana büsbütün başka duygularla çekiyor beni: Lenin'in bazı yazılarında anlattıklarını yaşayan bir gerçek olarak görmek ve bu duyguyla ruhumu doyurmak istiyorum." Hiç kuşku yok, Guatemala'da Nico López'le karşılaştığı andan bu yana zihninde şekillenen Küba'ya gitme fikri her gün biraz daha olgunlaşıyor. Henüz dağınık, belirsiz bir proje, ama hep orada, içinde, hayata geçmek için yeni olguları bekliyor.

Birkaç gün sonra da annesine yazıyor: "Popocatepetl'e tırmandım ve nihayet, *Pachamama*'nın içini, gövdesinin içini görebildim. Burada, Mexico'da, çevremde, serüvenlerimden etkilenen ve *San Carlos*'un[1] buyruklarını öğrenmek isteyen birçok çocuk var."

Ernesto, böylece, ailesini, Küba'ya gideceği gerçeğine alıştırmak istiyor. O şimdiden, bu gidişin turistik bir gezi olmayacağını biliyor. Bu mektubu göndermeden birkaç gün önce Raùl Castro'yla, Fidel'in kardeşiyle buluşmuştur.

– Yirmi dört yaşında bir genç, her şeyiyle bir öğrenciye benziyor, diye hatırlıyor Hilda.

Raùl, vatandaşlarının Ernesto hakkındaki tüm övgülerinin gerçeğe uygun olduğunu anladığı için, Fidel Mexico'ya gelir gelmez kendisiyle tanıştıracağına söz veriyor.

[1] Karl Marx. (Çev.)

Bölüm IX

MARIA-ANTONİA'NIN EVİNDEKİ BULUŞMA

Fidel Castro ile Che Guevara, ilk kez, 9 Temmuz 1955'te soğuk bir kış gecesi saat yirmi ikiye gelirken, Maria-Antonia Sanchez Gonzalez'in küçük apartmanında tanışmıştır. Bu açık kahverengi gözlü, kumral, oldukça güzel, genç Kübalı kadın, bir Meksikalıyla evlidir. Fidel, bir doksan boyunda, tüm varlığından taşan güçle çevresini etkileyen, otuz yaşında, kocaman bir genç adam; simsiyah, parlak, kıvırcık saçları ve bıyığı ile, Republica Meydanına yakın Emparán Sokağı 49 numaralı apartman dairesine geliyor. Daha ince ve ufarak olan, yirmi yedi yaşındaki Che'nin, Moncada saldırısının kahramanından etkilenmemesi olanaksız.

Devrimini oluşturmasına yardım edecek gerçek savaşçılara ihtiyacı olan Fidel'in de, Ernesto'nun dürüst ve içe işleyen bakışlarından hoşlanmamış olması düşünülemez. Uzun uzun, hazırlık cümleleriyle oyalanmadan, iki adam Latin Amerikalı halkların, emperyalizmin pençesinden kurtarılması gerektiği konusuna giriyorlar. Fidel, kendisini dikkatle dinleyen Che'ye, Küba'da iki yüz bin *bohios*[1] olduğunu, kentlerde ve kırsal kesimde dört yüz bin ailenin fevkalade sağlıksız şartlarda, yüzde doksanı bit içindeki çocuklarıyla üst üste yaşadığını anlatıyor. Uykusuz geçirilen bu gecede Ernesto, Castro kardeşleri, toplumsal sorunları incelemekteki kesin gerçekçiliğiyle etkilemiştir. Ve Fidel gün ağarmak üzereyken, sonunda savaş için donatılmış bir yatla Küba'ya gitmek projesinden söz açıyor. Hilda'yla Ernesto, Guatemala'dayken, Fidel'in, Başkan Gayetan'ın

[1] Saman damlı kerpiç kulübe. (Çev.)

öldürüldüğü günlerde Kolombiya'da olduğunu ve öğrenci lideri kimliğiyle halk ayaklanmasına yardıma hazırlandığını öğrenmişlerdir.

Ernesto, 26-7 Hareketi'nin içindedir artık. Bundan böyle o *el Che*'dir. Güneş üzerlerinde doğuyor, artık sabah ve ayrılma zamanı gelince, bir *abrazo*'yla, birbirlerini kucaklayarak dostluklarını perçinliyorlar. Che kendini şimdiden Kübalı hissetmektedir. Adayı özgürlüğe kavuşturmak için yola çıkma arzusuyla içi içine sığmıyor. Fidel hayal gücünü kamçılamıştır: o, elde silah dövüşmüş, hapis yatmıştır, onun devrimci deneyimi kendisininkinden çok daha zengindir.

Hilda'ya:

– Fidel çok güçlü bir politik yönetici, diye anlatıyor. Yeni bir liderlik anlayışı var, alçakgönüllü, çok kararlı ve nereye gideceğini çok iyi biliyor.

Fidel, düzenli olarak Ernesto'yla Hilda'ya akşam yemeğine geliyor. Küba Diktatörü Batista ajanlarının korkusundan gece buluşmayı yeğliyorlar. Bir akşam, denizyoluyla yapılacak bir çıkarma yeniden gündeme geliyor. Hilda projeye katılmak arzusuyla çıldırıyor, planların yapımına değil sadece, eylemin kendisine de. Fidel'den, onu da beraber götürmelerini isteyecek. Ama karnında Che'nin çocuğunu taşıyor. Ve projesi, mantık karşısında yenik düşüyor. Hilda, Küba çıkarmasına katılan tek kadın devrimci olamayacak.

Konuşulanlar daha belirgin, daha kesin artık. Yola çıkacakları yer, izlenecek yol, adaya çıkış... Bir gece, Fidel gittikten sonra, iki acemi devrimci, yüksek sesle düşünüyorlar.

Ernesto:

– Bu tepeden tırnağa silahlı adayı işgale kalkışan Kübalıların çılgınlığına ne diyorsun? diye soruyor.

Hilda, onun kendisinin de harekâta katılma olasılığı karşısında ne düşündüğünü anlamak istediğini hissediyor. Onlar hâlâ evli değiller, çünkü...

– Hiç kuşkusuz, düpedüz delilik! Ama bazen, delilik bile olsa...

– Ben de öyle düşünüyorum. Senin fikrini almak istedim. Harekâta katılmaya karar verdim. Önce savaş eğitimi göreceğim. Onlarla gitmek istiyorum, doktor olarak.

Fidel ona önerdiği zaman bir saniye bile tereddüt etmemiştir, cevabı, evet! Ama bir şartla, Küba Devriminin zaferinden sonra tekrar gezgin devrimci hüviyetine geri dönecektir. Bir zafer söz konusu olursa tabii! Bu kadar kapsamlı, dev bir projenin tehlikelerini biliyor ve gidişinin, Hilda'yla süresi belirsiz bir ayrılık, hatta, belki geri dönüşü olmayan bir ayrılık demek olduğunu da biliyor. Ve çocuğunun büyüdüğünü göremeyeceğini belki de. Ama onun misyonu, 'Küba Devrimine yardım' bütün bunlardan önce geliyor. Hilda, akıl hocası, esin perisi Hilda anlıyor onu.

Bu defa annesine ve babasına yazdığı mektupta şöyle diyecektir: "Bu katı, haşin, konukları sevmeyen Mexico her şeye rağmen kötü davranmadı bana. Basında çıkan oldukça ilginç birkaç inceleme yazım (kendi saygıdeğer adımla imzaladığım yazılar) kafamın içinde belirsiz dumanlar biçiminde birikmiş bir seri fikir ve hayallerin ürünü. İçimde, fizikçi olmak arzusu yaşıyor hâlâ. Ama sanırım bu artık bir boş hayalden öteye gidemeyecek, benim tümüyle kişisel bir tutkunun çok ötesinde gerçekleştirmek istediğim başka projelerim var."

Fidel Castro, Ernesto'nun da düşüncelerine tümüyle uyan bir inançla emperyalizmin Latin Amerika'nın acımasızca sömürdüğü günümüzde Küba kavgasının, tüm kıtanın kavgası olacağını söylüyor. Bolivar ve Marti bu gerçeği çok önceden anlamış ve ifade etmişti. Nitekim, 1953-1955 arasında Küba'da, Moncada baskını sırasında doğan Hareket'in deprem dalgaları Meksika'da da kendini hissettirmiştir. Şimdiden iki cephe oluşuyor: Batista'ya yakın duran resmi görüş ve Castro'cu muhalefetin halkçı fikir cephesi. Birleşik Devletler bile kararsız: Bu kumarı kimin üzerine oynamalı? Haddini aşarak onları rahatsız eden Batista'nın mı, yoksa, şimdiden tepede duran diktatörden daha ilgi çekici ve daha az 'obur' görünen Castro'nun mu? Bu 1955 yılı Temmuz ayında Arjantin'deki durum da Ernesto'yu kaygılandırıyor; Deniz Kuvvetleri'nin bir kısım halktan da destek gören darbe girişimi... Önlenemeyecek gelişmelerin yaklaş-

tığını hissediyor: Peron'un düşürülmesi ve Birleşik Devletler yanlısı bir politikanın ülkeye egemen olması...

Ama, bugün için tüm enerjisini Küba sorununa yöneltmek durumunda. Savaşa hazır olmak, Sierra Maestra'da, Fidel'in işgali başlatmak için karaya çıkacağı, adanın doğu kıyısındaki sarp dağlarda onları bekleyen çok zor ve tehlikeli koşullara dayanabilmek için, çok sağlam ve sağlıklı olması gerekiyor. Geleceğin gerilla savaşçılarının eğitimleri günden güne daha yoğun ve haşin oluyor. Güreş antrenmanı yapıyorlar, Maria-Antonia'nın kocası bu sporun ustası ve güreş, göğüs göğüse savaş için gerekli. Ama programda basket ve futbol da var, çeviklik, hareketlerde uyum, nefes hâkimiyeti ve dayanıklılık için. Ve Chapultepec Gölünde Fidelci tekneler arasında kürek yarışları. Ernesto hafta sonlarını, dorukları beş bin metreyi aşan Popocatepetl ve İztacciuatl Dağlarına tırmanarak geçiriyor, böylece, baldırlarını Sierra Maestra'nın acımasızlığına hazırlarken, dağcılık tutkusunu da tatmin ediyor.

Evine, ağır savaş antrenmanları dışında, hastanedeki işi, bilimsel araştırmaları, gazetelere politika ya da Kolomb öncesi tarih konusunda yazdığı yazılarla çılgın bir tempo içinde geçen bir günden sonra, bitkin, perişan dönüyor. Gecede beş saat uyuyor ancak. Hilda'yla, daha iyisini örebilmek için dünyayı çözdükleri o sonu gelmez konuşmalarla geçen zaman, duygularla ve aşkla yaşanan o iki kişilik güzel zaman iyice kısalmıştır artık. Ernesto'nun hayatı artik gitgide daha az Hilda'nındır, o hayatını gitgide daha fazla vakfediyor Devrim'e.

8 Ağustosta, Fidel Castro Ruz, Küba halkına seslenen ilk Manifestosunu M 26-7 adına imzalıyor. Tarım reformundan söz ettiği ve daha önce yazdığı savunmasındaki sözleri yinelediği bir metin bu. Jose Marti'nin yolundan giderken, çok da üstüne gitmek istemediği Birleşik Devletler'i açıkça eleştirmiyor. Ve bu Manifesto I'den sonra, Küba'ya sürekli parola ve mesajlar gönderiyor, özellikle öğrenci hareketi liderlerini soğukkanlı olmaya davet ediyor.

18 Ağustos günü öğle saatlerinde, Tepozotlan'ın bir köyünde Ernesto'yla Hilda nihayet evleniyor. Che, Fidel'in nikâh şahidi olmasını istemiştir, ama Kübalı, güvenlik kaygısıyla öneriyi kabul etmiyor. Raúl Castro ve Devrim'in bir başka önemli

kişisi, Jésus Montané de bu çok özel törene katılamıyorlar. Düğün Mexico'da yapılıyor. Ernesto'nun yaptığı mis kokulu kızartmaların tadına bakmak ve tipik, özel şişesinden meskal içmek için Fidel de davetlilere katılıyor orada.

Fidel, yakın zamanda bir akşam ocağın başına geçip kendisinin de bayıldığı, deniz ürünleriyle hazırlanan bir spagetti pişirme sözü veriyor. Pişiriyor da, 26 Temmuzda, Moncada baskınının ikinci yıldönümünde –o gün, baskının anısına, Chapultepec parkında, José Marti'nin heykeli önünde bir gösteri düzenlenmiştir. Ernesto'nun evindeki toplantı, gizli bir kutlama... Kübalılar Meksika polisinin, özellikle de Batista ajanlarının dikkatini çekmek istemiyorlar. Fidel'in sevgili spagettisinin dumanlarının tüttüğü yemek masasının başında, Moncada davasındaki savunmasının, 'Tarih Beni Aklayacak' başlığı altında kaleme aldığı ünlü savunmanın basılıp dağıtılması kararı alınıyor.

19 Ağustosta Fidel, Meksika Körfezini aşabilmiş olan Kübalılardan, silah alımı için gerekli parayı sağlamak amacıyla Birleşik Devletler'e gidiyor. Mektuplarını, Guevara'lara, arenaların yakınındaki Napolés Sokağı, 40 numaraya gönderiyor, genç kızlık soyadıyla Hilda'ya. Ekonomik nedenlerle ya da Batista'ya olan nefretleri sebebiyle Kuzey Amerika'ya göç etmiş Kübalıları savaşa çağırmak istiyor. 30 Ekim 1955'te New York'ta Plam Garden Otelinde, Birleşik Devletler'de yaşayan Kübalı muhaliflerin oluşturduğu üç ayrı grubu bir araya getiriyor: Accion civica cubana, el Comité ortodoxo ve el Comité de los obreros democraticos. Devrimci avukatın tarihi sözleriyle seslendiği sekiz yüz kişi:

– 1956'da, ya özgür olacağız, ya öleceğiz!

Miami'de, en büyük bağışı, devrik Küba Cumhurbaşkanı Prio yapıyor: Batista ortak düşmanları değil midir?

1955 yılının son günleri, Arjantin'de Peron'un iktidardan düşüşü ile sarsılıyor. Che, Arbenz olayının tekrar sahneye konduğunu düşünüyor. Annesine şöyle yazıyor: "Peron'un düşüşü beni çok üzdü. Kendisi için değil, ama tüm Amerika'nın gözünde temsil ettiği şeyler için. Arjantin onunla, düşmanı kuzeyde gören biz güneyliler için, düşüncelerimizi savunan bir şövalye

rolünü üstlenmişti. Komünist Parti zaman içinde eriyip yok olacaktır. Savaşmalıyız, gerçekten savaşmalıyız."

Aynı yılın kasım ayında, Hilda'nın karnı her gün biraz daha büyürken Guevara'lar, kendilerine kısa bir keyif zamanı ayırmaya karar veriyorlar. Yucatan'da, Papaloapan ve Palenque'de, Maya'ların ülkesinde, tapınakları, piramitleri, yazıtları geziyorlar. Ama Palenque'deki nemli iklim Ernesto'ya dokunuyor. Astımı azıyor ve tatili zehir ediyor onlara. Her zaman olduğu gibi hasta, başının çaresine bakıyor.

Vera Cruz limanında, karınları acıkınca, oradaki ucuz bir meyhaneye giriyorlar. Yandaki masada, izinli çıkmış gemiciler eğleniyor, bir ara, tayfa başı ayağa kalkıyor. Elindeki bira bardağıyla Guevara'ların yanına geliyor ve beklenmedik bir cümleyle kaldırıyor bardağını:

– Şerefine, arkadaş... ve İngiltere Kraliçesinin şerefine!

Bu densiz sözlere kesin ve sert bir karşılık geliyor:

– Benim şerefime, evet! Kraliçeye hayır!

Gemici şaşalıyor, duralıyor, dönüp yerine oturuyor. Sonra hesabı ödedikleri sırada bir kez daha deniyor:

– Kadehimi Kraliçeye kaldırıyorum.

Che'nin çeneleri kilitleniyor, arkadaşlarının şaşkın bakışları arasında gemiciyi yakasından tutup kaldırıyor, sonra hırsla yerine oturtuyor ve tekrar ediyor:

– Bir kere daha söylüyorum: Bana evet, Kraliçeye hayır, hayır!

Sanki Che, bir süre sonra edineceği denizci kimliğine şimdiden alışmak istiyormuş gibi, 'bal yarımayı'nı bir gemide tamamlıyor, Mocambo'da bindikleri ve Hilda'yı neredeyse vaktinden önce doğurtacak korkunç bir fırtınayla boğuştukları bir gemi. Astım krizinden, tapınak yollarında tırmanışlardan ve bu son kasırgadan sonra Hilda, Mexico'ya dönünce rahat bir nefes alıyor.

Ernesto, Beatriz teyzesine yazacaktır: "Yakında gelecek olan küçük Vladimir Ernesto'yu bekliyorum. Tabii, bekleyen benim, ama getirecek olan karım. Son günlerde o kadar çok yağmur yağdı ki, Cordoba'dan aldığım muşamba yağmurluk neredeyse delik deşik olacaktı."

Yıl sonuna yaklaştıkça Ernesto, Fidel ve Kübalılarıyla daha çok beraber oluyor. Hazırlık çalışmaları yoğunlaşmıştır. Ernesto birkaç kilo daha vermek niyetinde. Dövüşlerde bilenmiş bıçak gibi olmak istiyor. O hekim olarak gidiyor ama, içinde savaş arzusu eksilmeden yaşıyor. Sabah kahvaltıda yemeye alışık olduğu bir parça etten vazgeçiyor, hastanede yediği bir sandviçle yetiniyor ve akşamı hafif birşeylerle geçiştiriyor. Vücudu gerçek bir komando askerininkine benzemiştir artık. 1956'nın Ocak ayı başında annesine yazdığı mektupta: "Volkanlar, bir konkistadorun ayaklarının altında, benim ayaklarımın altında titriyor hâlâ," diye yazıyor. "Bebek şubatın son haftasında doğacak. Ben, marttan sonra, hayatım hakkında kesin kararımı vermiş olacağım." Ernesto annesini, devrim lideri Fidel Castro Ruz'un birliklerine katılacağı haberine alıştırmaya çalışıyor.

Şubat başında, Mexico'nun banliyösünde, Los Gamitos'taki poligonda atış talimleri başlıyor. Ernesto, Alta Garcia'daki çocukluk günlerinde tabancayla yaptığı atışlar sayesinde bu alanda rahat ve yetenekli. Çalışmalar yoğunlaşıyor, öyle ki Fidel, Los Gamitos'u yetersiz bulmaya başlıyor. Bir arkadaşını, Franko'ya karşı savaşmış bir İspanyol generali olan Alberto Bayo'yu, geleceğin savaş kahramanı Ciro Rodendo ile birlikte, daha geniş bir yer, bu kez gerçek bir eğitim kampı bulmaları için keşfe gönderiyor. Başkente sadece kırk kilometre uzaklıkta bir yerde, şans, Pancho Villa zamanında Yankilerle dövüşmüş eski bir savaşçı kılığında karşılarına çıkıyor. Adamı aldatma pahasına –çünkü o, Chalco kenti civarındaki bu çiftliği satmak istiyor– işi hallediyorlar, ona, zengin bir Salvadorlunun adamları olduklarını ve kesin anlaşmayı yapmadan önce, çiftliği elden geçirmek için elli kadar Orta Amerikalı işçi getireceklerini söylüyorlar –gerçekte geleceğin gerilla savaşçıları bunlar. Böylece Fidel, ayda sekiz dolar gibi sembolik bir kirayla kurtuluyor.

Che işte bu kampta ilk görevini alıyor: personel şefi oluyor. Anı defterine şöyle yazacak: "Organizasyonu ve işlerin yürütülüşündeki disiplini görünce, ilk kez, bu savaşı kazanma şansımız olduğuna inandım. Oysa, asilerin komutanları arasına, çoğunluk bir macera romanı yaşamakta olduğumuz duygusundan ve böylesi kutsal bir amacın, yabancı bir kumsalda ölmeye de-

ğer olduğu inancından kaynaklanan bir dostlukla bağlı olduğuna, bu adamların arasına katıldığımda, zafer şansımızın çok az olduğuna inanıyordum.

General Bayo, gece ve gündüz, elde pusula, yaptırdığı cebri yürüyüşlerden sonra adamlarını uyumaya zorluyor. Che, *Karaiplerde Fırtına* adında sıradan bir de roman yazmış olan eski savaşçıyla satranç oynuyor. Ve şiir yazıyor, epik şiirler...

Gidelim,
şafağın ateşli öncüsü,
gizli ve unutulmuş yollardan
kurtarmaya sevdiğin o yeşil timsahı.

Gidelim,
onurumuzu çiğneyenleri yenenler, ruhumuz,
Marti'nin asi yıldızlarıyla dolu,
yenmeye ve ölmeye and içelim.

İlk kurşun atıldığında ve uyandığında
maki, ilahi bir şaşkınlıkla,
biz, orada vuruşacağız,
senin yanında.

Sesin dört bucakta yankılandığında
tarım reformu, adalet, ekmek ve özgürlük,
bu sözlerle biz, orada olacağız,
senin yanında.

Ve sonuna gelince yolculuğumuz,
zorbaya karşı, kurtuluş için,
son dövüşün ümidiyle biz, orada olacağız,
senin yanında.

Sırtlan, yalarken o gün yaralı bedenini,
ulusallaştırmanın oklarıyla delinen,
biz gururla, başı dik, orada olacağız
senin yanında.

Bu sadece almayı bilen, madalyalı larvalar
bizi yıldırabilir sanma, hayır!
Biz onlardan silah, kurşun ve bir dağ
istiyoruz, o kadar!

Ve bir kılıç keserse yolumuzu
bir kefen isteriz, Küba'nın gözyaşlarından,
örtmek için kemiklerini savaşanların,
tarihin rüzgârlarıyla savrulanların...

Bölüm X

HİLDİTA

Erkek değil. Vladimir Ernesto, yerini, ana-babasının Hildita diye çağıracağı Hilda-Beatriz'e bıraktı. Hildita, bir hafta erken, 15 Şubat 1956'da, Kova burcunda doğdu, Mexico'da, Sanatorio İnglés de Ciudad de México Kliniği'nde. Babası onu *El petalo mas profundo del amor*, aşkın en güzel taçyaprağı, diye adlandırıyor ve bir şiirle karşılıyor:

Su tallo mas viguraso
tuvo corteza argentina
y la firmeza del tronco
era de montana andina
Perú le dio de su raza
suave, fina, piel morena
y Mexico con su tierra
la dejo de gracia llena.

(En güçlü dokularını Arjantin toprağından, sağlamlığını And Dağlarından aldı, Peru ona ırkının yumuşak, esmer, ipek tenini verdi ve Meksika onu incelik, zarafet ve çekicilikle donattı.)

Çocuğun, Nápoles Sokağındaki hapishane gibi evde büyümesi imkânsız. Guevara'lar, sokağa bakan bir apartmanın küçük birinci kat dairesini satın almak için harekete geçiyorlar. İki Hilda'nın hastanede geçen birkaç günün sonrasında aile yuvasına döndükleri gün, Fidel onları evde bekliyor ve şu sözlerle karşılıyor:

– Bu *muchacha* Küba'da büyüyecek.

Ernesto ise annesine şöyle yazıyor: "Benim komünist gönlüm mutluluktan uçuyor: Bizim tombul yanaklı bebeciğimiz tıpkı Mao Zedung!"

Mayısın ikinci haftasında Ernesto, Chalco kampına gidiyor. Karaya çıkış koşullarıyla ilgili daha yoğun bilgilenme için önemli bir çalışma. Gidişinden iki gün sonra Fidel Castro Ruz, dört Kübalıyla birlikte tutuklanıyor. Oturma izninin süresi geçmiş. Basında geniş yankılar uyandıran tutuklanma, Meksika polisinin, Kuzey Amerikalı FBI'ın ve Batista ajanlarının ortak çalışmalarının eseri. Ustaca örülmüş bir örümcek ağı.

Oysa Fidel'in belli bir evi, ev adresi yok, Devrim'den sonra Havana'da da olmayacağı gibi. Onu sokak ortasında tutukluyorlar, 20 Haziran 1956 günü. Polis, bir süre önce yakaladığı Ramiro Valdez'le Universo Sanchez'i Fidel'e karşı kalkan gibi kullanmıştır. Tek kurşun atılmadan. Bu tutuklamanın ardından on beş kadar asi daha yakalanıyor. Hepsi, Miguel-Schultz Sokağındaki İçişleri Bakanlığının cezaevine gönderiliyor. Raúl Castro ise, nasılsa polisin ağından kurtulabilmiştir.

Artık anlaşılıyor, Meksika hükümeti, uzun süren kararsızlıktan sonra, Batista'nın, M 26-7'nin dağıtılması ve yok edilmesi için yaptığı baskıya boyun eğmiştir. Havana, tutukluların iadesini istiyor, şu halde çok çabuk harekete geçmek gerek! Prio, Miami'den Meksika Cumhurbaşkanı Ruiz Cortines'e bir mektup gönderiyor. Öte yandan, Fidel'in bazı avukat arkadaşları da, eski başkan Lázaro Cárdenas aracılığıyla Cortinez'e baskı yapıyorlar. Meksika Devrimine katılmış gerçek bir eski militan olan Cárdenas, bu özgürlük savunucularının serbest bırakılmasını istemektedir.

Castro'nun tutuklandığı haberini alan Hilda, dakika kaybetmiyor: Tutukluyu suçlayabilecek tüm belgeleri, güvenli bir yere, arkadaşı Dona Laura'nın evine götürüyor. Ne kadar yerinde hareket ettiği kısa sürede anlaşılacaktır. Ertesi sabah iki sivil polis Guevara'ların kapısını çalıyor.

– Siz Hilda Gadea mısınız?

– Hayır, ben Hilda Gadea de Guevara'yım.

– Mektup alır mısınız?

– Tabii alırım, Peru'da ailem var.

– Ondan söz etmiyoruz. Başka ülkelerden telgraf aldığınız olur mu?

– Hayır.

– Bizimle geleceksiniz. Hakkınızda bir telgrafla ilgili suçlama var, bu konuda bilginiz olup olmadığını araştırıyoruz.

– Dört aylık bir kızım var. Onu emziriyorum, evde yalnız bırakamam.

– Pekâlâ! Sizi şimdi götürmüyoruz, ama evinizden çıkmayın. Sizi arayacağız.

Adam gider gitmez, Hilda berbere gidiyor. Saç kestirmek için değil, takip edilip edilmediğini anlamak için. Bir saat sonra, Kübalıların sıkça geldikleri bir bardadır. Orada, çıkarma birliğinden Crespo'yu görüyor.

Öğleden sonra polisler tekrar geliyor ve bu kez tereddüt etmiyorlar: Anayla kızı alıp götürüyorlar. Federal Polis Şube Müdürlüğü. Orada, Küba çıkışlı bir telgraf gösteriyorlar Hilda'ya, telgrafta bilmece gibi bir cümle var: "Biri Alejandro'yu görmeye gelecek." Hilda, Fidel'in bu gizli savaş adını bilmiyor. Telgrafın kendisiyle ilgili olmadığını savunurken, yalan söylemiyor bu nedenle. Sorgulama tekrar başlıyor:

– Napolès Sokağı 40 numaralı evde sizinle kim yaşıyor?

– Kocam, Doktor Ernesto Guevara.

– Nerede şimdi?

– Vera Cruz'da.[1]

– Vera Cruz'da nerede?

– Otelde kalıyor. Onunla görüşebilirsiniz.

– Siz de birlikte Vera Cruz'a gittiniz mi?

– Evet, bir gezi sırasında.

– Kocanız orada ne yapıyor?

– Alerji konusunda inceleme yapıyor, kocam bu dalda uzmandır. Oradaki hastaneden sorabilirsiniz.

Başka bir odaya geçiliyor, bu kez sorgulama karanlıkta sürdürülüyor:

– Orta Amerikalı konuklarınız olur mu?

– Hayır, yalnız Perulular.

– Politik bir görüşünüz var mı?

[1] Bu cevap önceden Ernesto'yla kararlaştırılmıştı. (Çev.)

– Evet, ben apristtim, Peru'daki Apra hareketinden. Ama anlamıyorum, bütün bunlar nedir, bu soruların anlamı ne? Bir avukat çağrılmasını talep ediyorum!

Polisler sonunda, gelip ifadelerini imzalaması şartıyla Hilda'yla bebeği salıveriyorlar. Gerçekten artık özgür olduğunu zannediyor genç kadın. Ama öyle değil: İki polis, hep aynı iki polis beraber geliyor eve, divana oturuyorlar. Nöbetleşe pencerede durup dışarıyı gözlüyorlar.

– Kocanız ne zaman dönecek?

– Hafta sonunda.

Hilda, Crespo'nun vaktinde yetişip haber verebilmiş olması ümidiyle bekliyor. Uyuyamıyor o gece, Ernesto'nun çıkıp gelivermesi korkusuyla tedirgin.

Sabah saat yedide, polisler:

– Haydi, hemen gidiyoruz, diyorlar. Evet evet, bebeği de alın.

Üçüncü sorgu psikolojik baskıyla başlıyor:

– Biliyor musunuz, istesek, yıllarca burada tutabiliriz sizi...

Sonra hemen polisleri en çok ilgilendiren sorulara geçiliyor:

– Guatemala'da bulunduğu sırada, Doktor Guevara'nın Ruslarla ilişkisi var mıydı?

– Hiç böyle bir şey duymadım.

Israrla, genç çiftin yaşaması ve ülkede geziler yapabilmesi için gerekli paranın nereden geldiğini öğrenmek istiyorlar.

– Ben Dünya Sağlık Teşkilatı'nda iyi para alıyorum, kocam da hastanede çalışıyor.

Bu kez atılan ağ, Federal Polis'in hapishanesine pek çok insan toplamıştır. Fidel ve birkaç arkadaşından gayrı, ki Ramiro Valdez ve Universo Sanchez de aralarındadır, Maria Antonia, iki Hilda Guevara ve Patojo... Hilda'nın da *chiquita* ile birlikte tutuklu olduğunu öğrenen Fidel, kullanabildiği tüm etki gücüyle onlara doğru dürüst yemek verilmesini sağlamaya çalışıyor. Cezaevi sorumlularından ısrarla 'Arjantinli bir doktorla evli olan bu Perulu kadını' serbest bırakmalarını istiyor. Fidel, Er-

nesto'yla tanıştıktan sonra, şöyle yazmıştır: "O, insanda ilk andan sempati uyandıran talihlilerden; sadeliği, karakteri, dinginliği, sıcak dostluğu ile, ama aynı zamanda kişiliği ve kendine özgü nitelikleriyle."

Bu sırada Che, Santa-Rosa'daki çiftlikte antrenmanlarını sürdürüyor. Deliler gibi. Dövüşteki ustalığı, irade gücü ve dayanıklılığı ile herkesin saygısını ve dostluğunu kazanmıştır. 24 Temmuz 1956'da, yirmi sekizinci yaş gününden on gün sonra, polis, varlığını ve ne amaçla kullanıldığını öğrendiği çiftliği kuşatıyor gece yarısı. Polis, saldırı emri vermek üzereyken, kan dökülmesine engel olmak için özel izinle cezaevinden çıkarak çiftliğe koşan Fidel, son anda katliama dönüşecek bu saldırıyı durduruyor.

– Küba'da savaşacağız, burada değil, diye haykırıyor arkadaşlarına.

Sonra, sayıları otuzu bulan arkadaşlarından, ki aralarında Che de vardır, kan dökülmeden teslim olmalarını istiyor. Hepsi tutuklanıyor, gizli belgelere el konuyor. Sorgulanma sırası şimdi Ernesto'da. Karanlıkta, yekten bir ses:

– Biliyorsun, karın ve kızın elimizde. Konuşmazsan onlara işkence yaparız.

Che, taş gibi, hareketsiz. Kısa, kesin cevaplar veriyor.

– Sovyetler Birliği'nden kimseyle temasın oldu mu?

– Hayır.

– Hiç mi olmadı?

– Hiç!

Ernesto, karanlıkta oturan ve soru soranlara, arada bir, alçak sesle İngilizce birşeyler söyleyen bir adamı fark ediyor. "Bu ya FBI ya da CIA ajanı mutlak, diye düşünüyor. Onların, Kübalıların yeraltı faaliyetinde komünistlerin etkisi olup olmadığını anlamaya çalıştıkları kesin." Bu hiçbir sonuca ulaşmayan sorgulamadan sonra, Ernesto'ya, cezaevine, Guatemalalı Alfonso Bauer Pais geliyor. Pais, babasının arkadaşı Ulises Petit-Muratnın da yardımıyla, Ernesto'nun serbest bırakılmasına çalışıyor. Bir avukat tutulması için başvuracak. Ama Hilda, kocasının, bu tür yardımları kabul etmeyeceğini biliyor. Fidel de kendi yönünden Ernesto'nun bu işe karıştırılmamasını istiyor:

O, Arjantinli ve bu yüzden, bütün bu olanların onunla doğrudan ilişkisi yok. Ama Che vazgeçmiyor:

Kübalılarla kader ortağı oldum, onlarla kalacağım.

Ernesto, bu olaylar sırasında, Castro'nun Meksika'da önemli politik ilişkileri olduğunu da öğreniyor. M 26-7'nin hayatta kalabilmesi için, dışarıdan da destek görmesi gerek, bu nedenle Fidel, solcu partilerle de ilişki içindedir. Merkezi Mexico'da olan ORİT'ten,[1] Marksist gruplara kadar...

Açlık grevi yaptığı cezaevinden annesine yazdığı mektupta şöyle diyor: "Ben ne İsa'yım, ne iyilik meleği! Ne biri, ne öteki... yaptıklarının benim inandıklarımla en ufak bir ilgisi yok. Beni çarmıha çivilemelerine boynum bükük, razı olacak değilim, elime geçirdiğim tüm silahlarla, sonuna kadar dövüşeceğim!"

[1] Amerikalılar Arası Çalışma Örgütü. (Çev.)

Üçüncü Kısım

GRANMA'NIN SEKSEN İKİSİ

1-Che'nin çocukluğu
2-Ailesi ile birlikte

1950'de Buenos Aires'te

1-Rugby takımında.
2-Kızı Hildita'yla.

1-Kızı Hildita'yla
2-Sierra'da Goethe'nin eşliğinde

Bir ara ekmeğini f●t●ğraf makinesi ile kazandı.

Bin Bella ile

1-Mao İle
2-Hruşcev ile

BİRLİKLERİN DÜZENİ

Genelkurmay

Başkomutan veya Genelkurmay Başkanı	Fidel Castro Ruz
Kurmay Başkanları	Capitán Juan Manuel Márquez ve Capitán Faustino Pérez
Levazım Komutanı	Pablo Diaz
Yardımcılar	Félix Elmuza ve Armando Huáu
Sağlık Komutanı	Teniente Ernesto Guevara
Genelkurmayda görevli subaylar	Capitán Antonio López
	Teniente Jesús Reyes
	Teniente Cándido González
Öteki görevliler	Onelio Pino
	Roberto Roque
	Jesús Montané
	Mario Hidalgo
	César Gómez
	Rolando Moya

22'şer kişilik üç mangadan oluşan birliğin komutanları:

Öncüler	Capitán José Smith Comas
Merkezdekiler	Capitán Juan Almeida Bosque
Artçılar	Capitán Raúl Castro Ruz

Her manga, her birinin başında bir teğmen bulunan üç müfrezeden oluşuyordu.

Müfreze Komutanları

Birinci Manga	Horacio Rodriguez
	José Ponce Diaz
	José Ramón Martinez

İkinci Manga	Fernando Sánchez Amaya
	Arturo Chaumont
	Norberto Collado
Üçüncü Manga	Gino Donne
	Julio Diaz
	René Bedia

Mangalarda görev alanlar

Evaristo Montes de Oca	Humberto Lamothe
Esteban Sotolongof	Santiago Hirzel
Andrés Luján	Enrique Cuélez
José Fuentes	Mario Chanes
Pablo Hurtado	Manuel Echevarria
Emilio Arbentosa	Francisco Gonzáles
Luis Crespo	Mario Fuentes
Rafael Chao	Noelio Capote
Ernesto Fernández	Raúl Suárez
Armando Mestre	Gabriel Gil
Miguel Cabañas	Luis Arco
Eduardo Reyes	Guillén Zelaya
Miguel Saavadra	Calixto Garcia
Pedro Sotto	Calixto Morales
Arsenio Garcia	Reinaldo Benitez
Israel Cabrera	René Rordiguez
Carlos Bermúdez	José Morán
Antonio Dario López	Jesús Gómez
Oscar Rodriguez	Francisco Chicola
Camilo Cienfuegos	Universo Sánchez
Gilberto Garcia	Efigenio Ameijeiras
René Reiné	Ramiro Valdés
Jaime Costa	David Royo
Norberto Godoy	Arnaldo Pérez
Enrique Cámara	Ciro Redondo
Raúl Diaz	Rolando Santana
Armando Rodriguez	Ramón Mejias

Bölüm XI

GEMİ DOKTORU

İşi ciddiye alan bir polis şefinin olmaması ve kendisini destekleyenlerin de çabasıyla Fidel Castro 24 Temmuz 1956'da serbest bırakılıyor, belgeleri de yenileniyor. Oturma izninin süresi bitmiş olan Calixto Garcia gibi Ernesto da demir parmaklıkların ardında kalıyor.

Cezaevinden çıkmadan önce Fidel, onu, kendisini beklemeden Küba'ya gitmesi için teşvik eden Ernesto'yla tartışıyor.

– Seni bekleyeceğiz, Che, diyor. Buradan en kısa zamanda çıkman için ne gerekiyorsa yapacağız. Ve Fidel, özgürlüğünün ilk akşamını, Dr. Faustino Perez'le birlikte Guevara'ların evinde geçiriyor. Dr. Perez, Küba harekâtından sağ kalanlardan biri olacaktır.

Ernesto tutuklanalı bir aydan fazla oluyor. Vaktini, ailesine, gizlice postaya attırdığı mektuplar yazarak geçiriyor. Babasının yolladığı bir pakete karşılık yazdığı mektupta, ailesine, geleceğiyle ilgili kararını ve Kübalıların davasına neden katıldığını anlatıyor:

"Epeyi oluyor, genç bir Kübalı beni, lideri olduğu bir harekete, vatanının özgürlüğü için yapılacak silahlı bir mücadeleye katılmaya davet etti, tabii kabul ettim. Ve şimdi benim geleceğim Küba Devrimine bağlı artık. Ya onunla birlikte zafere ulaşacak, ya onunla birlikte öleceğim. Hilda, yeni hükümetin siyasi af ilan ettiği Peru'ya dönecek. Birçok sebeple, size daha az yazabileceğim. Meksika polisinin, mektuplara bile işkence yapmak gibi hoş bir alışkanlığı olduğundan, siz de bana sadece havadan, sudan bahsedin mektuplarınızda. (...) Bu satırları, pek de

gösterişli olmayan, ama içten bir *despedida*[1] kabul edin! Hayatım boyunca, zamanımı, gerçekleri hep yanlış adımlarda aramakla geçirdim ve şimdi, geleceğe yürürken, ardımda beni devam ettirecek bir küçük kızla, son halkayı kapatıyorum. Bu andan itibaren, ölümümü bir kayıp olarak algılamayın. Nazım Hikmet gibi: 'Mezarıma sadece bitmemiş bir şarkının hüznünü götüreceğim." Hepinizi kucaklıyorum.'

Hilda'yla kızının Ernesto'yla haftada iki kez görüşme hakkı var. Hildita babasının omuzlarında, iç avluda tur atıyorlar. Bir basket potası, reflekslerini kaybetmemesine yardım ediyor. Karısı ve küçük kızı için duyguları ne olursa olsun, aklı hep büyük yolculukta. Kendini, Küba'ya doğru yol alırken hayal ediyor.

Fidel sonunda bir yolunu buluyor, Che ve Calixto için, Salvador'a sığınma hakkı sağlıyor. Oldukça yüklü bir rakam karşılığında, paragöz bir bürokratın yardımını satın almıştır. Ardından Alberto Bayo onları Guatemala'ya götürecek ve orada kendilerini unutturacaklar. Gerçekte, cezaevinden çıktığı zaman; Fidel'den bir hafta sonra, 31 Temmuzda Ernesto Meksika'da kalacak, orada saklanacak. Yola çıkmadan önce, 15 Ağustosta, Hildita'nın altıncı ayını kutlamaya vakti olacaktır.

İki hafta sonra, Aldama adında biri, Guevara'ların evine geliyor. Hilda'ya, *el señor Gonzales*'in –señor'un adı Ernesto– kendisini beklediği Cuautla Otelinin adresini veriyor. Hilda ilk fırsatta kızını alıp otele koşuyor, sonra birkaç kez, cebi dolar dolu Kuzey Amerikalılarla cebi delik Meksikalılarm yan yana yaşadığı ünlü plaj kenti Acapulco'ya gidiyorlar. Ernesto, orada, oteldeki odasında, iki Hilda'sıyla vedalaşıyor. Ve ayrılmadan önce, 'küçük M.o'suna' şu son şiirli öyküyü anlatıyor:

"Amerika'nın bütün yollarında dolaştım. Maya'ların ülkesinde, Guatemala'da, Devrim'i aradım. Bir gün, orada, yolum bir yoldaşa ulaştı, o, rehberim oldu. Sonra bu küçük ülkeyi Yankilere karşı savunma idealiyle yaşadık birlikte. Şimdi savaşma zamanı geldi benim için, bu kez bir başka küçük ülkede, kıtamızın küçük bir parçasında, onu sömürüden ve yoksulluktan kurtarmak için. Senin içinde yaşayacağın daha güzel bir dünya kurmak azmiyle."

[1] Veda. (Yay.)

Sonra, mutluluk ve keder gözyaşlarıyla ağlayan karısına dönerek ekliyor:

Ağlayacak bir şey yok, yapılması gerekeni düşünmeliyiz şimdi. Ben belki de öleceğim. Ama önemi olan tek şey Devrimin Zaferi'dir.

Hilda kızıyla Peru'ya dönecek ve orada bir M 26-7'yi destekleme komitesi kuracaktır. Tıpkı Arjantin'de ve Uruguay'da aynı şeyi yapan baba Ernesto Guevara gibi. Hilda, Ocak 1959'da, Zafer'den hemen sonra Küba'ya gidecek ve Che'nin bir başka kadınla evlenmiş olduğunu görecektir. Ağır bir darbe Hilda için... Ama Devrim ve kızlarının mutluluğu çok daha önemli. 22 Mayıs 1959'da boşanacak ve dost kalacaklar. Hilda, Kübalı ressam Miguel Nin Chacon'la evlenecek ve 11 Şubat 1974'de kanserden ölecektir.

Meksika polisinin vurduğu darbe M 26-7'yi sarsmıştır. Kuşkusuz Batista, asilerin lideri Fidel Castro Ruz'un bir saldırı hazırladığını biliyor. Adadakiler, kıyılara yapılacak herhangi bir yaklaşma teşebbüsünü hemen geri püskürtecek tüm önlemleri alıyorlar. Üstelik, asiler, Santa Rosa'daki kampla birlikte, silahlarının büyük bölümünü de kaybetmişlerdir.

Vakit, hazırlanma değil, harekete geçme vaktidir. Fidel, bir yat bulmuştur, yat pek genç sayılmaz, ama nihayet ondan istenen, son bir gayret göstermesidir. Adı: *Granma*, İngilizcesi *grandmother*, yani büyükanne. Bir Kuzey Amerikalıdan, Robert B. Erickson'dan satın alınmış; Erickson gemiden başka, rio Tuxpan'ın kıyısındaki küçük arazisini de satmıştır, yat oradan hareket edecek. *Granma*, 1943'te inşa edilmiş ahşap bir tekne. Uzunluğu 13,25 m, genişliği 4,79 m, altı silindirli iki dizel Gray General tip 6 M4 motoru var. Dört adet deposu sekiz ton yakıt alıyor. Tüketimi: saatte yirmi litre. Satıcısı: "Yirmi beş yolcu taşımak üzere yapıldı," diyor. Chuchu Reyes, Castrocular arasında, deniz mekaniğinden biraz anlayan tek Kübalı, *Granma*'nın seksen civarında yolcu –azami yolcu sayısının üç katı– taşıyabil-

mesi için yatta birtakım düzenlemeler yapmakla görevlendirilmiş.

Asiler şu anda Meksika'nın dört yanına dağılmış durumda. Otuz sekizi, ülkenin kuzeydoğusunda Abasolo Köyü yakınında üslenmiş. 21 Kasımda, içlerinden ikisinin kaybolması, planın dışarı sızdırılmış olması kuşkusu yarattığından, hareket hazırlığı hızlandırılıyor. Mexico'da, bir casus, örgüt tarafından yargılanmış ve ölümle cezalandırılmıştır.

Castrocular, otobüsle, otomobille, gemiyle, Mexico'dan Vera Cruz'dan, Jalapa ve Victoria'dan gelerek hareket noktasında toplanıyor. Gelenler seksen beş kişi, geminin istiab haddinden üç fazla. Fidel, duruma el koymak zorunda kalıyor: öncelik, az kilolu olanlarda. Ernesto'nun, bir yetmiş üç boyuna karşılık yetmiş kilosuyla korkacak bir şeyi yok. Yağmurlu bir öğle sonu, harekâta katılanlar *Granma*'yı yüklemeye başlıyor. Şu sırayla: silahlar, yakıt, yiyecekler ve su. Siyah bir pelerine sarınmış olan Fidel, nihayet asilere yata binme emrini veriyor. Adamlar, zor nefes alacak kadar sıkışık durumda. İçlerinde Moncada baskınından kurtulabilmiş yirmi kişi var, dört savaşçı ise Kübalı değil: İtalyan Gino Donne, Meksikalı Guillen, Dominikli Ramon Mejias ve Arjantinli Ernesto Guevara. Bu sonuncu, hekim olarak, teğmen rütbesiyle.

Beyaz renkli *Granma*, 25 Kasım 1956'da, sabahın bir buçuğunda, motorlarını çalıştırıyor. Bu gemiyi harekete geçiren seksen iki çılgın, ciddi gözlerle birbirlerine bakıyorlar. Kısa sürede tüm dünyada ünlü olacak zeytin yeşili giysiler var sırtlarında. Işıkları sönük, yat, ırmağın ağzına doğru yol alıyor. Bir hayalet gemi gibi, liman idaresinin binaları önünden geçiyor. Karanlık gece ve yağmur, yardımcıları... Yolcuları, yakında, 'ya özgür, ya kurban' olacaklar. Küba hükümetine yakın gazetelerin de aldığı, Fidel'in ünlü cümlesinde olduğu gibi.

Küba Adasında, 26 Temmuz hareketi, güneybatıda kıyının birçok yerinde çıkarma için lojistik destek noktaları hazırlamıştır: Manzanillo, Campechuela, Media Luna, Niquero ve Pilón'da. Davayı destekleyen köylüler karşılama için hazırdır. M 26-7 Hareketi'nin genç şefi Franko Paòs, karşılamanın örgütlenmesini, Hareket'in başka bir parlak ismi olan Célia Sanchez Manduley'e emanet etmiştir. Öte yandan, Batista'nın ordusu da

boş durmuyor: Sahil güvenliğe, özellikle gözden kaçırılmaması gereken tenezzüh teknelerinin listesini vermiştir: *Magdalena, Corinthya* ve *Granma*. C-47 ve B-25 uçakları şimdiden kıyılar boyunca uçarak keşif yapıyor: Kuşkulu görülen tekne hemen bildirilecek. Doğu bölgelerindeki güvenlik güçleri, kara birliklerinin o yöreye sevk edilmesiyle takviye edilmiştir. 24 Kasımda, çıkarma birliğinin üyeleri Tuxpan'da toplanırken, General Pedro Rodriguez Avila, Cabaña'daki askeri birliklerden bir topçu bölüğünü adanın bundan böyle olağanüstü koruma altında olacak bölgesindeki Havana'ya göndermiştir.

Granma'yı kuşatan sisin ortasında Ernesto, birden elini alnına vuruyor: Alerji ilaçlarını yanına almayı unutmuştur. İnhalatörüyle Ventolin şişesi rıhtımda, çok gerekli görülmemiş olan kutularda kalmış. Intal adlı o ilaç olmadan, çok zor dakikalar yaşayacağını biliyor.

Meksika Deniz Kuvvetleri fenerinin ışığı görünmez olmuştur. Tekne, açık denizdeki normal hızına ulaşıyor. Meksika Körfezine girdiklerinde, rüzgâr *Granma*'nın hızını kesiyor. Tekne, öngörüldüğü gibi saatte 10 mil yapacak yerde, 7.2 mille yol alabiliyor. Bu nedenle ertesi sabah, Yucatan Yarımadasının yakınındaki küçük bir adacığın, Triangulaire fenerinin açıklarına varabiliyorlar ancak. Aşırı hırçın ve dalgalı olan deniz, tekneyi sallıyor, açık denize alışık olmayan yolcuların moralini –midesini de kuşkusuz– bozuyor. 29 Kasım sabahı, iki Meksikalı balıkçı teknesiyle karşılaşıyorlar. Tanksavar tüfekler hemen hazırlanıyor, ama balıkçılar, kimbilir hangi zengin Amerikalıya ait olan yatla ilgilenmiyorlar bile. Seksen ikiler, tetikte, yola devam ediyorlar.

Granma, Yucatan kanalında, kuzeyindeki Küba topraklarına çok da uzak olmayan bir seyir takip ederek Karaip Denizine çıkmıştır. Beş günlük yolculuk sonunda yiyecek stoku tükenmiş durumda. Bin portakal, kırk sekiz kutu süt tozu, altı jambon, iki kasa yumurta, yüz tablet çikolata ve on kilo ekmekten hemen hiçbir şey kalmamıştır. Deniz tutması sonucu kusan yolcuların giysileri kirlenmiş, tuzlu suyla yıkanmış. Kül rengi sonsuzlukta, bir gitar, ünlü *Guantanamera, guajira guantanamera*'yı çalarak yolcuların moralini yükseltmeyi deniyor; kimsede keyiflenecek hal yok. Böylesine sıkışık bir yerde saklayamaya-

cağı bir astım krizi yakalıyor Ernesto'yu. Şans eseri, teknedeki tek hekim o değil. Krizi atlattıktan sonra, aç yolcuları oyalamaya çalışan gene o oluyor.

Granma, Grant Cayman ve Little Cayman adalarını geçer geçmez, dümen kırıyor ve Küba yönüne dönüyor. Kıyıyı görmenin zamanı artık: içecek su bitmiş, gazyağı bitmiş, bir lokma yiyecek kalmamış... ve Cayo Cruz feneri bir türlü ufukta kendini göstermiyor. Kaptan kamarasının damına inip çıkmaktan yorulan gözcü Roberto Roque denize düşüyor. Mucizeli bir kurtarılışla tekneye alınırken, Küba kıyıları da ufukta beliriyor.

2 Aralıkta gün doğarken, *Granma*, El purgatorio diye bilinen bir burna yakın Las Coloradas kumsalındaki Belic bataklığında karaya oturuyor. *El purgatorio*[1] Tatsız bir kehanet! Kuşkusuz Guacanoyaba Körfezindeler, ama Niquero'nun çok, çok güneyinde, dostlarının onları hiç beklemediği bir yerde. Üstelik, tekne, çamura saplanmış; ağır eşyayı bırakmak zorundalar. Güneş yükselirken, Castrocular, silah ve torbaları başlarının üzerinde, ayakta durmakta zorluk çektikleri bir mangrov ormanında, sakız ağaçlarının arasına dalıyorlar. Bu bir cehennem, sineklerin, çürümüş sarmaşıkların ve bıçak gibi keskin kenarlı yaprakların yarattığı bir cehennem. Ayaklarının altında nihayet, sağlam toprağı hissettiklerinde, sekiz arkadaşları yok, bu yeşil mağmada kaybolmuşlar.

'Sipariş edilen kitaplar tükendi. İmza: Divulgation yayınevi'. Castro tarafından, Estrada'daki Arturo Duque Paös'a gönderilmiş olan bu telgraf, *Granma*'nın hareketinden bir gün önce çekilmiş; geminin beş gün sonra Küba'ya varacağını haber veriyor. Oysa, kötü hava koşulları, aşırı yükleme ve mürettebatın deneyimsiz oluşu yüzünden karabasan, yedi gün, altı saat sürmüştür. Castrocu Kübalılar, beklemekten yoruldukları ve dikkati çekmekten korktukları için gizli üslerine geri dönmüşler ve böylece, üstelik, kıyıya çıkma şanssızlığına uğradıkları bu çürümüş bataklıkta onları bekleyen kimse olmayacaktır. "Bu bir çıkarma değildi, diyecektir Che, bir deniz kazasıydı."

[1] Araf, ölümünden sonra günahkârların çile çektiği yer. (Çev.)

Devletin ordusu vakit kaybetmiyor. *Granma*'nın gövdesini bulan bir balıkçı, işgüzarlık ederek, yetkililere haber veriyor. Piper'ler hemen makinelilerle geliyorlar. Gerillacılar orada değil neyse ki, ama yerleri kolayca saptanıyor. Adada, Fidel Castro komutasında iki yüz silahlı adamın karaya çıktığı lafları dolaşmaya başlamıştır.

Campesinos'larla[1] ilk temasları iyi geçiyor. İçlerinden biri, Perez Rosabal, Castrocuları bir kulübeye götürüyor ve onlara yiyecek birşeyler veriyor. Oraya gelebilenler yetmiş dört kişi; Juan Manuel Marquez'le yedi arkadaşı hâlâ meydanda yok. Karınlarını doyurdukları sırada sahil güvenliğin ve Las Colorados'daki mangrov ormanlarını bombalayan FAC uçaklarının kulaklarını tırmalayan silah sesleri duyuluyor. Çıkarma birliği derhal, ülkenin içerlerine, Sierra Maestra'ya doğru yola çıkıyor. Gece yarısı El Ranchon'a varıyorlar. Campesino, eşi bulunmaz bir rehbermiş: Yeni dostlarına yolu tarif ettikten sonra kendisi geri dönüyor.

[1] Köylü. (Çev.)

Bölüm XII

ALEGRİO DEL PİO, CHE'NİN SEÇİMİ

Frank Païs'in genel karargâhı bir köylüden aldığı haberle harekete geçmiştir ama, çıkarma birliğinin istilacıları hâlâ kendi başlarının çaresine bakmak zorundalar. 3 Aralığı 4 Aralığa bağlayan geceyi bir tepenin doruğunda geçiriyorlar, uyumalarına imkân yok.

El yordamıyla yol alan Castrocular, Tato Vega diye birinin rehberliğinde yürüyorlar. Bir ara ortadan kaybolduğunda hiç kimse onun düşmana bilgi verebileceğini düşünmüyor. Ayın 4'ü, salı günü, geleceğin Barbudo'ları, uzamaya başlayan sakallarıyla, doğuya doğru, Agua Fina'ya kadar yürüyorlar, orada bir dükkâncı onlara sosis konserveleri veriyor. Fidel gece yürüyüşünü yeğliyor, karşılarında, ufukta Sierra Maestra var. Pilon şekerkamışı işletmelerinin *guardarraya*'larını[1] izliyor ve Küba'nın en zengin toprak sahibi Julio Lobo'nun arazisinde, karınlarını şekerkamışı parçalarıyla doyuruyorlar.

5 Aralık sabahı gün doğarken, yorgun düşmüş istilacılar, Cabo-Cruz'un eteklerindeki Niquero civarında Alegria del Pio diye anılan bir şekerkamışı ekim alanına ulaşmışlar... Adamlar, aldatıcı bir sessizlikte dinleniyorlar. Köylü Tato Vega, Batista'nın askerlerine, asilerin yerini bildirmiştir. Ordunun satın aldığı başka bir köylü, Laureano Noa Yang, Vega'nın suç ortağı, ondan aldığı bilgiyi iletiyor. Castrocular, küçük uçakların ısrarla tepelerinde dolaşmasına önem vermiyorlar. Bir tüfeğe kurşun sürülme sesi duyduklarında, mısır gevreklerini yemekle meşgullerler... Saldırı başlamıştır.

[1] Şekerkamışı tarlaları arasındaki geçitler. (Çev.)

Saat 16.45 ve 1. sahil topçu taburu 3. bölük komutanı yüzbaşı Juan Moreno Bravo'nun makinelileri ateş kusmaya başlıyor. Tuzağa yakalanan asiler, tavşanlar gibi şekerkamışı tarlalarına doğru kaçıyorlar. Ernesto Guevara, aynı anda ateşle ve kanla tanışıyor. Anı defterinde şöyle anlatıyor o günü:

– Küçük uçaklar tepemizde uçup duruyordu. Bazılarımız, şekerkamışı kesmek için uzaklaştı. Bense, sırtımı bir ağaca dayamış, Jesus Montane'yle konuşuyordum ki bir anda kurşunlar yağmaya başladı. Tüfeğim doğru dürüst bir şey değildi. Ben öyle istemiştim: Yolda ağır bir astım krizi geçirdiğimden, kendimi güçsüz hissediyordum, işte bu nedenle, en güçlü silahların, gücü kuvveti yerinde olanlara verilmesini daha doğru bulmuştum.

Fidel boş bir çabayla, bizi, şekerkamışı tarlalarında yeniden bir araya getirmeye çalışıyor. Yanımda, adamlarımızdan biri, orada duran iki sandığı bırakıp kaçıyor, iki sandık: birinde kurşun, öbüründe ilaçlar var. Elimle işaret ederek arkasından bağırıyorum. Bana, bununla ilgilenecek zaman değil, diye cevap veriyor. İkisini birden taşımam imkânsız, bir ikilem karşısında kalıyorum: ilaçlar mı, kurşunlar mı? Ben kimim? Hekim mi, devrimci mi? Kurşun sandığını seçiyorum.

Sandığı yüklenmiş koşarken bir anda kurşunlar yağıyor. Göğsümde müthiş bir darbe hissediyorum, boynum yanıyor. Yanımda bir arkadaş. Anbentosa, sallanıyor, ağzından burnundan kan fışkırıyor. Bana, birşeyler söylüyor, haykırıyor: Me mataron! 'Beni vurdular!..' O anda, ölümün en güzelini düşünüyorum. Jack London'un bir zamanlar okuduğum bir öyküsü geliyor aklıma. Olay, Alaska'da geçer, olayın kahramanı, donarak öleceğini anladığında, hayatına mertçe son vermek ister, bir ağaca yaslanır... Birden, bir ses duyuluyor: 'Bu iş bitti, teslim olalım!' Ve Camilo Cienfuengos, şu unutulmaz cevabı veriyor: A qui ne se rinde nadie, carajo!

'Burada hiç kimse teslim olmuyor.' Che'nin belleğine ateşten harflerle kazılan sözcükler. Onun için, Cienfuengos, sonsuza kadar öncülerin arasındaki en şerefli öncü olarak kalacaktır.

Yüzbaşı Juan Almeida Bosque, sözleriyle ve hareketleriyle yüreklendirerek yaralıyı bu yanlış adımdan alıkoyuyor. Ardın-

dan yaşanan panik havasını kimse Guevara'nın kendisi kadar iyi anlatamaz:

– Askerler, incecik şekerkamışlarının ardına, kocaman ağaçların arkasına saklanır gibi sığınmış olan arkadaşlarımıza ateş etmeyi sürdürüyordu; yaralılar yardım istiyordu bağırarak; gerçek bir cehennemdi. Kimi çocuklar, korkudan çılgına dönmüş, parmaklarını dudaklarına götürerek, 'sus!' işareti yapıyordu makinelilerin takırtısı arasında. Sonra, aynı anda, o korkunç haber: "Kampı ateşe verdiler!"

Sıra başındaki Almeida'nın ardı sıra yedi adamı var tırmanan, biri Guevara, canlıdan çok ölüye benziyor. Kan kaybediyor, bayılmamak için kendini durmadan zorluyor. *Granma*'nın mürettabatı bin parçaya ayrılmıştır. Kayıpları ağır. Devrim, özgürlüğe kavuşturmak istediği topraklara ayak basmanın bedelini çok pahalı ödemiştir. Üç Castrocu saldırının ilk anlarında ölmüştür. Hayatta kalabilenler on dört grupçuk halinde, altısı ayrı düşmüş, düşmana görünmemeye çalışarak, arkadaşlarına ulaşmaya çabalıyor.

Kesin bilanço korkunç: Esir düşen yirmi bir Castrocu saldırıyı izleyen günlerde öldürülmüş, Fidel'in sağ kolu Juan Manuel Marquez, ele geçirilerek idam edilmiştir. Jesus Moutane, esir ve yirmi kadar arkadaşıyla Havana'daki bir cezaevinde. Bir kısım sivillerin arasına karışacak, bazıları sonradan Devrim saflarına geri dönecek.

Kıyımdan kurtulanların, açık havada dolaşarak geçirdikleri gecenin sabahında Che, sandığı kadar ağır yaralı olmadığını anlıyor. Arkadaşı Nico López ise onun kadar şanslı olamamıştır. Onu üç başka Barbudos'la birlikte bir kulübeye götüren bir köylünün, Manolo Capitán adında birinin ihanetine uğruyor. Kulübeden çıktıkları an, askerler ateş açıyor. Smith'le Cabanas yaralanıp yere düşüyorlar; Royos yolun kenarındaki hendeğe atıyor kendini; Nico Lopez ise –Ernesto'ya *Che* adını takan odur– dönüp kulübeye girmek isterken yakalanıyor, esir düşüyor; kurşuna dizilmeden iki saat önce... Küba toprağındaki bu ilk haftalarında Castrocular, kana susamış azılı katiller olarak ilan edilmişler, köylüler ele vermiştir onları. Ama zaman, onlardan yana çalışacaktır.

Kısa bir süre sonra, Arjantin'de Guevara'lara, Küba'dan, Manzanillo damgalı bir zarf geliyor. Tete diye imzalanmış –Ernesto'nun çocukluk adı– bir kâğıt var içinde. Sadece birkaç sözcük yazılmış: "Sevgili büyüklerim, işler iyiye gidiyor. İkisini kaybettim, ama beş tane daha var." Kedilerin yedi canlı olduğu inancına değinen bir mesaj! Kendi üslubu içinde, üstü kapalı, onlara, ölümden kıl payı kurtulduğunu anlatıyor.

Felaket haberi, Oriente'de dağları, vadileri dolaşıyor, Havana'nın sekiz yüz kilometre uzağındaki Bayamo eyaletinde, sınırları içindeki Sierra Maestra, yakın gelecekte Devrim'in ünlü karargâhı olacaktır.

Sierra Maestra, yüz otuz kilometre boyunca uzanan, enine kapladığı alan elli kilometreyi bile bulmayan bir dağ sırası. İki bölümü var: batıda Sierra Turquino, doğuda Sierra Gran Piedra. Turquino tepesi, bulutlara gizlenmiş iki bin metre yüksekliktekı doruğuyla görkemli ve ürkütücü bir manzaraya bakıyor. Denize dik inen yamaçların eteğinde, köpekbalıklarının egemenliğinde bir sualtı uçurumu hayal meyal seçiliyor. Bataklıklarda yengeçlerle kaplumbağalar var. Kıraç toprakta kıvrıla büküle giden keçiyolları 'köpek dişleri'yle –ayakları perişan eden çakıl taşlarına bu ad veriliyor– dolu. Yamaçlarda hurma ağaçları, hindistancevizi, kaktüsler, mango ağaçları. Keçi sürüleri, tek tük domuz, inek çok az.

Burada uygarlık, yerine getirilmeyecek birtakım vaatler demek! Burada, geçmişte Kübalı vatanseverlerle İspanyol ordusu arasında yapılmış kanlı savaşların sahnesi olan bu bölgede tek bir okul, tek bir dispanser yok. San Lorenzo'da, 1874 Şubatında, Carlos Manuel de Cespédes, şu ünlü sözleri söylemişti: "On iki kişi kaldık, bu, gene de Küba'nın bağımsızlığını sağlamak için yeterli." Kübalılar, 'On Yıl Savaşı'nı başlatacak isyanın lideri olan Cespédes'i vatanın babası ve Sierra Maestra'yı Devrim'in beşiği olarak kabul ederler.

2 Aralık 1959 akşamı, Fidel Castro, burada, tarihin izinde yürüyor. Yanında on iki değil, on dokuz savaşçı var, bir araya gelebilen on dokuz savaşçı, köylülerin ruhunu, aklını, yüreğini

tutuşturmaya hazır, yirmi *piroman*. Kırk bin kişilik modern bir ordunun karşısında.

Bu arada, hiç kimse Fidel'in nerede olduğunu bilmiyor. Şefinden ve dostundan geçici olarak ayrılmış olan Che, kader arkadaşları Juan Almeida, Ramiro Valdes, Rafael Chaco, Reynaldo Benitez, Camilo Cienfuegos, Françisco Gonzales ve Pablo Hurtado ile birlikte, Sierra Maestro'da yazgısının çetin yolunu yürüyor.

Yemek günlük sorun. Küçük grup bir haftadır hemen hemen hiçbir şey yememiştir. Ernesto, 7 Aralık akşamı, taşların kanattığı ayaklarını rahatlatmak için denize soktukları küçük kumsalda –taşlar o kadar keskin ki, botların derisini parçaladıktan sonra, ayaklarını da kesiyor– Camilo Cienfuegos'un yengeçleri çiğ çiğ yediğini görüyor. Dünyayı hep güzel yanıyla görmek isteyen, şakacı Camilo, pırıl pırıl, keskin zekâsıyla Che'nin sevgili Alberto Granado'suna benziyor ve kuşkusuz onun Sierra Maestro'daki en iyi arkadaşı olacak.

Bir gün, yiyecek aramaya giden iki arkadaşla birlikte, onlardan bile daha uzun sakallı, tuhaf bir adama rastlıyorlar, vaiz Argelio Rosabal, bir yedinci gün *adventisti*[1], hafta içinde şekerkamışı topluyor, pazar günü papazlık yapıyor. Bu El Greco tablosundan fırlamış yüzlü, zayıf, kırklık adam, duadan sonra kiliseye gelenlerin, Alegria del Pio'daki kıyamı konuştuğunu duymuş. Oradakilerden 'iyilik için gelmiş' olduğuna inandığı bu adamlara yardım etmelerini istemiş, *rekonkistador*'ların[2] avukatlığına soyunmuş. Köylülere, şayet evlerinde saklamaktan korkarlarsa, orada olduklarını kendisine haber vermelerini söylemiş. Böylece, küçük bir grubun, sığınacak bir yer aradığını öğrenmiş, işte şimdi burada, ötekileri civardaki adventist rahiplere emanet ediyor. Böylece Che, Kastilyalıların bu zayıf, kuru torununun konukları arasında. Ve vaiz, onların ruhu için dua etmeye başlayınca, Ernesto'yla arkadaşları onun yanı sıra dua etmekten başka çare bulamıyorlar. Belki de Ernesto hayatında ilk ve son kez, dizlerini yere koyuyor.

Ernesto, annesi ve kız kardeşinden sonra, hayatında rol oynayacak üçüncü Célia'nın adını sık sık duymaya başlamıştır.

[1] Mesih'in dünyaya ikinci kez geleceğine inanan Hıristiyan tarikatı mensubu. (Çev.)
[2] Yeni fatih. (Yay.)

Almeida'nın sözünü ettiği Célia Sanchez, bir doktorun kızı, Guacanayabo Körfezi kıyısındaki Manzanillo'da, *Granma*'yı terk ettikleri yere yakın olan bu kentte yaşıyor. Politikanın içinde olan bu esmer ve bekâr genç kadın, 1952'de Batista'nın hükümet darbesinden sonra Havana'da Radikal Parti yöneticileriyle görüşüyor. Ardından M 26-7'yle ilişki kuruyor ve Oriente'de örgüt saflarında çalışarak Frank Païs'in etki alanını genişletmesinde ona yardımcı oluyor. İleride, Devrim'in önemli kişilerinden biri olmakta gecikmeyecek, Fidel'in sağ kolu ve özel kalem müdürü olacak, Bakanlar Kurulu Sekreteri ve Danıştay üyesi olarak görev yapacaktır. Sierra'da, kulağına Devrim'in sembolü olan beyaz bir *mariposa* iliştirmeyi âdet etmiştir. Geçen yüzyılda, şifreli mesajlar taşıyan küçük kâğıtları, goncaların yaprakları ortasına yerleştirilen ve bu 'beyaz kelebekleri' Carlos Manuel de Cespédes'in savaşçılarına gönderen habercilerin yaptığı gibi.

Kötü haberin yayılması gecikmiyor: Fidel Castro ölmüş. Tüm dünya çok geçmeden buna inanıyor. Öylesine ki, aralığın ortalarında Başkomutanlık, kesinlikle temizlendiğine inandığı Sierra Maestra bölgesindeki birliklerin önemli bölümünü geri çekiyor. Buenos Aires'te Célia Guevara ve tüm aile gözyaşı dökülüyor. Oysa Küba'da Fidel'le Raúl'un annesi vazgeçmek istemiyor:

– İzin verin, Niquero Dağlarına gidelim. Eğer gerçekten, dediğiniz gibi ölmüşlerse, cenazeleri getirelim.

Zaman ilerledikçe, şüpheler kesinlik kazanıyor. Ama Célia Sanchez, o inanmamıştır. Örgütün en atılgan ve yapıcı üyesi olarak, adamlarını dağa gönderiyor. Onlardan birinin, Alfredo Gonzalès adında bir *guajiro*'nun sayesinde, Castro ve Guevara komutasındaki iki grup Alto Regino denilen yerde buluşuyor.

Kavuşma sevinci hafifleyince sakince düşünmeye başlanıyor. Barbudolar getirilen giysileri paylaşıyorlar. Gerillanın yeni stratejisi tartışılıyor. Bu yeni stratejinin esası, köylülerin desteğiyle dağlarda, uçak bombalarının erişemeyeceği, hiçbir gücün onları söküp alamayacağı Sierra Maestra'da dövüşe devam etmek! Gün gün köylülere ilave olarak örgüt üyeleri geliyor ve savaşçıların mevcudu artıyor. Ve beklenmedik bir şey: Manza-

nillo'dan gelenler, o günlerde pek nadir ele geçen bir şey getiriyorlar, çoğu av tüfeği olmak üzere silah ve cephane...

Barbudolar, Küba'daki ilk Noellerini, Maestra'nın göbeğindeki Cilantro'da kutluyorlar. Şölen ikramı olarak, birkaç kadeh *ron* yeterli: gün, eğlence günü değil! Ordugâhı, rio Magdalena kıyısında *Granma*'nın karaya oturduğu yerin elli kilometre kadar ilerisinde kuruyorlar. Akşam, Ernesto, Goethe okuyor ve koltuğun altında, Manzanillo'dan eşek sırtında getirilmiş Marksist kitaplar var.

Şefler, Fidel, Raúl, Almeida ve fikrini söyleme i için çağırılmış olan Ernesto, yakınlarındaki La Plata kışlasına baskın düzenlenmesi konusunda anlaşıyorlar; kışla, Oriente eyaletinin güney kıyısında, aynı adı taşıyan ırmağın ağzında. Bir kale değil, değil tabii! Ama eylem denenmeye değer, hiçbir şey olmasa, şimdi mevcudu kırkı bulmuş olan küçük gruptakilerin moralini yükseltir.

Küba ordusu da boş durmuyor. Başta tüm isyancıların öldüğü sanılmıştı, ama sorun şu ki, cesetler bulunamadı. Kırsal kesimin güvenliğini sağlayan 1. Alayın komutanı General Diaz Tamayo onları aramakla görevlendirilmiş ve eli boş dönmüştür. Hepsinin yok edilemediği kesinlikle biliniyor artık, radyo da haberi vermek için hiç vakit kaybetmiyor. Askerler yeniden saldırıya hazır durumda, Hava Kuvvetleri Birleşik Devletler'den kiralanan altı yeni B-26 İnvader bombardıman uçağı ile takviye edilmiş. Bu uçaklar saatte 500 km. hız yapabiliyor ve her biri tonlarca bomba taşıyor. Bütün bunlar, aksine, Barbudoların hırslı kararlılığını kamçılamaktadır.

Camilo Cienfuegos:

– Sierra'da bizi görebilmek için çok güçlü dürbünlere ihtiyaçları olacak, diye alay ediyor.

Alegria del Pio faciasından bir ay sonra, Barbudolar, Deniz Kuvvetlerinin kışlası La Plata'ya saldırarak karşılık veriyor. 14 Ocak 1957'de, isyancılar, deniz kıyısındaki kamplarını çevreleyen engebeli araziyi aşarak savaş düzenine giriyorlar. Gösterişsiz deniz üssüne yapılacak baskın öncesinde silah ve cephane durumu şöyle: dokuz dürbünlü tüfek, beş yarı otomatik tüfek, beş piyade tüfeği (eski tip) iki Thompson makineli tabanca, iki

makineli tüfek ve bir 16 kalibre tüfek, toplam yirmi dört adet silah.

O gün şafak vakti, on yedi yaşında genç bir köylü Dariel Alarcon Ramirez, tarlasına silahlı adamların girdiğini görüyor korkuyla. Dariel, rio La Plata Kıyısında Los Cabezos'ta yaşıyor ve rio La Plata, aynı adı taşıyan limanda denize dökülüyor, denizcilerin kışlası da bu limanda. Çocuğu evlat edinmiş olan *el Gallego* dört yıl önce öldüğünden beri çiftlikte tek başına yaşıyor. Çiftliğin hiçbir eksiği yok, domuzları besili, tavukları çok ve *yuca*[1] iyi ürün veriyor. Davetsiz konuklar ondan kendileri için bir domuz kurban etmesini istediklerinde çocuk reddetmeye cesaret edemiyor, karşısındakiler ordunun özel birliklerinden biri olabilir, onlardan da korkulur, her şeyi yakıp yıkabilirler.

– Yüz kiloya yakın, koca bir hayvan, bir tencerede pişirdiler, diye anlatıyor sonra. Hiçbir şey anlamıyordum; kendi kendime, bu üniformasız adamlar, gene de asker olmalı, diyordum, çünkü bana, silah taşıyan birinin askerden başka bir şey olmasına imkân yok gibi geliyordu.

İçlerinden biri, şimdiye kadar hiç doktora gitti mi, diye soruyor, Dariel, hayır, diyor. O zaman adam, çocuğun gözlerini muayene ediyor ve sağlığının yerinde olduğunu söylüyor.

– O adam Che'ydi.

15 Ocak, askerlerin barakaları Castrocuların görebileceği bir yerde, rionun karşı kıyısında. Ernesto adamların gidiş gelişlerini gözlüyor dürbünle, kimisi belden yukarısı çıplak, odun kesiyor, odun taşıyor. Ateş açacağı hedefler, belki de ilk kez bir düşman öldürecek... Bir adamı yok etmek, bütün öteki insanların özgür yaşamasını sağlamak için... Guatemala'daki karşı-devrimden beri buna hazırlanıyor.

Asker dolu bir küçük tekne nöbet değişimi yapıyor. İki atlı tuzağa düşürülmüş, esir edilmiştir. Küçük askeri üssün iç teşkilatı konusunda verdikleri bilgiler çok faydalı oluyor. Bu sayede isyancılar, karşılarındaki düşmanın yirmi kişiden ibaret olduğu-

[1] Maniok. (Çev.)

nu öğreniyorlar. Adamlar, onlara yörenin zengin ve zorba toprak sahibi Señor Laviti'nin *mayoralt*[1] olan Chicho Osorio'nun şimdilerde oraya geleceğini de haber vermişlerdir.

İrikıyım, şişman Osorio, katırın üzerinde duramayacak kadar sarhoş, çıkıp geliyor. Castrocu Universo Sanchez, yolunu kesiyor:

– Parola!

Ve atlılardan birinden öğrendiği parolayı ekliyor:

– Mosquitos!

Öfkeli ve küçümseyen tavrıyla Fidel yaklaşıyor, aptal sarhoşa kendini, yöreye, isyancıların tümünün neden hâlâ yok edilmediğini araştırmak için gelen bir albay olarak tanıtıyor. Özellikle 'Meksika'dan gelen o köpekler'den söz ediyor. Sarhoş Chicho, askerlerin, bu 'orospu çocuklarını' gebertecek yerde yan gelip öküz gibi yiyip içmekle vakit geçirdiklerini söylüyor. Iki hıçkırık arasında anlatıyor:

– Bakın bana! İki aptal köylüyü şu elimle gırtlakladım, kimseden gık çıkmadı! Sağ olasın, General Batista!

Kendisini kaç kez, *malcriados de campesinos*'ları dayaktan gebertmiştir, o asker olacak salaklar bunu bile beceremiyorlar. Fidel, adamı kışkırtıyor:

– Fidel Castro'ya rastlasan, ne yaparsın?

Chicho cevap yerine, iki eliyle, o malûm şeyleri keser gibi bir hareket yapıyor. Böylece konuştuğu adamla arkadaşlarını eğlendirdiğini zannederken idam hükmünü imzaladığının farkında değil.

Fidel sonunda:

– Şu ıyağımdaki botlara bak, diyor. Bunlar Meksika'dan geldi. Bu lar *cabrones*'lerin giydiği botlar. Kışlanın yakınında silah atmak an çekindikleri için Chicho hakkında hüküm sonra uygulanacak. O arada sarhoş, koca bir salam gibi sarılıp bağlanmış. Parola: Cephaneyi ziyan etmeyin!

Dört grup oluşturulmuştur. Camillo'nun grubu, ana binaya bitişik, damı palmiye yapraklarıyla kaplı binayı kuşatacak Fidel, Che ve Caxisto'nun grubu merkez binaya saldıracak. Raúl ve arkadaşları, Almeida grubunun desteğiyle, sol cepheden

[1] Kâhya. (Çev.)

saldırıya geçecek. Silahlar 17 Aralık gecesi 2.40'ta ateşe başlıyor. Adamları elli metre kadar yaklaştığı zaman Fidel, makineli tabancasıyla ateşe başlıyor; az önce bir kurşun, sarhoş Chicho'yu Bacchus'le gönlünde kadeh tokuşturacağı başka bir dünyaya göndermiştir.

Saldırı güçlü bir savunmayla karşılaşıyor. Teslim ol çağrısına, her seferinde, elinde makineli tüfekle bir çavuş ateşle cevap veriyor. Brezilya malı eski el bombalarına başvurmak gerekiyor. Crespo ve Che ellerindeki bombaları fırlatıyorlar, Raúl bir dinamit ateşlemek istiyor, dinamit ıslak. Che'yle Crespo, öncü birliği olarak, mısır ve hindistancevizi depolanmış hangarı ateşe vermek için fırlıyorlar. Yangın, askeri öylesine korkutuyor ki, bırakıp kaçacaklar; çavuş, teslim oluyor, savaş kazanılmıştır.

Ganimet, Alegria del Pio'daki bozgundan sonra o kadar gerekliydi ki: sekiz Springfield tüfek, bir Thompson makineli tabanca ve binlerce kartuş. Yakacak, bıçaklar, fişeklikler, giysiler ve yiyecek. Kışladakilerin kaybı: iki ölü, beş yaralı, üç esir. Saldırıyı düzenleyenlerde sıyrık bile yok. Bir de kazanç var üstelik: Esirlerden biri isyancılara katılmıştır.

– Bizim, esirlerimize karşı tutumumuz, düşmanımızınkinden çok farklı, diyor Che. Onlar, bizim yaralılarımızı öldürüyor, kendi yaralılarının arkalarında bırakıyorlar. Zamanla bu fark, başarı şansımızı artıran bir etken oluyor.

Ona göre gerilla, vicdanlı olmalı. Zevk için öldürülmez! Düşmana olan saygı, zaferden sonra da kendini göstermeli. Arjantinli, bu kavramları silah arkadaşlarına da telkin ediyor. Onlara, karşı safta olanların, diktatör Batista'nın yanında savaşanların hepsinin mutlaka kötü olması gerekmediğini anlatıyor.

Barbudolar, dönüşte genç Dariel'in *finca*'sından tekrar geçtiklerinde, genç çiftçi, Radyo-Bemba'dan, yani Sierra'nın tamtamlarından, La Plata kışlasının, Las Coloradas kıyısında karaya çıkmış olan istilacılar tarafından zapt edildiğini öğrenmiştir.

– *Ve tabii, o Chicho Osorio denilen Allah'ın belasına da gerekli dersi vermiş olduklarını öğrendim. Bu kez mutlulukla olduğu kadar da gururla, tavuklarımı yoldum, pirinç ve kuru fasulye pişirmelerine yardım ettim. Artık tarafımı seçmiştim.*

Bohio'su, durumu haber alan Sanchez Mosquera'nın askerleri tarafından, ceza olarak yakılan genç adam 25 Martta gerilla

saflarına katılacaktır. Onu ihbar edenin, Eutimio Guerra olduğu sonra öğrenilmiştir.

– Batista yanlılarının bandoleros, haydut diye adlandırdığı isyancıları nerede bulabileceğimi bana o civardaki köylüler söyledi. Alto Naranjal'da, küçük çiftliğimden on kilometre kadar uzakta, Fidel'in genel karargâhını kuracağı maden ocağının yanında.

Che bana, köylülerin yaşam biçimi hakkında sorular soracaktı. Bunun dışında, az konuşuyor, sürekli okuyor ve arada birşeyler yazıyordu.

Dariel Alarcon Ramirez, Camillo komutasındaki birlikte ağır makineli tüfek sorumlusu olarak, adanın ele geçirildiği harekâta katılacaktır. 1965'te Che'yle birlikte Congo'ya giden Küba birliğinde o da vardır. Ve nihayet, Benigno savaşı diye bilinen Bolivya harekâtında çarpışacak ve sağ kalabilen altı kişiden biri olarak adaya dönecektir. Bugün karısı ve genç oğlu ile Havana yakınında yaşıyor.

Bölüm XIII

DOKTOR, BİR COJONUDO'DUR

Mayıstan ekime kadar sürekli tufan gibi yağmurların yağdığı rutubetli ormanın Barbudoların saklandığı derin boğazları, kış aylarının bembeyaz buzları Che'nin astım krizlerini artırıyor. Buna rağmen genç adam, çevresinin güzelliğinin zevkine varıyor ve yerli halkların tarihiyle ilgileniyor. Böylece, Kristof Kolomb'un 1492'de Küba kıyılarından geçtiği devirde adada üç büyük yerli kabile bulunduğunu öğrenmiştir: Guanajuatabeye'ler, Taino'lar ve Siboneye'ler. En iyi bilinenler Siboneye'ler güçlü kuvvetli; bunlar, avlanmak ve balık tutmak için mağaralarından çıkan trogloditlerdi. Guanaduatabeye'ler hakkında çok az bilgi var, izleri hemen hemen kaybolmuş. Taino'lar, daha uzun boylu, ince yapılı olan bu yerliler iyi birer koşucuydu. Caribeler'le, yakın adaların halklarından olan ve sonra, Küba'nın doğusuna, ileride Devrim'in beşiği olacak topraklara yerleşen acımasız bir kabileyle savaştılar. Che, Kızılderili köleliğin yasaklandığı tarih olan, 1548'den sonra Zenci köle ticaretinin ne büyük bir hızla arttığını da öğreniyor. Ve Afrika kültürü çok ilgisini çekiyor, özellikle Kongo yöresiyle, Yoruba ya da Lucumi'lerle, Carabali ve Arara'larla ilgileniyor.

Şu anda, önemli olan, adım adım savaş kazanmak. Castrocular, esirlerini serbest bıraktıktan sonra, 17 Ocakta, sabaha karşı Palma Mocha'ya doğru, Sierra Maestra'nın içlerine doğru çekiliyorlar. Zeytin yeşili üniformalıların moralleri düzelmiştir. İnançlarının sarsılması için, arada bir bağırtacak kadar canlarını yakan 'köpek dişleri'nden çok daha kötü birşeylerin olması gerek. Batista'nın birlikleri de bir taraftan boş durmuyor: Bölge-

ye, isyancıları kuşatmak ve onları en kısa zamanda yok etmek göreviyle yeni güçler sevk edilmiştir.

Bu durumda Castrocular, sadece savaşarak değil, savaşın dışında başka yöntemlerle de mücadeleyi sürdürmek kararı alıyorlar: Öncelikle Sierra Maestra'da yaşayan guajiroların güvenini kazanmak gerek. Onların Devrim saflarına katılması zafere doğru atılmış çok önemli bir adım olacaktır. Bu işte, bütün içtenliği, bilgi ve kültür birikimiyle Ernesto olağanüstü başarılı oluyor. Hekim Che çocukları tedavi ediyor, çok çabuk sevgilerini kazanıyor. Yedi kişilik bir ailenin yaşadığı kerpiç bir kulübede, iki yaşındaki bir küçük kızı kucağına alıyor, arkadaşlarının şaşkın bakışları arasında havaya zıplatarak oynuyor. Bir doktor... Sierra Maestra'da görülmüş şey değil. Doktorların olduğunu biliyorlar, onların kentlerde yaşadığını, onlara gitmenin çok, çok pahalı olduğunu biliyorlar. Buradaki ise gülümsüyor, tuhaf bir İspanyolca konuşuyor ve karşılık olarak hiçbir şey istemiyor.

Ernesto kendini, bu basit ve alçakgönüllü insanlara veriyor. Yaptığı yolculuklar ona, guijironun da sahip olduğu bir bilgelik kazandırmıştır. Che, politik öğütler vermiyor, insanların yüreğine sesleniyor. Hiç kuşkusuz, M 26-7'nin en başarılı elçisidir. Şimdiden, Radyo-Bemba, onu haber veriyor: İsyancıların arasında beyaz derili bir doktor var, ona 'el Che' diyorlar...

Boyun eğmiş Küba'nın doğu bölgesinde, köylüler kendilerini gitgide daha fazla gerillaya yakın hissediyorlarsa da bu, Havana'yı pek kaygılandırmıyor. Sierra Maestra o kadar uzak ki, en az sekiz yüz kilometre! Ama gene de La Plata kışlası baskını orduyu tedirgin ediyor. Askerler arasında 'konu' tartışılıyor. Her ne kadar, Havana'nın ciddi ve güvenilir gazeteleri, *El Mundo* ve *El Pais* hiç söz etmiyorsa da Batista, yabancı gazetecilerle bir basın konferansı tertiplemek zorunda kalıyor. Hiçbir şey için olmasa, Birleşik Devletler'den kiralanacak ya da satın alınacak bombardıman uçaklarından söz etmek için. Diktatörün sıkıntıları daha yeni başlıyor.

Kıyıdaki bir saldırı La Plata'da başarıyla sonuçlandığı için Fidel ve öteki şefler, *arroyo del Infierno*'da, cehennem deresinde bir başka kampa baskın düzenlemeyi düşünüyorlar. Che artık şeflerden biridir. İlaç ve mühimmat sandıkları olayı Almeida'yı

o kadar etkilemiş ki, bunu Fidel'e de anlatıyor. Castro'nun tepkisi:

– Bizim doktor bir cojonudo, gerçek bir dövüşçü!

Fidel, demiri tavındayken dövmek, ilk saldırının yarattığı etki kaybolmadan harekete geçmek istiyor. Hepsini ölmüş biliyorlardı, oysa onlar yaşıyor ve gerilla bunu ispatlayacak! 19 Ocak 1957'den başlayarak, yedi küçük savaşçı grubu, rio Palma Mocha'ya kavuşan akarsuyun kıyısında, birkaç bohioyla birlikte yer alan garnizona saldırmak için hazırlığa başlıyor. Fidel ve Che çevrede keşif yapıyor.

Kendi kamplarına dönüşte, Che, ölümden kıl payı kurtuluyor. "La Plata baskınından, bir onbaşının kaskını, günün anısı olarak saklamıştım ve biraz da gösteriş olsun diye, kafamda taşıyordum. Ama, sorun şu ki, bizim kampa yaklaştığımızda, nöbetçiler, başında düşman kaskı olan birini ve arkasındaki gölgeleri görmüşler. İlk gören nöbetçi, tam o anda tüfeğini temizliyormuş. Buna karşın, Camillo, o ateş edebilir, parmağı tetiğe dokunurken, beni böyle kılık değiştirmiş olarak görünce dehşete düşmüş. İlk kurşun kulağımın yanından ıslık çalarak geçti, neyse ki makineli tabancanın ara sıra tutukluk yapmak gibi bir huyu vardı..." İki arkadaş birbirlerini kucaklıyorlar ve Che, kaskı bir çukura atarak, siperli bir kaskette karar kılıyor.

Uyumadan önce defterine şunları yazıyor: "Bu olay, bize sinirlerimizin ne kadar gergin olduğunu gösteriyor. Savaşı bir kurtuluş gibi bekliyoruz. Bunlar, en güçlü sinirlerin bile, dizlerin titremesine engel olamadığı anlar. Gerçekte, savaş bizim için hastalık, çarpık bir zevkle değil kesinlikle, gerekli olduğu için savaşıyoruz."

22 Ocak sabahı, yakında herkesin Barbudolar diye adlandıracağı Castrocular, Palma Mocha yönünden gelen tek tek silah sesleri duyuyorlar. Gün, kahvaltısız başlıyor, çevrede askerler varken ateş yakmak imkânsız. Che ise guajiro Crispo'yla birlikte, bir yerde tavuk yumurtaları bulmuştur, ama bunlar sonra pişirilecek. Öğleden sonra, yedi küçük grup yerini alıyor. Dürbün, bohiolardan birinden çıkarak ikindi uykusu için oradaki ağaca yaslanan bir askeri görüyor, Fidel'in kurşunu adamı sonsuz uykusuna gönderiyor. İki asker daha isyancıların açtığı ateşle yere düşüyor. Che de, önce sadece ayaklarını gördüğü birini

yaralıyor, ikinci kurşun göğsünü parçalıyor, adam, yüzüstü düşerken süngüsü toprağa saplanıyor. Che bir süre sonra gidip öldürdüğü ilk insana bakacaktır. Kurşunun kalbi parçalamış olduğunu görüyor; demek, adam acı duymamış. "Katılaşmaya başlamıştı bile," diye yazıyor defterine.

Çatışma bitince –'acımasız bir dövüş oldu'– çekiliyorlar, herkes kendi köşesine. Düzenli Ernesto'nun hiç hoşuna gitmeyen bir gelişigüzellik: Gelecekteki çatışmalarda bunu göz önünde tutacak. Düşman dört adamını kaybetti. Cılız ganimet arasında karakol komutanının garand tüfeği var, ki Che'ye veriliyor. İsyancılar, cehennem deresine tepeden bakan dağın çevresini dolaşan yolu seçiyorlar dönüş için. İsabetli bir seçim: Ordunun bir birliği, gelirken geçtikleri yamaçtaki yolda ilerliyor. Castrocularsa her zamanki yirmi kişi ve karşılarında yüz kadar asker: cepheden vuruşma için fark çok büyük. Barbudolar, az sonra, bir köylünün ağzından, onları yok etmekle görevlendirilmiş olan bu taburun komutanının, Sanchez Mosquéra'dan başkası olmadığını öğreniyorlar. Kurbanlarını, üzerine benzin dökerek yakan korkunç bir adam, ama cesareti ve kararlılığı da acımasızlığı kadar ünlü.

Şu an için isyancıların keyfi yerinde. Alegria del Pio felaketinden ve bir kışlanın zapt edilmesinden sonra, şimdi de düşman birliğinin öncülerini yok etmişlerdir. Che, çatışmaların sürdürülmesinde ve geri çekilme sırasında seçilecek taktik konusundaki tartışmalara daha çok katılıyor. Bundan böyle o, gerçek bir gerillacı şeftir. Yetenekli bir strateji uzmanı, uzak görüşlü, kararlı ve soğukkanlı bir savaşçı olmanın yanı sıra, hastaları ve yaralıları tedavi ediyor, gerektiğinde ameliyat yapabiliyor.

Bir köylünün ihaneti sonucunda uğradıkları Algeria del Pio felaketinden sonra Castrocular kuşkucu olmuşlardır. Ama 29 Ocak sabahı rehberleri Eutimio Guerra, hasta annesini görmek için izin istediğinde, Fidel kabul ediyor, hatta yolculuğu için ona biraz para da veriyor. 30 Ocak sabahı, yeni kalkanların soğuk bir geceden sonra ilk kahvelerini içtikleri sırada ordunun uçakları tepelerinde dolanmaya başlıyor. Kuşkusuz biri ele vermiş olmalı, aksi halde Las Caracas'ın doruğunda onları bulabilmek için kâhin olmaları gerek. Bombardıman uçakları, hedefi saptadıktan sonra, gökte bir yarım daire çiziyor, gerekli yük-

sekliğe eriştikleri an bombalarını bırakıyorlar. Daha kalkmamış olan Barbudolar son hızla ayaklarına pantolonlarını geçiriyor, kayaların altına saklanmak için fırlayıp son hızla koşuyorlar. Neyse ki isyancılar, ateşlerini, kampın merkezinden iki üç yüz metre ötede yakmayı âdet edinmişlerdir, bu alışkanlık onları yeni bir faciadan koruyor.

Uçaklar çekilip gittikten sonra Barbudolar yerlerine dönüyorlar, gördükleri onları iliklerine kadar ürpertiyor. Her şey delik deşik, kahve ve muz pişirdikleri ocak bile parçalanıp yok olmuş. Şansın da yardımıyla, kimsenin burnu kanamamıştır. Castrocular yeniden dağların yolunu tutuyor. Sabahın erken saatlerinde, yanmakta olan bir çiftliğe rastlıyorlar, kapısının önünde, orduyla birlikte gitmeyi reddetmiş olan çiftçinin kömürleşmiş cesedi yatıyor. Komutan Castillas'ın canavarlığı... o da Mosquéra gibi, yağmacı korsanlar gibi davranıyor ve çevrede dehşet saçıyor.

Ertesi gün, 1 Şubat, mutlu ve heyecanlı bir gün. Frank Païs ve Célia Sanchez tarafından Manzanillo'dan gönderilen otuz kişilik bir takviye birliği geliyor. Beraberlerinde, kolunda, göğsünde, yerlilerin küçücük elleriyle ve sevgiyle işlenmiş M 26-7 harfleriyle giysiler ve bereler getirmişler ve tabii yiyecek, *ron* şişeleri ve Che için kitaplar. Sonra ilaçlar, ameliyat gereçleri. Gitarlar, şarkılar ve ronla kutlanan bir bayram gecesi: İzinli askerlerin yaşamı bu, kaygısız, şen ama kısa. Burada, bombalandıkları bu tehlikeli yerde, Las Caracas'ta kalmalarına imkân yok. Geri dönmeye, köylülerin Fidel Castro yanlısı olduğu, Manzanillo ve Célia Sanchez'le ilişki kurabilecekleri bölgeye çekilmeye karar veriyorlar. Böylelikle ülkenin geri kalan yerlerinde neler olup bittiğini de öğrenebilirler.

İki çatışma arasındaki hareketsiz saatler geçmek bilmiyor. Kampta, kahvenin çevresinde –Che'nin şekersiz içtiği kahve– kendiliğinden bir yaşam oluşup biçimleniyor. Ernesto okuma yazma bilmeyenlerin eğitimini üstleniyor. İlk öğrencisi, Julio Zenon, kırk beş yaşında bir guarjiro. Ona göre A ile O'yu ve E ile I'yi ayırt etmeyi öğretiyor. Yıldızların altında ya da çoğunluk gündüzün, ağzında piposu ya da sigarı ve göndermişlerse matesi elinin altında; Che, öğretmen Ernesto'ya dönüşüyor. Raül Castro'ya da Fransızca öğretiyor. Bu ders saatleri dışında, her

zaman yanında taşıdığı kitaplarına, Kolomb öncesi uygarlıklara yahut José Martí'nin politik-entelektüel vasiyetine gömülüyor yeniden. Düzenli olarak, geceleri, ışığını en son söndüren ve grupta en çok mum tüketen odur. Gemici fenerlerinin sayısı az ve kamp genellikle karanlık oluyor.

Savaşta en insancıl, en uygar ama en cesur, en gözü pek olan bu kişi, astımı geri geldiğinde en güçsüz insan oluveriyor. Buna rağmen, sinekler saldırıya geçince, her gün içtiğinden daha fazla sigar içmekten vazgeçmiyor: Yarısını içiyor, öbür yarısını suya bırakıyor ve oluşan sarımsı sıvıyı vücudunun açıkta kalan tüm yerlerine sürüyor. Yerlilerin bu çok eski yöntemini, Granado'yla birlikte dolaştığı Amazon ülkesinde öğrenmiştir. Eutimio, geri dönüyor, dediğinden daha erken. Kimse onun gidişiyle hava saldırısı arasındaki tuhaf rastlantı üzerinde durup düşünmüyor: Geri dönmüş olması iyi niyetinin ispatı değil mi? Ola ki kamp ateşinin dumanı onları ele vermiştir.

Gerçekte, Sanchez Mosquera'nın askerlerine yakalanan Eutimio, canını kurtarmak için isyancıların yerini göstermiştir. Sonra ona bir öneride bulunmuşlardır:

– Fideli gebert, sana bir çiftlik ve on bin pezo! Seni ordumuza da alırız, hem de rütbeli olarak.

Havana'da, Batista da huzursuz olmaya başlamıştır. Moncada baskınından sonra öldürtemediği adam hâlâ hayatta olmakla kalmıyor, adamlarını öldürerek orduda da tedirginlik yaratıyor. Bu yüzden, adamın yakalanması ya da öldürülmesine yardım edeceklere çok büyük ödüller vaat ediliyor. İşte Eutimio, kafasındaki bu zehirli fikirle Barbudoların kampına dönüyor. Rolünü o kadar iyi oynuyor ki, gece, dişleri birbirine çarpacak kadar üşüdüğü için *el Jefe* bir kere daha acıyor ona ve battaniyesini onunla paylaşıyor. Gece konuğunun bir P 45 tabanca taşıdığını aklına bile getirmeden. Ne var ki satılmış adam, ya vicdanı rahat vermediği için, ya da korkusundan bir türlü harekete geçemiyor. Ertesi sabah tekrar kamptan çıkıp gidiyor, yiyecek getirmeye gittiğini söyleyerek, aslında düşmana yeni bilgiler götürmek üzere.

Kamptaki tartışmalar sırasında, en çok konuşan genellikle Camilo oluyor, ama o akşam, Faustino Sanchez'in sözleri dikkatleri çekiyor:

– Küba toprağına ayak bastığımızda hiçbirimiz, bu savaşın tüm ağırlığının, dağlarda saklanan küçük bir birliğin omuzlarına yükleneceğini düşünmemiştik... Biz, bütün bir halka yayılacak genişlikte bir hareket, bir genel grev düşlemiştik, bu hareketin içinde, gerilla savaşçılarının oluşturduğu bir grup, çok büyük bir güçle öne çıkarak, bu savaşın öncüsü ve simgesi olacaktı: Bu grubun, bu isyancılar grubunun zorbalığın ordularıyla tek başına savaşmak ve yenmek zorunda kalacağını düşünmemiştik.

Fidel kabul ediyor: Olaylar başta düşündüğü gibi gelişmiyor. Onun için mücadeleyi hızlandırmaları gerek. Ve yoğunlaştırmaları...

Saat bir buçukta, öğle yemeğine hazırlandıkları sırada bir *campensino* koşarak geliyor ve düşmanın orada, çok yakınlarında olduğunu haber veriyor. Arkasını dinlemeden Barbudoları çevreye dağılıp gözden kayboluyor. Tam zamanında! Makineliler kamp yerini kurşun yağmuruna tutuyor, acımasızca. Bir mağarada gizlenmiş, bir kayanın altına uzanmış ya da ağacın ardında sinmiş Castrocular kıl payı kurtuldukları 'katliamı' seyrediyorlar. Che kendi kendini suçluyor: İlaçlarının, konserve kutularının, kitaplarıyla battaniyesinin durduğu sırt çantasını kampta unutmuş. Baskın, Zenon'un, yeni öğrendiği yazıdan hiçbir zaman faydalanamayacak olan yoksul guajironun hayatına mal olmuştur.

Bu kez, Eutimio'nun notu düşürülüyor; artık rastlantıya inanmak mümkün değil. Saat on dokuza doğru, içlerinde Che ve Almeida'nın bulunduğu on kişi, Espinosa Dağının eteklerinde toplanıyor, Lomou'ya kadar bir cebri yürüyüş yapma kararı alıyorlar.

Camilo:

– Orası Eutimio'nun bize çok kez sözünü ettiği bir yer diye uyarıyor, dikkatli olmalıyız.

Ama ne olursa olsun Llano'dakilerle[1] ilişki kurmak zorundalar, onlar da M 26-7 örgütü içinde. Moncada baskınının yapıldığı ve böylece Devrim'in ilk adımının atıldığı Santiago, okya-

[1] Ova. (Çev.)

nus kıyısında, daha doğuda, adanın burnuna yakın bir yerde Los Chorros'da, Manzanillo'dan kuş uçuşuyla elli kilometre uzakta, campesino Epifanio Diaz'ın çiftliğinde –ağların ortasında, gözden uzak ve güvenli bir yer– gerilla şefleri Llano'nun sorumlularıyla buluşuyor. Sabah saat dörde doğru Fidel ve arkadaşları çiftliğe geliyor. Maria Moreno, Epifanio'nun karısı, ocağın başında koşuşturuyor. İsyancılar, ayışığında, Frank Païs de Armando Hart'ın yanında, Célia Sanchez'i, bakışlarından alev fışkıran esmer genç kadını görüyorlar. Oriente de herkesin konuştuğu o ünlü Barbudolarla tanışmanın heyecanı ve gururu içinde. Kahramanlar, ileride Raúl Castro'yla evlenecek olan Vilma Espin'le ve Haydée Santamaria'yla, geleceğin Casa de las Americas'ının başkanıyla da tanışıyorlar.

Frank Païs'le Haydée'nin Sierra'ya çıkmaktan maksatları, Fidel Castro'yu –onu hiç tanımıyorlar!– Küba'dan gitmesi ve komşu bir ülkede, güvende olarak Hareket'i yönetirken, daha uygun bir zamanı beklemesi için ikna etmeye çalışmak. Bunları söylerken, onun hayatının, hepsi için çok değerli olduğunu da ekliyorlar. Birkaç saatlik bir uyku ve bütün gücünü yeniden toplamış olan Fidel, tüm önerileri reddeden şu sözleri söylerken eliyle vadiyi gösteriyor:

– Şu aşağıda durup ateş eden, yukarı çıkmak cesaretini bile gösteremeyen askerlere bakın! Bize tüfek ve kurşun verin, size rahatça söyleyebilirim ki, iki aya kalmaz, savaşın ortasında oluruz. Bana inanın, silahlı yirmi adamımız daha olsun, Batista'ya karşı savaşı kazanırız!

Célia, yirmi üç yıl sonra, kansere yenik düşerek öleceği güne kadar arkadaşı olarak kalacak bu genç adamı bakışlarıyla kucaklıyor. Fidel ve arkadaşları, samimiyetleri, heyecanları ve kararlılıklarıyla Llano'luları etkilemişlerdir. Sonunda Dağ, Ova'ya egemen oluyor. Frank Païs, Armando Hart ve tabii Célia, Batista'yla savaşacak ve onu yenebilecek komutanın Fidel olduğuna inanarak dönüyorlar. Bundan sonra, ona, insan gücüyle, silahlı ve en önemlisi, köylünün de katılımıyla lojistik destek sağlamak gerekecektir.

Los Chorros, kendi çapında başka bir küçük devrim yaratacak bir buluşmaya daha sahne oluyor. Célia Amerikalı gazete-

ci yazar Herbert L. Matthews'le Castro'yu buluşturacak bir randevu ayarlamıştır; Matthews, *Time*'da yazıyor ve Birleşik Devletler'in en saygın kalemlerinden biri sayılıyor. Fidel, tüm dünyada yankılanacak ve kuşkusuz, bir bumerang gibi pek sayın Batista'nın suratına çarpacak bu röportajın, Hareket için ne kadar önemli olduğunu hemen anlamıştır. Biraz da blöf yaparak, gazeteciye, gerçekte olduğundan çok daha fazla sayıda adamı olduğu izlenimini yaratmak istiyor. La Plata'daki kartal yuvasında, çatışmaları yönettiği ve Matthews'i de davet ettiği küçük karargâhta, bir haberci koşa koşa geliyor, nefes nefese ve önceden hazırlanmış bir senaryoya uyarak şöyle diyor:

– Komutanım, 2 numaralı birlikten bir haberci geldi.

Komutan, önemsemeden:

– Biraz beklesin, diye cevap veriyor.

Olay Che'yi çok güldürüyor. Ama sonuçta Matthews, tüm dünyanın ilgisini çeken bu röportajı yayımlıyor. Yazısında şu sonuca varmış görünüyor: "Olaylardaki gelişmeye bakarak, General Batista'nın Castro liderliğindeki isyanı bastırmakta çok büyük zorluklarla karşılaşacağını söyleyebiliriz. Tek şansı, ordusundan bir birliğin, genç gerilla şefini ve kurmaylarını bulması ve yok etmesi. Ama bunun da gerçekleşme olanağı çok az..." Henüz sansür uygulaması başlamamış olan Havana'da röportaj, tüm gazetelerde yayınlanıyor ve Castro'nun umduğu gibi, bomba etkisi yapıyor.

Matthews gittikten sonra, ovada, Ulusal Direktuar yöneticileriyle tartışmalar yeniden başlıyor. Çünkü Batista karşıtları çok ender anlaşabiliyorlar. *Que el Llano ayude la Sierra*, Ova, Dağ'a yardım etsin, bu laytmotif sürekli ağzında Fidel'in! Devrim'in kadın takımının, Célia, Vilam ve Haydée'nin desteğiyle Ova'nın adamları da Castrocuları desteklemek zorunda kalıyorlar, çünkü Che'nin defterine yazdığı gibi: "Adanın bir ucundan öbür ucuna aynı anda başlayacak bir hareketi düşünmek hayal olur!"

İki ayrı fikir cephesinin birleşmesi söz konusu olduğu sırada, casus Eutimio tekrar ortaya çıkıyor. Bu kez uçuş sırasında avlanmıştır. Almeida ve Camilo onu yakalıyor ve üstünü arıyorlar. Yanında aynı P 45 tabanca, üç el bombası ve Castillas imzalı bir izin belgesi var. Her şeyin bittiğini anlayınca, Fi-

del'in ayaklarına kapanıyor, affedilmesini istemek için değil, bunun mümkün olmadığını biliyor, ama onun eliyle ölmek istiyor. Aynı anda, gökyüzü şimşeklerle yırtılıyor, fırtına patlıyor.

ve Eutimio yıkılıyor, ölmüştür. Bir Barbudo silahına davranmıştır, şefin ellerini kirletmesine engel olmak için Doktor Manuel Farjardo mezarın üzerine bir haç dikmek istiyor, ama Che engel oluyor: Bu, toprak sahibini zan altında bırakır. Bıçakla, casus Eutimio'nun gömüldüğü yerin yakınındaki ağaca bir işaret kazıyor.

Castrocular bitmek bilmeyen yürüyüşlerine bir kez daha başlıyorlar. Gece kitaplarına dönmeden önce Che, kampı dolaşıyor. En çok yorulmuş görünene rahatlatıcı bir iki sözcük, aralarına en son katılmış olan küçüğün omzunu okşamak, dostça ve herkese bir *buenas noches*! Kuşkusuz, en çok da iki Hilda'sını düşünüyor. Küçük kızı 15 Şubatta bir yaşında oldu. Konuşuyor mu, yürümeye başladı mı acaba? Sierra Maestra'nın karanlık gecesinde, yıldızlara bakarak onun için şiirler söylüyor.

Bölüm XIV

KÜBA HALKINA ÇAĞRI

İsyancılar, peşlerinde devletin ordusu, tropikal ormanda bıçaklarıyla kendilerine yol açarak yürümeye çalışıyorlar. Neyse ki Alegria del Pio kıyamından kurtulabilmiş üç gerillacı, Gil, Sotolongo ve Raúl Diaz da onlara katılmıştır. Tam zamanında... çünkü Llano'dan gelen birkaç hevesli, bu kovalanan göçerlerin hayatındaki zorluklara ve özellikle yüksek irtifadaki savaşa dayanamayıp geri dönmüşlerdir. Martın ilk haftasında takviye gelmesi bekleniyor.

Che anı defterine kısa bir not yazmış: 'Astım krizi!' Elinde gerekli ilaçlar olduğu zaman, krizin ilk belirtilerini hissettiği an hemen önlem alıyor, ne yazık ki, son hava baskınında ilaçlarını kaybetmiştir. Célia ona ilaç göndermeyi vaat ediyor. Bir süre önce sıtmaya yakalanmış, kinin sayesinde iyileşebilmiştir. Şimdi de astım, bir kez daha, göğüs kafesini demirci körüğü gibi inletiyor. Ve o bir kez daha, yenilmemek için, gücünün son kırıntılarını bile kullanmak zorundadır. 27 Şubatta grup, onun biraz olsun dinlenmesini sağlayabilmek için, mola veriyor. 28 Şubat öğleden sonra, Universo Sanchez, etrafı gözlemek için çıktığı ağaçtan, bir puma kıvraklığıyla iniyor. Düşman birliğinin öncülerini görmüştür.

– Hepsi kaç kişi bilmem ama, öncü birliğinin kalabalığına bakılırsa, en az yüz kişi olmalı. Las Vegas yolundan bu yana geliyorlar.

Hemen, askerler yolu kesmeden doruğun öbür yamacına geçmeleri gerek. Krizin geldiğini hisseden Che, enjektörün iğnesini yakarken, bir anda yere yuvarlanıyor. Yerde kaskatı ölü gibi, onu gerillacı İsa olarak görenler için, kutsal öykülerden çık-

mış bir resim sanki. Göğüs kafesinin volkanında, canavar saldırıyor. Yürümek ne kelime, ayağa bile kalkacak halde değil. Gözleri koskocaman açılmış inliyor. *Granma*'daki arkadaşlarından biri, Luis Crespo, can çekişen adamın üstüne eğilerek sarsıyor onu, sevecenlikle sesleniyor:

– Che, davran, geliyorlar. Haydi, kalk bakalım!

Hiç! Bakışları anlamsız, Che kendini kaybetmiştir. Guajiro Luis bu defa taktik değiştiriyor:

– Sersem Arjantinli, şu kıçını kaldıracak mısın? Ben sana, kaldırtmasını bilirim!

Bu sözcükler –Barbudoların günlük, sıradan konuşmaları– hiçbir tepki yaratmıyor. O zaman, yapılacak başka bir şey olmadığını anlayan guajiro, Che'yi sırtına alıyor. Isyancıları gören ilk askerlerin açtığı ateş altında, Crespo, yere yatarak tırmanmak zorunda kalıyor ve yükünü, kollarından çekerek taşıyor. Bir bohio'ya, harap bir kerpiç kulübeye sığınıyorlar. Guajiro, Ernesto'yu, düşman birliğin gelmesi olasılığını düşünerek karın üstü, yatarak atış durumuna getiriyor. Gece, koruyucu bir ana gibi kucaklıyor onları. Kriz yavaş yavaş geçiyor, Che hayata dönüyor ve Luis'in onu kurtardığını anlıyor. Barbudolar uzakta, Batista'nın askerlerinin de uzaklaşmış olduğunu düşünüyorlar. Birkaç saat sonra, kurtarıcısına işaret ederek, daha iyi olduğunu anlatıyor. Pusulayı ceplerinden çıkarıyor, gökyüzünü inceliyor ve yürümeye başlıyorlar.

Che, kendini daha güçlü hissetmeye başladığında soruyor:

– Neden kendi hayatını tehlikeye atarak beni kurtardın?

– Babam astımlıydı. Küçük bir çocukken, onun nasıl can çekiştiğini görürdüm, yüreğim parçalanırdı. Seni görünce, onu düşündüm. Hepsi bu!

Che kendi yöntemiyle teşekkür ediyor ona, sözcükleri bütünüyle telaffuz ederek konuşmayı; guajiroların yaptığı gibi bazı heceleri yutmadan öğretiyor. Luis Crespo, çok sonra, 1958'de Camaguey'de, Küba Devrimi'nin arşivcisi ve M 26-7 örgütünde Hilda Guevara'nın yakın dostu, yazar Mariano Rodriguez Herrera'ya şunları anlatacaktır:

– Çıkarmadan sonra, yolumuz dik ve sarp olduğundan, bataklığı geçerken çok güç harcamış olan Che'ye, "*Mochila*'nı[1]

[1] Çanta. (Çev.)

ver, biraz da ben taşıyayım," dedim. Bana, hayır, dedi, Küba'ya, halinden şikâyet etmeye değil, savaşmaya geldiğini söyledi.

Che, işkence içinde acı çekerken, Barbudolar kamptaki radyolarından önemli bir haber almışlardır: Matthews'in yazısının yankıları o kadar geniş olmuş ki, Savunma Bakanı bir bildiri yayınlamak zorunda kalmıştır:

– Bu 'teroristler'in eylemlerinden ve Matthews'in Fidel Castro ile yaptığı bir röportajdan çokça söz ediliyor. Şunu bilmenizi isterim: Bu röportaj bir yalan, bir kışkırtmadır.

Crespo'yla Che kampa döndüğü sırada Castrocular bu haberi sevinç içinde konuşuyorlar. Bir de, evet, hiç güzel olmayan haber var, Frank Païs Santiago'da tutuklanmış. Fidel, tüm ada da dağıtılacak olan bildirisini hazırlamıştır: Küba halkına çağrı. Ama Havana'da kurmaylarının etkisi altındaki Batista, bundan hiç kaygılanmıyor: Fidel Castro öldü!

Castro, manifestosunda, halkına güven veriyor: "Gerekirse Sierra Maestra'da on yıl savaşırız." Che astımıyla perişan, *Granma*'dan kurtulabilmiş olan gerillacıların sayıları on sekize inmiş, herkes yorgun, zayıf, pislik içinde –Fidel, kumar masasındaymış gibi blöf yapıyor! Ve açlığın kırıp geçirdiği bir adada, şu sözlerle: "Bugün midelerimiz bomboşsa ne çıkar, yarının özgürlük ekmeği için savaşıyorsak!" Fidel, ortak hedefleri diktatör Batista'dan kurtulmak olan değişik eğilimdeki muhalefet grupları arasında, birleştirici lider olarak ağırlığını koymak istiyor. Ülkeyi felce uğratacak ve zorbayı, geri adım atmaktan başka çaresi kalmadığına inandıracak bir genel grev düşlüyor.

Açlık tehdidi karşısında yiyeceklerin hakça bölüştürülmesi gerekiyor ve Che, her şeyde olduğu gibi, titizlikle bu uygulamayı da denetliyor. Turquino'nun eteğinde Ocuwal balıkçı köyünde partizanlar, sığır etini uzun süre saklayabilmek için Barbudolara gerekli olan tuzu hazırlıyor; domuz eti için değil, çünkü domuz, kanı akıtıldıktan sonra hemen yeniyor. Mart başlarında bir gün, Ernesto, on beş arkadaşıyla, bu değerli maddeyi almak için köye iniyor. Sırtında, tüm öteki adamlarda olduğu gibi, yirmi beş kiloluk bir tuz çuvalıyla kampa döndüğünde,

kamptakiler yemek yiyorlar. Che, onlarla yemeğe oturuyor. Bir aşçı, yeni gelmiş biri, herkese iki parça etle üç parça malanga veriyor. Che'nin sırası gelince, madeni tabağa, üç parça et ve dört parça malanga koyuyor. Böyle bir şey nasıl yapılabilir? Tabak, bir bumerang gibi geri dönüp adamın göğsüne çarparken, Che bağırıyor:

– Defol git buradan, *carajo*! Düşmana kurşun atarken kıçın sıkıyor mu, göreceğiz bakalım. Gerillacıların yemeğini hazırlamak bir ayrıcalıktı, ama sen buna layık değilmişsin. Seni pis *guataco*[1]!

Che, böylece, içlerinden birine, şef olduğu için ayrıcalık yaparak bundan fayda sağlamayı düşündüğü ve böylece tüm gerillacılara hakaret ettiği için cezalandırıyor onu, silahsız olarak birliğin en ön safına gönderiyor. Bu, halkın onuruna karşı işlenmiş bir suçtur, halkın eşitlik ve kardeşlik ilkelerine karşı bir suç...

Llano'nun devrimcileri, ancak 16 Mart 1957'de, bin bir zorlukla dağ yollarını aşabildikten sonra randevuya yetişiyorlar. Elli sekiz kişiler, Barbudoların saflarını kalabalıklaştıracak elli sekiz partizan ve sadece yirmi yedi tüfekleri var. Elli sekiz acemi ve on sekiz deneyimli, usta Barbudo, tek bir hedefe yöneliş yetmiş altı savaşçı; hedef, Küba'yı, kendisini yöneten zorbadan kurtarmak... Acemiler, kampa geldikleri anda, Barbudolardan, radyodan verilmiş bir haberi öğreniyorlar, Directoria estudiantin[2] lideri, *el Gordo* takma adıyla tanınan José Antonio Echeverria Havana'da öldürülmüş. Olay, Üniversite'nin yakınında, öğrencilerin Başkanlık Sarayını ele geçirmek için başlattıkları bir hareket sırasında meydana gelmiş, çatışmada öğrenci örgütünün üyesi olan kırk kadar öğrenci daha ölmüş. Pek çoğu tutuklanmış, işkence görmüş; daha pek çoğunun öldürülmüş olduğu söyleniyor.

Mart sonu, nisan ve mayıs ayları isyancı birliğin yeniden güçlenmesi için, yeni ve küçük 'sakallılar' yaratılması ve onların gerçek savaşçılar olarak yetiştirilmesi için yapılan çalışmalarla geçiyor. Sonra kamp yeri seçilecek ve düzenlenecektir: Derin ve dik bir vadiye tepeden bakan, sel yataklarından Altos de

[1] Pabuç yalayıcı. (Çev.)
[2] Öğrenci örgütü. (Çev.)

Conrado'ya geçit veren bu yere *el Hombrito* deniyor, çünkü dağ yönünden bakıldığında yere uzanmış bir adama benziyor. Che, yeni gelenlerdeki disiplin eksikliğini hemen fark ediyor. Sonra, kendilerinin, *Granma*'dan çıktıklarında ne halde olduklarını hatırlıyor, gülümsüyor. Castrocular üç ayda değiştiler, düşmana darbeler indirdiler, ellerinden silahlarını aldılar, güçlendiler ve planlı, düzenli dövüşmeyi öğrendiler. Şimdi, Dağ, Ova'dakileri tanıyor. Ova da Dağ'dakileri. Yeni gelenlerin şefi, Jorfe Sotús, Fidel'den başka kimseden emir almıyor. Sierra'daki adamlarının tüm önerilerini tartışıyor, Che'ye, ona bir yabancı gözüyle bakarak küçümsüyor. Camillo, iki adam arasında işlerin yolunda gitmediğini fark etmiştir, Ernesto'ya takılmak için el Argentino diye çağırıyor onu.

Fidel, sorumluluk ve görevlerini bir daha kesinleştiriyor: Raül Castro, Juan Almeiad ve Sotús'un yüzbaşı rütbeleri onaylanmıştır. Camilo Cienfugos öncü birliğin, Efigeino Ameijeiros artçı birliğin komutanı. Che ise tüm birliğin sağlığından sorumludur. Ama o, kendi sağlığıyla da uğraşmak durumunda. Barbudoların çoğu, eskiler ve yeniler, toprağın rutubetinden ve sürüngenlerden korunmak için, hamaklarda yatıyorlar. Ama Ernesto'nun, hamakların yapıldığı jüt iplere yapışmış polenlere alerjisi var. Kampta birkaç tane keten hamak varsa da, bundan faydalanabilmek için, hakça bir uygulama gereği, uzunca bir süre jüt fileden hamaklarda yatmış olmak gerekiyor. Ernesto, genel uygulamanın dışına çıkmak istemediği için, hiçbir şey söylemiyor. Sonunda Fidel, bir akşam, el Guajiro Crespo ile bir konuşma sırasında durumu öğreniyor ve hemen, Che'yi, keten bir hamak alması için zorluyor.

Özellikle de Matthews'un röportajı sayesinde isyancıların Birleşik Devletler'deki ünü yayılıyor. Önce üç genç denizci, macera aşkıyla, aşağı yukarı iki yüz kilometre doğudaki Guantamamo Amerikan Üssünden kaçarak –Kübalıların, 'kanserimiz' dediği Deniz Üssü– gerillacılara katılıyorlar. Sonra, iklim, boğucu sıcak gündüzler, dondurucu geceler, rutubet, sürüngenler, böcekler, bütün bunlara dayanamayan ikisi, torbalarını toplayıp, üsse geri dönmekte gecikmiyor. Üçüncü, daha uzun süre dayanıyor ve hayalini gerçekleştirebiliyor: Sierra Maestra'da bir savaşa katılmak! Sonra, CBC'den bir ekip, bir belgesel yapımı

için geliyor: 'Küba ormanlarında savaşçıların öyküsü.' M 26-7'nin Havana'daki yöneticileri Haydée Santamaria ve Marcelo Sanchez ekiple birlikte çalışıyor. İki ay boyunca, Robert Taber ve Wendell Hoffman, Barbudoların günlük yaşamını filme alıyor. Belgesel, Amerikan seyircisini çok etkileyecek –usta politikacı Fidel, bu kez de Birleşik Devletler'in hoşuna gitmeyecek sözlerden kesinlikle kaçınmıştır– ve sonunda röportaj, bu kez de Batista'nın yüzüne çarpan bir bumerang olacaktır.

Askerlerin çevreye yaydığı, Barbudoların birer haydut, birer katil olduğu rivayeti doğru çıkmayınca –aksine, öyküleri halk şarkılarına konu oluyor– isyancılar, campesino'ların onlara gün geçtikçe daha fazla sokulduğunu, konuştuğunu, yardım önerdiğini görüyorlar. Bu da bölgenin onlar için daha güvenli olmasını sağlıyor. Hatta, burayı, gerçek bir 'güvenlik kuşağı'na dönüştürmek için, çevreyle ilişkisini kesmek istiyorlar. Batista'nın askerlerinin yaklaşmasını önleyecek, yavaş ama etkili bir lojistik plan uygulayacaklar. Gerillacılar, önlerinde onları bekleyen savaşlara hazırlanırken, çevreyi ve insanlarını tanıyorlar. Yörede adım adım egemenlik kuruluyor: "Mayısın ilk iki haftası sürekli yürüyüş günleri oldu. Kararlaştırdığımız gibi... Ayın sonunda Sierra Maestra tepelerinden çok da uzaklaşmış değiliz. Turquino doruğu hep ufkumuzda yükseliyor. Santa Ana'yı, Pico Verde'yi, El Hombrito'yu geçtik. El Burro Dağı yönünde yürüyoruz."

El Burro, doğuda, belli başlı üslerden uzakta. Bu yolculuğun amacı, Satiago'dan gelen ve Burro'nun sarp yamaçları arasındaki C o de Guisa'da saklanmış olan silahları almak. Dağ taş demeden o can alıcı 'köpek dişleri'yle dolu patikalarda yürüyorlar. Bi gece, konakladıkları kamp yerinde, Ernesto'yu göremiyorlar. Saatler geçtikçe kaygıları büyüyor. Oysa o, bir ara etrafta dolaşmak istemiş, yıldızlı göğe bakarak yürümüş ve yolunu kaybetmiştir. Che, biraz dinleniyor, sonra sabah olurken, tarlasında çalışan bir köylüyle karşılaşıyor. Tereddüt ediyor: Bu adam dost mu, düşman mı? Sonunda, ona kim olduğunu söylemeye karar veriyor –bir guajiro gibi konuşmayı öğrenmiştir artık– köylü gülümsüyor, onu evine, birşeyler yemeye davet ediyor ve yerini çok iyi bildiği kampa nasıl döneceğini anlatıyor.

Birkaç hafta önce olsa, köylünün davranışı gene böyle mi olacaktı? İnsana inanmaya kararlı olan Che, böyle olurdu, diyor.

Sierra Maestra'da yaratılan bu 'Özgür Cumhuriyet' orada düzen ve adaletin egemen olduğunu varsayıyor. İhanetle suçlanan üç köylü Camilo başkanlığındaki bir 'halk mahkemesi' tarafından yargılanıyor. Hırsızlık yapmış ve onları ihbar etmiş olan Napolès adındaki köylü, hemen orada kafasına bir kurşun sıkılarak idam edilecektir. Öbür iki sanığa bir şans daha veriliyor. Barbudoların yasası çok katı: Saygı uyandırmak için korkutmak gerekir! Bu arada, kendini Doktor Guevara diye tanıtan bir açıkgöz, köyleri dolaşmış, kadınlardan özellikle de genç olanlardan muayene olmak için soyunmalarını istemiş. Che, kendi adını kullanarak, çalan ve tecavüze yeltenen bu rezilin idam edilmesini emredecektir.

Çünkü artık tüm bölgede hekim olarak tanınmıştır. Bu geçici barış döneminde silahından çok stetoskopunu kullanıyor. Her köyde, daha doğrusu insanların yaşadığı her yerde Radyo-Bemba onun geleceğini haber veriyor. Örneğin, El Hombrito'da: 3-6 Mayıs günleri Doktor Ernesto Guevara çevrede oturanlara bakmış ve gönüllerini fethetmiştir.

Bu çalışmasından defterinde de söz ediyor: "Bu dağlık bölgedeki klinik vakalar çok çeşitli değil, hepsi birbirine benziyor: Istenmeyen gebelikler, karınları davul gibi şişmiş çocuklar, parazit hastalıkları, ishal, vitamin eksikliğine bağlı raşitizm... Bunlar Sierra Maestra'nın hastalıkları." Yaptıklarıyla çok ilgilenen bir küçük kızı hatırlıyor Che: "Hastalıklarının ne olduğunu öğrenmek için neredeyse dinsel bir heyecanla bana gelen kadınlarla konuşuyorum. Sabahtan beri, hastaları muayene ettiğim bohioda neler olup bittiğini dikkatle izleyen küçük kız, sıra annesine gelince şöyle dedi: 'Anne, biliyor musun, doktor, herkese aynı şeyleri söylüyor.' Gerçekte, dedikleri çok da yanlış değildi. Tıp bilgim belki olağanüstü sayılmazdı ama, bütün aynı klinik tablo içinde yer alıyordu ve her birine, aşağı yukarı aynı şeyleri öneriyordum.' (...)

"Doktor, hastalıkları konusunda gerçekleri onlara söylese, ne düşünürler acaba: 'Siz, genç anneler, çocuk doğurmanın (üç, beş, yedi, daha çok...), kuyudan ya da uzaktaki dereden su testilerini taşımanın yorgunluğu yüzünden hastasınız. Her gün tek-

rarlanan, hep aynı olan işler yüzünden hastasınız, bitkinsiniz!' Hekim, böyle bir hastalığı tedavi edemez. Bu kadınların, erkeklerin de kuşkusuz, günlük yaşamlarını iyileştirmeleri gerekir. Halkı kucaklamanın, teorik bir kavram olmaktan çıkarak, elle tutulan bir gerçek olması, ikinci benliğimiz olacak kadar, yaşayan ve canlı bir şey haline gelmesi gerekir." Herhalde, o an, Valparaiso'da Gioconda'daki astımlı ihtiyarı düşünüyordu Ernesto.

Che, köylüler için reçeteler yazıyor. Eğer Célia ya da onun insanları, arkadan ilaçları almak için gerekli parayı getirmese, bu reçeteler hiçbir işe yaramazdı. Yardımlaşma zinciri mükemmel işliyor Sierra Maestra'da.

Bölüm XV

CHE'YE YENİ BİR TÜFEK

Bu 1957 yılının Mayıs ayı, Barbudolarla köylüler arasındaki ilişkiler, altı renkli kalemle çizilecek kadar önemlidir. Che kendi üslubuyla anlatıyor:

– Biz, ordunun sivil halka yönelik acımasız uygulamalarına karşı koyabilecek tek gücüz. Bu durum, onların bizden yana olmalarını, bizim yanımıza sığınmalarını açıklıyor.

Rütbeli bir işkenceci ya da gözü dönmüş bir mayorun uşağı Barbudolardan bir şamar yediğinde guajirolar alkış tutuyor. İyi ilişkiler, köylülerin, kahve hasadı için silahlarını bıraktıkları günlerde –mayıs ayının başında– daha da güçlenecektir. Castrocuların konusundaki söylentiler efsane halini alıyor; denizden bir gemiyle gelmiş, giysileri fetişlerle süslenmiş, kimisinin kulaklarında çiçekler, gece yürüyüp gündüzleri gizlenen bu adamlar, doğaüstü yaratıklar kuşkusuz!

Sierra Maestra'nın haşin doğasında gerillacılarla köylüler tek beden olmaya başlıyor. Bu ortak yaşam, bir mucize değil, önemli bir ihtiyaca cevap veriyor: Bu, bir zorbayı iktidardan uzaklaştırmak için savaş verenlerle, o güne dek hayal bile etmedikleri özgürlüğün ümit ışığını fark eden esir bir halkın, bir yerde karşılaşmasıdır. Ve bir adı var, o, Devrim'dir.

Bir haber, sürekli radyoyu dinleyen Castrocuların dikkatini çekiyor: *Granma*'nın yolcuları Havana'da mahkûm olmuş. Bir tek yargıç, mahkemenin bu kararına katılmamış, Yargıç Urritia. Bu cesur davranış, onun, Devrim'in zaferinden sonra Cumhurbaşkanlığına getirilmesinin nedenlerinden biri olacaktır.

Ama günlük yaşam sadece politikayla biçimlenmiyor. Gazeteci kimliğine bürünmüş bir CIA ajanından –adının Andrew Saint-George olduğunu söylemiştir– Mosquera'nın ve Casillas'ın askerlerinden de daha amansız bir düşmanı var Barbudoların, *macaguera* adlı sığırsineği. Tek başına bir sinek ordusu gibi sokan iğrenç böcek. Kurbanlarının kanını, sarhoş oluncaya dek emen bir mini vampir. Yumurtalarını mayıs ayında, adını aldığı *macacua* ağacına bırakıyor. Hedefleri, vücudun korumasız bölgeleri, bilekler, eller, yüz ve buralıların 'macaguera'nın geçidi' dedikleri boyun. Bu böcek sokmalarının yaptığı iltihaplı yaralar Che'ye fazladan iş çıkarıyor.

Mayısın 15'inde Castrocular hâlâ kendilerine söz verilmiş olan silahlardan haber bekliyorlar. Sabah sayımında bir kişi eksik çıkıyor: Llano'dan gelenlerden biri kayıptır. Silahların bugün yarın geleceğini herkes biliyor, onun için bu kaygı verecek bir durum! Küçük bir birlik kaçağın izini sürmek için kamptan çıkıyor. Geri döndüğünde adamın, bilinmeyen bir yere gitmek üzere Santiago'dan gemiye bindiği haberini getirecektir. Düşmana bilgi vermek için gitmiş olabilir mi? Ama, hemen sonraki günlerde Barbudoları tehdit eden bir olay meydana gelmediğine göre, adamın sıradan bir 'asker kaçağı' olduğuna karar veriyorlar, buradaki yaşamın zorluklarına daha fazla dayanamayan ya da sadece, yeterince inançlı olmayan biri. "Orduya yeni katılanlar, fizik, ideolojik ve ruhsal hazırlıklarının yetersizliği nedeniyle, kendi kendileriyle sürekli mücadele etmek zorundadırlar," diye yazıyor Che.

Pino del Agua'da, macagueraların saldırısıyla zehir olan 18 Mayıs gecesinin sabahı, beklenen haber nihayet kampa ulaşıyor:

– Silahlar gelmiş.

Silahlar, zeytinyağı fıçılarının içinde, nehir yoluyla gelmiştir. Onları almak için sahile kadar sekiz saat yürümeleri gerekiyor. Bu bütün Barbudolar için büyük bir heyecan! Silahlar orada, toprağın üzerinde dizili: üç destekli makineli tüfek, üç Madzen makineli tüfek, dokuz adet M-1 karabina, on adet Johnson otomatik tabanca ve altı bin atışlık cephane. Paylaşım, coşku içinde yapılıyor. Che, kendisine gösterilen büyük saygının be-

lirtisi olarak, Fidel'in elinden, üç makineli tüfekten birini alıyor. Ve o da bu ayrıcalığını dile getiriyor:

– Sierra'da benim için yeni bir dönem başlıyor...

Çok sonra, bir gün, şöyle anlatacaktır: "Aslında, bu makineli tüfek eskiydi, çok da iyi halde değildi, ama, hiç önemi yok... Ömrüm boyunca, bana verildiği anı unutmayacağım!"

O günlerde, Maestra'da, Che, genç Joel Inglesias'la çok ilgileniyor. On beş yaşında var, *cojones de toro*'suyla, hiçbir şeyden korkmayan ve her şeye istekli gencecik bir çocuk. Ernesto'ya, Mexico'da kalan el Patojo'yu hatırlatıyor. Cesur, hevesli, makineli tüfeğin şarjörlerini o taşıyor. Hep yüzü gülerek, hatta şarkı söyleyerek. Che onu kanatlarının altına almıştır, eğitmek için. Joel, Ernesto ilk okuluna başlarken, Camilo üniversiteyi bitirmek üzere. Keskin zekâsıyla, anlamaktan da öte, sezileriyle öğreniyor...

Şimdi, artık barutları var, silah var, onu konuşturmanın zamanı gelmiştir. Barbudolar arasında, düşmanı vurmanın en kesin biçimi konusu tartışılmaktadır. Che, bir süre, asker dolu bir kamyonu ele geçirmek fikrini savunuyor, ama sonunda Uvero karakoluna saldırma kararı alınıyor.

– Fidel'in hakkı var, diye onaylıyor Che. Böyle bir baskının haberi tüm ülkeye yayılır. Psikolojik açıdan çok önemli bu...

Uvero, kıyıda, Turquino'nun yirmi kilometre kadar doğusunda. Castrocular, kendi alışılmış hareket alanlarının dışındaki bu baskını, Llano'dan elli kadar isyancının yardımıyla gerçekleştirecekler. Öncelikle karşılarındaki düşmanın kaç kişilik bir kuvvet olduğunu, iletişimi nasıl, hangi yoldan sağladıklarını, hedefe nereden ulaşabileceklerini inceliyorlar ve sivil halkın yerleşim alanlarını tespit ediyorlar. Célia kanalıyla gelen bir haber, barbudoları acele etmek zorunda bırakıyor: İsyancıların yerlerini düşmana haber vermeye hazırlanan, Casillas'ın iki casusu ele geçmiştir. Onların tam zamanında yakalanmış olması tehlikeyi tümüyle ortadan kaldırmış sayılmaz. Aynı ihanet hazırlığı içinde başkaları da olabilir, duraksama zamanı değil... Bundan böy-

le, ihbarcılar için, sen bana, ben sana! Şayet verecekleri yararlı bilgi varsa, affedebilirler.

Sakalı yeni yeni uzayan Castroculardan biri, 1959'da komutanlığa kadar yükselecek olan Caldero, buralı. Caldero, Uvero bıçkı fabrikasıyla ilgili konularda sorumlu olacak ve kurmay heyetine değerli bilgiler verecek, kusursuz bir rehber olduğunu gösterecektir. Peladero'dan başlayarak ormanda sık bitki örtüsü kesilerek açılmış, inişli çıkışlı berbat bir keçiyolunda devam eden yirmi kilometrelik gece yürüyüşü sonunda, Babun şirketine ait bıçkı fabrikasına yakın bir yere geliyorlar. Bundan sonra, *cangrejo*, yani yengeç yürüyüşüyle, yanlardan, gidiş gelişin çok olduğu anayollara çıkmadan ilerlemek gerekiyor. Kışla binaları atış menziline girince, yapılacak şey çok basit: ahşap binaları kurşun yağmuruna tutarak askerlerin görev yerlerinden dışarı çıkmalarını sağlamak. Ağırlığı, özellikle, askerin çoğunluğunun bulunduğu 3. ve 4. kışla binalarına vermek. Demek ki Barbudolar, bir kez daha 27 Mayısı 28 Mayısa bağlayan gece, ay ışığında bir saldırıya hazırlanıyorlar. Sivil halkın zarar görmemesi için ne gerekiyorsa yaparak... Che, Raûl'la Guillermo Garcia arasındaki görev yerinde, elinde makineli tüfeğiyle Fidel'in ateşi başlatma işaretini bekliyor. Solunda Camilo Cienfuegos'un kırmızı atkısını görmekte gecikmiyor.

"Beklediğim yerden, düşmandan elli metre kadar uzakta, iki askerin siperden çıktığını ve kışla binasının yanından geçtiğini gördüm. Bir köylü kulübesine girdiler. Aynı anda tam çatışma alanında bir inleme ve arkasından feryatlar geldi. Kendi kendime, askerlerden biridir, diye düşündüm. Sürünerek yaklaştım ve bağıranın, bizden biri, Léal olduğunu gördüm, başından vurulmuştu. Yarasını muayene ettim: Kurşun, yandan girmiş öbür yandan çıkmıştı. Felç başlamıştı bile. Yanımda gerekli malzeme olmadığından, kanı durdurmak için buruşturduğum kâğıt parçalarını kullanmaktan başka çare bulamadım. Joel İnglesias yaralıyı sırtına aldı ve iki büklüm koşmaya başladı. Çatışma sürüyordu."

Barbudolar siperi temizliyorlar: Üç saatten az bir zamanda harekât tamamlanmıştır. Ama savaşın bilançosu iç açıcı değil, on beş Castrocu savaş dışı kalmıştır. İlk toprağa düşen, Fidel'in komşusu Julito Diaz, ardından rehber Eligio Mendoza. Boş

inançları olan rehber, bir azizin kendisini koruduğuna inanıyordu. Bu kez savaşçı olarak cepheye geldiğinde, arkadaşları, eğilerek saklanmasını söylüyor ona, ama kendisine hiçbir şey olmayacağını tekrarlıyor. Ve az sonra yere yıkılıyor, vurulmuştur.

Dört savaşçı daha, devrimcilerin cennetinde onlara katılıyor: Moll, Nano Diaz, Vega ve *el Policia*. İki de ağır yaralı var, Léal ve Cilmleros'un göğüs kafesi parçalanmış, kötü yaralanmış olanlar: Macco omzundan, Hermes Leyla gırtlağından, Almeida kolundan ve sol bacağından, Quike Escalona kolundan ve sağ elinden, Manal, akciğerinden –Che, "Korkutucu belirtiler yok," diyor– Pena dizinden ve nihayet Manuel Acuna sağ kolundan kurşun yemişti. Karşı cephenin bilançosu: on dört ölü, on dokuz yaralı, on dört esir ve firarda altı asker. Sivil halka hiç zarar vermemiş olmanın mutluluğu da çabası.

Che tüm savaşçıları kutluyor:

– Bu, çıplak göğüsleriyle ölüme gidenlerle, yetersiz korunma olanaklarıyla kendilerini savunanlar arasında bir çarpışma olmuştur. Bu savaş, bir cesaret ve kahramanlık yarışıydı.

Şans eseri, atılan ilk kurşun, Santiago ile ilişkiyi sağlayan telefon telini koparmış, böylece Hava Kuvvetleri de alarma geçmemiştir.

Esirler serbest bırakılıyor. Onları peşleri sıra sürüklemek işlerini zorlaştıracaktır. Öldürmek barbudolara göre değil... Elli kadar silaha el konmuş. Bu yeni zaferin haberi Havana'daki başkanın kulağına gitmekte gecikmiyor tabii, Batista'nın yanı sıra, tüm adada yaşayanların da. Çünkü, sansür tam o günlerde geçici olarak kaldırılmıştır ve Uvero şoku, Barbudoların, savaşçıların yüzde otuzunun hayatı pahasına kazanılan zaferi kafaları karıştırıyor.

Savaşın sonucu olarak Che, silahını bisturisiyle değiştiriyor. Kendini bir anda, bir meslektaşının karşısında buluyor: Elli yaşlarında, saçı dökülmüş bir doktor, iki cepheden adamların yataklara, masaların üzerine uzatılmış yaralı bedenlerine çaresiz gözlerle bakarak, şöyle diyor:

– Delikanlı, duruma el koyman gerekiyor. Benim tecrübelerim, bu işin altından kalkmam için yeterli değil.

Böylece Che, az önce kendisine silah çekmiş olan düşmanı kurtarmak durumunda kalmıştır. Cerrah doktor Ernesto Guevara, kollarını sıvayıp elini, kimin olduğuna bakmadan kana bulaştıracaktır. Bekleyen otuz hastanın yirmisi inliyor. Çok ağır yaralı oldukları için taşınmaları imkânsız olan iki Barbudo, Léal ve Cilleros, kendilerine iyi davranılacağı konusunda söz alındıktan sonra, serbest bırakılmış olan esir askerlere emanet ediliyor. Batistacıların, hareketini bir veda olarak algılamalarından çekindiği için, iki silah arkadaşını kucaklamıyor. Cilleros sağ olarak dönemeyecek Santiago'ya. Léal'e gelince, o yaşayacak ve Pins Adasında, demir parmaklıkların ardından Devrim'in başarısını görecektir.

Che, kamyona, ölülerin yanına mümkün olduğunca çok ganimet, en çok da ilaç yüklüyor. O, buradan en son ayrılan insan olacaktır. Önce Castrocuların kervanı adımlarını sıklaştırıyor, ordunun şimdilerde harekete geçeceğine kuşku yok. Ölüler gömüldükten sonra Che ve oracıkta hastabakıcılığa başlamış üç Barbudo, talihsiz arkadaşları kadar ağır yaralı olmayan yedi Castrocu hamaklarla taşıyarak yola koyuluyorlar, garip bir kortej bu. Ana birlikten, 'José Marti'den ayrı düşen Che, çok dikkatli olmak zorundadır. Tüm haziran boyunca, tedavi etmek, avutmak, yaraların kötüye gitmesine fırsat vermemek için bir birlikten ötekine gidip geliyor. İki yerinden yaralanmış olan yüzbaşı Juan Almeida Bosque, bugün, bedeninde dolaşıp duran bir kurşunla yaşıyor. Alegrio del Pio'da, Ernesto'nun savaşçılarının onurunu kurtarmış olan esmer, güçlü ve büyük gönüllü Almeida.

Che iyi dayanıyor. İçindeki şeytan uyanana, astım, göğüs boşluğunu ateşe verene kadar. Bu yangını söndürmesini sağlayacak ilaçları var, ama tropik ormanın ortasında ve yaşamaları onun ilgisine bağlı olan yaralılar varken bu kez sınav çok acımasız geçiyor. Gene de yakınmıyor, ıstırabını göstermemeye çalışıyor ve soluk soluğa, ayakları kan içinde, çalışmayı sürdürüyor. Bu arada, geçici müttefikler de oluyor, kampın eczanesine çok değerli malzeme getiren köylü Pancho Tamayo gibi. Tamayo, Célia'nın 'özel ulak'larından biridir ve Che'nin grubunun, merkezi birlikle buluşmasını sağlayacak olan rehberleri ayarlamakla görevlidir. Çatışmadan kurtulanları Israel Pardo

adındaki köylüyle karısı konuk etmişlerdir. Yola çıkmak için yeterince güçlü olacakları güne kadar orada kalacaklar. Herkesin Davit diye çağırdığı mayoral, Devrim'in on iki havarisini beslemek için bir inek kurban ediyor ve getirdiği haberler de onlara iyi geliyor: "Sıkıntılarımızı hafifletti," diyecektir Che.

Kısa süre sonra sağlamlar, rehber Sinecio Torres, Joel İglesias, Cantinflas adını taktıkları Alejandro Oñate (ünlü Meksikalı komedyene çok benzediği için), Vilo Acuña ve nihayet Che, sadece beş yaralıyla ilgilenecekler. Quike Escalona ile Manal, önemli derecede sakatlanmış olduklarından, ovaya geri gönderilmiştir. Sonuçta, kafile, Buey Arriba yöresinde, Guevara destanının kutsal topraklarından biri olan Mesa'ya, on kişilik küçük bir grup halinde gidiyor.

Doruklarından biri el Hombrito olan geçit vermez bir sıradağın ortasında, dar bir vadiye tepeden bakan yassı bir kaya, Messa. Dağların yaptığı duvarlar, vadinin dibinde akan rio La Mula'ya kadar dimdik iniyor, denize doğru çılgınca akan su, kıyıya yaklaşırken adını değiştiriyor, rio Turquino oluyor. Doruklarla, dağların arasına hapsolmuş bu kuyunun dibi arasında bin altı yüz metre yükseklik farkı var.

Kafile, köylü Hipolito Torres Guerra'nın evine ulaşıyor, niyetini anlamak için adama dikkatle bakıyorlar: İhtiyatlı olmak her zaman faydalıdır. Che, bu çıplak ayaklı, keskin, gri-mavi gözlü köylüye yaklaşıyor.

Hipolito:

– Göz göze, birbirimizi tarttık, diye anlatacaktır. Derinliğine, gerçeğe, insanın gerçekten kendisi olduğu, ruhunun o en derin yerine bakıyorduk. Sonra çevreyi göstererek Che'ye, "Burada kendi evindesin," dedim. Gerçekti, finca'mı[1] *ona verirdim. Söylemesi zor ama, Bolivya'da öldüğünü haber alınca, ağladım. Hayatımda ilk kez ağladım.*

Che, bu adamın nasıl katıksız bir insan olduğunu, tereddütsüz içtenliğini ve ruhunun pırıl pırıl temizliğini anlıyor. Onun anlattığı kendi cesur öyküsünü dinliyorlar. 'Polo' diye tanınan Hipolito, buraya bir sandalla, tek başına gelmiş. La Mula'da girebildiği kadar içerilere girmiş. Sonra görünce adeta âşık olduğu buraya kadar yoluna yaya devam etmiş. Ernesto'ya top-

[1] Çiftlik. (Yay.)

rağını gösterirken: *Una linda finca*, diyor. Doğru, güzel bir yer, ama dağın yamacına yapışmış, öylesine bol ve sık bir yeşilliğin içinde ki, ancak keskin bir bıçakla ağaçları keserek varılabiliyor. Kahve kendi başına, keyfince yetişiyor. Polo önce, bir mağaraya hamak kurarak buraya yerleşiyor, sonra etrafı dolaşırken, koyu esmer tenli, tatlı Juana'ya rastlıyor, evleniyor onunla. O zaman bir kısım toprağı açıyor ve güçlü elleriyle Juana ve kendisi için küçük bir ev yapıyor.

La Mula'ya yukarıdan bakan kayalığı gösteriyor Che'ye:

– Bak, bir masa gibi dümdüz. Ona, Mesa adını verdim, diye anlatıyor.

Kırk yıl sonra, 1994 yılının bu nisan ayında, Mesa, tarihle yüklü bu kaya parçası gene burada, gözlerimizin önünde. Küçük ev, o yıkılmış, birkaç direği kalmış sadece. Polo çoktan beri burada. Che'nin doğrudan yüzbaşılığa yükselttiği, tarihin *el capitan descalzo*, çıplak ayaklı yüzbaşı diye tanıdığı Polo, karısı, çocukları, torunları ve bir sürü hayvanıyla Manzillo'da yaşıyor. Saygıdeğer ihtiyar, anılarla yaşayan ve Che'ye tapınmayı bir din gibi sürdüren bir topluluğun başı. Bir birlik kurmuşlar, *Los caminos del Che*[1] ve her yıl, en az elli kişi, sırtlarında çantaları, Sierra'da, el Commandante'nin yürümüş olduğu yerlerde dolaşıyorlar.

Polo bana:

– Bir yıl, seksen iki kişiyle tırmanmak istiyoruz, diyor *Granma*'nın yolcuları gibi. Bunu başaracağız, hiç kuşkum yok.

Ben de Polo'yla birlikte *los caminos*'da dolaştım, ondan isyancılar kafilesinin buraya geldiği 1957 yılının Haziran gününü dinledim. Her zaman, adamlarına gerekli yiyecek içecek için kaygılanan Che, Mesa'da bolca bulunan iki bitkiden memnun kalıyor: malanga ve ñame. Malanga, sarı ya da beyaz, yassı bir tür patates, yeşil ve etli, uzun yapraklarıyla kendini belli eder. Sierra'nın hemen her yerinde yetişiyor, öyle ki, Havana'da gazeteciler, Barbudoların destanından *Revolucion de la malanga*[2]

[1] Che'nin dolaştığı yollar. (Yay.)
[2] Malanga Devrimi. (Yay.)

diye söz edeceklerdir. Polo da bu konuda onların, Barbudoların geri kalanlarıyla farklı olduklarını anlatıyor:

– Onlar, sadece ñame ya da malanga yiyorlardı, bokları bembeyaz oluyordu, oysa biz Guevaracılar et yiyorduk ve adam gibi aptes ediyorduk.

Name ise –igname de denir– Afrika'da çok yenir, toprak altında oluşan, iki, hatta üç kiloluk dev köksaplar, yenmeden önce kaynar suyla yumuşatılır, ezilerek çorba ya da püre yapılır, istenirse parça parça kesilerek yenir; Polo, Che'nin de dediği gibi, toprakta ñame bulunduğunun işareti olan çivit mavisi incecik yaprağı görmekte ustadır. Yarı vahşi kız Juana da tuz ve sarmısakla pişiriyor, ayrıca, Ernesto için, sakladığı yerden domates salçası da çıkarıyor ve yemeği, ince ince kesilmiş ve kızartılmış muzla, *platano morteno* ile tamamlıyor.

Çevre, olanakları ve dağların arasındaki doğal durumuyla özellikle savaşçılar için kusursuz bir barınak oluşturuyor. Sonunda Che, Mesa'yı gerillanın üslerinden biri haline getirmeye karar veriyor. İlerideki aylarda birkaç kez daha gelecektir buraya. Polo bize, Juana'nın, kendisi orada olmadığı zaman el Commandante'nin kitaplarını sakladığı mağarayı gösteriyor:

– En az on beş taneydi, çoğu da kalın kalın kitaplar. Okuma bilmediğimiz için, neden söz ettiğini anlamıyorduk, ama bazılarının Marksizmle ilgili olduğunu biliyorduk.

Şu Mesa, yani masa... Che onu kendi fikrine göre tamamlıyor:

– Madem ters dönmüş, tepesi aşağıda, ona dört tane ayak bulmalıyız.

Böylece, pico de la Botella, loma de la Bruja (Büyücünün dağı), altos de Las Leches ve altos de Conrado, çevredeki doruklar, Mesa'nın ayakları olacaktır.

Che, *capitan descalzo*'yu eğitmeyi, birçok başka silah arkadaşına yaptığı gibi, okuma yazma öğretmeyi deniyor, ama bu adamın değişik bir ruh yapısına sahip olduğunu çabuk fark ediyor. O, kitaplardan öğrenilemeyen bir bilgi dağarcığı ile doğmuştur. O, doğayı 'biliyor', doğaya saygısı var; kendi yöntemleriyle Sierra'ya ve doğasına hükmediyor. Gece, odun ateşinin yanındaki hamağına kıvrılıp yatmış, yeryüzünden yıldızlara

yükselen o anlaşılmaz, o yoğun sesleri dinliyor, karanlığın sessiz mırıltısını dinliyor, onları anlatıyor, onları açıklıyor.

Polo, yavaş yavaş devrimcilerin gözünde önem kazanacak, Castrocularla Guevaracılar arasında güvenilir bir haberci olacaktır. Bu gelişme, kendiliğinden olmamıştır. Kendisi de hatırlıyor, Guevara'nın Fidel'in birliğiyle buluşmasından sonra:

– Fidel ve Che, bana tuzak kurmuşlar. İkisi de, ayrı ayrı birşeyler anlattılar bana. Sonra, başka başka yerlerde ikisi de, ötekinin ne anlattığını sordu. Hiç renk vermedim, inatla aynı cevabı tekrarladım: "Bana hiçbir şey söylemedi!"

Böylece, o günden sonra, iki liderin tereddütsüz güvenini kazanan Polo, Che'yle Fidel arasında, hayati önemi olan bir birleştirme aracı oldu.

Küçük birlik bir ölçüde sağlığına kavuştuktan sonra, Che, bir kez daha Sierra'nın doruklarına tırmanmak için hazırlanıyor. Yeni silah arkadaşının çıplak ayaklarıyla bastığı yerlerden yürüyerek. Biraz ileride, tehlikeli rehberlik görevini Tuto Almeida devralacaktır.

26 Haziran tarihinde, Che, yolculuk defterine adını şöyle yazıyor: "*Sacamuelas*, diş sökücü. Birçok gerillanın dişleri ağrıyor ya da cerahatleri var, çok acı çekiyorlar, onun dişçiliğe soyunması gerekiyor bu durumda. İlk kurbanı, dişini elindeki tek aletle, kerpetenle çekeceği Israel Pardo. Hiçbir uyuşturucu madde bulunmadığı için diş tabibi 'psikolojik uyuşturma' dediği yönteme başvuruyor: Dişi çekerken hastaya ağzına geleni söylüyor. İkinci hasta Joel Iglesias, ama bu kez durum ümitsiz." "Azı dişini çekmek için bir dinamit lokumu gerekliydi. Dişi çekemedim, onunla yaşayacak!" Joel de buna karşılık, Che'nin yoksun olduğu astım ilaçlarının yerine, kurutulmuş yapraklarını kullanabileceği çançiçeği getiriyor ona, borazan biçiminde bir bitki: köylülerin, o korkunç öksürüğe yakalandıklarında kullandığı bir ilaç.

Sağda solda yapılan sıkı araştırmalardan sonra, birlik yola devam ediyor, daha çok da kendi kendilerine verdikleri cesaretle. İki Zenci kadın, altı ay önce rastladıkları Rosabal gibi adventist iki rahibe, yaklaştıklarını görünce kaçıyorlar. Che'nin söz-

leriyle nihayet yumuşayan bu iki savaş karşıtı, sonunda vefalı dostlar olarak kollarını ve paçalarını sıvayacak... Uvero'dan sağ çıkmış on savaşçıya Bayamo'dan gelen partizanlarla köylüler de katılıyor, böylece birliğin mevcudu otuzu buluyor. İki eski asker, Gilberto Capote ve Nicolas da orada, rehber Aristide Guerra getiriyor onları. Guerra, büyük bir gerilla savaşçısı olacak ve hatırlarda, *el rey del condominio*, yiyeceğin kralı olarak yaşayacaktır –birliğe yiyecek bulup getirmekte üstüne yoktur. Bir mucizeyle hayata dönen Almeida yürümeye başlamıştır, ama komutanlığı üstlenecek kadar güçlü değil henüz, onun için Che, küçük birliği yönetmeye devam ediyor.

Nevada'ya ulaşmak için geçmeyi planladığı Mar-Verde'de düşman askerinin varlığını öğrendiği için, Turquino yamaçlarındaki patikalara yöneliyor. Cebri yürüyüş başladığı sırada, radyodan alınan bir haber birliğin moralini bozuyor: Raúl Castro, Estrado Palma yakınında bir çatışmada ağır yaralanmış. Che, haberin, düşmanların radyosunda yayınlandığını ve pek de inanmamak gerektiğini söyleyerek içlerini rahatlatıyor. Hakkı var: Haberin tümüyle uydurma olduğu kısa sürede anlaşılacaktır. Geceyi geçirmek için 1936'da ülkeye sığınmış İspanyol bir Bask göçmenin evinde mola veriyorlar, ona *Bizcaino* diyorlar, Euskadi'yi oluşturan yedi eyaletten biri olan Bicsaye'den geldiği için. Adam onları konuk ediyor, mısır gevreği, meyve ve dev tortillalar sunuyor. Şafakta, birlik tepelere doğru yola koyuluyor. Che, "Diyebilirim ki el yordamıyla ilerliyoruz," diye anlatıyor defterinde. "Adamların moralleri bozuk: Silahları yok, ya da çok azının silahı var, Devrim lideriyle ilişki kesilmiş, savaş deneyimleri yok ve etrafları düşmanla çevrili, köylü hayalciliği ile her yerde düşman görüyorlar."

Çok zor yürüyüşlerle geçen günlerden sonra, Uvero'dan sağ kurtulanlar, Las Cuevas bölgesinde, Tuquino'nun doğu yamacındaki Palma Mocha'ya varıyorlar. Guajirolar gelenleri güler yüzle karşılıyor, yaralıları rahat ettiriyorlar ve Sacamuelas kerpeteniyle görev başına çağırılıyor. Sonra, El Infierno'ya doğru tekrar yola koyuluyorlar. Sonunda, 15 Temmuz günü, Cabrera adlı köylü, Che'ye, gözü pek Lalo Sardinas'ın yakınlarda bir yerde olduğunu haber veriyor.

Castrocularla buluşma 16 Temmuzda gerçekleşiyor. İsyancılara yiyecek götürürken yakalanan Sardinas'ın, Devrim saflarına katılmaktan başka çaresi kalmamıştır. Şimdi görevi, şu günlerde savunmaya geçmiş görünen Sanchez Mosquera'nın birliğinin saklandığı yeri bulmak.

Che:

– Bu adam bir canavar, diyor. Vahşi bir hayvan gibi davranıyor. Bizimle dost olduklarını anladığı köylüleri asıyor, sonra cesetlerini yakıyor.

Fidel, Guavaristlerin gelişini kutluyor, sonra, rio Infierno'nun yanında kurulmuş gelgeç ordugâhta, Almeida'ya:

– Kutlarım, yaptığın iş olağanüstü, diyor.

Yüzbaşı, Che'ye dönüyor ve cevap veriyor:

– Ben değil, olağanüstü olan oydu...

Bölüm XVI

KOMUTANIN YILDIZI

Ertesi gün, 17 Temmuz 1957'de, kurmay heyetinin toplantısında Fidel, Ramiro Valdès, Ciro Redondo ve Che'yi yüzbaşılığa terfi ettiriyor. Che, yeni kurulacak bir birliğin, *columna*[1] sorumluluğunu da yükleniyor. Öncü birlik Lalo Sardinas'a, artçılar Ciro Rodendo'ya emanet edilirken, birliğin ağırlığını taşıyan öteki bölümler Ramiro Valdès'in komutasına veriliyor. Tamamı yetmiş beş savaşçı, her biri başka yerden, çoğu değişik kökenli, çapaçul, hırpani yetmiş beş Barbudo, üstleri başları gibi silahları da tutarsız. Bu vaktinden önce sahneye çıkmış beatnik'ler Che'nin hoşuna gidiyor; M 26-7'nin kandan ve geceden alınmış renklerini yüceltecek, birbirine kenetlenmiş, disiplinli bir birlik yaratmaya kesin kararlıdır. Stendhalvari bir *Kırmızı ve Siyah*; Ernesto'ya, coşkusunu ve cesaretini sevdiği Fransız yazarı hatırlatıyor. Birliğine, gururla 'Köylünün Akını' adını verecektir.

Birkaç gün sonra, beklenmedik bir olay... Che anlatacaktır:

– Oturmuş, kardeşi Franck[2] için 'Carlos'a (Josué Païs'in kod adı) başsağlığı mektubu yazıyorduk. Biz, yani isyancılar ordusunun subayları yazıyorduk daha doğrusu, çünkü köylüler beceremiyordu. İki sıra halinde imzalarımızı atıyorduk. İkinci sırada, rütbemi yazmak üzereydim ki, Fidel kısaca, emretti: Ponle commandante! 'Komutan yaz!' Böylece, hiç de resmi sayılmayacak bir yöntemle ve kaçamak bir atamayla sonraları 'Dört Numara' diye anılacak olan, isyancılar ordusundaki ikinci birliğin komutanı oldum.

[1] İkinci Birlik. (Yay.)
[2] Franck yirmi iki yaşında öldürüldü. (Yay.)

Olay, Che'nin kusursuz belleğine karşın unuttuğu bir bohioda, Ramon Corria adlı köylünün fincasında yaşanmıştır. O, yabancı, 'Arjantinli', Raúl'den, Fidel'in kardeşinden, Moncada baskını savaşçılarından biri olan Almeida'dan önce komutanlığa getirilmiştir. Fidel'in isteği üzerine Célia Sanchez, sırt çantasından çıkardığı altın sarısı bir küçük yıldızı, Küba Devriminin babası José Marti'nin yıldızını yeni komutana veriyor. Che, giydiği siperli kasketin yerini alan siyah berenin üzerine iliştiriyor yıldızı. Ve Che, bu görünüşüyle, 6 Mart 1960'ta Havana'da Alberto Korda'nın çektiği ünlü fotoğrafla ölümsüzlüğe erişecektir.

Aynı gün başka bir armağan daha alıyor; Fidel'in verdiği siyah bir kol saati. Bu beklenmedik onurlandırma, onu, astımından dolayı askerlik yapamaz denilen genç adamı en hassas olduğu konuda derinden etkilemiştir. Şöyle itiraf edecektir: "Her insanda, bir ölçüde saklı olan kendini beğenmişlik, bir anda tümüyle ortaya çıkma fırsatı bulmuştu. Ve ben, kendimi, dünyanın en gururlu adamı gibi hissettim."

Bundan böyle hareketlerinde özerk ve özgür olan yeni komutan karargâhını El Hombrito'ya taşımaya karar veriyor. Fidel bu kararı onaylamıyor: Fazlaca korumasız olan bu yerde yerleşik bir kamp, tehlikeli olabilir. Ama gene de sağ kolunu sorumluluklarını üstlenmekte serbest bırakıyor.

Che, aynı anda, yeni rütbesine layık, önemli bir görev de üstleniyor: Sanchez Mosquéra'yı kuşatmak. Ne yazık ki adam bölgeden ayrılmış. O zaman Ernesto, 26 Temmuzda, Moncada baskınının dördüncü yıldönümünde, ses getirecek bir eylem yapmak istiyor. Fidel ona, ihtiyatlı olmasını öğütlemiş, ama, gene de açık kart vermiştir. Che, *Estrada Palma*[1] kışlasına yapılacak bir baskınla başlayan cesur bir plan tasarlıyor; harekât, Barbudoların töresine uygun olarak gece başlayacak, sonra yakındaki Yara ve Veguitas köylerine doğru yürüyen Guevaristler, çevredeki garnizonları yerle bir edecekler. Ne var ki gerilla savaşı, Che de bunu deneyerek öğreniyor, sadece zekânın egemen olduğu, taşların rakip oyuncuya karşı istenildiği gibi oynatıldığı bir satranç karşılaşması değildir: Kendi yandaşlarının oyunlarını da hesaba katmak zorundadır insan! Radyoda, Turquino çevresinde bulunan Raúl Mercader'in de Estrada Palma'ya saldırı ha-

[1] Estrada Palma'nın bugünkü adı Bartolomé Masó. (Çev.)

zırlığı içinde olduğunu, hatta şu sıralar oraya ulaşmış olabileceğini öğreniyor. Devrim'in ikinci Raúl'unun ayak izlerine basarak yürümek söz konusu olamayacağına göre, Ernesto'nun atacağı oklara başka bir hedef bulması gerekiyor.

Sonunda, Bueycito kışlasına, yüz bin nüfuslu bir garnizonlar kenti olan Bayamo'nun otuz kilometre kadar güneyinde bulunan bu eski kışlaya saldırmaya karar veriyor. Çevre halkından önemli lojistik destek alacağı kesin: M 26-7'nin, Las Minas de Bueycito'da, bakır ve biraz da altın çıkaran komşu kentte madenci olan halk arasında çok yandaş var. Lalo Sardinas, California sınırında Caña Brava'da oturan Armando Oliver'i harekât için gerekli olacak araçları sağlamakla görevlendiriyor. Bu sayede, Ernesto, toplu halde birçok araç görerek memnun olacaktır: California'dan Conrado Santiesteban'ın verdiği bir Power Wagon kamyonet, İsrael Pardo'nun kullandığı Luis Bireiro'ya ait kamyon, gene California'da Guasimilla çiftliğinde yaşayan Ruben Fernandez'in verdiği ikinci bir Power Wagon; iki otomobil, biri Idalberto Guerreo'nun (Las Minas de Bueycito) öteki Nini Oro d'Ortiz'in (Bueycito); bir Willis Jeep, Reynaldo Navaro'nun (Las Minas de Bueycito).

Bueycito kışlası, bir sokakla boş bir arsanın yaptığı köşede, sarı boyalı, kalın duvarları arasında 1. Piyade Alayının 13. Bölüğünü, 'Maceo'yu barındırıyor. Bu kışla, XIX. yüzyıldan beri Bayamo ve Manzanillo kentleri arasında ilişkiyi sağlayan bir üs görevini sürdürmektedir. İspanyolların savunduğu kışlaya saldıran, General Calixto Garcia ve Antonio Macéo komutasındaki *Mambiz*'ler[1] kışlayı ele geçirmişler. Şu halde, barış zamanında insana yaşama sevinci veren bu büyülü şehirde tarihin, tarihle randevusu var.

Barbudoların kök salmayı planladıkları bu yörede 31.508 asker –gerilla savaşı başladığında Küba ordusunun mevcudu 42.000– Turquino'daki güçlü askeri üs çevresinde toplanmış olarak ve Batista'nın bayrağı altında, karşılarında yer alıyor: 16.311 kişi hükümetin düzenli ordusunda, 3.432 kişi, *Servicio de Emergencia*'da[2] alelacele, gelişigüzel toplanmış, 11.765 asker başka birliklerden gelmiştir: Deniz Kuvvetleri, Emniyet görevlile-

[1] İspanyolların geçen yüzyılın Kübalı gerillacılarına verdiği ad. (Çev.)
[2] Acil Hizmetler Bürosu. (Yay.)

ri, *el Buro de la represion anticominista (BRAC)*[1] ve paramiliter gruplar, Albay Masferrer'in *Masferrerista*'ları. Özetle üç yüz kadar az çok silahlanmış adamlarıyla, işgalciler, Batista'nın Goliath'ı karşısında Davit gibiler.

Che'nin birliği, askerleri uykuda yakalamak için yelpaze gibi açılıyor. Saldırı, 31 Temmuzda, sabah, saat beşi yirmi gece başlıyor. Ama 'acemi Barbudolar' emirlere noktası noktasına uymuyorlar ve durum bu sırada çorbaya dönüyor. Duvarın dibinde bir gölge fark eden Che korkutucu bir sesle bağırıyor:

– Kim var orada?

Karşıdaki, kendilerinden biri soruyor sanarak cevap veriyor:

– *Guardia rural!*[2]

Ernesto nişan alıncaya kadar asker, en yakın binanın penceresinden içeri atıyor kendini. Karanlıkta bir masayı deviriyor, tabak çanak kırıyor, sandalyelere çarpıyor ve arka kapıdan dışarı fırlıyor. Kendi kışlasına ters yönde kaçtığı için Ernesto takip etmiyor adamı.

Bu beklenmedik olay yüzünden havlayan köpek, nöbetçilerden birinin dikkatini çekiyor, adam önce durup dinliyor, sonra ne olduğunu görmek için yaklaşıyor. Birbirlerinden habersiz, Che, Thompson'uyla ve nöbetçi elinde bir Garand tüfek, birbirlerine doğru yürüyorlar. Birkaç metre daha yaklaştığında Ernesto adamı görüyor, bağırıyor: "Eller yukarı!"... Askerin ateşe hazırlandığını fark edince de silahını doğrultup tetiği çekiyor, ama Thompson ateş almıyor. Bir şanssızlık daha, İsrael Pardo'nun hafif makineli tüfeği de susuyor.

– *O nasıl kurtuldu, bilmiyorum, ama ben canımı nasıl kurtardım, iyi biliyorum, diye anlatıyor Che. Garand'ın kurşunları altında, o grev yapmamıştı çünkü, hayatımda hiç koşmadığım kadar hızlı koştum. Israel, bütün hızıyla havaya sıçrayarak yanımdan geçtiği anda, onun tam bir akrobat gibi kendi üzerinde dönerek bir duvarın köşesinde kaybolduğunu gördüm –benim de saniyenin onda biri kadar bir zaman içinde kendimi yere atarak saklandığım o duvarın köşesinde.*

[1] Komünizmle Mücadele Bürosu. (Yay.)
[2] *Jandarma!* (Yay.)

Che'nin adamları az sonra arka kapılardan nöbetçilerin kulübelerine dalıyorlar. Harekât çok çabuk tamamlanıyor: Askerlerin beşi yaralı –ikisi ölecektir– geri kalanlar esir alınıyor. Barbudolarda bir kayıp, göğsü parçalanmış olan Pedro Rivera, Llano'dan gelenlerden biri. Bir ağır yaralı, Rafael Ramirez. Manuel Espinsa adındaki köylü, tehlikeyi göze alarak köy girişindeki telefon direğine tırmanmış, telleri kesmiş, böylece alarm verilememiştir.

1994 Nisanında, Polo'nun, çiplak ayaklı yüzbaşının rehberliğinde Che'nin izinde Sierra Maestra'da dolaşırken Buetico'dan geçiyoruz. Hilda da bizimle birlikte, geçmişin küçük Hildita'sı, Che'nin kızı. Saçı topuzlu bir ihtiyar kadın ona yaklaşıyor, heyecanla kucaklıyor, sonra ağlamaklı bir sesle anlatıyor:

– *Köyden çıkışta, bir kilometre bile uzağa gitmeden köprünün yanında Sanchez Mosquéra ölülerimizi, kurbanlarının kömür kesilmiş cesetlerini üst üste yığmıştı. En az dört yüz kişi.*

Burada, Buey-Arriba bölgesinde geçtiğimiz her yerde Che yaşıyordu hâlâ.

– *O bizim içimizde, bizimle birlikte, o bize yol gösteriyor,* diyor, adanın bu bölümünde *Revolución*'un tarihini yazan Ramon Oliva-Garcia.

Bir otomatik tüfek, 30 kalibrelik on tüfek, altı Garand, dokuz adet 45'lik tabanca, on yedi dolu fişeklik... baskının ganimeti zengin. Guevaristler ayrıca bir cipe ve birkaç yaralı katıra da el koyuyorlar, hayvanlar silah seslerini duyup kaçamamış.

Barbudoların birliği köyün çıkışındaki tahta köprüyü geçince Che, cipi durduruyor ve geri dönüşü güven altına almak için, fişekçi Cristino Naranjo'dan köprüyü havaya uçurmasını istiyor. Baskın sırasında fazla sinirli hareket etmiş olan adamlarından çok da memnun değildir. Ama sonuçta, yeni rütbesinin ilk başarısını Sierra'da değil, onun eteklerinde kazanmış oluyor. Devlet güçlerinin kendine güvenini sarsan ve Batista karşıtı hareketi bir kez daha tüm adaya duyuran bir zafer. Tüm ada Er-

nesto Guevara'yı tanıyor; ona, *el Guerrillero Heroico*, kahraman savaşçı, diyorlar.

Baskından sonra Fidel'e şöyle yazıyor: "Saat onda, Hava Kuvvetlerince rahatsız edilmeden rahatça çekilebildik." Sonra Frank Païs'in ölümüyle ortaya çıkabilecek tehlikeli gelişmelerinden söz ediyor ve M 26-7 saflarında onun görevini üstlenmeyi öneriyor. Ayrıca, yirmi beş yeni katılımcıyla –on kişinin silahı yoktur– birliğin mevcudunun yüze ulaştığını da yazıyor. Böylece, Fidel'in Uno'su (bir) ile Che'nin Quatro'sunun (dört; yani eski Dos –iki–) toplam savaşçı sayısı üç yüz oluyor.

El Hombrito üssüne dönüldüğünde Che'nin en önemli işi, birliği için erzak bulmak olacak. 1957 Ağustosunun ilk günlerinde, Ramon Peréz'le birlikte katır sırtında, San Pablo de Yao yolu üstündeki Vega-grande Bölgesine doğru yola çıkıyorlar. Orada, M 26-7'nin zengin üyelerinden birine, gerilla Ramon Peréz'in babası Sergio Peréz Camillo'ya rastlıyorlar ve onunla adamlarının tüm ihtiyaçlarının karşılanması konusunda bir anlaşma yapıyorlar. Böylece kampta hayat, yavaş yavaş düzene giriyor. Che, Meksika'da, General Alberto Bayo'nun, Santa Rosa çiftliğinde onları nasıl çalıştırdığını hatırlıyor ve savaşçıları için, üstünden atlayacakları kütükler, aşılacak akarlar, çavlanlarla, dondurucu geceleri açıkta geçirecekleri gerçek bir talim alanı hazırlıyor.

29 Ağustos akşamı, bir campesino, Ernesto'nun kampına, büyük bir birliğin doğruca El Hombrito yönündeki Maestra yamaçlarından tırmandığı haberini getiriyor. Köylü tanımadıkları biri; yalan söyleyip söylemediğini anlamak için acımasızca sorguya çekiyorlar. Sonra, ikna olunca Che, düşmanın üzerine gidip tuzağa düşürmeyi planlıyor. Dikkatli bir gözlem sonucunda, birliğin Menelao Sosa komutasında bir tabur olduğunu ve Julio Zapatéro'nun topraklarında, Che'nin anılarında 'birkaç kilometre mesafede' diyeceği kadar yakınlarında mevzi aldığını öğreniyorlar.

Gece Guevaristler, düşmanın karşısında araziye yayılıyorlar. Che, uyguladıkları savaş planını şöyle anlatacaktır:

"Lalo Sardiñas'ın mangası bir egreltiotu tarlasının yanında, doğuda yer almıştı, düşman birliği kuşatılır kuşatılmaz saldırıya geçecekti. Ramiro Valdés, hafif silahlar taşıyan adamlarıyla batı

yönünü tutacaktı, görevi *una hostilizacion acustica*, sesli bir saldırı yapmaktı, panik yaratmak için. Mevzileri de tehlikeye açık değildi, çünkü düşman askerlerinin onlara erişebilmek için küçük bir koyağı geçmeleri gerekiyordu. Bu sırada tırmanacakları yol da Lalo'nun mevzilendiği yerin önünden geçiyordu. Ciro Rodendo düşmana yandan saldıracaktı ve ben, yanımda, ağır silahlarla donanmış küçük bir grupla, ilk silahı atarak çatışmayı başlatacaktım. Ramiro'nun mangasından bir grup, teğmen Raúl Mercader'in komutasındaki çok iyi eğitilmiş bir küçük birlik, vurucu güç olarak zaferin meyvelerini toplayacaktı. Planımız basitti: düşman birliği, yolun, bir kayayı dolaşmak için 90 derece bir açı yaptığı küçük bir dönemece ulaştığında, on, on iki askerin geçmesine izin verecek, sonra en son geçene ateş edecektim; böylece öndekiler, arkadakilerden kopmuş olacaktı ve geridekiler arkadaşlarımızın kurşunlarıyla yok edilecekti. O sırada, Raúl Mercader'in mangası savaşa girecek, ölülerin silahlarını alacaktı ve sonra en kısa sürede, teğmen Vila Acuña komutasındaki artçı birliğin koruması altında çekilecektik."

Guevaristler, Julio Zapatéro'nun, bir kahve ekim alanı içindeki topraklarına tepeden bakan yamaçta mevzileniyor. Che'nin yeni bir silahı vardır, bir Browning makineli tüfek. Günün ilk ışıklarıyla yamacın eteğinde, alacakaranlıkta ordugâhta yeni uyanmış adamları seçebiliyorlar. Kasklarını başlarına geçiriyorlar biraz sonra, bu da karşılarında gerçekten bir düşman birliği olduğunu gösteriyor. Barbudolar savaş düzenine girmiştir.

"Vakit geçmek bilmiyordu ve parmağım, ilk kez, düşmana saldırmak için sabırsızlıkla bekliyordu tetikte."

Sonunda gürültülü konuşmalar duyuluyor, yüksek sesle gülüyorlar, gözlendikleri akıllarına bile gelmiyor. Ardından, birliğin başı patikada meydana çıkıyor, birinci, ikinci, üçüncü asker, yazgılarını değiştirecek olan kayanın önünden geçiyor; ama önceden hesap edemedikleri bir şey var, birbirleriyle mesafeli yürüyorlar. Che, bu durumda, önceden kararlaştırdıkları sayıda askerin geçmesini bekleyecek kadar vakti olmadığını hesaplıyor. Altıncıyı saydığı an, bir bağırtı duyuluyor yukarıdan, askerlerden biri başını kaldırıyor, böylece Ernesto artık tereddüt etmiyor:

"O anda tetiğe bastım, altıncı asker düştü, ardından her yönden ateş başladı."

Che, hemen orada yardıma koşan birkaç gönüllünün de katıldığı Raúl Mercader'in mangasına saldırı emri veriyor, ilk şaşkınlık geçtikten sonra Batistacılar toparlanıyor ve bazukalarla cevap veriyorlar. Guevaristlerin, Che'nin makineli tüfeğinin dışında, bazukalara karşı koyabilecek bir tek Maxim makineli tüfeği var. Ama Maxim hiç kullanılmamıştır ve şimdi Julio Perez onu ateşleyemiyor. Ramiro Valdés, Israel Pardo ve Joel Iglesias kendi mevzilerinden çıkarak düşmana saldırıyorlar. Her yana ateş ediyorlar ve önemli bir sonuç da alamıyorlar, ama çıkardıkları cehennemi gürültü düşman saflarında panik yaratıyor.

O zaman Che yanlardaki gruplara çekilme emri veriyor, kendi de, Lalo Sardinas'ın adamlarının çekilme harekâtının güvenliğini artçılara bırakarak çekiliyor. Vilo Acuña Hermes Levya'nın, Joel Iglesias'ın kuzeninin ölüm haberini getiriyor o ara. Quatro, geri çekildiği sırada, Fidel'in --Che ona, kendilerinden kuşkusuz sayıca üstün bir düşman kuvvetiyle dövüşmek zorunda kalacaklarını bildirmiştir– gönderdiği bir takviye birliğiyle karşılaşıyor, bu, yüzbaşı Ignazio Pérez komutasında bir mangadır.

Barbudolar, çatışma yerinden bir kilometre uzakta, düşmanın peşlerinden gelmesi olasılığına karşı, pusuda bekliyor. Batistacı askerlerse, şimdi çatışmanın yaşandığı küçük tepede toplanmışlar, öc almak için Hermès Leyva'nın ölüsünü yakıyorlar. Che sahneyi uzaktan seyrediyor, hiçbir şey yapamadan, için için kahrolarak. Saldırının yapılış biçimi, kaygılarının yersiz olmadığını göstermiştir: Birliği disiplinden yoksundur, antrenmansızdır ve bunlar, bir ölçüde başarısız oluşlarını izah etmektedir; birçok kez birliğindeki yeniler hedeflerinden sadece yirmi metre uzaklıkta oldukları halde attıklarını vuramamışlardır.

Guevaristler, bazı bazı soğukkanlılıklarını kaybetmiş olduklarını itiraf etseler bile, bu çatışmanın sonucunun, kendi açılarından olumlu olduğunu düşünüyorlar.

– Bizden sayıca çok üstün bir düşman birliğini dağıttığımız ve çekilme zorunda bıraktığımız inkâr edilemez, diyor Ramiro Valdés, onların tek marifeti, silahı elinden alındıktan sonra bir adamımızı öldürmek oldu.

Ernesto da aynı fikirdedir:

– Başarımızı çok az silahla, dahası, çok da etkili olmayan silahlarla ve bazukalar, havan topları gibi modern savaş silahlarıyla donanmış yüz kırk düzenli askere karşı dövüşerek kazandık.

Fidel'e gelince, o, Ernesto ve birliğinin yaptığı baskının, Batista kuvvetlerine indirilmiş 'ciddi bir darbe' olduğunu söylüyor. Gerçekte, olayı, düşmanın kendine güvenini sarsmak ve bunun yanı sıra, kendi grubunun moralini yükseltmek için biraz abartıyor. Kendisi bir süre önce bir kampa saldırı düzenlemiş ve epeyi kayıp vermiştir. O günlerde bir söylenti kulaktan kulağa yayılıyor Sierra'da: *el negro* Pilon, bir kulübede birbirine yapışık, kocaman, acayip borular ve yanında bir sürü küçük sandık görmüş, el sürmeye cesaret edememiş; kuşkusuz, bunlar bazukalar ve roketleridir.

Kesin olan bir şey var; Che'nin birliklerden birini dağıttığı günden sonra Batistacı askerler Sierra'yı terk etmeye başlıyor. Sadece, inatçı Sanchez Mosquera, Che'nin 'Batista'nın asker şefleri arasında en yürekli, gözü pek katil ve en gözü doymaz hırsız' olduğunu söylediği Mosquera, her şeye rağmen bölgede kalacaktır.

Ağustos sonunda Castrocularla, Dos Brazos de Guayabo'da bir kez daha buluştuktan sonra, birkaç gün Turquino'nun yamaçlarında birlikte yol alan iki birliğin hedefi, Las Minas de Bueytico'nun güneydoğusundaki Pino del Agua hızar fabrikasına bir saldırı düzenlemek. Fidel, büyük olasılıkla orada üslenmiş olan garnizona baskın yapmayı düşünüyor, garnizon orada değilse, gene de, Chivirico bölgesine doğru yürürken, bir gövde gösterisi yapmış olacaklar. Che'nin de anlattığı gibi:

– Cuatro, Batista ordusunu bekleyerek pusuya yatacak, ordu geldiğinde bir güç gösterisi için hemen harekete geçecek, köylülerin kafasında, Devrimcilerin oradan geçişini simgeleyecekti.

Pino del Agua'ya gelişlerinden önceki günler, bazı tatsız olaylar birbirini kovalıyor. Önce, Manolo ve Pupo Beaton'un,[1] bölgenin yerlisi olan iki kardeşin firarı; bu ikişi, Uvero baskı-

[1] Fidel, bu iki firariyi affetmiş, tekrar Castrocular katılmışlardı. Ama Devrim'in zaferinden sonra, Manolo, komutan Christino Naranjo'yu öldürmüştür. Havana'da hapse girmiş, hapisten kaçmış, Maestra'da bir çete kurmuş, birçok cinayetleri arasında Pancho Tamayo'yu da öldürmüş olan, Manolo ve kardeşi Pupo nihayet köylüler tarafından yakalanmış, Santiago'da kurşuna dizilmiştir. (Çev.)

nından az önce birliğe katılmıştı. İkinci üzücü olay, Roberto Rodriguez'le ilgili; bu adam, emirlere itaatsizlik sebebiyle yargılanmış, silahının geri alınmasına karar verilmiştir. Ama Rodriguez bunu kabullenemiyor ve geri vermek zorunda kaldığı tabancasını ani bir atılışla arkadaşının elinden alarak, kendini öldürüyor.

Ve nihayet, 4 Eylül, savaşın en üzücü olaylarından birinin başlangıcı. Yüzbaşı Ciro Redondo, Las Minâs de Bueycito'da Léonardo Baro adlı bir askeri esir almıştır. Adamın ısrarla istemesi üzerine Cuatro'ya alıyorlar onu, çok iyi uyum sağlamış görünüyor. Bir süre sonra Che'ye başvurarak annesinin hasta olduğunu söylüyor ve Havana'ya gitmek için izin istiyor. Duygulanan Ernesto, izin veriyor ama bir şartı var: adam, bir yabancı elçiliğe giderek, sığınma talebinde bulunacak, bu sırada, devrimci harekete karşı dövüşmeyi reddettiğini söyleyerek Batista'yı suçlayacak. Baro, arkadaşlarının şu anda saflarında savaştığı bir rejimi suçlamayı reddediyor, sözlü anlaşmanın ilk maddesi üzerinde anlaşıyorlar.

Havana otobüsüne bineceği Bayamo'ya kadar, Llano'dan dört Barbudo da kendilerini göstermeden, adamın herhangi bir yabancıyla görüşmesine engel olmak göreviyle onunla gidiyor. Ama görevi çok çabuk unutuyor ve fırsattan faydalanıp bir kasabada felekten bir gece çalmaya kalkışıyorlar. Sonra, zil zurna sarhoş, bir cip çalıyor, Bayamo'ya doğru anayolda gaza basıyorlar. Kaçınılmaz son: çılgın savaşçılar bir askeri birlik tarafından durduruluyor ve zavallılar orada kurşuna diziliyor. Baro, canını kurtarmak için, ülkenin iyiliğini düşünerek bu eşkıya takımını özellikle sarhoş ettiğini söylüyor. Serbest bırakılınca, yeniden, tek başına cipe atlayıp Las Minâs de Bueycito'ya, Sanchez Mosxuera'yı bulmaya gidiyor. Orada, kente alışverişe gelen ve gerillalarla ilişkisi olduğunu bildiği köylüleri teker teker yakalatıyor.

Che, sonradan, 'yaptığım yanlışlığın kurbanı oldular,' diye itiraf edecektir.

Baro, Devrim'in zaferinden sonra tutuklanacak ve hesabı görülecektir.

Bu olayın ertesi günü Cuatro, Bueycito'nun yukarısında, San Pablo de Yao'ya gidiyor; bugün bu yerde, köylere yayın yapan *Tele-Serrena*'nın vericisi vardır. Barbudolar sokaklarda askerlerin dolaşıp dolaşmadığını öğrenmek için iki kişilik bir keşif kolu gönderdikten sonra, kente giriyor ve o gün düzenlenen bir eğlenceye katılıyorlar. İki gitarla, biri normal, öteki *très* dedikleri küçük bir gitar, tıngırdattıkları bir *guiro* ve vazgeçilmez marakazlarla şenlenen bir kır eğlencesi. Barbudoların biraz olsun savaş havasından uzaklaşmaları için iyi bir fırsat! Ufak tefek, yuvarlak ve dolgun genç bir köy kızı gözlerini Che'den ayıramıyor. Ernesto'un danstan pek hoşlanmadığını anlamıştır, gerillaların muzip bakışları altında 'komutan'la uzun uzun konuşmakla yetiniyor. Adı Lidia Doce'dir. Doce gerillaların saflarına katılacak ve Havana'daki ölümüne kadar, Célia'nın örgütteki en çalışkan habercisi olacaktır. Che, El Hambrito'da, rehber Manuel Escudero'nun dokuz sopayı birbirine ekleyerek yaptığı dev göndere M26-7'nin kırmızı-siyah bayrağını çekme şerefini Lidia Doce'ye verecektir. Bayrağın üzerine iri harflerle yazılan *Feliz ano* 1958 'Mutlu 1958' sözleri Batistacılara gönderilmiş alaycı bir selam gibidir.

San Pablo de Yao'daki şenlik sona erince, gerillalar kentteki dükkânlardan alışveriş ediyor ve üç kamyoneti çeşitli erzak ve malzemeyle dolduruyorlar. Bundan böyle egemen oldukları bölge sınırları içinde borçlarını, Santiago'da gizlice basılmış kuponlarla ödeyecekler. Bu kuponlar '26 Temmuz 1953 Hareketi' adına basılmıştır. Ernesto, kuponları, tıpkı, 1959 Temmuzunda, Ulusal Banka'nın yönetim kurulu başkanı olarak yapacağı gibi, kısaca, 'Che' diye imzalıyor. Tüccar, bunları, *el Tirunfo de la Revolución*'a[1] güvenerek, ileride, karşılığında iyi bir para almak ümidiyle kabul ediyor –aslında kabul edip etmeme konusunda seçim yapma şansları da yok.

Alışveriş bittikten sonra birlik kentten ayrılıyor. Che, bir şenlik gününde bile disiplinden ödün vermiyor: Kentin girişinde görevli bir nöbetçi sarhoş olunca, hemen birlikten atılıyor. Sierra Maestra'nın sarp yamaçlarına varıldığında, kamyonetlerin boşaltılması gerekiyor ve tüm yükü sırtlanan ve nöbeti devralan gene o yorulmak bilmez, cefakâr katırlar oluyor.

[1] Devrimin Zaferi. (Yay.)

Cuatro, sonunda Pino del Agua'ya yaklaşıyor. Harekâtı Fidel yönetecektir. Başlangıç için, Barbudoların hangi yoldan geleceğini, olabildiğince çok köylünün öğrenmesini istiyor, böylece, içlerinden biri kesinlikle bunu ihbar edecektir. Batista'nın ordusu, ihbarcının bildirdiği yoldan Che'nin üzerine geldiği zaman, Fidel kendi adamlarıyla saldırıya geçecek ve orduyu kıstıracaktır. Guevara'nın birliği ise, biraz da kaygıyla, bu iki yönlü planın nasıl işleyeceğini düşünmektedir.

Castrocular, 10 Eylülde, düşmanın geçeceğine kesinlikle inanılan yolun çevresinde pusuya yatmıştır; alarm, kayanın tepesinden atlayıp koşan bir nöbetçi tarafından veriliyor:

– Geliyorlar!

İnişli yokuşlu arazi düşmanın görülmesini engelliyor, onu ele veren kamyonlarının gürültüsü! Plan, ilk aracın ele geçirilmesini öngörüyor ve sonra, böylece yol tıkandıktan sonra, gerideki tüm askerlerin kamyonlarından atlayıp kaçmalarına fırsat verilmeden yaylım ateşine tutulacaktır. Böyle bir planın başarıyla uygulanması için, zamanın çok iyi ayarlanması gerekir. Herkes görev yerinde, yolun iki yanında, tetikte bekliyor; yüzbaşı Ignazio Perez baştaki kamyonu durdurmakla görevlidir Birden hiç beklenmedik bir aksilik oluyor: tüm çevreyi perde gibi örten, ani ve tufan gibi bir yağmur. Che yanındakileri yüreklendirmek istiyor:

– Bu yağmur bizden çok onlar için zararlı. Dikkatlerini dağıtacak, öncelikle çamura batmamaya çalışacaklar.

Ignazio Perez, kararlaştırıldığı gibi, ilk kamyona ateş ediyor, ama kimseyi vuramıyor. Yağmurun yaptığı perde öylesine yoğun ki, sanki Thompson'un kurşunları suya değip sekiyor. Buna karşın askerler bir anda araçlardan fırlayıp koşmaya başlıyorlar. Çatışma, böylece namlularda çakan şimşeklerin, peş peşe su perdesini yırttığı garip, inanılmaz bir sahnede cereyan ediyor. Harekete ilk katılanlardan biri, Crucito diye çağırdıkları genç ozan José de la Cruz, bu destansı savaş alanında düşüp ölüyor.

Barbudolar, nerede olduğunu göremedikleri bir silahın atış menzili içindeler. Gerillalardan biri, Tatin, boş kamyonların yanı sıra koşarken, birden Che'ye doğru bağırıyor:

– Orada, kamyonun altında. Ben gidiyorum! *Aquise ven los machos*! Erkek olan arkamdan gelsin!

O zaman Che, bu *guapo*'nun, bu onur gösterisinin, hayatına mal olabileceğini bile bile, *bravado*'ya katılıyor. "Gerçekte çok da büyük bir tehlikeye atılmış olmadık. Makineli tüfekli dostumuz, pabucun pahalı olduğunu anladığı an teslim oldu..."

Atış başlar başlamaz kamyondakilerin çoğu kendilerini dışarı atmışlar. Ganimet zengin: bir Browning otomatik tüfek, altı Garand, şarjörleriyle birlikte bir destekli makineli ve tabancalar. Bunun dışında, baskın, bir süre önce düşmanın eline düşmüş olan bir Barbudonun, Gilberte Cardero'nun da, esir tutulduğu dördüncü kamyondan atlayıp yeniden birliğine katılmasına fırsat vermiştir.

Crucito'yu gömdükten sonra, Cuatro, Fidel'in El Zapato'daki birliğiyle buluşmak için, Mesa'nın yükseğindeki Botella tepesinden geçiyor. O sırada, Ramiro Valdés çıkıp geliyor ve kötü bir haber getiriyor: Öncü birliğin komutanı Lalo Sardiñas, Peladero'da, adamlarından birini, kafasına bir kurşun sıkarak öldürmüş, bu yüzden bir isyan başlamıştır. Che vakit kaybetmeden oraya gidiyor, ama durum çok karışık olduğundan, davayı Fidel'e devrediyor. Fidel, La Plata yakınındaki Infierno kampında, adamlarının oylarına başvurmaya karar veriyor. Sonuç: altmış dört oy idam lehinde, altmış üç oy karşı... suçlunun, savaşçı olarak ne kadar değerli olduğunu biliyor, bu yüzden, ona bir şans daha tanıyor. Söz alıyor, bu değerli niteliğini hatırlatıyor ve oylamaya geçiliyor: altmış dört ret, altmış üç idam! Sardiñâs kurtulmuştur. Bu karar, idam yanlıları arasındaki bazı katı muhaliflerin birlikten ayrılmasına neden oluyor. Lalo Sardiñas ise, rütbesi geri alındıktan sonra sıradan asker olarak birliğe verilmiştir. Bir savaş kazanacağı güne kadar silahı da elinden alınacaktır.

Che, birliğinin öncü komutanını kaybetmiştir. Camilo Cienfuegos, insanlık simgesi benzersiz Camilo, yöredeki çeteleri temizleme göreviyle öncülerin komutanlığına getiriliyor. Turquino'nun doğusunda El Hombrito'ya pek de uzak sayılmayacak olan Caracas bölgesinde, gözü kanlı bir haydut ortaya çıkmıştır, *El Chino Chang!* Ernesto'yu en çok öfkelendiren de

onun, kendisi M26-7'nin savaşçıların biri olarak göstermesi. Cuatro on günde bölgeyi temizliyor, Che olayı şöyle anlatacak:

"El Chino Chang, Devrim'in adını kullanarak çevreye dehşet saçan, campesinoları ve daha birçok insanı öldüren çete reisi, orada, bir köylünün evinde yargılandı ve idama mahkûm edildi. Chino Chang'la birlikte, kendini, habercilerimizden biri olarak tanıtan ve bir kız çocuğuna tecavüz eden bir köylü de aynı cezaya çarptırıldı."

Chang çetesinden üç genç çocuk da sembolik olarak idam ediliyor. Bu gencecik insanlara bir şans daha vermeyi düşünen Fidel'in isteğiyle, havaya ateş edilerek, ruhları yerine kurşunlar gökyüzüne gönderiliyor. İçlerinden biri, hayatta olduğunu anlayınca birden Ernesto'nun boynuna atılıyor, 'sanki babasıymışım gibi...' diye hatırlayacaktır Che. Olaya tanık olan gazeteci CIA ajanı Andrew Saint-George bu konuyla ilgili, fotoğraflı bir röportaj yayınlıyor, *Look* dergisinde çıkan yazı Birleşik Devletler'de geniş yankı uyandırıyor.

Pino de Agua savaşından sonra, ele geçirilen silahlar cesaret belgesi olarak savaşçılara dağıtılıyor. Garand'lardan biri de Joel Iglesias'a verilecektir. Che, birliğin moralini yükseltmek ve birbirlerine olan bağlılıklarını perçinlemek için her fırsattan yararlanıyor, bu onun bitmeyen kaygısı... Teğmen Lopez'le birkaç genç arkadaşını, hepsi de yirmi yaşın altındadır, isyancı ordunun ilk askeri üssünün oluşturulduğu El Hombrito kampında temizliği sağlamak ve özellikle savaşçılar arasında Devrim inancının her an canlı tutulmasına çalışmakla görevlendiriyor. Gençler, gerçek bir disiplin kurulunun başına getirilmiştir.

Ernesto çoğu zaman, Barbudolarda âdet olduğu gibi, ağzında neredeyse dudaklarını yakacak kadar kısalmış bir *cabito*'yla, bir sigar izmaritiyle kampı dolaşarak, yemeğin eşit dağıtılıp dağıtılmadığını denetliyor. Kahvesini içip bitirmiş olanın elinden, bir kez daha doldurmasın diye fincanını alacak kadar ileri gidiyor. Saplantıya varan bir eşitlik tutkusu...

Bir köylü ya da ovadan gelmiş biri birliğe katılmak istediğinde Che hep aynı şeyi soruyor:

– Neden savaşmak istiyorsun?

Eğer cevabı inandırıcıysa, kabul ediliyor. Ve Che, Batista'nın, dünyanın bu köşesindeki tek diktatör olmadığını hatırlatıyor adama. Venezuela'daki Perez Jimenez'i, Dominik'teki Trujillo'yu, Kolombiya'daki Rojas Pinilla'yı anlatıyor.

Bir gün üç köylü 'iş bulma' bürosuna başvuruyor.

– Okuma yazma biliyor musunuz? diye soruyor Che.

İkisi evet, diye cevap veriyor, üçüncü:

– Okumam yazmam yok, diyor.

Birkaç gün sonra, bu köylülerden ikisi disiplin kurulunun önüne geliyor, biri nöbet sırasında uyuduğu, öteki tüfeğini çok fazla yağladığı için. Ağacın altında hüküm veren Saint-Louis gibi Che Guevara, silahına özenmeyeni dört gün deliğe gönderirken, uykuya yenik düşene sadece üç gün ceza veriyor. Okuma yazma (biraz) bilen şaşkın, hükmün gerekçesini soruyor:

– Çünkü onun okuması yazması yok, cevabını alıyor.

Che yeniden derslere başlamıştır. Birliğe yeni katılanlar akşamları 'sosyal bilimler fakültesine' dönüştürülmüş bir bohioda toplanıyorlar ve Che onlara, sürdürdükleri savaşın derin anlamını açıklıyor. Gündüz savaşa hazırlıyor, gece, ruhlarını ve düşüncelerini biçimlendiriyor.

Rüzgârında buz parçacıkları savrulan El Hombrito doruğu, yavaş yavaş, gerçek bir endüstri alanına dönüşme yolunda. Ernesto bir dispanser-hastane kuruyor, Havana'dan bir doktor, Sergio del Valle yardımcı olarak çağrılıyor. Topraktan bitmişe benzeyen bir silah imalathanesinde ev yapımı el bombaları atacak füze-atarlar yapıyor. Burada arızalanmış silahlar da onarılıyor ve av tüfeklerine fişek dolduruluyor. Silah imalathanesinin yanında, hayvan kesim yeri, ekmek fırını, bir ayakkabı, sırt çantası yapımevi ve çakıllı yollarda nalları sürekli parçalanan katırlar yüzünden işi başından aşkın bir nalbant var. Che, Barbudoları heyecanlandıran kasketler yapmayı da başarıyor. Gördüklerinde başta Fidel, elden ele dolaşıyor; yaratıcısına, kasketlerin *guaguero*'lar için, şehir otobüslerinin şoförleri için ideal olduğunu söylüyorlar.

Günün birinde, sosyal bilgiler ve gerilla okulu, ihtiyaca yetmez oluyor. Çok küçük ve oldukça da uzak, dolayısıyla yeni

öğrencilere yetmeyecektir. O zaman Ernesto, gene Sierra Maestro'da , biraz daha aşağıda, Minas de Frio'da bir okul daha açıyor, orada da Devrim fırtınasını başlatan bilgilerin tohumlarını atacaktır. Adamlarına, silahlı çatışmanın, aysbergin sadece su yüzündeki bölümü olduğunu ısrarla tekrarlıyor. İnsanın her zaman yaptıklarını ve nedenlerini düşünmesi gerektiğini de ekliyor.

– Bir insanın ölümü, tüm insanların mutluluğuna hizmet etmelidir, diye tekrar tekrar söylüyor.

Ve bir konu üzerinde ısrarla duruyor:

– Gerillaların yaptığı haydutluk, çok şiddetle cezalandırılmalıdır. Batista askerlerinin alışkanlığı olan haydutluk, asla bize bulaşmamalı, bizi kirletmemelidir.

Bu 1957 yılının, bir türlü bitmek bilmeyen, uzadıkça uzayan eylül ayı içinde El Hombrito'da güvenlik önlemleri tamamlanmıştır. O ara Havana'dan iki öğrenci geliyor ve taze haberler getiriyor. Batista öfkelidir, Maestra'yı tümüyle temizlemek için geniş çapta bir saldırı hazırlıyor. Che çok da telaşlanmıyor, ama haberciler ilgisini çekmiştir: iki üniversite öğrencisi, biri mühendis, öteki veteriner olmak üzere. Ernesto onlara projelerini anlatıyor, öncelikle de yakınlarındaki çağlayan üzerinde kurmayı düşündüğü hidroelektrik santraldan söz ediyor. Onlara rehberlik ederek çevreyi gezdiriyor. Chana Perez adındaki köylü kadın –bugün, seksen iki yaşında, Che'nin anıları arasında yaşıyor– kilden yapılmış bir fırından çıkardığı 'isyancı ekmeği'nden ikram ediyor onlara, bunlar, köylülerin *pastel de piedra* dediği, taş gibi sert, mayasız çöreklerdir. Hatta onlara, kendi yaptıkları iki puro bile veriyorlar! Evet, Barbudolar burada kendi purolarını, kendi tabaco'larını yapıyorlar. Ernesto kibriti çakıyor, puroları yakıp bir nefes çekiyor, öksürüyorlar. El Hombrito tütünü çok sert. Biraz ileride, silah imalathanesinde, konuklara, Batista'nın uçaklarınca atılan ama patlamamış bombaları gösteriyor Che. Bunları yerden havaya atışlı bomba haline dönüştürüyorlar.

– Bunlar artık gökyüzünden düşmeyecek öteki bombalar gibi, ama gene de bir sürü insanı öbür dünyaya postalayabilir.

Bölüm XVII

ROCİNANTE'SİNİN SIRTINDA DON KİŞOT

1957 yılı sonlarında Che, Martin Fierro adını taktığı katırının sırtında, ona, ozan José Hernandez'in, Arjantin pampalarının bu ünlü goşosunun hayatını anlatan dizelerini okuyarak, Maestra'nın yamaçlarında dolaşıyor. Sevdiği bir şarkıyı, eski bir Portoriko *lamento*'sunu mırıldanıyor bir yandan da, *El Jibarito Ba* adındaki şarkı, anasına giysi almak için, kente gidip tarlasının ürününü satan bir köylüyü anlatıyor. Bazı bazı, başının üstünden, cennet kuşları, ya da *tocororo*'lar geçiyor Küba bayrağının renklerini taşıyan beyaz, mavi, kırmızı tüylü kuşlar bunlar. Bu kuşa haç biçimi kuyruğundan dolayı Tanrıkuşu da denir ve Sierra'da avlanması yasaktır. Öttüğü zaman, 'tocororo' diye seslenir.

Yolculukla ilgili anılarını yazdığı defterine Che, duygusallığını saklamadan yazıyor. Bu satırlar arasında, sonraki yıllarda 'L'Europe' dergisinde 'Öldürdüğümüz Yavru Köpek' başlığıyla yayınlanacak bir öykü de var.

Sierre Maestra'daki çok zor yolculuk koşulları göz önüne alındığında, mutlu sayılabilecek bir gündü. Turquino havzasının en yüksek ve sarp yörelerinden biri olan Agua Revès'de, Sanchez Mosquéra'nın izini sürüyorduk: bu yüreği nasır tutmuş katil, geçtiği yerde, ardında gözyaşı ve yangın yerleri bırakarak yürüyordu. Takip ettiği yol onu, Sierra'da, Camilo'yu bulabileceği iki üç yerden birine götürecekti. Camilo, öncülerinden bir düzine adamıyla alelacele araziye çıkmıştı, üstelik, bu zaten yetersiz olan kuvvet, yüz

kusur kişilik düşman ordusunu karşılamak için, üç ayrı yere dağılacaktı. Bizim görevimiz, Mosquéra'yı arkasından yakalamak ve kuşatmaktı. Görev buydu, haydudu kuşatmak, işte bu yüzden düşman artçısının yaktığı, hâlâ dumanı tüten köy evlerinin içler acısı görünümünü, uzaktan ve öfkemizi dizginlemeye çalışarak seyretmekle yetiniyorduk. Düşman epeyi ilerimizdeydi, ama bağırışlarını duyuyorduk. Kaç kişi olduklarını bilmiyorduk. Düşman, vadinin dibindeki düzlükte yürürken, biz dağın yamacında zorlukla ilerliyorduk. Paçalarımıza yapışan yeni maskotumuzla hem de: Birkaç haftalık bir av köpeği yavrusuydu bu Felix'in, gerideki geçici kampta aşçıların kaldığı köy evinde bırakmak için uğraşmasına rağmen, yavru peşimiz sıra koşup, duruyordu.

Sierra Maestra'nın bu bölümünde hiç patika yoktur, yamaçlarında çok zor yürünüyordu. Kurumuş, yere yuvarlanmış ağaç kütükleri yeni fışkırmış yeşillikle örtülüydü; yüksek ve sık otlarla kaplı engebeli, sarp arazide yapılan çok zahmetli bir yürüyüş... Hemen karşılaşmak istemediğimiz düşmandan çok da uzağa düşmemeye çalışarak, kütüklerin, çalıların üstünden atlayarak ilerlemeye çabalıyorduk. Küçük birliğimiz, böyle durumların kesin koşulu olan tam bir sessizlik içinde, dağların sükûnetini bozmamak için, bir dal parçasını bile kırmamaya dikkat ederek yürüyordu. Ve birden sessizlik, küçük köpeğin yakınma ve korku dolu havlamalarıyla bozuldu. Geride kalmış, bir çukuru atlayamamıştı, bizden yardım istiyordu. Biri gidip hayvanı aldı, tekrar yola koyulduk. Bir süre sonra, düşmanı gözlemek için nöbetçi bırakarak, bir dere kenarında mola verdik, çok yorulmuştuk. Ve o anda yavru, bu kez acı acı ulumaya başladı, yardım istemekle yetinmiyordu, bizi görememiş, onu bırakıp gittik sanmıştı, ümitsizce bağırıyor, ağlıyordu.

Verdiğin kesin emri hatırlıyorum:

– Felix, bu böyle olmayacak! Şunu yanına al, sussun! Bir daha havlamasın.

Felix bana boş gözlerle baktı. Çepeçevre yere çökmüş yorgun savaşçıların ortasında, kucağında küçük yavruyla, öylece durdu. Çok yavaş hareketlerle cebinden bir ip çıkardı, yavrunun boynuna doladı, sıkmaya başladı. Küçük kuyruğun sevinçli sallanışı birden çırpınmaya dönüştü, sonra gitgide yavaşladı, sıkılan küçücük boğazda zayıf bir inilti duyuldu. Ne kadar sürdü, bilmiyorum, ama

hepimize çok, çok uzun geldi... Son bir çırpınıştan sonra yavru artık kımıldamadı, küçük baş, yeşil otlara uzandı.

Kimse, tek söz söylemedi, tekrar yola koyulduk. Sanchez Mosquéra arayı açmıştı, az sonra silah sesleri duyuldu. Dağ yamacında, toprağın hırçınlığına aldırmadan koşar adım vadiye indik; Camilo'nun çatışmaya girdiğini anlamıştık. Dağ yolundan önceki son eve çok uzaktık daha, her an düşmanla karşılaşabileceğimizi düşünerek çok dikkatli hareket ediyorduk. Silah sesleri kesilmişti. Sürekli çevreyi gözlüyorduk. Son ev de boştu, terk edilmişti: Çapulcu düşman çoktan uzaklaşmıştı. Sonra iki kişilik keşif kolu haber getirdi:

– Orada, tepede taze bir mezar gördük. Açtık, baktık, bir asker gömülmüş.

Ölünün cebindeki kâğıtlarını getirmişlerdi. Burada bir çatışma olmuş, bir insan ölmüştü, ölen bir düşman askeriydi. Başka hiçbir şey öğrenemedik.

Yorgun, yılgın, geri döndük. Gece inerken terk edilmiş bir başka evin önüne geldik. Mar-Verde Bölgesindeydik, burada biraz dinlenebilirdik. Biraz domuz eti, birkaç patates hazırladık, yemek faslı çabuk bitti. Çocuklardan biri gitar çaldı, öbürü şarkı söyledi –ev sahipleri tüm eşyalarıyla birlikte gitarı da bırakmıştı.

Sonra, bilmem, şarkı yüzünden mi, yoksa gece olduğu için, kendimizi dinlemenin yumuşaklığına bıraktığımızdan mı... yerde oturmuş, yemeğini yiyen Felix, bir kemik parçası attı. Evin köpeği usulca sokuldu, kemiği aldı. Felix elini hayvanın başına koydu, köpek bakışlarını ona kaldırdı. Felix de ona baktı ve gözlerinde, acıya benzer, suçluluğa benzer birşeyler olduğunu fark ettik. Aramızda, adını koyamayacağımız bir duygunun titreşimi dolaştı. Yanımızda, sevgi dolu bakışları sitemli, bu yabancı köpeğin gözleriyle bize bakan, öldürdüğümüz yavru vardı.

Kasımın 24'ünde Che, Fidel'e, birkaç şekerkamışı merkezini[1] ateşe verdiğini yazıyor; sanki yakılmış topraklar taktiğini uygulamaya karar vermiştir. Ve düşmana Caña Barava'da bir tuzak kurduklarını, ama tek el silah bile atılmadığını, çünkü as-

[1] Küba'da şekerkamışının kesildiği ve aynı yerde işlendiği kompleks işletme. (Çev.)

kerlerin, bir düzine köylüyü kalkan gibi kullanarak kaçmayı başardığını da anlatıyor.

Bir gece, Ernesto, gerilla hayatının bilediği altıncı hissiyle uyanıp kamp yatağından fırlıyor. Ne olduğunu anlamak için istihbarat bölümüne gidiyor. Bir köylü, düşmanın, yakınlarında, Reyes'in evinde konakladığı haberini getirmiş. Buraya, tüm önemli karargâhlardan, üslerden uzaktaki Mar-Verde Bölgesine kadar sokulabilecek tek insan geliyor Che'nin aklına: Sanchez Mosquéra. Gerçekten de odur, yüz kadar adamıyla El Hombrito'ya doğru yürüyor. Ortalık aydınlanırken, düşmanın öncü birliği de Turquio'nun ufkunda görünüyor. Haberciler, son hızla, yardım istemek için El Hombrito'nun yolunu tutuyor. Camilo, bir gün önce Altos de Conrado'da askerleri görmüştür ve tam zamanında dövüşe yetişiyorlar.

Tuzağı, Nevada çevresinde, özellikle de mezarlığın yakınında hazırlıyor Guevaristler. Che, yanında Joel Iglesias ve başka birkaç isyancıyla bir mango bahçesinde saklanıyor. Plan, onun, ilk gördüğü askeri saf dışı bırakmasını gerektiriyor, adamları arkadan gelenlere ateş edecek. Ama üç *casquito*,[1] kendi başlarına, hiç beklenmedik bir yerde, Guevarist'lerden yüksekte, yamaçta ortaya çıkıyor birden; isyancılar ancak ayak seslerini duyunca görüyor onları. Che'nin, elindeki Lügerle beklediği yer bu yeni hedefe uygun değil, ama gene de ateş ediyor, çünkü öyle planlanmıştır ve hedefi bulamıyor. Önceden tahmin edildiği gibi, çatışma bir anda genişliyor ve askerin büyük bölümünün bulunduğu çiftlik binası bir baskınla ele geçiriliyor. Üç Garand tüfeğinin kurşunlarıyla kolundan iki, bacağından iki yara alan Joel Iglesias, gene de yaşayacaktır.

Barbudolar, kendilerinden çok daha iyi silahlara sahip askerlerle kıyasıya dövüşüyor. Mosquéra tuzaktan kurtulmayı başarıyor: arka kapıdan kaçıyor ve koşarak atış menzilinden çıkıyor. Silahlar, biraz daha seyrek olarak, gün boyunca patlıyor; etraftaki yeşilliklerde saklanan isyancılarla askerler arasında ölümüne bir saklambaç oynanıyor. Askerlerin birçoğu binanın çinko damında yüzüstü yatmış, rahatça ateş ediyor ve tutturulması zor bir hedef oluşturuyorlar. Bu durum, eski bir silah arkadaşının, *Granma*'lılardan Ciro Rodendo'nun hayatına mal

[1] Asker. (Yay.)

olacaktır. 29 Kasım 1957'de çiftliğin çatısında pusuya yatmış askerleri yerlerinden çıkarmaya çalışırken vuruluyor. Che'nin Küba adasındaki son yürüyüşünü yapacağı birliğe, 'Ocho'ya, onun anısına Ciro Rodendo adı verilecektir. Guevaristler için şansız bir gün: Sanchez Mosquéra kaçmıştır, en iyi savaşçılarından birini kaybetmişler ve Che, başının birkaç santim ötesinden geçen bir kurşunla, ölümden kıl payı kurtulmuştur.

2 Aralık 1957: *Granma* yolcularının boğazlarında birer yumruk, ama gene de kadeh tokuşturuyorlar. *Ron*, Los Coloradas plajında karaya çıkışın birinci yıldönümünde, elden ele geçiriliyor –Alegrio del Pio felaketinin yıldönümü üç gün sonra!

8 Aralık: Mosquéra'ya karşı yürütülen ve üç askerin öldüğü bir harekât sırasında Che, bir M-1 kurşunuyla topuğundan yaralanıyor. Bir yanma ve 'ayağımda, etlerimin uyuştuğunu hissettim.' Çatışma, askerlerin geçeceği yolun yukarısında pusu kuran Camilo'nun ateşiyle başlamıştır. Düşman bozguna uğratıldıktan sonra Che, iki kilometre boyunca topallayarak, sonra tırmanarak, güvende olacağı bir bohioya kadar gidebiliyor. Sonra, kampa kadar atla gidiyor ve orada Doktor Machado bir ustura yardımıyla kurşunu çıkarıyor. Che, Mesa'da birkaç gün dinlenecek; El Hombrito, Mosquéra'nın ve Hava Kuvvetlerinin bir numaralı hedefi haline geldiği için Che, Mesa'da yeni bir üs kurmakla uğraşıyor.

Ters dönmüş Mesa'nın en yüksek 'ayağı' olan, tepesi 1600 metrelere varan Botelal doruğundan, vadinin deniz seviyesinden sadece 10 m. yüksekteki dibine kadar olan baş döndürücü yükseklik, Che'nin yeni bilgeliğinin de ölçüsü gibidir. Savaşçılarını, Sierra'nın tepesinde bir meydan okuma gibi, düşmanın öfkesiyle karşı karşıya bırakacak yerde, onları, en derinlere, uçakların ulaşamayacakları kadar uzaklara saklayacaktır –bu kez, Fidel Castro da onaylıyor planı.

Buna karşın Fidel, Miami'den gelen bir habere çok öfkeleniyor. Bir anlaşma imzalanmış, *Pacta de unidad de la oposicion cubana frente a la dictature de Batista*[1] adıyla bir anlaşma, hedef

[1] Batista diktatörlüğüne karşı Küba muhalefet birliği antlaşması. (Yay.)

bir cunta, *Junta de liberacion*[1] oluşturulması. Granma savaşçılarının lideri bu belgenin, Batista'nın 1952 hükümet darbesindeki eski suç ortaklarıyla birtakım bürokratların elinden çıkmış bir paçavra olduğunu söylüyor. Cevap olarak, 14 Aralıkta, parlak olduğu kadar da vurucu bir manifesto kaleme alıyor. Ve şunları öneriyor: 'Cumhuriyet orduları bütünüyle yenilenmeli ve Doktor Manuel Urrutia Lléo başkan seçilmelidir.' İmza: Fidel Castro Ruz, Devrimci Parti yöneticileri, Autentico Örgütü, Öğrenciler Federasyonu, Devrimi Direktuar ve Devrimci İşçiler Direktuarı.

Manifesto'dan özetler:

"1. Silahlı kuvvetlerin yeni bir yapılanmaya kavuşturulması gerekmektedir ve bunu biz yapacağız. Çünkü ülkemizde örgütlü milislere ve aktifinde yirmi zafer olan, savaş halinde gerçek bir orduya sahip olan tek güç, biziz.

2. Savaşçılarımız, düşman askerine kin duymadan, esirlerin hayat hakkına saygı göstererek, savaş alanında yaralı düşmanı tedavi ederek, çok önemli bilgiler alabilecekleri hallerde bile asla işkenceye yönelmeden mücadelelerini sürdürerek insancıl tutumlarını kanıtlamışlardır.

3. Devletin silahlı kuvvetlerine bu adalet ve insana saygı kavramlarını benimsetmek gerektiği için, Hareket'imiz öncelikle kendi savaşçılarına bunları ısrarla telkin etmiştir.

4. Bu savaşta gösterdiğimiz soğukkanlı ve sağduyulu davranış, onurlu askerlerin Devrim'den korkmaları için hiçbir nedenleri olmayacağının ispatıdır. Onurlu bir askerin, yanlış davranışlarla üniformalarını utancın lekesiyle kirleten bazı meslektaşlarının ödeyeceği bedeli paylaşması söz konusu değildir."

Ve bitirirken, gerilla liderinin ateşli sözleri:

"Biz sadece, yenmeyi ya da ölmeyi bileceğiz. Savaşımız bundan böyle hiçbir zaman, on iki kişiden ibaret olduğumuz, bütün Sierra'da örgütlenmiş, savaşa hazır bir ordumuzun olmadığı, bugünkü gibi, ülkenin her köşesine yayılmış güçlü ve disiplinli bir örgüte sahip olmadığımız ve unutulmaz Frank Pais'in ölümüyle bir kere daha kendini kanıtlamış olan olağanüstü halk desteğinin yanımızda olmadığı geçmiş günlerdeki kadar

[1] Kurtuluş cuntası. (Yay.)

acımasız olmayacaktır. *Para caer con dignidad, no hace falta compañia.* (Onurunuzla ölürken, kimseye ihtiyacınız yoktur.)"

Bu manifestonun yazılmasından sonra Fidel, Che'ye açılıyor:

– Ensesi kalın politikacılar biriyle ilgilenmeye başladılar mı, bu, o 'biri'nin başarılı olduğu anlamına gelir. Şimdi hedefim, işçi sendikalarının desteğini kazanmak. Bir genel grev ilan edeceğiz, kentlerde sabotajlar düzenleyeceğiz. Bu konuda bana yardımcı olmalısın! Bana bir gazete çıkarmanı istiyorum, bir başkaldırı gazetesi.

– Peki ama, kiminle?

– *Oye, chico*, bir okul açabildikten, Sierra'nın ortasında gerçek bir hastaneyi kurup işletebildikten sonra, bu soruyu bana nasıl sorabilirsin?

İşte, böylece, Che, bir bohiodaki eski bir yazı makinesinde iki parmağıyla yazarak, taşdevrinden kalmışa benzer bir teksir makinesi, nereden alındığı belirsiz üç beş litre matbaa mürekkebi ve birkaç top kâğıtla, *El Cubano libre*'yi, bundan böyle devrimci fikir ve inançlarını dile getireceği aylık dergiyi çıkarıyor. Nüshalar, *guayaberaların*[1] altında Havana'ya kadar gidiyor ve Batista'yla yandaşlarını öfkeden çıldırtıyor.

Derginin çıkışı ve yaydığı fikirler, *Frente obrero*'nun, işçi cephesinin oluşumunu hızlandırıyor, sabotajlar çoğalıyor. En önemlilerinden biri, Havana enerji santralına yapılan sabotaj, elli dört saat sürecek bir elektrik, gaz ve telefon kesintisine neden olacaktır.

Bu çalkantılar karşısında Fidel kendisini bir 'uzlaştırıcı' ve '26 Temmuz Hareketi'nin' birleştirici öğesi olarak sunuyor. İsyancıların lideri, manifestosunu, adada olduğu kadar ada dışında da, Birleşik Devletler'e kadar tüm Latin Amerika ülkelerinde destek görebilecek aydınların, avukatların, politikacıların, gerillalarla kader birliği etmeleri gerektiğini bir kez daha vurgula-

[1] Kübalıların giydiği bol ve uzun gömlek. (Çev.).

mak için kaleme almıştır. Bu çok önemli, çünkü, Che'nin de dediği gibi:

"Fikirlerimizi, ideallerimizi, Sierra Maestra tepelerinde otururak kabul ettirmemize imkân olmadığını biliyorduk, bunun yanı sıra, çok sayıda 'dostumuzun', askeri gücümüzden ve halkımızın, şimdiden, Fidel'e olan sonsuz güveninden kendi kişisel çıkarları için faydalanmayı düşündüğünü de çok iyi bilmekteydik."

Bu ortamda, Fidel'in, Miami'de, muhalefet gruplarının –Llano'da M 26-7'nin yöneticileri de dahil– imzaladıkları anlaşmaya neden şiddetle tepki gösterdiğini anlamak kolaydır; anlaşma onun devrimci güçlerini, ileride kurulacak Küba ordusunun sıradan birlikleri durumuna düşürmeyi öngörüyor. Şu halde, vakit kaybetmeden son hızla Sierra'dan inmesi ve dövüşerek adayı ele geçirmesi gerekiyor.

Ayrıca, Birleşik Devletler'in, iki cephede birden oynadığı da kanıtlanmıştır. Amerikan yönetimi Batista'yla flört eder, silah alımları için ona kolaylıklar sağlarken, CIA, el altından M 26-7'ye –büyük olasılıkla örgütün, kaynağından habersiz olduğu– önemli maddi destek sağlamaktadır. Fidel'in, olayların bu yönde gelişmesini engellemek için, Amerikan yönetimini hoş tutması ve onlara güvenilir bir politikacı ve bir dost olarak görünmesi gerek.

Aynı günlerde Mosquéra, El Hombrito'ya geliyor, hiç zorlanmadan kampı işgal ediyor, Che çoktan Barbudoları Mesa'ya nakletmiştir. Mosquéra, çıldırmışçasına yıkıyor, yakıyor, eline geçirdiği bahtsız köylüleri öldürüyor. 16 Aralıkta kamptan çıkıp gittiğinde, geride, sadece ekmek fırınının duvarları kalmıştır. Giderken, hiçbir değeri olmayan döküntüleri bile alıp götürüyor, boş kahve çuvallarına kadar. Dehşet saçma yöntemini başka yerlerde uygulamaya devam edecektir.

Bölüm XVIII

DAHA İYİ SAVAŞMAK İÇİN EĞİTMEK

Fidel'in politik amaçları gitgide daha net biçimde belirginleşirken, Che'nin devrimci coşkusu da her gün biraz daha artıyor. Kendini bütünüyle Devrim'e adamıştır. En önemli hedefi, sorumluluğunu bilen subaylar ve görevlerinin bilincinde olan askerler yetiştirmektir. Bunu gerçekleştirmek istiyor, ama ne sadece Küba'yı düşünerek ne de iktidar hırsı ile: Buraya, başka bir ülkeden gelmiş bu genç adam, kendini dünya vatandaşı sayıyor; evrensel insan kimliğiyle savaşıyor ve başka insanları savaşa çağırıyor. Minas de Frio'daki okulunda gerilla savaşını şöyle tanımlıyor:

– Gerilla, bildiğimizi zannettiğimiz şey değildir: küçük ölçekli bir savaş, güçlü bir orduyla savaşan küçük birlikler! Hayır, gerilla, bir ulusun bütününün, baskıcı güce karşı verdiği savaştır. Gerilla savaşçısı, ulusun silahlı öncü birliğidir, ana birlik, yani ordu bir ülkede veya ülkenin bir bölgesinde yaşayan halktır. İşte gücünün kaynağı ve hangi egemen güç karşısında olursa olsun, daima zafere ulaşmasının nedeni de budur. Gerillanın kaynağı, özü ve cevheri, anası, halktır.

Artık, campesino'larla ilişkilerde ekonomik nedenler ağırlık kazanmıştır. İsyancı ordu onlardan ürünlerini satın alıyor; fasulye, mısır, olabildiğince domuz ve bazen inek. Şimdi her türden malın yüklendiği katır kervanlarının Sierra yamaçlarında tırmandığı görülüyor. Sosyal altyapı yeniden hayata geçiriliyor. 14 Aralıkta Che, Fidel'e haber veriyor:

– El Hombrito'daki hastanemizin yerine, Mesa'da dağların arasında, bütün yollardan uzak, yeni bir hastane yaptırdım, bu kez oluklu saçtan. Bir *bodega*[1], bir ekmek fırını ve tam kapasiteyle çalışan bir ayakkabı imalathanemiz var.

Dağlardaki yönetim, köylülerin çok memnun olacağı şekilde, yavaş yavaş Havana yönetiminin yerini alıyor. Devrime inanmış bir yargıcın, Antonio Llybre'nin 1958'in Ocağında Sierra'dakilere katılmasından sonra, bir çeşit küçük adalet embriyosu, mülkiyet hakları konusunda sözgelimi, oluşmuş, yerleşmiştir. O güne kadar Barbudoların adaleti hızlı ve tek yönlüdür: ne yargıç, ne avukat, ne papaz ve tabii, hapis de yok, hainler kurşuna diziliyordu, işte bu kadar –tıpkı, yüz yıl önce, onları *guasima*'ya, Küba ormanlarının o büyük ağacına astıkları gibi. O, Sierra yasalarına uyulmasını sağlamak için buradadır.

Dağ, oldukça sakin son zamanlarda; Barbudoları rahatsız eden yok, sanki bir ateşkes imzalanmıştır. Ama bu durum, Sanchez Mosquéra'nın, Havana'ya düzenli olarak düşmana ağır kayıplar verdirdiğini bildirmesine engel olmuyor. Oysa, Che'nin dediği gibi:

"Gerçekte, savunmasız köylüleri öldürerek, cesetleriyle sözde başarı bilançosunu kabartıyor."

Yıllardır göçebe olan Fidel de, Turquino'nun güneybatısında, uçakların saygısız bakışlarının ulaşamayacağı Plata'ya yerleşiyor. Burası, M 26-7'nin renklerini taşıyan ve sınırlarını hızla genişletmeye hazırlanan bir özgür Bölge'nin ileri karakoludur. Bu sebeple, Seis diye, ya da hâlâ Frank Pais'in adıyla anılan birliği kardeşi Raúl'a emanet ediyor. 'Seis', (altı) gibi şişirilmiş numaralarla Fidel blöf yapıyor; böylece düşmanını, bine yakın savaşçısı olduğuna inandırıyor, oysa, gerçekte savaşmaya hazır üç yüz Barbudo ya var, ya yok. Raúl'un, mevcudu seksen iki olan *–Granma*'nın sayısı– birliği, Oriente Eyaletinde, daha kuzeyde, Holguin yönündeki Sierra Cristal'de yeni bir cephe açmakla görevlendirilmiştir. Burası, Castro kardeşlerin doğduğu bölge. Eski duvarcı ustası Jan Almeida emrindeki Tres birliğinin de mevcudu seksen iki; Seis'le eşittir ve Maestra'nın, Santiago yönünde, en doğu bölümünü askerden temizleme görevini almıştır.

[1] Kiler. (Çev.)

Camilo ise, rio Cauto ovasında, nisanda yapılması planlanan seçimi hazırlamakla meşguldür. Fidel, zamanı gelince, ana birliği, *José Martí* diye adlandırılan Uno'nun başına geçecektir. Che'ye gelince, bağımsız olacak, Sierra'da savaşını sürdürecek.

Gene Pino del Agua, Mesa'ya on beş kilometre uzaklıktaki bu yer seçilmiştir ilk hedef olarak. Neden mi? Çünkü bir önceki saldırı Batista'nın kurmaylarını üssü takviye etme zorunda bırakmıştır. Bir başka olgu daha gerillaları kışkırtıyor: Sansür gene kaldırılmıştır, bu demektir ki, yılın ilk gerilla saldırısı basında geniş yankı bulacaktır. Kışla baskınından önce, kullanılabilir silahların sayımı yapılıyor ve iki yüz seksen üç silah tespit ediliyor. Bu sayı, düşmanın toplam savaş gücü karşısında çok cılız kalıyor, üstelik ordunun dava desteği de var. Durum tespiti, taktiğin değiştirilmesi sonucunu getiriyor. O güne kadar, her şeyden önce, düşmanın silahının ele geçirilmesi hedefleniyordu. Şimdi Pino del Agua'da başka bir silah, yeni bir silah denenecek: Bu silah, bir M-6 sualtı tüfeğidir, ucuna, hedefe isabet ettiği an patlayacak küçük bir teneke bomba tespit edilmiş zıpkın fırlatmaktadır; bu gizli, dâhice, ama her zaman başarılı olamayan yeni silaha 'Sputnik' adı verilmiştir. Daha sonraları, patlayıcı, sualtı tüfeğinin lastiği yerine, gerçek bir tüfekle atılacaktır.

Şubat başında saldırının hazırlıkları ve arazi keşifleri başlıyor. Barbudoların da gözlemlediği gibi, Pino del Agua, bir dizi siper ve duvarla güçlü bir biçimde korunmaya alınmış. Ama asıl koruma kuşağı, on, on iki kilometre yakınında San Pablo de Yao'daki Sanchez Mosquéra ve on altı kilometre mesafede yüzbaşı Sierra Oro, yirmi beş kilometre mesafede, Uvero'da kıyıdaki Deniz Kuvvetlerinin garnizonu ile oluşturulmuştur. Bu koşullarda kışlaya baskın düzenlenmesi fikri tartışmaya neden oluyor. Harekâtı Fidel, kendisi yönetecek.

16 Şubatta, herkes şefin yanında: Che, Raúl, Almeida ve Camilo. Saldırı, her zaman olduğu gibi, gece başlamıştır. İlk anlarda ele geçen altı havan topu, düşmanın savunma gücünün sınanması oluyor. Camillo ön safta ve birliği, kışlaya girerek, ikisi makineli tüfek olmak üzere on bir silah ele geçiriyor. Sonra kışlanın ikinci bölümünde savunma toparlanıyor, güçleniyor ve

Fidelistlerin peş peşe gelen yeni saldırıları püskürtülüyor. Aralarından birkaçı toprağa düşmüştür, biri de, Ernesto'nun adaşıdır, Angel Guevara.

Çatışma uzuyor, saatler geçiyor. Barbudoların molotof kokteylleri ve 'Sputnik'ler bir cehennem gürültüsü çıkarıyor, ürkütüyor da, ama çok etkili olmuyor. Sabah, şafakta Fidel'le Che karşı kamptan gelen zafer çığlıkları duyuyorlar:

– Hey! Cienfuegos'un makinelisi burada!

Birisi, karşıdan, ucunda bir kasket sallanan bir tüfek gösteriyor, tanıyorlar, Camilo'nun kasketi bu. Korku yüreklerini donduruyor, hemen arıyorlar, Cienfuegos gerçekten de oldukça ağır yaralanmış, ama gene de şansı yardım etmiştir: Kurşun karnından girmiş, kaburgalarından çıkmış, ama hiçbir hayati organa değmemiş. Che, onu iyileştirmek ve ayağa kaldırmak için bütün ustalığını gösterecek.

Bu sırada, takviye için gönderilmiş bir birliğin geçeği yolda pusuya yatmış olan Raúl, kurulan tuzağı düşmana haber veren iki Batista yanlısı köylünün ihanetine uğruyor. Fidel'in kardeşi, çatışmanın dışında kalıyor bu yüzden. Ama gene de, dolaylı yoldan askerleri de etkisiz hale getirmiş oluyor, çünkü tuzağa yakalanmamak için yolunu değiştiren takviye birliği çatışmaya zamanında yetişemiyor.

Che'nin elinde silah çatışmaya gireceği an, bir haberci, Fidel imzalı bir kâğıt uzatıyor:

"Che,

Eğer, Camilo ve Guillermo Garcia'nın da bulunamadığı bu durumda, çatışmanın kaderi senin savaş alanında belli olacaksa, intihar sayılacak bir harekete girişmenin gerekli olacağını sanmıyorum, çünkü ciddi kayıplar verebileceğimiz bu saldırıdan bizi hedefe götürecek önemli bir sonuç almamız çok zor.

Sana, çok dikkatli olmanı bir kez daha, önemle hatırlatıyorum: Kendin, bizzat çatışmaya girme! Adamlarını iyi yönlendirmekle yetin; şu an en önemli olan bu."

Çatışmaya katılmak için çıldıran Che, kendi kendisiyle savaşmak durumunda kalıyor. Ama, disiplini her şeyin üstünde tutan bir insan olarak, büyüğünün sözünü dinleyecektir. O da zaten, savaşın zaferle sonuçlanmasında şefin oradaki varlığının ne kadar önemli olduğunu biliyor. 19 Eylülde, Camilo, Raúl,

Almeida, Célia Sanchez ve elli dört Barbudoyla birlikte Fidel'e hitaben yazılan mektubu imzalayacaktır:

"Vatanımız, davamız ve inançlarımız için, dünün, bugünün ve yarının kuşakları için, sizden, savaşlarda hayatınızı tehlikeye atmamanızı rica ediyoruz."

Düşman, çatışma sırasında, yirmi askerini kaybetmiş, savaş alanında beş makineli tüfek, otuz üç tüfek ve bir yığın cephane bırakmıştır. Barbudolar memnun olabilir: Batista'nın ordusuna ağır bir darbe indirilmiştir. Pino del Agua II gerillada yeni bir eşik olacak. İki cepheden yayınlanan bildiriler çatışmanın genişliğini gösteriyor.

Cubano libre, şimdiden, devrim savaşının yaygınlaşmasında önemli rol oynamaya başlamıştır. Che ve Fidel, Mesa kampına döndüklerinde, güzel bir sürprizle karşılaşıyorlar, Eduardo Fernandes gerekli bütün alet edevatla, eski bir projeyi, bir verici istasyon kurma projesini hayata geçirmek üzere kampa gelmiştir. M 26-7 yandaşı olduğu gerekçesiyle cezaevine gönderilmek üzereyken makiye sığınan bu eski teknisyen, elektrojen grubu olarak bir otomobil motorunu kullanacak, böylece Sierra'nın sesi, çok yakında, tüm adada duyulacaktır. Antenin sorumlusu, gönülden devrimci bir Havanalı gazeteci, Orlando Rodriguez olacak. Devrimci kimliğini, cesaretle Batista'ya karşı çıkan *La Calle* gazetesini yayımlayarak kanıtlamıştır; oysa, dönemin komünist yayın organı *Hoy*, olayların ne yönde gelişeceğini gözleyerek, ihtiyatlı bir tarafsızlığı yeğliyordu. Che, ilerki yıllarda, kendi aleyhine işleyecek böyle bir davranışla, Moskova'nın uzaktan kumandasıyla uygulanan böyle bir eylemsizlikle Bolivya Komünist Partisi'nde de karşılaşacaktır.

24 Şubatta, Mesa'nın yüksekliğinde, alto de Conrado'da ilk deneme yapılıyor. Kırk metrelik bir antenle, *Radio Rebelde*'nin yayını çok fazla uzağa gidiyor; anten yirmi metreye indiriliyor. Hedeflenen, günde iki kez devlet radyosunun dalgalarına girmektir. Başarıyorlar da ve bu, Batista iktidarına indirilmiş yeni bir darbe oluyor.

Mesa'daki yeni kampta hayat, bir kez daha kendi düzenini kuruyor. Ovadan Sierra'ya yeni gelenler, Sanchez Masquéra'nın yaktığı bohiolardan kalanları topluyor; çoğunluk, çevredeki kayalıklara yasladıkları kulübeler yapıyorlar. Epeyi ev yapılıyor, öyle ki, sonunda –hepsi görünür, hatta göze batar hale geldiği için– kampın kendisi de, daracık vadide manevra olanağı az olduğu halde, Hava Kuvvetlerinin hedefi oluyor. Che'nin, sadık yardımcısı Joel ve başka birçok savaşçıyla yaşadığı sığınak, bir bombanın düşmesiyle yerle bir oluyor. Neyse ki gündüzdür ve Barbudoların hepsi dışarıdadır.

Günler, talimle, antremanlarla geçiyor. Disipli'li hareket etmeyi öğreniyorlar, tüfek yerine sopalarla dövüşçüler arası yarış yapıyorlar. Minas del Frio'daki 'savaş okulu'nda Che onlara, hümanist kavramları benimsetirken onları iyi birer devrimci olarak yetiştiriyor. Her yeni katılana, eskilere söylemiş olduklarını tekrarlıyor:

– Okuma-yazma bilmeden, insan, neden elinde bir silah tuttuğunu anlayamaz.

Öğrencileri, buraya 'kokuşmuş askerleri öldürmek' için geldikleri halde, onun kendilerine okuma yazma öğretmek için gösterdiği inanılmaz çabadan çok etkileniyorlar. Tüm Sierra Maestra'da, çevresindeki hayranlık halesi çok büyük: O bir doktor ve komutan, aynı zamanda bir öğretmen; *Mas que un hombre, un semi dios,*[1] diyecektir, çocuğunu kurtardığı bir guajiro.

Dariel Alarcon Ramirez, Che'nin derslerini hatırlıyor:

– Sierra Maestra'daki kamplarımızda, bize, kim okuma yazma biliyor, diye sorardı. Bir çeşit okul müdürü olmuştu ve bizim için öğretmenler seçiyordu. Ben öğrenciliğe, Joél Iglesias, Cantifflas, Villa Cuna ve daha birkaç arkadaşla başladım. Kuşkusuz gündüzleri, çünkü gece yürüyorduk.

Okuma-yazma tutkusunun dışında, aylaklıktan da nefret eden Che, böylece bizi meşgul etmiş oluyordu. Çoğunluk hiç canımız istemeden; çünkü biz kâğıt oynamayı ya da radyoda müzik dinlemeyi yeğlerdik. Ama bu bir görevdi, biz de disiplinli insanlardık, onun için...

[1] Bir insan olmaktan da öte, o bir yarı tanrı. (Çev.)

Çok iyi hatırlarım, Mesa'da, 1958 Nisanında bir gün, Che'ye yanaşıp sigaramı sarmak için *picadura*, pipo tütünü istedim. Itiraf etmeliyim ki, sekiz yaşından beri sigara içerim, hâlâ da içiyorum. O günden sonra Che bana her gün biraz tütün verdi. Bir gün, bana şöyle bir söz söyleyene kadar: No tengo y tengo, 'tütünüm hem var, hem yok.' 'O ne demek?' 'Şu demek ki, benden yazılı olarak isteyeceksin.'

Tuzağa düşmüştüm. Camilo'ya gittim, bir muz karşılığında bana yazdı: Che, picadura. Küçük kâğıt parçasını Che'ye götürdüm, hamağa oturmuş, okuyordu, gözlerini kaldırdı, baktı, gülümsedi ve 'Böyle istediğin için bugün daha fazla tütün vereceğim,' dedi. Ne zaman tütün istemeye gitsem, Camilo'ya bir muz veriyordum. Che'nin benden, "Che da me picadura, Che, bana tütün ver," diye yazmamı isteyip iki karıştırdığı güne kadar. Sonunda, Camilo'yu muzla beslemekten bıktım ve kaleme sarıldım. Che savaşı kazandı. Tütün ayıbım beni okuma-yazma öğrenmek zorunda bırakmıştı.

Bir akşam, Minas del Fria okulunda, adamlar çepeçevre ateşin etrafında oturmuşken, komutan Guevara, doğrudan yeni katılanları hedef alan şu sözleri söylüyor:

– Bir gerilla savaşçısı, disiplinli bir asker olmanın dışında aklı ve bedeniyle çok süratli, çok atik olmak zorundadır. Miskin bir gerilla düşünülemez. Araziyi çok iyi tanıyan gerillalar, bunun verdiği güvenle gece yürürler. Tüm savaş karanlıkta yaşanır, karanlıkta görür, düşmanın yerini keşfeder, saldırır ve geri çekilir. Olabildiğince hızlı, bir yabankedisi gibi.

Sonra, doğrudan guajirolara hitap ederek devam ediyor:

– Köylüler habercidir, hastabakıcıdır, gerekli tüm malzemeyi sağlayandır ve en önemlisi, savaşçımızdır. Onlar ordunun gerçek öncü kuvvetleridir. Herkesten daha iyi tanıdıkları arazide, çünkü bu topraklar onların üzerinde doğup yaşadıkları yerlerdir, lojistik onların egemenliğindedir.

Nihayet, en önemli soruya, *Porque luchamos*? "Niçin savaşıyoruz?" sorusuna cevap veriyor. Önce, en önemli savını anlatıyor:

– Gerilla savaşçısı toplumsal reformun öncüsüdür. Hakları ellerinden alınmış kardeşlerini utanç ve sefalet içinde yaşamaya zorlayan düzeni değiştirmek için savaşır. Ve gerilla savaşçısı,

her şeyden önce, yapısı ve inancı gereği, bir tarım reformcusudur.

Ve sözlerini, gözünde olağanüstü önemi olan tarım reformunu anlatarak tamamlıyor:

– Oriente Dağlarından Escambray Dağlarına, Camagüey ovalarından Küba'nın dört yanına dev adımlarıyla yürüyen bu Devrim, Kurtuluş ordusuyla tarım reformunun müjdesini getiriyor. Savaşımız uzun sürebilir, kişisel mülkiyet kavramının yerleşmesi için yapılmış olan savaş kadar uzun. Toprak her çağda daha iyi bir yaşam için yapılmış savaşların merkezi olmuştur. Tarım reformunu bizim 'hareket'imiz icat etmedi, ama başarılı sona o götürecektir; topraksız tek campesino ve işlenmemiş, ekilebilir tek karış toprak kalmayıncaya kadar mücadelemizi sürdüreceğiz.

Bu nutuk, hep boyun eğmeye alışmış bu insanların ruhlarının en hassas yerlerine dokunuyor. Çoğu dişsiz ağızlarını gösteren gülümsemelerinden belli: inanıyorlar.

Muchacho'lar olgunlaşıyor. Che, bir çoğunda, subay olmalarını sağlayacak yetenekler görüyor. Onlara, sık sık, yalanın bir alçaklık olduğunu, iyi bir gerilla olabilmek için asla yalan söylememek gerektiğini tekrarlıyor. Herkesin bunu anladığı ve neden itaat etmek gerektiğini, emretmenin de, emir almanın da, hep aynı amaç için, sefaletten kurtulmak için yapıldığını anladığı gün, Che, mesajlarının yerini bulduğunu ve savaşçılarının, Batista'nın ordusuna karşı koyacak güce eriştiğini anlayacaktır.

Ernesto'nun, nasıl bir adamla savaşmakta olduğunu anlamak için hakkında bilgi edindiği Batista... Célia Sanchez'den, Küba diktatörünün bir yarım-kan olduğunu, Ocak 1934'te Grau San Martin hükümetini devirerek iktidara el koyduğunu öğrenmiştir. 1938'de, Roosevelt'in baskısıyla daha özgürlükçü bir rejim uygulayan Batista, 1940'ta kendini cumhurbaşkanı seçtiriyor. Başkanlık döneminin sonunda, dört yıl sonra, Birleşik Devletler'e yerleşiyor, ne var ki güç tutkusu ağır basıyor ve 10 Mart 1952'de bir hükümet darbesiyle tekrar iktidara geliyor. Célia, "O günden beri tam bir diktatör gibi davranıyor," diye özetleyecektir. İstihbaratı derinleştikçe Che, amerikan lobisinin Küba nikel madenlerinin yüzde 90'ına, sosyal hizmetler sektörünün yüzde 80'ine, demiryollarının yüzde 50'sine egemen ol-

duğunu ve İngilizlerle birlikte, petrol endüstrisinin tamamını ve ülkesindeki haciendaların tamamına yakın bölümünü elinde bulundurduğunu öğrenecektir.

Bu kadar büyük bir güç karşısında, Fidel, kendi gücünü kanıtlama zorunluluğu duyuyor. İsyanı, Sierra Maestra'dan başlayıp tüm adaya yayacak bir geçici Devrim hükümeti kurmak istiyor. Politik ve askeri tüm cephelerde mücadele ediyor: *Radio Rebelde*'den seslenerek halkı vergilerini ödememeye çağırıyor; Raúl'un Seis'i ve Almeida'nın Tres'i ile, Oriente'nin kuzeyinde ve doğusunda saldırılar düzenliyor. Düşmanı çıldırtacak bir olay da şu: Castro'nun çocukluk arkadaşı ve Moncada savaşçılarından Pedro Miret'in kullandığı, Costa Rica'ya ait bir C-46 uçağı, otomatik silahlar, havan mermileri, 50 kalibrelik makineli tüfekler ve seksen bin civarında mermi yüklü olarak, Sierra Maestra'nın göbeğinde, Barbudolar tarafından hazırlanmış olan alana inmiştir. Silahlar dışında uçak, Havanalı Faustino Perez'i, M 26-7'nin ulusal yöneticilerinden birini de getirmiştir. Perez'in sicilinde, bu yılın, 1958'in 23 Şubatında Arjantinli otomobil yarışçısı Juan Manuel Fangio'nun kaçırılması olayı da var. Perez bu işe, böyle bir eyleme engel olamamakla suçlanacak olan yerel hükümeti zor durumda bırakmak için girişmiştir. Oysa Fangio çok çabuk serbest bırakılacak ve sonunda, adam kaçırma eylemi de işe yaramamış olacak...

Perez Maestra'ya, Fidel'in en büyük projesinin uygulanması için gelmiştir: henüz kesinleşmemiş bir tarihte yapılacak ve tüm ülkeyi kaplayacak genel grev. O günden sonra, bu fikir, *La Resistancia, La Revolucion, Vanguardia Obrera, Sierra Maestra* ve kuşkusuz *El Cubano libre* gibi yeraltı gazetelerinden büyük destek görecektir.

8 Martta bir kamyon, Riego kız kardeşleri, Isabel ve Lidia'yı, kendilerini Mesa'ya götürecek bir rehberin beklediği Guisa Köyüne getiriyor. Santiago yakınındaki San Luis'den zengin bir çiftçi ailesinin kızları, o yıllar M 26-7 örgütüne katılan sayısız genç kızdan ikisi. İki günlük yürüyüşten sonra, yorgun, *las hermanas*, kendisine anlatılan iki yeni savaşçı namzedini merak

eden Che'nin karşısına çıkıyorlar. Onlara, yapılması planlanan genel grev hakkında ne düşündüklerini sormakta gecikmiyor.

Lidia, Havana'da, terası Sierra bitkileriyle bir orman haline gelmiş olan apartman dairesinde bize anılarını anlatıyor ve:

– Bu konuyu konuşuyordu hep, diyor. Bu olaya yürekten inandığı belliydi, tüm halkın beraberlik içinde hareket edeceğinden kuşkusu yoktu. Onun bu kadar önem verdiği bir konuda bizim de heyecanlı ve ümitli olmamız onun güvenini artırıyordu. Sonra, bizden, Isabel'den hemşire olarak, benden öğretmen olarak, neler beklediğini anlattı. Gündüzleri, köylülerin çocuklarına okuma-yazma öğretecek, geceleri, okuması yazması olmayan gerillalara öğretmenlik yapacaktır.

Dersleri önceden hazırlamanın olanaksız olduğunu çok çabuk anladım. Cehalet o dereceydi ki, dayanacağınız hiçbir sağlam temel bulamıyordunuz. Biz bir mini-evrende yaşıyorduk ve Küba denilen büyük adanın ortasında yaşayan bu insanlar, dışlarındaki dünya hakkında hiçbir şey bilmiyorlardı. Che'nin kuralları o kadar katıydı ki, başta beni tedirgin etti. Sonra, onu, şişmiş karnı, burnundan akan sümükleriyle pis, çıplak çocukları dizlerine oturtmuş gördüğümde, yüreğinin sevgiyle dolu olduğunu anladım. Beni maestruca[1] *diye çağırmaya başladığı zaman da, artık gerçekten onlardan biri olduğumu hissettim. Vakit bulduğunda dersleri dinlemeye geliyordu ve okuldaki disiplinle çok ilgiliydi. Kampta onu 'Arjantinli' diye çağırıyorduk. Tanıdığım en temiz, en katışıksız insanlar olan dağ köylülerini çok seviyordu. Onlarla her şeylerini, açlık ve sefaletlerine varıncaya kadar her şeylerini paylaşıyordu.*

O dönemde, sık sık, barakalarımızdan çıkıp ormanda saklanmak zorunda kalıyorduk, ya da fırsat olursa mağaralara giriyorduk, çünkü uçaklar kampı bombalıyordu. Her seferinde aynı senaryo: Önce küçük bir uçak keşif yapıyordu, ardından, çok geçmeden B-26'lar bomba yağdırmaya geliyordu. Küçük uçağın homurtusunu duyar duymaz sığınaklarımıza koşuyorduk. Kampı geceleri bile ziyarete geliyorlardı.

Batista ordusunun saldırıları yoğunlaşınca, tesislerimizi boşalttık. Isabel'in çalıştığı hastane bir mağaraya taşındı. Bu mağaranın adı Zorzal'di; Zorzal, Sierra'nın güzel sesli bir kuşudur.

[1] Maestruca öğretmen filanca... (Çev.)

Lidia bu kez kardeşinin yanında yardımcı hemşire olmuştu.

– Zorzal'de hayatımın en acı günlerini yaşadım. Momito adında bir gerillayı kurtardım, bağırsakları delik deşik olmuştu ve karnında, cerahatle dolu koskoca bir şiş vardı. O bahar da zorzallerin öttüğünü duyabildi. Orada pek çok yaralı tedavi oldu ve hiçbiri ölmedi.

O yıl İsabel yirmi beş yaşındaydı, bense on dokuz ve birer silah alıp dövüşmek istiyorduk. Ama Che, hayatlarımızı tehlikeye atmamızı kesinlikle istemiyordu. Ona göre fazla ısrar edecek olursak, sesi yükseliyor ve bize, Hombrito'dan, Sierra'daki köpeğinden daha fazla havladığımızı söylüyordu. O günlerde bir de kedisi vardı, Santana.

Pusuya yatarak düşman beklemek için Mesa'dan ayrılmadan önce Che, Fidel'in 'su commandancia'sını[1] kurduğu Plata'ya götürdü bizi. Fidel, ikimizin hiç yakınmadan, koca torbaları yüklenmiş, geldiğimizi görünce etkilenmişti sanırım. Sonunda, böylece, on bir kadından oluşan birliğe biz de katıldık, mevcudu on üçe çıkan birliğimizin komutanı Eddy Suñol'du ve yaralarının sayısını kendi de bilmiyordu. Birliğin adı Las Marianas Grajales'di.[2] Artık levazımda, eğitimde, ikinci derecede işlerde, hatta, daha soylu görünse bile yaralıların tedavisinde çalışmayı reddeden, gerçek birer gerilla olmaya kararlı on üç kadın!

Aralarında, göz alıcı güzelliği nedeniyle Sierra Venüs'ü diye anılan Lidia'nın yanı sıra, Camilo Cienfuegos'un aklını başından alacak olan Leana Rode, okuma-yazma bilen Georgina ve okuma bilmediği halde, Barbudoların, 'Erkekleri cebinden çıkarır!' dediği köy kızı Teté Puebla vardır. Sonra, ders çalışmaktansa dövüşmeyi yeğleyen Carmencita, komşu küçük Pilon kentinden Sevilla Alida ve nihayet Havanalı usta nişancı Olguita Guevara. Kampta Lidia'nın arkadaşlar için şarkı söylediği akşamlar Olguita gitarıyla ona eşlik ediyor.

Talimler bitince Fidel, birliğe bir kadın gerillanın komuta etmesi gerektiğini düşünüyor. Gruptaki en iyi nişancı bu göreve getirilecektir.

[1] Karargâh. (Yay.)
[2] Marianas Grajales libertador (kurtarıcı) Maceo'nun annesinin adı. (Çev.)

– Kardeşim Isabel, M-1 karabinasıyla, elli metreye yerleştirilen bedef cismi tam ortadan vurunca, takım kaptanımız oldu.

Eczacılık doktorası yapmış olan Isabel, karizması ve sarsılmaz iradesiyle yönetmek için yaratılmış gibidir. Erkekleri de yönetmiştir; zehir gibi bir şefti, emrindeki maçolar kımıldayamazdı bile. Sık sık, "Siz kızlar, dövüşemezsiniz çünkü birşeyleriniz eksik.." gibi komplimanlar işitmenin intikamını alıyorduk belki de. Çünkü, sonunda, ölüm karşısında herkes eşittir. Savaş sırasında, 1958 Ağustosunda düşman, birbirimize seslenişimizi duyarak, varlığımızı öğrenmişti. O günler, mandalar gibi yiyor, bazen gerekirse, deve gibi aç duruyorduk ve sırtımızda yük, katırlar gibi de dağlarda yürüyorduk.

Akşam, kampta, çok da uzak olmayan bir geçmişte birbirimizi korkaklıkla suçladığımız günleri düşünerek gülüyorduk. O sıralar, mochilamızın[1] içine bir kertenkele ya da fare yavrusu, kurbağa atıveren bir muzip bulunurdu hep. Şimdi öcümüzü alıyorduk. Silah taşımayı hak etmemiş birçok erkek vardı birlikte ve bizim silahlarımız belimizdeydi.

Ağustos başlarında, Las Mercedes savaşından sonra, onlara silah kullanmayı ve gerilla sanatını öğreten Eddy Suñol, şöyle diyecektir:

– Kuşkularım vardı, artık yok. Onlarla iftihar ediyorum.

Sierra Venüsü, bunları hatırlarken gülümsüyor. Kız kardeşi Isabel, 1987'de kansere yenik düşmüştür. 1993 yazında Fidel, kampta kendisine yakın koruma sağlayan *Marianas Grajales* birliğinden hayatta olanları davet ediyor.

– Yedi saat boyunca herkes birşeyler anlattı. Herkes anılarını tazeledi, herkes güldü. Cammandante çok mutluydu, o da çok güldü.

Greve gelince... Grev 9 Nisanda yapıldı ve fiyaskoyla sonuçlandı. Büyük ölçüde, grev tarihini son güne kadar gizli tutma zorunda olduğunu sanan Faustino Perez'in, grev düzenleyicisinin yüzünden. Bu durumda, her başarısızlıktan bir ders çıkarmayı prensip edinen Che, şöyle diyecektir:

"Grev, organizasyondaki önemli yanlışlıklar ve özellikle, işçi kalabalıklarıyla grev yönetimi arasındaki iletişim eksikliği yüzünden başarısız oldu. Grev süresinde bir an bile, rejimi sar-

[1] Çanta. (Çev.)

sabilecek bir hava yaratılamadı. Ama deneme yararlı oldu, bu girişim, Hareket'in ne anlama geldiği, ne istediği konusunda ideolojik tartışmalara yol açtı ve insanların, ülke gerçeklerine bakış açılarını önemli ölçüde değiştirdi. Hareketimiz, bu başarısız grevden daha güçlenmiş olarak çıktı ve deneme, yöneticilere çok değerli bir gerçeği öğretti: Devrim, şu ya da bu grubun malı değildir, bütünüyle Küba halkının eseri olmalıdır. Ve davamızın militanlarının, Llano'dakilerin olduğu kadar Sierra'dakilerin de, tüm gücünü ve enerjisini bu hedefe yöneltmesi gerekir."

Sonuçta Castro cephesi bu sakat grevin (yüzde otuzün altında bir katılım) olumsuz etkisini yaşamakla kalmıyor, grev denemesi yüzlerce partizanın hayatına mal olacak bir karşı harekete de fırsat veriyor. Castro, başarıya, ancak elde silah, dövüşerek ulaşılabileceğini anlıyor, başka türlü değil. Bu arada, en kısa zamanda Barbudoların yara alan ününü de onarmak gerekecektir. Fidel, Radio Robelde'nin mikrofonundan, Batista'nın uşaklarının yaptığı yolsuzlukları, aldığı haracı bıkmadan, usanmadan tekrar tekrar anlatırken, kendi adamlarının yaptıklarını yüceltiyor ve düşmanın yalanlarına karşı-yalan olarak, hayal ürünü çatışmalardan söz etmekte tereddüt etmiyor. 16 Nisanda radyodan coşkulu bir seslenişle Küba halkını Devrim'e katılmaya çağırıyor.

Che de kendi yönünden, Mesa'da, hiç boş durmadığı halde, yeniden eylem içinde olmanın hasretini yaşıyor –gerçek eylemin, savaşın özlemini. Mosquéra bir saplantı Che için, onunla hesaplaşma arzusu rahat vermiyor. Martın ortasında kampı eski işçi Ramiro Valdès'in sorumluluğuna bırakarak, katırının sırtında, tek başına keşfe çıkıyor, Buey kıyısındaki El Macio'ya doğru. Burası, Universo Sanchez'in yönetimindedir. 18 Martta Che, Sanchez'i çağırması için bir rehberi La Plata'nın yakınındaki Jeringua'ya gönderiyor, Sanchez'le konuşacağı şeyler var. 18 Martı 19'a bağlayan gece Che ve yol arkadaşı, kendilerinden önce Mosquéra'nın gelip geçtiği San Juan de Buena Vista'dan geçiyorlar. Bir campesino, ölmüş, karınları deşilmiş dokuz katır leşinin yanında yatıyor, korkunç bir manzara, öylesine korkunç ki rehber, Che'yi yalnız bırakıp arkasına bakmadan kaçı-

yor. Ghe o geceyi, La Otilia'da, terk edilmiş bir bohioda geçiriyor.

25 Martta Fidel'e haber salıyor, yanına çağırdığı adamlarla bir süre burada kalacak. "Kampımız Minas del Frio'nun birkaç kilometre uzağında La Otilia denilen bir yer, bir latifundiya sahibinin arazisi içinde, buradan Sanchez Mosquéra'nın birliğini gözlüyoruz."

Bir Fransız korsanının torunu, Hélio Vitiér, Hilda'yla beni La Otilia'ya götürdü. *Commandancia* olarak kullanılmış küçük ev, müzeye dönüştürülmüş; sarı, kırmızı Küba orkideleri, bir *mapen*, bir ekmek ağacı, ulu guasimalar ve çevredeki kahve ağaçlarının güçlü kokuları arasında. *El Comandante*'nin onurlu yaşamı fotoğraflarda ve beyaz salıncaklı sandalyesinde... İki eski silah arkadaşı, Manal ve Algimiro, kendi Che'lerini anlatıyor orada. Manal savaşçılara geçecekleri yolları açar, Algimiro onlara çevreden kesip yiyecekleri hayvanlar bulurmuş.

— *Che'nin, kendisinden daha aç birine vermek için payına düşeni yemediğini ve sigaranın, bir Kızılderili çubuğu gibi ağızdan ağza dolaştığını çok gördüm.*

Uzun, beyaz vaiz sakalıyla Garcia Algimiro Sanchez, söze karışıyor:

— Che'nin başına dokunabilmiş tek insan da burada yaşıyor, La Otilia'da. Uvaldo Chacon: Saçını keserdi. Che o sırada usul usul *cachimbasını*[1] tüttürür, sabırla heceye ayrı ayrı basarak dikkatle konuşurdu. Beyaz bir katırın sırtında dolaşırdı.

Ayın 28'inde Camilo adamlarıyla eyaletin kuzeyinde göreve gittiği sırada Fidel'le Ramiro, Che'nin böylesine beğenisini kazanmış olan yeri görmeye geliyorlar. Ayın 31'inde, komutanın birliği, yirmi gerillanın El Dorado'ya, Alcibíades Bermüdes ve Lidia Doce'nin komutasındaki kampa takviye olarak gönderilmesiyle epeyi zayıflamıştır.

Nisan başlarında Che, Fidel'e bir mesaj gönderiyor: "Birliğim zayıflamış olsa bile, ancak kırk adamım var, mevziimden ayrılmamaya kararlıyım." Can düşmanı Sanchez Mosquéra, onun bu güçsüzlüğünü öğrenmiş, saldırmanın tam zamanı oldu-

[1] Pipo. (Çev.)

ğunu düşünerek, savaş hazırlığı yapıyor. 18 Nisan sabahı Che, Mesa'yı dolaşmış beyaz katırının üzerinde Otilia'ya dönüyor. El Macio'dan geçtiği sırada silah sesleri duyuluyor: Sanchez Mosquéra, sürülerini ele geçirmek için Los Gonzáles de Alto de Aguayon çiftliğine baskına gelmiştir.

Che, kanlı düşmanını dağıtmak ya da belki kesin olarak işini bitirmek için sadece duygularının sesini dinliyor. Tüm strateji kurallarını hiçe sayarak saldırıyor. Garandların ateş çemberi karşılıyor onları, aynı anda bir 30 kalibrelik hafif makineli ona ateş ediyor. Arkasına baktığında adamlarının geri çekildiğini görüyor, ama onun için çok geç artık. Hayatında belki de ölümüne en yakın olduğu anlar yaşıyor. Saklandığı kayanın ardından birinin haykırdığını duyuyor: "Beyaz katırlı Barbudoyu vurun!" ve o an Beretta tüfeği tutukluk yapıyor, kendini tabancasıyla savunmak zorunda. Ustelik, asabi gerginlik, astımını uyandırmıştır. Sonradan kendisi şöyle anlatacak!

"*Ese dia me senti cobarde.* O gün kendimi bir alçak, bir korkak gibi hissettim."

Etrafı çevrilmiş, ne olursa olsun oradan kurtulmak zorundadır. Ama ayağı takılıyor, tüfeğini düşürüyor, tüfeği bırakıp gidemez.

"O uğursuz sabah hiç şansım yoktu, silahımı almak için geri dönmek zorunda kaldım."

Kurşunlar kulaklarının dibinden vızır vızır geçerken, iki büklüm, küçük bir tepeye kadar zikzaklar çizerek koşuyor ve kendini tepenin ardına atıyor. Canını pahalıya satmaya kararlıdır; birden bir mucize oluyor, tüfeği yeniden ateşe başlıyor ve ikinci mucize, genç bir köylü görüyor, Esteban Fuentos Ortís, kaçan isyancıların bıraktığı tüfeklerden biri elinde. Ona yaklaşması için işaret ediyor:

– Buradan çıkmama yardım et, ben Che'yim.

Bu sözler guajiroyu heyecanlandırmıyor; besbelli, ondan söz edildiğini bile duymamış.

– Kullanmasını biliyor musun?

Öbürü başını sallayarak, hayır, diyor ve Che gösteriyor ona. Bıyığı yeni terlemiş gencecik köylü –on altı yaşındadır– eliyle bir yolu işaret ediyor. Kasketlilere doğru birkaç el taciz ateşi açtıktan sonra koşuyorlar, biri korumak için ateş ederken

öbürü sıçrayarak koşuyor; böylece nöbetleşe koşarak yamaca ulaşıyorlar. Ve canlarını kurtaran yamaçta Aguayon'a kadar tırmanıyor, oradan, bir gerilla kampıyla buluşacakları San Miguel'e doğru iniyorlar.

Devrim'in zaferinden sonra, o gün Che'yi kurtarmış olan genç adam, Havana yakınında bir yere yerleşecek ve hayvan yetiştirecektir.

19-25 Mayıs arasında hükümet güçlerine bağlı yedi birlik, havan topu ve tanklarla aşağı yukarı on bin asker, hareket halindeki bir küçük kent, uçakların ve Deniz Kuvvetlerinin de desteğiyle, Maestra'ya doğru yürüyüşe geçiyor. Bu geçici dinginlik döneminde Fidel, köylülere, kahve ürününün toplanmasında nasıl yardım edebileceklerini düşünüyor, çünkü ordu günlük işçilerin Sierra'ya çıkışını yasaklamıştır. Savaş durumunda oldukları için bu yıl, gerillalar arasındaki yarışma da yapılamayacak. Castro, zor durumda bulunan köylüler için çalışanların ücretlerini ödeyebilmelerini sağlayacak bir para basmayı, kooperatif kurmayı planlıyor. Ama şimdi savaş zamanı.

Mayısın 24'ünde Fidel görev dağılımı için gerilla şeflerini biraraya getiriyor. Che, Minas del Frio'nun içinde yer aldığı Rio Jibocoa bölgesinde harekete geçecek. Lider, bölgede köprübaşları sayılacak belli yerleri ele geçirmek ve buralarda, stratejik açıdan önemli görevlerde bulunan adamları dağıtmak gerektiğini, altını çizerek izah ediyor; bu sırada düşmanın gücü önemsenmemeli –Barbudolar 'otuz beşe karşı bir' güçle dövüşüyor zaten.

Moncada kışlasından ve Bayamo üssünden çıkan Sherman tankları, dağ yamaçlarında daha az sarp yollar arıyor.

"Bize gelince, diye anlatacaktır Camilo, ağaç kütüklerinde ve topraktan açılmış çukurlarda onları bekliyorduk. Hendekler kazmıştık, arazideki köprüleri, demiryolu köprülerini gözlüyorduk, ağaçların arkasında, ateşe hazır, pusuya yatmıştık. Biz, 'kendi' Sierra'mızdaydık –ormanları, kayaları, şekerkamışı tarlalarıyla...

"Önce uçaklar geldi, napalım bombalarıyla, sonra birlik tümüyle savaş alanımıza girdi, bizim ise en iyi bildiğimiz şey ateş

etmekti! Onların verici telsiz istasyonlarının birkaçını ele geçirmiştik, böylece düşman uçaklarına, kendi birliklerini bombalamalarını sağlayan emirler verebilirdik!"

Sierra'yla ilişki kurmak zaman alır, o, önüne gelenle dost olmaz. Ve zaman, zavallı askerleri keklik gibi avlayan gerillalar için çalışıyor. Konuklar, biraz ilerledikleri her yerde geri püskürtülüyor. Kızılhaç'ın işi başından aşkın. Havana'da, karar alma durumunda olan bürokratlar inat ediyor, savaş alanından gelen ve ısrar etmenin ne kadar anlamsız olduğunu gösteren haberleri dinlemek bile istemiyorlar.

İlk çatışmalarda elde edilen ganimetle şimdi Fidelistlerin elinde, her tip ve kalibrede beş yüzden fazla silah var, havan topları ve tankları da. Kızılhaç'a emanet edilen esirler arasında taraf değiştirenler oluyor. İçlerinden biri, askeri okul öğrencisi Laferté, Minas del Frio okulunun en disiplinli öğretmenlerinden biri olacaktır.

İsyancı ordunun en ileri mevzii olan Las Mercedes'teki savaşın sonu gelmiştir. 25 Mayıs'ta, hükümete bağlı güçler dağılmış, silahlarının büyük kısmı, tuzağı kurmuş olan gerillaların eline geçmiştir.

"Muchacholarımız, yüzbaşı Angel Verdecia komutasında iki gün boyunca, bire karşı on, on beş düşmanla, tankla, uçaklarla kahramanca savaştı; yüzbaşı Verdecia bir ay sonra bir çatışmada onurlu bir asker olarak ölecekti," diye anlatıyor Che. Sağduyusu, çatışmalarda mümkün olduğu kadar az kayıp verilmesine yardımcı oluyor; onun başarı listesine de bir tank eklenmiştir.

Her ikisi de Ernesto tarafından yönetilen Minas del Frio ve Jibacoa savaşları düşmana yeni ve ağır birer darbe oluyor. Che, Bergson'un şu sözünün en parlak temsilcisidir: "Bir düşünür gibi hareket etmeli ve bir eylem adamı gibi düşünmeli." 20 Temmuz, savunucu durumuna düşmüş saldırganlar için sonun başlangıcıdır. Artık harekât 'Dağlılar'ın kontrolünde. Nerede çatışma çıkmışsa, orada, savaş alanı gerillacıların egemenliğinde. San Domingo'da Sanchez Mosquéra'nın birliği bile geri çekilmek zorunda kalmıştır.

Bu, hükümet güçleri için tam bir bozgundur, ölüleri, yaralıları ve esir düşmüş dört yüz otuz üç askeriyle 'Özgür Sierra

Maestra' topraklarında bine yakın adamını arkasında bırakmıştır. Felaketin utancı Havana'daki bürokratların, salonlarda oturup ordularını katliama yollayan strateji uzmanlarınındır.

Batista, sarayında, iktidarının sallandığını hissediyor.

Che şöyle özetleyecek:

"Santo Domingo savaşı, Meriño, El Jigüe, ikinci Santo Domingo, Las Vegas, Jibacoa ve Las Mercedes savaşları, birkaç ay süreyle birbirlerini kovaladı. Zorba güçlerin, eğer tamamen yok olmak istemiyorlarsa, dağları terk edip gitmeleri gerektiğini anlayacakları güne kadar..."

Fidel Castro, Che'nin bir gerilla 'sanatçı'sı olduğunu söyleyecektir. Ernesto, kendi de, bu hareket savaşını düşmanın çevresinde bale yapılan bu savaşı, Fransızca söylemiyle, 'menuet' diye adlandırıyor:

– Bir düşman birliği yaklaşıyorsa, derhal, dört ana yönden başlayarak kuşatılır; bu, menuet'dir, işte!

Hükümet güçlerinin geniş kapsamlı saldırısı başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Askerler için Barbudolar anlayamadıkları, tanıyamadıkları birer hayalet. Gerçekten de onlar araziyi çok iyi bildikleri ve aralarında sessizce, bir çeşit işaret diliyle anlaştıkları için, gürültücü düşmanlarından çok daha iyi saklanıyorlar. Askerler, biraz da kendilerine cesaret vermek için yüksek sesle konuşuyor, radyolarını sonuna kadar açıyor, ilk fırsatta ateş yakıyorlar. Oysa Fidelistler mırıldanır gibi konuşuyorlar, hatta birbirlerinin kulaklarına fısıldıyorlar. Ormanda, bir açıklıktan geçileceği zaman, tek sıra halinde ve birbirinden ayrı yürümeyi alışkanlık haline getirmişlerdir; böylece, ani bir düşman saldırısında, birlik, bütünüyle hedef oluşturmaz ve uçaktan da kolayca görülmez.

Yenilmiş ama hâlâ vazgeçmemiş olan Batista, Makyavel'in bile beğeneceği bir plan tasarlıyor. Fidelistlerin, ordusunu gülünç duruma düşürdüğü bu 1958 Ağustos ayında, Guantamo'daki Amerikan üssüne su veren Yateritas su kemerini koruyan askerlerini geri çekiyor ve Birleşik Devletler'den bölgeye asker sevk etmesini istiyor. Batista'nın dostu olan büyükelçi Earl Smith de öneriyi destekliyor ve ülkesinden askeri birlikler getirilmesine izin veriyor. Ama Fidel bu kışkırtma tuzağına düşmeyecektir. Su kemerine sırtını dönüyor ve şimdiden, Ame-

rikan ordusunun, yıldızlı bayrağa kafa tutmak cüretini gösteren bu küstah Barbudoları ezdiğini hayal eden Havanalı düşmanının hevesini kursağında bırakıyor. Batista, bu denemeyle, gerilla savaşçısı Fidel Castro'nun, aynı zamanda, gerçek bir strateji ustası olduğunu anlayacak –ve bundan hiç de mutlu olmayacaktır.

Che, o yıl, 1958 yılının 14 Haziranında otuz yaşını bitiriyor. Küba kurtuluş savaşı hiçbir zaman, kendine özgü kokularıyla Che'yi, bugün olduğu gibi büyülememiştir: barut kokusu, Sierra Maestra'nın kokuları, devrim ilkbaharının polenleri... Astımlı Che Guevara, bu kokuları, ciğerlerinin elverdiğince içine çekiyor. Sonra, ilk dinlenme anında, bombillasından bir yudum mate içiyor.

Che, mate çayını neden buluyor? Ernesto'nun kutsal içkisi o kadar çapraşık yollardan geçerek geliyor ki, bu konuda tam bir sayfa yazı yazabilirsiniz. Çıkış noktası, *el Viejo*'nun düzenli aralıklarla iki üç torba mate satın aldığı Buenos Aires. Torbalar, Lima'ya, Mexico'ya hatta bazen Miami'ye gidecek bir pilota, bir yolcuya ya da gazeteciye veriliyor. Sonra, 'cizvitlerin çayı'[1] en uygun bir uğraktan Havana'ya gönderiliyor ve örgüt, emanetin Sierra'ya ulaşmasını sağlıyor. Böylece Che, uzaktan uzağa, sihirli içkisinin bir ulak ya da haberci bir kızın elinde kendisine getirilişini memnunlukla izliyor.

[1] Güney Amerika'da cizvit papazlar mate çayı içtikleri için çaya bu ad verilmiştir. (Çev.)

Dördüncü Kısım

BATIYA YÜRÜYÜŞ

Bölüm XIX

İŞGAL BAŞLIYOR

Che, 21 Ağustosta, La Plata'ya gidiyor ve Fidel ona Camilo'ya da yaptığı gibi, Las Villas'a doğru harekete geçme vaktinin geldiğini bildiriyor. Hedef, Santa Clara kentinin ele geçirilmesi ve ardından, Havana'da son bulacak nihai saldırı. Kübalılar Küba'nın batısına yürüyecek, işgal başlıyor!

GÜNLÜK EMİR

Komutan Ernesto Guevara, isyancı birliklerimizden birini Sierra Maestra'dan Las Villas eyaletine götürmek ve sözü geçen bölgede, İsyancı Ordu'nun stratejik planıyla ilişkili ve eşgüdümlü olarak harekâta başlamakla görevlendirilmiştir. Bu görev için seçilmiş olan 8. Birlik, savaşta hayatını kaybeden ve tarafımızdan onursal komutanlık rütbesine yükseltilen kahraman arkadaşımızın anısına, Ciro Rodendo adını taşıyacaktır. 8'inci Ciro Rodendo birliği 24-30 Ağustos tarihleri arasında Las Mercedes'ten hareket edecektir.

Komutan Ernesto Guevara Las Villas eyaleti kırsal kesiminde ve kentlerinde harekâtı gerçekleştirecek olan M 26-7'ye bağlı, bütün isyancı birliklerimizin komutanlığına getirilmiştir; savaşın sevkve idaresi; ordunun her türlü ihtiyacının karşılanması için gerekli kaynakların sağlanması ve kullanılması; harekât alanı içinde, ordumuz adına Ceza Yasası ve tarım hukuku hükümlerinin uygulanması; bu eyalette savaşlara katılan öteki isyancı birliklerin, Devrim'in askeri gücünün belkemiğini oluşturmak üzere tek bir ordu çevresinde birleşmeye çağ-

rılmasıyla ilgili idari ve askeri planlama ve düzenlemelerin eşgüdümü; yerel birliklerin oluşturulması ve birlik komutanlıklarına kadar gerekli atamaların yapılması konularında tam yetkili kılınmıştır; diğer emirler gerektiğinde verilecektir.

Fidel Castro Ruz
Başkomutan
Sierra Maestra
21 Ağustos 1958

Bu yetki belgesi, Che'ye büyük bir güç veriyor, bu çağdaş konkistadoru gerçek bir libertadora dönüştürüyor. Kendisi şöyle anlatacak:

– Batista ordusu belkemiği kırılmış olarak geri döndü, ama bu gerçek yenilgi değil. Savaş devam etmek zorunda, işte bu nedenle kesin sonu getirecek stratejiyi uygulamaya koyduk. Saldırı üç noktada başlayacak: Santiago de Cuba (Oriente'de, Fidel, Raúl ve Almeida orada), kente esnek bir kuşatma uygulanacak; Las Villas (adanın ortasındaki eyalet), burası benim harekât alanım ve Piñar del Río, adanın öteki ucunda.

Tüm adamlarını birlikte götüremeyecek olan Che, dövüşe en alışık olanları yanına alıyor, *Granma*'ya bineceklerin seçimi de böyle olmuştu. Başında olduğu seçici komisyonun sert kuralları var. Eskiler, gemiye binmek için gerekli parolayı, 'Şişmanlar binemez'i hatırlıyor ve tam o sırada öne çıkan göbekli, ince bacaklı kırklık adamı da... İlk başvurusunda geri çevirilince Che'ye gelmişti:

– Adım 'de la O', doktorum. Gerçekten, ağaç tepelerine tırmanamam ama, iliklerime kadar devrimciyim. Bir silah verin, kanıtlayayım size!

Señor de la O'nun savunmasından etkilenen Che, onu gemiye almıştı.

Ağustosun 25 ile 27'si arasında Ocho, mangalar halinde, Sierra yamaçlarındaki Jibaro'ya, Las Mercedes yöresindeki bu yere ulaşıyor. Fidel'den, orada cephane ve mühimmat getirecek olan uçağı bekleme talimatı alıyor. Guevaristler aynı zamanda, Santa Clara'ya doğru yürüyüşe devam edebilmek için, üniforma, postal, hamak ve başka bazı malzeme ve benzin getirecek

olan bir kamyonetin de yolunu gözlüyorlar. 28 Ağustos akşamı Che, gece uçaklar için iniş alanı olarak kullanılan Cayo Espino çayırlığına gidiyor. Saat 20.30'da, bir çift motorlu, mavi Beechcraft alana iniyor. Ama düşman hava kuvvetleri tarafından görülmüştür, Guevaristler yirmi, yirmi beş bin mermiyle bir kucak dolusu tüfeği çıkarmaya ancak vakit bulmuşlardır ki, düşman uçaklarının homurtusu duyuluyor, aydınlatma fişekleri atarak çevreyi aramaya başlıyorlar. Yerdeki uçağı görmekte gecikmiyor, makinelilerle ateşe başlıyorlar, Che, malzemeyi düşmana bırakmak istemiyor ve uçağın yakılması için emir veriyor. Sabah 6.30'a kadar düşman El Jibabo'nun çatılarına hırsla mermi yağdırmayı sürdürüyor. Neyse ki cephanenin büyük kısmı alınabilmiş –ama kamyonet kaybedilmiştir. Bir ara yolda çamura saplanmış, yerinden oynatamamışlar, içindekiler uçakların saldırısı karşısında kamyoneti bırakıp kaçmak zorunda kalmış.

"Yazık, ama üst-baştansa cephanenin kurtarılabilmiş olması çok daha önemliydi..." diyor, Joél Iglesias Leyva. Sierre Maestra de Escambray adlı bir de kitap yazacaktır Leyva.

Cumaya rastlayan 29 Ağustos günü, genel seferberlik ilân edilmiş gibi, her konuda hazırlık yapılıyor, silah ve mermilerin tekrar sayımı, giysi ve konserve yiyeceklerin dağıtımı –çabuk biten bir dağıtım, çünkü dağıtılacak çok bir şey yok. Herkes gün batımında yola çıkmak için sabırsızlanıyor, ama imkânsız, benzin yok. 30 Ağustos sabahı, Che, ne olursa olsun, kampın toplanması için emir veriyor. Meteoroloji bülteni, Florida kıyılarından inen bir kasırganın haberini vermiştir.

Ocho, akşam olmadan yola koyuluyor, geride hiçbir şey, bir meyve kabuğu bile bırakmamak talimatıyla. Yürüyüş düzeni şöyle: Manuel Hernande[1] yönetimindeki öncüler; *Avanzada* diye anılan 2. manga, henüz on sekiz yaşına bile gelmemiş olan yüzbaşı Joel Iglesias yönetimindeki bu birlik, gerek duyulduğunda öncüleri takviye edecek. Sonra Che ve Ramiro Valdez komutasındaki *comandancia*, Doktor Oscar Fernandez Mell ve Doktor Vicente de la O'nun emrindeki sıhhiye kolu da bu birliğe bağlıdır. Sonra yüzbaşı José Ramón Silva yönetimindeki 3. manga. Birlikler arasında iletişimi sağlamak gibi çok zor ve yo-

[1] Bolivya'da Miguel olacak. (Çev.)

rucu bir görevi ise Leonardo Tamayo[1] üstlenmiştir. Che'nin sözlü emirlerini sadece Tamayo iletebilecek.

Che: "İşgal, benzin olmadığına göre, kamyon da olmadan başlamıştı," diye anlatacaktır.

Yayan, taşıt diye sadece dört beygirle, Batista'cıların Mao-Mao adını yakıştırdığı Ocho'nun yüz kırk üç Barbudosu, korkutucu bir görünüm almış olan göğün altında yola koyuluyor. Altı makineli tüfek, bir bazuka ve elli kadar otomatik tüfekleri var. Adamların çoğu Minas del Frio'da birliğe katılmış olanlar. Camilo'ya gelince, o, 22 Ağustosta, yetmiş bir deneyimli savaşçıyla birlikte, yolu temizleme göreviyle, Estrada Palma şeker merkezi yakınındaki Salto de Providencia'dan yola çıkmıştır. Ne var ki, toplam iki yüz yirmi bile olsalar, on bin askere meydan okumak için, Ernesto Guevara ve Camilo Cienfuegos gibi *locas* olmak gerekir –büyük gönüllü ve pırıl pırıl iki deli!

"Manzanillo-Bayamo yolunun öte yanında birkaç kamyona rastlamayı umuyorduk. Gerçekten, yolun karşı tarafına geçince rastladık da; Camilo'nun adamları oraya kadar getirmiştir kamyonları. Ama o 1 Eylül günü aynı yerde bir de korkunç kasırgaya rastlayacaktır. Anayol dışında tüm yolları kullanılamaz hale getiren Ella kasırgası. Anayol ise yöredeki tek asfaltlanmış yoldu ve kamyonlarla o yoldan geçmemiz imkânsızdı. Bu durumda bize, ya at sırtında ya da yaya gitmek kalıyordu."

Düşmanın, havada olduğu kadar karada keşifle görevli nöbetçilerini dağıtarak onlara yardım etmesi beklenen kasırga bu kez işlerin çok zorlaştırıyor. Her şeye rağmen, ara yollardan geçmeyi deniyorlar, ama kamyonlar çamura saplanıyor, imdada çağrılan traktörler bile söküp çıkaramıyor. *Comandante*, aracının şoför mahallinden inip kamyonu itme emri verdiğinde, adamlar karşı koyuyor, kamyondan inmeyi reddediyorlar. Komutan, sunturlu bir küfür savurduktan sonra, M-2 karabinasını doğrultarak, onları tetiğe basmakla tehdit ediyor, o zaman isyancılar emri yerine getiriyorlar. Ama yapılacak bir şey yok, Ella onlardan güçlü, isteseler de, istemeseler de, kamyonları orada bırakıp yürüyecekler.

[1] Bolivya'da Urbano olacak. (Çev.)

Che, 2 Eylülde, Camilo'dan, onları Vidal çeltik alanında –bugün Jardin Agricola– beklediğini haber veren bir mesaj alıyor. Ocho'nun savaşçıları, yönetici Luis Trompeta'nın arazisinde, Cienfuegos'un talimatıyla kendileri için hazırlanmış olan yemeği büyük bir iştahla yiyorlar. Lienguegos onları görmek için kamyonetiyle gittiği yoldan geri dönerek oraya gelmiştir.

3 Eylülde Guevaristler, yolculuklarındaki ilk büyük engelle, rio Cauto'yu, ülkenin en geniş akarsuyunu aşacaklarında karşılaşıyorlar. Genişliği iki yüz metreyi aşan bu sütlü çikolata rengindeki fokurdayan canavarı, hükümet güçlerinin denetimindeki köprülere başvurmadan nasıl aşacaklar? Küçük ama çalışkan bir sal işi hallediyor. Sal kürekçisi, altı kişilik gruplar halinde, yani her biri yirmi dakika süren yirmi beş gidiş gelişle Libertadorları güvenli kuyuya ulaştırıyor. Aşağı yukarı sekiz saat sonra, gece inerken, tüm adamları Che'nin etrafındadır. Karşı kıyıya geçirilmesi imkânsız olan atlar, ücretine karşılık sal kürekçisine bırakılmış. Che, bu çıldırmış akarsuyun geçilişini kazanılmış ilk zafer olarak görüyor. Fidel'e şu mesajı gönderiyor:

– Çok az sinek var ve görünürde hiç uçak yok. Yolun büyük kısmını ve Cauto'yu sıkıntısızca aştık. Ella kasırgasının, askerleri kışlalarına hapseden tufanı içinde birliklerimizin moral barometresi, değişmez güzel havayı gösteriyor.

8 Eylülde, Ella'nın uzaklaştığı ve Guevaristlerin yollarına kuru giysilerle devam edeceklerine inanmaya başladıkları sırada, bu kez Fifi yaklaşıyor. Hep bir pedagog gibi davranan Che, adamlarına, kasırga adlarının alfabe sırasını takip ettiğini söylüyor.

– Ella'nın E'sinden sonra, Fifi'nin F'si...

Barbudolar kaygıyla, gökyüzü alfabesinin daha ne kadar süreceğini düşünüyorlar.

Guevara'nın birliği, rio Jobabo'yu geçerek, Oriente'yle Las Villas arasında yer alan Camaguíy eyaletine varıyor. Birkaç gün sonra Che, defterine şu satırları yazacak: "Su altında kalmış toprakta yürüyor, sineklerin, hele dinlendiğimiz saatlerde dayanılmaz hale gelen saldırılarıyla bunalıyor, yetersiz ve kötü yemekler yiyor, ırmağın çamurlu suyunu içiyoruz. Jobabo'yu geçtiğimiz günden bu yana, bir hafta oluyor, gücümüzün tükendiğini hissediyorum. Adamların birçoğu, Güney Camaguíy'in çamu-

runda yalınayak yürüyor." Ella ve Fiji sonunda uzaklaşıp gidince, 'kurtarılmış' Orinte bölgesinden çıktığından beri kalabalıkların yaşadığı yerlerden uzak durmaya çalışan Ocho, McGuire adındaki Amerikalının bir deneme programı uyguladığı Bartés çeltik işletmesinden geçiyor. Porto-Rico'da doğmuş olan Kuzey Amerikalı, centilmenlik gereği birliğin komutanını bir kadeh brandi içmeye davet ediyor. Che, akılcı hükümlerin : önem verdiği Joel Iglesias'ı beraber götürüyor. Bilinen nezâket cümlelerinden sonra Che, hemen, tehlikeli konuya giriyor:

– Hükümetinizin Batista'yı desteklediği doğru mu?

Tartışmaya girmek istemeyen 'bay' McGuire, havadan sudan konuşmayı yeğliyor. Amerikalıdan ayrıldıktan sonra Che, Joel'e soruyor:

– Söyle bakalım, bu adam hakkında ne düşünüyorsun?

– Hiç hoşlanmadım, diyor genç yüzbaşı.

Bir an susuyorlar, Che fikrini söylüyor, yüzü kapanık:

– Bunlarla savaşmak zorunda kalacağız.

Sonra, çabuk çabuk devam ediyor:

– Bir gün bir tepenin yamacında bir kayanın ardında bunun gibilerle dövüşürken, elde silah ölürsem, gülerek öleceğim.

Bu cümle, inanılmaz bir kehanetin ifadesi...

Ocho, ele geçirdiği altmış attan sonra, iki cipe, bir su tankerine ve bir traktöre de el koymuştur. Bir köylü de esir alınıyor, Camilo'nun geçtiği, Francisco şekerkamışı merkezi yakınındaki La Federal çiftliğinin yolunu göstermesini istiyorlar ondan. Eylünün 9'unda, sabah saat 4.45'te, öncü birliğin en önündekiler, askerle dolu görünen çiftliğin kapısına geliyor. Guevarist Marcos Borrrero, sağmal inek ahırının yanındaki bidonların arkasına saklanmaya çalışırken, kafasına yediği bir kurşunla ölüyor. Yüzbaşı Herman ayak bileğinden yara alırken, adamlarından biri de yaralanıyor. Bu beklenmedik durum üzerine Che hemen oraya geliyor ve karşı saldırıyı başlatıyor. Önde, kızıl saçlı küçük teğmen Roberto Rodríguez Sanchez var, teğmen, hep öküz derisinden çizme giydiği için Célia Sanchez ona *el Vaquerito* adını takmıştır. Tek başına beş düşmana saldırıyor. Düşman onbaşı ölünce, askerleri teslim oluyor. Camilo da yardıma koşuyor. Che'yle bir durum muhasebesi yapıyorlar ve komuta-

nı, Hava Kuvvetlerinin de katılacağı bir takviye gücü gelmeden oradan hemen ayrılması gerektiğine inandırıyor.

Askerlerin hazırladığı bu tuzak bazı zararlar vermiş olsa bile Barbudolara oyunun kurallarının değiştiğini göstermiştir: savaşta, istediği gibi at oynatma sırası şimdi hükümet güçlerinde. Sierra'yla Llano arasında ne büyük fark!

İki gün sonra, Jacinta'da iki Fidelist grup ilk kez birleşiyor; bir birleşme daha olacaktır, gene burada, Camaguíy eyaletinin iğrenç, bataklıklarla dolu bu yöresinde. Cılız bir kutlama yemeği ve Camilocuların yedeğindeki çok az *ronla* bir *brindar*, bir kadeh tokuşturma için bu fırsattan yararlanıyorlar.

"Hiçbir yerin ortasında değiliz, ama nereye gittiğini bilenler arasındayız."

Che, Camilo'dan ayrılarak, bataklık arazide yola devam etme kararı alıyor. Camilo, kuzeye yönelecek. Yaguajay'ı özgürlüğüne kavuşturmak olan asıl görevine gidecektir.

"Hava Kuvvetleri, kabataslak da olsa nerede olduğumuzu biliyordu, bu yüzden olağanüstü bir dikkatle yürüyorduk. Böylece, iki gün sonra Laguna Grande denilen yere varabildik, orada Camilo'yla ve atlardan yana epeyi zengin olan birliğiyle buluştuk. Burası, insanı canından bezdiren sinek ordusuyla asla unutamayacağımız bir yerdi. Cibinliksiz uyumak imkânsızdı, herkese yetecek cibinlik de yoktu."

Camilo, iki birliğin üç yüz metre arayla kamp kurduğu Laguna Baja'dan, Central Francisco yönünde, geldiği yoldan geri dönmek üzere ayrılırken, kamyonla gitmeyi yeğliyor ve atları Che'ye bırakıyor. Batista'nın uçaklarına fazla kolay bir hedef oluşturmamak için, iki grup birlikte yürümeyecek. Che, kıyı boyunca ilerliyor, arazi uygun olursa kamyonlara el koyarak, kamyonların geçemediği yerlerde atla ve bataklıklarda başka çare yoksa yürüyerek... Bütün bir gün, güvenilir bir rehber bulunamadığından, el yordamıyla, körlemesine yürümüşlerdir. La Federal'da esir alınmış olan dört asker Ocho'yla kaynaşmıştır, bütün Guevaristlerle aynı haklara sahip olarak, Che'nin istediği gibi.

Eylülün 11'inde bir köylü, Camagüey-Santa Cruz del Sur yolunda kamyonlardan oluşmuş bir birliğin yaklaştığı haberini getiriyor:

– En az beş yüz asker var, diyor.

Che, guajiroların böyle durumlardaki ruh hallerine alışkındır; bu sayıyı, en azından ikiye bölmek gerektiğini biliyor. Ama ordunun, yerini kesin biçimde belirleyemediği Ocho'yu aradığı muhakkak. Ayın 13'ünde, Che, San Miguel del Junco *bateyi*'nde[1] bulunduğu sırada, bir haberciden, Camilo'nun, Cuatro Compañeros köyünde düşmanın tuzağından kurtulmak için çatışmaya girdiğini öğreniyor.

"Sabah yedide, bir köprünün çıkışında düşman makinelileri ateşe başladı. Öncü mangamız, yüzbaşı Guerra'nın komutasında, ateş edilen evi kuşattı ve ateşe ateşle cevap verdi. Bu, *casquitos*'ların yaralılarını da sırtlanarak çekilip gitmelerine yetti." Camilo'nun imzasını taşıyan kâğıtta bu bilgi var.

14 Eylül pazar, sabah saat 5.55, Ocho da Cuatro Compañeros'a yaklaşıyor. Birden, öncülerin cipi ani bir fren yapıyor: rehber, Che'nin, köy evlerine bir kilometre kala çevreyi keşfetmeleri için verdiği talimatı unutmuştur. Aynı anda farların ışığında, bir traktörün çevresinde birtakım gölgeler ortaya çıkıyor: Alarm durumu, derhal cipi terk edip gizlice, arkada, birinci gruptakilere tuzak tehlikesini haber vermek gerek.

Birden, bir askerin sesi karanlığı deliyor:

– *Alto, quien va...*

Öncülerin komutanı Manuel Hernandez:

– *Gente buena,* diye cevap veriyor.

Ateş açmadan önce, iki asker bu sözleri bir kez daha tekrarlıyor karşılıklı. Silah sesleri, böyle bir karşılamayı beklemeyen arka kamyondakileri şaşırtıyor. Che, anında harekete geçiyor: Öncülerine, ateşe devam emri verirken, birliğin geri kalanını çatışmaya sokmuyor, amacı, güneye yönelmek ve günün ilk ışıklarıyla ufukta beliren küçük bir tepeye ulaşmak. Büyük bir süratle, giderken nelerin götürülmesi gerektiğini -öncelikle silah ve taşıyabilecekleri kadar mermi- neleri bırakacaklarını saptıyor.

"Böylece, günün ilk ışıklarıyla, kıyasıya bir savaş başlıyor," diye anlatacaktır sonradan.

[1] Birkaç çiftliğin yan yana bulunduğu arazi. (Çev.)

Adamlar, büyük zorluklarla, şefin gösterdiği ormanlık tepeye doğru ilerliyorlar, orada ağaçlar, *algarobo*'lar, *barilla*'lar ve *guasimo*'lar onları düşman ateşinden koruyacaktır. İlk silah seslerinin şaşkınlığıyla Guevara'nın bazı savaşçıları yanlış yönlere koşuyor. O arada önemli evrakın kamyonlardan birinde unutulmuş olduğu fark ediliyor. Che, hayatını tehlikeye atarak, geri dönüp evrakı almak isteyen Barbudo'yu durduruyor. Aksine, Juan Perez Villa adındaki savaşçıyı, kendi sorumluluğunda olduğu halde unuttuğu telsiz vericisini almaya gönderiyor, bu vericinin hayati önemi var. Suçlu kurşun yağmuru altında görevi tamamlıyor.

Canlarını kurtaracak tepeye ulaşmaları için bir dereyi aştıktan sonra, geniş bir savanı, apaçık, göz önünde geçmek zorundalar. İşler, çevreyi keşfe başlayan küçük bir uçağın görünmesiyle büsbütün zorlaşıyor, gökyüzünde homurtuları duyulan iki B-26 ve iki C-47 uçağı da tepelerinde keşif uçağını izliyor. Küçük uçak alçalıyor, Barbudoları makinelileriyle taramaya, el bombaları atmaya başlıyor, savaşçılar korku içinde arkasına saklanacak birşeyler ararken, Ocho'nun La Federal'de esir aldığı bahtsız askerler iki ateş arasında kalıyor. Che uçağa M-2 karabinasıyla ateş ediyor.

Ramiro Valdès tepeye ilk ulaşanlardan biri. Makinelisini tepenin kuzey yamacına, Cuatro Compañeros çiftliğinden bin iki yüz metre uzaklıktaki bir noktaya yerleştirerek düşmana yöneltiyor. Cuatro Compañeros ve Forestal çiftliklerinde toplanmış olan *casquitolar*, karşıdaki hükümet güçleriyle birleşme çabasındalar, gerillacıların en önemli hedefi ise, aksine, çıkış yolunu açık tutmak. Çatışma saatler sürüyor, *el Guanchi* diye çağırdıkları Juan Hernandez Suarez bir bombanın kurbanı oluyor. Bir çiftçi karı-kocanın evine taşınan Suarez kurtarılamıyor ve kan kaybından ölüyor. Oracıkta gömülecek ve Che, yazı makinesinde, ölen arkadaşlarının annesine yazmış olduğu mektubu kaçarken, yanlarında götürdüklerini yazacak. Ve köylü karı-kocaya, Guanchi'nin hiç yanından ayırmadığı akordeonunu hediye edecektir.

Joel Iglesias, anılarını anlatırken şöyle diyor:

– Adamlarından biri öldüğünde, ailesine kendi eliyle mektup yazarak haber verirdi.

Yüzbaşı José Ramon Silva da, o da sağ omzundan yediği kurşunla ağır yaralanmıştır, Emilio Oliva Hernandez'le René Rodriguez hafif yaralı.

Çatışmanın ortasında, bombalar ve makineli tüfek mermileri altında Che, bir ağacın gölgesine uzanarak yarım saat uyuyacak.

15 Eylül günü, arazide dağılıp kaybolmuş savaşçıları toparlamakla geçiyor. Che bundan yararlanarak her zaman yaptığı gibi, çatışma sırasındaki zaaflarını ele alıyor ve nedenleri araştırıyor. Çamura saplanan kamyonlar için sarf ettiği ağır sözlerden dolayı özür dilerken, aslında, disiplinin ve emirlere uymanın önemini bir kez daha vurguluyor. Bu arada, köylülerin evinde sakalını kesip üstünü değiştirerek, özellikle de, üzerinde '26-7' rakamı yazılı kırmızı-siyah devrimci kolçağını çıkararak, düşman eline düşmesi halinde tanınmamanın çaresini bulduğunu sanan, sözde açıkgözü de arkadaşlarına açıklıyor. Che'yle birlikte olan, onun gerilla ruhunu paylaşır, ihanet etmez! Savaşçılardan Silverio Blanco, bu çatışmada teğmenliğe terfi etmiştir. Las Villas savaşında, Cabaigüan da hayatını kaybedecektir.

"Ertesi gün durum, dünkü kadar iç karartıcı değil. Çevreye dağılanlar çıkıp gelmiştir, kayboldu sandıkları on, on iki savaşçı, ulaşmayı başardıkları Camilo'nun birliklerine katılmış, kuzey cephesinde savaşmak için yola devam ediyorlar."

Che ve Camilo, batıya doğru ilerlerken, Castrocular, Sierra yamaçlarında boyunun ölçüsünü almış olan düşmandan ele geçirdikleri silahlarla doğu yönünde, Santiago'ya doğru yürüyor. Zorba iktidar ordusu da boş durmuyor. Oriente ve Havana'dan çektiği birkaç birlikle işgalcilere batı yolunu kapamak için yığınak yapıyor.

15 Eylülü 16'ya bağlayan gece Che, bir *mayoral*'in hasta oğluna bakması için birliğindeki doktoru gönderiyor. Saat sabahın üçünde, Barbudolar pirinçli sığır eti yemeğini büyük bir iştahla yedikten sonra, hediye kutu sütlerle sigar kutularını da paylaşıyorlar. Vıcık vıcık bir yolda altı kilometre boyunca yayan yürüdükten sonra Ocho, sabah saat altıda bir *marabu* adacığına, aşılması imkânsız bir duvar oluşturan üç metre yüksekli-

ğindeki dikenli çalıların yaptığı bir makineye, bir *marabusala* ulaşıyor; burada ancak sürünerek yol alınabilir. Yok edilmesi imkânsız bir bitki olan Afrika kökenli *marabu* uzun zaman önce Küba'ya gelmiş, köylüler bitkisel kömür olarak kullanıyor. Dikenleriyle bir dikenli tel gibi yırtıcı ve Barbudoların zaten yıpranmış olan giysilerini parçalıyor.

Che, yere yakın kurulmuş hamağında, uykudan alacağını kapatmak için uzandığı sırada bir haykırış duyuluyor:

– Bir uçak!

Botlarını ayağına geçiriyor hemen, kimse bir hareket yapmasın, diye emir veriyor. Küçük uçak uzaklaşıyor, Che yeniden hamağına uzanabilir. Adamlar gelip avlanmak için izin istiyorlar.

– Tamam, ama tek kurşun atılmayacak!

Marabusalın kenarındaki küçük evde Ernesto, oraya kadar gelen üç beş köylüyü birliğe alıyor, onlar rehber görevi yapacak. İçlerinden biri, zorba iktidarın iki yüz elli askerinin, çok da uzak sayılmayacak bir yerde görevde olduğunu haber veriyor. Ve Ocho, açık araziye sokulmadan en çok da gece yürüyerek, yengeç yürüyüşüyle yoluna devam ediyor. Kendilerini koruyan M 26-7 Hareketi, burada, ovada, daha az etkili olsa ve halkın kesin desteği Sierra'dakinden daha az hissedilse de, her zaman onlara yollarını açacak iyi niyetli insanlar çıkıyor karşılarına. Aslında, bazen, biraz zorlanmak gerekiyor –ya da resmi ağızlara inanan bir campesino ihanet edebiliyor. Guevaristlerin, San Nicolas finca'sında, 20 Eylül akşamı radyoda bir ça-ça-çayla bir mambo arasında dinledikleri şu haber bülteni gibi:

– Bölge askeri birlikler komutanı *jefe* tümgeneral Francisco Tabernilla Dolz'un, ordu sitesinde yaptığı basın konferansında, 2. *Agramonte* alayının yasadışı örgüt savaşanlarına düzenlediği baskın operasyonunda yüzden fazla gerillanın öldüğü , geri kalanların, kaçtıkları sırada silah ve cephanelerini, önemli belgelerle komünizm propagandası içeren basılı kâğıtları geride bırakarak dağıldıkları bildirilmiştir. Bazı birliklerse kendiliklerinden hükümet güçlerine teslim olmuşlardır. Bu haydut ve eşkıya grubu, çok yakın bir zamanda yok edileceklerini anlamış ve Sierra Maestra'dan kaçarak kurtulmayı ummuşlardır. Bu gruplar

herkesçe tanınan uluslararası komünist ajan Che Guevara'nın komutasındaydı.

Bu sözler Barbudoların keyifli coşkusu arasında dinleniyor. Biri, spikerin sesini taklit ediyor:

– *Señores guerilleros*, sizin de bildiğiniz gibi, hepiniz ölüsünüz.

Ocho, bataklığın kokuşmuş sularında yeniden yola koyuluyor. 20 Eylül Cumartesi sabahı, Santa Cruz del Sur'la Camagüey idari bölümleri arasındaki sınırda, rio San Pedro kıyısında konaklıyor. Trumbero denilen yerde Joel Iglesias, akıntıya kapılıp sürüklenmekten zor kurtuluyor, attığı çığlıklar yüzünden Che'nin alaylarına katlanmak zorunda kalacak. Birlik sudan ve bataklıktan kurtulmak için kuzeye yöneliyor, ama bu kez de bir çeltik tarlasının içine düşüyor yolları, kanallardan zorlukla yürüyebiliyorlar. Adamlar, eski alışkanlıklarını sürdürerek, yiyeceklerini sürülerden sağlıyor –sürü sahibinin oralarda olup olmamasına göre, borçların ödüyor ya da ödemiyorlar. Hiç beklenmedik bir anda bataklık arazi, yerini insanın her adımda bileğini burkabileceği çukurlarla dolu, kıraç bir toprağa bırakıyor.

Eylülün 23'ünde, saat 15.30'da, kuzeydoğu yönünde bir hava saldırısının patlamaları duyuluyor.

Che kaygıyla:

– Camilo'yu bombalıyorlar, diyor.

Önlerinde, ustura gibi keskin kenarlı yüksek otlarla örtülü bir alan var. Adamlar elden geldiğince kendilerini koruyorlar, ama sağ kurtulabilmiş beş on attan ikisi aldıkları sayısız yaraya dayanamayıp ölüyor. Bir lagünü dolaşıp yola çıktıklarında Barbudolar gene de gülümseyebiliyor: rehber Manuel Valdera, Colonia de Trinidad'dan bir yığın yiyecek getirmiş: pirinç, muz, galeta, baharat, yanında puro ve sigara...

26 Eylülde, gündüz, Rehber, rio Mala Fama çevresinde yolu bulamadığı için pusulayla ilerliyorlar. Toprak zemin uygun olduğundan Barbudoları taşımak için iki traktörle birkaç arabaya el konmuştur. Burası, bir Kuzey Amerika şirketinin malı olan ve birkaç askeri birliğin konuşlandırıldığı Baraguá şeker merkezine yakın Los Marineros bölgesi.

İşgalciler, 1 Ekimde, Güney Camagüey'in kötü kokulu bataklıklarında, çamurun ortasında, çamurla hemen de aynı hizadaki küçük ve alçak bir tepede, olabildiğince yere yakın ve dikkat çekmeyecek bir kamp kurmuşlar. Che subaylarıyla durum değerlendirmesi yapıyor. Önlerinde güçlü bir düşman cephesi olduğunu ve birkaç düşman birliğinin de arkalarından geldiğini biliyorlar. Yani, özetle, buradan en kısa zamanda ayrılmaları gerekiyor. Keşif kollarının gönderildiği güney yönünde sadece aşılması imkânsız bataklıklar var, sonra deniz. Kuzey yönündeki arazi çırçıplak, açık ve sürekli düşman denetiminde, buna ek olarak yörede, bir saldırı halinde ordunun işini kolaylayacak büyük anayollar var. Üstelik, böyle bir geri dönüş en azından birkaç günlük zaman kaybına neden olacaktır. Son çare, düşman cephesini neye mal olursa olsun, delip geçmek. Che bu son çareye başvuracak.

Üç kişi gece yarısı öne yollanmıştır, teğmen Rogelio Acevedo, Wilfredo Aleaga (Willy diyorlar) ve köylü rehber, düşmanın kendilerini nerede beklediğini bilmeden, bata çıka, bir lagünden geçerek, yükleme iskelesini Baraguá şeker merkezine bağlayan demiryoluna doğru yürüyorlar. Çok yavaş ilerliyorlar, gürültü etmemeye büyük özen göstererek ve ikide bir, suyun dibinde yatan ağaç kütüklerine çarpıp sendeleyerek. Guilarte öksürüyor, Acevedo alçak sesle paylıyor onu. Birden, demiryolunun yüz elli metre uzağında bulunan askerler ateşe başlıyor. Keşif görevlileri, makinelinin mermileri altında sinerek, lagünün dibine doğru saklanıyor; tüm isyancı birliğin karşılarında olduğunu sanan Batistacılar ateşe havan toplarıyla devam ediyorlar.

Yarım saat sonra üç adam, Baraguá yönünden gelen bir vagon görüyorlar; vagon, her elli metrede bir, telgraf direklerinin önünde durarak, nöbet değişimi yapıyor. Keşif görevlileri, demiryolunun, lagünün kıyısını takip ettiğini fark ediyorlar. Vagon son kez durduğunda iskelenin ışıkları görünüyor uzaktan.

Guilarte:

– Bataklığa buradan giriliyor, diye anlatıyor.

Tekrar yola koyuluyorlar, lagünün bir mangrov ormanının örttüğü kıyısına ulaşıyorlar.

Rehber:

– Deniz burada başlıyor, diyor.

Acevedo batı yönünde yürüyor, çok zahmetli bir yürüyüşten sonra, iki yüz metre ileride nihayet ayaklarının altında sağlam sayılabilecek bir toprak hissediyor. Çevrede, askerlerin izi yok; birlik buradan geçebilir. Şimdi üç adamın yapacağı, sadece, arkalarında yolu tekrar bulabilmelerini sağlayacak işaretler bırakarak Che'ye bu bilgileri götürmek. Kampa dönüşlerinde, sabah saat 5'e doğru, o yönden gelmelerini beklemeyen nöbetçilerin açtığı ateşten canlarını zor kurtarıyorlar, ama kim oldukları anlaşılınca sevinç çığlıkları atılıyor; silah sesleri duyulunca çok daha kötü şeylerden korkmuşlardır. Üç adam, raporlarını verdikten ve onlar için saklanmış cılız tayınları yedikten sonra, Che, hemen ertesi gece bir yarma hareketini başlatacaklarını bildiriyor.

Önce, *Cabrerita* diye çağırdıkları Ruperto Cabrera'yı, Ciego de Avila'ya, Partido socialista popular'ın[1] yöneticilerine gönderiyor ve onlardan harekât için destek ve Escambray'deki değişik silahlı grupların –dövüşen sadece Fidelistler değildir– durumu hakkında bilgi istiyor. Che bu gruplar arasında ciddi anlaşmazlıklar olduğu inancında. Saat 17.00'de, birlik yola çıkıyor, öncü birliğinde bir bazuka var. Ernesto adamlarına son uyarıları yapıyor:

– Kesinlikle gürültü yok, tek kelime konuşulmayacak, üzerinizdeki parlak şeyleri yok edin.

Barbudolar, diz boyu yapışkan çamurda yürürken, silahlarıyla fişekleri de ıslatmamak için dikkat etmek zorunda kalacaklar. İğrenç kokuları mümkün olduğunca az duymak için ağızlarından nefes alıyorlar:

Lagünün sağında küçük bir tepe gören Willy:

– Tam onların nişan çizgisindeyiz, diye heyecanla haber veriyor.

O anda düşman silahları patlıyor. Che, yanında yürüyen Willy'ye, atışların, yoğunluk ve yönü açısından, dünkü atışlara benzeyip benzemediğini soruyor; evet cevabı üzerine, Ocho, bir gün önce keşif kolunun yürüdüğü yerden yoluna devam ediyor.

[1] Sosyalist Halk Partisi. (Yay.)

O akşam, 2 Ekim Perşembe akşamı saat 23.00'te Che, demiryolunun yanında, adamlarının lagünün karşı kıyısına geçişini denetliyor.

Su, bazılarının boyunu geçiyor, kimi çenesine kadar denizin içinde, ama geçiyorlar. 3 Ekim Cuma sabahı birlik kurtulmuştur. Kuşkusuz, henüz kuru toprağa ayak basmış değiller, batak arazi göz alabildiğine uzanıyor önlerinde. Yürüyüş, Barbudoları düşmandan saklayan *macio*'lar, dev katırtırnakları arasında sürdürülüyor.

Yedi kilometre sonra, gün doğmadan, birlik, La Laguna fincasına, şeker merkezine ait barakaların birkaç kilometre güneybatısına ulaşıyor. Orada birisini, bir kasabı yakalıyorlar, ona, iki gün süreyle gerillalara rehberlik ederse, ailesine hiç kimsenin dokunmayacağını söylüyorlar, söz veriyorlar.

Joel Iglesias o günü anımsarken şöyle diyecek:

– Herhalde kadın, kocasından kurtulmak istiyordu, çünkü çok geçmeden bizi aramaya çıkan iki B-26'nın homurtusunu duyduk.

Uçaklar, savaşçıları bir kez daha sineklerin kaynaştığı bir lagüne girmek zorunda bırakıyor, bir kez daha ustura gibi keskin yapraklı bitkiler yollarını kesiyor. Kısacık bir molaya bile fırsat yok.

5 Ekim Pazar günü sabahın dördünde Che nihayet adamlarına bir soluk alma hakkı tanıyor. El Colmenar lagünü kıyısında kamp kuruyorlar. Ama çok geçmeden tufan gibi bir yağmur bahtsız gerillaların üzerine iniyor. Cabrerita'nın, yanında PSP'nin Ciego de Avila'dan gönderdiği rehberle kampa ulaşması ümitleri tazeliyor, ama ne yazık ki rehberlik görevi gene Cabrerita'ya kalacak, rehber hastalanıyor çünkü.

Che günlüğüne şu hüzünlü satırları yazıyor:

"Birlik artık tüm gücünü tüketmiş durumda. Yılgın, ümitsiz, açlıktan avurtları çökmüş, ayakları kan içinde ve öylesine şişmiş, hırpalanmış ki pabuç niyetine ayaklarında sürükledikleri şeylere girmiyor. Her an yıkılıverecekler sanki. Sadece gözlerinde, hüzün ve ümitsizliğin içinde parıldayan küçük, zayıf bir ışık var hâlâ. Birlikte yürürken, dudaklarına sıcak bir şey sunabil-

mek için damarlarımı kesip açmak gibi çılgın bir arzuya kapıldım; yemeden, uyumadan yürüdükleri üç gün boyunca bir kaşık sıcak çorbanın geçmediği dudaklarına. Boğazımı düğümleyen acı ara verdiğinde onlarla konuşuyorum. Bu insanüstü Kübalılar kuşağına seslenen inançlı sözler, cömert ruhlarına yeniden hayat veriyor, yorgun bedenler ağır torbaların, silahların, mermilerin yükü altında sendeleyerek ayağa kalkıyor."

Koşullar, Che'nin sağlığı için de uygun değil. Doktor de la O yürüyüşü anlatıyor:

– Inanılmayacak kadar güçlü bir iradesi vardı, astımına bile söz geçiriyordu. Hastalığına yenilmesi için, krizin çok ağır olması gerekti. Astımlıların hepsinin ortak yazgısı olan, soluksuz kalma korkusunu yenebiliyordu... Araştırmayı seviyordu, istese, ünlü bir bilim adamı, bir hoca olabilirdi, o, asker olmayı yeğledi. Yorulmak bilmeyen bir okuma tutkunuydu, mola verildiğinde bizler yorgun, bitkin, hemen uyumak için gözlerimizi kaparken o kitabını açıyordu.

Hayatta kalabilmiş yüz yirmi kadar savaşçı... Açlıktan kıvranan Barbudolar, bir inek bulup kestikleri zaman, doğru dürüst pişmesini bekleyemeden yiyorlar. İki çocuk, ellerinde bir çanak balla kampa geliyor; Che'nin sorularına, bir Barbudonun balı ısmarladığı cevabını veriyorlar. Ernesto, adamı, Morena adındaki gerillayı yanına çağırıyor:

– Sen ölüme mahkûm oldun. Düşmanın açacağı ilk ateşte kurşuna dizileceksin.

Şans, Morena'dan yanadır, hiç silah sesi duyulmuyor; köylüler ihanet etmemiştir.

Ocho'nun artık güvende olduğuna inandığı 6 Ekimde, küçük Janice kasırgası Camagüey bölgesini altüst ediyor ve Las Villas eyaletine ulaşmak için geçilmesi gereken rio Jatibonico'nun taşmasına neden oluyor. Irmak yakınında yaşayan aileler alelacele evlerini terk edip kaçıyorlar. Che, bir kez daha, askerlerine, bütün bu olanların olumlu yanlarını göstermeye çalışıyor, onlara, kasırganın 'askerleri kışlalarına hapsettiğini' söylüyor. Akşam olunca, rehber Flores Guttierez, Moron'da, Trocha de Júcaro'nun durumunu görmek için çevreyi keşfe çıkıyor. Trocha de Júcaro, 1875'in Ocak ayında General Maximo Gomez'in Mambise'lerinin, İspanyol birliklerinin karşısında,

göğüs göğüse savaşarak üne kavuştukları tarihi geçit. Che'nin kaygıları haklı çıkmıyor, asker dolu trenlerin geçişine rağmen çevrede özel bir koruma yok.

Birlik, 9 Ekim akşamı, kuzeydoğu yönünde, Dos Hermanas'a kadar demiryolunu takip ederek yürüyor. Sabahın ikisinde tufan gibi bir yağmur iniyor, ama yağmur savaşçıların, ünlü Trocha de Júcaro'yu tek askerle karşılamadan rahatça geçmelerine engel olmuyor. Che'nin, Ciego de Avila'ya göndermiş olduğu Flores Guttierez, birliğe dönüşünde, komutanı, kocaman kutuların kendisini beklediği bir fincaya götürüyor. Kutular, Che'nin ısmarladığı çeşitli malzeme ve özellikle de ilaçla dolu. Ernesto, Avila'dakilerin gönderdiği, yöre hakkında bilgiler içeren kâğıtlar ve Genelkurmaydan alınmış haritalar da bulunuyor.

– Sierra'dan çıktığımız zaman bu haritalar elimizde olsaydı, şimdi çoktan Escambray'a varmış olurduk, hem de rehbere gerek kalmadan, diyor Che.

M 26-7 Hareketinin Escambray eyaleti sorumlusu komutan Victor Bordon Machado'nun özel temsilcisi yüzbaşı Otten Mezano Melcon ve iki astsubay, kampa geliyorlar. Sierra dışındaki İsyancı Ordu'yla bu ilk buluşma Che'yi heyecanlandırıyor. Onlardan, Bordón Machado'nun, ağustos sonunda Castro'yla görüşmek için Sierra'ya gelmeyi planlamış olduğunu öğreniyor. Las Villas'daki M 26-7 yönetimiyle aralarındaki ortak noktaları görüşmek için. Daha ayrıntılı bir anlatımla, Accion y Sabotaje'nin şefi, *el comandante Diabolo* diye anılan Victor Paneque'yle ortak hedeflerini... Ama Che'nin düşündüğü gibi, devrimci örgütler arasında ilişkiler iyi değil. El Llano II Frente nacional unido de Escambray örgütü, Bordón'u, Santiago'ya gitmek üzere uçağa bineceği sırada tutuklayacak kadar ileri gitmiş; tutuklamanın gerekçesi, bu cüretkâr gidişin 'davalarına' zarar vereceği gibi çok gülünç bir iddia. Sonuç olarak, o gün, Che için heyecan dolu bir yirmi dört saat olacak, Camilo'yla La Dos'un uzak sayılmayacak bir yerde olduklarını da öğrenmiştir, bir sürü aksilik yüzünden on gün gecikmişler.

İsminden Bask olduğu anlaşılan ve arkadaşlarının *Cuco* diye çağırdığı rehberleri Armando Echemendia, Ocho'yu Tibisial Dağına, Janice'nin yerle bir ettiği La Teresa fincasına götürü-

yor. Che, önce oturup Fidel'e şöyle yazıyor: "Uçaklar bizi adım adım takip ediyor. Bize rio Jatibonico yolunu kapatmak için saldırmadan önce, kamp kurduğumuz dağları sürekli bombaladılar." Sonra Bordón'un temsilcilerinin anlattıklarını dinliyor. Bileğinde taşıdığı, Fidel'in armağanı siyah kol saatini gösteriyor onlara ve:

– Sierra'da komutanlığa getirilen ilk savaşçı ben oldum, diye anlatıyor. Ama kanımca bu hak, Raül Castro'nundu. *Granma*'dan adamlarıyla düzeni bozmadan karaya çıkan ve onları disiplin içinde tutan tek savaşçı oydu.

Sonra eğilerek, bölge haritasını yere yayıyor. Sorduğu, "Sizce Escambray'da üs olarak nereyi seçmeliyiz?" sorusuna yüzbaşı Otten Mezano, Collantes de Manicaragua bölgesini gösteriyor ve Che haritada işaretliyor. Orneno Rodriguez'i Las Villas sınırına kadar gönderiyor. Escambray kentlerinde ve dağlarda faaliyet gösteren örgüt şeflerine, 'Che'nin kendileriyle görüşmek istediğini' belirten bir mesaj yolluyor. Özellikle de Victor Bordón, dağların doğu yamaçlarında onu görmeye gelecektir.

Batı'dan gelmiş temsilcilerden aldığı tüm bilgiler onun tahminlerini ve düşüncelerini doğruluyor: Ortak düşmanla omuz omuza savaşabilmek için önce dava arkadaşları arasında barışı ve anlaşmayı sağlamak gerekiyor! Sonra, pişmekte olan et yemeği *asada* ona Arjantin'i hatırlatıyor birden ve yemek boyunca kaygılarını unutturuyor.

10 Ekim akşamüstü saat beşe doğru Escambray savaşçıları, rio Jatibonico'ya yönelik ordu denetiminde zayıf bir nokta aramak için ileri eşfe çıkıyorlar. Che, güneş doğmadan, yüksekten görülebilecek izler bırakarak düşman uçaklarını aldatmak amacıyla öncüleri atlarla ileri gönderiyor, birlik başka bir yoldan gidecek. Aralıksız, şakır şakır yağan yağmurda yürüyen Ocho, 11 Ekim sabahı on birde ırmağa çok yaklaşmıştır artık.

Düşmanın telefonlarını dinleyen isyancılar, El Jibaro'daki 34. Las Villas bölüğünün komutanı yüzbaşı Urbano Matos'un, Pozo Viejo yakınında bir fincada konaklayan 2. askeri bölgeden yüz kadar askerin komutanı teğmen Castellon'la yaptığı konuş-

mayı tespit etmişlerdir. Matos, teğmenden, Pozo Viejo'nun iki kilometre güneyindeki Crisis fincasına asker göndermesini istiyor. Ve ona, El Sigual çiftliğindeki dost bir mayoralden bir inek almasını da söylüyor. Böylece, düşmanın, Ocho'nu, nehir boyunda araziye yayılarak geçmeyi deneyeceğine inandığı anlaşılıyor.

Bu durumda yapılacak şey, geçiş için en uygun yeri seçmek. Hava Kuvvetlerinin makineli tüfek takırtıları, Che'nin kurnazlığının işe yaradığını gösteriyor. Bu hedef, kara ordusunu da oraya çekecek ve Che'nin birliğine, rio Jatibonico'yu geçmek ve Las Villas topraklarına girmek için gerekli zamanı kazandıracak. Akşam saat 22.30'da beş kilometrelik yürüyüşten sonra, El paso de Diez'de dev engel karşılarına çıkıyor, buraya Paso de la Ceiba deniyor, çevreye hükmeden ve isyancılara nirengi görevi yapan büyük ağaçtan dolayı. Eddy, deneyimli bir yüzücü, geçişi kolaylaştıracak iplerle önce karşıya geçiyor. Sular çok yüksek ve akıntı çok güçlü. Che, heyecanlı serüvende botlarını kaybediyor ama, herkes sağ salim karşıya geçiyor.

12 Ekim Pazar günü, sabaha karşı saat dörde doğru *Ciro Redondo*, Sanchti Spiritus Köyünden geçerek Las Villas eyaletine giriyor. Che, Fidel'e şöyle yazacak:

"Ordunun telefonlarını dinleyerek edindiğimiz bilgilere göre, onlar bizim Jatibonico'ya ulaşmak için iki mil (12 km.) yolu yürüyebileceğimize inanmamışlar. Gerçekten de, bu yolu korunabileceğimiz bir tepeye ulaşana kadar, ırmağı yüzerek, silahların ıslanmasını göze alarak, fazladan bir mil yürüyerek, hep geceleri yaptık. Jatibonico'yu aşmak, karanlıklardan gün ışığına çıkmak gibi bir şeydi. Ramiro (Valdès) bunun, aydınlığı bir anda getiren elektrik düğmesi olduğunu söyledi ki, benzetme doğrudur. Ama bir gün öncesinden, dağlar, ufukta, hemen oraya ulaşmak için içimizde çılgınca arzular uyandıran bir mavilikle aydınlanmaya başlamıştı."

Başarı, büyüklüğüne yaraşır bir şölenle, bir dana, bir domuz ve iki yüz elli kilo peynirle kutlanıyor. Bir B-26 yakındaki bir otlağa altı bomba atmak için tam bu ânı seçiyor. Düşman aldatıldığını ve Ocho'nun engeli aştığını anlamış olmalı.

Ne var ki Guevara'nın adamları, çok geçmeden, özledikleri savaş alanına, gerilla sanatındaki ustalıklarını gösterebilecekleri

dağa ulaşacaklar. Artık, gündüzlere, vücutlarına yapışmış sülüklerle başladıkları, geceleri uyku tulumlarına suların dolduğu o uğursuz topraklar artlarında kalmıştır. O cehennemden farksız kırk günden sonra *Ciro Rodendo*, nihayet, sağlam bir toprakta, onları uçakların gözlerinden saklayan ormanlar ve hurma ağaçları arasında yürüyor.

Guevara'nın adamlarının, Escambray Dağlarına varmak için, aşmaları gereken son bir engel var, ülkenin en geniş akarsularından biri olan rio Zaza'dır bu. Bu zor iş, 13 Ekim Pazartesi günü, düşmanın genelde sadece köprüleri denetlemesi sayesinde, arızasızca başarılıyor. Birlikteki eski bir Kore savaşçısını, Amerikalı Herman Mark'ı arkalarında bırakmak zorunda kalıyorlar, Herman onlarla yola devam edebilecek durumda değil, şüphe uyandırmadan, bir sivil olarak tedavisini isteyecek.

14 Ekim Salı günü, rehberler (nöbetleşe görev yapan iki yeni rehber) güneybatı yönünde yol göstermeyi sürdürüyorlar. Öğlene doğru, gökteki bir homurtu, bir düşman uçağını haber veriyor, Barbudolar atları saklayacak kadar zamanı zor buluyorlar. Ertesi gece, öncüler, Directorio estudiantil revolucionario 13 di Marzo[1] örgütünden on, on iki genç adama rastlıyor, komutanları Faure Chomón için Escambray'dan başlayarak arazide kolluk görevi yapıyorlar. Guevara'nın savaşçılarına, ordunun çok sıkı denetlediği Sancti Spiritus-Trinidad yolunun tehlikeli olacağını söylüyorlar. Kısa bir mola sırasında campesinoların isyancılara çok sayıda hayvan armağan etmesiyle, aralarındaki açık dayanışmanın tadını çıkarma imkânı buluyorlar, birlikteki hayvanlar altmışı bulmuştur. Che de Chomón'un adamlarına bu özel posta aracılığıyla bir koli yolluyor: Berelenmiş ve mantar istilasına uğramış ayaklar için ilaç. Ek olarak giysiler ve çorap.

15 Ekimi 16 Ekime bağlayan gece, birlik, yoluna, iki düşman kolluk birliği arasından geçerek, açık arazide, tam bir sessizlik içinde yürüyerek devam ediyor. Sonra El Obispo'ya doğru yürüyüşünü hızlandırıyor; El Obispo, Batista'nın kalesi Santa Clara'ya saldırmak için gidecekleri küçük yarımada. Yorgunluk kendini gitgide daha çok hissettiriyor, uyku ihtiyacı kurşun gibi çöküyor üzerlerine. Sonra bir köylünün ikram ettiği üç bi-

[1] 13 Mart Devrimci Öğrenciler Birliği. (Yay.)

don dolusu süt, savaşçılara, yokuşları çıkmak için gerekli gücü kazandırıyor.

Joel Iglesias:

– Bu dağlık bölgenin doğası bize güven verdi, diye anlatacak, bize Maestra'yı hatırlattı. Öylesine ki, yorgunluğa rağmen, birliği gerçek bir coşku sardı, bazılarımız ulusal marşı söylemeye başladı.

Che ve doktor de la O, Sierrito kasabasında, çeşitli mallarla dolu bir dükkânda alışveriş yapıyorlar, dükkâncı onlara Domecq konyağı armağan ediyor. Önleri sıra yolu açan Directorio grubuyla, Ocho katırların açtığı yollardan geçerek tepelerinde yaşayan yırtıcı kuşların, atmacaların adıyla los Gavinales diye anılan dağa ulaşıyor. Küçük bir kahveye girdiklerinde, tırmanış hedefe varmış oluyor: eski Sanctis Spiritus hidroelektrik santralının yıkıntılarının hâlâ durduğu Planta Cantú burası. Yer Mesa'dan daha az vahşi, daha az haşin, ama ona benziyor. Cantú da dağın dik yamacıyla korunmuş, dibi görünmeyen bir vadinin içinde. Che gülümsüyor, beğenmiştir.

Yüz yirmi kilometrelik zorlu bir yürüyüşten, hem de durup dinlenmeksizin yapılmış bir yürüyüşten sonra, şef, savaşçılarına:

– Haydi suya! diyor.

Barbudolar, tekrar söyletmeden Cayajama'nın soğuk sularına atıyorlar kendilerini ve çocuklar gibi eğleniyorlar. Kamp az sonra kurulmuştur, çevredeki campesinolar, merakla ve *commandante* Che Guevara'yı tanımanın ve elini sıkmanın guruyla kampı dolduruyor. Adanın bir ucundan öbür ucuna yayılan Che efsanesi, Escambray'a da gelmiştir. Böylece, en yakın komşu José Rafael Salabarria, ona şekersiz kahve getiriyor, Che kahvesini böyle içtiği için. Çok geçmeden, elinde ipini tuttuğu bir inekle geri geliyor, bir hoş geldin armağanı bu.

Pirinç, kırmızı fasulye, et ve tavukla hazırlanmış gerçek bir şölenle kutlanıyor *Ciro Rodendo*'nun oradan geçişi. İneği ve süt domuzlarını kızartan alevin ateşleri atmacaların serin ve berrak göğüne yükselirken, yüreklerdeki mutluluk ve ümit ateşine karışıyor. İşgal, burada sona eriyor, bir büyük şölen sofrasıyla, halkın masallarında olduğu gibi.

Bölüm XX

CAMİLO'YLA SAVAŞ OYUNUNDA

Guevara'nın savaşçıları, Escambray Dağlarında, kendi dünyalarının izlerini bulmakta gecikmiyor, buradaki gujirolar, Sierra Maestra'dakilere, kardeşleriymiş gibi benziyor: işbirliğine, yardımlaşmaya ve bazıları hemen savaşmaya hazır. Bu bölgede, M 26-7'nin savaşçıları Pampillo adıyla tanınan Sebastian Viciendo Perez ve Sindo Naranjo ve bazen, gerektiğinde Directorio 13 de, Marzo'nun grupları da destek veriyor. Yakınlarındaki Santa Rosa finca'sında üslenmiş olan, yüzbaşı Roberto Sori Hernandez komutasındaki II Frente del Escambray adlı birlik de M 26-7 örgütü içindedir.

Che, ileride, İsyancı Ordunun gerçekleştirdiği toplumsal yeniliklerden söz ettiği bir nutukta şöyle diyecektir:

"Las Villas'a geldiğimizde, daha okul bile açmadan, hükümetimizin ilk icraatı, tarım reformunun başlangıcı niteliğinde bir kararname çıkararak, Devrim, tüm olasılıkları teker teker ele alıncaya kadar, küçük toprak sahiplerinin vergiden muaf tutulmasını sağlamak oldu. Böylece, diyebiliriz ki, tarım reformu İsyancı Ordunun düşmana doğrulttuğu süngü ucuydu. Bu, demagojik bir manevra değildi. Devrim'in bir yıl ve sekiz aylık süresinde, isyancı yönetimle köylü kalabalıkları arasındaki karşılıklı etkileşim o kadar güçlü oldu ki, bu etki çok defa Devrim'i, hiç düşünmemiş olduğu şeyleri yapmaya sevk etti. Bunlar bizim buluşlarımız değildi, köylünün isteği ve iradesiydi."

Adamları dinlenirken, Che, Pampillo'yla buluşmuştur. Kampa gelen komutan, M 26-7 ile *el Secundo Frente* arasındaki sorunları anlatıyor ve ona, II F.'nin iki savaşçısını öldürme suçundan yargı önüne çıkacağını söylüyor. Sonra örgütlerinin co-

mandancia'sının bulunduğu Dos Arroyos'a kadar kendisine eşlik eden Directoire'ın temsilcilerini selamlayarak ayrılıyor.

Aynı akşam Che, yüzbaşı Sori Hernandez'le buluşuyor.

Joel Iglesias, o günü anarken:

– Ama kaynak tutmadı, diye anlatıyor. Herkes kendi köşesinde kaldı.

M 26'nin komutanı, varlığının, buradaki insanları rahatsız ettiğini anlamıştır. Zaten, Escambray kuzeydoğu bölgesi şefleri Eloy Gutierrez Menoyo ve Jesus Carrera tarafından imzalanmış bir bildiri, bu şeflerin kendi özgür bölgeleri saydıkları bu topraklara yabancı örgütlerin girmesini yasaklamıştır.

Che, o bir haftayı, tüm çekiciliğini ve iradesini kullanarak, Fidel'in kendisine emanet ettiği görevi, hepsi Batista karşıtı olduğu halde her biri kendi köşesinde savaşan yerel liderleri birleştirme görevini yerine getirmek için çalışmakla geçiriyor. Bu amaçla, Directoire'ın komutanları Eloy Gutierrez Menoyo ve Faure Chomón Mediavina'yla, aynı anda Organizacion autentica örgütünün temsilcileriyle ve Parti socialiste populaire'den Felix Torrès'le (bir anlamda Komünist partisiyle) görüşüyor. Bütün bu insanları Devrimci Ordunun gelecekteki tek ve ortak üssünde bir arada görmek istiyor.

Che böylece toplumsal sınıflarını oluştururken, Sierra'da kötü sonuçlanabilecek bir olay gelişmektedir. Büyükelçi Earl Smith Washington'a iki Amerikalının kaybolduğu haberini iletiyor. Devlet Bakanlığı sözcüsü Lincoln White, devrimcileri suçluyor. Gerçekte, Birleşik Devletler uyruklu iki kişi, onlar gibi Texaco Petrol şirketlerinde çalışan yedi Kübalıyla birlikte, isyancıların, hükümet güçlerine karşı hazırladığı bir tuzak sırasında ele geçirilmiştir. Fidelistler, tuzağın öğrenilmesine engel olmak için onları salıvermeden önce bir süre güvenli bir yerde tutmuşlardı. Ekim sonunda Fidel, sert bir nutukla topu Lincoln White'a atarak, politika oyunlarını çok iyi bildiğini gösteriyor bir kez daha. Ve bir kez daha, işin alevlenmesini ve Amerikan ordusunun kendisini düşmanlarından kurtarmasını bekleyen Batista, ümitlerinin boşa çıktığını görüyor.

21 Ekim akşamı Che, Faure Chomón'un Dos Arroyos'da, dağlar arasındaki kampında bazı hesaplar yapıyor:

"El Jiboro'dan çıkışımızdan bu yana elli bir gün geçti. Kırk bir kez kamp kurduk ve on beş kez yemek yedik. Geri kalan zamanda, kahveyle, eğer bulabilmişsek, sütle yetinmek gerekti. Mısır galetası, şekerkamışı ve en çok da meyve oldu yediklerimiz."

Barbudolar kendine gelmiştir ama sıkılıyorlar. Harekete ihtiyaçları var. Bu ihtiyaçları 26 Ekim günü, Guinia de Miranda kışlasına yapılan baskınla karşılanacak; kışla, doruklarında atmacaların uçtuğu küçük sıradağın vadisinde. Adamlarına ustalığını kaybetmediğini göstermek için Che, bazuka omzunda ilerliyor. Roketi fırlatıyor, bir duvar çökerken, askerin morali de birlikte çöküyor, çok geçmeden teslim oluyorlar.

Ocho, Los Gavilanes'deki kamptan vazgeçmeden, aşağı iniyor –hep dağlarda kalarak– El Caballete de la Casa denilen bir yerde konaklıyor. Sonra, daha da aşağıda Guinia de Miranda'ya oldukça yakın bir yerde, El Pedrero'da. Che işte burada, farklı devrimci grupların liderlerini barış anlaşması imzalatmak için bir araya getiriyor.

Söze başlarken, hepsini uyarmak istiyor:

– Bizde eşkıyalık yok! Bu, bizde idam demektir, ya da ordudan ihraç!

Bu sözler toplantıda soğuk bir rüzgâr estiriyor, çünkü öbür gruplarda, kendi birliğindeki gibi bir disiplin kesinlikle yok.

Orada, Santa-Clara'daki M 26-7'nin eski yöneticisi güzel sarışın Aleida March'la tanışıyor; March, polisçe aranmaktayken, kırsal kesimde örgüte katılmıştır. Che, Revolución'a, sosyal bilimlere, eğitime, diyalektiğe âşık olduğu kadar ilk andan itibaren kendisine de tutkuyla bağlanmış olan genç kızı, yanında kalarak hayatını tehlikeye atmaması için ikna etmeye çalışıyor. Aralarında bir yıldırım aşkı olduğu söylenemez: Birlikte yaşamaya karar vermeden önce, birbirlerinin fikirlerini, düşüncelerini, inançlarını keşfedecekler. Devrim savaşının olağanüstü coşkusu içinde karşılaştıklarından, Che, onun da kendisi gibi her şeyi serinkanlılıkla değerlendirdiğine inanmak istiyor önce.

Che'nin, bir 'antimaşist'[1] olarak, Devrim tarihinin yapı taşları olan kadınlara büyük saygısı vardır: Célia, Haydée, Vilam ve birçoğu yakalanmış ve öldürülmüş olan daha niceleri. Günlük defterine şöyle yazıyor: "Kadının, devrim sürecinde çok büyük ve önemli yeri var. En zor işleri başarıyor, erkekle yan yana dövüşüyor. Ben, bazılarının söylediği gibi, birliğin içinde seksle ilgili sürtüşmeler olduğuna asla inanmıyorum. Savaşın çok zor hayat şartlarında kadın, kadın olmanın nitelikleriyle yardımcı olurken, eşit düzeyde çalışabiliyor. Fizik olarak erkekten güçsüz olsa da onun kadar dayanıklı. Bir Devrim hareketinin başarıyla sonuçlanabilmesi için vazgeçilmez olan çok önemli bir görevi, muhtelif savaşçı gruplar, özellikle de düşman topraklarında olanlarla ilişkiyi sağlamak görevini onlar üstlenmiştir. Devrimin başarısı ya da iflası, haberlerin, mesajların, paraların iletilebilmesine bağlıdır. Ve bir baskı yapıldığında, bu baskı çok güçlü bile olsa, kadın daha iyi dayanıyor. Bu özellikle de onun artılarından biri. Kadın her zaman erkekten çok daha özgürce hareket edebiliyor, daha az dikkat çekiyor ve düşman askerini daha az ürkütüyor.

"Üstelik, yemek pişirmekteki ustalığıyla kamptaki adamların günlük hayatına tat veriyor. Basit bir dikiş makinesiyle harikalar yaratıyor. Ve belki de en önemlisi, hastabakıcı, hemşire hatta hekim olması! Silah arkadaşlarınınkinden çok, çok daha büyük bir şefkatle! Şefkat ve sevgi, ah! yaralı, ya da hasta olduğumuzda ne kadar muhtacız buna! Ben, Sierra Maestra'da, işte bu nedenle, beraber olmaktan mutlu olanların birlikte yaşamalarına izin verdim."

Ve Che, püritanizmi geride bırakıyor:

"Hiç kimse erkeğin, ömrünün sonuna kadar aynı kadınla yaşamak zorunda olduğunu söyleyemez. İnsan, kendi kendini böylece sınırlayan tek hayvandır. Zaten, gerçekte, bu yasağı hep delmiştir, kâh gizleyerek, kâh açıkça. Bizler, bu konularda çok da aşırıya kaçmamayı prensip edindik. Bu konu etrafında koparılan fırtınalarda toplumsal bağnazlığın payı büyük: Gerçek şu ki, herkesin hayatı herkesçe bilinseydi, karşısındakine ilk taşı kimin atacağı belli olmazdı."

[1] Erkek egemenliğini reddeden. (Çev.)

Sevgisiyle Ernesto'nun kalbinde hep yaşayacak olan, Maestra'dan yola çıkan Devrim, doludizgin ilerliyor. Artık adanın bir ucundan ötekine, batıdaki Cabo de San Antonio'dan, doğu ucuna, on iki bin elli kilometre uzaktaki Punta del Quemado'ya at koşturuyor. Fidelistlerce kazanılmış bir başka başarıyla: 3 Kasımda M 26-7 başkanlık seçimlerini sabote etmiştir; katılım oranı Castrocuların etkisiyle yüzde 30, kırsal kesimde yüzde 10'un altındadır.

Havana'da, Fulgencio Batista ateş püskürüyor. Hava Kuvvetlerine, en kısa zamanda işi bitirmelerini emrediyor: Bu 'kâfirlerin' vakit kaybedilmeden yok edilmesi gerekiyor. Gerillalar, bugüne kadar hiç olmadığı biçimde saklambaç oynuyor uçaklarla. Ama, göğün başlarına inmesinden korksalar bile, hâlâ ve asla vazgeçmeden kara savaşlarını sürdürüyorlar.

Bıkmadan, usanmadan, insana olan güveni, insana olan sevgisiyle Che, Devrim'i anlatıyor:

– Şimdi artık anladınız, diyor, bize katılın, gelin, birlikte özgürlüğe koşalım.

Yörenin küçük burjuvalarıyla karşılaştığında, kendini daha az rahat hissediyor. Özellikle de bir tüccarın evindeki bir akşam yemeğinde, ev sahibi, bölgeyi geliştirmek için gerekli olanakların eksikliğinden yakınınca Che dayanamıyor:

– O halde bir banka soyun! diyor ve bu sözler buz gibi bir rüzgâr estiriyor salonda.

Yeni bir savaş okulu daha açacaktır. El Hombrito, Mesa ve Minas del Frio'dan sonra dördüncü –atmaca yuvası los Gavinales'de, Pedreto anlaşmasının imzalanmasından sonra kalabalık gruplar halinde gelen yeni gerillaların eğitimi için. Aynı temel kurallar burada da geçerli: disiplin, örgütlenme, silah arkadaşlarına ve aynı zamanda düşmana saygı. Ve her şeyin başında, vazgeçilmez tutkusu, ünlü eşitlik ilkesi.

Akşam, dersten sonra, köylülerle konuşuyor. Onları dinliyor, yokluyor, açıklıyor:

– Tarım reformu ilerliyor, biz de onunla birlikte ilerliyoruz. Tarım reformu Devrim için, 'Attila'nın, bastığı yeri ezip geçen atı'dır.

Fidel Castro'nun yerinde olsa, ünlü manifestoya, tarım reformunu ve 'niçin'lerini de alırdı, hep böyle düşünüyor. Ve İn-

ka'ların Pachamama'sını, 'hepimizin sonsuz saygı duymamız gereken, besleyen, yaşatan toprak ana'yı bir kez daha hatırlıyor. Köylülerin artık toprak sahiplerini zenginleştirmek için çalışmayacaklarını düşünmek ona coşku veriyor, Havana'da Tarım Bakanlığının telefonları çalıyor durmadan: *latifundista*'lar ücretlerini alamadıklarından yakınmaya başlamışlardır. Rejimin temelleri sarsılıyor, ama Batista güvenini kaybetmemiştir: İsyancılar asla Santa Clara'dan öteye geçemeyecekler!

Bu sırada Devrim, adada yayılıyor. Che'ye paralel olarak ilerleyen Camilo, adamlarının bir bölümüyle Ciego de Avila'nın ötesinde Centrale yolu üzerinde yürüyor. Centrale, Havana'yı Santiago'ya bağlayan ve adanın ekseni sayılan anayol, bu nedenle çok sıkı denetim altında; Gamilo, havaya ateş ederek dikkati üzerine çektikten sonra, hızla geri dönüyor ve Ciego de Avila su kemerini ele geçirmek amacıyla aksi yönde gözden kayboluyor. Peşine düşmüş olan ordu birliklerini Centrale'in öbür yanına, kuzeye, Che'nin harekât alanından uzağa çekmiştir, şimdi Ernesto'nun bulunduğu bölgeye geliyor gizlice. Kovboy şapkası ve yüzünden hiç eksik olmayan gülümsemesiyle, el Pedrero'da Che'nin kollarına düşüyor, tam zamanında... onun yanında ve Victor Bordon Machado'yla birlikte savaşmak için tam zamanında! Guevara'yla Cienfiegos, yan yana, her biri kendi hurma ağacının ardında, üsse saldıran piyadeyi geri püskürtmek için mevzi almıştır. Batista ordusu yenilgiye uğratıldıktan sonra Camilo cipine atlıyor, Che'yle Santa Clara'da buluşmak üzere sözleştikten sonra birliğine dönüyor. Santa Clara'da, Havana yolu üzerinde.

Fidel'in talimatıyla belediye başkanlığını üstlendiği Sancti Spiritus'ta Che, bir acemilik yapıyor, 'Alkollü içki ve piyango bileti satışını yasaklayan' bir bildiri yayımlıyor. Tüm kent ayağa kalkacaktır! İki tutkunun birden, *ron*'un ve piyango biletinin vaat ettiği büyük mutluluğun kaynaklarını aynı anda kurutmak için insanın Che gibi olması gerek. İçki içmeyen ve birini hiç hak etmediği halde bir anda başkalarından daha şanslı duruma getiren para oyunlarına düşman olan bir adam. Che, içki ve kumarın elinde oyuncak olmuş gencecik And'lı çocukları unutmamıştır; kendisine benzeyecek, eğitimli, sağlam ahlaklı, yeni bir insan –ama, çok fazla mükemmel bir yeni insan– hayal ediyor.

Ulusal Banka'nın başkanı Regino Boti'nin, gelecekte bir gün söyleyeceği gibi:

– Che, kendi kendini yontmuş bir pırlantadır.

Bildirisinin toplumda yarattığı tepki üzerine Che, geri adım atıyor.

Zaten belediye hizmetlerine vakit gelmemiştir, kurtuluş savaşı bitmemiştir henüz.

– Kentlerdeki çatışmalara yeni bir düzenleme getirmeliyiz, diyor Che. Bölgedeki milislere sabotaj eğitimi vermemiz gerek; bu silah kentlerde çok işimize yarayacak. Bundan böyle, anayolları, aşamalı olarak barikatlarla kapatacağız. Yüzbaşı Silva, Trinidad-Sancti Spiritus yolunu kıyı boyunca ve bütünüyle kapatacak, rio Tuinicu köprüsünü attığımızda Centrale yolda kullanılamaz duruma gelecek. Demiryolları birçok yerinden kesilecek ve Camilo Cienfuegos Kuzey'deki yolları bloke etmekle görevlendirilecek.

Fidel'in kendisinden beklediği gibi Che, tüm devrimci grupları 26 Temmuz Hareketi çatısı altında toplamak için çalışmalarını sürdürüyor ve örgütlerden, dar görüşlülüğü ve bağnazlığı bırakmalarını istiyor. Komutan Cubela Secades'le, Las Villas eyaletindeki Directoire'ın en üst sorumlusuyla imzaladığı anlaşma, Che'nin gözünde, kesin zaferin anahtarı olacaktır. Bu anlaşma kısaca şu kararları içeriyor:

"Zorbalığa karşı savaşta M 26-7 örgütüyle DR, arasında varılan görüş birliği, Las Villas halkına verilmiş bir garanti sayılmalıdır: İki örgütün, askeri alanda tek ve ortak güç olarak hareketini sağlayacak kesin bir işbirliğine gidilecek, iki örgütün ayrı ayrı denetiminde olan ve iletişimin, yiyecek ve silah takviyesinin sağlandığı yollar örgütlerce ortaklaşa kullanılacaktır.

M 26-7 ve DR, gençliğin katışıksız ideallerini temsil etmektedir; o gençlik ki, Küba başkaldırısının en ağır yükünü taşımakta, uğruna kanını akıtmaktadır. O olmasaydı ne Sierra Maestra, ne Sierra del Escambray olabilir, ne Moscada'da ünlü 26 Temmuz, ne de Başkanlık Sarayında 13 Mart yaşanabilirdi. Biz Vatan'a karşı görevlerimizin bilincindeyiz ve Frank Paòs ve José Echeverria'nın Devrim ilkeleri adına, tüm devrimcileri birleşmeye ve bu topraklarda zorbalıkla savaşan güçleri bulunan

tüm örgütleri, uğraşlarını Küba halkının davası yönünde birleştirerek, bu çağrıya uymaya davet ediyoruz."

Büyük saldırının, 20 Aralık günü başlaması için karar alınmıştır. Ciro Rodendo ve Macéo birlikleri, Las Villas eyaletindeki parzitanların desteğiyle bir genel taarruz başlatacak. Camilo, kendi birliğiyle kuzeyde Vaguajay kenti çevresinde saldırıya geçecek. Artık küçük, kap kaç saldırılar, dağınık çatışmalar dönemi kapanıyor.

Ünlü kışla baskınından sonraki acımasız ceza uygulamaları yüzünden adı 'Moncada Kasabı'na çıkan albay Del Río Chavianio, birliklerini, savaşın kaderinin belli olacağı Santa Clara çevresinde topluyor. İsyancılar adım adım albayın peşinde, artçılara rahat vermiyorlar. Yolları üstündeki kentler, sinekler gibi düşüyor, kısa dalga yayın yapan vericiler de savaş ganimeti olarak 'millileştiriliyor'. 4 Aralıkta Che, kısa bir barış döneminden yararlanarak yeni bir radyoyu deniyor, CR 8, *Radio columna rebelde numero ocho.*[1] Yeni radyo, Fidel'le konuşabilmesine ve ondan, işlerin orada da hızla geliştiğini öğrenmesine olanak sağlayacaktır. Bu arada fırsattan yararlanarak, kuşkusuz düşmanın dinlediği bu konuşmalarda Camilo'yla Ernesto, dinleyenleri aldatmaya yönelik blöfler de yapıyorlar:

– Daha çok tank gerekiyorsa, diyor Che, sana gönderebilirim, bizde fazlası var, o bildiğin koca karınlı, büyük tanklar.

– Yok, sağol, yeteri kadar var! Bana bak, lütfen çok hızlı yürüme, diyor Camilo. Santa Clara'yı senden önce almaya kararlıyım. Sonra ekliyor: Hep birden ateş edecek yedi bin tüfekle işi hemen halledeceğim.

Santa Clara'ya yapılacak nihai saldırıda Che, cesur yürekli çılgınlardan oluşan 'intihar timi'ne çok güveniyor. Vaquerito'nun komutasındaki bu birlik başlangıçta on beş gönüllüden oluşuyordu; içlerinden ikisi, köylü çocukları olan Alberto Castellanos ve Hugo del Río Guerra, bugün Havana'da yaşıyor ve Alberto Granado'nun yakın dostları. Bu vurucu tim gelecek günlerin çarpışmalarında çok önemli rol oynayacaktır.

[1] 8 numaralı isyancı birlik radyosu. (Yay.)

Aralık ayının 5'inden sonra, 'yuvarlak kasklılar' gitgide daha çok zorlanacak. Askeri harekâtın ipleri artık Fidelistlerin elinde. Halk tüm adada ayaklanıyor ve Barbudoları destekliyor. Hükümet güçlerinin üst kademelerinden pek çok subay Fidel'le el altından ilişki kurmuş durumda. Fidel, adanın öbür ucundaki Santiago'yu ele geçirmeye hazırlandığı sırada, bu subaylardan, başka bir cuntanın iktidarı Batista'dan almayı planladığı haberi geliyor. Sadece onun 'evet' demesi bekleniyor. Öneriye derhal 'No!' cevabı veren M 26-7 lideri için en korktuğu olasılık bu! Böyle bir pazarlık onun kesinlikle işine gelmez: bir kurdu kovup yerini alan öteki kurdu kafese sokamazsın! Ama, öte yandan, böylesi bir önerinin ifade ettiği gerçek de oldukça sevindirici: Ordudaki komutanlar başkanlarını terk etmeyi düşünebildiklerine göre, rüzgârın yönünün değiştiğini anlamış olmalılar.

Hükümet güçlerinin yeni bir proje, bir zırhlı tren projesi geliştirdiği söyleniyor. İçi asker dolu olacak tren, her seferinde dört yüz asker taşıyacak. Havana'daki partizanlardan haberi alan Che, düşünmeye başlıyor. Sonra çelik canavarın yapımında çalışan M 26-7'ye bağlı işçilerden yeni bilgiler alınıyor: Trenin, başında ve sonunda olmak üzere iki lokomotifi var, hedef Havana-Santa Clara arasındaki yolu en kısa zamanda alma. Katar, otomatik silahların ateş açacağı mazgal delikleri olan, tümüyle kapalı on dokuz vagondan oluşuyor. Makineliler vagonların çatılarına yerleştirilecek, kenarlarda tüfekçileri koruyacak barikatlar bulunacak. Batista'nın sadık adamları (sayıları çok azalmıştır) bunun, Devrim'i yok edecek kesin ve ölümcül silah olduğunu söylüyorlar.

Bölüm XXI

SANTA CLARA

El tren blindado tamamlanmayı beklerken Ocho, Flacon yakınında Sagua la Chica Irmağının üzerindeki köprüyü atma hazırlığındadır. Çok güçlü bir madeni iskeleti olan köprünün havaya uçurulması görevi Che'ye verilmiş. 15 Aralık sabahı bu işle görevlendirilen komando, Fomento'yu Placetas'a bağlayan yolun kenarında gizlenmiştir. Köprüyü denetleyen küçük garnizon etkisiz hale getirildikten sonra, Che, sigarasının izmariti dudakları arasında, yüzbaşı José Ramon Silva'nın dinamit lokumlarını yerleştirişine bakıyor. Birkaç dakika sonra, patlamayla evlerinden fırlayan Falconlular, doğan güneşin mutlu aydınlığında, parçalanmış köprüyü seyrediyor.

Havana'da bütün ümitler, raylarda yürütülecek ünlü kaleye bağlanmıştır. Hava Kuvvetleri isyanı bastırmada yetersiz kalıyor, üstelik, uçakların işi, halkın İsyancılar'a katılmasıyla daha da zorlaşıyor.

16 Aralık sabahı çok erken, yabancı şivesiyle konuşan bir ses, Fomento postane görevlisi Aòda Fernandez'den, kışla komutanı teğmen Inte Reynaldo Pérez Valencia'yi bağlamasını istiyor. Konuşan, teğmene teslim olmasını emreden Che'dir.

Batistacı subay:

— *No*! diye cevap veriyor sertçe.

Yüz yirmi adamının ortasında kışlanın kalın duvarlarıyla korunan Pérez Valencia, kendisini küçümseyen kırk kadar Barbudonun karşısında, çok güçlü olduğuna inanıyor. Bu kez de saldırıyı, olabilir bir takviyeye karşı yolu kapatmak görevini Bordón'a bırakmış olan Che yönetecek. İki rakibin birbirine zıt iki planı var: Che tüfek başına sadece kırk kadar mermisi oldu-

ğunu bildiği için, çatışmanın mümkün olduğunca çabuk bitmesini isterken, savunmadakilerin, yardım gelinceye kadar işi uzatmaya çalışacakları muhakkak. Ne var ki Pérez Valencia önemli bir durumu unutmuştur: halkın artık saldıranların tarafında olduğunu. Birkaç düzinesi sokağa dökülmüş, kimi barikatlar kurarak, kimi molotof kokteylleri atarak, Barbudoların yanında savaşa katılmıştır.

17 Aralıkta Hava Kuvvetleri de sahneye çıkıyor ve en büyük yanlışı yapıyor: sonuçta sivillerden on sekiz ölü var. Bekle-görcüler harekete geçiyor ve taraflarını seçiyorlar: Batista'dan kurtulma vakti gelmiştir! Che, durumu apaçık görüyor:

— Hava Kuvvetleri, *revientamanzana*'larıyla[1] bize ağır bir darbe indirmişti, piyadenin savaşa katılmasının tam zamanıydı. Bunu yapmadıysa sebebi, ruhsal bir çöküntüye girmesidir.

Kışla üzerindeki baskı sürüyor. Her yandan silah sesleri duyuluyor. Tamayo binanın terasına fırlıyor ve oradan içeriyi kurşun yağmuruna tutuyor. Bu arada intihar timi ileri atılıyor, adamlar açık birer hedef durumundalar. Birçok Barbudo oracıkta yığılıp kalıyor. Boynundan bir kurşun yiyen Joel Iglesias'ın çene kemiği parçalanmıştır. Ölmek üzere olduğunu anlayınca, Che'ye haber vermeleri için yalvarıyor, koşup geliyor Che ve doktora, ne olursa olsun onu kurtarmasını emrediyor. Barbudoların morali bozulmak üzere, artık çok çabuk hareket etmek gerek. Vaquerito kışlayı ateşe vermeyi öneriyor, ama bu çok zor, duvarlar çok kalın ve en ufak bir çatlak yok.

18 Aralık sabahı günün ilk ışıklarıyla Barbudolar sürünerek yaklaşıyor ve yeniden hücuma kalkıyorlar. Bu kez Pérez Valencia teslim oluyor: Yeni ölümlerin vicdan azabını yüklenmek istemiyor artık, üstelik beklediği yardımın gelmeyeceğini de anlamıştır. Bunun sebebi, strateji uzmanlarının, kışla saldırısının bir yem olduğuna ve asıl hedefin, onları bir tuzağa çekmek olduğuna inanmalarıdır. Che'nin, teslim olan kışlaya girdiğinde verdiği ilk emir şu oluyor:

— Doktorları çağırın, yaralılarla meşgul olsunlar.

Ganimet oldukça yüklü: iki cip, üç kamyon, bir havan topu, bir 30 kalibrelik makineli tüfek, yüz otuz sekiz tüfek, hafif makineliler ve dokuz bin mermi. Ek olarak on sekiz çift postal,

[1] 'Toptan yok etme' bombaları. (Çev.)

dört yazı makinesi ve bir çalar saat. Ve tüm Fomento halkına karşılık güvence olarak yüz kırk bir esir.

Ağır yaralarına rağmen, Che'nin 'ölümle oyun oynuyor' dediği Joel Iglesias kurtulacaktır. 18 yaşında, yüzbaşılığa terfi ediyor. Halk coşku içinde, sokaklarda bayram var. Barbudoların silah dağıtımında kalabalık yığılıyor. Güzel bir köylü kızı, Zobeida Rodriguez, bir tüfek almak için yaklaşıyor. Babasının av tüfeğiyle Directoire ordusunda çarpıştığı için, şimdi bir silaha hakkı olduğunu söylüyor. Che, böylece hayatını tehlikeye attığını ileri sürerek vazgeçirmek istiyor onu, kızın coşkulu cevabı gecikmiyor: 'Silah dövüşerek kazanılır, siz öyle dememiş miydiniz?' Che kıza bir Garand uzatıyor.

– *Esta bien, media naranja*! Çok güzel, bir portakalın yarısı!

Barbudolar için bayram kısa sürecek. Ancak birkaç kızı öpecek, birkaç yudum *ron* yuvarlayacak vakitleri var –ona da Che kızacak:

– Dövüşebilmek için ayık olmanız gerek, diyecektir.

22 Aralıkta Cabaiguán ve Guayos da ele geçiriliyor. Guayos on altı bin nüfuslu bir kent, tam girişte bir kışla var. Che gece karanlığında damdan dama atlarken düşüyor ve yaralanıyor: önce bir anten direği gözkapağını sıyırıyor, sonra dengesini kaybediyor ve kendini yerde buluyor, el bileği fena burkulmuştur. Astımını uyandırır korkusuyla doktorun önerdiği ağrı kesici iğneyi reddediyor:

– İki aspirin aldım, bir de mısır unu çöreği yedim mi bir şeyim kalmaz, şimdi geçer.

Kolu boynunda asılı, savaşa geri dönüyor. Ve sabahın ikisinde, kışlada nöbetçi subayın odasına giriyor:

– Artık emirleri ben veriyorum, diyor, savaşı biz kazandık.

Söyleyiş o kadar inandırıcı ki –Ernesto'nun ünü de öyle– teğmen silahını çıkarıp veriyor. Böylece Kızılhaç'a emanet edilecek esir sayısı doksana ulaşmış oluyor, 30 kalibrelik yedi makineli tüfek, hafif makineliler ve götürülecek bir yığın malzeme de çabası.

Başkaldırma sırası, yüz beş bin nüfusun büyük bölümüyle, Sancti Spiritus'da. Bir avuç savaşçı, Che'nin komandoları, bir-

kaç yüz askere tek başlarına saldırıyor; askerler, korkunç Ocho' nun öncüleri sandıkları komandoları görünce savaşı bırakıp kaçıyor. Düzenli olarak, kentin bombalanacağı duyuruluyor, ama ilk kez pilotlar emri uygulamayı reddediyor ve bombalarını denizin üstünde bırakıyorlar.

Radyoda duydukları bildirilerle aşırı öfkelenmiş olan kent halkı, hükümetle ve yöneticilerle uzaktan yakından ilişkisi olan her şeyi yakıp yıkmaya hazırlanıyor. Che kesinlikle onaylamadığı bu nihilist, bu yıkıcı gelişmeleri önlemek için tüm gücüyle uğraşıyor. Ama artık Devrim her yerde. Cabaiguan'ın teslim oluşundan iki saat sonra Guevara'nın savaşçıları Placetas'a doğru ilerliyor. Santa Clara'ya otuz altı kilometre uzaklıktaki yüz elli bin nüfuslu bu kent, adadaki iletişim ağlarının da merkezi. Barbudolar daha kente yaklaşırken, kışladaki askerler, yılgın ve güvensiz, silah bırakmaya hazır. Kuşatma kısa sürecek: Görünüşü kurtarmak için Batistacı subaylar teslim olmadan önce bir ateşkes istiyorlar. Kışlaya saldıranlar arasında, artık Devrim için savaşan Valencia Pérez de var, Fomento kışlasının eski subayı.

Kışlanın teslim olduğu haberiyle kiliselerin çanları da, coşkulu kutlamalara katılıyor. Sokaklarda halk haykırıyor.

– *Viva Cuba libre!*

Yüz elli dört asker teslim olmuştur; 'Devrim'in görkemli dalgası geçmişi silip götürüyor.

Zafere doymayan Fidelistler, Noel kutlaması olarak sekiz kilometre uzaktaki Remedios ve Caibarien'e birer yıldırım baskın hazırlıyorlar. Biri kent ve biri de balıkçı köyü olarak bu iki yerleşim yerinde iki yüz elli asker var. Las Villas eyaletindeki harekâtın başlangıcından bu yana ilk kez Che gündüz ortasında saldırıya girişiyor. Başlarında intihar timi, Guevara'nın savaşçıları düşmanı ezip geçiyor. Bir saldırı henüz sona ermek üzereyken Vaquerito ve adamları ikinci hedefe koşuyor.

Bu çılgınlıkla, inançla, bu hayatı hiçe sayma coşkusuyla dolu günlerde, zafer mutluluğuyla gücünün doruğa çıktığı bu günlerde Che hemen de hiç uyumamıştır. Cipinde biraz kestiriyor, üst üste kahve içiyor, matesini unutuyor. Gelip geçerken, tanımadığı ellerin uzattığı tavuk parçalarını, sosisleri, çörekleri yiyor. Bilanço inanılır gibi değil. On gün içinde, orduya, kırsal kesim korumalarına ve polise ait on iki karakol ele geçirilmiş,

yarım düzine garnizonu asker bırakıp kaçmış, sekiz yüzden fazla esir ve binden fazla silah ele geçirilmiştir. Havana'da başkan Batista, görünüşü kurtarmak için United Press Ajansına, Santa Clara'da isyancıların işini bitireceğini söylüyor.

Tarihi Santa Clara savaşına girmeden önce Che, kurmaylarını, gerçekte güvenilir kaç adamları olduğunu sormak için bir araya getiriyor. 'Durumu nasıl gördüğünü' ondan sonra anlatacak. Kurmaylar, üç yüz altmış dört savaşçıdan söz ediyorlar, yüz kadarı Directoire'dan ve elli de yedek var, onlar Libre'den. Başlangıcında altı savaşçıdan oluşan, Vaquerito'nun intihar timi mevcudu on misline çıkmıştır. Düşman askerlerinin mevcudu ise, ilk zırhlı trendekilerle birlikte, dört bine yakın.

Che, süratin, savaşın kaderini ve sonuçta Devrim'in geleceğini tayin edeceğini biliyor. Sonuç ne kadar çabuk alınırsa, Havana'nın takviye gönderme şansı da o kadar azalır, sonra o, halkın desteğinden de yararlanacaktır. Placetas otelinin –kentin adını taşıyan otelin– mavi duvarlı odasında biraz yalnız kalmak istiyor. Beynini zorlayarak, zırhlı birliklerin ve Hava Kuvvetlerinin müdahalesine fırsat vermeden Santa Clara'ya girmesini sağlayacak formülü arıyor. Sonra, sorunun çözümü için, İsyancı Ordu'nun topoğrafya servisi şefi, coğrafyacı Nuñez Jimenez'den[1] yardım istiyor. Sihirli geçidi bulmak ona düşüyor, çünkü belli başlı üç yoldan birini kullanmaları imkânsız. Büyüteçle saatler süren bir araştırmadan sonra Jimenez bir yol keşfediyor. Vallita'dan başlayan yol, kentin çevresini dolaşıyor, üniversite binalarının arkasından geçerek Santa Clara'nın öbür yanında sona eriyor; Üniversite, kent merkezindeki *Commandancia*'ya ulaşacakları zamana kadar Guevara ve savaşçılarının üssü olacaktır.

27 Aralık gece yarısından az önce, isyancı birlik toplanıyor. Aynı anda, Directoire'ın savaşçıları da, Santa Clara'nın otuz kilometre güneyindeki Manicaragua'da savaş düzenine girmektedir. Batista ordusunun klasik yöntemlerine Che, bir kez daha, gerillanın ona kazandırdığı uyum yeteneğiyle karşı koyacak; Fidel'in anlata anlata bitiremediği gibi, Che Guevara, gerilla yeteneğini bir sanat haline getirmiştir.

[1] Tarihçi ve koleksiyoncu olarak Havana'da yaşıyor. (Çev.)

Ocho, zırhlı birliklerin desteğindeki bir orduyla savaşıyor, ama bu onun, düşmanı önüne katıp, sürmesine engel olmuyor. Yaralı ve ölüler, hastaneleri, alelacele hazırlanmış mezarlıkları dolduruyor. Che bu savaşı şöyle anlatacaktır:

"Remedios'ta, çatışma sırasında uyuyakalmış olan adamlarımızdan birini azarladım. Bana, kendi kendine ateşlendiği için silahını elinden aldıklarını söyledi. Her zamanki sert tavrımla: 'Dövüşürken yeni bir tüfek kazanabilirdin,' dedim. Çok sonra, Santa Clara'da yaralıları dolaşarak hatır sorduğum sırada, ölmek üzere olan bir adam elimi tuttu, bana: 'Hatırladın mı, Komutan, dedi, Remedios'ta bana, kendime bir tüfek bulmamı söylemiştin, işte bak, kazandım o tüfeği...' Birkaç dakika sonra son nefesini verdi. Bizim ordumuz, böyle bir orduydu işte!"

Havana'da *vox populi*,[1] Barbudoların yaklaştığı haberini fısıldamaya başlamıştır bile. Yanı sıra, onların mertliklerinden, esirlere iyi davrandıklarından, işkence etmediklerinden, öldürmediklerinden söz ediliyor durmadan.

Dudaklarının arasında sigarı, bir duman bulutu içinde, cipinin direksiyonunda Che, Ocho'nun ortasında ilerliyor, yolu açmakla görevli Rogelio Acevedo'nun öncü öncüleriyle, 'kimsenin durduramadığı' intihar timi en önde. 28 Aralık sabahı saat ikide, öncüler, Santa Clara'nın çevre yoluna ulaşmıştır. Birliğin başındaki iki cip sadece iki süt kamyonuna rastlıyor ve birlik saat dört sıralarında Üniversite'nin arkasına ulaşıyor.

Ne var ki sütçülerden biri hükümet kuvvetlerine haber vermiş olmalı, çatışma beklenenden daha önce başlıyor. Silahlar, tan yeri ağarırken patlamaya başlıyor. Uçaklar çok geçmeden, Barbudoların görüldüğü dış mahalleleri bombalamaya başlıyor. Ama bu arada önemli bir şey daha oluyor: halk barikatlar kuruyor, böylece, Devrim'den yana savaşmaya kesin kararlı olduğunu gösteriyor.

28 Aralık akşamı Che, bu ilk savaş gününden alınacak dersleri tartışıyor: açık arazide tanklarla çatışmaya girilmeyecek. Hükümet güçlerinin edilgen taktiğinden yararlanarak, birlikler parçalanacak, birbirinden ayrılan ve yalnız kalan birliklerle tek

[1] Halkın Sesi. (Yay.)

tek savaşılacak. Otomobillerle, ev eşyasıyla yapılan barikatlar –her şeyle yapılabilir– tankların yolunu kestiği gibi, partizanlara ve Barbudolara siper görevi de yapmaktadır.

29 Aralık sabaha karşı Che'nin öngördüğü sızma taktiği isyancılara tüm kentte, karanlıktan da faydalanarak en uygun noktalarda mevzilenme imkânı sağlıyor. Komutan, bir konunun altını çiziyor:

– Gerilla, gece savaşçısıdır, gece avlanan hayvanlara özgü tüm duyarlılıklara sahip olması gerekir.

29 Aralık savaşın dönüm noktasıdır. Saldıranlar artık bir baskın savaşın şaşkınlığından yararlanamazlar: Batista ordusu toparlanır ve karşı saldırıya geçerse sayı üstünlüğü yasası egemen olur. Demek ki Che, neye mal olursa olsun, baskıyı sürdürecektir.

Uçaklar, barikatları bombalamak için nöbet değiştiriyor. Gençler, çocuklar, yaşlılar oradan oraya koşuşuyor, çatıların üzerinde çok sayıda sivil, makineli tüfeklerle delik deşik edilmiştir. Barbudolar son güçlerini harcıyorlar ve düşman mevzileri birer birer düşüyor; düşmana soluklanma fırsatı verilmiyor. Che bir süre sonra radyodan duyuracaktır:

– Dikkat, burası M 26-7 Hareketi İsyancı Ordu'nun 8. *Ciro Rodendo* birliği. Çok yayında Küba halkına ve özellikle Las Villas'lılara programımızı ilan edeceğiz. Santa Clara saldırısı zaferimizle sonuçlanacak.

Karşılık olarak Batista ordusunun kurmayları da Ernesto'nun öldüğü dedikodusunu yayıyor. Ertesi gün, 30 Aralıkta Che radyodan kendi sesiyle bu haberi yalanlayacaktır.

Ünlü çelik canavar yaklaşıyor. Haberciler, Santa Clara'ya doğru yola çıkarıldığını bildiriyor. Zırhlı trene karşı hazırlanan planın uygulanma vakti gelmiştir. Rayların sökületeği yerler önceden saptanmıştır; Barbudolar bu iş için Üniversite'nin buldozerlerini kullanıyorlar. Che anlatacaktır:

"30 Aralıkta Santa Clara merkeziyle zırhlı trenin haberleşme hattını kesmiştik. Capiro tepelerinden etraflarının sarıldığını görünce trendekiler raylarda yola devam ederek kurtulmayı deneyecekler. Ve sonra içindeki olağanüstü yükle birlikte tren, tahrip edilmiş, bozulmuş raylardan çıkacak, lokomotifle birkaç vagonu da devirecek. Sonra kıyasıya bir savaş başlayacak, adam-

larımız trene molotof kokteylleriyle saldıracak. Çok iyi korunmuş olan tren, sadece uzak mesafeden ve silahsız bir düşmanla savaşmak için düşünülmüştür; sömürgecilerin, Kuzey Batı Amerikalı Kızılderililere yaptıkları gibi. Ellerindeki alevli şişeleri atmak için trenin ta yakınına kadar sokulan adamlarımızın kuşattığı vagonlar, zırhın madeni plakaları sayesinde askerler için gerçek bir fırma dönüşecekti. Böyle de oldu! Çok geçmeden, yirmi iki vagonu dolduran askerler, topları ve tanksavar silahları ve bizim cephanemize oranla sayılamayacak kadar çok olan mermileriyle teslim oldular."

Chismosa'lar, Küba diliyle Molotof kokteylleri, zırhlı trenin hesabını görmüştür.

Aynı saatlerde, intihar timi, del Carmen parkında gerçek bir bunker olan *Jefatura provincial de policia*'ya[1] saldırmıştır. Çatışma çok kanlı ve acımasız. Öbür Barbudolar düşmanın kurşunlarından korunabilmek için iki büklüm, zikzaklar çizerek koşarken Vaquerito, başı dik, mağrur, saldırıyor. Yanında Tamayo haykırıyor:

— Vaquerito, yere yat, vurulacaksın!

Gözden kaybolduğu yönden silah seslerinin birden kesildiğini fark eden Tamayo, ona doğru sürünüyor ve onu buluyor, kanlar içinde, kafası parçalanmış. Birkaç dakika sonra Che, yüzbaşı Roberto Rodriguez Fernandez'i, ona taktıkları adıyla, Vaquerito'yu birliğinin en kahraman savaşçısı olarak son kez selamlıyor.

— Onu ancak yüz kişiyle yenebildiler.

İntihar timinin savaşçıları gözyaşları içinde, ama başarma hırslarını çılgınlığa dönüşmüş olarak saldırıyorlar. Birkaç dakika sonra, içlerinden biri Che'ye yaklaşıyor, esir aldıkları bir teğmeni misilleme olarak 'halledebileceklerini' fısıldıyor, Che cevap veriyor:

— Bizim de onlar gibi olduğumuzu mu sanıyorsun?

31 Aralıkta Che, zeytin yeşili pis, yırtık üniformasıyla saçı sakalı birbirine karışmış, kolu bir atkıyla boynunda asılı, yorgun, bitkin, ama tutkusunun verdiği güçle hâlâ ayakta duran bir

[1] Jandarma Karakolu. (Yay.)

asker. Emrediyor, çalışıyor, savaşıyor, birine moral veriyor, ötekinin nereye akacağını bilmeyen coşkusunu yönlendiriyor; bitmez, tükenmez bir gücü var sanki.

Otuzuncu yaşının bu son gününde, *provincial de policía*'nın[1] albayı Rojas'la barış yapmaya davet edilmiştir. İki taraf anlaşmaya varamadıkları için albay, sığınağına geri dönmüştür, ama askerlerinin, savaşa devam konusunda hiç de istekli olmadıklarını görünce aklın emrettiğini yapıyor: teslim oluyor. Sonra, dört yüz belki de daha fazla kaskli askerin yaptığı uzun bir kuyruk, yüz otuz devrim savaşçısının önünde silahlarını atarak, kışlayı terk ediyor; aynı anda, Acevedo'nun özgürlüğe kavuşturduğu siyasal tutuklular isyancıların kollarına atılıyor.

Makineliler susturana kadar uçaklar kenti yıkıp yerle bir etmeye devam edecek. Ama, süren tehlikeye rağmen halk çılgın gibi, sokaklarda. Görkemli bir havai fişek gösterisi, bir ümit yılı olan 1958'in yerini, iktidara gelecekleri 1959'un alışını kutluyor.

1 Ocakta, Gran Hötel'in onuncu katında ve özellikle Leoncido Vidal kışlasının, en az bin üç yüz askeri barındıran bölgenin bu en büyük askeri üssünün çevresinde hâlâ silahlar patlıyor. Che, yüzbaşı Nuñez Jimenez ve Rodriguez de la Vega'yı garnizona göndererek, teslim olmalarını istiyor. Radyo aracılığıyla Havana'yla ilişki sağlanmıştır. Uçakla Santo Domingo'ya kaçan Batista, ordularının sorumluluğunu albay Cantillo'ya bırakmış. Albay, böyle bir ültimatomu kabul edemeyeceği cevabını verdikten sonra 'kendi açısından, ordu komutanlığı görevini, lider Fidel Castro'nun talimatına uyarak üstlenmiş olduğunu' söylüyor. Derhal bilgilendirilen Fidel, kahkahayla gülüyor; Cantillo, kimse ona öneride bulunmadan, kendiliğinden karşı safa geçmiştir.

Kentte son birkaç noktadaki direnişi de kırdıktan sonra Che kışlaya koşuyor ve komutan Hernandez'e durumu açıklarken sözünü sakınmıyor:

– Komutan, palavrayla kaybedilecek zamanımız yok! Ya teslim olursunuz, ya da askerlerimle burada taş taş üstünde bırakmam. Pazarlık söz konusu değil, kent zaten elimizde!

Saatine bakıyor ve son sözünü söylüyor:

[1] Jandarma. (Yay.)

– 12.30'da buradaki tüm kuvvetlerle saldırıya geçeceğim. Kışlayı ele geçireceğiz, bunun bedeli neyse, onu da ödeyeceğiz. Ama siz, tarih önünde, akıtılan kandan sorumlu olacaksınız. Birleşik Devletler'in her an Küba'ya müdahale edebileceğini bilmiyor değilsiniz. Böyle bir şey olursa, iki kere suçlu olursunuz, çünkü tarih sizi, yabancı bir hükümetle işbirliği yapmakla itham edecektir. Bu durumda, intihar etmekten başka çareniz kalmaz.

Komutan Hernandez odasından çıkıyor, subaylarıyla görüşmeye gidiyor. Saat on ikide subaylar, kışladan ayrılıyor ve silahlarını bırakıyorlar. Üsteki son direniş ertesi sabaha kadar devam edecek ve sabah, Santa Clara savaşı sona erecektir.

Yeni yıl Devrim için mutlu başlıyor. Che, ozan Guttierez'in şu satırlarını mırıldanıyor:

No levantes himnos de Victoria
En el dia sin sol de la batalla.
'Savaş güneşinin doğmadığı gün zafer şarkısı söylenmez.'

İnsan zevk için dövüşmez, kurbanların kefenleri üzerinde şenlik yapılmaz. Che için, gerillayı bir sanat haline getirmiş olsa bile, savaş, ezileni, yok sayılanı özgürlüğe kavuşturmak için yürünmesi zorunlu olan geçittir.

Sokakta, sevinçten çıldırmış bir kalabalıktan uzanan sayısız eli sıkıyor. Bu sahne, Kuzey savaşını zaferle sonuçlandırdıktan sonra Yaguajay'dan gelen Camillo'nun gözünden kaçmıyor.

Ernesto'ya:

– Zaferimizden sonra ne yapacağımı biliyorum, diyor.

– Ne?

– Seni bir kafese koyup tüm ülkeyi dolaştıracağım, görmek isteyenlerden bilet keseceğim. Böylece zengin olacağım!

Devrim, ciple, otobüsle, atla, katır sırtında ya da yürüyerek, Havana'ya yaklaşıyor. Özgürlük sözcüğünün ne demek olduğunu anlamaya başlamış bir halkın onurlu kalabalığının orta-

sından geçen yol, artık açıktır. Che, yılın ikinci gününde Santa Clara'da tüm eyalet için geçerli olacak yeni bir yönetimin temellerini atarken, Camilo'dan Matanzas'a ve başkente doğru saldırıya geçmesini istiyor. Camilo ilk hedefe 2 Ocak 1959 günü öğleden sonra saat dörtte ulaşıyor. Önce Columbia'ya, kentin batısında, on bin askerin ve General Tabernilla ordularının kurmay merkezinin bulunduğu kışlalara saldırıyor. Beş yüz savaşçıyı, milisleri ve Fidelislere yardım için ilan edilmiş olan grevden yararlanan kalabalıkları karşılarında görünce kışladaki askerler paniğe kapılıyor, Tabernilla kaçmak zorunda kalıyor. Sonunda Camilo, Columbia kışlalarını tek kurşun atmadan ele geçiriyor. Managua için, kentin on kilometre kadar güneyindeki öteki kışla için de örnek olacaktır bu; kışladaki iki bin asker ilk dakikalarda teslim oluyor. Sonra 3 Aralık şafak vakti gönderden sancağı indirmek sırası San Antonio del Banos'a geliyor, Hava Kuvvetlerinin genel karargâhına.

– *Halkın bizimle beraber olduğunu gördüğü an ordu, partiyi kaybettiğini anladı. Üslerini, savaşmadan, teker teker ele geçirebilmemizin sebebi budur,* diye açıklayacak Benigno.

Aralığın 3'ünde, gece olurken Havana'ya girdiklerinde Che, Camillo'yla kucaklaşıyor. Savaşı kazanmışlardır, zafer onların! Savaşı sürdüren tek Batistacı birlik, albay Masferrer'in 'Kaplanlar'ı, acımasızlığı ile ünlenmiş, işkence etmiş, cinayetler işlemiş bir birlik. Beyaz guayabera'ları ile ayırt ediliyorlar. Kentte tuzaklar kuran bu usta nişancılar, M 26-7'ye kayıp verdiriyor. Ama kayıplar, Başkanlık Sarayının isyancıların eline geçmesine engel olmuyor.

Birkaç saat sonra Che, tek kurşun atmadan Cabaña'nın anahtarlarının kendisine teslim edildiğini görüyor. Oysa görkemli kalenin yüzyıllık duvarlarının ardında en az bin kişilik bir ordu var, kale aslında süresiz bir kuşatmaya karşı direnebilirdi. Bin kişilik bir başka grup daha önce silahlarını bırakmıştır.

Granma'nın intihar çıkarmasından yirmi beş ay sonra Küba Adası bir baştan bir başa, 2 Ocaktan beri, tüm sokaklarıyla, vaktinden önce başlamış olağanüstü bir karnavalı yaşıyor. Che'ye gelince, o, Havana'yı, Guatemala'daki devrimci çıraklığı günlerinden beri herkesten dinlediği başkenti tanımaya çalışıyor.

Beşinci Kısım

SAVAŞTAN SONRA

Bölüm XXIII

HAVANA

O günlerde, 1959 yılında, Florida'nın iki yüz kilometre kadar açığındaki Havana'nın nüfusu bir milyon civarındaydı. (Bugün iki katına çıkmıştır, tüm Küba'nın on bir milyonluk nüfusu içinde.) Nüfus yoğunluğu bakımından adanın beşinci kentiydi.

Echevarria'nın öğrencilerinin Başkanlık Sarayına düzenlediği saldırıdan bu yana kentte, ihbar edilme kuşkusu ve korkuyla sağlanan bir baskı vardı. Gerekçesiz tutuklamalar, baskın aramaları gitgide artıyordu; Batista'nın polisi, Barbudolardan intikamını ailelerine işkence ederek alıyordu.

Ama bunlar yaşanırken, Kuzey Amerikalı turistler, gazinolarda kumar oynamaya ve Joséphine Baker ve Maurice Chevalier'nin üne kavuştuğu Tropicana, Capri, Nacional Oteli gibi eğlence yerlerinde muhteşem gösterileri seyretmeye koşuyorlardı. O dönemde pezo dolarla eşdeğerde olduğundan adaya gelenlerin para değiştirmesi gerekmiyordu. (Bu durum, 1959'un ilk günlerinde, birçok zengin Kübalının yatlarıyla adadan ayrılmalarını kolaylaştıracaktır). Gazinoların sahibi mafya babalarından biri, kârını Batista'yla paylaşan Meyer Lansky'ydi. Ünlü Mercédès, deniz kenarında, çok rağbet gören lüks bir eğlence yeriydi. Buna karşın, parası daha az olanlar *calle de los Perros*'daki (Köpekler Sokağı) kumarhanelere gidiyorlardı. Ron sadece bir buçuk dolara satıldığından, turistler bol bol içebiliyordu. Tütüncü dükkânlarında, kafeteryalarda, her yerde *bolita* oynanıyordu, bu lotaryada kazananların resimleri gazetelerin baş sayfalarını süslüyordu, boy boy.

İşsizlik, başını almış gidiyordu. Konut sorunu öylesine inanılmaz boyutlara ulaşmıştı ki, kimse evinden çıkamıyor, evlenenler aileleriyle birlikte oturuyordu. Buna karşın Havana, her sokak başında küçük kahveleri, yağda yumurta, ızgara biftek, *perros calientes* (hot-dog) veya *ostiones*, kadehlerin dibinde yenen minik istiridyeler satan küçük arabalarıyla, renkli ve gürültülü hayatını sürdürüyordu. İnsanlar bir filmi, Louis Malle'ın *'Âşıklar'*ını ekranlarda görmeye koşuyor, edebiyat amatörleri Parc central'in yanındaki gözde lokanta Floridita'yı dolduruyordu. Orada Hemingway'a rastlayıvermek ümidiyle *daïquiri* (buz kırıklarıyla beyaz rom) içerek oturuyorlardı. Sokaklardan parlak kırmızı, kocaman Chevroletler geçiyordu –doksanlı yıllarda hâlâ aynı arabalar yollardadır. Kentin en şık lokantası, Zaragozana, zenginliğiyle Paris'tekilerle yarışırken, eski katedralin yanında, yerli mutfağıyla ünlenen Bodeguita del Medio, ilerici aydınların uğrak yeri olmuştu.

Yüksek sosyetede Guerlain kokuları ve dekoratör Besson'un çizgileriyle, Fransız zarafeti egemendi. Erkeklerde *guyabera*, cepleri aşağıda, uzun, keten gömlekler (kolalanıyordu) gözdeydi. Ça-ça-ça ve mambo başkent hayatını neşelendiriyordu. Jaï-Alaî'ye, ünlü *pelotari*[1] Peston'u alkışlamaya gitmeden önce, at yarışına ya da tazı yarışına gitmek, şıklık gereğiydi, sonra gün, gazinodaki rulet masasında bitiriliyordu.

Bütün bunlar, dündü...

Şimdi, 1959'un Ocak ayının bu ilk günlerinde, o zarif ve özenilmiş eğlencelerin yerini, halkın, muazzam bir yürek çarpıntısı gibi adayı bir uçtan bir uca sarsan coşkusu almıştır. Her köşede ayaküstü sokak orkestraları kuruluyor. İçiliyor, şarkılar söyleniyor, sevişiliyor: Gelecek yılın nüfus patlaması bu gecelerin nasıl ateşli yaşandığını gösterecektir. Ama Devrim'in bağrında doğan bu çocuklar, onlar, onurlu bir dünyada büyüyecek, doyuncaya kadar yiyecek ve temizliğin, sağlıklı yaşamanın ne olduğunu bilecekler. Doğu blokunun parçalanacağı güne kadar, o başka bir hikâye...

[1] Pelot oyuncusu. (Çev.)

Che, bu barış ve mutluluk günlerinde, hiç olmazsa Aleida'yı kollarına almak için, yeniden Ernesto Guevara olmak isterdi. Ama ona zaman bırakmıyorlar. Çevresinde Barbudoları, bir evden ötekine, bir elçilikten bir başkasına sıkılan eller ve kucaklaşmalar arasında dolaşıyor. Genç bir kız, Fransız generali Béchet'in kızı, fotoğrafçı Korda ve karısı Norka'yla gittiği bir gece toplantısında, Che kendisine, fişekliğinden çıkardığı bir mermiyi uzattığı zaman heyecandan taş kesildiğini anlatıyor, kurşunu saklıyor hâlâ, yatağının başucundaki masada.

– *O kadar yakışıklıydı ki... diye anlatıyor. Gördüğüm an kalbim deli gibi çarpmaya başladı, müziği duymaz oldum...*

8 Aralıkta Küba halkı Sezar'ını, Fidel Castro'yu eski Roma usulü bir kutlamayla onurlandırıyor –bu arada, bazı sivri diller onun, savaşçı adı olarak Alexandro'yu aldığını söylüyor, Büyük İskender gibi; kendini Napolyon sanan Batista'dan daha büyük olmak için.

9 Aralıkta yeni Bakanlar Kurulu Che'yi Küba vatandaşı ilan ediyor. Che, dikta boyunduruğundan kurtulmasına katkıda bulunduğu ülkeye yardımcı olmak için verilebilecek görevleri kabule hazır olduğunu söylüyor. İlk günleri, saldırganlık ve haydutlukla mücadeleyle ve düzeni kurma çabasıyla geçiriyor. Birleşik Devletler'in, yeni hükümetin uygulamalarına müdahale etmeyeceğini biliyor. Washington, Castro Devrimini bir ölçüde hoş görüyor ve Batista'nın düşüşünü oldukça sıcak karşılıyor. Başkanın kardeşi Mitlon Eisenhower'ın, 'Latin Amerikalı diktatörlerle ilişkilerde soğuk bir protokol çerçevesinde kalmayı' önerdiği söyleniyor, bu cümle, United Press kanallı bir haber olarak *La Razon*'da yayınlanmıştır. Söz konusu diktatörler, Paraguay'daki Stroessner, Nicaragua'da Somoza ve Batista'nın kaçtığı Santo Domingo'da Trujillo'dur. Ne var ki Amerika'nın başını ağrıtan başka sebepler de var: Washington, hâlâ, dünya basınını günlerce meşgul edecek bir olayın, Lunik I'in fırlatılışının şokunu atlatamamıştır.

Devrim'in Zaferi'nden sonraki günler Che, Cabaña Kalesi ile Columbia Kışlası arasında gidip geliyor. Her gün, Batista'nın, tutuklu olarak devrim mahkemelerine sevk edilen adamlarının dönüşüne tanık oluyor. Onlara, *los chivatos*, jurnalcılar

diyor. Ayaküstü, hazırlıksız, politik düşünceleri konusunda röportaj yapmak isteyen bir gazeteciye şöyle cevap verecektir:

– Benim politik niyetlerim olduğu sözleri tamamen yanlış. Ben, Doktor Urrutia'nın iktidara sağlamca yerleşeceği güne kadar geçici hükümetin hizmetinde olacağım.

Cabaña'da, Batista'nın albaylarından birinin odasına yerleşmiştir; orada, zeki, dürüst ve kendisine sekreterlik yapmaya layık olduğuna inandığı bir memuru yanına alıyor. Bundan böyle Manresa, Che'nin dünyasında yaşamaya başlayacak

Ernesto sokaklarda da dolaşıyor ve halkla tanışıyor. Bir gün, zeytin yeşili ceket giymiş, kolunda M 26-7'nin kolluğu ve elinde makineli olan bir genç çocuk ona soruyor:

– Santo Domingo'yu özgürlüğe kavuşturmak ve Trujillo'nun hesabını görmek için hazırlanan hareketin başında olduğun doğru mu?

Gülerek cevap veriyor:

– *No, hombre, no*! Nereden çıkarıyorsun bunu?

Yeniyetme gerilla, cesaretini kaybetmiyor:

– Herkes öyle söylüyor. Öyleyse, sen *libertador*[1] değil misin yani?

– Ben *libertador* değilim. *Libertador* diye bir şey olmaz. Halklar, kendi kendilerini özgürlüğe kavuştururlar.

O günlerde Buenos Aires'de Guevara'lar, altı yıldır görmedikleri oğullarına gitmeye hazırlanıyorlar. Bir yolcuyu uğurlamışlardır, bir halk kahramanını görmeye gidiyorlar. Ernesto'yla Célia, dört çocuklarından ikisini, Célia ve Juan Martin'i de götürüyorlar. Ezeiza'dan, 1952'de Ernesto'yu karşılamaya geldikleri havaalanından, Havana'ya gitmek üzere uçağa biniyorlar.

Baba Ernesto, Rancho Boyeros Havaalanında (bugün José Marti) heyecanla toprağı öpüyor. Che ailesini Hilton Otelinde (bugün Havana Libre Oteli) karşılayacak, savaş üniformasıyla, askerleri çevresinde. Célia, *madre*, kendini oğlunun kollarına atıyor. Guevara'lar, isyancı askerlerin bu kadar kılıksız olmalarına şaşırıyorlar, bazılarının üniforması tek kelimeyle paçavraya

[1] Kurtarıcı. (Çev.)

dönmüş. Campesinolar da, onlar da daha şaşkınlıklarını üstlerinden atamamışlar; hayatlarında tarlalarından dışarı adım atmamış olan bu adamlar birden övgüler, alkışlarla davetlere çağrılır olmuşlardır.

Ailesi Ernesto'yu değişmiş buluyor. Geçmiş günlerin bıyıksız sakalsız genç adamının şimdi, yüz hatlarını sertleştiren ak düşmüş bir sakalı var. Daha ince, güneş yanığı yüzü ona, annesini biraz ürküten kavgacı bir ifade veriyor. Che'nin annesi babası hiçbir partiye kaydolmuş değiller ama, bugüne dek söze dökülmemiş olsa bile, sol fikirleri benimsemişlerdir, şimdi, devrimci oğullarıyla iftihar ediyorlar ve bunun yanı sıra, onun geleceği için kaygılanıyorlar. Babası, yeniden doktorluğa dönüp dönmeyeceğini sorduğu zaman Che bir an duraklıyor, sonra gülümseyerek cevap veriyor:

– Doktorluk mu? Bak, Viejo, senin de adın benimki gibi Ernesto Guevara olduğuna göre, inşaat mühendisliği büronun kapısına kendi adına bir tabela koyarsın, üzerine de *Medico* yazdırırsın, sonra da hiç riske girmeden insanları öldürmeye başlarsın...

Bu sözlerin ardından ciddileşiyor:

– Doktorluğu bırakalı çok oldu. Şimdi hükümetin güçlenmesi için çalışan bir savaşçıyım. İleride ne mi olur? Aslında, yolun nerede biteceğini ben de bilmiyorum.

Viejo'ları derin bir ümitsizliğe düşüren sözler. Bu anlaşılmaz, bu karmaşık oğul kimdir? Baba Ernesto Guevara bu sözleri hiçbir zaman unutmayacak. Sonradan, şöyle yazacaktır:

"Bir gün Küba'da ortadan kaybolduğu ve sonra uzak topraklarda, savaşarak tekrar göründüğünde pek çok insanın çözmeye çalıştığı muammanın anahtarı bu sözlerde gizlidir."

Baba, bir kez daha, aynı konuya dönecektir:

– Kendi dünyanın yollarında yürümek için uzaklara gittin, altı yıl boyunca yürüdün o yollarda. Şimdi neden Arjantin'e dönmüyorsun? Sen ailenin sorumluluğunu alırsın ve bana eski bir tüfeğini verirsin, bu kez ben giderim senin yerine!

Ve Viejo oğlunun 'bir ideale esir düşmüş' olduğunu anlıyor. Karısına açıyor düşüncesini:

– Yüzünde, kendisine verilmiş müthiş bir sorumluluğun izlerini gördüm.

Yaşlı Ernesto, genç Ernesto'yu anlıyor. Şöyle anlatacak izlenimlerini: "Kişiliğinin kendisine verdiği sorumluluğun bilincindeydi; o, fikirlerinin zaferine olan inancı mistik bir tutkuya dönüşmüş bir insandı artık."

Karısı ve kızı da Havana'ya, onunla buluşmaya geliyor. Hilda'yla evlilik bağları kopmuş olsa da küçük Hildita'yı sık sık görüyor. Hildita üç yaşında ve her şeye merakla bakan kocaman, kara gözleriyle babasını büyülüyor.

Bu arada, gölgede kalmak isteyen Aleida, kendisine, "Che'nin sekreteri misiniz?" sorusunu soran *Bohémia*'nın muhabirine şöyle cevap veriyor:

– Onun sekreteri miyim, değil miyim, bilemiyorum, ama her şeyden evvel ben bir savaşçıyım. Onun yanında Las Villas'ta savaştım ve oradaki bütün çatışmalarda vardım. Bu yüzden, ben komutan yardımcısıyım.

Che'ye göre, yeni rejimin kurulması işi çok yavaş yürüyor. Dr. Urrutia'yı başkanlığa taşıyacak bir seçim, onun gözünde, çok yanlış bir şey: Bu, politikanın eski kurtlarını yeniden sahneye çıkarmak demek. Castro'ları sıkıştırıyor, Raúl'u, okul çağındaki çocukların ancak yüzde 35'inin okula gidebildiğini ve bu çocukların ancak yüzde 2,5'inin okulu bitirdiğini hatırlatıyor.

– *Hay que hacer la Revolución, Raúl!* Devrim kendiliğinden oluşmaz. Çok geç olmadan harekete geçmeliyiz. Ekonomik yapının değiştirilmesi gerek!

Onu haklı çıkarmak ister gibi, çok geçmeden belirsizlik ortamından yararlanmak isteyen bazı silahlı gruplar, egemenlik kurmak için örgütlenmeye başlayacaklar. Batista'dan kurtulmak için bir araya gelmiş olan devrimci grupların hepsi solcu değil, açıkça sağda olanlar da var. Dr. Urrutia'nın başkanlığa getirilmesinden sonra, onu oraya taşıyan Fidel de görecektir ki Urrutia, bugünkü koşullarda gerekli olan adam değildir. Castro'nun, solcu fikirleri olan, saygın ve demir bilekli bir yöneticiye ihtiyacı olduğu bugünlerde yeni başkan, zengin toprak sahibi latifundistlerden ve büyük sermayeden yana tavır almıştır. Şimdi Fidel, başkanlık için, Osvaldo Dorticos Torado'yu düşü-

nüyor, Cienfuegos'un doğduğu liman kentinde doğmuş, inançlarından sapmayan, dürüst bir sosyalist. Sonunda, hükümet üyelerini ve yakınlarını Raúl'u, Che'yi, Camilo, Almeida ve Ramiro'yu toplantıya çağırıyor, yolundan sapmış başkandan kurtulmak için. 17 Temmuz sabahı, Fidel devrimci ordunun komutanlığını bir kez daha kendisinin üstleneceğini bildirerek başkanı görevinden alıyor. Urrutia kaçacak ve Meksika Elçiliğine sığınacaktır. Aynı gün, 17 Temmuzda Osvaldo Dorticos onun bıraktığı başkanlığı devralacak. Jose Miró Cardona'ya başbakanlık önerilecek, ama o reddedecek. O zaman İşçi Birlikleri'nce Fidel'e bir çağrı grevi yapılacak (gerçekte Barbudo şefleri tarafından düzenlenmiştir). 22 Temmuzda, sabah saat ondan on bire kadar Küba'da hayat duracak, arabalar yol ortasında hareketsiz kalacak. Halk bu yolla Fidel'e olan güvenini gösterecek ve ondan verdiği karardan vazgeçmesini isteyecek: Hükümet başkanlığı görevini yeniden üstlenmesi gerek! Halkın isteği 26 Temmuzda –Moncada'nın altıncı yıldönümünde– gerçekleşecek ve Fidel, bu vesileyle, Revolucion Meydanında, çoğunluğunu geniş kenarlı hasır şapkalarıyla köylülerin oluşturduğu muazzam bir kalabalığın önünde, uzun bir nutuk söyleyecektir. O andan itibaren Dorticos-Castro ikili yönetimi çalışmaya başlayacak ve bu rejim, 3 Aralık 1976'da, Fidel'in Devlet Başkanı olacağı güne kadar yaşayacaktır.

Fidel, bu arada Banco nacional'in başkanlığına Felipe Pazos'u, parlak bir iktisatçı olan Régino Boti'yi ekonomi bakanlığına getiriyor. Ama Che, uygulamanın uzun süreceği kaygısıyla hükümet programının başarısına inanmıyor:

– İki yıla yayılacak bu programla, diyor Raúl'a, Sierra'daki çocukların açlıktan ölmek için bol bol vakti olacak. Unutma ki ben hekimim, söylediklerimi bilerek söylüyorum. Bana öyle geliyor ki bu adamlar işi ağırdan alıyorlar.

Guevara ailesi 14 Şubatta *Reina del Mar* gemisiyle Buenos Aires'e dönüyor. Birkaç gün sonra Che, kendisini yatağa mıhlayan bir astım krizine yakalanıyor. Bitkin düşmüştür.

Aleida doktorlara:

– Uyumuyor, diyor, yatakta dinlenecek yerde kitap okuyor.

Dinlenmek zorunda olduğunu anlayınca, Tarara'da, Célia Sanchez'in ona bıraktığı deniz kenarındaki evde sağlığına kavuşmak için birkaç gün geçirmeyi kabul ediyor. Alberto Granado'nun Venezuela'dan gönderdiği mektubu, 11 Mart 1959'da bu evde alıyor. Alberto, Barbudoların zaferini Buenos Aires'de, Guevara'larda Célia'nın arkadaşlarıyla kutladıklarını anlatıyor, aralarında, Sierra'da Fidel'le röportaj yapmış olan gazeteci Ricardo Massetti'nin de bulunduğunu yazıyor, aynı Massetti, daha sonra Arjantin'de, Che'nin fikirlerini savunmak için makiye katılacaktır. Ernesto hemen cevap veriyor:

"Mial, seni karınla birlikte yeni vatanıma davet etmedim, çünkü Fidel'le Venezuela'ya gitmeyi umuyordum. Beklenmedik işler engel oldu. Bir süre sonra gitmeyi düşünüyordum, ama hastalık beni yatağa düşürdü. Her an o kadar içimdesiniz ki... matemizi, *empanadita*'larımı ve bir ağaç gölgesini paylaşabilmemiz için en az on gününüzü bana ayırmanızı istiyorum. Bir *machito* olarak dayanabileceğin en güçlü abrozo'yla kucaklıyorum seni."

Hayalini gerçekleştirecek zamanı bulamayacaktır: Sağlığına kavuşur kavuşmaz, Fidel ona, bütün vaktini alacak bir görev verecek. Fidel'e gelince, o, nisanda Birleşik Devletler'e gidiyor. İstemeye istemeye! "Çağımızın en korkunç sorunu, diye yazıyor, dünyanın bir seçim yapmak zorunda olması: Halkı aç bırakan kapitalizm mi, yoksa ekonomik sorunları halleden, ama özgürlüklerini ortadan kaldıran komünizm mi? Kapitalizm, insanı feda eder. Komünist devletse, totaliter yönetim anlayışıyla insan haklarını yok etmektedir. İşte bu yüzden, ne biri, ne de ötekiyle yola devam edebilirsiniz. Bizim devrimimiz, özgür bir Küba Devrimidir."

Aleida'yla Che 2 Haziranda, dostları arasında evleniyor. İlk imzalayan tanıklar Camilo Cienfuegos ve Efigenio Ameijeiras, ikisi de *Granma* ekibinden. O günlerde Che'nin aylığı 125 pezo, yani 125 dolar olduğundan, sade bir kutlama şenliği için herkes para koyacak. Düğün yemeğinin sonunda, Ernesto, be-

yaz, kısa kollu elbisesi ve açık yakasından görünen inci kolyesiyle göz kamaştıran gelini Tarara'ya götürüyor, orada kısa bir balayı geçirecekler. Célia'nın evi gibi, onları götüren araba da –siyah bir Studebaker– emanet; Hary Villegas'la teğmen Hernando Lopez de beraber gidiyor.

Ernesto genç kadınla evlenmeyi düşünmemiş bile olsa, bu evlilik zorunludur, çünkü Devrim sırasında onu hamile bırakmıştır ve yeni çıkarılan bir yasa, bu durumdaki çiftlere evlenme zorunluluğu getirmiştir. Raúl Castro'yla Vilma Espin de aynı yasaya uyacak ve kızları Deborah doğmadan evlenecekler. Ernesto'yla Aleida'ya gelince, onların da küçük bir Aleidita'ları olacak, onu Alyuşa diye çağıracaklar.

Ne var ki komutan Guevara her şeyden önce devrimle evlidir. 1959'un aynı Temmuz ayının 12'sinde büyükelçiliğe getirilecek ve Küba'dan ayrılacak. Görevi: yerküredeki pek çok ülkeyle ekonomik ilişkiler kurmak. Gittiği her ülkeden küçük Hildita'ya bir kartpostal yollayacak.

Fidel, Küba'nın temsilcilerinin yabancı ülkelere batılı giysilerle gitmesini istiyordu, ama Che zeytin yeşili üniformasıyla yola çıkıyor.

Havana'da bulduğumuz Ulaştırma Bakanı Omar Fernandez, yaz kış güneş yanığı rengindeki yüzü ve hiç eksilmeyen gülümsemesiyle anlatıyor; kıtalararası uzun yolculuğunda Che'yle birlikte yola düştüğünde yirmi altı yaşındadır.

– *Çoğunluk, ziyarete daha bir ağırlık kazandırmak için, Che'yi başkan yardımcısı diye tanıtıyorlardı.*

Bu yolculukta karısı yoktu, çünkü o gelirse, gerillalardan birinin yerini alacaktı. 16 Haziranda gittiğimiz Kahire'de karısının da beraber geldiği sanılıyordu. Uçağın pencerelerinden, kucaklarında çiçek demetleriyle genç kızların alanda beklediğini gördük. Uçaktan indiğimizde, Nasır bizi selamladıktan ve kutladıktan sonra, kızlar bize yaklaştılar ve ellerindeki çiçekleri, Hermes'le Argudin'e, gruptaki iki gerillaya uzattılar, birinden birinin Che'nin karısı olduğunu düşünmüşlerdi. Uzun saçları ve sakalsız, taze yüzleriyle bu çok genç iki gerillayı görünce yanılmaları doğaldı.

Hikâye, Che'yi olduğu kadar ev sahibini de eğlendiriyor ve kendi hesaplarına, pek de fazla eğlenmişe benzemeyen genç savaşçılara, Mısır'da erkeklerin saçlarını kısa kestirdiği anlatılıyor.

– Devlet Başkanı çok iyi bir ev sahibiydi. Bizden hiçbir gizlisi olmadığı izlenimini veriyordu. Bu bıyıklı Mağripli başkan, Sovyet yapısı denizaltılarından birini gezdirdi bize, Moskova'dan yeni satın aldığı Mig'lerini gösterdi. Düşük kral Faruk'un sarayında kalıyorduk: göz kamaştırıcı odalardı, hayatımda görmediğim kadar büyük ve görkemliydi. Bin Bir Gece Masalı'ndan çıkmışa benzer bir saray... Kapılarımızın önünde nöbetçilerle ve bizim için gerçek birer ziyafet olan zengin kahvaltı sofralarıyla.

Omar, akşam, gençlerle birlikte dolaşmaya çıkıyor, ama Che önerileri geri çeviriyor, elinde bir kitapla odasında kalıyor ya da inceleme göreviyle gönderilmiş olan Kübalı matematikçi ve ekonomist Salvador Vilaseca'yla konuşuyorlar. Bir gün Ernesto, Kahire'nin yoksul mahallelerindeki Mısırlıları görebilmek için koruyucu meleklerinin elinden kurtuluyor. Kaçaklar gizlice dışarı süzülüyor ve iş peşinde koşan adamlarla peçeli kadınların kaynaştığı çarşıların kalabalığına karışıyor. Che, üç beş kelime İngilizcesiyle anlaşmaya uğraşırken, bir anda Saray muhafızları beliriyor yanlarında, adamlar zeytin yeşili giysili konukları bulunca rahatlamışlardır. Birkaç sopa darbesiyle yolu açan –Che'nin canını sıkan bir uygulama– Nasır'ın sadık adamları kaçakları geri getiriyor. Che, elinde bir kuzu şiş kebapla yakalandığı için de Kübalılar o günden sonra her öğünde kuzu yemeğe mahkûm oluyorlar...

18 Haziranda Che, Gaza'da, 'ezilenlerin en büyük kurtarıcısı' ilan ediliyor. Nasır, bir güle güle armağanı olarak Che'ye en yeni teknikle donatılmış bir makineli tüfek hediye ettikten sonra ona, dünyadaki devrim süreci konusunda ne düşündüğünü soruyor.

Che, Sudan'da, Birleşik Devletler elçiliğinin bir memuruyla tanışıyor, adam, ona şeker satmak için mi geldiğini soruyor.

– Soruyu vatandaşınız CIA ajanlarına sorun, onlar burada ne yaptığımızı benden daha iyi biliyorlar.

Sonra Kübalılar Hindistan'a uçuyor. 1 Temmuzda Jawaharlal Nehru ve ünlü beyaz kepi, yıldızlı siyah beresiyle gerilla liderini karşılıyor.

– *Nehru, klima cihazından rahatsız oluyordu,* diye anlatıyor Omar. *Onun için yelpazelerini sallayan Hintliler oluyordu hep ve bu küçük oyun Che'nin hiç hoşuna gitmiyordu. Özellikle demiryollarıyla, ülkede tamamlanmış sulama tesisleriyle ilgileniyordu. Komutan, halkların özgürlük savaşlarından söz ettiğinde çok dikkatle dinleyen Nehru, yemeğin sonunda, Küba'ya silah satmayı kabul edip etmediği sorusuna cevap vermemek için uyuklar göründü. Che, soruyu bir kez daha tekrarladı, ama karşısındaki gene uyumayı yeğleyince, ısrar etmenin faydasız olduğunu anladı.*

Korkunç bir sefaletin hüküm sürdüğü Calcutta'ya geçmeden önce Taç Mahal'i ziyaret ettik ve o güzel aşk masalını dinledik. Che bankada bir saatten fazla kaldığımı görünce çok şaştı: Gişenin önünde bir inek yatıyordu, kendiliğinden kalkıp gidene kadar, bankada hayat durdu.

Omar, Ernesto'nun Hindistan hakkındaki izlenimlerini de hatırlıyor:

"Her yerde gelişme var. Evet, gelişmeyi kolektif kullanım için yapılmış iki kuyunun kurumakta olan beton bileziğinde gördüm. Gördüğüm başka yenilikler de var: Tarım reformu programının teknisyenleri, köylüyü, geleneksel yakıtlarını –inek tezeğini– değiştirmeleri konusunda yönlendiriyor, tezek yerine elektrik kullanmalarını öneriyor. Bu kendisi küçük, sonuçları çok büyük değişimle, tonlarca inek tersi, tarımsal gübre olarak kullanılabilir. Çocuklarla kadınlar, inek tersini büyük bir dikkatle topluyor, güneşte kurutuyor, birer metre yüksekliğinde tepeler halinde üst üste yığıyor.

Hükümetin bu yöndeki çalışmaları sayesinde köylüler bundan böyle topraklarından çok çeşitli ürün alabilecekler. İneğin kutsal sayılmasının nedeni de çok kolay anlaşılıyor: Bu uysal hayvan tarlada çalışıyor, süt veriyor ve tezeği yakacak olarak kullanılıyor, burada başka yakacak da yok. Şimdi bir de toprağı beslemektedir, insanı besleyecek olan toprağı! Ve böylesi bir hayvanın öldürülmesini yasaklayan dinsel emirleri de çok gerçekçi buluyor, çünkü bu hayvanları yaşatabilmenin tek çaresi onları kutsal ilan etmektir. Hindistan'daki inek varlığı yüz sek-

sen milyonu geçiyor, Birleşik Devletler'dekinin iki katı. Bu gidişle Hindistan'da yöneticiler, dindar ve geleneklerine bağlı bir ulustan, kutsal hayvana olan saygılarından vazgeçmelerini istemek gibi çok zor bir görevle karşılaşabilirler.

Birmanya'da kısa bir moladan sonra Küba heyeti 15 Temmuzda Japonya'ya geliyor. Japonya, Küba gibi bir ada ülkesi. Che, bu ada halkının, başka ülkelerin hammaddelerini kullanmaktaki ustalığına hayran oluyor. Aynı şeyi Küba neden yapmasın?

Omar şöyle anlatacaktır:

– Che, ağır endüstriyi besleyen çeliğin işlenişinden çok etkilenmiştir. Bu bilgi ve beceriyi Küba'da uygulamayı hayal ediyordu: "Onlar gibi bizim de hiçbir şeyimiz yok, ne petrol, ne çelik, ne kömür. Onların pirinci var, bizim şekerkamışımız. Onlar, pirinçten, bizim şekerkamışından faydalandığımızdan çok daha fazla faydalanabiliyorlar. İlerleyebilmek için beyinlerimizdeki boz maddeyi kullanmak zorundayız. Japonların 6 Ağustos 1945'te Hiroşima'da atom bombasını beyinlerine yedikleri günden sonra yaptıkları gibi."

Ticaret Bakanı tarafından kabul edildikten sonra Che, en büyük firmaların, Toyota ve Sony'nin yönetim kurulu başkanlarıyla tanıştırılıyor. Birkaç resim çekmek istediğinde –fotoğraf makinesini hiç yanından ayırmıyor– endüstrinin şampiyonları büyük bir nezaketle öneriyi reddediyor. Kendisi için çok değerli olan bir başka talebi, Hiroşima'yı görmek arzusuna da aynı olumsuz cevabı veriyorlar. Bir geyşa öneriyorlar ona, reddediyor. Israr ediyor, inat ediyor. Sonunda izni alacaktır. Kuşetli bir gece treni, Omar'la ikisini Pasifik kıyısına, yetmiş beş bin insanını o büyük patlamada kaybetmiş olan kente götürüyor. Hastaneleri dolaşıyor ve özellikle yaralılardaki yanıkları inceliyor. Buna rağmen, isyan duygularına hâkim olabiliyor ve ayrılacakları sırada izlenimlerini özetliyor: "Japonya bütün bu endüstri zenginliği ile tam şimdi, gelişme sürecimizde bize yardımcı olabilir."

Endonezya'da hiç bilmediği bir şeyi keşfediyor: Bu takımada ülkesinin, tarihi ve toplumsal yapısı açısından, Küba'yla şa-

şırtıcı bir benzerliği var. Burada da zeytin yeşili üniformalı, sakallı genç adamlar, ülkeye özgürlüğü getirmişler; liderleri Dr. Sukarno kırk yaşında. Endonezya'nın başlıca ürünleri şekerkamışı, çay, kahve, palmiye yağı, kakao, kauçuk, kalay. Bu yüzden herhalde, Sukarno şöyle diyor:

– Bilmem ülkelerimiz birbirleriyle alışveriş yapabilirler mi? İki ülke aynı şeyleri üretiyor, şeker, kahve ve tütün...

Ve Che hayal kurmaktan vazgeçmiyor:

– Çok yakında ülkelerimiz el ele tutuşacak; çünkü yeryüzünün iki ayrı köşesindeki bu halklar yakında iç denge sorunlarını çözmüş olacaklar.

Kübalılar Endonezya'dan sonra Yugoslavya'ya uçuyor, 12 Ağustosta Belgrad Havaalanına iniyorlar. Yetersiz koşullardan başlayıp büyük gelişme gösteren endüstrisi, teknolojide attığı ileri adımlar, ilginç ve karmaşık toplumsal yapısıyla Yugoslavya, konuk oldukları ülkelerin en dikkate değer olanı. Che böyle düşünüyor ve şöyle bir tarif yapıyor: "Yedi devletin sınırları ortasında, altı cumhuriyetten oluşmuş, beş ırkın, dört dilin, üç dinin bir arada yaşadığı; iki değişik alfabeyle yazı yazan ve tek ulus kimliği olan bir ülke."

Ve devam ediyor: "Öncelikle yedi değişik ulusun varlığını fark ediyorsunuz. Mareşal Tito başkanlığındaki Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, bir tek merkezi hükümet oluşturmak üzere birleşmiş altı cumhuriyetten meydana geliyor. Bu altı cumhuriyette beş farklı ulus yaşıyor. Tarihsel değişimler bu beş farklı ulusu yaratmışsa da bu ulusal kimlikler bugün yaşadıkları jeopolitik sınırlarda tam uyum içinde değildir. Şurada muhakkak ki, ulusal birliği gerçekleştirme çabaları farklı özellikleri törpüleyerek benzerlikleri ön plana çıkarmayı bir ölçüde başarmış. Bu topraklarda, hepsi de Slav kökenli ama farklı dört dil konuşuluyor. Katolik dini, Rum Ortodoksluğu ve Müslümanlıkla yan yana yaşıyor. Latin harflerinin yanı sıra, Ruslarınkine benzeyen kiril alfabesi kullanılıyor."

Che'nin gözlemleri, ne yazık ki ileride görüleceği gibi, Yugoslavya adlı bu yamalı bohçanın bir tek adamın, Tito diye anılan Josip Broz'un kişiliği ile ayakta durabildiği sonucuna varı-

yor. Mareşal, Che'yi etkileyecek. Önce, Bolivar'ın manevi oğlunun hayal gücünü tahrik eden başarı çizgisiyle. Hırvat olarak dünyaya gelen Josip, Alman işgaline karşı savaşı örgütlemiş, 1945'te hükümet başkanı olmuş, 1948'de Stalin'le tüm ilişkiyi keserek kendini bağlantısız devletlerin lideri olarak kabul ettirmiştir. Che, dışa bağımlı olmayan ve kendine yeterli bir sosyalizmi başarıyla uygulama çabası içindeki bu adamla tanışmak için sabırsızlandığını söylüyor yol arkadaşlarına. Omar bu karşılaşmayı anlatıyor:

– Che'den uzun, Fidel'den daha kısa boylu, Nasır'ın yapısındaydı mareşal. Bizi, çok sade bir biçimde, Adriyatik kıyısındaki Briani Adasında kabul etti. Maçolar için bir cennet! Parti yöneticilerinin elinin altında, hepsi birbirinden güzel kadınlar vardı orada, her tipten ve her renkte. Heyetimiz için verdiği öğle yemeğinde Che, en önemli konuya girmekte gecikmedi. "Biz Kübalılar tek başımızayız, yalnızız, Amerikalılar bir karşı hareket hazırlıyorlar. Devrimimizi korumak için silaha ihtiyacımız var." Bu sözcüklere Tito, derhal, şu 'baştan savma' cevabıyla karşılık verdi: "Size yardım edemem. Benim ancak kendime yetecek kadar silahım var. Ne yazık ki isteğinizi yerine getirmeme imkân yok, çok üzgünüm."

Che, Yugoslavya'dan ayrıldıktan sonra, uçakta, bir İngiliz gazetesinden, Tito'nun, bir Arap ülkesine silah sattığını öğrenecektir. Yanındaki Ulaştırma Bakanına doğru eğilerek, şöyle diyecek: "Bize silah vermeye korktu, tarafsızlık dediği bu, demek ki!"

Gene de Yugoslavya deneyiminin faydasız olduğu söylenemez. Kentlilerin köylüye yardım ettiği gönüllü çalışma, patronal kapitalizm çerçevesinde kârın sosyalizm kuralları içinde dağılımı. Guevara'nın, yararlanılabilir olduğuna inandığı uygulamalar. Ek olarak, Yugoslavya, onun gözünde, düşünce özgürlüğünün gerçekten varolduğu tek komünist ülke. Bunun delili, gezdiği müzelerin duvarlarını dolduran soyut resimler. Kendisi, soyut resim hakkındaki fikrini söylememeye özen gösteriyor, çok basit bir sebeple: o da modern resimden hiçbir şey anlamıyor.

Notlarında Che, Tito konusundaki düşüncelerini şöyle noktalayacaktır: "Birçok yönüyle bizi etkiledi. Öncelikle, halkının ona olan büyük güven ve sevgisiyle. İkinci olarak, halk

çocuğu Tito'nun sade kişiliği ve kardeşlik, dostluk anlayışıyla. Üçüncü olarak, Küba'daki durum ve Devrim'imizin karşı karşıya bulunduğu tehlikeler konusundaki bilgisiyle. Sonuç olarak, genç Yugoslavya federasyonuyla ticari ilişkilerimizi genişletmemiz gerektiğine inanıyoruz."

Kübalılar, Pakistan'a gitmeden önce, Seylan'a uğruyorlar. "Yüzölçümü olarak Küba'dan küçük, ama nüfusu dokuz milyonu bulan bir ada. Sıcak ve sevecen insanlar; ince, uzun boylu, asabi görünüşlü Başbakan Bandaranaike, uzun etekli, beyaz, keten ceketiyle Hintliler gibi giyinmiş. Bizden bin ton şeker satın alacaklar, ülkelerimiz arasında düzenli ilişkiyi sürdürme konusunda anlaştık."

20 Ağustos, son uğrakları olan Karaçi'ye varıyorlar. General Eyüp Han elçileri bizzat kendisi karşılıyor ve genç devrimcilere büyük sevgi gösteriyor. Che özellikle, başkenti besleyen üç yüzden fazla balıkçı teknesinin yanaşabildiği büyük deniz terminaliyle ilgileniyor. İki halk arasındaki ticari ilişkilerde öncelik, Kübalıların satacağı şeker ve Pakistanlıların satacağı yün, deri ve hintkenevirinde olacak.

Havana'ya 8 Eylülde dönecekler, üç ay süren yolculuktan sonra. Bu üç ay sonra Guevara'ya, diplomasi denilen meslekte, sözlerle uygulamanın her zaman birlikte yürümediğini öğretmiştir... Yeni ülkesi için silah temin etmek, yeni pazarlar bulmak, bu oldukça zor bir iş. Şimdiden, komünist sistemin iki devine, Sovyetler Birliği'ne ve Çin'e gitmeyi planlamaya başlamıştır.

Bu yolculukta, Yugoslavya'dan Seylan'a uçarken Roma'da verilen mola sırasında gezdiği Sistina Kilisenin anısını asla unutmayacaktır. Bir sıranın üzerine uzanmış, gözleri kubbede, Michelangelo'nun freskleriyle büyülenmiş, kımıldamadan yatmıştı dakikalarca...

Bölüm XXIII

ARANIZDA KOMÜNİST VAR MI?

Che, yolculuktan, Devrim'in hizmetine sunulacak pek çok yeni bilgiyle dönmüştür. Üçüncü Dünya Ülkeleri'nde geçirdiği günleri ona, sosyalizmin değişik biçimler alabileceğini ve her ülkenin, sistemi, kendi ihtiyaçlarına göre uyarladığını öğretmiştir. Dönüşünde Castro'ya özetlediği ideolojik açıklama budur. Tito her yıl Birleşik Devletler'den ekonomik yardımı alırken, komünist olmayan Nasır, Assuan Barajını Sovyetler Birliği'nin parasıyla yapmaktadır.

Buna karşın, Ernesto, Kuzey Amerikalılar konusunda daha da katı olmuştur. Anılar'ında şunları yazıyor:

"Latin Amerika'nın hiçbir ülkesinde sosyal devrimin, güzel sözlerden öteye gitmesine izin vermezler. Çünkü böyle bir devrim, Amerikan sermayesinin çıkarlarını tehlikeye sokar. Sadece o ülkede değil –asıl sorun da burada– tüm Latin Amerika'da. Bugün Birleşik Devletler Küba'yı, dış politikasında, 'kıtasal dayanışma' adını verdiği bir aldatmacaya uymak zorunda bırakıyor. Bu sözde dayanışmaya aykırı bir davranış, savaş ilanı olarak algılanacak. Asya ve Afrika ülkelerinin tarafsız olmaları hoş görülebilir, çünkü onların 'ortada' olmaları, gene de karşı kampın 'içinde' olmalarından iyidir Washington için."

Che'nin gözünde en değerli ve Küba deneyine en yakın politik şema, Mısır ve Endonezya'nın yaşadığı süreçtir.

7 Ekimde Castro onu INRA'nın, Instututo nacional de la reforma agraria'nın[1] başına getiriyor. Hemen o akşam Che, pla-

[1] Tarım Reformu Ulusal Enstitüsü. (Çev.)

nının ana hatlarını tartışmak için yönetim kurulu üyelerini Cabaña'ya çağırıyor. Ama orada bir duvara çarpacaktır: yavaşlığıyla sabrını tüketen Felipe Pazos, Banco Nacional'ın başkanı. Dünün ve bugünün gerilla savaşçısı, hızlı düşünmeye ve hızlı davranmaya alışmıştır; yeni görevi, yeni bir araç gibi, kendi sözleriyle, 'latifundiacılığı ve feodaliteyi ezip geçecek bir çeşit tank' olarak hemen kullanmak istiyor. Oysa Pazos ayak sürüyor. Birkaç hafta sonra Che, Fidel'e dert yanıyor:

– Onunla çalışamayacağım.

– İyi. Ona bir tatil veririz!

– Peki, yerine kimi getireceksin?

– Seni.

Bir yıldırım atamanın bir başka öyküsü de adada ağızdan ağıza dolaşacak ve ünlenecek. Fidel, 26 Kasımda, güvendiği yakın adamlarıyla bir toplantıda, şöyle sormuştur:

– Aranızda ekonomist var mı?

Bir tek el kalkmış, Ernesto'nun eli.

– Pekâlâ, Banco Nacional'ın başkanı sen olacaksın. Che, şaşkındır; o 'Aranızda komünist var mı?' diye anlamıştır soruyu.

Hekim, savaş komutanı, elçi, tarım reformcusu, Ulusal Banka'nın yöneticisi; her şeyi yapmıştır Che. Bankanın çalışanları önünde yaptığı bir konuşmada kendini açıklıyor sanki ve epeyi eskilere dayanan yaşamöyküsünü anlatıyor:

– Ben de başarmak istiyordum, herkesin başarmak istediği gibi; ünlü bir araştırmacı olmayı hayal ediyordum, sonunda insanlığa hizmet edecek bir şey üzerinde yılmadan çalışmayı düşlüyordum, ama şimdi düşündüğümde bu bana, kişisel bir zafer olarak görünüyor. O yıllarda ben, hepimizin olduğu gibi, çevremin ürünüydüm.

Sınavlarımı verdikten sonra, bazı özel koşullar ve belki de kişiliğimin zorlamasıyla Amerika'yı dolaşmaya çıktım ve her köşesini tanıdım. Haiti ve Santo Domingo dışında, şu ya da bu biçimde tüm Amerika ülkelerini gezdim. Yolculuğumun koşulları gereği, önce öğrenci olarak sonra doktor kimliğimle, yoksulluk ve sefaletle, açlıkla, hastalıklarla karşılaştım, açlığın duy-

gularını köreltti̇ği̇ insanlardan sürekli işkence gören küçük çocukları kurtaramamanın acısını yaşadım, bizim Amerikalı ülkemizin yoksul ve dışlanmış kalabalıklarında çoğunluk rastlandığı gibi, bir oğlun ölümünün baba için pek de önemli bir olay sayılmadığı o sefaletin tanığı oldum. Böylece, ünlü bir araştırmacı olmak ya da tıp bilimine katkıda bulunmaktan çok daha önemli bir şeyin varolduğunu anladım, insanlara yardım etmekti bu.

Hepiniz yolunuzun üstünde çocuklar görürsünüz, sekiz ya da dokuz yaşında sanırsınız, oysa on üç, on dört yaşında çocukladır onlar. Bunlar Sierra Maestra'nın çocuklarıdır, yoksulluk ve açlığın çocukları; bunlar, yetersiz beslenmenin oğulları, kızlarıdır. Bu küçücük Küba'da, dört ya da beş televizyon kanalı, yüzlerce radyo istasyonu, çağdaş bilimin tüm atılımları arasında, bu çocuklar bir gece okulumuza ilk kez geldikleri ve elektrik ışığını gördüklerinde, yıldızların o gece çok aşağı inmiş olduğunu söylediler. Şimdi onlar gerçek devlet okullarında okuyorlar, sadece alfabenin harflerini değil, bir iş, bir meslek öğreniyorlar, aynı zamanda, çok zor bir meslek olan, devrimciliği de."

Çünkü savaş henüz bitmiş değil, peş peşe gelen olayların da gösterdiği gibi, Devrim'in düşmanları var. Önce 1959 yılının bu ekim ayında, küçük bir uçak Havana halkını makinelileriyle tarıyor, sonra bir filo denizden topa tutuyor adayı ve Florida'dan havalanmış korsan uçaklar baskınlar düzenliyor. Ve en önemlisi, ayın son günlerinde, Camilo Cienfuegos'un kaybıyla sonuçlanan, acı olduğu kadar da esrarengiz kaza.

26 Ekimde, devrimci orduların komutanı Cienfuegos, uzun sakalı, geniş kenarlı şapkası ve sınırsız devrimci coşkusuyla, Camaguí̇y eyaleti komutanı Hubert Matos'u tutuklayacaktır. Matos, Devrim'in sola kaydığı bahanesiyle bir isyan hazırlamakla suçlanıyor[1]. Ertesi gün, Camilo'yu Havana'ya götürecek olan Piper'e, Ignacio Agramonda Havaalanından hareket eden bir Caza, küçük bir savaş uçağı refakat ediyor. Bir saat sonra, aynı Caza, aynı alana benzin ikmali için iniyor. Alanda yüzbaşı Virela, Camilo'nun subaylarından biri, yoğun bir barut kokusu

[1] Otuz yıl hapse mahkûm olacaktır. (Çev.)

alınca, araştırıyor ve Caza'nın makineli tüfeklerinin çok ısınmış olduğunu görüyor; pilotu durdurmak istiyor, ama adam derhal motoru hareket ettirerek Amerika kıyılarına doğru gözden kayboluyor.

Üç gün üç gece boyunca Castro'yla Guevara, yeri göğü birbirine katarak Camilo'yu arıyor. Fidel Castro, Birleşik Devletler'den lojistik yardım istemeyi bile göze alıyor; Amerikalı gazetecilerin alayları arasında... Camilo'nun izi asla bulunamayacaktır. Büyük olasılıkla Caza, uçağını makinelileriyle taramış ve uçak Gloria körfezinde, Camaguíy eyaletinin kuzeyinde denize düşmüştür. Kıyıda, Punta Brava'da köylüler iki uçak gördüklerini ve makinelinin takırtısını duyduklarını söylüyorlar.

12 Ekimde Fidel radyodan 'büyük komutanımız Camil Cienfuegos'un kaybını' duyuruyor. O günden beri her 28 Ekimde Kübalılar denize ve adanın bütün akarsularına çiçekler atarak onu anıyorlar. Che, uzun süre, kendisi için bir erkek kardeş olan dostun arkasından ağlayacaktır.

"Camilo yüz dövüşün silah arkadaşıydı. O Küba halkının simgesiydi. Alegria del Pio'da düşmana meydan okuyan haykırışını duyar gibiyim: *Aqui ne se rinde nadie, carajo!*[1] O bizim öncülerimizin kahramanıydı. Tehlikeyle boş ölçüşüyordu. Bir gün, düşman öncülerinden birini vurdu ve adam daha yere düşmeden silahını elinden aldı. Hakseverliğe, bir din gibi saygısı vardı."

Camilo bugün Guevara ailesinde iki kez yaşıyor: Aleida oğlunun adını Camilo koydu, tıpkı, ikinci çocuğuna babasının sevgili arkadaşının adını koyan Hildita gibi.

26 Ekimde Che, Bakanlar Kurulu tarafından resmen Ulusal Banka'nın başkanlığına atanıyor. Hayatının en heyecan verici görevi olacaktır bu. Burada başarılı olabilmek için, elçiliği sırasında birlikte çalıştığı Salvador Vilaseca'yı çağırıyor ve ona, yöneticilik öneriyor. Vilaseca o günü çok iyi hatırlıyor:

– Şaka mı ediyorsunuz, komutan, diye cevap verdim... Ben nasıl yönetici olurum, bir bankanın nasıl çalıştığı konusunda en ufak bir bilgim yok!

[1] *Teslim olmak yok!* (Yay.)

– Ey, ne çıkar. Ben de hiçbir şey bilmiyorum!

Böylece, 12 Haziran 1960'tan 1961 Şubatına kadar Vilaseca, Ulusal Banka'da Ernesto'nun yardımcısı olarak çalışacaktır.

Havana'da, Che'nin düşüncelerini anlatan kırk dört bölümlük bir kitabı okuduğu bürosunda, *el Señor administrador* anlatıyor:

– Dünyanın dört köşesine yaptığımız yolculuklarda benden kendisine yüksek matematik dersleri vermemi istedi. Ona: "Claro que si, ama başlamadan önce bakalım, diye cevap verdim, temel matematik bilginiz nasıl?" Yüzünü buruşturmasından, işe baştan başlamak gerektiğini anladım. Sonra arkası gelmedi, çok meşgul olduğu için unuttuğunu sandım. 1959'un bir eylül günü, bürosuna bir tebeşirle bir karatahta ve bir silgi getirmemi istedi.

Böylece, 1964 Haziranının ortalarına kadar Che, her salı ve cuma, günde bir saat matematik dersi alacaktır.

– Derslere sonsuz küçükler matematiğinden başladık, ayrımsal matematik, entegraller ve ayrımsal eşitliklerle sürdürdük. Öğrenme onda yaradılıştan gelen bir şeydi, dinsel bir tutku gibi. Ders bitince, o öğretmen oluyordu, ben öğrenci. Ülke sorunları hakkında anlattıklarını dinliyordum. Sonra bir gün ona, bildiğim her şeyi öğrettiğimi itiraf ettiğimde: "Lineer programlamaya başlayalım," dedi. Ekonomist olma yolundaydı, daha fazla bilgi istiyordu. Konu hakkında birşeyler biliyordum, ama işin uzmanı değildim. O zaman Che: "Şu halde birlikte öğrenelim," dedi. Ve öyle yaptık. 1962 Ekim krizi sırasında haftada iki kez, üslenmiş olduğu Pinar del Rio'ya giderek ders vermeye devam ettim.

Vilaseca'nın Che'ye verdiği dersler oradaki öğretimin sadece bir bölümüdür. Ernesto da, pedagoji tutkusuna uygun olarak, dersler veriyor. Her gün, saat on beşten on sekize kadar, dört genç Barbudo, Harr Villegas Tamayo, Dariel Alarcon Ramirez, Carlos Cuello ve Argudin acemi öğrenci olarak Maestra'da başladıkları okuma yazma, matematik, tarih, coğrafya derslerine devam ediyorlar. Yüksek sesle ve nöbetleşe gazeteleri okuyarak bilgi ve becerilerini artırıyorlardı. Ve gittiği her yerde, adada ya da yabancı ülkelerde, Che'yi takip ediyorlar.

Che, her seferinde:

– Defterinizle kaleminizi unutmayın, diye tekrarlıyor onlara. Bunlar tabanca kadar önemlidir.

Dariel Alarcon, bugün hâlâ onun, kendilerini eğitmek için nasıl inatla, ısrarla uğraştığını hatırlıyor:

– Pazartesi bizden arabanın anahtarını alıyor, sınav günümüz olan cumartesiye kadar da vermiyordu. Böylece bizim, zamanımızı, kentte dolanarak ya da kızlara laf atarak geçirmediğimizden emin oluyordu. Sık sık, "Bu işler için pazar gününüz var," diye tekrarlıyordu. O günler Fidel'le Camilo'nun armağanı olan bir 1959 Chrysler Impérial'imiz vardı. Adaya getirilen en son modellerden biri. Fiyatı 18.000 dolardı. Tabii, biz de onunla daha sık dolaşmak istiyorduk.

Bir gün aramızda, Pombo diye çağırdığımız Harry Villegas'tan söz ettiğimizi duyuyor; bizden daha ileri olan Pombo, bizim gibi her gün Che'nin odasına gitmek zorunda değil, koleje gidiyor ve istediği zaman okulu asıyor! Bunları duyan Che doğru koleje gidiyor ve müdürden, Villegas'ın gerçekten de okula doğru dürüst devam etmediğini öğreniyor. O zaman Pombo'yu alıp, kendi evine, Beşinci Cadde Miramar Sokağı otuz altı numaradaki eve götürüyor, garaja sokuyor, soyunmasını söylüyor. Zavallı Pombo cezalı olduğu o haftayı üzerinde sadece bir donla garajda geçiriyor ve 'derslerle başı hoş olmadığına göre elleriyle çalışsın diye' bahçedeki sebzelere bakmak için dışarı çıkabiliyor ancak.

Aldığı derslerle verdiği dersler arasında Ernesto özellikle yeni görev konusu olan ekonomiye yoğunluk veriyor. Uluslararası finans çevreleriyle olan ilişkiler onun için, bugüne dek yaşadıklarına hiç benzemeyen bir deneyim olacaktır.

– March diye birini hatırlıyorum, diye anlatıyor Vilaseca. Bank of America'nın başkanıydı ve Banco Nacional'in başındaki Che'yle tanışmak için sabırsızlanıyordu. Che onunla sabahın birinde görüştü...

Londra'nın ünlü City'sinden bankacıların, New York'un Harvard ya da Yale'den diplomalı kodamanlarıyla Tokyo'daki nippon finans devlerinin, Ulusal Bankanın başkanlığına bir gerillanın getirilmiş olduğunu öğrendiklerinde düştükleri hayreti düşünmek zor değil! Ama Che, kulislerde fısıldandığı gibi, 'unutuldu sanılmasın diye yaratılmış, kişiye özel' bir göreve atanmamıştır. Fidel'in aradığı, gerçek bir devrimci-bankacıdır,

Filipe Pazos uluslararası finans çevrelerinde saygı gören bir ekonomisttir ama, inanmış bir solcu olmaktan çok uzaktır.

Ernesto, 'Che banknotlarına' imzasını atacaktır. Yirmi pezoluk banknotlara, hüzünlü bir heyecanla Camilo Cienfuegos'un resmini koyarak... Bu paraların ilk serisi bugün Havana'da altın değerindedir.

10 Aralık Che için büyük mutluluk günü. Köylülere ilk tapu senetlerini dağıtmadan önce onlara sesleniyor:

– Bugün latifundiacılığın ölüm belgesini imzalıyorum. Bir ölüm ilanının altına böylesine gurur ve mutlulukla imzamı koyabileceğimi asla düşünemezdim.

Che, Küba parasının sorumluluğunu, Birleşik Devletler'le ilişkilerin gerginleştiği bir dönemde yüklenmiştir. Havana'daki büyükelçi Philipp W. Bunsal, yeni Cumhurbaşkanı Osvaldo Dorticüs'la Devlet Bakanı Raúl Roa'yla yaptığı konuşmada, Küba'da 'Amerikan ve Küba halkları arasındaki geleneksel dostluğu bozmaya yönelik yoğun ve bilinçli bir çaba' olduğuna dikkat çekmiştir. Elçinin suçlamaları dolaylı olarak Fidel'in iki en yakın çalışma arkadaşını, kardeşi Raúl'la Che'yi hedef almaktadır –ve Che, buna rağmen geri adım atmayacaktır. Son on yılın ticaret dengeleri incelendiğinde görülüyor ki Küba sosyalist ülkelere 113 milyon dolarlık ihracat yapmış ve ithalat 14 milyon olarak gerçekleşmiş, yani Küba'nın dış ticaret fazlası 99 milyon dolar. Devrim'in bu ilk yıldönümünde bir cümle, bir laytmotif gibi tekrarlanıyor: 'Şeker yeni kurulacak endüstrilerimizi besleyecek!' Bu koşullarda, Sam Amcanın öfkeli bakışlarından etkilenecek değiller!

Che, aksine şöyle diyor:

– Bir düşmanın varlığı devrim coşkusunu kamçılıyor, köklü değişimlerin gerçekleştirilmesi için gerekli koşulları yaratıyor.

Karşı cephedeki maliyecilerden alaycı gülümsemeler:

– Bir ülkenin maliyesi gerilla savaşçısı bir doktora nasıl bırakılır?

Che onlara, Cumhuriyetçi Parti senatörü Henry Cabot Lodge'un bir cümlesiyle cevap veriyor: "İşadamları, bazı istisnalar dışında, siyasal sorunlarla ilgilenmeye kalkıştıklarında, siyasetçilerden de beter olurlar."

Bu arada, incelemelerini sürdüren Che, son on beş yıl içindeki Kuzey Amerika çıkışlı yatırımları araştırıyor. Gelen 700 milyon dolarlık sermayenin 550 milyonu Birleşik Devletler'e geri dönmüş, Küba'da tekrar yatırıma dönüşen sermaye sadece 150 milyon. Terazinin hangi kafesinin ağır bastığını anlamak için dâhi bir ekonomist olmaya gerek yok!

Görünüşünde hiçbir değişiklik yapmamış olan Che –zeytin yeşili gerilla üniforması, yıldızlı siyah bere– uluslararası ilişkilerin, parmak uçlarına basılarak yürünen dünyasına her gün biraz daha ters düşüyor. Protokolü gülünç duruma düşürmek en büyük zevklerinden biri. Sanayi Bakanı olduğu günlerde kendisiyle konuşan ve ona, "Çevrenizde sınırsız bir hayranlığın varolduğunu hissetmek büyük bir mutluluk olmalı!" diyen yabancı bir gazeteciye Fransızca olarak şöyle diyecektir:

– *Les honneurs, çam'emmerde!*[1]

Aleida'yla birlikte, o sırada geçici olarak Patojo'yla paylaştıkları küçük, basit bir evde yaşayan Che'nin bir Ford Falcon'u var: öteki Devrim şeflerinin Oldsmobile'leriyle karşılaştırıldığında, mütevazı sayılacak bir araba. Bürosuna öğlen, on ikide geliyor ve sabahın ikisinde, üçünde evine dönüyor.

Kübalılar dünyanın en konuksever insanları, ama çok büyük bir kusurları var, çok düzensizler. Bu düzensizliği Sierra'da ve sonra işgal sırasında fark eden Che, büroda örnek bir titizlik gösteriyor bu konuda. O Arjantin'den Latin Amerika ülkelerinin en 'Avrupalı'sından geliyor, bu şaşmaz dakikliğin sebebi bu.

Uluslararası basma mensup yabancı gazeteciler, hepsi, *Granma* maceracılarını görme coşkusu içinde, kapısında birbirlerini itiyorlar. İçlerinden biri yılbaşı yaklaşırken, Havana'da fiyatların çok yüksek olduğundan yakınanlar olduğunu söylüyor. Che:

– Yakınanlar zenginler, diye cevap veriyor; çünkü onlar vergiye tabi olan lüks malları alıyorlar. Yoksullar aynı şekilde düşünmüyor. Kulübelerdeki küçük Noel ağaçlarını gidin, görün: çamların altlarında meyveler, pastalar var, gömlekler var,

[1] Hayranlıkların canı cehenneme! (Çev.)

giysiler var, hatta hatta, süt var, ekmek var! Bütün bunlar, bu yoksul insanların, geçmiş yıllarda, Noel gecesinde bile asla sahip olamadıkları şeylerdir.

1960 yılının başlarında Che, Camilo Cienfuegos'a ithaf ettiği, *Gerilla Savaşı* adlı uzun ve yoğun bir yapıtın son satırını yazıyor. Burada gerilla stratejisi, taktiği hakkında, savaşta yer seçimi ve düşman toprağındaki savaş konusunda bilgi veriyor. Bunların yanı sıra, sosyal reformların uygulayıcısı olan gerillalardan beklenenleri inceliyor. Bu kitap, gerçek bir 'başkaldırı elkitabı' olarak Venezuella'da ve sonra, 1963'te Zanzibar İngiliz kolonisinde isyancılara yol gösterecektir.

Che 4 Şubatta Raneho Boyeros havaalanında, Sovyetler Birliği Başkan Yardımcısı Anastas Mikoyan'ı karşılıyor. Onunla birlikte 5 Şubatta Bellas Artes Sarayında Sovyetlerin Bilim, Teknik ve Kültür Sergisini açacak. Konuğu onuruna verdiği akşam yemeğinde ona dava arkadaşlarını tanıtıyor:

– Orlando Borrego, Şekerden Sorumlu Bakan, Bakan Yardımcısı Enrique Olstulski ve Tirso Saenz, ulusal burjuvazi temsilcisi!

Saenz kıpkırmızı oluyor ve tek kelime söylemiyor.

Gözlüklü bilim adamı:

– Ben sivil elbise giyip kravat takmış tek konuktum ve tabii, Che'nin gözünden kaçmamıştı bu, diye anlatıyor.

Ernesto'ya küskün değildir. Aksine, durmadan ondan söz ediyor:

– Geleceği kurmak isteyen bir kâhindir Che. Olağanüstü algılıydı. Otomasyon ve nükleer fizik konusunu öğrenmek için durmadan okuyordu. Bazen, ciğerlerinin soluk alacak gücü olmuyordu, ama onun, inanılmaz bir çekim gücü vardı. Che bir mıknatıstı: çekiyordu, çünkü büyüleyiciydi.

Ocho'ya işgalin son günlerinde katılan ve Che'nin en yakın ve en samimi arkadaşlarından biri olan Orlando Borrego da onu şu sözlerle anlatıyor:

– Öğrencilerin, savaşçı kimliklerine çok da güvenemiyordu. Köylülere inancı vardı. Beyninin işleyişi, gerilla alışkanlıklarına

sadık kalmıştı, en çok gece çalışıyordu. Bilimsel çalışmalarla, kuramsal düşünce ve gerçekçi bir kafa yapısıyla, aşırı duygusallığa itibar etmeyen bir kararlılıkla çocukluğundan bu yana edindiği büyük bilgi birikimini herkesin hizmetine sunuyordu. Gerilla olarak, büyükelçi, satranç oyuncusu ya da Ekonomi Bakanı olarak, her koşulda irade gücü egemen oluyor, onu Don Kişotluğa soyunmaktan koruyordu. Fikirlerini, günün ihtiyaçlarına göre uygulamakta gösterdiği devrimci gücüyle... Ama çok fazla övmek, üstünlüklerini sıralamak onun alçakgönüllülüğüne ihanet etmek olur...

Bütün bunların yanı sıra, diye devam ediyor Borrego, bu olabildiğince olağanüstü adam, bir yönüyle de hepimiz gibi bir insandı. Çocuklarla oynayan, şakalardan anlayan, ama doğrusu, kendisi çok da şaka yapmayan bir genç adam. Şaşırtıcı bir gülmez adam! Onun gözünde sosyalizm, bilincin gelişmesinde çok büyük önemi olan, çok büyük bir serüvendi.

Polatiko adıyla tanınan Enrique Oltuski, bugün Che'nin yazılarının sadık bir yorumcusudur, bir zamanlar ateşli bir devrimciydi. Ernesto Polatiko'ya, silah satın almak için yeterli fonların bulunmadığından yakındığı bir gün, aynı cevabı verecekti:

– İyi ya! Sen de banka soy!

Che'nin fikirlerini uyguladıklarını iddia ederek, yüzlerinde maske, elde silah, bankaları basan Amerikalı haydutlara ilham veren bir cevap...

Aynı Oltuski, Sanayi Bakanlığının asansöründe Che'yle birlikte olduğu bir gün, yakacak yetmediği için evinde bazı sorunları olduğundan yakınıyor. Bunun üzerine Che:

– Neden yetiştiremiyorsun, anlayamadım, diyor. Bizde böyle bir sorun yok.

Oltuski kolay vazgeçmiyor:

– Çok açık, insanın elinde iki *libretas*[1] olduğu zaman böyle sorunlar çıkmaz.

Che tek kelime söylemiyor. Birkaç gün sonra iki devrimci gene aym asansörde buluşuyorlar.

Che:

– Sen haklıydın, bizde iki *libretas* vardı, diyor, vardı sözcüğüne bastırarak, çünkü Aleida'nınkini geri vermiştir.

[1] Karne. (Çev.)

Mikoyan'ın ziyareti, Küba'yla Sovyetler Birliği arasında beş yıllık bir ticaret anlaşmasının ana hatlarıyla kâğıda dökülmesine ortam hazırlıyor. Moskovalı, Che'ye, kendisini resmi bir ziyaret için ülkesine davet edeceğini söylüyor.

4 Mart 1960'ta Che, *Coubre* adlı Fransız gemisine karşı düzenlenmiş bir sabotaj üzerine rıhtıma koşuyor. Ordu için Belçika malı makineli tüfekler ve polis örgütüne tabanca getirmiş olan gemideki patlama sonucunda büyük hasar meydana gelmiştir. *Revolucion* gazetesi için fotoğraf çeken Alberto Corda, 'Bu sabotaj CIA'nın işi' inancına varmıştır. İki gün sonra, 6 Martta Corda, 23 numaralı rıhtıma bakan tepenin üzerinde, patlamanın yüzü aşkın kurbanının gömüldüğü mezarlığın yanında, tören için yapılan ahşap sahnenin önünde oturmuş, insanları fotoğraf makinesiyle ölümsüzleştiriyor –Che'nin dünyayı dolaşacak olan ünlü bereli resmi işte o günün anısıdır.

– Sahnede Castro kardeşlerin yanı sıra gruptaki tek sivil olan Cumhurbaşkanı Osvaldo Dorticos ve bakanlar vardı, sonra bir boşluk. Birden, Che'nin yüzü o boşlukta göründü ve ben gözlerindeki ateşten öylesine etkilendim ki, o anda refleksle makinenin düğmesine bastım.

Küba Devriminin cazibesine kapılmış olan Simone de Beauvoir ve Jean-Paul Sartre o mart ayı Havana'dalar. Akşam, konuşmanın ateşli bir anında, itiraf ediyorlar:

– Paris'te birçok vatandaşınıza aynı soruyu yönelttim ve onların, devrimin sosyalizmi hayata geçirip geçiremeyeceği sorusuna neden ısrarla cevap vermekten kaçındıklarını anlayamadım. Şimdi bunun nedenini anlıyorum: Küba Devriminin özelliği, sosyal ve siyasi hayattaki aksaklıkları şu ya da bu ideolojinin katı kalıplarına hapsolmadan giderme kararlılığı!

Eserlerini çok iyi bildiği yazarı ve kişiliğiyle kendisini etkileyen Simone de Beauvoir'ı, adanın içlerine yapacakları keşif gezisinde baş başa bırakan Che, 'Büyük Komşu'yla tüm ilişkilerin kopması halinde Küba ekonomisini nasıl koruyabileceğini düşünmeyi sürdürüyor. Onların, bir genel ambargonun ilk uygulaması olarak, Küba ekonomisinin belkemiği olan şeker kotasını bugünden yarma azaltabileceğini, hatta sıfırlayabileceğini çok iyi biliyor. SSCB ile imzalanan anlaşma, işte bu nedenle çok önemli... Che, hangi kampa katılacağına çoktan karar vermiştir:

o, her şeyiyle Doğu kampından yanadır. Rusların, aynı miktar şekeri, aynı fiyattan satın alacağını umarak... Kendi kendine durmadan sorduğu soru bu! Bütün bunların yanı sıra, Küba devriminin 'ne komünist, ne kapitalist olduğunu, devrimlerinin renginin, palmiyeler gibi zeytin yeşili olduğunu' her fırsatta tekrarlayan Fidel de, bu özlü sözlere uzun süre devam edemeyeceğini biliyor, çünkü Florida boğazında kara bulutlar toplanmaya başlamıştır.

Che, 25 Mayıs 1960'ta, Buenos Aires'te 1870 devriminin 150'nci yıl kutlamalarına katılmayı reddediyor. Buna karşın bir grup Barbudo ilk kez, başka ülkelerden gelen gruplarla yan yana, Avenida del Libertador'da bir geçit töreni yapıyor. Bu, Arjantin gençliğinin gözünde biraz da Che Guevara'nın törenidir. Cumhurbaşkanı Arturo Frondisi'nin yanında oturan Sovyetler Birliği heyetinin başkanı Aleksey Kosigin töreni mutlu bakışlarla seyrediyor. Che, Buenos Aires'e gitmemiştir, ama Célia Guevara Havana'ya geliyor; Ernesto onu, 16 Mayısta, kendisinin de katıldığı Ernest Hemingway balık tutma yarışına götürüyor.

Haziran başında Che, bir önceki ziyaretin devamı niteliğindeki ikinci bir Sovyet Rusya heyetini konuk edecektir. Sonra 7 Haziranda Çekoslavakya dış ticaret heyetini kabul ederken, ertesi gün de Fidel'le birlikte Küba-Çin Dostluk Komitesinin tertipliediği bir gösteriye gidiyor. 12 Haziranda işçilere sesleniyor ve onları, endüstrinin, ülkenin yararına olarak büyümesi için tüm çaba ve güçleriyle çalışmaya davet ediyor.

24 Temmuzda Che'nin matematik dersi sırasında sekreteri Mauresa'ya başvuran ufak tefek bir adam, başkanla görüşmek için ısrar ediyor. Mauresa ona, sadece Cumhurbaşkanı Dorticos'la Fidel Castro'nun Che'yle randevu almadan görüşebildiğini söylüyor.

– Ona, *el Petiso*'nun geldiğini haber verin.

Bir dakika sonra, Fuser'le Mial, birbirlerinin kucağına düşüyorlar. Sekiz yıllık ayrılıktan sonra... Mial –Küba ulusal tarım merkezinde araştırmacı olacaktır– sekiz yıl önce tıp öğrencisi Ernesto Guevara'dan ayrılmış, onu Küba Ulusal Bankasının

başkanı olarak bulmuştur. Çok tatlı bir Venezuelalı olan karısı Delia'yı da beraber getirmiştir Mial. Konuşurlarken, Delia kulaklarındaki küpelerden birini düşürüyor. Küpeyi yerden alan Che, avucunda tartar gibi yapıyor ve gülerek:

– *De plata sin p*[1], diyor, iyi bir seçim yapmışsın, Petiso...

Ayrılacakları sırada –uzun bir ayrılık olmayacak, çünkü Granadolar Havana'ya yerleşecek; bugün de hâlâ orada yaşıyorlar– Mial, dudaklarını yakan bir soruyu sormadan edemiyor:

– Şu senin liderin de, diyor, o en kritik anlarda balon gibi sönen Amerikan uşağı Peronlara, Betancourtlara, Figuerezlere, Arbenzlere benzemesin sonradan?

Ernesto, Mial'in omzunu yakalıyor, en inandırıcı söyleyişiyle:

– Bu adamla riske girmeye değer, diyor cevap olarak.

Beklendiği gibi Eisenhower hükümeti şeker kotasını indiriyor, ama Kübalıların korktuğu kadar acımasız oranda değil. Ama bu, adanın bir işgal olasılığının, hiç değilse bir ekonomik ambargo beklentisinin psikozuna girmesini engellemiyor. Ve Raúl Castro, Rusların şeker alımı konusundaki sözünü kesinleştirme göreviyle Moskova'ya gidiyor.

Che, Moncada baskınının yedinci yıldönümünden yararlanarak, olayın geçtiği yerde, Santiago'da, devrim coşkusunu kamçılayacak bir konuşma yapıyor:

– 26 Temmuzda Maestra Dağlarına gidenler, orada o güne kadar hiç bilmedikleri iki gerçekle karşılaşacaklar: kazma, kürekle çalışan ordu ve tüfekleri omuzlarında yürüyüş yapan silah arkadaşları milisler.

1960 yılının 6 Ağustosunda Fidel Castro, Kuzey Amerika petrol şirketlerini ulusallaştırıyor: Moskova, minimum kotayla şeker alımını kabul etmiştir, ama 'olmazsa olmaz' bir koşulla: Rus petrolü Küba'da rafine edilecektir. Bu öneri, 'yeşil timsal'ın başının üstünde sallanacak olan Demokles'in kılıcıdır.

8 Ağustosta Che, Juventud Latino America'nın Havana'da Blanquita tiyatrosunda yapılan ilk kongresini şu sözlerle kapatıyor:

[1] Gümüş. (Çev.)

– Bana, devrimimizin komünist olup olmadığını soracak olursanız, ben, Marksist olduğunu söylerim. Devrimimiz, Marx'ın nirengilerle gösterdiği yolları kendi yöntemleriyle bulmuştur. Şimdi ben, burada, tüm inancımla şöyle sesleniyorum: Sovyetler Birliği, Çin, sosyalist ülkeler ve özgürlüğünü kazanmayı başarmış eski sömürge ve yarı sömürge ülkelerin halkları bizim en yakın dostlarımızdır. Latin Amerika'daki bazı hükümetlerin, bize, ısıramadığımız eli öpmemizi salık vermesine karşın, bizim, kıtamızın büyük köle taciriyle bir kıtasal birlik çerçevesinde bir araya gelmemiz mümkün değildir.

Latin Amerika üniversitelerini fethedecek olan *'Cuba si, Yankis no'* sloganı bu sözlerden kaynaklanacaktır. Ve gene bu sözler, Che'ye uluslararası basında 'Küba'nın Marksist kuramcısı' etiketinin yapıştırılmasına yol açacaktır. Kuzeyin gazeteleri 'Che, Küba Ekonomisinin Çarı!' diye başlık atıyor. Time, ilk sayfasını ona ayırıyor: 'Castro'nun Beyni' başlığı altında onun yıldızlı siyah beresiyle bir fotoğrafı... Ve röportajda şu satırlar: "Kuzey Amerikalı pilotların kullandığı F-47 uçakları Guatemala göklerinde dolaşırken Guevara, savunmayı örgütlemek için deliler gibi sağa sola koşuyordu. Arbenz, dövüşmeden teslim olunca Guevara'nın derinden yaralanan idealizmi ve savaş tutkusu, Birleşik Devletler'e olan düşmanca duygularıyla birleşerek, öldürücü bir nefrete dönüştü. (...)"

"Che Ulusal Banka'nın sorumluluğunu aldığında, ülkenin altın ve dolar rezervlerinin Birleşik Devletler'de toplanmış, sonra da İsviçre'ye transfer edilmiş olduğunu öğrendi. Castro görevi ona verdikten sonra Che, üç çok önemli karar aldı: Batı'yla ekonomik ilişkilerini kopardı ve komünist dünyaya bağlandı; Birleşik Devletler'in başlatacağı bir savaşa karşı hazırlıklara girişti; devrimci etkisini büyük bir cüretle tüm Latin Amerika'ya yayma uygulamasına başladı. Demir Perde gerisindeki anlaşmalarla Che, yüz milyon doları aşan bir yardım imkânı sağladı, bu yardımın büyük bölümü bugüne kadar Kuzey Amerika'dan ithal edilen mamul maddelerin (radyo, fotoğraf makinesi, kablo, elektrik motorları, elektrikli ev araçları) üretileceği sanayi işletmeleri için yapılacak yatırımlar biçimindedir. Bunun yanı sıra, bir çeşit trampa uygulaması başlattı: Adanın en zengin ihraç ürünü olan şekere karşı, en önemli ithal maddesi olan petrol.

Rusya'nın brüt petrolünü işlemek amacıyla Che, Shell, Esso ve Texaco gibi çok büyük yabancı şirketlere ait rafinerileri, tek kuruş tazminat ödemeden, işletmeye başladı. Birleşik Devletler'in şiddetli tepkisi karşısında bu tepki, şeker alımının tümüyle durdurulması biçiminde olmuştur. Che, Ruslardan destek görüyor. Hruşçev, Küba'ya müdahale ettikleri anda Birleşik Devletler'e füzelerini göndereceğini söyleyerek tehdit ediyor. Bunun üzerine Guevara, Küba'dan, 'Karaipler'in ortasında, tarihin gördüğü en büyük askeri gücün füzeleriyle korunan şanlı ada' diye söz edecektir. Güneş yanığı turistlerle Kuzey Amerikalı işadamları yüzme havuzlarının kenarında daiquiri içerken, lüks otellerde gürbüz Rus teknisyenler, duygusuz görünümlü Kızıl Çinlilerle yan yana dinleniyor."

Petrol şirketlerinin ve adadaki Amerikan kuruluşlarına ait malların ulusallaştırılması atılan ilk adımlar oluyor. Che durumu şöyle açıklayacak:

– Küba'da altmış yıl süren Yanki sömürgeciliği onlara sadece birkaç yüz bin dolara mal olacak. Bu para, 1845'te bizi satın almak için İspanya'ya ödedikleri paradan fazla değil. Yani, enflasyon oranları düşünülecek olursa, yakınmaları için hiçbir neden yok!

Time olaya başka açıdan bakıyor: 'Fidel, günümüz Küba'sının kalbi, ruhu, sesi ve sakallı yüzü... Raúl Castro devrimin kılıcını tutan bilek. Che Guevara ise beyin. O, bu üçlünün en çekici, ama en tehlikeli üyesi. Hüzünlü bir şefkatin ifadesi olan gülümseyişiyle kadınlar dünyasında fırtına gibi esiyor. Che, Küba'yı, sınırsız bir yetenek, büyük bir zekâ ve keskin bir mizah anlayışıyla, soğukkanlı ve hesaplı bir kararlılıkla yönlendiriyor.'

Küba yöneticilerinin tutumu, Washington'un, Latin Amerika ülkelerine yönelik siyasetinde değişikliğe neden oluyor. Eisenhower, Arjantin'in Küba'nın izinde yürüme eğilimine girmesine fırsat vermeden, ekonomik yardımla görevlendirdiği bir elçiyi Buenos Aires'e gönderiyor. Bu yardım programı Eisenhower muhaliflerince derhal 'Castro yardımı' diye adlandırılacak. Brezilya Cumhurbaşkanı Jocelino Kubitschek bile bizzat kale-

mi alıp Amerikalı Başkana bir mektup yazıyor: 'Sayın Başkan, siz de çok iyi bilirsiniz ki, hayatın yoksunluklar, fedakârlıklar, sabır ve kadere boyun eğmeden ibaret olduğu bu bölgeler halklarının gözünde, verilen sözlerin hiçbir değeri yoktur.'

Che, Havana'da, bir Kuzey Amerikalı Marksist derginin, *Mounthly Review*'in iki muhabiri, Paul Sweezy ve Leo Huberman'la görüşüyor. Dergi, Fransız filozof ve ekonomisti Charles Bettelheim'ın bir yazısını yayınlamıştır. Che, Fransız ekonomisti Küba'ya davet ediyor. 1948-1983 yılları arasında, Sosyal Bilimler Yüksekokulu'nun direktörlüğünü üstlenecek olan Bettelheim, 1936'da SSCB'ye yaptığı bir gezi sonrasında *Sovyetler Birliği'nde Planlama* adlı bir kitap yazmıştır. Bu eser, daha o gün bile, yeterince saydam olmayan bir sistemin içinde demokrasinin yokluğu üzerinde ısrarla duruyor. Savaş yıllarında, Nazizm Sürecinde Alman Ekonomisi adını taşıyan broşürü, gizlice, elden ele dolaşmıştı. 1945'ten 1951'e kadar yönettiği uluslararası bir dergi, tüm dünya Marksistlerinin fikirlerini savunacakları bir kürsü görevi yaptı. 1953'le 1956 arasında, Nehru'nun çağrısı üzerine Hint hükümetinin ekonomik çalışmalarına katıldı ve 1962'de *Bağımsız Hindistan* adlı kitabını yayımladı. Nasır da, Nehru'nun salık vermesi üzerine 1955'ten itibaren Bettelheim'ın bilgi ve deneyimlerinden yararlandı. Sonra Charles Bettelheim Mali'ye ve Gine'ye gitti, 1958'de Fransa-Çin dostluk örgütü başkanı oldu ve 1975'e kadar Cou Inlai'yle çalıştı.

Bettelheim, 2 Eylül 1960'ta Havana'ya geldiği gün Batı başkentleri için vazgeçilmez olan, o belli kalıplara dökülmüş, kabuklaşmış geleneksel siyaset dilinin Karaip adalarından hiçbir önemi olmadığını görecektir. Pırıl pırıl gözlü, topal filozof, Küba'daki özgürlük havasını solumanın mutluluğunu yaşıyor. Öncelikle, Oriente İktisat Fakültesinde profesör olan, Devrim'in Maliye Bakanı Regino Boti'yle tanışıyor.

Bettelheim, bugün, bu konuda şöyle diyor:

— Boti, Çek ve Rus ekonomistlerle çalışmakla hata etmiştir. O ülkelerin planlama konusunda çok beceriksiz olduklarını gördük.

Boti, ekonomik büyümenin, daha da hızlanarak sürmesini istiyordu. Oysa, 1959-1960 döneminde, atıl üretim kapasitelerini de harekete geçiren bir atılım seferberliğiyle bu hız yüzde

6'ları bulmuştur ve bu aşırı kalkınma, yeni bir hızlanma için gerekli olabilecek tüm kaynakları kullanmış ve tüketmişti.

– Dönemin Küba yönetimi, Birleşik Devletler'le ilişkilerini koparmak istemiyordu, sadece bu ilişkilerin karşılıklı haklara saygı temeline oturtulması isteniyordu. Bunun yanında 1960'ta bir gözlemim beni şaşırtmıştır: halktan gelecek demokratik taleplerin ifade edilmesini sağlayacak hiçbir toplum örgütü oluşmamıştı.

Birkaç gün sonra, gece yarısı bir otomobil, Sosyal Bilimler Yüksekokulu direktörünü Che'nin Ekonomi Bakanlığındaki odasına götürüyor.

– Beni gündüz gibi aydınlatılmış, geniş bir odada kabul etti. Gülümsüyordu, ama gözleri ciddiydi. Fransızca konuştuk. İsyancı ordunun köylüyle ve işçiyle olan sıcak ilişkisine ve Küba halkını Kuzey Amerika emperyalizmiyle karşı karşıya getiren çıkar çatışmasına bağladığı 'Devrimin hızla radikalleşmesi' sürecini açıkladı. Marx'ın eserinde, Küba Devriminin oluşumu gereği, kendiliğinden kalıplarına gireceği kesin öneriler yoktu. Devrimlerinin, kendine özgü yapısının ve kendisi için seçtiği çizginin açıklaması buydu. Che, iktidarının 'halkçı' karakterinden söz ediyor, bu arada Devrim'in bazı zayıf noktaları olduğunu da itiraf ediyordu: Örgütlenmede eksiklikler vardı, gerillalar, savaşçı alışkanlıklarından kurtulmada zorlanıyorlardı ve özellikle teknik bilgilenme yetersizdi. Ama bütün bunlara rağmen Che, geleceğe olan kesin güvenini tekrarlıyor, halkın iradesi ve Fidel'in çevresinde tek yumruk olarak birleşmesi bütün zorlukları yeneceketi."

Parisli ekonomist, sabahın ilk ışıklarıyla, Havanalı Arjantinliden –biraz şaşkın– ayrılıyor.

– Küba devriminin yöneldiği gelecek konusunda kuşkularım vardı. İlk adımlarından itibaren Marksist yasaların bilincine varmamış olan ülke yöneticilerine bu yasaların yol gösterebileceğine inanmıyorum.

12 Ekimde Bettelheim'a yazdığı bir mektupta Che, Paris'e geldiğinde kendisini arayacağını ve Havana'daki konuşmalarına orada devam etmeyi umduğunu bildiriyor. Hindistan ekonomisi konusunda çalışmalarını sürdürürken, Bettelheim, 1960 ve 1961'de Küba ekonomisine de vakit ayırıyor. Ve partinin, yavaş yavaş sisteminin sonucu olan kemikleşme sürecine girdiğini, siyaset dilinin bile değişerek kalıplaştığını görüyor.

– Che, Batı'ya yaptığı ilk yolculukta kendisini, Harikalar Ülkesi'nde Alice'e benzetmiş olsa bile, zamanla o da değişecekti. Artık kendinden memnundu, sebebi de belliydi: Sovyetler Küba şekeri ithalatı için güvence veriyor ve sanayide yapılanma için önemli krediler vaat ediyordu.

Che o günlerde şunları yazacaktır: '1961-1969 arasında imzalanan anlaşmaları yüzden fazla fabrikanın (tekstil, kâğıt, konserve) kurulmasına imkân sağlayacak. Önümüzdeki beş yılda elektrik üretimi iki katına çıkacak. Önemli bir demir çelik kompleksi kurulacak, bunu makine endüstrisi takip edecek.'

Ekonomist-filozof, bu konuda düşündüklerini anlatıyor:

– Sovyetler Birliği'nden ve Doğu blokundaki devletlerden gelecek desteğin büyüklüğüne ve niteliklerine çok fazla güvendiği izlenimini alıyordum. Gerçekten de, sözü geçen fabrikaların kuruluşu, beklenenden çok daha geç ve yavaş oldu; elektrik üretiminin iki katına çıkması için on yıl beklemek gerekti. Benim sözlerim, Che'nin coşkusunu frenlemeye yetmemişti. Birkaç yıl sonra kendisi de, SSCB'nin, yardımlarını çok pahalıya mal ettiğini ve verdiklerinin, vermeyi vaat ettiklerinin yanında hiç kaldığını söyleyecekti.

Bettelheim Küba Devrimine yaşadığı sürece duyduğu ilgi nedeniyle Havana'ya geri dönecektir. Ülke ekonomisiyle daha yakından ilgilenecek ve düşündüklerini Che'ye nakledecektir:

– Ben, işletmelerin özerkliğinden ve finansal sorumluluğundan yanayım. Bu suretle Küba parasını kemiren bazı mali güçlükler ortadan kalkmış olur. Ben, ayrıca, çalışanların, üretimin artmasına ve kalitenin yükselmesine özen göstermesini teşvik edecek bir ücret uygulamasını da savunuyorum.

Che'yi dehşet içinde bırakacak sözler! Bir sosyalist ekonomide, bir işletmeden ötekine nakledilen kârın 'meta' olarak kabul edilmesini, bu nedenle bir fiyatı olmasını ve bu fiyatın, rantabiliteye göre hesaplanmasını aklı almıyor. Onun gözünde, bu tür uygulamalar sonunda sistemi kapitalizme götürür! Aynı şekilde, işin niteliği gereği ücretlerde farklılığı kabul etmekle birlikte, ücretlerin çalışmada üretkenliğin artırılması ve ürün kalitesinin yükseltilmesi amacıyla kullanılmasını şiddetle reddediyor: "Bunlar kapitalizmin uyarıcıları. Bunların yerine, yeni bir 'insan' yaratacak moral uyarıcılar gerek bize!" Oysa, Bettelhe-

im, "Deneyimlerim bana, moral uyarıcıların, üretim üzerinde hiçbir yararlı etkisi olmadığını göstermiştir," diyecektir.

Ve 1963'ten sonra, diyalektik tartışmalar artık kesin çizgilerle su yüzüne çıkıyor.

– Bu dönem, Che'nin, Sovyet Rusya'ya karşı beslediği hayranlığın sarsılmaya başladığı yıllardır. Doğu Bloku ülkelerinin, Küba'ya verdikleri sözleri tutmamış olmaları onu hayal kırıklığına uğratmıştır. Che, Sovyet işletmelerinin yönetim biçimini de onaylamıyor. Bu yönetimdeki uygulamalar onun ideallerine ters düşüyor, yönetimin, gerçek bir merkezleşmeye ulaşmamış olduğunu düşünüyor. O günlerde SSCB'den, Polonya'dan, Macaristan ve Çekoslovakya'dan yükselen ve merkezleştirme planlarının kesin uygulanmasının mümkün olmadığını tekrarlayan seslere kulaklarını tıkıyor. Merkezileştirme denemelerinin, Polonyalı Bienkovski'nin 'hayal ekonomisi' dediği karmaşada son bulduğunu kabul etmek istemiyor. Benim gözümde 1963 yılı, Küba devriminin girdiği sürecin beni derin bir hayal kırıklığına uğrattığı dönem olacaktır. Ama ben, gene de, yöneticilerin yanlış politikaları sonucu, zorlukların her gün biraz daha artmasına karşın, Devrim'e inanmak istiyordum, 'Gidişe dur!' diyecek öneriler getiriyordum ve her seferinde Che'nin, merkezci tutuculuğuyla karşılaşıyordum.

Aynı 1963 yılında Bettelheim, kamu işletmelerinin özerkliği, yönetimde esneklik, 'uyarıcı ücret' politikasının yararları, üretim birimlerinde verimlilik hedefine yönelik yeniden yapılanma konularını bir kez daha gündeme getiriyor ve Che bir kez daha, 'uyarıcı ücret' önerisi karşısındaki katı tutumuyla karşılık veriyor.

Bettelheim:

– Onunki dogmatik bir tutuculuk değildi, diye anlatıyor. Getirilen önerileri, kendi fikirlerine uymasa bile, dikkatle dinliyordu. Aynı şekilde, kendisi kesin olarak, güçlü bir merkezci planlamadan yana olduğu halde, bürokrasiye savaş açmıştı.

Bettelheim, 1964 yılında *Cuba Socialista* dergisinin nisan sayısında 'Sosyalist Planlamanın Biçim ve Yöntemi ve Üretici Güçlerim Gelişimi' başlığı altında yayımladığı yazısında, üretici güçlerdeki gelişimin yeterli düzeyde olmaması nedeniyle, kesin merkezleşme planlamasının -Che'nin Küba'yı ulaştırmak istediği hedef– gerçekleştirilmesinin olanaksız olduğunu belirtiyor.

– Benim fikrimce, Küba'nın gelişme hızı, farklı üretici birimlerin büyük ölçüde özerkliğe kavuşturulmasına ve sorumluluk yüklenmesine bağlıydı. Bu birimlerin ticari ilişkiler zincirinde yerlerini alması, ürünlerini, üretim giderlerini karşılayacak fiyatlarla alıp satmaları gerekliydi. Ben, bunların yanı sıra, üretici birimlerin üretim kapasitelerinin bir ana kurama sıkıca bağlı olduğuna da inanıyordum: her üreticiye, harcadığı güç kadar! Yani, ne kadar çok çalışırsan, o kadar yüksek ücret alırsın. Anlaşmazlık, işte bu noktada başlıyordu, Che, niteliklere göre farklılığı kabul ettiği halde, verimliliğe göre yapılacak bir ayrımı reddediyordu. Bu tutumunu hiç anlayamadım.

28 Eylül 1960'ta, Başbakan Fidel Castro, Başkanlık Sarayında, CDR'lerin, Devrim Koruma Komitelerinin kurulduğunu ilan ettiği sırada Che de yanındadır. Bu komiteler hâlâ yerlerini koruyor ve ülkede her kapıyı kilitliyor.

Gönüllü çalışmanın coşkulu neferi olarak Che, Devrim'in kutsal sayılabilecek bir uygulamasını gerçekleştiriyor. Aleida'yla, oralarda olduğu günler Alberto Granado ve Ulusal Bankadaki çalışma arkadaşlarıyla şekerkamışı kesimine katılarak örnek oluşturuyor –doğrusunu söylemek gerekirse, bankacı arkadaşlar, şekerkamışı tarlalarına gitmek için güneş doğarken kalkmaktan pek de hoşnut değiller.

30 Eylülde Che, Ciudad escolar Camilo *Cienfuegos*'un inşaatına katılmış olan çokuluslu birliğe şükranlarını sunarken, bu fırsattan yararlanarak Devrim konusunda düşündüklerini söyleyecektir:

– Şekerin Küba için ne demek olduğunu biliyorsunuz, Meksika için pamuğun, ya da Venezuela için petrolün, Bolivya için kalayın ve Şili için bakırın ne demek olduğunu; hayvancılığın ve buğdayın Arjantin için ne olduğunu ve tabii, kahvenin Brezilya için ne olduğunu! Hepimizin ortak bir paydamız var: hepimiz tek-ürünlü ülkeleriz, bunun doğal sonucu olan ikinci bir ortak yanımız var, tek pazarlı olmak... Dış ticaretimizi ve üretimimizi çeşitlendirmek için ne yapmalı, nasıl bir uygulama tercih etmeliyiz? Bunu anlaşmalarla mı başaracağız? Yoksa silah zoruyla mı? Bu sorulara nasıl cevap vereceğimi bilemiyorum.

Şu kadarını söyleyebilirim ki, Küba'nın içinde bulunduğu koşullarda, emperyalistlerin baskıları ve onların ülkenin içindeki kuklalarından gelen dayatmalar karşısında halkımızın, sesini duyurabilmek için silaha sarılmaktan başka çaresi kalmamıştır.

"Gelen her talebe bir sürü teknik terimle karşılık veren ve bir tarım reformu için çok büyük kapital gerekeceğini söyleyenlere biz, bunun gerekli olmadığını anlattık. Gerekli olan, haklarının bilincinde olan, silahlanmış bir toplumdu. Sadece bu kapitalle biz, Küba'da, tarım reformumuzu gerçekleştirebildik. Reformu gerçekten başarmak, onunla geleceğe yürümek ve sanayileşme yoluna girmek. İşte hedef bu!

"Martin Fierro, şöyle diyordu: Kardeşler birbiriyle dövüşürse, dışarıdaki düşman onları yer! Emperyalist, egemen olmak için bölmek gerektiğini bilir. Bu nedenle bizi, bizleri kahve üreten, kalay üreten, bakır, şeker üreten ülkeler olarak böldü; bu yolla bizleri teker teker ve kolayca yok etmek için, birbirlerinden pazar kapma uğruna sürekli rekabet halinde olan, fiyat kırma zorunda kalan ülkeler durumuna getirdi. Şu halde bizler artık birleşmeli, bir araya gelmeliyiz. Özgürlük denilen o dünyanın en değerli hazinesine sahip olmak, ekonomik rahatlığı sağlamış, önünde çözülecek sorunları bulunmayan bir toplum olmak için el ele vermek zorundayız. Bunun için de, her gün aynı coşku ve heyecanla çalışarak, hedefimize ulaşabileceğimizi bilmeli, hiçbir engelin bizi durduramayacağına inanmalıyız!

"Bütün kardeş ülkelerin delegasyonlarını sevgiyle alkışlıyorum, bazılarının üzerinde önemle durarak: Amerika Birleşik Devletleri hükümetiyle karıştırılmaması gereken Amerika Birleşik Devletleri delegelerinin bizim için ayrı bir yeri vardır; onlar ırkçı nefreti tanımayan, derisinin rengi yüzünden, dini inancı ya da ekonomik durumu yüzünden insanlar arasında fark gözetmeyen bir halkın temsilcileridir. Onun karşı kutbundaki kardeşlerimizi, Çin Halk Cumhuriyeti delegelerini de aynı coşkuyla alkışlıyorum. Ve Cezayir'i, Tarih'in önemli sayfalarından birini yazmakta olan Cezayir'i de alkışlıyorum. Kuşkusuz, hükümetini temsil etmeyen Fransa delegasyonunu da."

Bölüm XXIV

PERDENİN ARKASINDAKİ BUDA

Che, 2 Ekim 1960'ta Castro kardeşlerle birlikte Çin Elçiliğindeki bir davete katılıyor. O günlerde Birleşik Arap Cumhuriyetleri ekonomi bakanıyla görüşmüş, Bulgaristan'la Küba arasındaki bir anlaşmayı imzalamış, Gine Başbakanı Seku Ture'yi konuk etmiştir, ayın 22'sinde, yanında yeni yol arkadaşlarıyla tekrar uçağa binecektir. Bu yeni grubun içinde, birinci sınıf atıcı, yüzbaşı Daniel Alarcon Ramirez de var; iri yapılı, güçlü, keskin bakışlı Ramirez –Bolivya'daki savaşçı adı Benigno'dur. Bundan böyle Ernesto'nun koruyucusu olacak, o aynı zamanda Che'nin günlük 'eğitim-öğretim' kurslarındaki dört öğrencisinden biri.

24 Ekimde Prag'da Che, Başkan Antonin Novotni'nin hoş geldin nutkuna ateşli sözlerle cevap veriyor:

– Küba'nın başarısı öteki halklar için de bir yol ayrımı olacak, onlar da bizimkine benzer bir mücadeleyi sürdürmek için yola çıkacaklar.

Ekimin 27'sinde bir televizyon programına katıldıktan sonra, Çekoslovak başkentinde kendisini görmeye gelen, Sovyet ekonomi ve ticaretinin üst düzey yöneticileriyle de buluşuyor. Bu arada *Daily Worker*'in bir muhabiriyle yaptığı görüşmede, *Guatanamao*[1] askeri üssünün, Küba için tahrik unsuru olmakta devam ettiğini söyleyecektir. Sonra Moskova'ya geçiyor, 7 Kasımda Kızıl Meydan'da, Ekim Devrimi'nin 43'üncü yıldö-

[1] Birleşik Devletler'le Küba arasında 1901'de imzalanan bir anlaşmayla kurulan bu üssün yüzyıl sonuna kadar varlığını sürdürmesi öngörülmüştür. (Çev.)

nümünü kutlama törenlerine davetlidir. Sonra, gene zeytin yeşili üniformasıyla, Kremlin'de verilen davete katılıyor ve Nikita Hruşçev'e sade ve dolambaçsız sözlerle, Küba'yı ekonomik ve özellikle de siyasi açıdan desteklemeleri gerektiğini anlatıyor. 11 Kasımda Anastas Mikoyan'la uzun süren bir görüşme yapıyor, sonra onunla Moskova'daki Küba büyükelçisinin –bu elçi Faure Chomon'dur– davetlisi olarak akşam yemeği yiyor. Hemen ardından Stalingrad'a gidecektir.

Moskova'dan 17 Kasımda ayrılarak, Pekin'e uçuyor. Havana basını, o günlerde, Çin'le Sovyetler Birliği arasında yaşanan gerginlik sebebiyle Çin konusunda Küba'da yaratılmış tabulara rağmen, Che'nin milyonlarca Çinli tarafından alkışlandığını yazmakta tereddüt etmeyecektir. Castro'nun Havana'sı, Moskova'ya, kendisi gibi kızıl olduğu halde hoşlanmadığı büyük komşusu konusunda, ona ters düşebilecek bir hareketi göze alamayacak kadar yürekten bağlıdır.

Bir sabah kahvaltı vaktinde bir araba Komutan'ı almaya geliyor. Yalnız onu. Gidecekleri yer Yasak Kent, Çong Nan Hai Sarayının, sözcüğün tam anlamıyla 'özel' bir bölümü, Mao'nun yaşadığı, 'kitaplık' diye anılan, 'Güney denizlerinin merkezi' olan saray... Ernesto ölçüsüz genişlikte bir salonda sabırla bekleyecektir. Büyük, kırmızı bir perde açıldığında saat 10'u bulmuştur. Che, hayretler içinde, çok büyük bir camın ardında oturmuş çay içen Mao'yu görüyor. Mao, Che'yi hafif bir baş hareketiyle selamlıyor; Che, aynı hareketle karşılık veriyor; sonra kırmızı perde kapanıyor, bir tiyatrodaymış gibi. Sonra konuk arkadaşlarının yanına dönmeden önce bir generalle çay içiyor; arkadaşlarına yaşadığı serüveni aynı şaşkınlıkla anlatacaktır.

Akşam, yemekten sonra, bir kez daha Yasak Kent'e gidiyor. Bu kez Mao kendisini kabul ediyor, hükümet üyeleriyle birlikte ve görüşme üç saatten fazla sürüyor. Bu üç saat, onun için, hayatının en yoğun yaşanmış, en çok etkilendiği saatleri olacaktır. Çinli liderin onun gözünde çok büyük değeri vardır.

Buenos Aires'de, *Tackle*'de yazdığı sırada, yazısını bile 'Çinlileştirmiş', Chancho imzasını Chang-Cho diye atar olmuştu. Hildita'yı 'benim küçük Mao'm!' diye seviyordu, işgal sıra-

sında onun komutasındaki birliğin *Mao Mao*'lar diye anılması çok hoşuna gidiyordu.

İkinci toplantı, Mao, Cou Inlai, Lin Biao ve Kübalılardan Che, Hector Rodriguez Llompart –bugün Ulusal Bankanın başkanı– ve komutan Eddie Suñol arasında yapılıyor. Toplantıda silahlanmadan, SSCB ile siyasi ilişkilerden, Çin'in Afrika'daki konumundan söz ediliyor. Mao, Che'ye, Kongo'ya silah göndererek Patrice Lumumba'ya yardım edeceklerini söylüyor. Che, Pekin'den, Marksizm-Leninizmin Çin'de, Sovyetler Birliği'ndekinden çok daha katışıksız uygulandığına inanmış olarak ayrılacaktır.

Mao tarafından onuruna verilen akşam yemeğinde, Çinli liderle üçüncü ve son buluşmasında Che, inanılmaz bir olay yaşıyor. Yemek sırasında, giysi olarak beline bir kumaş parçası sarmış, dev gibi bir adam ortaya çıkıyor, ardı sıra hoplayıp zıplayan küçük bir maymun var. Birden ani bir hareketle, dev adam, hayvanı yakalıyor, bir kılıç darbesiyle kafatasını ikiye bölüyor ve beyni, onur konuğuna ikram ediyor. Gelenek böyle... Che tek kelime söylemeden gerekeni yapıyor, ama otele döndüğünde, arkadaşlarına, fırsat olsa büyük bir mutlulukla o Çinli ayının icabına bakabileceğini söylüyor. Buna karşın, yerel damak zevki konusunda tek söz etmiyor.

Che, ülke içerlerinde bir yolculuktan ve Şanghay'ı gördükten sonra –vakit darlığından Çin Seddi'ne gidemeyecek ve buna çok üzülecektir– 1 Aralıkta bir ekonomik anlaşma imzalıyor. Oradan Pyong Yang'a geçiyor ve Kore Başbakanı Kim Il Sung'la buluşuyor, biri ekonomik öteki bilim-teknik alanında iki anlaşma imzalanıyor. 9 Aralıkta SSCB'yle yapılacak ekonomik anlaşmalar konusunda çalışmak üzere Moskova'ya dönüyor, bu anlaşmalar, uzun yolculuğun en değerli bölümü! Ayın 13'ünde, duvar örülmeden önce Berlin'den geçiyor, orada İç Ticaret Bakanı tarafından konuk ediliyor. 20 Aralıkta Sovyetler Birliği'yle bir anlaşma imzalamak üzere tekrar Moskova'ya uçuyor; bu belge ile Sovyetler Birliği, Birleşik Devletler'in, Küba'dan şeker ithalatını durdurma tehdidini uygulaması halinde, bu ülkeden 2 milyon yedi yüz bin ton şeker satın almayı taahhüt etmektedir. 19 Aralıkta Nikita Hruşçev'le son kez görüştükten sonra 23 Aralıkta Küba'ya dönüyor ve Almanların, pet-

rol arama için 10 milyon dolarlık kredi açacağını ve adanın, Kore ve Vietnam'a şeker satacağını müjdeliyor.

Ekonomik sorumlulukları ondaki kuramcı zihin yapısını susturamamıştır. O günlerde Küba Devrimi konusunda düşündüklerini şöyle anlatıyor:

"Bu Devrim'den tarafsız bir yaklaşımla söz etmek istersek, öncelikle, baş aktörlerin gerçek birer kuramcı olmadıkları ama buna karşın, büyük toplumsal olayları ve bu olayları yönlendiren yasaları iyi tanıdıkları gerçeğinin altını çizmemiz gerekir. (...)

"Bize Marksist olup olmadığımız sorulduğunda durumumuz, kendisine Newton'cu olup olmadığı sorulan bir fizik bilgininin, Pasteur'cü olup olmadığı sorulan biyolojistin durumu gibidir. Toplumların bilincine öylesine kuvvetle yerleşmiş gerçekler vardır ki, haklarında konuşmak bile gereksizdir. Fizik alanında Newton'cu, biyoloji alanında Pasteur'cü olunduğu kadar doğal bir oluşumla Marksist olmak gerekir, çünkü yeni olgular, yeni kavramların doğmasına yol açsa bile, geçmişi koparıp atmak, geçmişten kopmak imkânsızdır. Einstein'in izafiyet kuramı ya da Planck'ın kuvantal fiziğinin Newton yasaları karşısındaki durumu gibi yeni kavramlar ve yeni kuramlar, İngiliz bilginin erişilmez büyüklüğünden hiçbir şey eksiltmez! Fizik Newton sayesinde uzayın gerçeklerine ulaşabilmiştir. İngiliz bilgin, başarı merdiveninin en önemli basamağıdır.

"Sosyal kuramlar araştırmacısı Marx'a ve içinde yaşadığı kapitalist topluma, kuşkusuz, bazı objektif eleştiriler yöneltebilirsiniz. Biz Latin Amerikalılar, onun Bolivar yorumundan hoşnut olmayabilir, ya da, bugün artık kesinlikle kabul edilemeyecek ırk ve milliyet temellerine oturtulmuş bazı kuramlara dayanarak, Engels'le birlikte Meksikalılar konusunda yaptığı incelemeleri hoş görmeyebiliriz. Ama, aydınlatıcı gerçekleri keşfeden büyük adamlar büyük yanlışlar da yapabilirler; bu yanlışlar, onların da birer insan olduğunu gösterir sadece. (...)

"Marx'ın büyüklüğü, sosyal düşünce tarihinde çok hızla gelişen, nitel bir değişim yaratmış olmasındadır. O, Tarih'i yorumluyor, dinamiğini anlıyor, geleceği görüyor, görmekten de

öte –bilimsel sorumluluğu orada sona erebilir– devrim yaratacak bir kavram ortaya atıyor. 'Doğayı sadece yorumlamak yetmez, onu değiştirmek ve geliştirmek gerekir.' İnsan, yaşadığı çevrenin tutsağı ya da aracı olmaktan kurtulmak, kendi kaderinin mimarı olmak zorundadır. Bu noktada Marx, geçmişi değiştirmeden korumakta özel çıkarları olanları rahatsız etmeye başlıyor. Eseri, Atina aristokrasisinin ideoloğu, kölelik yanlısı Platon ve tilmizleri tarafından yakılan Demosthenes gibi...

"Devrimci Marx'la başlayan politik bir hareket, köklerini Marx ve Engels gibi iki devden alan ve Lenin gibi, yeni Sovyet ve Çin yöneticileri Stalin ve Mao gibi doktrin kurucu örnek kişilerle evre evre gelişen somut fikirlerle şekilleniyor, oluşuyor. Küba Devrimi Marx'ı, siyaset bilimini bırakarak eline devrim silahını aldığı sırada yakalamıştır. (...)

"Biz, Devrim'in uygulayıcıları, iktidarın eski ve eskimiş yapısına karşı olan savaşımıza, bilim adamı Marx'ın koyduğu yasalara uyarak ve onun başkaldırı yolunu izleyerek başladık. Bu yapıyı yıkmak için halka dayanarak ve bu halkın mutluluğunu savaşımızın hedefi kabul ederek, bilim adamı Marx'ın geleceğe dönük fikirleriyle uyum içinde biçimlenmekteyiz. Şunu söylemek, bir kez daha ve ısrarla söylemek gerekir ki, Marksizm yasaları Küba Devrimi olgusunda var olmuştur, vardır –liderlerin bunu ifade edip etmemesi, hatta kuramsal olarak bu yasaları bilip bilmemesi bu gerçeği değiştirmez. (...)

"Sierra'daki, Oriente ovalarındaki, Camaguey ovalarıyla Escambray Dağlarındaki, Las Villas'ın ovalarında ve kentlerindeki kanlı savaşlardan sonra Havana'ya gelenler, ideolojik bakımdan, Las Coloradas kumsalına çıkmış olanlarla, savaşın ilk günlerinde birliğimize katılmış olanlarla aynı insanlar değildir. Köylüye karşı olan güvensizlik, sevgiye ve erdemlerine duyulan saygıya, kırsal hayat konusundaki kesin bilgisizlik, guajiroların ihtiyaçları hakkında geniş bilgi ve deneyime dönüşmüştür. İstatistik ve kuramlarla olan flört de yerini, kesin ve kararlı uygulamalara bırakmıştır."

Che, 24 Şubat 1961'de, tüm öteki görevlerinin yanı sıra, Sanayi Bakanlığı görevini de üstleniyor. Aleida'yla, geçmişte kent-

soyluların oturduğu Nuevo-Vedadù'da, 47 cadde 772'deki konuta taşınıyor. Orada kendine bir kitaplık yaptıracak, bir duvarı boydan boya kaplayan beş raflı kitaplıkta iki bin kadar kitap var. Ve en üstte, her şeye tepeden bakan Simon Bolivar'ın bir büstü. Üst raflarda Marksist felsefe kitapları, Lenin, Stalin, Küba halkının tarihini konu alan eserler. Altta, Troçki ve Garaudy (*Özgürlük*), Mao ve Çin, geçen yüzyıldaki Küba isyanı. Daha alttaki sıralarda ünlü politik kişiler ve Latin Amerika edebiyatı. Nihayet en altta fizik ve matematik kitapları, Romain Rolland'la ve Max Pol-Fouchet'nin *Fransız Şiiri* ile yan yana, Macellan'ın, Erasmus'un, Fouche'nin, Louis XIV'in ve Bolivar'ın biyografileri... yazı masasının ve beyaz deri koltuğun yanında başka kitaplar: René Dumont'dan *Kara Afrika Yanlış Başladı*, Jules Roy'dan *Dien Bien Phu Savaşı*, Herbert Marcuse'den *Sovyet Nomenklatura*'sı. Yazı masasının üzerinde, mate bombilasının yanında Neruda'nın kocaman, ciltli ve imzalı bir şiir kitabı, José Hernandez'in o çok sevdiği Martin Fierro'su ile yan yana... Bütün bir çeşitleme, Che elmasının bütün façetaları orada...

Yandaki evde, Conill ve Tulipan sokaklarının kesiştiği köşede, bugün, hâlâ, tavuk gagasına benzeyen profiliyle yaşlı Rafael Hernando –Felo diye bilinir– yaşıyor. 1961-1965 yılları arasında Che'nin evini korumakla görevli olan güvenlik biriminde deydi, çocukları gezdirdiği bile olmuştur.

– Her ay onun aylığını almaya Ordu Bakanlığına ben giderdim, diye anlatıyor Felo, dört yüz kırk pezo![1] Bakan olarak daha yüksek bir maaş alabilirdi, ama o bunu kabul etmedi. Aylığı Aleida'ya verirdim. Ev kirası olan yüz pezo, krediyle aldığı mavi Impala'nın taksitine altmış pezo, telefon –çoğu zaman uzak yerlerle konuşuyordu– ve elektrik çıktıktan sonra Aleida'ya, çarşı pazar için pek bir şey kalmıyordu. Che, özellikle de kendisi ülke parasının patronu olduğundan, başkalarından fazla aylık almak istemiyordu. Elbise dolabı boş sayılırdı, birkaç askeri üniforma sadece. Biraz dinlenmek için beyzbol toplarını fırlatıyor, sonra eve dönüyor ve köpeklerini gezmeye çıkarmadan önce, çocuklarıyla oynuyordu. İki köpeği, kocaman, siyah bir Alman çoban köpeği kırması olan Muralla ve bazı bazı yemeğini paylaştığı Socorro.

[1] Dört yüz kırk pezo, dört yüz kırk dolar. (Çev.)

– O yıllar, diye eskiye dönüyor Aleida, bazen bir Çin lokantasında, El Pekin'de yemek yerdik. Ernesto çöp sueyi çok severdi...

O sırada Washington, sinir bozmaya devam eden küçük ama dişli komşusuna saldırı hazırlamaktadır. 15 Nisanda iki B-26 bombardıman uçağı Ciudad Libertad ve Santiago havaalanlarını aynı anda bombalıyor, şaşırtmaca vermek için. 16 Nisanda Ernesto, Pinar del Rio'da milislerle konuşuyor, onları savaş psikolojisine hazırlıyor.

Ertesi gün, 17 Nisanda, çıkarma denemesi ne doğuda, Santiago'da, ne de kuzeybatıdaki Pinar del Rio'da yapılacak. Yeşil Timsah'ın göbeğinde, kafasının bulunduğu Havana'ya çok da uzak sayılmayacak bir yer seçilmiş. Domuzlar Körfezinde, Playa Larga ve Playa Giron'da bin beş yüz Amerikan yanlısı Kübalı, adayı Fidel Castro'dan geri alma hayaliyle karaya çıkıyor. İşgalciler Miami'den, Porto Rico yakınlarındaki Vieques Adalarından ve Nikaragua'da Puerto Cabezas'tan gelmiştir, gene Puerto Cabezas'tan havayoluyla gelenler de var. Ne vâr ki Eisenhower döneminde hazırlanmış ve yeni başkan John F. Kennedy tarafından uygulanmak istenmiş olan bu çıkarma planı, fiyaskoyla sonuçlanıyor. İşgalciler deniz kıyısı boyunca uzanan bataklıklarda saplanıp kalıyor ve çoğu esir düşüyor.

O zaman Fidel tuhaf bir pazarlık öneriyor: Savaşta esir düşen Kübalılara karşılık Amerika'dan, adanın cengel ormanlarını açabilecek beş yüz dev tırtıllı traktör istiyor. Amerikalılar saldırdıkları ülkenin zararlarını ödemek zorundalar! Florida'nın anti-castrist'leri bir Tractors for freedom Committee, Özgürlük için traktör komitesi kurma çabasıyla harekete geçiyor, ama Beyaz Saray suskundur. Aylar geçiyor, hiçbir çözüm formülü bulunamayınca Traktör Komitesi dağılıyor, esirler Havana civarındaki bir kaleye, Castillo del Principe'e nakledildiyor.

Ardından, vatana ihanetle suçlanan bin yüz doksan 'satılmış' Kübalının davası başlıyor. Sonunda hepsi suçlu bulunarak otuzar yıl hapse mahkûm ediliyor. Mahkeme tüm suçlular için bir kefalet bedelini de karara bağlıyor: 62 milyon dolar! Bu meblağ esirler için yıkım oluyor. Ailelerin oluşturduğu komiteyle Havana arasında arabulucu olan Berta Baretto'nun talebiy-

le Avukat James B. Donavan –Nuremberg mahkemesine katılarak ün kazanmıştır– Fidel Castro'yla görüşüyor. Ona, tazminatın, gıda ve ilaç yardımı şeklinde ödenmesi teklifini kabul ettiriyor. Robert Kennedy işe el koyuyor ve aralık ayında Kızılhaç aracılığıyla ilaç sevki başlıyor. 23 Aralık 1961'de mahkûmlar, hücrelerinden çıkarılarak, Birleşik Devletler'e gitmek üzere küçük gruplar halinde gemilere bindiriliyor. Donavan'ın ısrarları karşısında Fidel, serbest bırakılan mahkûmların ailelerinin de Küba'dan çıkmasına izin verecektir.

Saldırı sırasında Che, humuslu toprağında dünyanın en değerli tütününü yetiştiren Pinar del Rio'dadır. Şayet oradan başlarsa, saldırıyı hemen püskürtmek amacıyla, mogot'lardaki, o başları göğe eren garip biçimli dağlardaki bir mağarada ve bir mağara adamı gibi yaşıyor. La Palma eyaletindeki Los Portales kampinginin yakınında. Beynine bir kurşun sıkarak intihar ettiği rivayeti yayılıyor o günlerde. Sebepsiz değil: Mağarasında yürümeye çalışırken ayağı kayıyor, tabancası yere düşüyor ve ateş alıyor. Kurşun yanağını ve derin bir iz bırakacak şekilde kulağının yanını sıyırarak geçiyor.

Domuzlar Körfezi macerası sona erince Che, artık gereksiz olan nöbet yerinden ayrılıyor. Havana'dan geçerken, Mial'i de yanına alarak, esirlerin toplandığı, alelacele hazırlanmış kampları görmeye gidiyor.

O günü şöyle anlatacak Alberto:

– Gusanosların[1] şeflerinden biri, Çinliye benzer bir adam, Che'yi tanıyınca korkudan altına işedi. Onu ölmüş sanıyordu ve neredeyse kendisi kalp sektesinden öleceki. Paraşütçülerle birlikte gökten inmiş bir papaz da vardı, dünyanın dört köşesinden gelmiş gazetecilere, özellikle güzel bir Fransız gazeteci kıza şirin görünmek istedi. Che'ye dönerek, onu memnun edeceğini sandığı bir şey söyledi: "Gerekiyorsa, gönüllü olarak şekerkamışı kesebilirim." Che ona soğuk gözlerle baktı ve şöyle dedi: "No! Burada Devrim'in dostları şekerkamışı kesebilir, düşmanları değil!"

[1] Solucan-Kübalılar, Amerika'ya göçen yurttaşlarına bu adı verir. (Çev.)

Ernesto'nun günlüğü hep dolu. 8 Mayıs 1961'de gemiyle gelen hammaddenin boşaltılmasına yardım ediyor. 9 Mayısta Vietnam Demokratik Cumhuriyeti delegasyonunun ayrılışı münasebetiyle bir nutuk söylüyor, sonra Sovyet subaylarıyla Küba nikel madenleri konusunu tartışıyor. 12 Mayısta bir Yugoslav heyeti onuruna verilen yemeğe başkanlık ettikten sonra, Çin Halk Cumhuriyeti dostluk heyetini kabul ediyor. 29 Mayısta Raúl Castro'yla birlikte Santiago yakınında nikel madenlerinin bulunduğu Mao Körfezine gidiyor, bundan yararlanarak Oriente Üniversitesini ziyaret ediyor. Haziranda Sovyet Rusya'nın verdiği parayla, Fransız mühendislerinin inşa ettiği elektrik santralının açılışı yapılıyor.

Her seferinde, fırsat bulduğunda Che işe davranıyor, çimento ya da kahve çuvallarını taşımakta ya da vagonları maden ocağında itmekte işçilere yardım ediyor. Yeni makineleri test etmekle yetinmiyor, onların yapılışına, hatta tasarımına, yaratılışına katılıyor. Kendi tasarladığı, üretimi arttırmaya yönelik şekerkamışı kesme makinesi gibi... En ünlü fabrikaların puralarını, saklamaya gerek duymadığı bir hazla yumuşaklığına bakıyor, yokluyor.

Sigar içmeye olan düşkünlüğü, hakkında bir öykü anlatılmasına yol açacaktır. Antonio Nuñez Jimenez, Santa Clara'ya girebilmek için geçtikleri bilinmedik keçiyolunu bulan coğrafyacı, Sanayi Bakanlığında yardımcısı olmuştur. İş arkadaşları bir gün, onunla bu konuyu tartışıyorlar. Che çok sigar içiyor, sağlığına, hepsi için o kadar değerli olan sağlığına dinamit koymak demektir bu. Hep birlikte bastırıyorlar:

– Che, böyle sigar içmeye devam edemezsin. Hayatını tehlikeye atıyorsun.

Karşı koyamıyor Che, sonunda razı oluyor:

– Pekâlâ, kabul. Ama günde bir tane içmeme izin verin. *Un tabaco al dia*!

Ertesi gün bakanlığına bir metre uzunluğunda bir sigarla geliyor...

24 Temmuzda, Küba'dan geçen Yuri Gagarin'le, uzayda yolculuk etmiş ilk insanla buluşuyor; Gagarin uzay yolculuğunu üç ay önce gerçekleştirmiştir. Che ona birçok soru yönelti-

yor ve kendisinin de, yıldızlar arasında dolaşmayı ne kadar istediğini anlatıyor.

3 Ağustosta Latin Amerika Ekonomik Konseyi Konferansına katılacak Küba heyetinin başkanı olarak Uruguay'a gidecektir. Montevideo yakınında bir haciendada, La Azotea'da, Uruguay Cumhurbaşkanı Eduardo Victor Haedo ile dostluk matesi içerken, bir yandan da konuşmalarını hazırlıyor. 'Kuzeydeki saldırgan'a karşı alaycı, iğneli ama ihtiyatlı bir dil kullanırken, renkli ve çok cepheli kişiliğiyle, Kuzey Amerikalılar da dahil, tüm delegeleri etkiliyor. Öncelikle José Marti'den esinleniyor: "Satın alan halk, ister; satan halk hizmet eder. Özgürlüğün güvende olması için dengeyi sağlamak gerek."

Birleşik Devletler delegesi Richard Goodwin'le bir görüşme ayarlanmıştır. Görüşme, Brezilya'nın Montevideo'daki ekonomik ilişkiler daimi temsilcisinin konutunda gerçekleşiyor. Goodwin, bir öneride bulunuyor: Ülkesi, Sovyetler Birliği'nin Küba'ya yapmakta olduğu yardımı üstlenmelerine yetecek parayı Arjantin ya da Brezilya'ya verebilir –adanın batı kampından kopmaması için. Alçak sesle yapılmış bir öneri, Che'yi çok da etkilemişe benzemiyor, zihninin bir köşesine kaydediyor sadece.

O hareketli 1961 yılının 16 Ağustosunda –Berlin Duvarının örüldüğü gün– Che, Montevideo'da, soğuk bir kış gününün öğle sonrasında, gerçekleri tüm çıplaklığı ile ortaya koyuyor:

– Kişi başına ortalama yüzde 2,5'lik büyüme hızıyla bizim Amerika Birleşik Devletleri'nin sosyal düzeyine ulaşmamız için yüz yıl gerekli. Sanayileşmiş ülkelerle az-gelişmiş denilenler arasındaki gelişme süreci farkının hep aynı kalacağı da hesaba katılırsa, az-gelişmişlerin, sanayileşmiş ülkelerin kişi başına kalkınma hızına erişebilmesi için beş yüz yıl beklemesi gerekecek.

CEPAL'le FMI, Birleşmiş Milletler Ekonomik Komisyonu ile Uluslararası Para Fonu arasındaki eski anlaşmazlıklar bir kez daha su yüzüne çıkarken Che, Arjantin'e davet ediliyor. Onun ülkeye geldiğinin bilinmesini istemeyen Arjantin Cumhurbaşkanı Frondizi üç koşul ileri sürüyor: Öncelikle görüşmenin politik yolla talep edilmesi, Che'nin yasaya uygun olarak vize alması ve nihayet bu yolculuğun kesinlikle gizli tutulması. O kadar titizlikle bu gizliliğe özen gösterilmiştir ki, son dakikada

uçuş yönünün değiştirilmesi, Che'nin, dönüş yolunda Küba delegelerini taşıyan uçağın düşerek parçalandığı kazadan kurtulabilmesini sağlamıştır. Asla aydınlatılamamış bir olaydır, ama hiç kuşkusuz, Che'nin hedef alındığını düşünmek yanlış olmaz.

Sırtında hep zeytin yeşili üniformasıyla Che, gerçek bir politikacının hüviyetine girmeyi reddetmiyor. Geçmişin izlenimlerini tekrar yaşayarak, onu hekim yapan kentin sokaklarından geçiyor. Olivos başkanlık konutunda Arjantinli başkanla Che birbirlerine *doktor* diye hitap ediyorlar. Frondisi, komşusu ve benzeri Brezilyalı başkan Janio Quadros gibi, Goodwin'in önerdiği yönde, ülkesinin, Birleşik Devletler'le Küba arasında arabuluculuk yapmasında büyük yararlar olduğunu düşünüyor; bu gizli pazarlıkta, ekmek tahtası üzerinde kalacak kırıntılar bile çok önemli. Che, ileride bir yazısında kukla diye söz edeceği Frondisi'yle anlaşamıyor. Aynı şekilde, dönüş yolunda, Rio'da, Janio Quadro'yla da anlaşamayacak. İkisinin de, Küba'nın Birleşik Devletler havuzunda kalmasını istemeleri için önemli sebepler var.

Che, Güney Amerika'nın en büyük iki ülkesinin başkanlarına uğur getirmiyor: ikisi de askeri darbelerde devrilecek, onunla görüşmelerinden sadece sekiz gün sonra!

Havana'ya ayak bastığı an Che, şeker üretiminde düşüş olduğunu öğreniyor. Bu haber fena halde canını sıkıyor ve köylülere seslenerek, olgunlaşmalarını bile beklemeden, mümkün olduğu kadar çok şekerkamışı kesmelerini istiyor. Küba'nın, yeni bir 'yol arkadaşı' seçtiği o yıl, hasat, gönüllerince bereketli olmalı! Bu çaba, adada en yüksek üretim seviyesine erişilmesini sağlayacak: 6 milyon 800 000 ton.

Yol arkadaşının değiştiği, resmi olarak da kanıtlanıyor: 2 Aralık 1961'de, *Granma* çıkarmasından beş yıl sonra, Fidel Castro Küba Devrimini Marksist-Leninist bir devrim olarak ilan ediyor. Öte yandan Sovyet Rusya iç siyasette yeni bir yönelmenin işaretlerini vermektedir, XX. kongre yaklaşırken Stalinci politika yavaş yavaş terk ediliyor. Üstelik, Hruşçev, ilk kez açıkça Mao'ya cephe alıyor.

Böylece, Arjantin, Brezilya ve Meksika başkanlarına ve onlar aracılığıyla Beyaz Saray'a cevap verilmiş oluyor; Küba, Amerikan kıtasal birliğiyle tüm ilişkilerini kesmiştir. Bundan böyle direkt telefon hattı Moskova'ya bağlıdır. Küba'nın Amerikan Devletleri Örgütü OAS'dan ihracı, 1962 yılının ilk önemli haberi olacaktır. Fransız Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nden Gabriel Robin şöyle anlatıyor:

"Amerikan Devletleri Örgütü 1962'nin Ocak ayında Uruguay'da, Punta del Este'de toplandı. Küba'yı kendi safları dışına çıkarmaktan duyduğu üzüntüyü belirten Örgüt, Sovyet Rusya-Çin blokunu batı yarımküresine müdahale etmekle suçluyor ve tüm üye devletleri, 'hastalığın' bulaşma tehlikesine karşı çıkış noktasını etkisiz hale getirmek için kesin tedbirler almaya davet ediyordu. Meksika ve Brezilya'nın çekimser tavrı bu yaygın tedbirlerin derhal uygulanmasına engel olacaktır.

"Şubat başından itibaren Birleşik Devletler hükümeti Küba'dan yapılacak tüm ithalata ambargo uygulanması konusunda bir yasa çıkardı, bir buçuk ay sonra ambargo kapsamını üçüncü el devletlerden alınacak Küba mallarını da içine alacak şekilde genişletti. Bütün Avrupalı ve Latin Amerikalı dost ülkelere, bu yarı-ablukaya katılmaları için baskı yapmaya başladı. Sonuçta, Arjantin, kısa süre sonra da Ekvator Küba'yla ilişkilerini kesti."

2 Martta Birleşik Devletler'le ada arasındaki soğuk savaş, sıcak bir çatışmaya dönüşme eğilimine giriyor. Kennedy, Küba'dan yapılan ithalatı durdurmakla kalmıyor, 11 Martta küstah komşuya yapılan besin maddeleri ihracatına da son veriyor. Kongrenin ağır eleştirileriyle karşılaşan genç başkan, yumruğunun gücünü göstermek zorundadır; ülkesinin, dünyanın gözünde sarsılan itibarını derhal kazanması gerek.

Bu durumda şekerkamışı tarımında makineleşme, hayati bir hedef olmuştur. Küba için 1959'da Florida'da çekilmiş bir filmde gördükleri Gontinua modelini üretme kararı alıyorlar. Bu, hafife alınacak bir iş değil! On yıldır kullanılmayan eski bir Thornton parçalanıyor, parçalarla iki kesim makinesi yapılıyor. 1962'de traktörlere monte edilen bu makinelerle şekerkamışı kesicileri için yeni bir dönem başlamış olacak.

Che bu fırsattan yararlanarak, işçilere şöyle sesleniyor:

– Küçük adamızda, emperyalizmle savaşmak için çok büyük ve zor bir işi başarmak ve geri adım atmamızın olanaksız olduğu bu ölüm kalım savaşında tüm Amerika ülkelerine örnek olmak zorunda olduğumuz şu günlerde, teknolojide de ilerlemek azmindeyiz.

Ernesto'nun, ECA'nın (Şeker üretimi ıslah ve geliştirme şirketi) başına getirdiği Alfredo Menéndez, şöyle anlatıyor:

– *Che bu dev boyutlardaki kompleksin çalışmalarına katılmakta ısrar etti. İlk makinenin kullanılışında başarılı sonuçlar aldı, kusurlu ve eksik yönleri saptadı, düzeltmeye çalıştı. Aynı zamanda, devlet yönetimindekilerin, idarecilerin, sendikaların ve işçilerin makineleşmeye ilgi duymalarını sağlamak için elinden geleni yaptı. Bin kesim makinesine sahip olmak çok önemli diyordu ısrarla. Bu demektir ki bin kişi düşünecek ve çözüm üretmeye çalışacak. Böylece, şekerkamışı kesimi ve toplanmasında acil olarak makineleşme zorunluluğunun bilincine varacaklar.*

Che, 1962 Haziranında, Mao madenlerine yaptığı bir ziyaretten faydalanarak, Mial'in bir tıp okulu açmış olduğu Santiago'ya kadar uzanıyor. Arkadaşı kendisine bu projesini açtığı zaman Ernesto pek de memnun olmamıştı:

– Havana'da mutlu değilsin galiba! Ne dersin?

Ama Alberto, Maestra'lı çocukların yakınlarındaki bir tıp okulundan nasıl faydalanacaklarını anlatarak arkadaşının en hassas yerine dokunmayı bilmişti. Bugün Mial'in yarattığı eser karşısında Che, hayranlığını gizlemiyor.

Temmuzda, Miami'de yaşayan Castro karşıtları, Amerikan hükümeti üzerindeki baskılarını artırıyorlar: Söylendiği gibi, Sovyetler Birliği, Küba'da füze üslerini kurmuş olabilir mi? Ağustos sonunda Che, ekonomik ilişkiler konusunu görüşmek üzere Moskova'ya gidiyor; 31 Ağustosta Karadeniz kıyısındaki Yalta'yla tanışıyor, orada havyar yiyor, sonra Hruşçev'le buluşuyor. 3 Eylülde iki taraf arasında imzalanan anlaşma metni açıklanıyor; anlaşma, teknik ve tarımsal alanlarda, hidroelektrik

ve demir çelik sanayii alanlarında anlaşmaları ve ek olarak, askeri işbirliği anlaşmasını içeriyor.

Che Küba'ya 7 Eylülde dönüyor, döner dönmez Bakanlıktaki bürosuyla Pinar del Rio'daki askeri üs arasında mekik dokumaya başlıyor. 8 Eylülde Birleşmiş Milletler Örgütünün toplantısında söz alan Küba Cumhurbaşkanı Dorticos şunları söylüyor:

– Sizleri, her tür terör uygulaması konusunda uyarıyoruz. Küba'ya yapılacak bir saldırı, üzülerek söylüyorum, hiç istemediğimiz sonuçlar doğurabilir, yeni bir dünya savaşının kıvılcımı olur.

Küba yöneticileriyle görüşmek üzere Havana'ya gelen ve Che'yle yakın dost olan genç Cezayir Devlet Başkanı Ahmed bin Bella, Kennedy'le görüşüyor. Bin Bella'nın sorduğu:

– Küba'yla dövüşecek misiniz? sorusuna Kennedy şu cevabı veriyor:

– Eğer adada Rus füzeleri yoksa, hayır, aksi halde evet!

O eylül ayı başında Che, Havana'da gençlik örgütlerinin karşısında bir nutuk söyleyecek: 'Her genç komünistin görevi öncelikle insancıl olmaktır, insanın özüne, aslına en yakın olacak kadar insancıl olmak; çalışarak, öğrenerek, halkla ve dünyanın tüm halklarıyla sürekli yardımlaşma ve güç birliği içinde, insanın aslına, özüne ulaşmaktır; dünyanın herhangi bir köşesinde bir adam öldürüldüğünde içinde acı bir sezgi uyanacak kadar duyarlı olabilmek ve herhangi bir yerde yeni bir özgürlük bayrağı dalgalandığında çılgınca heyecanlanmaktır.'

16 Ekimde Amerika'nın sesten hızlı U-2 uçakları Küba'nın en batı ucunda füze bataryalarını görüyor ve fotoğraflarını çekiyor. İnceleme sonucunda Pentagon, silahların, Birleşik Devletler'in kuzey bölgelerine ulaşabileceği kanaatine varıyor.

Bölüm XXV

İKİ BLOK ARASINDA

Kennedy ile Hruşçev arasında bilek güreşi başlamıştır. Tek cümleyle özetlenmek istenirse, Doğu'daki K şöyle diyor: "Sen Türkiye'den füzelerini kaldır, ben benimkileri Küba'dan geri çekeyim."

Kennedy rakibinin tehditleri ardındaki gerçekleri öğrenmek istiyor. Domuzlar Körfezinde ardına baka baka geri döndükten, Viyana zirvesinde açıkça yenilgiye uğradıktan sonra, Yanki Kartalının bir kez daha boyun eğmesine izin verilemez. Amerika aleyhinde esmeye başlayan hava Washington'u fena halde tedirgin ediyor, Beyaz Saray'ı ve özellikle de Pentagon'u en çok öfkelendiren ise, kuzey komşusundan seksen altı defa küçük olduğu halde her an ısırmaya hazır olan o karasinek.

22 Ekimde kriz, Kennedy tarafından Amerikan kameralarını önünde açıklanıyor. Ve dünya, büyük bir şaşkınlıkla, İkinci Dünya Savaşı sonrasından bugüne dek yaşanan bu en sıcak krizde tehlikenin büyüklüğünü fark ediyor. Korkunç bir poker, bir blöf partisi başlamıştır. Kennedy rakibinin blöf yaptığına inanma eğiliminde, sadece soğuk savaşta başarı kazanmak istiyor. Ama nasıl karşılık vermeli? Abluka mı, bombardıman mı? Ya da, bir pazarlıkla Guatanamo üssünü bırakmak, Türkiye'den Moskova'yı hedef alan Jupiter füzeleriyle İtalya'daki füzeleri geri çekmek düşünülebilir mi?

Kennedy, tüm dünyanın karşı çıkacağı 'bombardıman' şıkkından vazgeçiyor. Aynı şekilde, 'abluka' sözcüğünü de 'karantina' olarak değiştiriyor. 22 Ekim Pazartesi gününden 28 Ekim gecesine kadar, dünyanın nefesini tutarak beklediği altı gün boyunca kumar, iki taraf için de kazançlar ve kayıplarla oynanı-

yor. Rus tarafı, sürekli olarak, rakibinin, başka bir ad arkasına gizlediği bir abluka uygulayarak Küba'nın egemenlik haklarına tecavüz ettiğini ileri sürüyor. Amerikan tarafı: "Ya yarın, açık denizde, Sovyet gemileri aramaya izin vermezlerse?" diye korkuyla düşünüyor. 24 Ekimde sabah saat 10.30'da, kızıl bayrak taşıyan gemiler duruyor, hareketsiz kalıyor. Kennedy oyunu kazanmış mıdır? Henüz değil! Hruşçev, Küba'daki füzelerini kaldırmak için, Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin geri alınması koşulunu ileri sürüyor. Ve öncelikle, Küba'ya saldırı yapılmayacağı konusunda teminat verilmesini istiyor. İki K arasında başlayan bu pazarlığın sonuçlanarak koşulların uygulamaya konulması için beş ay daha beklemek gerekecek.

Sonradan geri dönülüp düşünüldüğünde Küba'nın, Berlin'de yapılan bir başka bilek güreşi sayesinde kurtulduğu anlaşılır. Hruşçev duvarın Sovyet bölgesi tarafına füzelerini yerleştirmiş, ama o sırada Birleşik Devletler'in nükleer silahlar alanında kendisinden çok daha ileride olduğunu fark etmiştir; bu durumda Bundeswehr'in derhal bu tip silahlarla güçlendirilmesi gerekecektir. Hruşçev, böylece, toptan bir hesaplaşmaya gitmek kararıyla tüm kozları aynı teraziye koyuyor; o andan itibaren pazarlık şöyle özetlenecektir: "Duvarın öte tarafında nükleer silah bulunmasın; bu, bizim Küba'daki füzelerimizi çekmemize de yardımcı olur." Öte yandan, Berlin Duvarı tehdidi olmasa Kennedy de belki haddini bilmez komşusunu cezalandırırdı. Sözün kısası, Küba, dünyayı yok edecek bir felakete dönüşmesi an meselesi olan çok daha büyük bir oyunda kumar masasına yatırılmış bir miza, dinamiti ateşleyecek bir fitildir ve hiç kimse, bu oyunun ortasındaki asıl ilgilinin fikrini sormamıştır. Castro, tüm dünyanın gözlerinin adasına dikilmiş olduğu bir hafta boyunca içi içini yiyerek bekleyecektir.

Che ise, bu Rusların ne biçim bir dost ve müttefik olduğunu soruyor kendi kendine. Böyle, eli ayağı bağlanmış iktidarsız bir rehine durumunda olmak, onun gibi tüm karar ve hareketlerinin tek sorumlusu olmaya alışmış bir insana göre değildir. Kuşkusuz, Birleşik Devletler hakkındaki kanaati değişmemiştir, ama Küba'nın seçtiği yeni yol arkadaşının da kendine özgü bir biçimde baskıcı ve dayatmacı olabileceğini düşünmeye başlamıştır.

Adada, yöneticilerin hâlâ olabilir gördüğü bir işgale karşı anti-atomik sığınaklar yapılıyor. Bu arada, ekonomik hayatta isteklerinden vazgeçmiyor. Küba'nın aldığı viraj, Che'yi şeker üretimini hızlandırmak için yeni formüller aramaya mecbur edecek. Chaplin tiyatrosunda –bugün Karl-Marx tiyatrosu İşçi Kongresinin kapanışında tehlikeye dikkat çekiyor:

– Tarlalarda çalışacak işçi bulunamayacağı için 1963 hasadı zor olacaktır. Geçen mart ayında Che, tarım aleyhine sanayileşmeye fazla ağırlık vererek hata etmiş olduğunu açık yüreklilikle itiraf etmiştir. Fransız gazeteci Jean Daniel'e de söylüyor:

– Karşılaştığımız güçlükler çoğunlukla kendi hatalarımızın sonucu. Ve hatalarımız da az değil. Bize en büyük zararı veren yanlışımız ise şekerkamışı ekiminin azaltılması olmuştur.

1963 Ocak sonlarında, Moron'da Ciro Rodendo şekerkamışı santralına geleceği haberi işletmede panik yaratıyor. Foto muhabiri Korda'yla birlikte ve peşinde bir çocuk sürüsüyle şekerkamışları arasında yürüdüğünde heyecan doruğa varmıştır –bu arada, her zaman olduğu gibi, herkesin eşit kumanya alıp almadığına da bakıyor. 4 Şubat, hasadın ilk günü, her şeyiyle Kübalıların eseri olan iki kesme makinesini getiriyor. Sabah tarlalara o kadar erken gelmiştir ki, işe başlamak için, güneşin lütfedip doğmasını beklemek zorunda kalacaktır.

Juan Jimenez, ince uzun şekerkamışı gövdelerini kesenlerden, Ernesto'nun taktığı adla 'odunculardan' biri, o günleri şöyle anlatıyor:

– Onu hiç kimse durduramazdı. Çok iyi hatırlıyorum, bir gün birçok şekerkamışı tarlası yakılıyordu, komutan birden, makinesinin toprakta nasıl işleyeceğini görmek için yanık kamışları kesmeye karar verdi. Yanında çalışan bizler, onu vazgeçirmeye çalıştık, o gün çok çalışmıştı çünkü, çok yorgundu, üstelik yanık şekerkamışı tozu bir astım krizine yol açabilirdi. Ama ne yaptıysak vazgeçiremedik, birlikte çalışmak zorunda kaldık, bizi de yorgunluktan ölene kadar çalıştırdı. O adamın, sanırım, öyle bir, iki değil, dört çift aleti vardı karnına yapışık! Çok kez, başka başka gruplarla birlikte, güneş doğana kadar çalışırdı.

Kesici işçilerin şeflerinden biri, Geronimo Alvarez Batista da bir anısını anlatıyor:

– Bir keresinde ona, makinesinin son on iki saatte ne kadar kamış kestiğini sordular, o da : "Yüz on beş ton ve bir ayak!" diye cevap verdi. Revolucion gazetesi bu haberi, öylece, hiç yorum yapmadan yayınladı. Che gazeteyi eline alınca kahkahayla gülmeye başladı: sözü geçen ayak bir şakaydı, birlikte çalıştığı ekibin şefinin kesici bıçaklardan biriyle hafifçe yaralanan ayağıydı şakanın konusu.

Kırların temiz havasını çok seven Che'nin, bakan olarak sorumlu olduğu bürokrasiyle de savaşı vardır. Sonradan, bu dönemi anlatırken şunları yazacak:

"Devrimci devletimizin başlangıç dönemi, hükümet uygulamalarımız gibi, gerilla taktiklerinin şiddetle etkisinde kaldı. (...)

"İdaredeki gerillalar, toplumun karmaşık mekanizmasına tümüyle el koymuşlardı, çoğu kez birbirleriyle ters düşüyorlardı, emirler, aksi emirler birbirini kovalıyordu. Yasaların farklı farklı yorumlanmasının sonucuydu bu, öyle ki, bazı hallerde bir yorum ötekinin tam karşıtı olabiliyor, merkezi idarenin küçümsediği yan kuruluşlar sanki kendi koydukları yasaları uyguluyorlardı. (...)

"Çare olarak, sosyalist devletimizin kuruluş döneminin ayırıcı niteliği olacak güçlü bürokratik organlar oluşturduk. Ama eskiyle yeninin farkı çok büyük oldu, bir kısım devlet organları, bu arada Sanayi Bakanlığı yönetiminde merkezleştirme politikası uygulamaya başladı ve idarecilerin yetkilerini aşırı ölçüde kısıtladı."

1963 Haziranı başında Che tekrar uçak yolculuklarına başlıyor. Önce, Başbakan William Siroky tarafından kabul edileceği Çekoslovakya. Ayın 3'ünde Cezayir'dedir; bağımsızlığın birinci yılı kutlamaları için gittiği bu ülkede Bin Bella kendisini bekliyor. Kabile tepelerini, Oran'ı, Konstantin'i, Biskra ve Sidi-bel-Abbas'ı geziyor. 24 Haziranda Havana'ya dönüyor. 1 Ağustosta, Moncada'nın onuncu yıldönümü için gelmiş kalabalık bir Çin heyeti, Küba'ya gezmeye gelen bir grup Kuzey

Amerikalı gençle karşılaşıyor, birlikte Che'yle görüşmeye geliyor ve ona sorular yöneltiyorlar. Che, değişik dünyaların insanlarıyla konuşmaktan büyük mutluluk duyuyor. Devrimci fikirlerini açıklamak için kaçırılmayacak bir fırsat.

"Bağımsızlık savaşları ortak bilincin katalizörleridir. Her az gelişmiş ülkede ötekilerden daha yoksul bir sınıf vardır. Bu, sanayi işçisinin değil, tarım işçisinin sınıfıdır, köylünün, toprağı işleyenin sınıfı. O, devrimlerin en etkili mayasıdır."

Bir pazar, bazıları için bir 'gönüllü çalışma günü', sabahın altısında, biyokimya konferansı için Havana'da bulunan Alberto Granado, Sanayi Bakanlığının kapısına geliyor. Che'yle Aleida bir kamyonun arkasında bekliyorlar, Ernesto sabırsızlıkla saatine bakıyor. Sonunda bakanlıktaki iş arkadaşlarını taşıyan üç koca otomobil görünüyor. Alberto sahneyi anlatırken gülüyor hâlâ:

– *Onlara seslendi: "Vay, demek bakan yardımcıları halkın benziniyle ve şoförleriyle seyahat ediyor! Haydi bakalım, doğru kamyona..." Böylece küçük topluluk, hallerinden pek memnun görünmeyen üst düzey memurlar, sinsi sinsi eğlenen şoförler ve biz üçümüz, Che, Aleida ve ben, memnun ve mutlu, Toledo santralında şekerkamışı kesmek için Matanzas yoluna düştük. Boyumuzu –özellikle de benimkini– geçen şekerkamışlarının önünde objektife poz verirken ne maskaralıklar yapmıştık.*

Eylülde Che –babası ona on bir yaşında satrancı öğretmişti– kendi sahasında, Sanayi Bakanlığında yapılan bir simültane turnuvaya katılıyor. Turnuvayı Sovyetler Birliği satranç şampiyonu Victor Kortçnoy kazanıyor. Ernesto bir satranç tutkunudur; bu konuda beş yüz fasiküllük bir arşivi var, Arjantin'de ünlü Miguel Najdorf'un karşısında oynamıştır. 1962 yılında Küba'da uluslararası bir turnuva, Capablanca in Memoriam turnuvasını başlatmış, bu vesileyle şunları söylemişti:

– Satranç bir oyalanma vasıtası sayılsa bile onun düşünme yetisini uyardığı kesindir ve güçlü satranç ekiplerine sahip olan ülkeler, başka ve daha önemli konularda da ilk sırada yer alırlar.

Che 1963'te Amerikalı dâhi satranç ustası Bobby Fischer'le telefonla satranç oynayacaktır.

22 Kasım 1963'te, Kennedy'nin öldürüldüğü gün, tüm adayı elektrik akımına kavuşturacak uygulamayı başlatıyor. Ve duygusal akımın, insan kardeşleri arasından daha iyi geçmesi için bir formül ortaya atıyor: *Hombre lobo no, hombre nuevo si!* (Kurt insana hayır, yeni insana evet!) Yeni insanından vazgeçmiyor: Bu, Ernesto'nun gözünde Devrim'in tamamlanmasıdır. Sanayileşme programını yönettikten, ekonominin anahtarını eline tuttuktan, Sanayi Bakanlığını yarattıktan, tarımı makineleştirdikten sonra, şimdi Che, gitgide daha çok düşünüyor insanı. İnsanı ileriye götürecek güçleri. Kübalı bir aydına, José Medero Mestre'ye yazıyor: "Geçmişte bıraktığımız topluma tamamen sırtımızı döndükten sonra, yeni toplumu yarattığımız bir insanla oluşturmak istedik; kurtlar toplumunun kurt insanı yerini bir başka insan tipine, benzerlerini yemek gibi yok edici bir dürtüye sahip olmayan insana bırakacaktır... Ne var ki çıkar, mutluluğun anahtarı olma niteliğiyle ağır basıyor hâlâ."

Cenevre'de, Mart 1964'te, Uluslararası Ticaret ve Gelişme Konferansında Küba'yı temsil ediyor. Konuşmasına, Küba'ya karşı girişilen ekonomik ve emperyalist saldırıları birer birer sayarak başlıyor: Rus petrolünün rafine edilmesinin engellenmesi; şeker kotasının kısıtlanması ve sonra tümüyle durdurulması; Birleşik Devletler'in ambargosu; baskı yaptığı öteki ülkelerle birlikte uyguladığı ekonomik abluka; Küba'ya dolar transferlerinin yasaklanması; Birleşik Devletler'in İngiltere, Fransa ve Yugoslavya'ya yaptığı yardımın, 'Küba'yla ticareti sürdürdükleri' gerekçesiyle askıya alınması. Che'nin karizması Uruguay'da çevresini üyülemiştir, ama konuşmasının Cenevre'de aynı etkiyi yaptığı söylenemez. Havana'nın temsilcisi sözlerini, ticaret fazlalarının, geri kalmış ülkelerin ihraç malları fiyatlarında istikrarın sağlanması amacıyla kullanılmasını ve bu konuda gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasını talep eden sözlerle bitiriyor.

Bu yolculuktan yararlanarak Paris'e gidecek ve ona karşıt fikirleri sayıp dökecek olan insanla, Charles Bettelheim'le buluşacaktır. Bettelheim o günü şöyle anlatıyor:

– Saint-Michel Bulvarında, Carli'de öğle yemeği yedik. Che'yi tanıyan İtalyan patron, babasının bir anti-faşist olduğunu ve kendisini lokantasında ağırlamaktan onur duyduğunu söyledi. Bizi üst katta, sakin bir köşeye oturttu. Che orada benden, bir durum saptaması yapmamı, sorunlar konusunda ne düşündüğümü ve Küba ekonomisindeki gidişi nasıl değerlendirdiğimi açıkça söylememi istedi. Ona karamsarlığımı ifade ettim. Her zaman yaptığı gibi, hiç itiraz etmeden, büyük bir dikkatle dinledi.

Ben Nasır'la tanıştım, Nehru'yla, Cou Inlay'le, Fidel'le; hiçbiri bende, Che'ninki kadar güçlü bir etki yaratmadı. Oysa Cou Inlay gerçekten olağanüstü etkileyici bir insandı. Ama Che, başkaydı! Sadeliği içinde öyle güçlü bir karizması vardı ki, onu sevmemek imkânsızdı. Kuşkusuz hedefe çok çabuk varmak isteyerek hata etmiştir. Yeni insan, bugünden yarına var olamazdı. Che insanları, onun istediği gibi olmaları için zorlamayı denedi. Kendisi gibi olmalarını istedi, kendi iyilikleri için öyle olmaları gerektiğine inandırmak istedi onları. Buna imkân yoktu, insanlara seçme hakkı vermek, yani, zaman tanımak gerekir. Önce onlarla konuşmak gerekir. Değişimler, karşılıklı konuşmalarla doğar. Onun 'yeni insan'ı hiç kuşkusuz bir robot olurdu, bir ütopya ürünü.

Charles Bettelheim, Che'den, 24 Ekim 1964 tarihli bir mektup alacaktır:

"Año de la Economia,[1]

"Değerli Dostum,

"Mektubunuzu aldım, benden istediğiniz dergileri gönderdim. Sizinle tekrar buluşarak tartışmalarımızı sürdürmeyi çok isterim. Ben, kaosun biraz sonrasında yaratılışın ilk ya da ikinci günündeyim, birbiriyle bazen uyuşan, çoğunluk sürekli çarpışan fikirler dünyasında. Bu fikirleri tartışmalarımıza katmak, sizinle paylaşmak istiyorum. Yakında geleceğinizi umarak, bir devrimcinin selamıyla size veda ediyorum. Patrio O Muerte, Venceramos.[2]

"Commandante Ernesto Che Guevara"

[1] Ekonomi yılı. (Yay.)

[2] Vatan ya da ölüm, yeneceğiz. (Yay.)

Küba, her gelenin dağarcığında kendi fikirlerini getirdiği bir garip ortam. Bunlar birbiriyle çarpışıyor, uyuşmaları çok zor. Che'nin fikirleri, köklü değişimlerden yana ve fazla cesur olduğundan eski tüfekçileri ürkütüyor; ötekiler, sakalı beyazlanmamış Barbudolarsa bu tüm dünyayı değiştirmek isteyen genç Barbudodan farklı düşündüklerini belli ediyorlar. Ernesto nazikçe çıkışıyor:

"Kuşkusuz, iyi bir reformcu, Küba halkının yaşam düzeyini yükseltir. Ama bu, Devrim olmaz. Devrim özveridir, savaştır, geleceğe inanmak, güvenmektir. Devrim, çocuksu reform programlarını aşmak zorundadır. Bunun için, yeni bir *hombre nuevo* yaratmak için rantı ve kişisel çıkarı yok etmek gerekir."

Havana'da küçük bir öykü anlatılıyor kulaktan kulağa. İki işçi tartışıyor. Biri ötekine şöyle diyor:

– İyi şey, şu Devrim! *Ron* içmekten vazgeçiyorsun, sigarayı bırakıyorsun, günde on beş saat çalışıyorsun sonra, karıya da dokunamıyorsun, pestilin çıkmış çünkü... Bana bak *del otro lado*'ya, karşı kıyıya tüymek için bir yol bilmiyor musun?

Küba gazeteleri, *Nouvel Observateur*'ün, adanın ileri gelenleriyle ilgili bir yazısını yayınlıyor. Başkan Dorticos'un grubun gevşek adamı olarak anlatıldığı yazıda Fidel, yarı sert ve Che, sert diye nitelendirilirken, ona *el Chinofilo*[1] adı veriliyor, uygulamalarını Pekin'in bazı kuramlarına dayandırdığı için... Gerçekten de, Che, Rusların, küçük müttefiklerine baskı yaparak, Çin'le ilişki kurmasını yasaklayarak, biraz fazla ileri gidip gitmediğini düşünmeye başlamıştır. Bu konuda kesin bir hükme varmak istiyor ve Demir Perde ötesine yeni bir yolculuk yapmayı planlıyor.

Bir temmuz günü bakanlığının uçağıyla yola çıkacaktır, pilot *el Gardo* diye tanınan Eliseo de la Campa ve koruması *el Chino*'dur; ilk uğrağında Alberto'yla buluşuyor.

– Petiso, yarın işine gitmeyeceksin. Ne olduğunu sonra anlarsın!

Üç Havanalı geceyi Granadoların kocaman evinde geçiriyorlar, sabah saat beşte bir cip onları alıyor, önce Bayamo'ya, sonra Sierra Maestra'da, birkaç katırın onları beklediği Bueyti-

[1] Çin-sever. (Yay.)

co'ya götürüyor. Orada, Doktor Granado'yu, çürümüş kaba etleriyle bitkin, perişan bırakacak olan bir maraton başlıyor.

Alberto:

– *Yorgunluktan ölmek üzereydim, diye anlatıyor bugün. Ciro Rodendo'nun öldürüldüğü Mar-Verde'ye tırmanmıştık. Ernesto orada, arkadaşının anısına yapılmış olan tümülüsün resimlerini çekti, sonra yola devam ettik, Che önde, el Chino arkasında, sonra ben ve sıranın sonunda Gordo. Yemek olarak iki kutu sardalyeyi paylaştık, derelerden su içtik. İleride, bu yolculuğu düşündüğüm zaman, o günlerde Ernesto'nun, bir yerlerde yeni bir devrimin ateşini yakmak için bir kez daha yollara düşmeye ya da silahını, çoktan alevlenmiş bir devrimin hizmetine sunmaya hazırlanmakta olduğunu anladım. Bu yürüyüşü, gerilla koşullarına geri dönmek için yapmak istemişti –sadece fizik olarak geri dönmek, çünkü kafası ve duygularıyla hep bir gerilla olarak kalmıştı. O sadece, bedenini sınamak istiyordu, bedeninin paslanıp paslanmadığını anlamak istiyordu. Evet, Ernesto bedenini hazırlıyordu ve ben, beni de bu maceraya sürüklediği için lanet ediyordum ona... Oysa, bugün, aynı şeyleri yapmak mümkün olsa, hemen, şu an giderdim onunla!*

O yaz Che'nin 'yeni sanayi' konusunda yazdığı bir yazı *Revista economica*'da yayınlandı: 'Günümüzde gönüllü çalışma toplumsal bir olay niteliği kazanmak durumundadır; bu olay, gönüllü çalışanın kendini boşuna bir çaba içinde hissetmemesini sağlayacak bir düzenleme gerektirecektir. Geçen pazar şekerkamışı kesme işine katıldım ve –bugüne kadar hiç başıma gelmemiş bir şey– birden, işin bir an önce bitmesini sabırsızlıkla bekleyerek her an, on beş dakikada bir kolumdaki saate baktığımı fark ettim. Çünkü yaptığım işin hiçbir anlamı olmadığı duygusuna kapılmıştım. Bu demektir ki gönüllü çalışma, katılan insan için özel bir düzenleme gerektirmektedir. (...)"

Bizce en büyük tehlike devlet yönetimiyle üretim birimleri arasındaki kopukluk, hatta çatışmadır. Sovyet ekonomist Liberman bu konuyu incelemiş ve prim uygulamalarından vazgeçerek eski kolektif teşvik yöntemlerini değiştirmek, çok daha ilerici ve çağdaş uygulamalara başlamak gerektiğini saptamıştır. Şu gerçeği netlikle belirtmeliyiz: Maddi teşvik ve uyarıcıların yararını inkâr etmiyoruz, ama bunları verimi ayağa kaldıracak vasıtalar olarak kabul edemeyiz. Ekonomi açısından bu tip teşvik

araçları süratle örnek oluşturur ve insanlararası ilişkileri etkiler. Unutmamak gerekir ki bu yöntem, kapitalizmden gelmektedir ve sosyalist kadro içinde ölmeye mahkûmdur. Nasıl mı? Cevap veriyor Liberman: Yavaş yavaş, halka verilen tüketim maddelerini sürekli artırarak; böylece teşvik primleri de gereksiz hale gelir. Bu görüşlerin ardında çok katı bir düşünce yapısı görüyoruz. Karşıt sistemin savunucuları için tüketim maddeleri, hayatın vazgeçilmez parçası ve bilincin temel unsuru. Kanaatimizce, maddi uyarıcılar (aslında uyuşturucular) ve bilinç, birbiriyle hiç örtüşemeyecek iki zıt kavramdır.

28 Ekimde, Camilo Cienfuegos'un kayboluşunun beşinci yıldönümünde Che 'biz' diyerek kendisini de içine soktuğu sözleriyle kusurları ve hataları itiraf ediyor: 'Benim için Camilo ölmedi, onun savaşımının, devrimci çalışmalarının etkisi bugün zaaflarımızı ve devrimci olarak yaptığımız yanlışları düzeltiyor.' 4 Kasımda, üçüncü ve son kez, Ekim Devrimi'nin XLVII. yıldönümü için yapılacak törenlere davet edildiği Moskova'ya gidecektir. Gidiyor, ama zihninde, yakında gerçek görevine, ezilen ülkelerin topraklarındaki savaşa, gerillaya dönmesi gerektiği düşüncesi var. Orada, tam yerinde, Sovyet Rusya konusundaki kuşkularının ne kadar haklı olduğunu bir kez daha anlıyor ve dönüş yolunda düşünüyor bütün bunları.

– Bu insanlara güvenemeyiz, bunlar bizi ikinci plana itiyorlar. Onun için hep biraz mesafeli durmayı yeğliyorum, hava frenine basmış otobüsler gibi. Çok yakından takip edecek olursan, ilk ani frende çarpar, parçalanırsın.

Ruslara muhtaç olmamak için, Birleşik Devletler'e de yaklaşamayacaklarına göre, Che, Moskova'dan bağımsız olan sosyalist ülkeleriyle tarafsızlar blokunu Küba'ya daha yakın buluyor. Fidel'in, şu anda, Kremlin'le ilişkileri hayati ve ülke için birinci derecede önemli bulmasını anlıyor, "SSCB Ayısı'nın o kocaman, koruyucu ayakları arasında olmak hiç de o kadar kötü değil!" demesini de, ama o, hayatında hiç hile yapmamış, politika dilini öğrenememiş olan Che, böylesi içten pazarlıkları kabul edemiyor. Onun inandığı Marksizm dürüstlüktür, dürüstlük saydamlıktır ve saydamlık, açık yürekliliktir! Doğudaki ağabeyle ilişkilerde, ona göre çok fazla bulanıklık var, güvenmesine imkân bırakmayacak kadar çok...

9 Aralıkta Che uçağa biniyor, Birleşmiş Milletler'de Küba'nın çıkarlarını savunmak için New York'a gidiyor, dünyayı inancı doğrultusunda yeniden kurmak için çaba harcamayı da unutmadan. Gökdelenler kentinde uçaktan yaldızlı siyah beresi, sırtında deri bir paltoyla iniyor ve otelde, gazeteleri okumak ve ayın 11'inde yapacağı konuşmayı hazırlamak için odasına kapanıyor.

11 Aralıkta, destan okur gibi inip çıkan ses tonuyla André Malraux'yu hatırlatan konuşmasında, Sam Amca'nın çocuklarından hesap soruyor:

– (...) Şunu hatırlatmak isterim, Karaipler'in değişik yerlerinde paralı askerlerin savaş eğitimi yaptığı ve Kuzey Amerika hükümetinin bu hazırlıklarda payı olduğu haberleri gazetelerde çıkıyor. Oysa, bildiğim kadarıyla, hiçbir Latin Amerika ülkesinden bu olayı resmen protesto eden bir bildiri yayınlanmadı. Bu da bize, Birleşik Devletler'in bu ülkeler peonlarını nasıl hayasızca yönlendirdiğini göstermektedir. OAS'in,[1] Küba'da savunma amaçlı kalkanları hemen görebildiği halde Venezuela'da açıkça koşullandırılan Yanki silahları için bizden kesin delil talep eden saygı değer temsilcileri, Birleşik Devletlerce sergilenen saldırı hazırlıklarını da fark edemiyorlar. Tıpkı, Playa Giron'da Küba'ya saldırdığını açıkça söyleyen Başkan Kennedy'nin sesini de duyamadıkları gibi. OAS ülkelerinden bazıları için bu, Devrimimize besledikleri nefretin yarattığı bir körlük olabilir (...)

Ve bu fırsattan yararlanarak, SSCB ayısının sırtına da kurdeleli bir şiş saplamayı ihmal etmiyor:

– Biz sosyalist bir devlet kurmak istiyoruz, bağlantısız devletler grubuna katıldığımızı ilan ettik. Çünkü, Marksist olmamızın dışında, onlar da bizim gibi emperyalizme savaşıyorlar. Biz barış istiyoruz, halkımız için daha iyi bir hayat istiyoruz, bunun için de Yankilerin kışkırtmalarını görmemeyi ve unutmayı tercih ediyoruz. Ama hükümetlerinin ne düşündüğünü biliyoruz: Bu barışı bize pahalıya mal etmek istiyorlar. Cevabımız şöyle: Barışın bedeli asla onurumuz olmayacaktır (...)

Dünya üzerine yağdırdığı eleştiri yağmurundan Güney Afrika da payını alacaktır:

[1] Amerikan Devletleri Örgütü. (Çev.)

– Apartheid denilen korkunç politika, dünya uluslarının gözü önünde uygulanmaktadır. Afrika halkları kıtaları üzerinde, bir ırkın ötekinden daha üstün olduğunun savunulmasına ve bu üstünlük adına insanların öldürülmesine isyan etmektedir. Birleşmiş Milletler bu duruma son vermek için bir şey yapmayacak mı? (...)

Sert bir tepki gösteren Birleşmiş Milletler temsilcisi Adlaò Stevenson'a gereken cevabı verdikten sonra Che, sözleriyle tüm düşündüklerini anlatarak gelecekten bahsediyor:

– Ben Kübalıyım, aynı zamanda Arjantinliyim ve sayın Latin Amerikalı temsilciler alınmasınlar ama, Latin Amerika söz konusu olduğunda öylesine vatanseverim ki, zamanı gelince, Latin Amerikalı ülkelerin herhangi birinin özgürlüğü için, hiç kimseden bir şey istemeden ve hiç karşılık beklemeden hayatımı feda etmeye hazırım (...)

Che yalnızdır. Fidel, Rus ağabeye karşı beslediği kuşkularda onunla beraber değil. Bundan böyle kaderin onu, başka bir yere, bütün kalbiyle sevdiği Latin Amerika'nın bir başka ülkesine çağırdığını hissediyor. Ve, biraz tereddüdü olsa bile, Brezilya'nın özellikle çekici olduğunu fark ediyor. Şimdilik *rascacielo*'ların[1] çevresinde dolaşıyor yürüyerek ve bu gökdelenlerin her birinde, Küba'daki küçük bir kentte yaşayan insanlar kadar insan bulunduğunu ve her saniye bunların birinden ötekine akan dolar sellerini düşünüyor.

Televizyon, *Face of the Nation* programında onunla bir röportaj yapıyor, *New York Times*'dan Tad Szulc ve CBC'nin yıldız gazetecileri Paul Niven ve Richard C. Hottelet'le. Onu soru yağmuruna tutuyorlar, Çin-Sovyet ilişkileri hakkında, Küba'da Devrim öncesinin komünistleriyle M 26-7 ileri gelenlerinin çoğunluğu arasındaki fikir ayrılıkları konusunda. Moskova'yla anlaşmazlıklar sorununa değinmekten kaçınıyor, Fidel'e hayatı daha da zorlaştırmak istemiyor. Ve konuşmasını kavgacı bir söylemle bitiriyor:

– Amerika'da sosyalizme doğru yumuşak ve barışçı bir geçiş imkânsız görünüyor. Bu nedenle, biz Kübalılar diyoruz ki

[1] Gökdelen. (Yay.)

Amerika'da halkların özgürlük yolu, ki bu, sosyalizme giden yoldur, hemen de tüm ülkelerde kurşunların arasından geçecektir ve sizler buna tanık olacaksınız, bunu şimdiden söyleyebilirim.

Stüdyodan çıkışta, kapıda onu, maç kaybetmiş bir boksör gibi yuhalamaya gelen Castro karşıtı Kübalılara cevap veriyor. Ertesi sabah, Cordoba'dan Arjantinli bir kız arkadaşı, Mayda Moyano otele geliyor. Onu Rockfeller'lere davet etmeye gelmiştir –Che için İblis'in yuvasına.

– Bobo'nun evine, diye ısrar ediyor genç kız. Ailenin geri kalanlarıyla hiç ilgisi yok. Bobo değişik bir kız, solda bir liberal, göreceksin...

Look'un muhabirlerinden biri, birkaç yıl önce Havana'da Che'yle bir röportaj yapmış olan Laura Bergquist, o gece orada. Sonra şöyle anlatacak:

– Biraz geç geldi, kusursuz askeri üniformasıyla içeri girdiği an, bütün konuklar, büyülenmişçesine hareketsiz kaldılar.

Konuşma bir türlü kıvam tutmuyor, sonra bir genç adam cesaretini topluyor –Kuzey bölgesi öğrenci hareketi lideri Bill Strickkland– bir soru yöneltiyor:

– Burada, Birleşik Devletler'de, sizin Bay Fidel Castro'yla birlikte gerçekleştirdiğinize benzer bir gerilla hareketini denemek mümkün olur mu?

Ernesto gülümsüyor:

– Burada durum farklı. Hayır, sanmıyorum, memleketinizin, günün birinde gerillaların mekân tutmak isteyeceği bir ülke olacağına inanmıyorum.

Şurası kesin, Che, Birleşmiş Milletler'in yuvasında geçirdiği günlerden Afrikalılarla ilişkilerini geliştirmek için yararlanmıştır, çünkü yakında çıkacağı yolculuğa hazırlanıyor. Ama Sovyet Dışişleri Bakanı Andrey Gromiko ile görüşmeden New York'tan ayrılmıyor, dünyanın öteki bölgelerine gerilla savaşımını götürmek projesinden Gromiko'ya söz etmiş olmasında ise şaşılacak bir şey yok.

17 Aralıkta Ernesto Dublin'den geçerek Cezayir'e gitmek üzere Birleşik Devletler'den ayrılıyor. Dublin molası kuşkusuz ataları olan Lynch'lerin anısına yapılmıştır. Cezayir'deki üç günden sonra Mobido Keita'nın onu beklediği Mali'ye geçiyor.

Afrikalıların kendisine 'Latin Amerika'nın Mao'su' adını taktığını görüyor, bu onu mutlu edecek bir şey... 2 Ocak 1965'te eski Fransız sömürgesi Kongo'ya ulaşıyor, orada Brazavil'de iki Zenci liderle, Pascal Lissouba ve Alphonse Massemba-Debat'la görüşüyor. 8 Ocakta Conakry'e gitmek üzere Gine Körfezini geçiyor, orada Çin yanlısı Marksist Başkan Seku Ture onu kabul edecektir. İki adam, SSCB'den, sömürgecilikten kurtulma sürecine ve Afrika-Asya birliğinin kurulmasına yardımcı olmasını talep etmeyi kararlaştırıyorlar. Sonra Che, Ghana'ya geçiyor; Altın Kıyısı üzerinde Accra'da Başkan Kwame Nkrumah'la görüşmesinde, devrimin ilk ateşini yakmayı deniyor:

– Afrika, Latin Amerika ve Asya, emparyalizme karşı savaşmak için birleşmelidir.

22 Ocakta Dahomey'de Porto-Novo'ya geliyor, orada Hildita'ya bir kart yazacak. Kartın üzerinde, yerli giysisi içinde kara bir çocuk ve şu satırlar var:

"*Mi querida*,[1] sanırım bu oğlan senin bir okul arkadaşın. Bilmem, onu tanıyabildin mi! Ben Dahomey'deyim: haritada neresi olduğunu ara! Un abrazo à todos y a ti un beso grande de tu papa."[2] Cezayir'deki üssüne 25 Ocakta, Accra üzerinden dönüyor, orada Alger-Soir gazetesinde kıta içindeki yolculuğunu özetlediği bir yazısı yayımlanacak. "Afrika hastaydı, şimdi nekahat döneminde ve kendi kendini tedavi ediyor. Onun sakatlığı sömürgecilikti ve şimdi de yeniden hastalanma olasılığının hazırlayıcıları, sömürgeciler!" 8-10 Şubat tarihleri arasında Paris'te mola veriyor, bu kenti çok seviyor Che, özellikle de onun bütün düşünce oluşumunda büyük yeri olan 1789 Devrimi sebebiyle. Kitapçıların olduğu rıhtımlarda dolaşıyor, bistronun birinde bir peynirli sandviçle kendine ziyafet çekiyor, Joconde'u görmek için Louvre'a gidiyor. Sonra turne, kaldığı yerden devam ediyor: Tanzanya'da Dar es-Salaam, orada Başkan Julius Nyrere; sonra Kahire; Nasır, bu konuşma biçimiyle kendi sonunu hazırladığını söyleyecek Che'ye! Cezayir'e dönüş.

24 Şubatta, Afrika-Asya ülkeleri ikinci semineri vesilesiyle, Moskova'yı hedef alan suçlamaları daha da belirginleşiyor:

[1] Sevgili kızım. (Yay.)
[2] Herkesi kucaklarım, sana da babandan koca bir öpücük. (Yay.)

– (... Sovyetler) işçi sınıfının küresel hedeflerinden uzaklaşmış, davamıza tümüyle yabancı bencil bir politikanın çıkarlarını gözeterek, halkçı devrim hareketlerine vereceği desteğin pazarlığını yapmaktadır (...) Bilinçlerde, tüm insanlık için kardeşçe bir yaklaşımı sağlayacak değişimler oluşmamışsa, sosyalizmin varlığından söz edilemez.

Sonra, onu çileden çıkaran 'karşılıklı çıkarlar' deyimi hakkında heyecanla, öfkeyle konuşuyor:

– Yoksul ülkelerin sınırsız ıstırapları ve alın teri karşılığında elde edilen hammaddeyi dünya piyasalarındaki fiyatla satar ve dev, çağdaş, tümüyle otomatikleşmiş fabrikalarda üretilen makineyi gene dünya piyasalarındaki fiyatla satın alırsanız, karşılıklı çıkardan nasıl söz edebilirsiniz? Şayet, değişik bloklardaki uluslar arasında da böylesi ilişkiler kurulabiliyorsa, bundan sosyalist ülkelerin de bu emperyalist sömürü düzeninde suç ortağı oldukları sonucunu çıkarabiliriz.

Bu sözlerin Moskova tarafından örtülü bir kınama olarak algılanacağı ve çok gecikmeden Havana'nın telefonla aranacağı muhakkak...

Che, kendisi gibi Sovyetler'in kardeş dedikleri ülkelerle olan ilişkilerini hoş karşılamayan Bin Bella'yla birlikte hazırlamıştır söylevini. Bin Bella, 9 Ekim 1987'de eşi Zehra'nın Che'nin yirminci ölüm yıldönümü sebebiyle Atina'da okuyacağı nutukta şunları söylüyor:

"Küba'yla Cezayir arasında, ticari değil, bağış ve yardımlaşmanın söz konusu olduğu insancıl bir alışveriş ortamı doğdu ve koşullara ve zorlamalara rağmen, Küba Devrimiyle olan ilişkilerimizin kendine özgü yapı taşlarından biri haline geldi (...) Ticari ilişkilerin bütün para merkezli kavramlarını altüst eden bu gelişme –Ticaret Bakanları bu ilişkilere hiç karışmadı– öteki ülkelerle de, Nasır'ın Mısır'ı, Modibo Keita'nın Mali'si, Seku Ture'nin Gine'si, Nyrere'nin Tanzanya'sı, Massemba-Debat'ın Congo'su ve Nkrumah'ın Gana'sıyla böylesi ilişkiler kuruldu. Veriyorduk ve bize de verildi, cömertçe verildi ve hiçbir zaman ne kadar verdiğimizi ve aldığımızı bilmedik. Bu biçim bir alışveriş, bu trampa Che'yi çok mutlu ediyordu, çünkü o gerçek dostlukların adamıydı, bu onda yaratılışının gereğiydi (...) Che, emperyalizmin yumuşak karnının bizim kıtamız olduğuna

inanmıştı, bundan böyle bütün gücüyle bu yönde çalışmaya kararlıydı."

Dünyayı özgürlüğe götürme konusundaki sınırsız irade gücü Ernesto'yu ütopyanın aldatıcı dünyasına sürükledi. "Afrika ve Asya ülkelerinin sosyalizme geçebilmeleri için, ürettikleri hammadde fiyatının değişmez olması gerekir. Dünya piyasasının aç gözlü yöneticilerinden korunabilmeleri için. Yapılacak şey, gelişime yeterli olacak fiyatları saptamaktır, bunun için de uluslararası ilişkilerin düzenini değiştirmek gerekir. Bundan böyle fiyat politikasını dış ticaret tayin etmeyecek, tam tersi..." halklar arasındaki kardeşçe ilişkilerin ışığında...

Che 2 Martta Kahire'ye geri geliyor, son bir kez daha Nasır'la görüşmek için, 5 Martta Pekin'e uçmadan önce. Beraberinde Osmany Cienfuegos ve Emilio Aragones olduğu halde. Aragones, gözünden hiçbir şeyin kaçmadığı bir *político*, Merkez Komite sekreteri ve Fidel'den sonra, PURSC'nin, Portido unido de la Revolucion socialista de Cuba'nın en önemli adamı. Çin'de geçen bir hafta içinde –en eski hayallerinden birini gerçekleştirerek Çin Seddi'ni gezmesi dışında– Ernesto, Cumhurbaşkanı Liu Şaoçi ve şu anda Parti genel sekreteri olan, geleceğin Başkanı Ding Şiaoping tarafından kabul ediliyor –Mao, Parti'nin başkanı olarak, Çin'in bir numarası olmayı sürdürüyor. Her akşam, Cou Inlai, Kübalıların kaldığı otele gelerek, Che'ye, bir isteği olup olmadığını soruyor. Öyle görülüyor ki, aslında, özellikle görmek istediği birisi var mı diye soruluyor Che'ye, Mao'yu kastederek– ve Ernesto hayır, diye karşılık veriyor. Tuhaftır, bir zamanlar hayran olduğu insanı tekrar görmek, Devrim'den ve başka Vietnamlar yaratmak arzusundan konuşmak için bir kez daha görmek istemiyor. Aynı 1965 yılında Malraux, Mao'yla görüşmüştür. Ola ki Che, ülke ileri gelenleriyle yaptığı konuşmalar sonucunda, Çinlilerin devrimi tüm dünyaya yayma projesine destek vermeyeceğini anlamıştır. Çin Halk Cumhuriyeti kendi başına bir dünya oluşturmuştur ve yöneticileri yerkürenin geri kalan bölümünde olup bitenlerin kendilerini ilgilendirmediğini düşünüyorlar. Üstelik, hazırladığı Kültür Devrimi yüzünde Mao'nun başında çok bela var. Sonuçta Che onunla görüşmeden Asya'ya veda ediyor. Ayrıca, Cezayir'deki nutkunun Moskova'yı harekete geçireceğini, Havana'da Fi-

del'in de büyük olasılıkla azar işitmiş olacağını biliyor. Şu halde Kremlin'in pek de bayılmadığı Mao'yla görüşerek işi büsbütün çığırından çıkarmanın anlamı yok.

15 Martta uçağı, Aleida'yla, o yıl dokuz yaşına başmış olan Hildita'nın kendisini beklediği Rancho Beyaros Havaalanına iniyor. Ama sevgi gösterilerine vakit yok. Başkan Dordicos da havaalanında, Fidel Castro'nun yanında ve yüzlerinden işlerin yolunda olmadığı anlaşılıyor. Che'nin onlara hesap vermesi gerekiyor: Aralık ayı başında New York'a gitmek üzere Havana'dan ayrılmış, yolunun üstünde ünlü Cezayir nutkunu da söylediği üç aya yakın bir süreyi yollarda geçirmiştir ve o Cezayir nutku hâlâ Kremlin'de yankılanmaktadır.

İki gün, iki gece, Ernesto ve Fidel, her şeyi tartışmak ve açıkça konuşmak için baş başa bir odaya kapanıyorlar. Ses tonları, on yıl kadar önce, Mexico'da Maria-Antonia'nın evinde ilk karşılaştıkları akşamki gibi değil. Bununla birlikte, coşku devam ediyor, dostluk da, hiç olmazsa Che için bu kesin ve Devrim sözcüğü ikisi için de aynı anlamları taşıyor hâlâ. Düşünülebilecek şeylerin aksine, Küba usulü bir boşanma değil hazırlanan. İki adam da devrimin kıta düzeyinde olması gerektiğine inanıyor, özellikle de Latin Amerika ülkelerini kapsayarak. Ama Che Küba'da kalmak istemiyor, kalamaz da. Kalamaz çünkü varlığıyla Moskova'yı, bu büyük müttefiki rahatsız ederek Fidel'in işini zorlaştırıyor. Kalmak istemiyor, çünkü Devrim'in iki lideri arasında yapılmış bir manevi anlaşma, bir erdem anlaşması Ernesto'nun başka gökler altında savaşını sürdürmek üzere gitmesini gerektiriyor.

Fidel, arkadaşının, az gelişmiş ülkeler konusunda yeni bir jeopolitik görüş kazanmış olduğunu, 'üçüncü dünya'cılığa kaydığını görüyor. Che'nin ise Rusların, Kübalıları koruyacak olan füzeleri Kübalılara danışmadan, önceden bildirmeden geri çekmiş olmasını affedemiyor; anlaşmazlığın başlangıç noktası bu. Che'nin Fidel'e zarar vermeyi göze alması imkânsız, çekilecek, gözden kaybolacaktır. Siyah Afrika'daki günleri ona bir mücadeleyi başlatmak, öte yandan da kendisini unutturmak fırsatı veriyor. Bütün dünya tarafından, özellikle de, kendisini bir nu

maralı düşman gören Washington'un dostu olan bazı Latin Amerika ülkeleri ve bu yakışıklı konuşmacının can sıkmaya başladığını düşünen Moskova tarafından unutulacaktır -Moskova'nın iki kere canını sıkmıştır, çünkü, üstelik, bu konuşmacı Sanayi Bakanıdır.

Che, Küba vatandaşlığını da Fidel'e geri veriyor, böylece arkadaşı, Sovyetler'in 'Mao'nun gözleriyle bakan bir Kübalı' suçlamasıyla tedirgin edilmeyecek. Sanayi Bakanlığındaki arkadaşlarıyla protokolle hiç ilgisi olmayan bir biçimde vedalaşıyor.

– Siyah Afrika'ya gittiğiniz zaman dikkatinizi çeken en önemli şey, bu ülkenin, yüzde otuz civarında siyahın yaşadığı Küba'yla olan inanılmaz yakınlığıdır. Küba'nın kültürünün ve yaşama biçiminin, eski siyah kültürlerin mirasını paylaşmış olduğunu fark edersiniz. Ünlü ressam, Wilfredo Lam'ı tanıyoruz, Havana'da rastlıyoruz ona; gidin bakın, orada Afrika'da her yerde o var, gravür atölyelerinde, Afrikalı ressamların tablolarında. Zenci sanatından o kadar esinlenmiş ki, sonunda kendisi Zenci sanatını benimsemiştir. Küba müziğinin Afrika'dan geldiği söylenir, bu gerçek, Kübalı orkestralarda, özellikle de Jorin'de[1] açıkça hissediliyor. Bu müzik şimdi tekrar Afrika'ya dönüyor, Afrikalılar Küba müziğini bu kadar çok sevdiğine göre...

Che, kara kıtadan dönerken, bütün Latin Amerika'ya seslenmesini istediği ve inançlarının bir tür dile getirilişi olan bir metni de getirmiştir: "Süreç iki yönlü, bir yanda eğitimiyle doğrudan ya da dolaylı olarak bireyi biçimlendiren toplum, öte yanda bilinçli bir 'kendi yazgısına egemen olma' sürecine giren birey! Çağdaş toplum, eskisiyle yarışmak zorunda...

"Yeni bir insan, üçüncü bir yılın insanını yaratmak için Parti, çığır açacak bir örgüte dönüşmelidir. Bunun için de kendisi örnek olabilmeli, üstün yetenekli kadrolara sahip olmalıdır.

"Belki de biraz gülünç olmayı göze alarak size şunu söylemek istiyorum; gerçek devrimci sevgi duygusuyla yönlendirilmiştir. Sevgiden yoksun bir devrimci düşünemiyorum. Belki de bazı büyük yönetici ve politikacıların sorunu budur. Ateşli, coşkulu bir sevgi, soğukkanlı bir zekâyla bütünleşmeli, acı verebilecek bazı kararlar, duygusallığa kapılmadan alınmalıdır. İleri-

[1] Ça-ça-ça dansının yaratıcısı. (Çev.)

ci, öncü devrimcilerimiz, halkı sevmeyi ideal olarak benimsemelidirler (...)

"Soğuk bir şekilcilikle köktenci, aşırı dogmalara saplanmamak, sakatlanmış bir toplum yaratmamak için büyük ölçüde hoşgörülü olmalı, adalete ve gerçeğe büyük pay ayırmalıyız. Yaşayan insana olan bu büyük sevginin her gün somut bir eyleme, örnek oluşturacak bir davranışa dönüşmesi için mücadele etmeliyiz. Devrim partisinin ideolojik itici gücü, motoru olan Devrim, tüm dünyayı kaplayacak bir düzeye erişemezse, ölümden başka sonu olmayan bir süreç içinde kendi kendini tüketir (...)

"Şunu belirtmek çok önemli, bu yeni evrede, halkın hak ve sorumlulukları konusunda açık bir bilinçlenme olmadan bizim hedeflediğimiz sosyalist topluma, tanımlamak gerekirse, bütünüyle halkın ihtiyaçları ve halkın talepleri üzerine oturtulmuş, halkın bütün önemli kararlarda pay sahibi olduğu kesinlikle demokratik bir sosyalist topluma ulaşmak imkânsızdır."

Büyük yolculuğun öncesinde bu günlerde Che, ardında izlerini bırakacak mesajlar vermeye devam ediyor. Böylece, 'güzelliklerin, Devrim'le dargın olmadığını' ifade ettikten sonra, sanatın toplumdaki yerinden söz ediyor:

"Böylesi büyük değişimlerden geçmiş ülkelerde, (cesaretle adını koymak gerekir) aşırı bir dogmacılıkla, sanat eğilimlerine savaş açılmış, genel kültür neredeyse tabu haline getirilmiştir. Hayatın biçimsel olarak tıpatıp betimlenmesi, ideal kültürün doruğu olarak ilan edilmiş, ardından, bu betimlemeler, ulaşılmak istenen toplumsal hayatı, hiç itirazsız, 'karşı fikirsiz' bir düzmece biçiminde sunan bir gösteriye dönüşmüştür. Sosyalizm henüz çok genç, hataları, yanlışları var.

"Bu durumda basitleştirmeye gidiliyor, herkesin, yani yöneticilerin anlayacağı düzeye. O zaman gerçek sanata yönelik çalışmalar durduruluyor ve genel kültür sorunu, sosyalist bugünün, ölmüş (ve bu nedenle tehlikesiz ve zararsız duruma gelmiş) olan dünü ne kadar kabulleneceği noktasında kilitleniyor. Geçen yüzyıl temeline oturmuş Sovyet gerçekçiliği böyle doğmuştur.

"Ne var ki XIX. yüzyılın gerçekçi sanatı, bir sınıfsal sanattır, belki de, XX. yüzyılın, hasta insanlığın korkularını yansıtan

karamsar sanatından da daha kapitalist bir sanat. Kültür alanında kapitalizm kendinden verebileceği her şeyi vermiştir, şimdi yaşamakta olduğu çöküş sürecindeki sanatta, ondan arta kalmış iğrenç bir kadavranın çırpınışları var sadece. Sosyalist gerçekçiliği donmuş kalıplarda aramanın tek geçerli yol olduğunda ısrar etmek niye?"

Fidel Castro, 20 Nisan 1965'te, bir şekerkamışı kesim gününün sonunda, komutan Che Guevara'nın nerede olduğunu merak eden gazetecilerin sorularını cevaplandırıyor:

– Size onun hakkında sadece şunu söyleyebilirim, o daima Devrim için nerede ona gerek varsa, orada olacaktır ve dostluk ilişkilerimiz her zamankinden daha güçlüdür. Afrika'daki yolculuğu onun için fevkâlade yararlı olmuştur. Bir heyetimizle Çin'e de gitmiştir. O bir *polifacetico*'dur.[1] Olağanüstü bir zekânın yanı sıra... Ve her şeyiyle kusursuz bir yöneticidir.

Bu sözler daha o günden, ünlü *polifacetico*'nun bir başka ufka doğru yola çıkacağının haberi gibidir. Sokaktaki, tarladaki Kübalı Che'yi arıyor. *El Commandante*'nin, adadan uzakta, alınyazısıyla buluşmaya gittiğini bilmiyor. Ve o gün artık, onunla aynı ulusal kimliği taşımadığını...

En çelişkili, en çılgınca haberler dolaşıyor dünyayı, özellikle de Latin Amerika'yı. Che Santa Domingo'da öldürülmüştür; Fidel Castro'yla tartıştığı için hapse atılmıştır; Meksika'da, Cuervanaca'da bir tımarhaneye kapatılmıştır; onu Vietnam'da görmüşlerdir, Peru'da, ya da kendi ülkesi için bir gerilla hazırladığı Arjantin'de. Londra'nın *Evening Post*'una göre Çin'deydi ve Kuzey Amerikalı *Newsweek*'in iddiasına göre, Ruslar ona bir yana çekilip artık kendisinden söz ettirmemesi için para vermişlerdi. Güney Amerikalı hükümetler titriyor, bazı üyeleri, bela yaklaştığı an kaçmak için valizlerini hazırlamışlar. Çoğu elçiliklerde: "Böyle bir adamın cezalandırılmadan ortada dolaşmasına nasıl izin veriyorlar, CIA ne yapıyor?" diye soranlar çoğunlukta.

Che'nin annesi için korkunç sorular. Kanser kadar, bu kez oğlunun gerçekten kaybolduğu, en korktuğu şeyin başına geldi-

[1] Çok yönlü. (Yay.)

ği endişesi kemiriyor onu. Oğlunun son mektubu yüreğini dağlıyor. Sözler, ardında başka şeylerin olduğuna şüphe bırakmayacak kadar akılcı, inanılır... Oğlu, Granado'yla birlikte yeni bir 'iş kurmak' için beş yıllığına bir yere gideceklerini, yola çıkmadan önce şeker tarlalarında dinlendiğini yazıyor.

Anne düşünüyor. İş kurmak sözleri uykularını kaçırıyor, onca bu sözler, gerilla demek, silahlı devrim demek. Beş sayısı, Che'nin Alegria del Pio'dan sonra yazdığı mektupta benzetme yaparak söz ettiği, kedilerin yedi canını, yedi yaşamını hatırlatıyor. Geri kalan beş yaşamını –eğer hâlâ varsa– başkalarının, şanssız doğmuş olanların kurtulması için, bir anda gözden çıkarmaya mı hazırlanıyor? Bilemiyor, düşünemiyor. Telefonla konuşmak istiyor onunla, karşısına Aleida çıkıyor, annenin duymak istediği haberleri veremeden, rahatlatmaya çalışıyor Célia'yı. Célia artık günlerinin sayılı olduğunu biliyor, ölmeden önce oğlunu yanında istiyor. Torunlarının resimlerine bakıyor tekrar tekrar, birinin arkasındaki yazıyı okuyor: 'Bu Ernestito, üretim burada sona eriyor!' Anne bir kez daha ürperiyor. Adını verdiği ve küçükken kendisine de yaptıkları gibi Ernestito diye andığı bu en küçük, bayrak yarışının en sonuncusu sanki... Anne tedirgin, korkular içinde.

Hiçbir şey Célia'nın dünyayı kapkara görmesine engel olamaz. Rüyalarında oğlunu Santo Domingo'da vurulmuş görüyor. Ona asla okuyamayacağı bir mektup yazıyor; götürecek olan haberci Küba'ya gidemeyecek ve mektup, her zaman ailenin yakınında bulunmuş olan Ricardo Rojo'da kalacak. Şu satırları okuyabilirsiniz: "(...) Sanırım, bu dediğini yaparsan, dünya sosyalizmine hizmet etmiş olmazsın. Şayet bir nedenle Küba yolu kapanmışsa sana, Cezayir'de seni bekleyen bir Bay Bin Bella var, ekonomisini örgütlersen ya da onun çalışmalarına yardımcı olursan sana çok teşekkür edecektir, bundan başka Gana'da Nkrumah var, senin yardımını kabule hazır (...) Aile fotoğrafların beni çok mutlu etti. Hepsi harika resimler, ama çocuklarının hiçbirinde senin yüz çizgilerini, ifadelerini göremedim."

Célia Guavera de la Serna, 19 Mayıs 1965'te, elli yedi yaşında öldü. Sadece Che'nin annesi olduğu için, kısa bir süre tutuk-

lu kaldıktan sonra. Ernesto annesinin ölümünü çok sonra, bir dağ başında öğrendi.

Che yola koyulmadan önce, bir vicdan muhasebesi yapıyor. Sevdiklerine, ana-babasına, çocuklarına, tüm hayatının ayrılmaz arkadaşı Alberto'ya ve tabii, Fidel'e yazıyor. Aleida'ya değil, sırdaşı, her şeyini zaten bilen Aleida. Fidel'in saklayacağı ve zamanı gelince –bir sonraki yılın sonbaharı olacak bu– sahiplerine vereceği mektuplar.

Ana-babasına:

"Sevgili Büyüklerim,

"Bir kez daha bacaklarımın altında Rossinante'nin gövdesini hissederek, kalkanım kolumda, yollara düşüyorum.

"On yıl kadar oluyor, size bir veda mektubu yazmıştım. Eğer doğru hatırlıyorsam, daha iyi bir hekim ve daha iyi bir asker olamamaktan yakınmıştım; hekim olmak artık ilgilendirmiyor beni, ama asker olarak, çok da kötü değilim.

"İlk bakışta hiçbir şey değişmedi, ama şimdi daha bilinçliyim, Marksizm daha derin şimdi içimde ve her şey yerli yerine oturdu. Özgürlüğünü kazanmak isteyen halklar için tek başarı yolunun silahlı mücadele olduğuna inanıyorum ve inançlarımla tutarlıyım. Çok kişi benim bir maceracı olduğumu düşünebilir, evet, öyleyim, ama bir başka yapıda: Gerçek bildiklerini savunmak için hayatını hiçe sayan bir maceracı.

"Belki de bu kez, sondur! Sonu aramıyorum, ama bu, ihtimaller hesabının mantığıdır. Şayet öyle olacaksa, sizleri ayrılmadan önce bir kez daha kucaklıyorum.

"Hepinizi çok sevdim, ama sevgimi belli etmeyi beceremedim. Hareketlerimde her zaman çok tutuk oldum ve sanırım, çoğu zaman beni anlayamadınız. Doğrudur, beni anlamak kolay değildi. Bugün, bana inanın yeter!

"Şimdi, bir sanatçı sabrıyla işleyip geliştirdiğim iradem, zayıf bacaklarıma ve yorgun ciğerlerime destek verecek. Sonuna kadar gideceğim.

"Bu XX. yüzyıl condottieresini unutmayın. Célia'yı, Roberto'yu, Juan Martin ve Patotin'i, Beatriz'i, hepinizi öpüyorum. Olağandışı ve dik kafalı oğlunuz:

Ernesto."

Fidel'e:

Fidel bu mektubu 3 Ekim 1965'te Parti Merkez Komitesi'nin kuruluş gününde halka okuyacaktır.

"*Anö de la Agricultura Havana*[1]

"Fidel

"Şu anda pek çok şey hatırlıyorum, Maria Antonia'nın evinde seni tanımam, bana, seninle birlikte gelmemi önerdiğin gün ve bütün o coşkulu hazırlıklar. Bir gün bize, öldüğümüz takdirde kime haber verilmesi gerektiğini sormuşlardı, ve bunun gerçek olması ihtimali karşısında bir an donup kalmıştık. Sonra, ölümü öğrendik, bir devrimde (gerçek bir devrimse) insan ya savaşı kazanır, ya ölür. Pek çok arkadaşımız zafere giden yolda öldü.

"Şimdi her şey daha az dramatik görünüyor bize, çünkü daha olgunuz, ama hayatta her şey tekrarlanır. Ben bugün, Devrim'de payıma düşen görevi ve Küba topraklarındaki görevlerini tamamlamış olduğuma inanıyorum ve senden, arkadaşlarından ve halkından, bundan böyle benim de halkım olacak olan Küba halkından izin isteyerek ayrılıyorum.

"Parti yönetimindeki yetkilerimi, bakanlık görevimi, komutanlık rütbemi ve Küba vatandaşlığının verdiği hakları iade ediyorum. Bundan böyle Küba'yla hiçbir yasal ilişkim kalmamıştır; resmi evrak gibi yok edilemeyecek olan başka bağlar dışında.

"Hayatımın muhasebesini yaptığımda, Devrim'in zaferini sağlamlaştırmak ve güçlendirmek için oldukça büyük bir özveri ve dürüstlükle çalışmış olduğumu görüyorum. En büyük hatam, Sierra Maestra'daki ilk anlardan itibaren sana daha fazla

[1] Havana Tarım Yılı. (Yay.)

güvenmemiş ve senin yönetici ve devrimci olarak niteliklerini yeterince erken kavrayamamış olmamdır.

"Olağanüstü günler yaşadım ve Karaipler krizinin acı ama coşkulu günlerinde, senin yanında, halkımızdan biri olmanın gururunu duydum. Nadiren bir devlet adamı böyle günlerde bu kadar yücelebilir; senin fikirlerinde, tehlikeleri ve büyük prensipleri değerlendirme biçiminde biraz da kendimi bularak, tereddütsüzce peşinden yürümüş olmanın gururun taşıyorum.

"Dünya yüzündeki başka topraklar, benim mütevazı yardımımı bekliyor. Senin, Küba'nın başı olarak yüklendiğin sorumluluklar sebebiyle yapamadıklarını belki ben yapabilirim, bu demektir ki, ayrılık zamanı gelmiştir.

"Bilmeni isterim ki şu anda sevinci ve hüznü birlikte yaşıyorum: birşeyler yaratmak istemiş bir insanın en temiz ve katışıksız ümitlerini bırakıyorum burada ve sevdiğim insanlar arasında en çok sevdiklerimi... beni öz oğlu gibi kucaklamış bir halkı; bütün bunlar ruhumun bir parçası olarak bende var olmaya devam edecek. Bana aşıladığın inancı ve halkımın devrimci ruhunu yeni savaş alanlarına götüreceğim ve görevlerin en kutsalını, gördüğüm her yerde emperyalizmle savaşma görevini yerine getirme mutluluğunu duyacağım. Bunu bilmek beni rahatlatıyor ve ayrılık acısını hafifletiyor.

"Burada bir kez daha tekrarlıyor ve Küba'nın hiçbir sorumluluğu bulunmadığını söylüyorum, örnek oluşturmaktan başka; ölüm beni bir başka göğün altında bulacak olursa, son düşündüklerim halkımız ve özellikle de sen olacaksın; öğrettiklerin ve oluşturduğun örnek için sana teşekkür borçluyum, hareketlerimin sonuçlarına katlanırken de bu doğrultudan ayrılmayacağım; ben kendimi Devrimimizin dış politikasına adadım, öyle olmakta da devam ediyorum, nerede olursam olayım, Kübalı bir devrimci olmanın sorumluluğunu taşıyacak ve öyle davranacağım; çocuklarıma ve karıma maddi hiçbir şey bırakmıyorum ve buna pişman değilim: Böyle olması beni mutlu ediyor; onlar için hiçbir şey istemiyorum, çünkü Devlet onlara yaşamaları için ve eğitimleri için gereken her şeyi verecektir.

"Sana ve halkımıza söyleyebileceğim daha pek çok şey var, ama hissediyorum ki sözcükler gerekli değil, söylemek istedik-

lerimi ifade etmeme yeterli de değil, boşuna kâğıt karalamanın anlamı yok.

Hasta la Victoria, siempre! Patria o muerte![1]

"Seni, bir devrimcinin tüm coşkusuyla kucaklıyorum.

CHE"

Çocuklarına:

"Sevgili Hildita, Aleidita, Camilo, Célia ve Ernesto,

"Bir gün bu mektubu okuyacak olursanız, bu demektir ki ben, artık aranızda değilim.

"Beni belki de hiç hatırlamayacaksınız ve küçükler tamamen unutmuş olacaklar.

"Babanız fikir ve düşüncelerine göre yaşamış ve inandıklarına kesinlikle sadık kalmış bir insandı.

"İyi birer devrimci olarak büyüyünüz.

"Doğaya egemen olan tekniğe egemen olmak için çok çalışın, çok öğrenin. Şunu asla unutmayın ki önemli olan devrimdir ve hiçbiriniz, tek tek ve yalnız, hiçbir değere sahip değilsiniz.

"Özellikle, dünyanın herhangi bir yerinde, herhangi bir insana yapılmış bir haksızlığı içinizde hissedecek kadar duyarlı olunuz. Bu bir devrimcinin en değerli niteliğidir.

"Şimdilik bu kadar, çocuklarım gene de sizleri bir kez daha görebilmeyi umuyorum. Sevgiyle kucaklıyorum.

Babanız"

[1] *Her zaman zafere kadar! Vatan ve ölüm!* (Yay.)

Altıncı Kısım

KONGO'DA BİR VİETNAM

Bölüm XXVI

TATU MUGANDA

Sovyet çıkarlarını kollayan Fidel'le de anlaşarak Che, Afrika'da bir Vietnam ateşi yakmak için, öldürülmüş olan Lumumba'nın[1] ülkesi Kongo'yu seçmiştir. Bu gidişin sebeplerini anlamaya çalışanlar, cevabı, Che'nin New York'taki Birleşmiş Milletler'i eleştiri yağmuruna tuttuğu nutkunda bulabilirler.

– Özellikle, Kongo gerçeği konusunda bilgilenmek istiyorum, çağdaş dünyanın tarihinde benzeri olmayan bu acı gerçeği, ulusların haklarının, en pervasız bir ikiyüzlülükle ve hiçbir müeyyide korkusu olmadan nasıl gasp edildiği gerçeğini... Bütün bunların nedeni, Kongo'nun sahip olduğu inanılmaz zenginlik ve emperyalist ulusların bu zenginlikleri kendi egemenlikleri altında tutma istekleri.

Ve politik dekoru çizmiştir:

– Patrice Lumumba'nın Birleşmiş Milletler'e getirdiği ümit havasına nasıl ihanet edildiğini unutmak mümkün mü? Kongo'nun Birleşmiş Milletler askerleri tarafından işgalini takip eden günlerde dönen entrikaları büyük vatanseverin düşmanlarının hiçbir ceza görmeden serbestçe dolaşmasına izin verenleri unutmak mümkün mü? Şu gerçeği nasıl unutabilirsiniz, sayın delegeler, Birleşmiş Milletler'in otoritesini hiçe sayanın, hem de vatanseverlik duygularıyla değil, sadece emperyalistler arasındaki çekişmeler sebebiyle hiçe sayanın, çiğneyenin Moiz Çombe olduğunu ve onun Katanga'da Belçika'nın desteğiyle ayrımcılığı başlatmış olduğunu nasıl unutabilirsiniz? Ve şimdi, Birleşmiş Milletler'in bütün uğraşlarının sonucu olarak, Katanga delegesi olan aynı Çombe'nin Kongo'nun en güçlü adamı olarak başa

[1] Lumumba 17 Ocak 1961'de Katanga'da öldürüldü. (Çev.)

geçirilmesini nasıl açıklayabileceksiniz? Kim, hanginiz Birleşmiş Milletler'i emperyalistlerin böylesi bir rolü oynamak zorunda bıraktığını inkâr edebilir?

Sonra, geçerken, SSCB Ayısının sırtını hafifçe okşayacaktır:

– İşte bu nedenle Küba hükümeti Sovyetler Birliği'nin tazminat ödemeyi reddetmiş olmasını onaylamıştır.

Üçüncü dünyanın liderlerinden ve yöneticilerinden biri olan ve genç Küba Cumhuriyetinin büyük saygı duyduğu Patrice Lumumba'nın saf dışı bırakılması Che'nin Afrika'ya gitme kararlılığında yeni bir etken olmuştur. Ve tam o günlerde Lumumba yanlısı Gaston Soumialot, Kinşasa'da iktidardaki üçlüye; Moiz Çombe, Josef Kasavubu ve Jozef Mobutu'ya karşı hazırlanan bir isyan için Havana'nın desteğini almaya geliyor. Bu çağrı Kübalılara, Fas'la olan sınır anlaşmazlığı sırasında Cezayir'e yardım ettikleri gibi, bir kez daha Afrika'ya müdahale fırsatı verecektir.

Che'nin Kongo-Kinşasa'ya gitme hazırlıkları –Fransızca bilmesi çok işine yaracaktır– Fidel'in gizli haberalma servisleri G2'nin yardımlarıyla tamamlanıyor. Gizli servisin başında romandan fırlamışa benzeyen bir adam var, *Barba-Roja*, Kızıl-Sakal dedikleri Manuel Pineiro; 1955'de, New York'ta tanıdığı modern bale koreografı Lorma Burdshall'a evlenmiş, Amerikalı koreograf Havana'ya yerleşmiştir, hâlâ orada dans dersleri veriyor. Kızıl-Sakal'ın sayesinde Che, solcu Pierre Mulélé ile sömürge yanlısı Moiz Çombe arasındaki savaşımını öğreniyor. Şimdiden ayarlanmış gibi görünen bir görüşme var. Fransız Kongosu'nun eski Başkanı Massemba-Debat'la buluşacak, Che'den doğrudan yardım istemeleri mümkün.

1965'ten itibaren askerler Küba'da, Pinar del Rio'da bir kışlada Candelaria'da toplanmıştır. Yüz elli kadar asker, ortak nitelikleri siyah derili olmaları, onları güldürdüğü kadar, tedirgin de eden bir durum. Hakları da var çoğu zaman, bir gün arabalara binmeye hazırlandıkları sırada küçük bir kız anasının kolunu çekiştirerek bağırıyor:

– Anne, aptal Zencilere bak!

Gazeteci Jesus Barreto şöyle yazıyor:

– *Enternasyonalizmin kutsal davası uğruna kanlarını dökmeye hazırlanan insanlar... Savaşçıların derilerinin siyah rengi, sadece gidecekleri yerin bir simgesi olabilirdi.*

Şubat başında, askerin Pinar del Rio Dağlarında yapacağı çalışma, kendisi de siyah derili olan komutan Victor Dreke'e emanet edildi. Dreke mart sonunda bir gün, Havana'da, yüzbaşı José-Maria Martinez Tamayo'nun –Bolivya'da Arturo olacaktır– kendisini beklediği bir eve çağrılıyor. Sonra ona bazı fotoğraflar göstererek, harekâtın gerçek şefi olacak kişiyi işaret ediyorlar. Rütbeli konuklar bu beyaz giysili, zarif adamın kim olacağını düşünerek klişelere bakıyorlar. Ertesi sabah tanımadıkları biri, fotoğrafta gördükleri adam bir odadan çıkıyor, açık renk giysili, pırıl pırıl tıraş olmuş, piposunu tüttürüyor.

Victor Dreke:

– *Önümde durdu, diye geçmişe dönüyor ve elimi sıktı. Tamayo'ya da aynı şeyi yaptı. Sonra, hiç kimsenin taklit edemeyeceği sesini duyduğumuz ve Che'yi tanıdığımız an hayretten donakaldık. Ve o zaman görevimizin onu korumak olduğunu anladık.*

Aynı günlerde Che'nin, Havana'nın yakınındaki bir evde Fidel'le görüştüğünü söylediler bize. Che orada Fidel'e mektuplarını vermiş ve birbirlerinden ayrılmışlar.

Hâlâ bilmedikleri bir yere doğru yola çıkan gerillaları selamlayan Castro, 31 Mart 1965'te, onları şu sözlerle uğurluyor:

– Benden çok daha üstün bir asker olan bir komutanınız olacak!

Çoğu, ölümü Küba halkınca kabul edilmemiş olan Camilo Cienfuegos'u düşünüyor.

Yüz otuz altı kişi, yüz otuz bir siyah ve beş beyaz –Oscar Fernandez Mel, Tamayo, birliğin Marksizmi en iyi dile getirecek olan sözcüsü *el politicosu* Emilio Aragonés ve nihayet Che, değişik havayollarıyla Belçika Kongosu'na gitmek için küçük gruplar halinde yolculuk yapıyor ve kendilerini bir orkestranın üyeleri olarak tanıtıyorlar. Işadamı görünüşüyle Che'nin kurnazca oyunlara ihtiyacı yok.

Moskova, Kahire ve Dar es-Salam üzerinden bitmek bilmeyen bir yolculuğun sonunda hedefe varmayı başarıyor. Ötekiler, Benigno'nun grubu Paris'e uğruyor. Dar es-Salam'da hepsi

geceyi ayrı ayrı evlerde geçirdikten sonra yola çıkıyorlar, üç gün süren kamyon yolculuğundan sonra Tanganika Gölünün Tanzanya kıyısındaki Kigoma'ya varıyorlar. Orada askeri üniformalarını giyiyor ve gerçek komutanla tanışıyorlar. Siyah şapkalı, bej giysili, saçları kısa kesilmiş, pırıl pırıl tıraş olmuş, tanımadıkları bir adam, Dreke ve Tamayo'nun iki ucunda yer aldığı birliğin önüne geliyor, teker teker hepsinin ellerini sıkarak isimlerini öğreniyor, on kadar askere de Küba Devrimi sırasındaki adlarını soruyor. Sonra kendini tanıtıyor:

– Burada adım Tatu, Swahili dilinde 'üç' demek, ama Küba'da bana el Che derler...

Adamlar şaşkın, sevinçli... onlar da Che'yi tanıyamamışlardır, tıraş olmuş, üzerinde zeytin yeşili giysisi yok. Dreke, *Moya* adını alacak, bantu dilinde 'bir' ve Tamayo 'iki' anlamındaki *Mbili*'yi. Che 'üç'ü seçmiştir, çok öne geçerek dikkati çekmemek için.

Yolcular Kigoma'dan gece yola çıkıyorlar, Afrika göğünün yıldızları altında altı saat homurdanan küçük bir motorlu tekneyle ve Belçikalı paralı askerlerden korunabilmek için zikzaklar çizerek yol aldıktan sonra, mayıs ayının ilk şafaklarından biri sökerken Kongo-Kinşasa'ya (bugün Zaire) ayak basıyorlar. Kongolular, Che için, Kimamba'nın kıyısında, göle hâkim bir falez üzerinde kerpiç bir kulübe yapmışlar. Meksika volkanlarının eski fatihi, bin iki yüz metre civarındaki tepeye tırmanmakta ve orayı kendi özel nöbet yeri haline getirmekte gecikmiyor. Merkez kamp ise, ormanın hemen yanındaki bir dağın üzerinde, altı yüz metre yükseklikte gerçek bir kale. Mayıs 22'de Osmany Cienfuegos, Kigoma'ya ulaşan otuz dört adamın on yedisiyle çıkıp geliyor. Otuz dokuz kişilik dördüncü ve son gruba gelince –içlerinde üç doktor var– 24 Haziranda, Fort Bendera saldırısından önce kampa gelecek ve böylece Kübalıların sayısı dört yüz ona ulaşacaktır.

Ne var ki gerilla, Çombe kuvvetlerinin takibinden kurtulmak için sürekli yer değiştirmek zorunda kalıyor. Kübalılar çengelle tanışıyor: büyük leş yiyiciler yok, ama yılan çok, bazısı zehirli; yeni bir şey onlar için, Küba'da böyle yılan yok. Ve fil sürüleri, Che ne kadar yararlı olduklarını hemen anlıyor, balta girmemiş ormanda en etkili yol açıcılar, filler. Sonra maymun-

lar, yüzlerce, manyok kökleri yetersiz kalınca insanları açlıktan onlar kurtarıyor. Önlemlere çok dikkat etmek gerekiyor, Yumbas dedikleri kerpiç kulübelerde sigara içilmemeli. İsyancılardan biri bir gün yanlış bir iş yapıyor, alevler kerpiç kulübeleri sarıyor, aynı anda yazılı ve fotoğraf halindeki önemli belgelerin büyük bir bölümü kül oluyor. Üstelik yangın, düşmanın oralara kadar gelmesine neden oluyor ve Che çılgın bir öfkeye kapılıyor.

İsyan bölgesi, gölün kuzey ucundaki küçük Uvira kentinden, Kivu sıradağlarının batısındaki Kalima'ya kadar uzanıyor. Büyük bölümü okuma-yazma bilmeyen yöre halkı birçok kabileden oluşuyor, her birinin başında kendi şefi ve büyücüsü var. 1965 yılı, öncelikle, usta savaşçılar yetiştirilmesini hedefliyor, Kübalıların Afrika toprağındaki varlığının asıl nedeni bu. Böylece iki binden fazla Kongolu savaşa hazırlanmış olacaktır.

Che prensiplerine sadıktır: bir, bilgilendirme, iki, uygulama! Yerlilere bir savaşa nasıl girişileceğini, nasıl pusu kurulacağını, nasıl geri çekilmek gerektiğini öğretiyor. Sierra Maestra'da öğrendiklerinden onları da yararlandırıyor. Hatta devrimci kuramlar dersleri vererek, iyi alışkanlıklar edinmelerini de sağlamaya çalışıyor. Kendisinin de bir Swahili öğretmeni var, Freddy Ulanga, gelecekte, Havana'da sinir cerrahı olacak on beş yaşında bir genç çocuk. Ernesto, Freddy'nin kıvrak zekâsını fark ederek onunla bir pazarlık yapıyor:

– Sen bana dilini öğreteceksin, ben de sana kendi dilimi, İspanyolcayı...

Ortak dil olarak Fransızca konuşuyorlar.

– O sıralar Che'nin kim olduğunu bilmiyordum, diye anlatıyor Freddy. Bana, kulübesinde kalmamı önerdi. Kendisi yerde, yaprakların üzerinde yatıyordu. Sabah güneş doğarken kalkıyor, şekersiz bir çay içiyordu. Bana, "Gel, kumsala inelim," diyordu. Ve göle inen yoldan kumsala kadar yürüyorduk. Bu onun sabah antrenmanıydı. Her an hazır olmak istiyordu. Hastalara baktığı için ona Tatu Muganda diyorlardı, Muganda Swahilide 'acıları dindiren' anlamına gelir.

Alberto Granado ve komşusu Havanalı Inti Peredo'yla, aynı adı taşıyar Bolivyalı gerillanın[1] oğluyla Santa Clara'ya, Che'nin kentine gidiyoruz. Efsanesinin ölümsüzleştirildiği yere, onu, kolu boynuna asılı, elinde bir tüfek ve yüzünde, sırrını sadece kendisinin bildiği gülümsemesiyle canlandıran dev heykelin ayakları dibine. Las Villas'ın başkentinde, Kongo'da vuruşmuş olan pek çok gerilla yaşıyor hâlâ. Üçü, 'Che connection'un bir araya getirdiği üç eski gerilla bizi orada bekliyor. Chirino diye tanınan Albay Martin Chivâs ve iki teğmen, Manuel Medina ve Luis Monteajudo Altéra; Altéra, Fransızca küfrediyor, bu dilin Kongo'da öğrendiği özel sözcükleriyle. Küba'da her kapıyı açan susam, bir şişe ron; biz de gelirken getirdiğimiz şişeyi açıyoruz.

— *Che bize çabuk konuşmayı ve doğrudan konuya girmeyi öğretti, diye anlatıyor albay. Tembelliğin can düşmanıydı, oradaki hayatımızı kolaylaştırmak için bize Fransızca öğretiyordu. Eğittiğimiz Afrikalılarla anlaşabilmek için çaba göstermemizi istiyordu bizden. Israrla, farklı kültürlerin insanları olduğumuzu ve biz, burada onların ülkesinde bulunduğumuza göre, alışkanlıklarını, törelerini daha iyi anlamak için gayret etmenin bize düştüğünü söylüyordu. Mümkün olduğunca bizleri birbirimizle kaynaştırmaya çalışıyordu. Afrikalıların, sözümüzü dinleyerek daha hızlı gelişebilmeleri için, bizi benimsemeleri, saymaları gerektiğini tekrarlıyordu.*

İlk günler Afrika mutfağıyla bağdaşmamız zor oldu. Sonra alıştık, onlar da bizim yemeklerimize alıştılar, çünkü arada Küba yemekleri yaptığımız da oluyordu. Tabii, hep Che'nin kulübesinde, onun paylaşma tutkusu yüzünden.... Bir miktar süt kalmışsa öyle ikiye, üçe bölünmüyordu, kahve ibriğine konuyordu, herkes içebilsin diye. Onunla işler yürürdü!

'Che'sini' özetlemek için sözü şöyle bitiriyor:

— *Özveride birinci, yararlanmada sonuncuydu!*

Che'nin anısına bir trago de ron ve sonra Médina anlatacak:

— *Ben yola çıkacağımızı 25 Mart 1965'te, yirmi beşinci yaş günümde öğrendim. Karıma, belli olmayan bir süre için uzağa gideceğimi söyledim...*

[1] Baba Peredo 9 Eylül 1968'de Bolivya'da öldürülmüştür. (Çev.)

Che çok az konuşuyor, her şeyi küçük bir deftere yazıyordu. Bir gün, artık epeyi Afrikalıyı eğitmiştik, Katanga diye bir köydeki kışlaya saldırı düzenlemeye karar verdi. Kimbi Irmağının üstündeki köprüyü havaya uçurmayı ve hidroelektrik santralını tahrip etmeyi planlıyordu. Mobutu güçleri köyü tutmuştu, işimiz zordu.

– Çatışma Fort Bandera'da oldu, diye anlatıyor albay. Sırtlan Gözlü'nün –Luis'i işaret ediyor– başrolü oynadığı yerde. Che taktiği saptamıştı: sol kanat Israel Reyes Sayes'e emanet ediliyordu, Israel sonra Bolivya'da postu deldirdi. Saldırı tarihi de kararlaştırılmıştı, 30 Haziran, çünkü o gün ulusal bayramdı. Che çatışmayı bir tepenin üzerinden, dürbünüyle takip etti, yanında gerektiğinde hemen fırlayıp koşacak bir haberciyle.

Harekât sabahın beşinde başlatıldı, askerlerin geceki içkiyle sızıp, uyuduğu saatte. Çatışmalar iki gün, iki gece sürdü. Gerçekten çok büyük bir askeri güçle karşı karşıyaydık. Bizim bir atışımıza karşıdan yüz ateşle cevap veriyorlardı. Dört adamımızı öldürdüler. İlk atışı Sırtlan Gözü yaptı.

Bu çatışmada, 30 Haziran 1965 sabahı şafakta Benigno ölümden kıl payı kurtuluyor. Albertville'i Lulimba'ya bağlayan yolun kıyısında kurulu olan Fort Bendera, askeri üs haline getirilmiş bir köydü ve Kimbi Irmağı üzerindeki hidroelektrik santralını korumakla görevliydi. "Saldırıdan önce yeterli keşif yapamadığımız, yakın çevresinde savunma hendekleri ve küçük uçaklar için bir pist olan kışla beş yüz ile yedi yüz asker barındıracak büyüklükteydi," diye anlatıyor Che.

Plan şöyleydi: Shirine komutasında küçük bir grup, 'dağıtıcı'yı, hidroelektrik türbini besleyen bölümü tahrip edecektir. Bir başka grup, teğmen Azi'nin[1] komutasında, dağa yakın olan savunma hatlarına saldıracak. Merkezde, teğmen Azima'nın görevi küçük uçak pistini ele geçirmek ve Azi'yle birleşinceye kadar ilerlemektir. Ve teğmen Mafu'nun[2] görevi Lulimba yolunu kesmek. En büyük kuvvet, teğmen Inne Picharso'nun komutasında, 75 mm. bir top ve başka ağır silahlarla güçlenmiş olarak Albertville girişinde mevzi alacak. Komuta merkezi, dağdaki ilk savunma hatlarının yukarısındaki, Kimbi'nin karşı kıyısında

[1] Azi –Israel Réyès– Bolivya'da Braulio adını alacak. (Çev.)
[2] Catalino Olachea. (Çev.)

olacak, görevliler Moja[1] ve Ruandalı komutan Mundandi.

Bu planın birkaç önemli zaaf noktası var. Inne'nin hiç tanımadıkları bir bölgede, el yordamıyla ilerlemesi gerekecek; Albertville girişi için planlanan kuşatma ise gerçekten körlemesine, iyice bilgilenmeden hazırlanmıştır. Çevredeki dağlarla güvenliği sağlanmış olan Fort Bendera, Belçikalı, İrlandalı ve Fransız paralı askerlerin eğitim merkezidir. Che'nin, Inne ve Ansurine'yle birlikte Fronte de Force'a buz yalağının dibindeki köye keşfe gönderdiği Benigno, kale için, 'Çok büyük, çok güçlü!' diyecektir.

Gerillalar tepelere hâkim olduklarından emin olduktan sonra, üç Kübalı yolun iki yanında yürüyüşe geçiyor. İkisi solda, Inne ve Ansurine ve biri, Benigno sağda. Kalenin makinelileri ilk anda iki arkadaşını kurşun yağmuruna tutunca Benigno kendini otların arasına atıyor ve sürünerek geri çekiliyor.

Küba ordusundan emekli olan Benigno o günü anlatıyor:

– Sonra iş ciddileşti. Biz Fronte de Force'a saldırıya hazırlanıyorduk ki, Afrikalıların altı yüzü birden bizi terk edip kaçtı. Biz kendi kendimize kalmıştık, iki yüz kişi. Afrikalılar da bizimle olsaydı kesinlikle Fronte de Force'u alırdık.

Azi de şunları ekliyor:

– Ruanda dili Swahiliden çok farklı olduğu için karmaşık bir yöntem uyguluyorduk. Swahiliyle sözcükleri alt alta yazıyorduk, sonra öbür dildeki karşılıkları yazıyor, bunu yaparken de, Che'nin, iki topluluk arasında her fırsatta patlak veren kavgalara karışmamamız konusundaki talimatına uyuyorduk. Böylece, yeterli talim yapmamış, kesintisiz ateşli silahlara alışmamış, zavallı acemi Ruandalı ve Kongolular çatışma sırasında parmaklarını tetikten çekemiyor, bir salvoda otuz kurşunu birden atıyorlardı. Pek çok kayıp verdiler ve savaş alanında silahlarını, cephanelerini, ölülerini bırakıp kaçtılar.

Benigno sözünü bitirirken:

– Gerillalar, saldıran taraf oldukları halde savunma durumuna düştüler, diyor. Ve geri çekilirken, bir çoğunda başarılı oldukları çatışmalara girdiler. Ama asıl büyük darbe indirilememiş, dünyanın dikkatini Kongo'ya çekme fırsatı kullanılamamıştır.

[1] Dreke. (Çev.)

Aynı saatlerde, isyancıların şefleri, Soumialot, Kaliba ve Massemba, Avrupa'da, en çok da Paris'te konuşuyor, kuvvetlerinin Fort Bandera'yı aldığını, binden fazla silah, bu arada birçok top ele geçirdiğini ve düşmana dört yüz kayıp verdirdiğini söylüyor. Oysa otuz civarında ölü var ve ele geçirilmiş tek silah yok. Ne var ki bu blöf, aynı sözleri tekrarlayan ajans haberleri aracılığıyla Küba'daki yöneticileri de aldatıyor. Teknisyen Justo Rumbaut'nun Havana'yla telsiz ilişkisini düzeltmek için Kongo'ya gidişine kadar Che'yle Fidel arasında habercilik görevini yürütmüş olan Osmany Cienfiegos, Afrika'ya ikinci gidişinde bu tatsız gerçeği öğrenecektir.

O günlerde Che'ye Buenos Aires'ten annesinin çok hasta olduğu haberi geliyor. Osmany, Aleida'dan öğrendiklerini ona ulaştıramadan. Bir ay sonra, o çok korktuğu haberin doğruluğu kesinleşiyor. *Kumi* adıyla tanınan Kübalı doktor Rafael Zerquera Palacio, Célia Guevara'nın ölüm haberini veren *Bohemia* dergisini uzatıyor Che'ye. Che Kumi'nin hamağına oturarak okuyor, çeneleri kilitleniyor bir an. Şekersiz çayını içiyor, birlikte geçirdikleri gençlik günlerini anlatıyor gidenin ardından, anlatıyor... sonra biraz yemek paylaşıyor oradakilerle ve gerillaların yanına dönüyor.

Hildita, 15 Şubat 1966'da, varken var olmayan babasının nihayet dünyaya döndüğü Brazzaville'de yazdığı bir mektup alacaktır:

"Hildita querida,

"Sana bugün yazıyorum, ama sen sözlerimi çok sonra okuyabileceksin. Her şeyden önce seni hiç unutmadığımı ve çok mutlu bir yaş günü geçirmeni istediğimi bilmelisin. Şimdi sen artık hemen de küçük bir kadınsın, sana bir çocuğa yazar gibi budalaca şeyler ve bir takım yalan öyküler yazamam. Uzaklarda olduğumu ve düşmanlarımızla savaşmak için daha uzun bir süre senden uzak kalmak zorunda olacağımı biliyorsun. Buradaki rolüm çok önemli olmasa bile çok gerekli ve çok yararlı ve sanırım, babanla gurur duyabilirsin, benim seninle iftihar ettiğim gibi.

"Önümüzde daha uzun mücadele yılları olduğunu unutmamalısın. Büyüdüğün zaman, sen de bu mücadeleye katılacaksın. Bu arada, kendini çok iyi bir devrimci olarak yetiştir. Senin ya-

şında bu, çok şey öğrenmek zorunda olduğun anlamına gelir. Olabildiğince çok öğrenmek ve haklı davaların savunucusu olmak! Ben senin yaşındayken öyle değildim, o günlerde toplum başka bir toplumdu, insan insanın düşmanıydı. Şimdi senin, yeni ve değişmiş bir çağda yaşama ayrıcalığın var ve bu ayrıcalığa layık olmak gerekir.

"Öbür çocuklar gerektiği gibi yetişiyorlar mı diye ara sıra evi dolaşmayı sakın unutma ve iyi çalışmaları için yardımcı ol onlara. Anneni benim için öp; birbirimizi göremeyeceğimiz o uzun zaman için yeterli olacak kadar çok öpüyorum seni.

Baban"

Pombo diye bilinen Albay Harry Villegas, Bolivya'dan sağ dönebilmiş üç Kübalıdan biri, AFP'den Bertrand Rosenthal'e:

– On ya da on bir ay ülkenin doğusunda kaldık, diye anlatacaktır. Birliğimizin mevcudu hiçbir zaman iki yüz elli, üç yüz kişiyi geçmediyse de, bizimle birlikte olan beş, altı yüz Ruandalı ve birkaç bin Kongolu vardı hep. Bu arada, geri hatlarımız ve birliğimizin teçhizat, azık gibi ihtiyaçlarının ikmali işi tümüyle güvendeydi.

Ne var ki Soumialot'un cephede kaybedilmesinden sonra gerçek bir liderin eksikliği hissedilmeye başlamıştı. Ama biz bu serüvene çok az kurban vererek, dört ya da beş, daha fazla değil, birçok yerde çarpıştık ve zafer kazandık.

O sırada Accra'da toplanan Afrika Birliği Örgütünün aldığı bir karar gereği çekildik biz. Tanzanyalılar bazı önlemler almaya başlamışlardı, mesela, gerekli bazı malzemeye el koymak gibi... Küba hükümeti, Tanzanya'daki partiyle ve çevrede, sınırlarını geçmemize izin vermiş olan devletlerin yöneticileriyle uzun süren tartışmalar yaptı. Nihayet sorun, işbirliğimizin sona erdiğini belirten bir belgenin imzalanmasıyla çözüldü.

Che'nin Afrika günleri 1966 Martına kadar devam edecek ve devrimciler arasında birliğin sağlanamaması yüzünden sona erecektir. Bugün, hâlâ, Lumumba'nın yolunda yürüyenlerle Çombe'nin eski yandaşları arasındaki çatışma sürüyor, bu ikincilerin lehine bitecek gibi görünen bir çatışma. Kendi çıkarları için ülkenin büyük bölümünü 'barışa' kavuşturmuş olanların lehine...

Kongo Kurtuluş Cephesinin Kübalıların ülkeye gelişlerinden sonra Çombe'nin baskılarının arttığını iddia etmesi üzerine, konukların Karaiplere dönmesine karar verildi. Girişimlerinin bu görece başarısızlığıyla hayal kırıklığına uğramış olan Che, geleceğin Zaire'sinden en son ayrılan Kübalı olacak ve yazık ki, o kadar arzuladığı devrim yangınlarının, Angola'da ve özellikle de Mozambik'te, kendisinin tutuşturduğu kibritle başlayıp yayıldığını göremeyecek.

Che 1965 Ağustosunda Tanganika Gölünün karşı yakasına, Tanzanya'ya geçti ve hapisteki kocası Nelson'a götürmesini istediği bir mektubu Winnie Mandela'ya verdi. Ernesto, *roliklahla* adıyla (xhosa dilinde ortalık karıştırıcı anlamında) anılan Mandela'nın, 1963'te, ömür boyu hapse mahkûm olmadan önce dört saat süreyle okuduğu apartheid karşıtı bir bildiri niteliğindeki savunma konuşmasından çok etkilenmişti –Mandela yirmi yedi yıl sonra, 1990'da affedilecektir. Che Tanzanya'da bulunuşundan yararlanarak geleceğin Angola Cumhurbaşkanı Agostinho Neto ve ideal arkadaşlarıyla, devrimci hareketi hazırlayan Holden Roberto ve Savimbi ile de görüştü (gelecekte bu yakın arkadaşlarının hepsi değişecektir). Burundi yakınındaki ormanlık arazideki bir köyde gizli toplantılar yaptılar.

Ahmed bin Bella, Che'nin Afrika'daki savaşımı hakkında şunları yazacak:

"Kongo-Brazziville'e geldiği zaman –birkaç kere geldi– emrine vermek istediğim özel uçağı kabul etmedi. Kara Afrika'dan her dönüşünde onunla görüştüm, uzun uzun konuştuk, fikir alışverişinde bulunduk. Ve her seferinde kıtanın ünlü kültür zenginliğinden etkilenmiş olarak, ama konuk olduğu ülkelerin Marksist partilerinde görüş ve Marksizmi algılayış biçimleri nedeniyle, aradığını bulamamış olarak geri dönüyordu. Cabinda deneyimi, sonra, eski Stanleyville'de yaşadıklarıyla da birleşerek onu hayal kırıklığına uğratmıştı. Sonunda, görüşmelerimizde ona sözünü ettiğim bazı güçlüklerin kaynağını görmüş, beni anlamıştı. Oluşum aşamasındaki bir devrimde dışarıdan gelen bir girişim karşısında benimsenmesi gereken tutumun seçimi zordu, bunu anlamıştı.

"Che'yle eşzamanlı olarak biz de, Batı Zaire'nin kurtuluşu için, başka bir silahlı mücadele tasarlamıştık. Nyrere, Nasır, Mobido Keita, Nkrumah, Kenyatta ve Seku Ture'yle anlaşmalı olarak Cezayir, Mısır üzerinden, gerçek bir hava köprüsüyle silah yardımı yapacaktı. Uganda ve Mali ise asker göndermekle yükümlüydü. Benim çağrım üzerine, bu kurtarma planını oluşturmak amacıyla Kahire'de toplandık ve planı uygulama kararı alıyorduk ki, silahlı mücadelenin şeflerinden ümitsiz bir imdat çığlığı geldi. Yazık ki bütün çabamıza rağmen müdahalede geç kalmıştık.

"Bir gün Çhe bana şöyle dedi: 'Ahmed, kötü bir darbe yedik, Sunini'de (Cezayir dağlarında) eğittiğimiz adamlarımız şu ve şu ülke sınırları arasında yakalanmışlar –hangi ülkeler olduğunu hatırlayamıyorum– ve korkarım, işkence karşısında konuşacaklar.' Çok kaygılıydı, silahlı eğitimin yapıldığı yerin öğrenilmesinden ve özellikle de, Güney Amerika'da, silahlı devrime yardım amacıyla kurduğumuz ve yasal kılıfıyla hiçbir alakası olmayan ithalat-ihracat şirketinin gerçek faaliyetinin keşfedilmesinden korkuyordu.

"Che, beni hakkında uyardığı hükümet darbesi henüz gerçekleşmeden Cezayir'den ayrıldı, askeri darbe 19 Haziran 1965'te[1] oldu."

Yaşadığı İsviçre'de Başkan Bin Bella bize anlatıyor:

– Che Devrim'e yeni bir soluk getirdi. Daha güçlü, daha temiz bir soluk. Onda, başka bir şey vardı. Hayran olunası bir insanın bilinciyle ve inancıyla, bir ışık kaynağı gibi birşeyleri yayıyordu kendi varlığından. O yüz yüze gelebildiğim en bütünlenmiş insandı. Hapisanede geçirdiğim uzun yıllar boyunca (on beş yıl) ölmüş Che'nin bir dergiden kestiğim resmi, çıplak, zayıf, kurşunlarla delik deşik ve yüzü, içinin ışığıyla aydınlanmış bir resmi, bana yaşamanın zor geldiği, gönlümün üşüdüğü günlerde ümit verdi.

[1] Bumedyen'in iktidarı ele geçirdiği darbe. (Çev.)

Yedinci Kısım

BOLİVYA KAPANI

Bölüm XXVII

CHE KAYIP

Che nerede? 1966 Ağustosunda onun Baribao'da, Paraguay sınırına yakın bir Brezilya köyünde olduğu söyleniyor. Sırtında Dominiken keşişlerinin somurtkan giysisiyle ve adı Peder Juan de los Santos olarak... Güney Amerika'da kalabalıkları sinemalara koşturan *Zorro* filmindeki Tyrone Power gibi beklenmedik bir anda birden ortaya çıkıveriyor. Derken onu Cordoba'da, lüks bir otelde görüyorlar. O şimdiden bir efsane kişi. Gerçekte Kongo'dan doğru Havana'ya gelmiştir, yeni hareket planını hazırlıyor.

Saplantı halinde peşini bırakmayan bir fikri var, Devrimi yaymak. Küba hükümetinin bakanı olarak yaptığı yolculuklar, yabancı ülkelerdeki temasları onun siyaset kuşbakışı görmesini sağlamıştır. O Kongo'dayken, 1966'nın Ocak ayında, *Solidaridad de los poeblos Asia, Africa y America'nın*[1] *ilk konferansı* 'Tricontinentale' (Üç Kıta), Havana'da toplanmış, konferans dört yüz civarında delegeyi ve otuz kadar gözlemciyi bir araya getirmiştir. Che bulunamamış ama zihniyle hep orada olmuş ve konferans sonundaki manifestoyla aynı adı taşıyan *Tricontinental* adlı dergiye şunları yazmıştır:

Afrika hakkında: "Kıta, yeni sömürgeci istilalar için çok uygun bir açık arazi niteliğine sahip. Burada, yeni sömürgeci iktidarların eski mutlak hâkimiyetlerinden az da olsa özveride bulunmasını gerektiren bazı değişimler olmuştur. Ama süreç, çözümü de beraberinde getirmediği için, eski sömürgecilik, bu kez şiddete başvurmadan ama aynı sonuçlara varacak biçimde ekonomik sömürüye dönüşmüştür. Dünyanın bu bölgesinde

[1] Asya, Afrika ve Amerika Halkları Dayanışması. (Yay.)

sömürge edinememiş olan Birleşik Devletler, şimdi, batılı dostlarının eski av alanlarına girmek için çaba harcamaktadır. Afrika'nın daha uzun süre yedekte tutulacağı kesindir."

Asya konusunda: "Asya çok değişik özellikleri olan bir kıta. Avrupalı sömürgeci iktidarlara karşı başlatılan kurtuluş savaşları, ilerici sayılabilecek hükümetlerin iktidara gelmesini sağlamış, sonrasında, bazı konularda ulusal bağımsızlık hedefine yönelik gelişmeler sürdürülmüş, bazı ülkelerde ise, aksine emperyalist düzene dönüş yaşanmıştır. Ekonomik açıdan Birleşik Devletler'in Asya'da kaybedeceği pek bir şey yokken, kazanacağı çok şey vardır. Değişimler ona fayda sağlayacaktır. Ama, her şeyin ötesinde, Çinhindi yarımadasının çok özel ve Asya için hayati önem taşıyan çok değişik koşulları var; Çinhindi Kuzey Amerika emperyalizminin küresel askeri stratejisinde çok büyük ve önemli bir yer işgal ediyor."

'Amerika'lılar hakkında: "Aşağı yukarı homojen bir bütün oluşturuyor ve topraklarının hemen de tamamı üzerinde Kuzey Amerikalı tekelci sermayelerin kesin egemenliği var. Kukla hükümetler ya da en iyi olasılıkla zayıf ve korkak hükümetler, Yanki patronların emirlerine karşı çıkma cüretini gösteremiyor. Kuzey Amerikalılar en üst düzeyde ekonomik ve siyasal egemenliklerini kurmuş durumda; koşullardaki en ufak bir değişiklik onların üstünlüklerini inkâr anlamına geliyor. 'Yeni bir Küba'ya izin vermeyeceğiz!' solganının ardında, müeyyidesiz saldırı bahanesi gizli! Santo Domingo'da yapıldığı gibi ya da Panama'daki toplu cinayetler gibi; bu slogan, Amerika'nın herhangi bir köşesinde, düzenin, onların çıkarlarına en ufak bir zarar verebilecek biçimde değiştiği her yerde, Yanki askerlerinin derhal işe karışacağının açık ifadesidir."

"Kuzey Amerikalıların kuvvetlerini dağıtmak ve onları zayıf düşürmek için, iki, üç, pek çok Vietnam ateşi yakmak." Che'nin parolası budur. Şöyle açıklıyor: "Nefreti öğrenmemiş bir halk, düşmanın kaba gücünü yenemez." Oysa Latin Amerika ona tutuşmaya, alevlenmeye hazır görünüyor. Kolombiya ve Venezuela çoktan savaşıyor; öteki ülkelerde bir örgütlenme var ve harekete hazır. Arjantin'de Ciro Roberto Bustos,[1] Brezil-

[1] C. R. Bustos, 1964 Nisanında Bolivya yakınında ormanda kaybolan Ricardo Masetti'nin görevini devralmıştır. (Çev.)

ya'da Carlo Mariguela, Peru'da Lubaton ve Juan Pablo Chang gibi insanların çabasıyla. Paraguay'da Tupamaro gerillaları gizli hazırlıklarını sürdürürken, Şili'de Salvador Allende, o sırada senato başkanıdır, başka ülkelerde savaş sırasında en acımasız biçimde yokluğu duyulacak olan lojistik desteği sağlama sözü vermiştir, özellikle de ilaç ve yiyecek konusunda.

Şu durumda Bolivya'da, Arjantin'de, Brezilya ve Peru'da üç yüzden fazla devrimci savaşa hazırlanıyor demektir. Bolivyalıların altmış kadarı Küba'da. Çünkü Che'nin projesi –Fidel tümüyle katılıyor– harekete Bolivya'dan başlamak. Neden Bolivya? Özellikle coğrafi koşullar nedeniyle. Ülke, Latin Amerika'nın göğüs kafesi üzerinde, And Dağlarıyla Amazon ülkesi arasındadır, tam kalbinin attığı yerde. Etrafı, Peru, Brezilya, Paraguay, Arjantin ve Şili'yle sarılı. 1.098.500 km^2 yüzölçümüne karşılık nüfusu beş milyondan az; dörtte üçü ülkenin onda biri üzerinde yaşıyor; bu durum gizlice yerleşmek ve Küba Devrimindeki Sierra Maestra'nın rolünü oynayacak ilk 'kurtarılmış bölge'yi yaratmak için gerekli boş alanın rahatça bulunması demektir. Sıradağların arasında sadece o taraflara yolu düşmüş kaçak avcıların uğradığı bir bölgedeki insansız bir nehir boyu, rio Ñancahuasú gerillanın yuvalanması için seçilmiştir.

İlk keresinde başarıyı sağlamış olan koşulların bu kez de bulunabileceği ümidiyle tekrar başlamak...

Ama Che, Bolivya'ya, Komünist partinin desteğinden emin olmadan ve *Granma* konkistadorlarının başarısında kesin rol oynayan köylü katılımı sağlanamadan gidecek.

Alberto:

– Che'nin yıldızı, New York'ta, Birleşmiş Milletler önünde söylediği nutuktan sonra sönmeye başladı, diyor ve ekliyor: Bu nutka kadar benim sevdiğim Che'ydi. Sonraki bir başka Che'dir.

Şu halde Ernesto, Havana'da. Fidel, *despedida* mektubunu zaten okumuş olduğu için, Kongo'dan doğru Bolivya'ya gitmeyi planlıyor. Lojistik sorunlar nedeniyle ve Castro kendisini görmekte ısrar ettiği için, Küba'ya gelmiştir. Kesin bir gizlilik içinde: Afrika'da yakalandığı bir hastalıkla yatağa düşmüş olan Aragones'i görmek istiyor, ama Fidel, arkadaşının evini doldu-

ran konukları düşünerek, ona engel oluyor ve Che'nin, bir an önce iyileşmesini dileyen mesajını hastaya kendisi götürüyor.

Aleidita, Ernesto'yla Aleida'nın kızları, o günlerde yapılan esrarlı bir görüşmeyi hatırlıyor. O sahneyi, 1987'de, Che'nin yirmici ölüm yıldönümü vesilesiyle İtalyan *Il Tirreno* gazetesine anlatacaktır.

– Ailenin en büyük kız çocuğu olduğumdan[1] iki erkek kardeşim, özellikle yeni doğan Ernestito ve küçük kız kardeşim için ikinci bir anne gibiydim. Annemiz bize hep, "Babanız şunu yapmanızı isterdi, şöyle olmanızı isterdi..." diye tekrarlardı. "Şöyle yapmayın, babanızın hoşuna gitmez." Böylece, babamızı bizim şimdi saydığımız gibi hep saymamızı sağladı.

Bir gün dördümüzü onu bulunduğu eve götürdü. Orada, çıplak kafalı, gözlüklü, garip bir adamın karşısına oturduk. Adam İspanyol olduğunu, adının Ramon olduğunu ve babamızın çok yakın bir arkadaşı olduğunu söyledi. Onu görür görmez, şöyle dedim: "Chico, sen hiç İspanyola benzemiyorsun, daha çok Arjantinliye benziyorsun." Bu sözleri duyunca herkes donakaldı. Annemle babam, "Eh, bu çocuk bile her şeyi anladığına göre, kılık değiştirmek hiçbir işe yaramayacak," diye düşünmüşler.

Babam soğukkanlılığını korudu, bana sordu: "Neden Arjantinli?" "Bilmem, bana öyle geldi," diye cevap verdim. Herkesin içi rahat etti, sanırım. Sonra bizi yemek odasına götürdü. Babamız her zaman sofranın başında otururdu, ama bir yıla yakın onu görmediğimiz için, ben onun yerine oturmaya alışmıştım. İspanyol oraya oturunca itiraz ettim ve yerin babama ait olduğunu, o yokken de benim yerim sayıldığını söyledim.

O zaman yabancı şöyle dedi: "Ama burası amphitryon'un yeri!" Yanındaki yere oturtmadan önce bana amphitryon sözcüğünün ne demek olduğunu açıklaması gerekti. Annem, sonradan bana, babamın, kızının daha beş yaşında böyle davranmasından gurur duymuş olduğunu söyledi.

Sonra susuz olarak kırmızı şarap içmeye başladı. Babam şarabını maden suyu karıştırarak içerdi, ben de öyle yapıyordum. Ona, "Madem babamın bu kadar yakın arkadaşısın, onun şarabını nasıl içtiğini neden bilmiyorsun?" dedim. "Bak, ben sana göstereyim!" Ve şarapla suyu karıştırdım, bu onu daha da mutlu etti.

[1] Hildita annesi Hilda Gadea ile yaşıyordu. (Çev.)

Yemekten sonra kardeşlerimle koşuşmaya başladık, ben düştüm, başımı pembe mermer bir masaya çarptım. Annem söylediğim sözlerden, Arjantin meselesinden zaten gerilmişti, birden ağlamaya başladı. Babam beni kucakladı, dizlerine oturttu, öptü, sonra mutfağa gitti, bir peçeteyle buz parçaları getirdi, kafamdaki şişmiş yere koymak için. O zaman benimle ilgilenişinde çok, çok özel birşeyler hissettim.

Biraz sonra bize karamelalar verdi, her kıza bir kutu ve iki oğlana bir kutu, sonra bu çok nazik İspanyola teşekkür ederek evden ayrıldık.

Babam ölünce annem bize, Ramon'un, sadece bir gece görmüş olduğum halde çok iyi hatırladığım o İspanyolun resmini gösterdi. Onun annemin elini tuttuğunu bugünmüş gibi gözümün önünde canlandırıyorum, başını annemin başına yaklaştırarak konuştuğunu... anneme, "Anne, ne yapıyorsun? Bu adam babam değil!" dediğimi. Ve annemin verdiği cevabı: "Evet, o senin baban..."

1966 Temmuzundan Eylülüne kadar Che Küba'da, bir kez daha Pinar del Rio eyaletinde, kendi komando birliğinin adamlarıyla hazırlık yapıyor. Beşi Kongo'da zaten onunla birlikteydi: Harry Villegas[1], Jose Maria Tamayo[2], Carlos Coello[3], Israel Réyès[4] ve cerrah doktor Octavio de la Conception[5], Sierra Maestra'nın en kıdemlilerinden... Onlarla birlikte, altmış civarında Bolivyalı gerillanın da eğitildiği söyleniyordu. Fidel ve Che'nin ilk düşüncesi devrim hazırlıklarını tümüyle kızıl adada tamamlamaktı. Ama yol masrafları bu uygulamaya imkân vermedi: Değişik ülkelerden katılacak gönüllülerin doğrudan Küba'ya ulaşması mümkün olmadığından, önce Roma ya da Paris aktarmalı uçaklarla Moskova'ya gitmeleri ve oradan Havana'ya uçmaları için bilet gönderilmesi gerekecekti. Şimdi Küba'da Che'nin yanında bulunan ve birçoğu sonra Küba'da kalacak olan altmış kişi böylece getirilebilmiştir. Bu Bolivyalıların birkaçı ülkesine geri dönecek, birkaçı gerilla saflarına katılacak. İç-

[1] Pombo. (Çev.)
[2] Ricardo. (Çev.)
[3] Tuma. (Çev.)
[4] Braulio. (Çev.)
[5] Moro. (Çev.)

lerinden tıp öğrencileri, Julio kod adlı Mario Gutierez Ardaya, Ernesto adıyla tanınan Ernesto Malmura Hurtado ve kod adı Pedro olduğu halde güzel gönlü sebebiyle *Pan divino*, *'Kutsanmış ekmek'* diye anılan Antonio Jimenez Tordio; üçü de savaşta ölecektir.

Gerçekte Bolivya sorunu epeyi eskilere dayanır: 1963'te Bolivya'dan gelen Perulu bir gerilla birliğinin öncüleri Puerto Maldonado'da yok ediliyor. Birliğin geri kalan bölümü iki yıl boyunca La Paz'da saklanmayı başarıyor. Aynı 1963 yılı Temmuzunda Kübalı yüzbaşı José Maria Tamayo, Kolombiya pasaportuyla ilk kez Bolivya'ya geliyor. 1963 Eylülüyle 1964 Şubatı arasında Che'nin bir vatandaşı, *el Segundo*, ikinci diye anılan Arjantinli Masetti komutasında halkın gerilla örgütü (EGP) kuruluyor.

1964 Martında Che, Sanayi Bakanlığında, çok özel bir konuk ağırlıyor. Laura Guttierez Bauer adıyla tanınan –takma adı Tania– Tamara Binder Bunker, Arjantin'e göçmüş, sonra RDA'da yerleşmiş bir Rus anneyle Alman babanın kızları. Ernesto onu tanıyor, Moskova'da kendisine rehberlik etmiştir. 1962'de Küba'ya gelmiş, orada kalmış, Küba Komünist Partisinin ilk kadın üyelerinden biri olmuştur. 1964'teki ilk görüşmelerinde Che, uzun boylu, güzel Tania'ya gizli bir görev veriyor, Bolivya yüksek sosyetesine, Başkan Barrientos'la görüşebilecek kadar yükseklere sızmasını istiyor ondan. Sonunda Tania o kadar başarılı oluyor ki rolünde, Barrientos genç kıza âşık oluyor ve ona birlikte yaşamayı öneriyor... Ama bir süre sonra maskesi düşecek, geçmişi ve oynadığı rol öğrenilecek ve o günden sonra –örgütlendiği an hemen gerillaya katılacağı güne kadar– gizlenmek zorunda kalacak.

1966'da olaylar birden gelişiyor. Maria Tamayo[1] ikinci kez Bolivya'ya geliyor. Arkasından temmuzda Pombo ve Tuma ortamı hazırlama göreviyle Tamayo'ya katılıyorlar. Eylülde yüzbaşı Alberto Fernandez Montes de Oca[2] geliyor, görevi Che'den aldığı talimat doğrultusunda harekât alanlarını seçmek ve orada politik temaslar ayarlamak. Bolivya'da iki adam hayati

[1] Mbili ya da Papi diye tanınır. (Çev.)
[2] Pacho ya da Pachungo diye tanınır. (Çev.)

rol oynayacaktır: Mario Monje, esmer tenli, kısa, tıknaz bir adam, Bolivya Komünist Partisi genel sekreteri; eylemlerin eşgüdümünü sağlayacak, her birinin rolünü tespit edecek. Moïse Guevara'ya gelince –Che'nin adaşı– ufarak bir adam, 1964'te yukarıda sözü edilen Monje tarafından Parti'den kovulmuş bir Maocu, silahlı bir grup eylemcinin şefi. Ve nihayet, yakında yaşanacak olan dramın önemli kişilerinden biri daha, Fransız Régis Debray, gazeteci, yazar, felsefe profesörü. Gerilla içinde Danton diye anılacak; Fidel tarafından Bolivya'da hazırlıklara katılmak ve özellikle dünya çapında destek sağlamakla görevlendirilmiştir.

1966 Ekiminde Coco Peredo, Tuma ve Ricardo, Santa Cruz eyaletinde yemyeşil yamaçlarla çevrili bir vadide kurulmuş küçük bir köyde, Nancahuasú'da, mütevazi bir çiftliği düzeltiyor, elden geçiriyorlar. Gerillanın ana üssü ve çeşitli ilgili uluslardan gelen 'acemi' gerillaların eğitim merkezi orası olacak. Tahminler doğruysa, iki yüz elli kişi, altmış Bolivyalı, Arjantinliler, Perulular ve Brezilyalılar. Bu özgürlük komandolarının eğitimi 15 Kasımda başlayacak ve 20 Aralıkta sona erecek, özetle onları eylemci savaşçılara dönüştürmek için otuz beş gün!

Şu anda artık Che'nin gelişi için her şey hazır. CIA'nın eski ajanlarından biri, sonra yön değiştirerek Che yanlısı olmuş Philip Agee, *La CIA contre le Che*[1] adlı kitabın önsözünde, CIA'nın, Kongo-Kinshasa harekâtından sonra Che'nin, bitmiş olan astım ilacını sağlamak üzere Moskova'ya gitmiş olduğuna inandığını anlatıyor. Agee 1966 ilkbaharında Montevideo'da, istenmeyen kişilerin isim listeleri uyarlamakla görevlendirilmişti.

"Küba operasyonunun sorumlularından biri olduğumdan, Che'nin bölgeye sızma girişiminde bulunması halinde hemen yakalanmasını sağlamak için yolcu kontrol sistemlerinde özel yöntemler uyguluyordum. Hiçbirimiz onun, sakallı haliyle yolculuk yapacağına ihtimal vermiyorduk, ama tek bir sakalsız fotoğrafını bulamadık. Bunun üzerine bir sanatçıya başvurduk, onun yaptığı resimleri bütün Latin Amerika'da gümrük kapıla-

[1] CIA, Che'ye karşı. (Çev.)

rına yolladık, Montevideo havaalanındaki polislere ve göçmen bürosu çalışanlarına dağıttık."

Che Havana'dan, Moskova ve Prag üzerinden Paris'e uçuyor, oradan Brezilya'da Sao Paolo'ya gidiyor. Orly'deki aktarma sırasında bir pipo ilişiyor gözüne, alıyor, tam dudaklarına götürdüğü an fiyatı duyuyor: 'Yirmi iki dolar', yerine bırakıyor. Hareketi, satıcı kadının tepkisine yol açıyor, Pancho, bir tatsızlık çıkmasın diye hemen satın alıyor pipoyu, cebindeki bin dolardan yüz on frank ödeyerek ve Che'ye hediye ediyor. Che sonradan sık sık şöyle diyecektir:

— Bu pipoyu içiyorum, çünkü bir koca budala buna dünyanın parasını verdi.

3 Kasımda La Paz Havaalanında Madrit-Sao Paolo-la Paz seferini yapan uçaktan iniyor Che, Adolfo Mena adını ve 130478 numaralı Uruguay pasaportunu taşıyor. Görünüşü, bir araştırmacı-aydın görünüşü, saçı dökülmüş, gözünde siyah gözlük, ciddi, şık bir kostüm, kravat; *Organizaciùn de estados americanos*'un verdiği bir görev belgesi var cebinde, Bolivya'da ekonomik ve sosyal ilişkiler konusunda bir araştırma yapacağını bildiriyor.

5 Kasım 1966 günü sabah saat 6.30'da, yanında Alberto Fernández de Oca ve Carlos Cuello[1] olduğu halde ciple La Paz'dan ayrılıyor ve Ñancahuasú'ya doğru yola çıkıyor. Birkaç saat sonra içinde Pombo Tamayo ve Jorge Vásquez Viana[2]nın olduğu başka bir cip de kentten çıkıyor. 6 Kasım sabahı Cochabamba vadisi boyunca ilerliyorlar, kimsenin yaşayamadığı Siberia'yı, o sürekli karlarla örtülü, rutubetli, gerçeküstücü bir ressam elinden çıkmış tabloya benzeyen ormanı ve ardından kaktüslerin sıralandığı bir kurak toprağı geçiyorlar, birden karşılarına, tüm Kübalıların yüreğini ısıtan bir isim çıkıyor bir levhanın üzerinde: La Habana, küçük bir mezra... sonra, geniş, derin ve bazen de çılgın rio Grande'yi geçiş.

Santa Cruz yolu boyunca isimler sıralanıyor: Comarapa, Materal, Samaipata sonra Camiri, ülkenin petrol başkenti. Yılın bu mevsiminde, adına yakışacak kadar kuru olan rio Seco yatağını ve Ipati'yi geçtikten sonra iki cip son menzillerine, Ñanca-

[1] Tuma ya da Tamaini diye bilinir. (Çev.)
[2] Loro ya da Bigotes diye bilinir. (Çev.)

huasú'ya varmadan önceki son köyü Laguṇillas'ı geride bırakıyorlar. Ñancahuasú, keçua dilinde 'ırmağın başı' demek. Ricardo'nun hazırladığı ve damına örttükleri çinko yüzünden la Calamina adını verdiği barakaya yerleşiyorlar. Çatallı dallarıyla bir ağaç ve bir ekmek fırını var kapısının önünde.

Bölüm XXVIII

BOLİVYA DEFTERİ

Che, 7 Kasım 1966'da yeni Odissea'sını, kırmızı renkli Alman malı bir ajandaya yazmaya başladı. Arka kapağa yapıştırılmış bir etikette şu yazı var: Carl Klippél-Kaiser Strass 75, Frankfurt. Aşağıda, bu anı defterinin France Binard ve Fanchita Gonzales-Battle tarafından Fransızcaya çevrilmiş ve 1968'de François Maspero tarafından yayınlanmış kısa özetlerini sunuyoruz.

"[...] Çiftliğe yaklaşırken arabaları yolda durdurduk ve yaptığımız işin belki de kokain imalatı olduğunu kulaktan kulağa fısıldayan bir komşunun kuşkusunu büsbütün artırmamak için, tek arabayla geldik. Hayrettir, en umulmayacak insan, Tumaini grubumuzun kimyacısı sanılıyor. [...] Bigote bizimle işbirliğine hazır görünüyor, ama besbelli çok sevdiği ve saydığı Monje'ye de sadık kalıyor. Ona göre, Rodolfo da aynı eğilimde, Coco da, ama öncelikle partinin savaşa karar vermesini sağlamak gerek. [...]

8 Kasım

Günü makide, evden en çok 100 m. uzakta, çavlanın yanında geçirdik. [...] Şu ana kadar rastladığımız böcekler yaguasa, jejen, marigui, tatarcık ve kene. [...]

9 Kasım

[...] Tumaini'yle rio Ñancahuasú'nun yatağı boyunca bir keşif yaptık. Irmak dik yarlar arasından akıyor, çevrede pek insan izi

yok. Uygun bir yerleşim düzeniyle uzun süre kalınabilir burada. Üzerimde altı kene buldum. [...]

12 Kasım

[...] [Kamp için...] seçtiğimiz yer bir tepenin üzeri, hemen yanında yiyecekleri ve öteki eşyayı saklayabileceğimiz derin bir yarık var. [...]

14 Kasım

Bir haftadır kamptayız. Pachungo uyum sağlayamadı daha ve keyifsiz görünüyor, ama alışması gerek. Bugün bizi ele verebilecek, tehlikeli şeyleri saklayacağımız bir tünel kazmaya başladık [...]

16 Kasım

Tünel tamamlandı ve kamufle edildi. [...] 1 numaralı tünelin planı evrakın içinde. [...]

18 Kasım

La Paz'dan hiç haber yok. [...] Sineklerle kenelerin ısırdığı yerler yara olmaya başladı. [...]

20 Kasım

Marcos'la Rolando öğleyin geldiler. Şimdi altı kişi olduk [...] Rodolfo da onlarla geldi. Üzerimde çok iyi bir etki bıraktı. Bigotes'tan da daha kararlı olarak, tüm bağları koparmaya hazır görünüyor. Papi, yasakları hiçe sayarak, ona ve Coco'ya, benim burada olduğumu söylemiş. Bana kalırsa bu, otorite konusundaki bir kıskançlığın sonucu. [...] Rodolfo şafakla geri döndü.

23 Kasım

Çiftliği çok iyi gören bir gözlem yeri yaptık. [...]

Ayın analizi:

İşler oldukça iyi gitti; arızasızca geldik, herkesin gelişi de öyle oldu, biraz gecikmiş olmaları dışında. Ricardo'nun birçok arkadaşı bataklığa ve fırtınaya rağmen makiye ulaşabiliyor. Bu gözden uzak yerde her şey iyi görünüyor; burada, gerek gördüğümüz sürece kalabileceğimize inanıyorum. Projelerimiz şunlar: geri kalan

adamlarımızı burada beklemek, Bolivyalıların sayısını en az yirmiye çıkarmak ve sonra eylemleri başlatmak! Monje'nin tepkisinin ne olacağını görmek ve Guevara'nın [Moïse] adamlarının nasıl davranacaklarını bilmek zorundayız.

6 Aralık

[...] Inti'yle Urbano ava çıktılar, yiyecek azalıyor çünkü. [...]

12 Aralık

Tüm grupla, savaşın gerçekleri konulu bir ders yaptık. Ben, tek kişinin komutanlığı ve disiplinin önemi üzerinde önemle durdum. [...] Bazı atamalar yaptım: Joaquim, askeri şef yardımcısı; Rolando ve Inti denetmen; Alejandro eylemler sorumlusu; Pombo levazım şefi; Nato, teçhizat ve azık sorumlusu. [...]

17 Aralık

Moro'yla Inti sadece bir yabantavuşu vurabildiler. Biz, Tuma, Rolando ve ben, ikinci bir depo-mağara kazıyoruz. [...]

18 Aralık

[...] Telsiz istasyonumuzu kurabileceğimiz bir tepe aradık. [...]

20 Aralık

[...] Manila'dan (Küba), Monje'nin güneyden geldiğini bildiren bir telgraf aldık.

26 Aralık

[...] İki zehirli yılan öldürdük, dün de bir tane öldürmüştük. [...]

30 Aralık

[...] Fırını tamamlayamadık, killi toprak çok yumuşaktı.

31 Aralık

Sabah 7.30'da doktor geldi, Manje'nin geldiği haberini getirdi. İnti, Tuma, Urbano ve Arturo'yla oraya gittik. Karşılaşma sıcak

ve duygusal ama oldukça gergin geçti. Bir soru zihinlerden çıkmıyordu: "Bizden istediği nedir?"

[Monje'yle söz konusu olan temel sorunlar şöyle özetlenebilir:]

1– Parti yönetiminden çekilecek ama en azından partinin tarafsız kalmasını ve kadrolardaki bazı yakın adamlarının ayrılarak mücadeleye katılmasını sağlayacak.

2– Devrim mücadelesi Bolivya topraklarında yapıldığı sürece savaşın politik ve askeri yönetimi onda olacak.

3– Özgürlük mücadelelerine destek vermelerini sağlamak amacıyla öteki Güney Amerika ülkeleriyle ilişkileri geliştirecek.

Ona, ilk maddenin, parti sekreteri olarak kendisine bağlı olduğu cevabını verdim, kendim, bu konumunu büyük bir hata olarak görsem bile! Belirsizlikler içindeki konumu saygınlığını kaybetmiştir ve böylesi sakat durumları yüzünden tarih önünde mahkûm olanların rolünü oynamaya namzet görünüyor. Zaman bu fikrimi haklı çıkaracaktır.

Üçüncü madde için itirazım yok, denemesinde hiçbir sakınca görmüyorum, sonucun başarısız olacağını bile bile [...]

İkinci maddeye gelince, hiçbir koşulda kabul etmeme imkân yoktu. Askeri şef benim ve bu konuda en ufak bir belirsizliği kabul edemem.

1 Ocak 1967

Bu sabah Monje, benimle tartışmadan, gideceğini ve 8/1 yönetiminden istifa ettiğini bildireceğini haber verdi. Görevi sona ermişti! Darağacına giden bir mahkûm tavrıyla gitti. Sanıyorum, Coco'dan da edindiği izlenimle, benim stratejik konularda ödün vermeye asla razı olmayacağımı anlamıştı, bozuşmayı haklı göstermek için ikinci maddeyi bahane etti, çünkü gerçekte önerileri kararlı ve sağlam değildi. Öğleden sonra herkesi bir araya topladım ve Monje'nin tutumunu açıkladım [...] Tania'nın Mauricio[1] ve Jozami'yi[2] bulmak ve buraya getirmek için Arjantin'e yapacağı yolculuk konusunda bilgi verdim [...]

[1] Ciro Roberto Bustos, el Pelao ve Carlos adlarıyla da tanınır. (Çev.)
[2] Arjantin'li Masetti grubunun kod adı. (Çev.)

[8 ve 10 Ocakta La Paz'da toplanan PCB'nin merkez komitesi Monje tarafından önerilen programı onayladı. Bu, Che'nin, komünistlerin lojistik desteğini kaybettiği anlamına geliyordu.]

11 Ocak

Alejandro ve Pombo bana gelerek telsiz aygıtının paslanmış olduğunu söylediler. Buna, iki radyonun da kırıldığı gerçeğini eklersek Arturo'nun yeteneği konusunda iyi bir fikir edinebiliriz.

Aniceto ve Pedro'nun nezaretinde Keçua dili öğrenmeye başladık. Bugün 'boro'[1] günü: Gelenlerin Marcos'un, Carlos, Pombo, Antonio, Moro ve Joaquin'in üzerlerinden sinek kurtçuklarını ayıkladık.

12 Ocak

Kalan öteberiyi getirmeleri için bir 'gondola'[2] gönderdik. Sonra biraz tırmanma talimi yaptık.

19 Ocak

[...] Doktor geldi, polisin öbür kampa gelerek kokain aradığı haberini getirdi [...]

20 Ocak

Mevzileri dolaştım ve dün gece açıklanan savunma planının uygulamaya konulması için gerekli emirleri verdim. Plan öncelikle ırmağa komşu bir bölgenin savunulmasını öngörüyor, bu savunma öncülerden bir grup savaşçının ırmağa paralel yollardan yapacağı ve artçı birliklere kadar sokularak sürdüreceği bir karşı saldırıyla sağlanacaktır [...]

22 Ocak

[...] Fidel'e yazdım –3 no.lu evrak– ona durum hakkında bilgi vermek ve bu arada mektup kutusunun işe yarayıp yaramadığını anlamak için [...]

[1] Yerli dilinde 'otobüs'; burada kafile, grup. (Çev.)
[2] Ekip. (Çev.)

25 Ocak

[...] Manila'dan, mektupların yerine ulaştığını bildiren bir mesaj geldi.

26 Ocak

[Moïses Guevara, örgütün parasından sorumlu Loyola Guzman'la birlikte geldi.] Guevara'ya durumumu açıkladım: gruptaki dağınıklık, kimsenin rütbesi yok, henüz siyasal bir yapılaşma yok ve özellikle de ulusal ya da uluslararası konulardaki ayrılıklar çevresinde polemik yapılmasındaki tehlike... Büyük bir açık yürekli-likle hepsini kabul etti ve Bolivyalılarla başta soğuk olan ilişkiler dostluğa dönüştü. Loyola çok iyi bir izlenim yarattı. Çok genç ve tatlı bir kadın, ama olağanüstü kararlı görünüyor [...]

31 Ocak

Kamptaki son günümüz. Gondola eski kampı tamamen boşaltti ve nöbetçiler geri çekildi [...] Silahlar bir örtüye sarılıp ormanda saklanacak. Örgütün parası hep yanımızda olacak, adamlardan birinin üzerinde [...]

Ayın analizi:

Tam düşündüğüm gibi, Monje'nin tutumu, başta kaçamak tavırlar, sonra ihanet oldu [...]

Şu andan itibaren gerçek gerilla dönemi başlıyor [...] Önceden planladıklarımızın içinde en zor gerçekleşeni, Bolivyalı savaşçıların katılımı oldu.

[Che'nin kendi sözleriyle 'gerçek gerilla dönemi'nin başladığı günlerde Bolivya'daki iki önemli yardımcısı Monje ve Moïses Guevara şimdiden ve farklı sebeplerle ona beklediği desteği sağlamıyor.

Che 7 Kasımda Ñancahuasü'ya vardığında Monje'nin randevuya gelmediğini görüyor. José Maria Martinez'in etkisi ve baskısıyla Monje, çok sonra, 31 Ocakta gelecek ve hemen, gene Che'nin sözleriyle, kaçamak tavırlardan açık ihanete geçecektir. Küba'yla telsiz iletişimini sağlamak için vericinin anahtarını getirmesi gerekirken, kampa gelirken eli boş gelmiştir. Che'ye,

daha sonra getirteceğine ilişkin söz veriyor –anahtar hiçbir zaman gelmeyecektir. Bu nedenle Ernesto Fidel'in mesajlarını alıyor ama ona cevap veremiyor, soru soramıyor.

Monje kasımdaki randevuya gelmediği için, hiçbir haber ve bilgi alamayan öteki şefler Küba'ya dönüyor ve Fidel'e ne yapmaları gerektiğini soruyorlar. Fidel, kendisinin de verecek cevabı olmadığından doğrudan Bolivya'ya gitmelerini öneriyor. Ciro Bustos ve Juan Pablo Chang, Régis Debray'la birlikte işte bu nedenle Bolivya'ya gidecekler. Ne var ki gitmeleri planlanan adamların çoğu, bu belirsizlik ortamında yolda dağılıp kayboluyor.

Che, çok sonra, Monje'nin, kasımda Bulgaristan'da bulunduğunu öğrenecektir. Sofya'daki görev üç dört günden fazla vaktini almayacağına göre, Monje, büyük olasılıkla, Rus yöneticilerden talimat almak için Moskova'ya gitmiştir. Her neyse, onun bu tutumu, Sovyetlerin niyetini ve planını açıkça ortaya koyuyor: füze olayından sonra Birleşik Devletlerle varılan anlaşmaya uygun olarak, Latin Amerika'ya dokunulmayacak! Moskova Che'nin, ulusların kardeşliği hayalini hiç hoş karşılamıyor ve Monje'yi, Bolivya deneyiminin başarısızlığa uğraması için kullanıyor. Onun 1966 ilkbaharında Küba'ya gideceği de söyleniyorsa da henüz kesin değil.

Moïses Guevara'nın durumu çok başka. O her zaman silahlı mücadeleden yana olmuştur. Boliyva partisinden ihraç edilişinin de, grubuna *los Pekinenses* ve bazen *los Maoistas* denmesinin de nedeni budur. Sözünde duruyor, geleceğin gerillalarını grubunda toplayarak Che'ye destek oluyor. Ama, elinde olmayan nedenlerle, kusursuz bir müttefik olmayacak.

1964'ten bu yana adamlarını madenciler sendikası içinden sağlayan Moïses'in grubu kısa sürede yirmi kişiyi bularak bağımsız bir örgüt durumuna gelebilmiştir ve 1966 yılının ilk ayında eyleme katılmaya hazırdır. Ne var ki 15 Ocakta, tüm ülkeyi Carnavalito şenliklerinin havası sarıyor, alkolün su gibi aktığı şenliklerde Moïses, dağlarda dağılıp kaybolmuş, üstelik, işleri daha da zorlaştırmak istercesine yüzlerine maskeler geçirmiş sarhoş adamlarını bulamıyor bir türlü! Peşlerinden Sucre petrol alanlarına, pembe tuzun çıkarıldığı Potosi kömür, kalay, çinko madenlerine kadar giriyor, ta Oruro'daki, hâlâ işletilmek-

te olan üç beş altın madenine kadar; daha da batıda, Şili sınırına doğru, Altiplano'da bile arıyor adamlarını. Vakit azalıyor, ama Moïses, Che'nin yanında dövüşmeye, sadece yedi savaşçıyla, bulduğu ve dövüşe hazırladığı yirminin içinden sadece yedi kişiyle gitmek istemiyor. O zaman, ümitsizliğe kapılarak, sendika içinden, silahlı çatışma konusunda hiçbir bilgisi, deneyimi olmayan, ama kendisiyle gelmeyi kabul eden birkaç kişiyi, gelişigüzel peşine takıyor. Hepsi altı işçi, içlerinden biri, Daniel denilen Pastor Barrera Quintana, emniyet örgütünden kovulmuş eski bir polis, harekâta çok büyük zarar verecektir.

Moïses Guevara ve küçük grubu, Komünist Gençlik gerillasının görevlisi genç öğrenci Loyola Kuzman'ın rehberliğinde, görülme korkusuyla sadece gece yürüyerek, 26 Ocak 1967'de Nancahuasú'ya varıyor. Gelenler: Moïses Guevara; onun eğittiği yedi savaşçı, Willy Raúl, Walter, Pablito, Eusebio, Victor, Pepe ve Moïses'in ayaküstü toplayıp getirdiği altı adam, Dario, Solustrio, Paco, Chingolo, Orlando ve Daniel. Burada Ramon ya da Fernando diye tanınan Che de orada, 1962'den bu yana Küba'da gerilla eğitimi görmüş olan yedi Bolivyalı ve öteki on beş Bolivyalıyla birlikte: Inti, Coco, Nato, Julio, Pedro (öbür adı Pan Divino), Camba, Leon, Loro, Serapio, Polo, Aniceto, Chapaco, Benjamin, Carlos ve Ernesto; Ricardo diye çağırdıkları José Maria Martinez Tamayo; Bolivyalı bir genç kız, Loyola Guzman; üç Perulu: Juan Pablo Chang Navarro (Chino diye tanınıyor), Eustaquio diye tanınan Lucio Edilberto Galvan ve bir doktor, Negro diye bilinen Restituo José Cabrera Florès; iki Arjantinli Pelao adıyla tanınan Ciro Roberto Bustos ve Tania diye çağırdıkları bir genç kız, Laura Guttierez Bauer; nihayet, Danton adını taktıkları Fransız Régis Jules Debray.

Böylece, 20 Aralık için titizlikle seçilmiş ve eğitilmiş iki yüz savaşçının yerine burada toplanan elli üç devrimcidir, birçoğu eğitim görmemiş, üstelik güvenilir insanlar da değil.

1 Şubat, gerillanın büyük bölümünün harekete geçtiği gün olacak, on beş Kübalı ve on iki Bolivyalı rio Grande yönünde kuzey bölgeleri keşfe gidiyor. İki hafta için planlanmış olan yürüyüş altı hafta sürecektir. Bu arada Komünist Gençlik Örgütü, gerilla harekâtına katılanları ihraç kararı alıyor.

Che geçici kamp yerini oldukça rahat bir ordugâh haline getiriyor. Bu, Ñancahuasú kampının onun için ne anlam taşıdığını anlatıyor: aynı zamanda bir askeri talim yeri, iletişim merkezi, yiyecek ve silah ve teçhizat için depo ve savaşçıları eğitecek bir okul. Bir açık hava dersliğinde her gün ders yapılıyor. Che, kendisi, Bolivyalılardan en iyi eğitim görmüş yoldaşlar ve el Rubio, Jesus Suarez Gayol[1], Alejandro[2] ve birkaç başka gerilla, dilbilgisi, siyasal ekonomi ve Bolivya tarihi dersleri veriyorlar. Akşamları Che, isteyenlere Fransızca öğretiyor. Ve Bolivyalılar, Keçua dili dersi veriyor, Che aksatmadan gidiyor derslere.

Ñancahuasú Irmağına tepeden bakan savunma siperleri kazılmış, tamamlanmıştır. Sonra ekmek fırını ve öncülerin gözlem noktasıyla irtibatını sağlayan bir sahra telefonu. Gerillalar, yakınlardaki mağaraları kullanılır duruma getirmiş ve kamufle etmişlerdir. Ve, iyimserliğin ispatı olarak, meyve ağaçları dikiyor, sebze yetiştiriyorlar!.. Hatta Che, Mesa'da, Sierra Maestra'da olduğu gibi, yakındaki bir çavlan üzerinde küçük bir elektrik santralı kurmayı planlıyor. Ve, kuşkusuz, kitaplık köşesi de unutulmayacak...]

14 Şubat

[...] Havana'dan gelen uzun bir şifreli mesajı çözüyoruz. Ağırlıklı olarak Kolle'yle[3] yapılmış bir görüşmeyi anlatıyor. Kolle, hareketin kıtasal niteliğini kendisine açıklamamış olduklarını, bu durumda, koşulları benimle tartıştıktan sonra işbirliğine hazır olduğunu bildirmiş [...]. Pasaportuyla yolculuk yapan Fransızın [Régis Debray] ayın 23'ünde La Paz'da olacağını da haber veriyorlar.

15 Şubat

Hildita'nın doğum günü (11 yaşında).
Olaysız bir yürüyüş yaptık.

[1] Gayol, Küba'nın eski şeker bakanı yardımcısı. (Çev.)
[2] Komutan Gustavo Machin Hold de Leche, devrimci öğrenci örgütü kurucusu. (Çev.)
[3] Kolle, Bolivya Komünist Partisi lideri. (Çev.)

16 Şubat

Köylüye [Michel Pérez] domuz satın alması ve beslemesi için 1000 $ vereceğiz; adamın kapitalist eğilimleri var.

22 Şubat

[...] Yükseklik 1180. Güneyden Masicuri'ye dökülen çavlanların membaındayız.

23 Şubat

Benim için zor bir gün. Tamamlamak için dişimi sıkmak zorunda kaldım, kendimi çok yorgun hissediyordum [...] Öğleyin, dağı taşı kavuran bir sıcakta yola koyulduk [...] rio Grande'ye ve daha ileride Rosita'ya giden çok dik ama rahat yürüyebileceğimiz bir yolu tercih ettik.

24 Şubat

Ernestito'nun doğum günü (2) [...]

25 Şubat

Kötü bir gün [...] Pacho bana, Marcos'la tartıştıklarını Marcos'un ona sert bir dille emirler verdiğini, bıçağıyla tehdit ettiğinin yüzüne vurduğunu anlattı [...]

26 Şubat

[rio Grande'yi geçerken, yüzme bilmeyen Benjamin boğuldu.] Zayıf ve her konuda beceriksiz bir çocuktu, ama inanılmaz bir başarma azmi vardı [...] bugün rio Grande'nin kıyısında ilk kurbanımızı verdik, hem de ne budalaca bir nedenle.

Ayın özeti:

[...] Fransız La Paz'dadır büyük olasılıkla, birkaç güne kadar kampa ulaşır [...] Yürüyüşümüz oldukça iyi gitmişti ama Benjamin'in hayatına mal olan o kazayla sona erdi, adamlar hâlâ güçsüz ve Bolivyalıların bu duruma pek dayanabileceklerini sanmıyorum. Son günlerin açlığının coşkularını epeyi azalttığı, özellikle kumanya dağıtımında belli oluyor [...]

1 Mart

[...] Polo'nun kutu sütünü, Eusebio'nun da sütünü ve sardalye kutusunu dağıtım vaktinden önce aldığını haber verdiler. Ceza olarak, yemek listesinde bunlar olduğunda onlar yemeyecek! Kötüye işaret.

4 Mart

[...] Avcılar iki küçük maymun, bir papağan ve bir güvercin vurmuşlar; bunlar hemen yemek listemize girdi. [...] Grubun morali bozuk ve günden güne güçlerini kaybediyorlar; bacaklarım şişmeye başladı.

16 Mart

Atı kesip yemeye karar verdik.

17 Mart

[...] salımız [...] Nancahuasú'yu inerken bir anaforda devrildi [...] sonuçta birçok sırt çantası, kurşunların hemen de tamamı, altı tüfek kaybettik ve bir adamımız boğuldu.

19 Mart

[...] küçük bir uçak tepede dolaştı durdu, bu hiç de iyiye işaret değil. Üste şimdi Fransız var, el Chino, arkadaşları, el Pelao, Tania ve grubun ilk bölümüyle Moïses Guevara var.

21 Mart

Bütün günü, el Chino'yla birlikte, Fransızla, Pelao ve Tania'yla özellikle birkaç nokta üzerinde durarak, tartışarak geçirdik. Fransız, Monje ve Kolle hakkında, Simon Reyes vs. hakkında zaten bildiğimiz bilgiler getirmiş. Bizimle burada kalmak üzere gelmiş, ama ben ondan Fransa'ya dönerek orada harekete destek sağlamasını ve giderken Küba'dan geçmesini istedim. Bu öneri hoşuna gitti çünkü evlenmek ve sevdiği kadından bir çocuk sahibi olmak istiyor. Sartre'a ve B. Russell'e yazarak Bolivya'nın özgürlük mücadelesine destek vermek için uluslararası bir yardım kampanyası başlatmalarını isteyeceğim [...]

23 Mart

Bir savaş günü [...] Coco koşa koşa gelerek bir ordu birliğinin tuzağa düşmüş olduğu haberini getirdi. Şu an için durum şöyle: 60 mm'lik üç havan topu, on altı mavzer, üç Bz, üç Uzis, bir 30, iki telsiz, botlar (ganimet olarak) ve yedi ölü, on dört esir, dört yaralı, ama yiyeceklere el koyamadık [...]

25 Mart

[...] saat 18.30'da tüm adamları topladım, yolculuğumuzun bir incelemesini yaparak, anlamını açıkladım. Marcos'un yaptığı hataları gösterdim, onu görevinden aldım, Miguel'i öncü birliğin başına getirdim [...] Fransıza, sözlü olarak durumun uzun bir açıklamasını yaptım. Toplantıda grubumuza Bolivya Ulusal Özgürlük Ordusu adı verildi [...]

26 Mart

[...] Arganaraz'daki gözlem evinden otuz kırk kadar askerle, yere inmiş bir helikopter görüldü.

27 Mart

Haber bugün bombagibi patladı ve radyoyu sabahtan akşama işgal etti, haberler birbirini izledi, Barrientos [başkan] bir basın toplantısı yaptı [...] Birlikten kaçanların ya da esir edilen adamın konuştuğu kesin, ama neler anlattıkları ve nasıl anlattıkları belli değil. Her şey, Tania'nın teşhis edilmiş olduğunu gösteriyor, bu da iki yıllık çalışmanın boşa gittiği anlamına gelir. Konuklarımızın geri dönmesi çok zor artık. Bunu Danton'a [Régis Debray] söylediğimizde Fransızın hiç memnun olmadığı izlenimini aldım. Neyse, sonra göreceğiz. 1 sayılı bildiriyi yazdık, bunu Camiri'deki gazetecilere ulaştırmaya çalışacağız.

28 Mart

Radyolar durmadan gerilla haberleri veriyor. 120 kilometrelik bir çevre içinde iki bin adam çevremizde... napalım bombaları atılıyor ve çember daralıyor her geçen gün. Bombardımanlarda on, on beş kişi kaybettik [...] Fransız, dışarıda olsa, ne kadar yararlı olabileceğini çok fazla bir coşkuyla anlattı bize.

29 Mart

[...] Havana radyosu haberi verdi ve hükümetin Venezuela'yı[1] *destekleyeceğini bildirdi. [...] Depo mağara hazır olur olmaz, artık çok fazla tanınan ve oldukça da elverişsiz olan kampı taşıyacağız.*

Ayın özeti:

[...] Küba'dan gelen ve hiç de fena görünmeyen savaşçılarla Guevara'nın genelde yoksul çevrelerden gelmiş adamlarının da katılımıyla gerilla için güçlenme ve hatalardan arınma dönemi; [...] savaşın, kesin etkili ve ses getirecek bir saldırıyla kendini gösterdiği, ama saldırı öncesinde ve sonrasındaki bazı yakışıksız olayların (Marcos'un ayrılması, Braulio eylemi) izini taşıyan başlama dönemi; düşman karşı saldırılarının başlama dönemi. Düşmanın bu konudaki kararlı hazırlığını:

a) bizi çevreden soyutlamaya yönelik sıkı denetlemeler

b) ulusal ve uluslararası alanlarda başlatılan programlar

c) köylülerin desteğini sağlamadaki kesin başarısızlığımız [...] açıkça gösteriyor.

[6 Martta, Kübalı komutan Marcos (Antonio Sanchez Diaz) yönetimindeki birliğin öncüleri, Epifanio Vargas adında bir siville, akla gelmeyecek bir nedenle karşılaşıyor, Vargas gerillaları Ñancahuasú kampına kadar izliyor ve birliği Camiri tümenine ihbar ediyor.

Ayın 11'inde, acele ve gelişigüzel toplanmış Bolivyalılardan ikisi –biri Daniel'dir– birlikten kaçıyor. Camiri kışlasına gidiyor, askerlere ve gizli istihbarat servisine, Che'nin Bolivya'da bulunduğu konusunda ilk kuşkuları uyandıracak bilgiler veriyorlar. Tania, Fransız Régis Debray, Arjantinli Ciro Bustos ve Chang adıyla tanınan Perulu Juan Pablo Navaro da ele verilenler arasındadır.

Inti Peredo 23 Marttaki çatışmadan sonra şunları anlatacaktır: "Yaralıları tedavi ediyor, askerlere savaşımızın amacını anlatıyorduk. Bize, kendilerinin niçin savaşa gönderildiklerini bilmediklerini söylüyorlardı. Bizi bütünüyle onayladıklarını söyledikten sonra, bizden ısrarla, başlarında despot kesilen komutan Plata'yı öbür dünyaya yollamamızı istiyorlardı."

[1] Venezuela Arnaldo Ochoa ve Tomassevich liderliğindeki Kübalı gerilla grubu. (Çev.)

24 Martta askerler, Camiri'de üsse altmış kilometre uzaklıktaki bir köydeki bir garajda Tania'nın cipini ve oteldeki odasında Fidel'in bir nutkuna ait bir bantla Küba müziği kasetleri buluyor. Bunlar genç kıza karşı kullanılacak suç delilleri olacaktır. Tania, Bustos'la Debray'ı merkez kampa götürdükten sonra, hemen yeni görevlerin kendisini beklediği La Paz'a dönmeyi planlıyordu.

Şubat ve martta, Che'nin bulunmadığı günlerde kampta hüküm süren gevşeklik, hatta sorumsuzluk her konuda hissettiriyor kendini. Önemli evrak ortalarda dolaşıyor, gazeteler, fotoğraflar da...

Régis Debray'ın işaret ettiği gibi[1] "Kampın yeni yerleşimi ve yapılan savaş hazırlıkları, Che'nin tutumunu değiştirmeyecektir. Komutan Guevara'nın, savaşın yürütülmesi konusundaki inanç ve anlayış bilinmese, onun, kampa döner dönmez, ordunun saldırısı karşısında aldıkları kampı terk etme kararı yüzünden Marcos ve Antonio'yu neden böylesine ağır bir dille eleştirdiği anlaşılamaz. Ve, kampı düşmandan geri almak için derhal karşı hücuma geçme ve sonra onu, ne pahasına olursa olsun savunma emrini neden verdiğini. Prensip olarak, moral çözülmeyi önlemek ve gerillaya yeni bir coşku kazandırmak için belki...

"Ordunun, kaçakların rehberliğinde kampı işgal etmesinden sonra Che'nin neden hep yakın çevrede dolaşıp durduğunu ve askerler kampı boşalttığında neredeyse onlar daha gözden kaybolmadan neden hemen gelip yerleştiğini de anlamak zor olacaktır.

"Ne olursa olsun, kamptaki antrenman havası düşmanın beklenmedik saldırısı karşısında yerini bir anda seferberlik havasına bırakacaktı. Gerilerdeki bu üs, bir anda, gerillanın bir çeşit ileri karakolu durumuna geldi. Bu değişim, ordunun harekete geçmesiyle ve keşif yürüyüşünden dönüşte durumu şaşkınlıkla öğrenen *Direccion Guerrillera*'nın bilgisi dışında oluştu.

"Saldırı bir kez başlamıştı, Che çatışmayı önlemek için hiçbir şey yapmadı, aksine... ama hiç istemediği halde savunma durumunda kalıyordu.

[1] *Che'nin Gerillası*, Seuil Yayınları Fransa. (Çev.)

"Çok zor bir keşif yürüyüşünde uzun süren yoksunluklar ve açlık, seçilmiş savaşçıları, fiziksel olduğu kadar ruhsal bakımdan da çok yormuştu, tam dövüşecekleri sırada savaşın dışında kalmışlardı. Özellikle komuta mevkiindekiler, Joaquim ve Alejandro kampa çok zayıflamış olarak döndüler. Elleri ayakları açlığın yaptığı ödemlerle şişmişti, botlarını giyemiyorlardı ve el parmakları silahların tetiğine sığmıyordu. Ama en önemlisi, Che'nin, keşif yürüyüşünün planlanandan birkaç hafta daha geç bitmesi yüzünden, çok önemli kararların alındığı günlerde bulunması gereken yerde olamamasıydı.

"Yürüyüş sırasında hiç kimse Che'nin bazen tek başına keşfe gittiği bölgeyi tanımıyordu, bu yüzden onunla ilişkiyi sağlamak için yorulmaz bir yürüyüşçü olan rehber Rolando'nun gelmesini beklediler.

"Che birliğe döner dönmez, öncülerinin açlığın göze aldırdığı tehlikeli bir cüretle, elde silah, *Yacimientos Petroleros*'ta çalışan bir adamın evine giderek büyük bir ihtiyatsızlık yapmış olduklarını öğrendi. Ama bu adamın, Epifanio Vargas'ın, Camiri tümenine bağlı bir görevi, bir rehber ve haberci olduğunu aklına bile getirmedi.

"Hiç kimsenin henüz bilmediği bir başka gerçek de, ülkedeki iletişim ve haberleşme hatlarının bir süredir Amerikan Elçiliğinin ve CIA'nın denetiminde olduğuydu.

"Savaşın 'erken ve hazırlıksız' başladığını düşünecek yerde Che, tüm adamlarının da paylaştığı bir coşkuyla ileri atıldı.

"Coco Peredo, 23 Mart öğleden sonra, nefes nefes geldiği kampta, bir ordu birliğinin Ñancahuasú'da kurdukları tuzağa düşmüş olduğu haberini getirdi, hamağında uzanmış, okuyan Che, elinden kitabını düşürdü, ayağa fırladı ve sevinçle bir savaş çığlığı attı. Çantasının dibinde, önemli günler için sakladığı ünlü sigarlardan birisini yakmadan önce."]

1 Nisan

Kampta kalacak altı kişiye şarki[1] *bırakabilmek için katırlardan birini daha kestik.*

[1] Güneşte kurutulmuş et. (Çev.)

2 Nisan

[...] bugün değil, yarın sabah saat üçte yola çıkmaya karar verdik [...]

3 Nisan

[...] Düşmana pusu kurduğumuz yerin yanından geçtik, yedi cesetten geriye sadece kemikler kalmış, anlaşılan akbabalar görevlerini titizlikle yerine getirmişler [...] Danton ve Carlos'la[1] *konuşarak onlara üç olasılıktan söz ettim: yola bizimle devam etmek, yalnız gitmek ya da Guttierez'den geçerek gitmek ve orada şans denemek. Üçüncü öneriyi kabul ettiler [...]*

6 Nisan

Gerilimli bir gün. Saat 4'te, Ñancahuasú'yu geçtik [...] Saat 8'de Roland, az önce geçtiğimiz boğazın karşı yamacında bir düzine asker olduğunu haber verdi. Çok yavaş yürüdük, saat 11'de tehlikeli bölgeden çıkmıştık.

10 Nisan

[...] İlk haberler çabuk geldi, üstelik kötüydü haber: el Rubio, Jesus Suarez Gayel ağır yaralı... [...]

11 Nisan

[...] Kayıplar [düşman cephesinde] şöyle: ikisi teğmen on ölü, otuz esir, biri binbaşı, birkaçı astsubay, geri kalanı er. [...] Rangerler, paraşütçüler ve bölgeden orduya alınmış çocuk denecek yaşta askerler [...] Şili'li bir gazeteci kampımız hakkında bir yazı yazmış, benim de bir fotoğrafımı bulmuşlar, sakalsız, ağzımda pipoyla [...]

12 Nisan

[...]

13 Nisan

[...] mağara depoları bulamamışlar, hiçbir şeye dokunulmamış, sıralar, mutfaklar, fırın ve tahıl ekme makinesi olduğu gibi duruyor [...] Kuzey Amerikalılar, Bolivya'ya danışmanlar gönde-

[1] Ciro Roberto Bustos'un (el Pelao) takma adı. (Çev.)

rılmesinin eski bir projenin uygulaması olduğunu, gerillayla hiçbir ilişkisi bulunmadığını ilan ettiler. Belki de yeni bir Vietnam'ın ilk dönemini yaşıyoruz şu anda.

15 Nisan

Fidel'e, son gelişmeleri anlatan bir not yazdık. (no. 4) Şifreli ve görünmez mürekkeple.

17 Nisan

[...] köylülerden birinin oğlunun ortadan kaybolduğunu öğrendik, belki bizi ihbar edecek ama ne olursa olsun Fransızla Carlos'u kuşatmadan çıkarmak için gitmek zorundayız [...]

19 Nisan

[...] Saat 13'te, nöbetçiler bize çok değerli bir armağan getirdiler: Lagunillas'lı çocukların rehberliğinde kampımıza gelen Roth adında bir İngiliz gazeteci [...] pasaportundaki öğrenci yazısı çizilmiş, yerine gazeteci yazılmış (kendisi fotoğrafçı olduğunu söylüyor) [...] Gazeteciye rehberlik etmiş olan çocukların anlattıklarından, buraya gelişimizin daha geldiğimiz akşam Lagunillas'da duyulmuş olduğunu öğrendik. Rados'un oğlunu sıkıştırdık, çocuk erkek kardeşiyle Vides'li bir peonun[1] 500 $'le 1000 $ arasındaki ödülü kazanmak için oraya gittiklerini söyledi [...] Fransız, İngiliz gazeteciden, iyi niyetinin ispatı olarak, kamptan çıkmalarına yardımcı olmasını istedi. Carlos istemeyerek teklifi destekledi, ben hiç karışmamayı yeğledim. [...] Carlos 4'te, kampta kalmaya karar verdi, fransız da kaldı, ama bu kez istemediğini açıkça belli ederek.

20 Nisan

[...] saat 13'e doğru, kampa, kaymakamı, doktoru ve Muyupampa'nın Alman rahibini taşıyan beyaz bayraklı bir kamyonet geldi [...] Inti onlara Muyupampa için güvence verdi, karşılığında saat 18.30'dan önce getirmelerini istediği malzemenin listesini uzattı [...] Gelenler kötü bir haber de getirmişlerdi, giden üçlü Muyapampa'da yakalanmış ve ikisi, sahte evrak taşımak suçundan tu-

[1] Güney Amerika'da tarım işçisi. (Çev.)

tuklanmıştı. Carlos için can sıkıcı bir durum; Danton kendini kurtarabilir.

21 Nisan

[...] radyo üç kanun kaçağının ölüm haberini verdi: bir Fransız, bir İngiliz, bir Arjantinli [...]

25 Nisan

Kara bir gün. Pombo gözlem yerinden gelerek, otuz askerin kampa doğru yürüdüğü haberini getirdi. Hemen, kamp yakınında pusu kurmaya karar verdik: çavlanın kenarında, 50 m. görüş mesafesi olan keçiyolunu seçtik [..] Az sonra düşmanın öncüleri göründü, büyük bir şaşkınlıkla, rehberlerinin ardı sıra yürüyen askerlerin yanında üç Alman çoban köpeği gördük [...] Ordu kanadından aralıksız ateş başladı. [Rolando, takma adıyla San Louis vuruldu, paramparça bacak kemikleri ve yırtılmış ana atardamarıyla bütün kanını kaybetti ve öldü.] Gerillanın en iyi savaşçılarından ve hiç kuşkusuz, temel direklerinden birini kaybettik; o, hemen de çocuk denecek yaşta bize katıldığı günden beri arkadaşım, dostumdu; işgale ve bu yeni devrim serüvenine kadar 4. birliğin habercisiydi. Bu anlamsız ölüm karşısında ancak şunları söyleyebiliriz: "Senin o küçük, cesur savaşçı cesedin, çelikten bir beden olarak sonsuzlukta yatıyor." [...] Benigno'nun hesabına göre Ñancahuasú'ya çok yakınız. Ama gidebileceğimiz iki yol da düşman elinde, dağa tırmanmamız gerekecek [...]

26 Nisan

[...] Coco'nun keşfettiği bir dağ yolundan geçmeye karar verdik, oradan Iquiri'ye giden bir yol bulmayı umuyoruz. Bir maskotumuz var, bir yavru geyik. Bakalım onu sağ bulabilecek miyiz...

27 Nisan

[...] Geceleri soğuk korkunç [...] Danton'un Camiri yakınında tutuklu olduğu doğrulandı; kuşkusuz, ötekiler de hayatta ve onunla birliktedir. Yükseklik 950 m.

29 Nisan

[...] kıraksız, çatlaksız bir kanyonun dibindeyiz. Coco, bunu dikine kesen bir kanyon gördüğünü söylüyor, henüz keşif yapmamış; yarın tüm birlikle araştırma yapacağız.

30 Nisan

[...] Lolo öldü, öfkeli Urbano'nun kafasına sıktığı bir kurşunun kurbanı oldu [...] Siempre dergisi Barrientos'la yapılmış bir röportajı yayınlamış. Barrientos, sözlerinin arasında, Yanki danışmanları olduğunu ve gerillanın, Bolivya'daki toplumsal koşullar sonucu ortaya çıktığını itiraf etmiş...

Ayın özeti:

Olaylar hemen de normal akışında gelişiyor, fakat bu ay iki önemli kayıpla çok sarsıldık: Rubio ve Rolando. Bunun dışında, çevreden tamamen soyutlanmış durumda ve yalnızız; estirilen devlet terörü etkisiyle halk artık büyük ölçüde tarafsız davranıyorsa da, beklediğimiz köylü desteği bir türlü oluşamadı. Destek sonra gelecek [...] Danton ve Carlos, acelelerinin, çıkıp gitmek için duydukları karşı konulmaz isteklerinin ve benim onları engellemek konusundaki gevşek tutumumun kurbanı oldular. Böylece, Küba'yla irtibat koptu (Danton) ve Arjantin'deki eylem planı başlamadan kaybedildi (Carlos) [...]

[Nisanın 4'ünde, merkez kamp, iki kaçağın rehberliğinde ordu birliklerince işgal edilmiştir. Braulio'nun (teğmen Israel Reyes) yeterince derine gömülmemiş olan günlük defteri sayesinde. Bu olaydan sonra Che, Ramon olan kod adını Fernando olarak değiştirecektir.

18 Nisanda, CIA ajanı George Andrew Roth, ordunun verdiği bir rehberle Lagunillas'a doğru yola çıkıyor. Not defterinde, cevaplarını bulması gereken sorular var; Che, gerçekten, Ramon adıyla gerillada yer alıyor mu? Debray ve Tania içinde aynı sorular geçerli. Ama ayrıca, özel, çok özel bir görevi daha var: Gerilla savaşçılarının giysilerine ve sırt çantalarına, polis köpeklerinin kokusunu tanıyacağı bir kimyasal madde dökecektir. 25 Nisanda Alman çoban köpeklerinin savaş sahnesinde görünmesinin sebebi budur!

20 Nisanda, Régis Debray (Danton) ve Ciro Roberto Bustos (Pelao) İngiliz gazeteci Roth'la birlikte Muyupampa Köyünde tutuklanıyorlar. Ordunun planı, ilk iki tutukluyu hemen öldürmektir, üçüncüyü değil kuşkusuz. Gizli tutulması gereken Debray-Bustos cinayeti, tutukluların resimlerinin *Presencia* gazetesinde yayınlanması yüzünden imkânsız hale geliyor.

Ayın 23'ünde, Pappy Shelton diye bilinen Amerikalı binbaşı Ralph W. Shelton, Vietnam'da uygulanan tekniklerle, Santa Cruz yakındaki Esperanza şeker merkezinde *Boïnas Verdes*'i, Yeşil Bereliler'i eğitmeye başlıyor.

24 Nisanda ABD uzmanları Theodor Kirsh ve Joseph Keller, yanlarında CIA ajanı Eduardo Gonzâles olduğu halde Debray ve Bustos'un sorgulanmalarında hazır bulunuyorlar. Sorgulamada, Fransız Nazi, Lyon'un eski gestapo şefi Klaus Barbie de var, bu eski Nazi şefi şimdi başkan Barrientos'un danışmanıdır. Kendisini tanıyacağı kaygısıyla Régis Debray'a görünmek istemiyor.

Ayın sonunda tutuklulara kalın bir albüm gösteriliyor ve orada fotoğrafı bulunan bazı kişilerin gerilla içinde yer alıp almadığı soruluyor.

Bolivyalı gazeteci Juan José Caprilès o günlerde devlet yöneticilerinin cinayetlerini ve toplama kamplarına gönderdikleri insanları anlattıktan sonra, 10 Nisanda Iripiti'de ölmüş olan iki teğmenin, Luis Saavedra Arambel ve Jorge Ayala Chavez'in, ordu içindeki baskıyı açıkça eleştirdikleri için ateş hattına gönderildiklerini de kamuoyuna duyuruyor. Caprilès, Che'nin gerilla saflarında olduğunu açıklayan bir röportaj yayımlayarak, *Guerrillero heroïco* için adeta bir destan yazıyor. Gazetesi çok geçmeden kapatılacak ve Caprilès canını kurtarmak için ülkesini terk etmek zorunda kalacaktır.

Bu arada, nisan ayı içinde, olayların gidişini değiştirebilecek bir olay da yaşanmıştır. Benigno anlatıyor: "Az kaldı Başkan Barrientos'u gebertiyorduk, deli pezevenk 10 Nisanda, bizi arayan bir birliğin başındaymış. Kıl payı kaçırdık! La Paz'da Başkanlık Sarayının kapısı önünde kesik kafalarımızı halka göstermek istediğini biliyorduk. Buna karşın, kendisi bizim elimize düşerse, Che'nin onu öldürtmeyeceğini de çok iyi biliyordu. Yazık ki onu yakalayamadık..."]

1 Mayıs

Bu bayramı, çalılıkta kendimize yol açarak, ama çok da fazla ilerleyemeden kutladık; su ayrımı çizgisine ulaşamadık daha [...] Ñats sapanla bir kuş vurdu; kuş dönemine giriyoruz.

5 Mayıs

[...] Ayıya[1] *doğru yürümeyi düşünüyoruz, orada bize iki gün yetecek kadar erzak kalmıştır herhalde, oradan da eski kamp yerine gideceğiz [...] Débray'ın Camiri'de, gerillanın şefi ve örgütleyicisi olarak yargı önüne çıkarılacağını bildirdiler. Annesi yarın geliyor, bu olay etrafında çok gürültü kopacak [...]*

8 Mayıs

[...] Loredo [orduda asteğmenmiş] bir el ateş etti ve aynı anda, iki savaşçıyla birlikte yere düştü, öldü [...]

9 Mayıs

Sabah saat 4'de kalktık (ben hiç uyumadım) ve askerlerle uzun uzun konuştuktan sonra onları serbest bıraktık.

12 Mayıs

Pirinçli domuz pişirdik, ciğer tava, üstüne bir de tatlı kabak... [...]

13 Mayıs

Geğirmeyle, yellenmeyle, kusmayla, diyareyle geçen bir gün, gerçek bir org konseri. Yediğimiz domuzu sindirene kadar yerimizden kalkamadık [...]

18 Mayıs

[...] Bu gerilladaki ilk diş çekimini gerçekleştirdim, kurban Comba'ydı.

20 Mayıs

[...] Barrientos, Debray'ın gazeteci kimliğini tanımayı reddetti ve Kongre'den, idamının onaylanmasını isteyeceğini bildirdi. Tüm

[1] Régis Debray bir ayı vurduğu için bu adla anılan eski bir kamp. (Çev.)

gazeteciler ve tüm yabancılar, onu Debray konusunda soru yağmuruna tuttu; inanılmayacak kadar budalaca cevaplar verdi [...]

24 Mayıs

[...] Radyo Debray hakkındaki habeas corpus'*un*[1] *reddedileceği haberini verdi.*

30 Mayıs

[...] motorun suyu bitmiş, cip hıçkırıp duruyor [...] hepimiz içine işedik ve bir matara suyla yolun sonuna ulaşabildik.

Ayın özeti:

[...]

1) Manila'yla, La Paz'la ve Joaquin'le irtibatımız tamamen koptu, böylece grubu oluşturan yirmi beş kişiden ibaret kaldık.

2) Köylüden tek katılım yok, artık korkmadıkları ve bize hayran oldukları halde... Bu, aceleye gelmeyen, sabır isteyen bir iş.

3) Parti, Kolle'un aracılığıyla ve görünüşüne göre hiçbir çekince koymadan, bizi desteklediğini bildiriyor.

4) Debray olayının kopardığı gürültü, hareketimize, on savaş zaferinden daha fazla hizmet etti.

5) Gerilla, yavaş yavaş, eğer iyi yönlendirilebilirse başarıyı güvenceye alacak güçlü bir moral kazanıyor.

6) Ordu hâlâ organize olamıyor ve tekniğinden önemli bir gelişme hissedilmiyor.

Ayın önemli olayı Loro'nun esir düşmesi ve sonra kaçması.

[1 Mayıs, Cochamba'da geçit töreni, *Prensa libre* gazetesinde Bolivya Ulusal Kurtuluş Ordusunun ilk bildirisi yayınlanıyor. Bildiri, uluslararası ajanslarca ve ülkede çok zor koşullardaki maden işçileri tarafından dinlenen radyolarda da tekrarlanıyor.

7 Mayısta bir gerilla, kod adı el Loro olan Jorge Vasquez Viana, CIA'nın hazırladığı bir tuzağa, Kübalı şivesinden yararlanarak kendisini Fidel'in habercisi olarak tanıtan ajan Eduarda Gonzales'in tuzağına düşüyor: "Che'den haber sormak için Ha-

[1] Yasal çağrı. (Yay.)

vana'dan geldim, son günlerde hiç haber alamadık." Ve böylece Che'nin gerilla içindeki varlığı kesinleşmiş oluyor. Sonra genç gerillacıyı katledecekler.

Esir edilen on askerden sekizi ertesi gün salıverildi. La Paz'da Barrientos, muhalefetin belli başlı yöneticileri *Federacion sindical de trabajadores mineros de Bolivia*'nın[1] ve başta Mario Monjé ve Jorge Kolle olmak üzere Parti'nin tüm yöneticileri için tutuklama emri verdi. Ve bu arada güçlü *Central obrera boliviana*'nın[2] genel sekreteri için de.

Mesicuri bölgesinde terör günleri; gerillayla işbirliği yapmakla suçlanan birçok köylüye işkence yapıldı. Bolivyalı gazeteci Jorge Rossa, Santa-Cruz-Cochabamba yolu üzerinde on sekiz askeri barikat saydığını ve genç bir Fransız etnoloğun, sırf sakal uzatmak gibi kötü bir alışkanlığı olduğu için, rio Mamore'de rahat rahat teknesini kullanırken yakalanıp tutuklandığını anlatıyor.

Bu mayıs ayında, 4. ve 8. tümenin mevcudu, sayıları elliyi bile bulmayan bir grup gerillayla savaşmak uğruna, dört bin sekiz yüze çıkarılmıştır.]

3 Haziran

[...] [bir kamyonun üzerinde önümden geçen] iki askere ateş etmeye kıyamadım ve kafam, kamyonu durdurmayı düşünecek kadar hızlı çalışmadı [...]

8 Haziran

[...] Sorumsuz hareketlerinden dolayı Urbano'yu bir kez daha uyarmak zorunda kaldım [...] Olağanüstü hal ilanı, madencilerin başkaldırısı konularında haberler alıyoruz, ama hiçbirinin ardı gelmiyor.

13 Haziran

[...] En çok ilgilenilmesi gereken konu, ülkenin içinde bulunduğu politik çalkantı, ünlü anlaşmalar, karşı anlaşmalar birbirini kovalıyor. Gerillanın oynayabileceği katalizör rolü nadiren bu kadar netlikle kendini göstermiştir.

[1] Bolivya Maden İşçileri Sendikaları Federasyonu (Yay.)
[2] Bolivya İşçi Sendikaları Konfederasyonu. (Yay.)

14. Celita: 4?

Otuz dokuz yaşındayım ve gerilla olarak geleceğim konusunda düşünmemi gerektirecek yaşa geliyorum. Şimdiki halde 'bütünümle' gerillayım.

Yükseklik: 840 m.

19 Haziran

[...] Yerlilerle konuşabilmek için onları kovalamak gerekiyor, tıpkı hayvan yavrularına benziyorlar [...]

21 Haziran

[...] bugün bir sürü diş çektim, böylece Fernando Sacamuelas olarak ünümü perçinledim [...]

23 Haziran

Yükseklik: 1050 m.

Astım ciddiyetle tehdit etmeye başlıyor, ilaçlarım da çok azaldı.

24 Haziran

[...] Radyo, madenlerdeki çatışmaların haberlerini veriyor. Astımım artıyor.

Yükseklik: 1200 m.

25 Haziran

[...] Astımım kötüleşmeye devam ediyor, artık uyumama engel olmaya başladı.

Yükseklik: 780 m.

26 Haziran

Benim için kara bir gün [...] birden garip bir manzarayla karşılaştık: tam bir sessizliğin hüküm sürdüğü ırmağın kumları üzerinde, kızgın güneşte dört askerin cesedi yatıyordu. [Silahlarını almak için] geceyi beklemeye karar verdik. Hemen aynı anda bizi iki yandan kuşatan silah sesleri duyuldu [...] Tuma'nın yarası [...] karaciğerini yırtmış ve bağırsağını delik deşik etmişti. Ameliyat sırasında öldü. Onun ölümüyle bin kere denenmiş bağlılığıyla son yıl-

larımın en yakın arkadaşını kaybettim, kendimi, öz oğlumu kaybetmiş gibi hissediyorum.

29 Haziran

[...] Grubumuzdaki otodisiplin eksikliğini, işlerin yürütülmesindeki yavaşlığı eleştirdim ve [gereksiz ölümleri önlemek için] onlara bazı yeni kavramlar aşılamaya karar verdim.

30 Haziran

[...] Politik bakımdan en önemli yenilik, Ovando'nun (Başkomutan Ovanda Candia) benim burada olduğumu bildiren sözleri. Bunun dışında, ordunu çok iyi eğitilmiş gerillalarla karşı karşıya olduğunu, gerillalar arasında Kuzey Amerika ordusunun en güçlü birliklerini başarısızlığa uğratmış Vietkong komutanlarının da bulunduğunu söyledi. Görünüşe göre biraz fazla konuşmuş olan Régis Debray'ın söylediklerine dayandırıyor bu dediklerini. Bütün bunların nasıl yorumlanabileceğini, ya da Debray'ın bu sözleri eğer gerçekten söylemişse, hangi koşullarda söylediğini bilemeyiz [...] Ordudakiler, madenlerdeki başkaldırıyı da, Ñancahuasú'yla eşgüdümlü olarak, benim başlatıp yönettiğimi söylüyorlar. İşler yolunda gidiyor, yakında sadece 'Fernando Sacamuelas' olmaktan kurtulacağım. [...]

Ayın analizi:

En önemli olgular

1) Dış dünyayla kesin iletişimsizlik sürüyor, üstelik, yirmi dörde indik, Pombo yaralı ve kımıldayamıyor.

2) Köylü hâlâ harekete katılmıyor. Bu bir kısırdöngü: Köylülerin bize katılmasını sağlamak için, sürekli olarak onların yaşadıkları yerlerde bulunmamız gerek, bunun içinde çok adama ihtiyacımız var.

3) Gerilla efsanesi inanılmaz boyutlara ulaştı; yenilmez, insanüstü varlıklara dönüştük.

4) Parti'yle bile irtibat koptu, Paulino'yu göndererek iletişim kurmaya çalıştık, belki de bir sonuç alırız.

5) Debray haber yayınlarının odak noktası olmaya devam ediyor, ama bu kez benimle ilişkili olarak ve ben bu hareketin lideri

olarak görülüyorum. Hükümetin bu yeni tutumunun nasıl sonuç vereceğini göreceğiz, bizim için olumlu mu olacak, olumsuz mu!

6) Gerillanın morali çok sağlam, savaş kararlılığı her gün biraz daha güçleniyor. Tüm Kübalılar örnek birer savaşçı, gevşek olanlar sadece üç-beş Bolivyalı.

7) Ordu hâlâ askeri açıdan sıfır, ama köylüler arasında dikkatle izlememiz gereken bir çalışma yapıyor, çünkü korku baskısıyla ya da hareketimizin amaçları konusunda yalan söyleyerek bütün bir toplumun bireylerini birer muhbir haline getiriyor.

8) Madenlerdeki toplu cinayetler bize durumu en açık biçimde gösteriyor.

[6 Haziranda, Huanini madenleri çalışanları birliğe gerillayla dayanışma içinde olduğunu bir bildiriyle açıklıyor.

15 Haziranda, işçi sendikaları olağanüstü durum ilan ediyor.

19 Haziranda Che, Moroco Köyünde köylülerin dişlerini tedavi ediyor, gezgin satıcı kılığında köye gönderilen üç casus yakalanıyor, sonra serbest bırakılıyor. Genç bir savaşçı, Paulino adında biri, gerilla tarafından Cochabamba'ya, kent örgütüyle ilişki kurma göreviyle yollanıyor, ama ordunun eline düşüyor.

23 Haziranda, maden işçileriyle öğrenciler yeni bir savunma anlaşması imzalıyorlar. Maden ocakları ve çevresi madenciler tarafından 'özerk bölge' ilan ediliyor.

24 Haziran: Saint-Jean katliamı. Ordu birlikleri Oruro yakınındaki belli başlı kalay madenlerini işgal ediyor. Rahip Gregorio Iriorte *Galerias de muerte. Las Minas Bolivianas* adını verdiği kitabında şöyle anlatacaktır: "Üç ay var ki ülke, Ñancahuasü'daki gerillayla sarsılıyor. Maden işçileri Che Guevara'nın Bolivya'da bulunması ihtimalinden söz ediyor. Aralarından bazılarının, gerilla saflarını kalabalıklaştırmak için ülkenin güneydoğusuna gittiğini biliyorlar... Madenciler, Catavi toplantısı vesilesiyle, ilk kez, gerillaya ekonomik yardım yapılmasını öneriyor. Bu tutum, hükümetin ve ordunun temeline yönelik bir tehdit olarak görülüyor. O andan itibaren, üst kademelerdeki güçler madenlere yönelik bir cezalandırma uygulaması hazırlığına girişiyor."

Böylece, Saint-Jean gecesi sabaha karşı, 23 Haziranı 24'e bağlayan gece, trenle getirilen askerler grevcilere ateş açıyor, yirmi altı kişiyi katlediyor, çoğu madencilerden oluşan ama aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu yirmi altı kişi. Ardından, iki yüze yakın maden işçisi de kamplara gönderiliyor.

26 Haziran, gerillanın, rio Seco kıyısında düştüğü tuzakta Tuma'yı kaybettiği gün. Bu tuzak, Piray civarında yakalanıp sonra serbest bırakılmış olan üç casusun yol göstermesi sayesinde hazırlanmıştır. 4. tümende komutanlar ve üst rütbeli subaylarda değişim dönemi, hedef, savaşın sertleştirilmesi. Tümen mevcudunun bin iki yüze çıkartması için takviye yapılıyor, Kuzey Amerikalı eğitim uzmanlarının yetiştireceği altı yüz elli ranger de birliğe katılacak.

Ve bu arada, Che'nin Küba'da kaybolduğu konusundaki 'panzehir propaganda' da sürdürülüyor. Özellikle de başkan Barrientos'un desteğiyle.]

3 Temmuz

[...] Herkeste ilgi uyandıran fotoğraflar çektim, şimdi bakalım nasıl basacağız, nasıl büyüteceğiz ve yerine nasıl ulaştıracağız: üçü de sorun [...] Astımım başıma bela olmaya devam ediyor.

8 Temmuz

[...] Yola devam edebilmek için kendime birkaç iğne yaptım, sonunda göz damlası olarak hazırlanmış 1/900'lük adrenalin solüsyonunu enjekte etmek zorunda kaldım. Paulino görevi tamamlayamadıysa, ilaçları almak için Ñancahuasü'ya dönmek zorunda kalacağız.

9 Temmuz

[...] Radyo Catavi, Siglo XX ve Comibol'daki maden işçileriyle on dört maddelik bir anlaşma imzalandığını ilan etti; işçiler açısından tam bir hezimet!

10 Temmuz

[...] Debray ve el Pelao'nun açıklamaları hiç güzel değil; özellikle de, gerillanın tüm kıtaya yönelik hedefleri olduğunu kabul ettiler ki, kesinlikle yapılmaması gereken bir şeydi.

14 Temmuz

[...] PRA ve PSB Devrim Cephesi'nden çekiliyorlar ve köylüler Barrientos'u Falanjistlerle anlaşmakla tehdit ediyor. Hükümet hızla parçalanmaya gidiyor. Şu ara yüz adamımızın daha olmaması ne yazık!

15 Temmuz

[...] belediye başkanının bir ineğini öldürdük ve kendimize nefis bir yemek hazırladık. Astım biraz yakamı bırakır gibi... Barrientos birkaç saatte işimizi bitirmek için Cintia harekâtını başlattığını ilan etti.

19 Temmuz

[...] Siles Salinas, (eski cumhurbaşkanı) iktidara gelişimizin, hepsinin kellesine mal olacağını söyleyerek muhalefeti tehdit ediyor ve ülkenin savaş durumunda olduğunu söyleyerek ulusal birlik çağrısında bulunuyor. Bir yanıyla yalvarır yakarırken, öbür yanıyla demagoji yapıyor; belki de yeniden başkan seçilme hazırlığı içinde.

24 Temmuz

[...] Manila'dan gelen uzun bir şifreli mesajı çözmeye çalışıyoruz. Raúl [...] Çek'lerin Vietnam yorumunu çürütüyor. Arkadaşlar bana yeni Bakunin diyorlar ve dökülen kan için ve üç, dört Vietnam daha yaşandığı takdirde dökülecek kanlar için ne kadar üzüldüklerini söylüyorlar.

26 Temmuz

[...] Akşam, 26 Temmuzun anlamı hakkında küçük bir sohbet yaptık: oligarşilere ve devrimci dogmalara karşı başkaldırı. Fidel birkaç cümleyle Bolivya'dan bahsetti.

27 Temmuz

[...] sekiz genç asker tuzağa doğru yürümeye başladı, sadece dördü düştü, ötekiler yorgun değil; üçü kesin öldü, dördüncü de büyük olasılıkla ölmüştür [...] Astım ciddiyetle belimi büküyor ve zaten az olan sakinleştiriciler de bitmek üzere.

Yükseklik: 800 m.

30 Temmuz

Astım beni boğuyordu, bütün gece gözümü kırpmadım [...] Mutfaktan konuşmaları duydum: "Hey, kim var orada? –Trinidat müfrezesi!" Sonra hemen ardından silah sesleri [...] Atları yüklemek çok zaman aldı, üstelik el Negro baltayla ve düşmandan ele geçirdiği havan topuyla kayboldu [...]

Adamları çabuk olmaları için sıkıştırdım. Pombo'yla, gene ateş altında, ırmağın aktığı boğaza, yolun bittiği yere gittik, orada savunmamızı yapabiliriz. Miguel'i Coco ve Julio'yla önden gönderdim, ben atları sürüyordum. [...]

Raúl ağzına isabet eden bir kurşunla öldü [...] Pacho'nun, kalçasını sıyırıp hayalarının derisini yırtan hafif bir yarası var, ama Ricardo çok ağır yaralanmıştı ve elimizde kalan son plazmayı Willy'nin çantasıyla birlikte kaybetmiştik. Saat 22'de Ricardo öldü, onu ırmağın yakınında, askerlerin bulamayacağı gözden uzak bir yere gömdük.

31 Temmuz

[...] Akşam harekâttaki hatalarımızı anlattım

1) Kampın kurulduğu yer kötüydü.

2) Zamanı kötü kullandık, bu düşmana bize ateş etme fırsatı verdi.

3) Ricardo'nun yaralanmasına ve sonra ona yardıma koşan Raúl'un ölümüne yol açan aşırı kendine güven.

4) Eşyamızı kurtarma sırasındaki kararsızlığımız. On bir çantayla ilaçları kaybettik, dürbünler ve bizi suçlamalarını sağlayacak birçok şey; mesela, Manilo'dan aldığımız mesajların kayıtlı olduğu manyetofun, üzerine notlar aldığım Debray'ın kitabı ve Troçki'nin bir eseri.

Bu olayın, hükümete politik açıdan ne büyük yararlar sağlayacağını ve askerin kendine güvenini nasıl artırabileceğini söylemeye gerek yok [...] Yirmi iki kişiyiz, ikisi yaralı, Pacho ve Pombo, bense astımın pençesinde kıvranıyorum.

Ayın analizi:

En önemli olgular şunlar

1) Kesin iletişimizlik devam ediyor.

2) Köylünün bize katılmak konusundaki olumsuz tavrı devam ediyor, tanıdığımız bazı yaşlı köylülerin bizi karşılama biçimlerindeki cesaret verici değişiklik dışında.

3) Gerilla efsanesi kıtasal boyutlara ulaştı [...]

4) Ordu hep yanılmakta devam ediyor, fakat çok iyi savaş birlikleri de var.

5) Hükümette politik bunalım artarak devam ediyor, ne var ki Birleşik Devletler, Bolivya'ya büyük destek sağlayan küçük krediler veriyor ve böylece hoşnutsuzluğu bir ölçüde frenliyor.

[4 Temmuzda, Arjantin'de Tucuman'dan gelen yirmi sekiz vagonlu bir trenin buğday unu çuvalları altında silah taşıdığı haberi alındı. Güneyli ordunun koruduğu tren, sınırı La Quiaca'da geçmişti. Büyük tepkiler uyandıran bir haber. Şili hükümeti, Arjantinli ve Bolivyalı komşularından açıklama talep etti. Paraguay Cumhurbaşkanı Alfredo Stroessner, gerekirse takviye birlikleri göndereceği konusunda güvence verdi. Bütün bunlar gerillanın nasıl korku ve kargaşa yarattığını göstermektedir. Aynı zamanda, Bolivya hükümetinin güçsüzlüğü de bir kez daha ortaya çıkmıştır.

6 Temmuzda, La Paz'a 120 km. mesafedeki Samaipata'nın, Florida eyaletinin merkezinin ele geçirilmesiyle gerilla, düşmana ağır bir darbe indirmiştir, çünkü Samaipata, Cochabamba, Oruro, Sucre ve La Paz gibi birçok kenti birbirine bağlayan en önemli karayolu üzerindedir. Otomobil sürücüleri için bir mola yeri. Ve gerilla için tramplen olabilecek bir nokta.

10 Temmuz: Régis Debray, sorulara, suçlama içeren cevaplar veriyor: "Bustos'la (el Pelao) aynı hapishanedeydik, ama aynı hücreyi paylaşmıyorduk. Bu nedenle, onun neler yaptığını bilemem. Ne var ki benim gözümde o, gevşek, işe yaramaz, ikiyüzlünün biriydi, Che'yi, geçmişte, onu ilk tanıdığında, onda iyi izlenimler bırakan Bustos olmakta devam ettiğine inandırmıştı. Oysa o, orduyu kampa götürdü, fotoğrafları bulmalarına yardım etti, Tania'nınkini de tabii... Bütün bunlara Ruben Sanchez'den, sonradan gerillaya katılan bir subaydan öğrendim, beni kurtaran da Sanchez'dir. Sorgulamalarda bulunduğu için Bustos'un neler anlattığını bilecek durumdaydı. Usta bir portre

ressamı olan Bustos, gerilla ileri gelenlerinin resimlerini de çizdi."

14 Temmuzda iktidardaki gerici koalisyonun iki partisi hükümetten çekilince, ordu yönetime daha da ağırlıklı olarak egemen oldu.

20 Temmuzda gerillaya yeni katılmış iki genç, Eusebio ve Chingolo, Ñancahuasú yakınlarındaki Ticucha'daki çatışmadan yararlanarak firar edecekti.

24 Temmuzda Che, bir kez daha, kolay kolay aldanmadığını gösteriyor, her zamanki üslubuyla Moskova'daki 'dostlarından' söz ediyordu.

1 Ağustos

[...] pusu kurmak amacıyla siper kazdık [...]
Yükseklik: 650 m.

3 Ağustos

[...] Çok yavaş ilerliyoruz. Hiçbir yerden haber yok. Pacho iyileşiyor, bense aksine, daha da kötüyüm [...] damardan bir novokain yaptım, hiçbir etkisi olmadı.

8 Ağustos

Yürüyüş neredeyse bir saat sürdü, ben iki saatte ancak varabildim, küçük kısrağım çok yorgundu[1]*. Bir ara bıçağımla boynuna vurdum, bayağı yaralandı. [...] Pacho düzeldi, ama ben bitkinim, küçük kısrağa vurmam da gösteriyor ki artık kontrolümü de kaybedebiliyorum. [...] Çok önemli kararlar alma zamanı... Böylesi savaşlar bize Devrimci olmak, insan soyunun bu en yüksek düzeyine ulaşmak imkânı verir, aynı zamanda gerçek anlamıyla insan olmamızı da sağlar. Kendinde bu iki düzeye ulaşmak için yeterli gücü hissetmeyenler, bunu açıkça söylesin ve savaşı bıraksın! Bütün Kübalılar ve bazı Bolivyalılar sonuna kadar savaşmaya hazır olduklarını söylediler.*

[1] Che'nin tabanında bir kan çıbanı vardı. (Çev.)

10 Ağustos

Antonio'yla Chapoco gerilere doğru ava gittiler ve bir karacayla bir yabantavusu getirdiler [...]

12 Ağustos

[...] Barrientos gerillanın tükenmekte olduğunu söyleyerek, Küba'ya bir müdahaleden dem vurdu ve tehditler savurdu.

14 Ağustos

[...] radyoda haberleri dinlerken depo mağaralarımızın ele geçtiğini öğrendim. [...] Bütün belgeleri, bütün fotoğrafları almışlar. Bu, bize indirilen en ağır darbe: biri konuşmuş olmalı! Ama kim? Nereden bilebiliriz?

15 Ağustos

[...] Santa Cruz'daki radyolardan biri kısa bir haber geçti: ordu Muyupampa grubundan iki gerillayı yakalamış. Hiç kuşku yok, bu Joaquin'in grubu. Şimdi onu kovalıyor olmalılar. Ve yakalanan iki adam da konuşmuştur.

16 Ağustos

[...] katırım bir ağaç kütüğünde takılarak beni yere fırlattı.

17 Ağustos

[...] Radyo, Ñancahuasú'daki dört mağarada ele geçirilen belge ve dellilerin açıklanacağını ilan etti. Demek maymunlar mağarasını da bulmuşlar.

18 Ağustos

[...] Inti bana, Camba'nın ayrılmak istediğini söyledi, kendi sözlerine bakılırsa, sağlık durumu devam etmesine imkân vermiyormuş. Aslında savaşın yarattığı korku bu. Çok doğal! O tipik bir korkak ve çıkıp gitmesi bizi bir yükten kurtarır, ama şu anda Joaquin'i bulmak için gideceğimiz yolu biliyor, bu durumda onu bırakamayız [...]

19 Ağustos

[...] Arturo [...] bir tapir vurdu, bu sırada kampta gergin dakikalar yaşadık, yedi el ateş etti çünkü. [...] Beyaz at, listenin ikincisi, canını kurtaracağa benziyor.

23 Ağustos

[...] Gün çok yorucu oldu, kayalığın çok dik bir yerinden yürümek gerekti. Beyaz at yola devam etmeyi reddetti, onu orada, çamurun içinde bıraktık, hiç yararlanamadan. [...] Debray'ın yargılanmasının eylüle ertelendiği bildirildi.

Yükseklik: 580 m.

24 Ağustos

[...] Akşam olurken, maçeterolar tuzağa yakalanmış iki hayvan, kokmuş bir kondorla bir yabankedisi getirdiler. Hepsi tapirden kalanlarla birlikte yendi. Daha kuru fasulyemiz ve avlanacak hayvanlarımız var.

Camba moral çöküntünün sınırına geldi; askerlerden söz edildiği an titremeye başlıyor.

26 Ağustos

Bütün işler kötü gitti: yedi asker yaklaşıyordu, sonra ayrıldılar, beşi ırmağın aşağısına doğru yürüdü, ikisi suyu geçmek için yaklaştı. Tuzağın sorumlusu olan Antonio erken ateş etti, tutturamadı, sonunda askerler fırlayıp kaçarak yardım istemeye gittiler [...]

27 Ağustos

Bütün günü ümitsizce bir çıkış yeri arayarak geçirdik, açıkçası, sonuç da alamadık. Rio Grande'nin yakınındayız, Yumon'u geçtik, ama hiç geçit yok. [...] tek mutlu olay, Benigno, Ñato ve Julio'nun gelişleri oldu.

30 Ağustos

Durum kaygı verici olmaya başlıyordu, maçeterolar baygınlık geçirdi, Miguel'le Dario idrarlarını içtiler, el Chino aynı şeyi yaptı, sonuç felaket oldu, diyare, mide krampları... Urbano, Benigno ve Julio bir kanyona doğru yürüdüler ve orada su buldular [...]

Yükseklik: 1200 m.

Ayın özeti:

[...] hiç kuşkusuz, yaşadığımız en kötü günler. İçindeki bütün belgeler ve ilaçlarımızla depo mağaraların düşman eline geçmesi, özellikle de psikolojik açıdan, çok ağır bir darbe oldu. Ayın sonlarında iki adamımızın kaybı, bunu takip eden yürüyüş, at eti yeme zorunluğu insanlarımızın moralini bozdu, ilk yılgınlık hali, (Camba'nınki) böylece ortaya çıktı. [...] Dışarıdakilerle ve Joaquin'le iletişim kurmanın imkânsızlığı ve onun yakalanan iki adamının konuşmuş olması ihtimali de birliğimizin moralini bozuyor. Hastalık, bazılarımızı tereddüde düşürdü [...] En önemli olgular şunlar:

1) Hâlâ dışarıyla hiçbir yolla ilişki kuramıyoruz ve yakın gelecekte bunu başarabileceğimizi de ummuyoruz.

2) Hâlâ köylülerin katılımını sağlayamadık, son zamanlarda onlarla çok az ilişkimiz olabildiği düşünülürse bu, doğal bir sonuç.

3) Savaşçıların morali bozuluyor, geçici olacağını umarım.

4) Ordu hâlâ etkili sonuçlar alamıyor ve savaş yeteneğinde de gelişme yok.

[4 Ağustos, gerilladan kaçtıktan sonra ordu tarafından yakalanıp tutuklanan iki firari, Eusebio ve Chingolo, askerleri Régis Debray'm 'stratejik mağaralar' dediği, merkez kampın yanındaki mağaralara götürdü. Orada saklanmış olan belgelerin bulunması, kent örgütünün ele geçmesine –Loyola Guzman'ın tutuklanması– ve o güne kadar açılamamış olan 'Camiri davası'nın başlamasına imkân veriyor. Bolivya polisi bütün ağustos ayını Debray ve Bustos'un yargılanmalarında bulunmak için gelen gazeteciler ve önemli kişiler hakkında araştırma yapmakla geçirdi. 8 Ağustosta, ünlü İtalyan yayımcı Giancarlo Feltrinelli, La Paz'a ayak bastığı andan itibaren gizli servislerce sıkı denetime tabi tutuldu. Bir süre sonra Che'nin Bolivya defterini yayınlayacak ve 15 Mart 1972'de Milano yakınında esrarengiz bir biçimde ölecektir. Fransız yayımcı François Maspero, beraberinde avukat Georges Pinet, İnsan Hakları Örgütü temsilcisi Belçikalı Roger Lallement ve Paris Üniversitesinden Jacques Vigneron, Régis Debray'a destek vermek üzere La Paz'a geldiler.

Maspero, dört saat süren bir sorgulamadan sonra, Bolivya'ya karşı komplo hazırlamakla suçlanacaktır.

Ağustosta, ABD Büyükelçiliğinde yeni atanmış bir ataşe de göreve başladı; Litvanya asıllı Vitautas Dambrava, CIA ajanı olmuş, 1965'ten 1967 başına kadar Saigon'daki Amerika'nın Sesi radyosunun sorumlusu olarak çalışmıştır. Şimdi Bolivya'da, gene CIA adına, ülkenin belli başlı medya kuruluşlarına kendi adamlarını sokarak, bunların gerillanın faaliyetleri konusunda 'yanlış haberlendirilmelerini' sağlamakla görevlidir.

26 Ağustosta, Birleşik Devletlerin güneydoğusundaki askeri üslerin komutanı olan General George Porter, La Paz'a geldi. İki general ve birkaç albayla birlikte. Görevin hedefi: ülkede gerilla ve askeri durum konusunda bir tespit yapmak.

31 Ağustos: Valo del Yeso'da tuzak. Joaquin'in artçıları, Honorato Rajos adlı bir köylünün rehberliğinde rio Grande kıyısında bir piyade birliğinin pusu kurmuş olduğu geçide geldiler. Yedi gerilla, nehri geçtikleri sırada vuruldu: Kübalılar, Joaquim (komutan Vila Acuï Nuñez), Alejandro (komutan Gustavo Machim Hold de Leche), Braulio (teğmen Israel Réyès Zayas), Tania (Tamara Bunker) ve Bolivyalılar, Moïses Guevara, Walter Arancibia ve Polo, Apolimar Aquino. Geriden gelen El Negro (Perulu doktor), Restituto Cabrera Flores ve Bolivyalı Freddy Maimura, yakalanarak öldürüldüler. Hayatta kalabilen bir gerilla Bolivyalı Paco, José Castillo Chavez esir edildi. Che olayı radyodan öğrendi ve artçı birliği aramak için yapacakları yolculuktan vazgeçtiler. İhbarcı Honorato Rojas 14 Temmuz 1969'da ELN tarafından öldürülecektir.

2 Eylül

Sabah çok erken saatte, chacoya doğru yola çıktık, Miguel'in komutanlığında Coco, Pablo ve Benigno'yu bir saldırıya karşı evde bıraktık [...] Saat 13.30'da birkaç silah sesi işittik ve bir köylünün, yanında bir asker ve bir at olduğu halde bu tarafa geldiğini öğrendik. Pombo ve Eustaquino'yla birlikte nöbet tutan Chino, "Bir asker!" diye haykırarak tüfeğini doğrulttu; asker ona ateş etti, kaçmaya başladı, Pombo da ateş etti ve atı vurdu. Müthiş öfkelendim. Gerçekten, beceriksizliğin bu kadarı olmaz! [...] İnek çobanları, Honorato'nun karısının ordudan yakındığını anlattılar, askerler

kocasını dövmüşler ve evde ne varsa hepsini yiyip bitirmişler. Sekiz gün önce inek çobanları buradan geçtikleri sırada Honorato, Valle Grande'deydi, bir kaplanın açtığı yarayı tedavi ediyordu.

Radyo, Joaquin adında bir Kübalının komutasındaki on kişilik bir grubun Camiri bölgesinde yok edildiği şeklinde çok kötü bir haber verdi: ama haberi veren Amerikanın Sesi, yerel radyolar böyle bir şeyden söz etmedi.

3 Eylül

[...] bizimkiler yanında köpeği olan bir askeri öldürdüler. Askerler hemen harekete geçip onları kuşattı, ama bağrışmalar karşısında geri çekildiler [...] Uçak bölgenin üzerinde dolaştı ve birkaç roket attı, büyük olasılıkla Ñancahuasú'ya.

4 Eylül

[...] Radyo, el Negro hakkında –Palmarito'da ölen ve Camiri'ye getirilen Peru'lu doktor– ayrıntılı bilgi verdi. El Pelao onu tanımış. Bu kez bu ölüm gerçek demek ki. Ötekiler hayal ürünü olabilir ya da söylenmeden geçiştirilmiştir.

5 Eylül

[...] Toprak sahibi Moron'un evinde, köpekleri sayesinde az kaldı grubumuzu varlığını keşfedecek olan askerler vardı. [...] Geceleri yürüyorlarmış [...] Mesajı bütünüyle çözdük, OLAS'ın tam bir zafer olduğunu ama Bolivya delegasyonunun bir bok becerememediğini yazmışlar. PCB'den Aldo Flores, ELN'yi temsil ettiğini söyleyince onu yalanlamak gerekmiş; Kolle'un adamlarından birinin onunla konuşmasını istemişler. Lozano'nun evinde arama yapmışlar, kendisi saklanıyormuş. Debray için bir değişim ayarlanabileceğini düşünüyorlar. Hepsi bu kadar: besbelli, bizim mesajımızı almamışlar.

6 Eylül Benigno

Benigno'nun doğum günü güzel başlamıştı. Sabah gün doğarken, gelen undan ekmek yaptık ve biraz şekerli mate içtik. Sonra Miguel sekiz adamın başında pusuda beklemek üzere gitti, o sırada Leon küçük bir dana getiriyordu. [Az sonra saat 10'da] bir el ateş edildiğini duyduk, sonra peş peşe silah sesleri ve bizden tarafa bir el

daha ateş edildi. Biz tam sipere yatarken Urbano deli gibi koşarak geldi. Yolda, bir sürü köpekle yürüyen bir askeri birlik görmüştü.

7 Eylül

[...] La Cruz del Sur radyosu, çok önemli bir haber olarak, Tania adlı kadın gerillanın cesedinin, rio Grande kıyısında bulunduğunu bildirdi. Verilen bilgiler, el Negro haberindeki kadar gerçeklik izlenimi vermiyor. Cesedin Santa Cruz'a götürülmüş olduğunu söylüyor, ama sadece bu radyo, Altiplano radyosunda bu haber yok.

8 Eylül

Radyo, Barrientos'un, kadın gerilla Tania'nın cesedinin 'Hıristiyan inançlarına' uygun olarak yapılan gömülme işleminde hazır bulunduğu, sonra Honorato'nun evinin bulunduğu Pecerto Mauricio'ya gittiğini haber verdi; başkan, söz verilen ücretlerini alamamış olan aldatılmış Bolivyalılara, elleri başlarının üzerinde olarak askeri birlik ya da karakollara teslim olmaları önerisinde bulundu ve haklarında cezai müeyyide uygulanmayacağını bildirdi [...]

Bir Budapeşte gazetesi 'Che' Guevara'yı, bu etkileyici ama, görüldüğü gibi, sorumsuz insanı eleştiriyor ve gerillaya karşı aldığı kesin tavır nedeniyle Şili'deki Parti'yi alkışlıyor. Sadece bu alçakların, bu utanmaz köpeklerin maskelerini indirmek, burunlarını kendi pisliklerinde sürtmek için iktidara gelebilmeyi ne kadar isterdim!

11 Eylül

[...] Radyo, çoktan ölmüş olduğumu, bütün bunların propagandadan ibaret olduğunu söyledikten sonra bu gece, beni, ölü ya da diri, ele geçirmelerini sağlayacak bir bilgi getirene 50 000 $ (4200 Amerikan doları) tutarında ödül vereceklerini ilan etti [...]

12 Eylül

Gün, traji-komik bir olayla başladı: sabah saat 6'da, tam kalk borusu çalma saatinde, Eustaquio bana geldi ve birilerinin çavlandan bu yana geldiğini haber verdi; derhal silah başı yapıldı, herkes

hazır oldu [...] Sonuçta bu sadece, birliğin moralini bozan, tehlikeli olabilecek bir sanrıymış [...]

Öyle görülüyor ki Barrientos'un önerisi bayağı heyecan yaratmış: her neyse, bu işe niyetlenmiş bir gazeteci, arz ettiğim tehlike karşısında 4200 doları az buluyor. Havana radyosu, OLAS'ın, ELN'den bir destek mesajı aldığını açıkladı; telepatinin mucizesi!

13 Eylül

[...] Radyodaki tek haber, Debray'ın babasına sıkılan ama havaya giden kurşun; oğul Debray'ın, savunma için hazırlanmış tüm belgelerine, politik bir broşür haline getirilmesine engel olmak bahanesiyle el konulmuş.

15 Eylül

[...] Radyo, Loyola'nın tutuklandığını duyurdu, kuşkusuz fotoğraflar yüzünden. Elimizdeki son dana ölmüş, cellatların elinde tabii...

Yükseklik: 780 m.

16 Eylül

Bugün bir sal yaptık ve nehri geçtik [...]

22 Eylül

[...] Akşam, Inti, [Alto Seco'da] bir sınıfta toplantı yaptı (1 ve 2 sınıflar) şaşkın ve suskun on beş köylünün oluşturduğu bir gruba devrimimizin amaçlarını anlattı. Soru soran tek kişi, köylerde dövüşüp dövüşmediğimizi öğrenmek isteyen öğretmen oldu. Bir çocuk saflığı içinde köylü kurnazlığını da korumuş, uyanık ve okumuş bir adam. Sosyalizm konusunda pek çok soru yöneltti. Küçük çocuklardan biri bize yol göstermeyi önerdi ve bizi 'tilki gibidir' dedikleri öğretmene karşı uyardı.

25 Eylül

Erken saatte Puijo'ya ulaştık ama orada dün bizi aşağıda görmüş olanlar vardı; başka bir deyişle 'Radyo Bemba' gelişimizi önceden haber vermiştir [...] Higueras'ın[1] *belediye başkanı yakınlarda bir yerdeydi, bekçiye onu tutuklamasını emrettim.*

[1] Gerçekte La Higuera. (Çev.)

Yükseklik: 1800 m.

Inti ve ben Camba'yla konuştuk ve onun Pucara yakınındaki La Higuera görününceye kadar bizimle gelmesine oradan Santa Cruz'a doğru yola devam etmesine karar verdik.

26 Eylül

Bozgun. Gün ağarırken herkesin bayrama hazırlandığı Picacho'ya vardık. Burası ulaştığımız en yüksek nokta: 2280 m. Köylüler bizi çok iyi karşıladılar ve Ovando'nun benim her an yakalanabileceğimi ilan etmiş olmasına rağmen, çok da çekinmeden yolumuza devam ettik. La Higuera'ya geldiğimizde her şey değişti: erkekleri ortadan kaybolmuştu, sokaklarda sadece kadınlar vardı. Coco telgrafçının evine gitti, çünkü köyde telefon var ve 22 Eylül tarihli bir telgraf getirdi; Valle Grande kaymakamı belediye başkanına bölgede gerillanın varlığını haber veriyor, tüm haberlerin derhal kendilerine ulaştırılmasını istiyordu, masraflar karşılanacaktı. Telgrafçı kaçmıştı, ama kadın, hiç kimsenin telefon etmediğini söyledi, çünkü Jaguey'in, komşu köyün bayramıydı bugün [...]

Tepeye doğru yürüdüğüm sırada, saat 13.30 sularında, tüm dağ yamaçlarından gelen silah sesleri bana, bizimkilerin pusuya düşürülmüş olduklarını haber verdi. Küçük köyün içinde, kurtulanları beklemek üzere korunaklı bir yer ayarladım ve çıkış yolu olarak, rio Grande'ye giden bir yolu gözüme kestirdim. Birkaç dakika sonra Beningo geldi, yaralıydı, sonra Aniceto ve kötü yaralanmış ayağıyla Pablito. Miguel, Coco ve Julio ölmüştü ve Camba, sırt çantasını bırakarak kaçmıştı. Artçılar koşarak karşıdaki yolda gittiler, ben de iki katırı peşim sıra çekerek yürüdüm. En arkadakilerin çok yakınına kurşun yağdı ve bu yüzden geciktiler, Inti'yi gözden kaybettik. Güvenli bir köşeye sığınarak ve dağdaki saldırıyı düşünmemeye çalışarak yarım saat bekledikten sonra sonu bırakıp gitmeye karar verdik. Ama o az sonra bize katıldı. Tam bu anda Léon'un kaybolduğunu fark ettik ve Inti sırt çantasını, kaçıp gitmiş olabileceği patikada gördüğünü söyledi.

Kanyonun dibinde koşar gibi yürüyen birini gördük ve Leon olduğuna karar verdik. İzlerimizi kaybettirmek için katırları kanyonun içine doğru sürerek salıverdik ve biz, kendimiz, az ötede içinden acı bir su geçen küçük bir boğazda yolumuza devam ettik. Saat 12'de yattık uyuduk, çünkü artık daha fazla ilerleyemiyorduk.

27 Eylül

Radyo, Galindo bölüğüyle çarpışmaya girdiğimizi ve kimlik tespiti için Valle Grande'ye götürülen üç ölü olduğunu haber verdi. Belli ki Camba'yla Leon'u yakalayamamışlar [...] en acı kayıp Coco'nun ölümü, ama Miguel de, Julio da çok cesur savaşçılardı [...]

28 Eylül

Korkunç bir gündü, bir ara sonumuzun geldiğini sandık [...] Sabah saat 10'da, sırtlarında çantalarıyla kırk altı asker tam karşımızdan geçti ve uzaklaşmaları yüzyıl sürdü sanki. Saat 12'de bir grup daha göründü, bu kez yetmiş yedi askerle, bir ara bir silah sesi duyuldu, askerler mevzi aldılar; subayları derhal koyağa inmeleri gerektiğini söyledi, herhalde, bizim saklandığımız koyaktı bu... Ama sonunda telsizle bir konuşma yaptılar, rahatlamış göründüler; koyağa inmekten de vazgeçtiler [...]

30 Eylül

[...] Sabah saatlerinde Şili'nin Balmaceda Radyosu, ordunun yetkili kaynaklarından alınan bilgiye dayanarak Che Guevara'nın dağdaki bir kanyonda sıkıştırılmış olduğu haberini verdi [...]

Ayın özeti:

Bu ay bir toparlanma ayı olabilirdi, ama Miguel, Coco ve Julio'nun öldüğü çatışma her şeyi berbat etti. Sonrasında tehlikeli bir durumda kaldık, üstelik Léon'u da kaybettik; Camba'nın gidişi ise faydalı bile oldu [...]

Öte yandan tümüyle yok edildiği söylenen öbür gruptaki ölümlerle ilgili haberler çok çelişkili. Hâlâ, küçük bir grubun, askerlerden uzak durmaya çalışarak dolaşıyor olması mümkün, yedi kişinin ölümüyle ilgili haber tümüyle yalan ya da abartılı olabilir.

[...]

En önemlisi, buradan çıkmak ve daha güvenli bölgeler aramak; sonra da ilişki kurmaya çalışmak, ağır bir darbe daha yediğimiz La Paz'da örgütün dağıtılmış olmasına rağmen! Gruptan geri kalanların morali oldukça iyi, sadece Willy'den kuşkuluyum, onunla konuşmazsam, ilk kargaşalıkta tek başına kaçıp gidebilir.

[Benigno'nun anlattıkları: "Geri kalan yirmi ikinin içinde biz, Che'yle sonuna kadar yola devam etmekte kararlı yirmi kişiydik, yirmi birde yirmi... Sadece Camba, başka tür bir savaşı seçti. Tüfeği omzunda, başka bir yolda yürüdü. Biz, yirmi kişi, Che'yle kader ortağı olduk ve onunla kaldık. İlaçsız, ekmeksiz, dört beş yaralı ve beş hastayla. Camba, Bolivya Komünist Partisi merkez komitesi üyesiydi. Özgürlük mücadelesine katıldı. Sonra Parti politikasına ihanet ettiği söylenerek, sağcı olmakla suçlandı. Sağcılar onu solculukla ve üstelik korkaklıkla itham ettiler. Bu yüzden hayatı acılarla geçti. Hayal kırıklıklarını unutmak için İsveç'e kadar gitti. Régis Debray'ın sadakatinden kuşku duyanlara ise şunu söyleyeceğim; o, bizden biriydi, sık rastlanamayacak bir insandı. Ona çok büyük saygı ve hayranlığım var. Devrim'e çok yararlı olmuştur, bu uğurda bizimle birlikte hayatını tehlikeye attığı için ona teşekkür borçluyum."

18 Eylülde, El Diario gazetesi Cumhurbaşkanı Yardımcısı Luis Adolfo Siles Sanilas'ın, Kuzey Amerikalı eğitimcilerin eşliğinde, 'Rangerler' alayına savaşçı yetiştiren kursların bitişini ilan ederek, alaya katılanlara diplomalarını verdiğini yazıyor. Ve törenin, yeşil üniformalı, yeşil bereli altı yüz kırk rangerin geçişiyle bittiğini...

22 Eylülde, Alto Sece köyünde gerillanın ilk mitingi, sadece Inti'nin değil, Che'nin de konuştuğu bir miting. Sonra, belediye başkanı gerillaları yakındaki Valle Grande garnizonuna ihbar ediyor.

26 Eylülde, Inti Peredo'nun kardeşi ve 1966'dan beri hareketin hazırlayıcısı olan Coco Peredo, Kübalı Miguel, yüzbaşı Manuel Hernandez ve Julio kod adlı, Boliyva üniversitesi yöneticilerinden Mario Guttierez Ardaya öldürüldü. Geride, bir yaralı, Benigno ve bir ağır hasta, Kübalı doktor Moro (Octavio de al Conception y la Perdraja) olmak üzere 19 kişi.

28 Eylülde ordu iki firari yakalıyor, Camba (Orlando Jimenez) ve Leon (Antonio Rodrigez Florès). Fidel, Che onuruna yaptığı bir konuşmada Leon'un, düşmanın istediği bilgileri vermiş olabileceğini ileri sürecektir. On yedi gerilla kalmıştır.]

1 Ekim

Yükseklik: 1600 m [...]

Bir gün daha kalmaya karar verdim, burası rahat ve bulunduğumuz yerden düşmanın tüm hareketlerini görebildiğimiz için de güvenli.

3 Ekim

[...] Yükseklik: 1360 m.

Debray'la yapılmış bir mülakatı dinledik, kışkırtıcı bir öğrencinin karşısında çok cesur bir konuşma yapmış.

4 Ekim

[...] Saat 18'de boğazdan çıktık ve 19.30'a kadar bir keçiyolundan yürüdük, artık önümüzü göremediğimiz için durduk, sabahın 3'üne kadar orada kaldık.

Radyo, 4. tümen kurmay başkanlığının, mevzileri, Lagunillas'tan, gerillanın sığınmış olabileceği Serrano bölgesini daha iyi denetleyebilecekleri Padilla'ya nakletme kararı aldığını bildirdi ve 4. tümene bağlı güçlerin eline geçtiğim takdirde Camiri'de yargılanacağımı, beni yakalayan 8. tümene ait birlikler olursa, yargılamanın Santa Cruz'da yapılacağını da söyledi.

6 Ekim

[...] Şili radyosu, sansürden kaçmış bir haberi vererek, bölgede peşimizde bin sekiz yüz kişinin bulunduğunu açıkladı.

Yükseklik: 1750 m.

7 Ekim

Gerillaya başladığımızdan bu yana geçen on bir ay, bugün, olaysız, sorunsuz, bir kır sefası gibi sona erecekti ama, saat 12.30'da, keçilerini bizim kamp kurduğumuz koyakta otlatmak isteyen bir ihtiyar kadın çıkıp geldi ve onu yakalamak zorunda kaldık. Kadın, askerler hakkında inanılır hiçbir bilgi vermedi. Hiçbir şey bilmediğini, çoktandır buralara gelmediğini söyledi. Dediklerine bakılırsa, şu anda, Higueras'a bir mil, Jaguey'e bir mil ve Pucara'ya aşağı yukarı iki mil mesafedeyiz. Saat 17.30'da Inti, Aniceto ve Pablito, guatr hastası ve hemen de cüce bir kızı olan kadının evine gittiler. Onlara, kimseye bir şey söylememeleri için 50 pezo

verdiler, tabii, sözlerinde duracaklarına pek de inanmadan. Sonra, on yedi kişi, soluk bir ay ışığı altında, zorlukla yürüyerek ve ardımızda, koyakta derin izler bırakarak yürüdük [...] gece saat 2'de, artık hiçbir şey göremez olunca mola verdik, devam etmenin anlamı yoktu. Üstelik el Chino'yla gece yürüyüşü gerçekten çok zor oluyor.

Ordu, kuşatılmış olan otuz yedi gerillanın kaçmasını önlemek amacıyla bölgeye iki yüz elli kişilik kuvvet gönderildiği ve saklandığımız bölgenin Acero-Oro arasında bulunduğunun saptandığı gibi tuhaf bir bildiri yayınlamış. Haber şaşırtmacaya benziyor.

Bölüm XXIX

İNSAN HAYALDEN YARATILDI

(Antoine Blondin)

Che'nin, daima kısa, özlü, mizahtan uzaklaşmadan kesin ve açık olabilen sözleriyle, kimi zaman bir ağacın tepesinde, çoğu kez alelacele yazdığı defteri burada sona eriyor ve o, bu defterde 7 Ekim 1967'de, bir önceki yılın 7 Eylülünde başlamış olan yedinci ve son hayatını bitiriyor.

Felaket, Daniel'in,[1] Orlando'yu[2] da yanına alarak kaçmasıyla başladı. Daniel, Camiri'de bildiği her şeyi orduya anlattı. Böylece asker, o andan itibaren, ülkede Kübalıların varlığını, yeraltı sığınaklarının ve merkez kampın yanındaki mağaraların yerlerini öğrenmiş oldu. Che ve arkadaşları için öldürücü bir darbe.

Aynı gün, 7 Ekimde *New York Times*'da 'Che Guevara'nın Son Direnci' başlığı altında bir yazı yayınlanıyor. Yazıda olayın dekoru anlatılmış:

"Camiri, Bolivya. And Dağlarının, Amazon havzasına doğru giderek birbirine yaklaştığı bu geçit vermeyen çıplak, terk edilmiş toprak, Che Guevara gibi pek çok yer görmüş bir insan için bile gerçekten, her şeyden ve her yerden uzaktır. Güneş, sabahtan akşama, toprağı ve çalıları kavurarak, tüm görkemiyle, tozlu vadinin üstünde hüküm sürer. Kesin sessizlikte, türlü böcek, dev karasinekler, sivrisinekler, örümcekler hep birlikte sal-

[1] Pastor Barrera Quintana. (Çev.)
[2] Vicente Terrazas. (Çev.)

dırır. (...) Toz ve sinek ısırıkları, insanın derisini, lanetli bir örtü gibi sarar, kapatır. (...) Birbirine dolanmış, kupkuru, dikenli çalılar bir yerden bir yere gitmeye kesinlikle izin vermez, keçiyolları ya da dere yatakları dışında... oralar da sıkı denetim altındadır.

"Ordunun verdiği raporlara göre, Kübalı komutanla on altı gerilla arkadaşı iki haftadan bu yana vadide kuşatılmış durumda. Bolivyalı askerler komutan Guevara'nın buradan sağ çıkamayacağını söylüyorlar.

"Birçok bakımdan, dar bir boğazın cehennemi tuzağına düşmüş olan komutan Guevara'nın durumundan, yarımkürenin silahlı devrimcileri için alınabilecek dersler vardır..."

Bolivya'nın Kızıl Ekim olaylarından sağ kurtulabilmiş olan Inti Peredo, *Mi campaña con el Che*[1] adlı kitabında şöyle yazacaktır:

"8 Ekim sabahı hava çok soğuktu. Parkası olanlar giydi. Çok yavaş ilerleyebiliyorduk, çünkü Chino geceleri çok zor yürüyordu ve ayrıca, Moro'nun sağlık durumu da kötüydü. Yola çıkmadan önce, saat ikiyle dört arasında bir mola vermeyi kararlaştırdık."

Gerillalar bir dereden su içmek için durduklarında, patates tarlasını sulayan bir genç köylü onları görüyor, çocuk La Higuera belediye başkanının oğludur. Koşa koşa köye gidiyor, postane görevlisi teğmen Carlos Pérez Panoso'ya haber veriyor. Hemen o anda, çevredeki askeri birliklerin komutanları, yüz kırk beş mevcutlu iki ranger birliğini ve otuz yedi askerden oluşan bir bölüğü, böylece Kuzey Amerikalı eğitimcilerle yetiştirilmiş üç yüz yirmi yedi savaşçıyı bölgeye sevk ediyorlar. Ayrıca, çevrede üslenen başka birlikler de rio Grande'ye dökülen Churo vadisi yönünde ilerleme emri alıyor, Che'nin grubu kuşatılmıştır.

"Saat 5.30'da, diye yazıyor Inti Peredo, vadinin iki yamacının birbirine kavuştuğu yere geldik. İnanılmaz güzellikte bir şafağın aydınlığında araziyi dikkatle araştırdık. San Lorenzo'ya doğru yola devam etmek üzere, aşabileceğimiz bir tepe arıyorduk. Güvenlik önlemlerini artırmıştık, çünkü boğaz ve iki ya-

[1] Che'yle Çıktığımız Sefer. (Yay.)

nındaki yamaçlarda tek ağaç görünmüyordu, sadece çok alçak boylu ağaççıklar vardı, gizlenme imkânı yoktu.

"Che durumu şöyle açıkladı: 'Yapabileceğimiz ne var? Geri dönemeyiz. Geçtiğimiz yol tümüyle açık ve korumasız, askerler için kolay birer av oluruz! Bunun yanında, böyle dümdüz de yola devam edemeyiz; bu bizi doğrudan düşman mevzilerine götürür. Sonra alınabilecek tek kararı açıkladı: Yandaki küçük kanyonlardan birinde saklanacak ve mevzi alabilecek yerler bulacağız. O sırada saat 8.30 civarındaydı. On yedimiz birden, vadinin ortasından yürüyerek, iki yamacı ümitle gözden geçiriyorduk. Churo vadisi yedi kilometre uzunluğundaydı, genişliği ise en çok altmış metre, gitgide daralıyor ve sonunda, sadece, havzanın suyunu boşaltan küçük çavlanın geçebileceği kadar mesafe kalıyordu.

Che hızlı ve kısa bir açıklama yaptı:

" Bize sabahın onuyla öğleden sonra bir arasında saldıracak olurlarsa zor durumda kalırız, şansımız çok az olur, uzun süre direnemeyiz. Öğleden sonra, saat birle üç arasında saldırdıkları takdirde onlarla baş edebiliriz bir ölçüde. Saat on beşten sonra saldırırlarsa, bizim için ne kadar geç saatte olursa o kadar iyi, şansımız yüksek olur, bir süre sonra hava kararır, gece gerillanın en büyük dostudur."

Gerillayı çok iyi bilen, taktik ustası Che, dağılmak zorunda kaldıklarında nerede toplanacaklarını söylüyor: İhtiyar köylü kadına rastladıkları yere yakın küçük bir doğal düzlük! Savunma planı; Arturo, Pacho, Willy ve Antonio, ırmağın aşağısında, 1 sayılı noktada. 2 sayılı noktada, daha yukarıda, Benigno, Inti ve Dario yamaçta, Che, Nato, Aniceto, Pablito, el Chino, Moro, Eustaquio ve Chapaco, altı metre kadar aşağıda, vadinin dibinde. Pombo ve Urbano, onlar daha da yukarıda mevzilenecek. Böylece topu topu on yedi kişiyle ve talimat olarak, şu sözlerle: "Ordu vadi girişinden saldırıya geçerse, sol yamaca çekileceğiz. Saldırı sağ yamaçtan gelirse, geldiğimiz yoldan çekileceğiz, yukarıdan (tepelerden) gelirse, aynı şekilde, gene yoldan. Sol yamaçtaki güvenli nokta gerektiğinde toplanacağımız nokta olacak."

Peredo: "Sabah saat on bir civarında, diye anlatmaya devam ediyor, Benigno'dan nöbeti devraldım, ama o aşağı inmedi,

orada uzandı kaldı, omzundaki yara iltihaplanmıştı, canı yanıyordu. Sonra üçümüz mevzi aldık, tırmanmasına yardım ettiğimiz Benigno, Dario ve ben. Saat aşağı yukarı 11.30'da, Che, Nato ve Aniceto'yu Pombo ve Urbano'dan nöbeti almaya gönderdi. O mevziye ulaşmak için düşmanın görebileceği bir yerden geçmek gerekiyordu. Geçmeyi ilk deneyen Aniceto[1] oldu ve orada tek kurşunla öldürüldü. Çatışma başlamıştı.

"Benigno, Dario ve ben, ordunun boğazın bir bölümüne hâkim olduğunu, geçmemizi engellediğini ve böylece mevzilerimizin birinden ötekine ulaşmak imkânı kalmadığını gördük."

Gerillaların savunması ordunun ilerleyişini durduruyor. Ama gündüz ortasında bölgede toplanmış binlerce askerden kaçabilmek, Benigno'nun dediğine göre on bin kişi, dimdik yamaçlardan ve insanların keklik gibi avlanacağı, tek ağacın bulunmadığı çıplak araziden geçerek kaçabilmek imkânsız! Yüzbaşı Gary Prado, B bölüğünün komutanı. Valle Grande'deki Genel Karargâhı arayarak savaşın başladığını ve acil olarak helikoptere, uçağa ve takviye birliklerine ihtiyacı olduğunu bildiriyor. Napalm bombası taşıyan AT-6 savaş uçakları geliyor, fakat askerlerin gerillalara çok yakın oluşu yüzünden kullanılamayacak.

Bundan sonra anlatılanlar hayatta kalmış olanların tanıklığı ve G2 ajanlarının, Küba Gizli Haberalma Örgütü mensuplarının, 1969'da La Paz'da hükümetin değişmesi ve araştırma izni vermesiyle başlattıkları araştırma sayesinde elde edilmiş bilgilerdir.

Ernesto ordunun duruma hâkim olduğunu anlayınca, geri çekilmeye karar veriyor. Hasta ve yaralıların kaçıp kurtulabilmelerine vakit bırakmak için grubunu ikiye ayırıyor. Kendisiyle sağlam durumdaki arkadaşları askerleri durdurmaya çalışacaklar. "Moro, Eustaquio ve Chapaco'yu, yani hastaları kurtarmak istiyordu, diye anlatacak Inti, savaşabilecek durumdaki Pablito'yu da yanlarına kattı. Böylece Che, el Chino[2], Willy [3],

[1] Aniceto Reynaga, Bolivyalı profesör. (Çev.)
[2] Juan Pablo Chang, Peru'lu komünist parti yöneticisi. (Çev.)
[3] Simon Cuba Saravia, Bolivya maden işçileri sendikası. (Çev.)

Antonio[1], Arturo[2] ve Pacho'yla[3] kaldı." Kuşkusuz, sonra düşmanın ateş hattını zorlamayı düşünüyordu.

Hastalar, el Moro[4], Eustaquio[5], Chapaco[6] ve onlara katılmış olan Pablito[7], Che ve arkadaşlarının koruma ateşi sayesinde kapandan kurtulabildiler. 12 Ekimde rio Grande'nin Mizque nehriyle birleştiği yerde yakalanacak ve kurşuna dizilecekler. Bir başka grup, Bolivyalı Inti[8], Dario[9] ve Ñato'yla,[10] Kübalı Pombo[11], Benigno[12] ve Urbano'dan[13] oluşan grup da kuşatmadan kurtulabildi; Boliyva ordusunun çılgın ve öfkeli kovalamasına rağmen, Andları yürüyerek geçmeyi ve Şili'ye ulaşmayı başardı. Başkan Salvador Allende, sağ kalabilmiş gerillaları kabul edecek ve bizzat kendisi Tahiti'ye götürecek.

Che artık kendisi, yanındaki beş arkadaşıyla birlikte tuzaktan kurtulmak istediği zaman, ordunun bütün geçitleri tutmuş olduğunu görüyor. Gene de geçecek bir yer bulmak ümidiyle, Ernesto, kulakları sağır olmuş, gözleri, kalın camlı gözlüklerine rağmen gitgide daha az gören, Lima'daki bir sorgulamada kırılmış ayaklarıyla şimdi artık çok zor yürüyen el Chino'yu da sürükleyerek ilerliyor, el Chino Che'ye yaslanarak, bir kilometre ötelerinde, buluşmak için kararlaştırdıkları yere ulaşmaya çalışıyor. Küçük düzlüğe yaklaştıkları sırada sendeliyor, gözlüğü yere düşüyor, almak için dizüstü çöküyor. Che yardım etmek istiyor. O anda, çavuş Bernardino Huanca'nın komutasındaki makineli tüfek yuvasının görüş alanına giriyorlar. Askerler derhal ateş açıyor ve Che sağ baldırından vuruluyor. Silahına davranıyor, ama M-1 karabinası birden delip geçen bir kurşunla kullanılmaz hale geliyor. Tabancasını çekiyor ve hiç mermi olmadı-

[1] Kübalı yüzbaşı Orlando Patoja. (Çev.)
[2] Kübalı teğmen René Martinez Tamayo. (Çev.)
[3] Kübalı yüzbaşı Alberto Fernandez. (Çev.)
[4] Octavio de la Concepcion, Kübalı askeri doktor. (Çev.)
[5] Lucio Galvan, telsiz teknisyeni. (Çev.)
[6] Jaime Arana, Bolivyalı, Komünist parti üyesi. (Çev.)
[7] Francisco Ruance, Bolivyalı genç bir öğrenci. (Çev.)
[8] Guido Peredo 1968'de Bolivya polisi tarafından öldürülecek. (Çev.)
[9] David Adriazole. (Çev.)
[10] José Luis Mendez Commé. (Çev.)
[11] Yüzbaşı Harry Villegas. (Çev.)
[12] Dariel Alarcon Ramirez. (Çev.)
[13] Yüzbaşı Leonardo Tamayo. (Çev.)

ğını görüyor. Silah olarak artık sadece Solingen bıçağı var. İki adam her şeye rağmen düzlüğe ulaşmayı başarıyorlar.

Che şimdi hemen bacağındaki kanamayı durdurmak zorunda. Kükürtlü, içilmez bir suyun hızlı hızlı aktığı sel yatağının yanma oturuyor, mendilini çıkarıyor, urgan gibi bükerek yarasının yukarısına sımsıkı bağlıyor. İnfilaklar ve el bombalarının patlamaları arasında ve dikkati yaptığı işte yoğunlaşmış olduğundan yaklaşan düşmanı fark etmiyor.

Aşağıda meydana çıkan gölgeleri ilk gören, devriye gezen üç asker. Gölgelerin biri sendeliyor, topallıyor, tüfeğine dayanarak tırmanmaya çalışan öteki gölgeye yaslanıyor. Görüntü henüz net değil. Komutan Che Guevara yaklaşıyor, ama askerler henüz yaklaşanın o olduğunu bilmiyorlar. Her zaman, "İnsan insanın kurdudur," diyen adam, kurdun pençesine düşmek üzere. Kübalılar için o kadar değerli olan *Guerrillero heroico*'nun, yeryüzünün en çok korkulan devrimcisinin geleceği üç beş dakika sonra artık düşmanın elinde olacak.

İki gölgeyi gören en Balboa, çavuş Huanca'yı çağırmaya koşuyor, çavuş Huanca'ya kalan, sadece Che ve Chino'yu higuera'dan[1] meyve toplar gibi toplamak olacaktır. Biraz yukarıda, bir kayanın ardında saklanmış olan Willy de yakalanmıştır.

Askerlerin silahları iki isyancıya doğrultulmuş; çavuş Huanca esirlerini yüzbaşı Prado'ya haber veriyor, yüzbaşı üç gerillayı iki yüz metre aşağıda kendisinin bulunduğu yere getirmesini emrediyor ve hemen, Che'nin Churo vadisinde yakalandığını Valle Grande'ye bildiriyor.

"Saat 15.30

"Ramon'un yakalandığı kesindir. Emir bekliyorum. Ramon yaralı."

16.30'da, olağanüstü değerli bir ganimet kabul edilen Che'yi almak için bir helikopter geliyor, çatışma alanlarının üstünde dolaşıyor. Ama inemiyor, çünkü kurtulabilmiş olan birkaç gerilla kurşun yağmuruna tutuyor helikopteri. Böylece polis, savaş alanının ötesine götürmek için yerde yatan yaralıları bile alamadan Valle Grande'ye geri dönüyor.

[1] İncir ağacı. (Çev.)

Saat 17'de, şu acayip mesaj La Paz'a gönderilmiştir:

"Ramon'un yakalandığı kesinleşti. On dakika öncesinden bu yana durumunu bilmiyoruz."

Che, çatışmada ölmüş olan Antonio'yla Arturo'nun cesetlerini taşıyan askerlerin geçtiğini görüyor, Pancho ise ağır yaralı. Arkadaşının yarasına bakması için izin vermelerini istiyor, reddediyorlar, Pancho kısa süre sonra ölecektir.

Saat 17.30'da hava kararıyor –gerillalar için çok geç artık– birlik çatışma alanından ayrılarak sekiz kilometre aşağıdaki La Higuera Köyüne gitmek için yola çıkıyor. Che, Chino ve Willy'nin elleri iple bağlı, iniş çok zor oluyor. Arkadaşlarından daha iyi durumda olan Willy elinden geldiğince destek oluyor, çok zor geçilen yerlerde askerler yardım ediyor. Arkada, başka askerlerin taşıdığı cesetler var. Ölüm kervanı La Higuera'ya yaklaşırken karşıdan gelenler var, helikopterle gelmiş olan Miguel Ayaro, ranger taburunun komutanı ve Valle Grande'deki tümenin komutanı Andrès Sélich. Yanlarında Anibal Quiroba, köyün belediye başkanı –orduya isyancıların varlığını haber veren onun oğludur– ve cesetleri taşımak için getirilmiş katırları güden köylüler var.

Kervan 19.30'da, gaz lambalarının soluk aydınlığı altında La Higuera'ya giriyor. İnsanlar, gerilladan arta kalanları yüzlerinde saygı ve korku karışımı bir ifadeyle seyretmek için karanlıktan kopup geliyorlar. Askerler Che'yi, toprak tabanlı, duvarları kerpiçten küçük köy okuluna getiriyor ve dersliklerden birinde oturmasını emrediyorlar. Arturo, Aniceto, Pancho ve Antonio'nun cesetleri de ortaya getiriliyor. Willy, tahta bölmenin öte yanında, 2. sınıfa ve Chino 3. sınıfa konulmuştur. Yaşadığı sürece onca köylüye okuma-yazma öğretmiş olan Che, ömrünün son gecesini bu mütevazi köy okulunda geçirecek. Saat yirmi bire doğru, subaylar yemeklerini yedikten sonra, firardaki gerillalar hakkında bilgi almayı denemek üzere geri geliyorlar. Karşılarında bir duvar var. Bir ara, Andrès Selich,[1] öylesine çılgın bir öfkeyle Che'nin sakalına yapışıyor ki, bir tutamı elinde kalıyor. Ve cevap olarak Ernesto'dan, bağlı ellerinin tersiyle

[1] La Paz'da, General Banzer'e karşı darbe hazırladığı sırada yakalandı ve sorgulama sonrasında öldü. (Çev.)

indirdiği bir tokat yiyor. Bunun üzerine Che'nin elleri arkasından bağlanıyor.

Sonra üç subay, postacının evine gidiyorlar, orada ganimetin paylaşımı yapılıyor, dört Rolex saat, Che'nin Solingen avcı bıçağı, 45 kalibrelik Alman yapısı tabanca ve para, Amerikan doları ve Boliyva pezosu. Sélich, Ernesto'nun çantasını açıyor, içinde fotoğraf filmleri ve birçok dizeler yazmış olduğu yeşil defteri var; Şili'li Pablo Neruda'dan *Canto general* ve Kübalı ozan Nicolas Guillem'den *Piedra de Hornos*. Ve bölgeye ait genelkurmay haritaları, üzerlerinde Che'nin kalemiyle alınmış notlar, yapılmış düzeltmeler var. Geri kalan ufak tefek, askerlere bırakılıyor; bunların paylaşımından önce, postacının karısı Ninfa Arteaga, kutsal emanetler gibi saklayacağı birşeyler alıyor. Che'den kalanların arasından, su tası ve küçük bıçağı. Saat yirmi birden biraz sonra Valle Grande'den bir mesaj alınıyor:

"Yarın sabah çok erken helikopterle geleceğim. Gelişime kadar Fernando'nun hayatta kalmasını sağlayın. Albay Zenteno Ayana."

Gece yarısına doğru komutan Miguel Ayaroa teftişe çıkıyor. Askerlerle belediye başkanı Anibal Quiroga'nın içki içip eğlendikleri yerden gelen sesleri duyuyor, yaklaşıyor ve adamların Che'yi öldürmeye hazırlandıklarını anlıyor. Özellikle de bir süre önce Che'ye küfretmiş olan iki astsubayın, Bernardino Huanca ve Mario Teran'ın, en öfkelilerden olduğunu görüyor. Che'nin hayatta kalmasını sağlamak yönündeki emri yerine getirmekle görevli Ayaroa ve Gary Prado, kendilerinden sonra nöbeti devralmaları için, genç astsubaylar arasından, en aydın ve disipline saygılı olan ikisini seçiyorlar. Mario Huerta Lorenzetti[1] bu iki astsubaydan biri. *Guerrillero Heroico*'dan öylesine etkileniyor ki, kendisinin sonradan anlatacağı gibi, büyülenmiş gibi, hipnotize edilmiş gibi oluyor. Che ona, Bolivya halkının içinde yaşadığı korkunç yoksulluk ve sefaleti ve gerilla sırasında esir alınanlara nasıl saygıyla davrandıklarını anlatıyor.

– Istırabı artmıştı, birşeyler mırıldandı. Kulağını dudaklarına yaklaştırdım ve duyabildim: "Çok kötüyüm. Benim için bir şey

[1] Lorenzetti, 9 Ekim 1970'te, Başkan Juan José Torres'e karşı hazırlanan suikasta katılmayı reddettiği ve Che cinayetinde tehlikeli bir tanık olduğu için öldürüldü. (Çev.)

yapmanı rica ediyorum." Ne yapacağımı bilemiyordum, sonra cevabı da o verdi: "Şuraya, göğsüme, lütfen..." Che'nin isteğini yerine getiremeyen genç Bolivyalı ona bir battaniye örtüyor ve bir sigara yakıyor. 9 Ekim sabahı gün doğarken, okulun öğretmen yardımcısı Julia Cortez sınıfa giriyor. Rütbelilerin Che'ye taktıkları adla 'şeytanın ta kendisi'ni yakından görmek istemiştir. Che ona, yorgun olmaktan çok, alçak ve yumuşak bir sesle, öğretmen olarak yaptığı işin ne kadar önemli olduğunu ve bu küçük okulda, ileride Latin Amerika tarihine geçecek bir olay yaşandığını söylüyor.

Julia Cortez, sonraları, sık sık:

– Dürüst ve yüreği soylu bir insandı, diye tekrarlayacaktır.

Saat 6.30'da öğretmenden artık gitmesi isteniyor, çünkü albay Joaquin Zenteno Ayana[1] ve Kübalı CIA ajanı Felix Ramos'u[2] getiren helikopter inmiştir. Zenteno Che'yle önemsiz birkaç kelime konuşuyor, sonra Ernesto Guevara'yla Ramos arasında fırtınalı bir konuşma geçiyor. Arkasından 'suyun öbür yakasındaki' Kübalı, sınıf kürsüsünün üzerine bir fotoğraf makinesi koyuyor. Che'nin günlük notlarının bulunduğu defterin resimlerini çekecektir.

Aynı saatlerde, General Barrientos, Washington'da OEA'nın toplantısına katılmış olan Dışişleri Bakanı Walter Guevara'dan bir telefon mesajı alıyor:

– Che Guevara'nın hayatının güvence altına alınması fevkalade önemli, diyor Dışişleri Bakanı. Bu konuda en ufak bir yanlışlık yapılmamalıdır, zira aksi halde dünyaya çok kötü bir Bolivya imajı veririz. La Paz'da bir süre, gerektiği kadar bir süre hapiste tutabilirseniz... bu çok daha iyi olur. Bilirsiniz, insanlar hapishanelerde kaybolur gider çoğu kez. Zaman geçer ve her şey unutulur...

Ama Bolivyalı başkanın gerçek bir dikkatle üzerinde durduğu mesaj, bir akşam önce saat on birde Kuzey Amerikalı Büyükelçi Douglas Henderson aracılığıyla gelen mesajdı. Hender-

[1] Paris'te büyükelçi olduğu sırada öldürülmüştür. (Çev.)

[2] Felix Gonzales, Che Guevara'nın yanında Ulusal Banka'da çalışmıştı. Miami'de yaşıyor. (Çev.)

son, Başkan Lyndon B. Johnson'a, Bolivya ormanlarında 'komünist gerillalar' bulunduğunu bildirmişti ve şimdi Washington, Che'nin yok edilmesinin gerekli olduğunu düşünüyordu. Gerekçeler şunlardı: Komünizme ve uluslararası yıkıcı akım ve hareketlere karşı olan savaşımız açısından, kesin başarısızlığa uğramış ve savaşta ölmüş bir Che imajını bütün dünyaya göstermemiz gerekiyor. Bu kadar tehlikeli bir tutukluyu hayatta bırakamayız. Hapiste alıkoyacak olursak, 'köktenci ve fanatik' gruplar onu özgürlüğe kavuşturmak için çalışacaklar. Dava açılacak, uluslararası kamuoyu ayağa kalkacak ve Bolivya hükümeti ülkedeki siyasi egemenliğini kullanamaz hale gelecek. Büyükelçi, Camiri'deki Régis Débray yargılanmasını da hatırlatarak, bu olayın, Birleşik Devletler'le Boliyva'nın ortak çıkarlarına çok zarar verdiğini söylüyor. Bu arada Débray'ı destekleyerek yargıya müdahale eden De Gaulle hakkında da bazı sert eleştirilerde bulunduktan sonra, şayet genç Fransız tutuklandığı sırada ortadan kaldırılsaydı birçok tatsız olay önlenmiş olurdu, diyor. Ve tekrar tekrar, Che hayatta bırakılırsa iki ülkenin çıkarlarının çok ağır zararlara uğrayacağını söylüyor. Aksine, ölümü, Küba Devrimi ve özellikle de Fidel Castro için korkunç bir darbe olacaktır.

Che'nin işini bitirmek, Birleşik Devletler'in eski bir planı, Domuzlar Körfezi hezimetinden bu yana hazırladığı bir projenin hedefidir. CIA, bu yarım kalmış işgalden bu yana sürekli olarak, Küba Devriminin günlerinin sayılı olduğunu tekrarlamaktadır, birçok başka adlar arasında Fidel'in, Raúl'un ve Che'nin ortadan kaldırılmasına yönelik bir 'Küba' planı uygulamaya koymuştur.

1962'nin Ocak ayında Dışişleri Bakanlığı sekreterliği bürosuna çağrılan, Cumhurbaşkanlığı Ulusal Güvenlik Danışmanı Mc George Bundy, Devlet Bakanı Alexis Johnson, Pentagon'dan Roswell Gilpatrick, CIA temsilcisi John Mc Cone ve Genelkurmay'dan Lyman Lemnitzer, Küba planının, birinci derecede önemli bir proje olduğu konusunda bilgilendirildiler. Kısacası, Che'nin yok edilme kararı, çok öncesinden alınmış bir karardır.

Barrientos alelacele, Silahlı Kuvvetlerin başındaki general Alfredo Ovando Candia'yı ve Genelkurmay ileri gelenleri çağı-

rarak Che'nin yok edilmesi konusundaki kararını bildirdi, sonra Valle Grande'ye şifreli ölüm emrini gönderdi. Ovando gecikmeden birkaç komutanıyla birlikte oraya gidecektir.

Che'yi öldürme emri La Higuara'ya saat 10.00'a doğru ulaştı. O arada Mario Huerta Lorenzetti Che'den birşeyler öğrenebilmek için üzerine saldıran CIA ajanını, araya girerek durduracaktı. Saat 11.00'e doğru köye gelen albay Zenteno'ya ölüm emrini haber verdiler. Okulun genç kadın öğretmeni Elida Hidalgo, Ninfa Arteaga'nın kızı, Che'ye çorba getirdiği sırada, Zenteno, Félix Ramos'a, istiyorsa işi bitirivermesini söyledi. Sonunda, Sélich ve Ajaroa'nın da kabul etmesiyle hükmü infaz için gönüllü olan üç genç astsubay arasında bir seçim yapılmasına karar verildi ve Mario Teran seçildi, o gün onun doğum günüydü! İşe, sükûnetle oturmuş bekleyen Che'nin okul sırasından kalkmasına yardım etmekle başladı. Ama o anda müthiş bir korkuya kapıldı, tetiğe basamıyordu. O zaman Che işi bitirmesi için cesaretlendirdi onu:

– Korkma, vur! Vur haydi!

Asker titriyordu. Sonradan anlatacaktır:

– *Gözleri pırıl pırıl parlıyordu. Büyülenmiştim. Bana büyük, dev gibi büyük göründü.*

Su içirdiler, ama olmadı, parmağı tetiğe basmayı reddediyordu. O anda yan odadan silah sesleri geldi, sonra öbür odadan. Che, Willy ve Chino için her şeyin bittiğini anladı.

Saat 13.10'da Bolivyalı subaylarla CIA ajanı, Teran'ı, zorlaya zorlaya işi bitirmeye razı ettiler. Gözlerini yumarak Belçika malı UZI'nin tetiğine bastı; iyi nişan alamamıştı, Che hâlâ yaşıyordu. Birden doğrudan kalbe isabet eden bir kurşunla her şey bitti. Orada bulunanlardan hiçbirinin üstlenmediği bu atışla ıstırap sona ermişti. Büyük olasılıkla Ramon'du ateş eden. Mario Teran, La Paz'da öğrencilerin ağır suçlamaları karşısında 1968 Nisanında oturduğu binanın dördüncü katından atlayarak hayatına son verecektir.

Ninfa Arteaga uzun, beyaz sakallı rahip Roger Shiller'in ölüyü bir örtüyle sararak gözlerini kapatmasına yardım etti –kestane rengi gözler, sanki hayatının sonbaharını bırakarak göğün sonsuzluğuna gidiyormuş gibi, mavi, masmavi olmuştu. Din adamı, kanları temizleyip öldüren kurşunları toplamadan

önce, bir cenaze duası okudu. Sonra ceset, iniş pateni üzerinde bekleyen, Boliyva ordusuna ait bir helikoptere götürüldü. Böylece saat 16.00'da, yarım saatte varacağı Valle Grande'ye doğru havalandı. Orada, Chevrolet marka bir cenaze arabası, radyodan haberi duyanların oluşturduğu kalabalıktan sıyrılarak Señor de Malta Hastanesine geldi ve ceset, morg görevi yapacak olan çamaşırhaneye bırakıldı. Che'nin cesedi, Félix Ramos'dan nöbeti devralan CIA ajanı Eduardo Gonzales'in[1] gözetiminde getirilmişti; gazeteciler ve doktorlar, Bolivya ordusunun yüksek rütbelilerinin yanında işleri yöneten bu otuz yaşlarındaki üniformalı adamın kim olduğunu merak ettiler.

Guardian muhabiri İngiliz gazeteci Richard Gott şöyle yazacaktır:

"Zeytin yeşili giysisi ve fermuarlı ceketi içindeki bu beden, 1963'te Küba'da tanıdığım Che'ydi. O, belki de, Birleşik Devletler'e karşı giriştiği mücadelede, dünyadaki bütün radikal güçleri yönlendirmeye cüret eden tek insandır. O şimdi öldü, ama fikirlerinin ve inançlarının onunla birlikte ölmüş olduğuna inanmak çok zor."

Guerillero heroïco'nun cesedi doktor José Martinez Osso ve Moïse Abraham Batista'nın ölüm belgesini imzalamalarından önce, hemşire Susana Osiniga ve hemşire Graciela Rodriguez tarafından yıkanıyor. Askerlerin isteği üzerine, ölüm saati yazılmıyor. Beyaz önlüklüleri, otopsi yapmaya ve Arjantinli uzmanlar ve polisler gelinceye kadar bekleyebilmesi için formol enjekte etmeye zorluyorlar. Firari Antonio Dominguez Florez, gerilla adı Leon, öteki gerillaların cesetlerini teşhis etmesi için getirilmiştir.

Galipler, Villa Grande'nin Santa Teresita Otelinde olayı kutlarken, rahip Roger Shiller, La Higuera'da, kapılardan taşan bir kalabalığın doldurduğu küçük kilisede Che'nin ruhu için ayin yapıyor. İnsanlar, saygıyla, ölenin anısına mumlarını kaldırıyorlar. Ve Bolivya chacosunun karanlık gecesinde Tanrı'nın adamı müthiş bir cümleyle beddua ediyor:

– Bu cürüm asla affedilmeyecek! Suçlular cezalandırılacak!

[1] Küba asıllı Gustavo Villoldo Sampera.(Çev.)

Ertesi gün, 10 Ekim, Che Guevara'dan sonraki ilk gün, ceset, alelacele hazırlanmış ve morgda, halk, onun gerçekten ölmüş olduğunu görsün diye teşhir ediliyor. Bolivyalıların geçişi sürüyor, küçük Andlılar nefeslerini tutuyorlar. *La CIA contre Le Che*[1] adlı kitapta, rahibe Maria Muñoz bu sahneyi anlatıyor: "Garip bir sessizlik hüküm sürüyordu. Hiç kimse konuşmadı. Bize bakıyordu, canlıydı sanki." Saint-Exupéry'nin Küçük Prens'i gibi: "Ölmüş gibi görüneceğim ama gerçek olmayacak." Ona hayatı geri vermek ister gibi, gözleri, garip bir mavi renkle mavi olmuş gözleri tekrar açılmıştır.

Öğleye doğru, albay Joaquin Zenteno Anaya ve 1967'den bu yana Che'yle arkadaşlarını kovalayan Bolivya Gizli Servisleri şefi Arnaldo Saucedo bir basın toplantısı yapıyorlar. Sürdürdüğü yıkıcı eylemin çürütülemez delili olarak onun günlük defterini basına veriyorlar. Öte yandan, General Ovanda Candia da olayları anlatıyor, gazeteciler iki yetkilinin anlattıklarının birbiriyle çeliştiğini söyleyerek itiraz ediyorlar, özellikle de ölüm saati konusunda. Askerler Che'nin aldığı yaralar sonucu öldüğünde çok fazla ısrarlı görünüyorlar. Böylece zihinlerde, öldürülmüş olabileceği kuşkusu başlıyor.

Otopsi raporu şu bilgileri içermektedir:

Yaş: 40 yaş civarında
Irk: beyaz
Boy: 1,73 civarında
Saç: kumral, kıvırcık, bıyık ve sakal da kıvırcık, kaşlar kalın
Burun: düz
Dudaklar: ince, ağız yarı açık, nikotin lekeleri var, sol azı dişi eksik
Gözler: hafifçe mavi
Yapı: normal
Kol ve bacaklar: ayak ve el sağlam, bakımlı, sol elin üzerinde bütün eli kaplayan yara izi

[1] Adys Cupull ve Florián Gonzales tarafından yazılmıştır. (Çev.)

Görülen yaralar:

1. Sol köprücük kemiği bölgesinden girerek aynı yandaki omuz bölgesinden çıkmış kurşuna ait yara.

2. Sağ köprücük kemiği bölgesinde, kemiği parçalamış ve içeride kalmış kurşuna ait yara.

3. Sağ kaburga bölgesinde, içeride kalmış kurşuna ait yara.

4. Sol kaburga bölgesinde yandan girerek sırt bölgesinden çıkmış iki kurşuna ait yara.

5. Sol göğüs bölgesinde 9. ve 10. kaburgalar arasından girerek aynı bölgede yandan çıkmış kurşuna ait yara.

6. Sağ bacağın üçüncü bölümünde kurşun yarası.

7. Sol bacağın üçüncü bölümünde baldır kasında deri altından girip çıkmış kurşuna ait yara.

8. Sağ ön kol iç bölgede dirsek kemiği kırığıyla birlikte kurşun yarası.

Ölüm sebebi: göğüs bölgesindeki yaralar ve bunların sonucu olan iç kanama.

Rapora ektir:

Bolivya hükümetinin talebiyle Arjantin hükümetince Ernesto Guevara de la Serna'nın cesedini teşhisle görevlendirilmiş olan uzmanlar cesedin ona ait olduğunu tasdik ederler.

Orada tüyler ürpertici bir uygulama, Arjantinli on beş polise, Che'nin, 3.524.272 sayılı kimlik belgesi için alınmış parmak iziyle, formol içinde korunmakta olan elin parmak izlerinin aynı olduğunu saptamak imkânı verdi. Aynı şey, elyazısı için de olmuş, günlük defterdeki yazının, Che'nin vatandaşlarının getirdiği belgelerdeki yazının eşi olduğu anlaşılmıştır. Ovando, başlangıçta, İçişleri Bakanı Arguedas'ın teşvikiyle Che'nin başının ve ellerinin kesilmesi emrini verdi. Zenteno Ayana, çevresindekilerin çoğunun itirazına rağmen cesedin parçalanmasına izin vermedi. Garip bir insan olan Bakan Arguedas Mendieta, o zaman, kesilen elleri ve ellerden çıkarılan mulajları aldı, sakladı, bir süre sonra da, muhafaza edileceği Küba'ya gönderdi.

Böylece elleri kesilmiş ceset, 10 Ekimi 11 Ekime bağlayan gece bir ciple Valle Grande'de 'Pando' tümeninin kışlasına götürüldü.

O günün yüzbaşısı Gary Prado Salmon, generalliğe yükseldikten sonra 1994'e kadar Londra Büyükelçiliği görevinde bulunmuş, bugün, Bolivya'da, Santa Cruz'da şöyle anlatıyor:

– *Ceset hemen yakıldı. Ben öteki gerillaların peşinde olduğum için yakılışta bulunamadım, ama orada bulunan subay emrin yerine getirilmiş olduğunu bildirdi. Bu iş 11 Ekim gece yarısından sonra, kentin yanında boş bir arazide yapıldı.*

Öteki gerillaların cesetleri havaalanının yanında ortak bir mezara gömüldü. Bunu duyan Valle Grande halkı Che'nin orada yatmakta olduğuna karar verdi, insanlar cesedi bulmak için araştırmaya başladı. Kentin havaalanı, Ernesto tutkunlarının ziyaret yeri oldu.

Ve Ernesto'nun oralarda bir yerde olduğunu hissettiklerinde belki de çok yanılmıyorlardı...

Belki onun cesedi de toprağa verilmişti. Arkadaşlarından seksen, doksan metre uzakta, patikanın yukarısında, ağzında süzgeci ve kontrol vanası olan su menfezinin yanında. Uğursuz görevi yapacak olan buldozer, 'kimsesizler mezarı'nın çukurunu kazarken yolun üzerinden geçmiş, bir su kanalını parçalamıştı. Üç Kızılderili peonla işlemi denetleyen askeri rahip olaya tanık olmuşlardı. Che'nin cesedi bir naylon torbanın içinde, su menfezinin altındaki çiçekliğe gömülmüş, duvarı örülmüş, üstüne taş kapatılmış ve hiçbir iz kalmasın diye yeşillikler dikilmişti.

Üç Kızılderili ortadan kaybolacak, askeri rahip ertesi yıl Uruguay'da meydana çıkacaktır. Ancak 1980'de Bolivya'ya, olabildiğince dindar olan bu ülkeye, ölümle ilgili konuların asla hafife alınamayacağı bir topluma geri dönecek; ama rahip, vicdan azabı çekiyor, sırrını sadece Tanrı'ya emanet etmekle yetinemeyecek, 1992'de Küba karşı-casusluk örgütüne açılıyor. Naylon torba gömüldüğü yerden çıkarılıyor ve Havana'nın yolunu tutuyor.

Olayın kesin bir gizlilik içinde araştırılmasını sağlamak maksadıyla, adli tabibe ya da uzmana başvurulacak yerde, iş bir pratisyene –güvenilir bir insan ama bu konuda deneyimi olmayan bir doktora emanet ediliyor. Doktor Che'den geri kalanlar hakkında hiçbir bilgi veremiyor, sadece, cesedin ellerinin olmadığını söyleyebiliyor. Böylece, antropometri uzmanlarından

oluşacak bir komisyonun fikri alınmadan, naylon torba ve içindekiler ortadan kaldırılıyor. Cesedin Che'ye ait olduğu konusunda kesin delil bulunamadığına göre, boş yere heyecanlanmaması için Fidel'e de haber verilmiyor.

Tüyler ürpertici bir öykü, belki tümüyle hayal ürünü, ama olabilir de...

Bir başka varsayım daha dillerde dolaşacak: Ceset helikopterden, Amazon ülkesinin yeşil cehennemine, hükümetin siyasi tutuklularını sakladığı Puerto Rico toplama kampının çevresinde bir yere atılmıştır. Brezilya sınırına yakın, ormanın en sık, en aşılmaz olduğu bölgeye, rio Beni'nin öte yakasına.

Barrientos'un ve yandaşlarının entrika ve yalanları, Che mitinin doğmasına ve hızla yayılmasına engel olamayacaktır. 9 Ekim 1967'de Che'nin gerçek hayatı La Higuera'da sona ermiş olsa bile, onun için yeni bir hayat, bir şairin ölümünden sonra yayımlanan şiirleri gibi, ikinci bir hayat başlamıştır, bu kez çabuk sona ermeyecek...

Onun ikinci hayatı, Bolivya'da başladı, hayatın taşlarda devam ettiğine inanan Bolivyalılarda... Efsaneye göre sekizinci Inka, Viracocha, Titicaca Gölünde doğdu. Dünyanın çok karanlık olduğunu görerek, ayı, güneşi, yıldızları yarattı ve Dünya'ya ışığı armağan etti. Sonra Cuzco'ya, İnka'ların başkentine doğru yola çıktı, ama on sekiz mil kala, Cacha denilen bir yerde, onun kim olduğunu bilmeyen insanlar onu öldürmek istediler. Viracocha'yla savaşçıları o zaman taşa dönüştü, tekrar savaşa başlayacakları günü beklemek üzere. La Higuera'daki ve çevredeki köylüler için, Che de taşa dönüştü ve tekrar hayata döneceği zamanı bekliyor.

Dünya, Che'nin ölümünü öğrenmekte ve bu ölümle harekete geçmekte gecikmedi. İlk gelenlerden biri, Arjantinli televizyoncularla birlikte Santa Cruz'a koşan Roberto Guevara oluyor. Ağabeyinin cenazesini Buenos Aires'e götürmek için gelmiştir. Çoktan gözden kaybedilmiş olan cesedi göremeyince, ölümü kabullenmeyi reddediyor –üstelik, aileye gömülmüş olduğu bildirilmiştir. Askerler, Ernesto'nun çatışma sırasında öldüğünü kanıtlama, daha doğrusu öldürülmediğine inandırma

çabalarına rağmen, peş peşe verdikleri demeçlerde sürekli birbirleriyle çelişkiye düşüyorlar. Bu durumda, Che'nin hâlâ hayatta olduğu neden düşünülmesin? Geçmişte, on bir yıl önce *Granma*'yla Küba'ya çıktıklarından beri kaç kez yalan yere öldüğünü bildirmişlerdi. Daha iki haftadan az bir süre önce radyo, Che'nin, bir çatışmada öldüğünü bildirerek yalan söylemiştir.

Gerçeği öğrenebilmek için tüm dünyadan Bolivya'ya gelen gazetecilerin sayısı her gün biraz daha artıyor. Kendi durumlarını zorlaştırmakta büyük ustalık gösteren askerler bundan hiç memnun değiller. İngiliz Ralp Shoenman, toplumun huzurunu bozduğu gerekçesiyle sınırdışı ediliyor. Fransız kadın gazeteci Michèle Ray ölümle tehdit ediliyor ve Fransa Büyükelçiliğini telefonla arayan meçhul kişiler, ülkede daha uzun süre kalmasının onun için tehlikeli olduğunu söylüyorlar.

Fidel, 15 Ekimde, Havana radyosunun mikrofonundan, dünyaya, Che'nin ölümünün gerçek olduğunu ilan ederek, bir aldatmaca, örneğin, balmumu bir manken kullanılmış olması ihtimalini reddediyor. Çok sonra, Haziran 1968'de, o kadar ısrarla istenmiş olan ünlü günlük defter nihayet ellerine geçtiğinde bu, onu üzerinde taşımış olanın Ernesto olduğunu ispat eden bir delil oluyor. "Bu yazı onun! Hatta, daha da fazlası var, çünkü yazı taklit edilebilir, ama tarz da onun, fikirler onun fikirleri ve cümleler onun cümleleri, kısa ve kesin."

Sonra Fidel, radyolarda, ölene övgü dolu bir konuşma yapıyor:

– Onun ayrıcalığı, olağanüstü yürekliliği, en zor ve en tehlikeli anlarda, en zor ve en tehlikeli olanı başarmak için gösterdiği, tüm tehlikeleri hiçe sayan inanılmaz cesaretidir. O, Tarih'in tanıdığı en dürüst insanlardan biriydi, yaşadığı sürece menfaat ve mülkiyet kaygılarını tanımadı. Che'nin insanları etkilemek ve en acımasız düşmanlarında bile hayranlık uyandırmak gibi bir erdemi vardı. Ölümü, yaşadığımız çağın gerçeklerinin uyanışı gibidir.

"Bugün Bakanlar Kurulu aşağıdaki bildiriyi kaleme almıştır:

"Kahraman komutan Ernesto Guevara'nın, Bolivya Kurtuluş Ordularının başında Amerika halklarının özgürlüğü için çarpışırken öldüğü ilan edilir.

"Küba halkı, komutan Ernesto Guevara'nın, özgürlük savaşımızda olduğu kadar Devrim'imizin güçlenmesi ve gelişmesinde de yaptığı olağanüstü hizmetleri asla unutmayacağını bir kere daha ifade eder.

"Onun sınır tanımayan, yorulmak bilmez devrimci çalışmaları, komünist düşünce ve inançları, kıta halklarının ulusal ve sosyal özgürlüğü için, emperyalizme karşı yaptığı ve zafere ya da ölüme kadar sürdürmeye kararlı olduğu savaş, bir inanç ve kahramanlık örneği olarak sonsuza kadar yaşayacaktır.

Bakanlar Kurulu kararları:

"Otuz gün süreyle bayraklar yarıya indirilmiş olacak ve bu gece yarısından başlamak üzere üç gün süreyle eğlence yerleri kapatılacaktır.

"Kahramanca çarpışırken öldüğü gün ulusal saygı ve anma günü ilan edilecek ve bu nedenle 8 Ekim günü, 'Guerrillerio heroïco günü' olacaktır.

"Hayatı ve örnek kişiliğinin gelecek kuşaklara da tanıtılması için gerekli olan her şey yapılacaktır.

"Aynı zamanda, Partimizin Merkez Komitesi de şu kararları almıştır:

"Komutan Ernesto Guevara'nın anısını sonsuza kadar yaşatacak girişimleri başlatmak ve yönlendirmek amacıyla Juan Almeida Ramiro Valdès, Rogelio Acevedo ve Alfonso Sayas'tan kurulu bir komisyon teşkil edilmiş, Juan Almeida başkanlığa getirilmiştir.

"Tüm Havana halkı, 18 Ekim saat 20'de, o unutulmaz, o kahraman devrimciyi saygıyla anmak için Devrim Alanında toplanmaya çağırılmıştır.

"Ya Vatan, ya Ölüm!

"Yeneceğiz!"

Akşam saat 18'de Fidel, Devrim Alanındaki törene gitmeden önce, radyoda, bir kez daha, Guevara hakkındaki duygu ve düşüncelerini dile getirecekti:

"(...) Che, sadeliği, karakteri, doğallığı, sevimliliği, kişiliği ve kendine has özellikleriyle derhal çevresindekilerin sevgisini kazanan insanlardan biriydi, hatta onu başkalarından ayıran çok değişik nitelikleri bilmeyenlerin bile kolayca sevebildiği bir insan! (...) Çok yönlü zekâsı, hangi alanda olursa olsun, herhan-

gi bir konuyu tereddütsüz kavrayabilecek güçteydi (...) Che, bu kıtanın ezilenlerinin çıkarlarından başka bir çıkar tanımadı asla! Onun uğrunda öldüğü dava, yeryüzünün boynu bükülerinin davasıydı (...) Che, bir 'insan' örneği oldu. Devrimci stoacılığı, özveri kavramını, mücadele kararlılığını ve devrimcinin çalışma sevgisini en üst düzeyde ifade etti. Marksist-Leninist fikirlere en taze, en katışıksız ve en devrimci anlamları kazandırdı (...) Yüreğinde ve kafasında bayrak yoktu, eşitsizlik yoktu, yobazlık yoktu, bencillik yoktu. Hangi halk için olursa olsun, kanını, hemen, kendiliğinden, tereddüt etmeden akıtmaya hazırdı. (...)"

Benigno ise –on yedi yaşında genç bir çocukken, 1957'nin Ocak ayında bir gün Barbudoların La Plata'daki finca'sına geldiğini gören ve o günden sonra, iyi gününde, kötü gününde bir daha Che'nin yanından ayrılmayan Dariel Alarcon Ramirez– duygularını başka tür bir ağıtla ifade ediyor. Kendi sözcükleriyle, belki Fidel'inkiler kadar şiirli ve görkemli değil, ama içten, belki biraz daha katı sözlerle bir savaşçıyı anmak için... Onun Bolivya'daki görevi değişik eylem gruplarının geçecekleri yolları açmaktı; Brezilyalılar, Arjantinliler, gizlice kendi ülkelerine geçecekler, hazır olduklarında, tarih olarak 1966 Aralık sonu kararlaştırılmıştı, sızarak Bolivya'ya geri döneceklerdi. Görevini tamamlama fırsatı olmadı. Tekrar köylü kimliğine dönmüş, Havana'nın yakın çevresindeki evinde, güzel bir rastlantıyla Sierra Maestra adını alan ve birkaç yıl öncesine kadar Sovyet teknisyenlerinin oturduğu bir yerde, bizi konuk ediyor.

– Che'yle on yıl birlikte yaşadım, diyor bize. İnsanın kendini görmek için bakabileceği en güzel aynaydı. Onun verdiği örnek, benim hep doğru bir çizgiden yürümemi sağladı. İnanılmayacak kadar soğukkanlıydı. Herkes gibi, benim de çatışmaların en çok kızıştığı anlarda canımı kurtarmayı düşündüğüm olurdu; Che'nin, asla! Hatta ötekilerin önünde olmaya çalışırdı, onların kalkanıydı, sadece düşünceleriyle değil, bedeniyle de.

5 Mayıs 1967'yi hatırlıyorum. Savaş durumundayız. Che benim üç metre yukarımda mevzi almış. Birden, kurşunlarım da azalmışken, karşımda üç asker görüyorum. Seksen metre mesafeden birincinin bacağını deliyorum "Mi pierna!" diye bağırıyor. İkinciyi öldürüyorum, bir teğmen, cesurca karşımda dikiliyor, tereddüt etmeme imkân vermiyor. Üçüncüyü de vuruyorum, çok da

genç. Yüreğim sızlıyor, ama ya o ölecekti, ya ben! Sonra dönüp yukarı doğru bakıyorum. Che arkamda, telaşsızca piposunu tüttürüyor: 'İşe karışmama gerek yoktu, halledeceğini biliyordum,' diyor bana.

Sonra, bir başka gün, galiba 25 Haziranda, Che bağırdı: 'Ateş etme! Tehlikeli değiller, bizi görmediler.' Çok kere, boşuna adam öldürmeyelim diye ateş etmemize engel olmuştur. Eminim, çok daha fazla düşmanı yok edebilirdik. Uzaktan bakınca, kimin katil, kimin masum olduğunu kestirmek o kadar kolay değildi! O günlerde, savaşın ortasında, sırtımızda mochilla'lar; terden, kirden, pastan kabuk bağlamışız, kaplumbağalara dönmüşüz, tabanlarımız nasır tutmuş, habire kaktüs dikenleri, yok bilmem neler batar ayaklarımıza... Che bizden, esirlere saygılı davranmamızı istiyor! Yok, bu adamın hayatının bedelini ödeyemezler! Ben size söylüyorum, onun fikirleri, daha Ruslarla Amerikalılar Ay'a ayak basmadan gökyüzünde dolaşıyordu.

Che'den, bir anlık bir görüntü, bir mesaj nakledebilir misiniz bize? Benigno düşünüyor:

– Bolivya'da, kampta, politika dersleri veriyordu bize. Bir kez, derse başlamadan, şu anda hepimiz Bolivyalıyız, dedi. Eğer bir gün Peru'nun kurtuluşu için savaşırsak, hepimiz Perulu oluruz. Sonra İrlandalıların özgürlükleri için yaptığı savaştan söz etti. 'Onların savaşı, Latin Amerika halklarının, Vietnam halkının savaşıyla aynıdır, dedi, ortak bir düşmana yönelmiştir: emperyalizme!' Sonra inandığı şeyi açıkladı bize: 'İnsan, alnını güneşe doğru kaldırarak yürümelidir ki güneş bu alnı yaksın, ona onurluluğun damgasını vursun! Başını eğen insan, onurunu kaybeder!'

Kendi kendisine taktığı adla, küçük *condottiere*[1] idealinin ve bilgilerinin zorlaması, yüreklendirmesiyle atıldığı mücadelede, Latin Amerika'yı Kuzey Amerika sultasından kurtarmayı ve *patrias chicas*'ları[2] bir *patria grande*[3] haline getirmeyi başarabilecek miydi? Régis Debray –otuz yıla mahkûm olmuş, 24 Ocak 1970'de general J. J. Torres tarafından affedilmiştir– bu konuda şöyle düşünüyor:

[1] Milis askeri. (Çev.)
[2] Küçük vatan. (Yay.)
[3] Büyük vatan. (Yay)

"Doğanın ortasında ve dünyadan koparılmış elli gerilla, alçakgönüllülüklerinden ve yaşama sevinçlerinden hiçbir şey kaybetmeden, üç yüz milyonun yaşadığı bir kıtayı özgürlüğe kavuşturmayı, savaşlarının nihai hedefi olarak görüyorlarsa... sadece Latin Amerika'nın garipliklerle dolu tarihinin incelemiş olanlar, bir avuç adamın, Pizarro ve Cortez'in ardından yürüyerek Latin Amerika'yı nasıl fethettiğini ve gene, bir avuç başka adamın, Bolivar ve San Martin'le birlikte, kıtanın yarısını nasıl özgürlüğe kavuşturduğunu bilirler. Onların, hiç olmazsa onların, böylesine inançlı bir tutkunun alay konusu yapılmasının, hiç de ihtiyatlı bir davranış olmadığını bilmeleri gerekir.

"1967'de bu tutkulu düşünce, ölçüsüz ve göze alınamayacak kadar cüretkâr sayılabilirdi, cetvelle çizilmiş bir proje, tüm ayrıntıları tamamlanmış bir plan da değildi, ama, bunun yanı sıra, alelacele yaratılmış bir hayal, boşluktaki birtakım sözler üzerine oturtulmuş bir ütopya da değildi (...)

"Fidel'in birliği, en üst sayıya ulaşınca, Raúl'un grubu kuzeyde, Oriente eyaletinde yeni bir cephe açmak için ondan ayrıldı, sonra Santiago bölgesinde Almeida'nınki, sonra 1958 Ağustosunda Che'nin ve Camillo'nun birlikleri Las Villas çevresinde yeni cepheler oluşturdu; aynı biçimde, Ñancahuasú'daki birlik de yeni birlikler doğurma noktasına gelince, küçük bir grup koparak Çhaperde'de ikinci Bolivya cephesini oluşturacak, Cochabamba'nın kuzeyinde, sonra bir başkası, La Paz kuzeyinde Alto Beni de üçüncü cepheyi açacaktı. Gerilla içinde bu iki birliğin komutanı olacaklar da belirlenmişti. Böylece birbirinden ayrı ama hepsi birbiriyle ilişkili bu üç cephe, merkez cepheyi oluşturacaktı. Oradan, bir sonraki dönemde, yeni oluşturulacak gruplar komşu ülkelere gidecektir. Peru'ya gidecek grubun nüvesi, şu anda ana birliğin içinde yer alan Perululardan oluşacak ve ülkenin güneydoğusunda mevzilenmiş olan gerilla üssü ile birleşecekti. Arjantin yönüne bir başka Latin Amerikalılar grubu gidecek ve en önemlisi, zamanı geldiğinde çoğunluğu Arjantinlilerin oluşturacağı bu birliğin başına Che geçecekti. Çünkü, unutmayalım: Arjantin, Küba gibi, Che'nin 'ilk göz ağrısı' vatanıydı; hayatının vazgeçilmez düşüydü, belki de bütün yaşadıklarının, atılımlarının, attığı bütün adımların ve geri adımların gizli ama gerçek hedefiydi.

"Che'nin amacı, iktidarda olmak değildi. O, ilk iş olarak, bir halk iktidarının kurulmasını hedefliyordu, bu kuruluşun yapıcı gücü, bağımsız ve kolay harekete geçebilen bir askeri güç olacaktı.

"Che, Bolivya'da ve öteki bazı ülkelerde egemen olan çağdaş populizmin darbe alışkanlıklarını ve *pronunciamentolar*'a[1] olan eğilimini kesinlikle reddediyordu. Bu hareket, Marx'ın temel öğretisiyle yeniden buluşmak için yapılmıştı. Proletarya devrimi, var olan bir iktidar düzenine el koymakla yetinemezdi. Burjuva devletin bürokratik ve askeri mekanizmasını parçalayarak proletarya diktatörlüğünü kuracaktı, Marx'ın öğretisi buydu."

Régis Debray, Bolivya gerillasının Danton'u, ortamın silahlı bir devrimin gelişmesine uygun olmadığını biliyordu, görevinin bir bölümüydü bu. Çünkü köylüler toprak reformundan faydalanmışlardı[2] ve dövüşmeye hiç niyetleri yoktu. Bolivya çengelindeki yaşama koşulları Küba dağlarındakilerden çok daha zordu. Bütün bunlara Bolivya Komünist partisinin kafayı kuma sokma politikası da eklenince Che, çok istediği halde, And'ları dev boyutlu bir Sierra Maestra'ya dönüştüremedi.

"Fidel, Che'nin Bolivya'ya daha sonra gitmesini istiyordu, diye anlatıyor Debray. Ortamın daha iyi hazırlaması için. Ben, kendi kendime Che'nin, oraya, her şeyi sona erdirmek için gidip gitmediğini sordum hep. Oyunu kaybedeceği gerçeğini bilinçaltında taşıyor muydu? Ve bilinç altında gizlenmiş bir kurban olma arzusunu... Sebep ne idiyse, gidişinde önüne geçilmez bir kadercilik vardı. Çok güçlü olan madenciler sendikasının desteğini alabilirdi, ama hayır! Che, taktik ve bölgesel sorunlara önem vermedi. Şunu da anlamak gerekir ki, Bolivya köylüsü için Che ve Kübalılar, yabancıydılar. Ve nihayet, rastlantının da çok önemli rol oynadığına inanıyorum. 8 Ekim günü yaralanması... o gün yaralanmasaydı kaçıp kurtulabilirdi, ama öte yandan, bu kadar uzun süre dayanabilmesinin bile bir mucize olduğunu düşünüyorum. Özellikle de –beni en çok kahreden nokta– La Paz'ın bu kadar pasif davranmasına rağmen. Kuşkusuz,

[1] Hükümet darbesi. (Çev.)
[2] Hiç yorulmadan, işçi hareketleri sonucunda toprak sahibi olmuşlardı. (Çev.)

susmayı yeğleyen Komünist Parti'nin yanında, aynı doğrultuda olmayan bir küçük örgüt vardı..."

Fidel'le Che'nin projeleri, Fidel'in Havana'da, yönetme mevkiinde ve Che'nin, elde silah savaş alanında olacağı o proje, hangi noktaya kadar gerçekleşebilirdi? Kendimizi ütopyaya bırakalım. Başarmaları halinde, Che iktidara omuz silkecek, Fidel Latin Amerika'nın imparatoru olacaktı. Ama Che rahatsız ediyordu, sağdakileri olduğu kadar soldakileri de. İki büyüğün arasındaki mengeneye sıkışmıştı, sonunda CIA ve KGB farklı nedenlerle aynı avın peşine düştü. CIA'nın, yetiştirdiği Bolivyalı rangerler eliyle onu boğmak için hava menfezlerini kapattığı büyük günü, KGB gölgeye çekilerek kutladı. Oysa Ernesto'nun savaşımı onunla sona ermiyor. Latin Amerika'yı oluşturan yamalı bohçanın çeşitli parçalarından çıkıp gelen insanlar, altmış kadar Bolivyalı, altı Şilili, dört Arjantinli, iki Perulu ve iki Brezilyalı, Che'nin çömezleri, Temmuz 1970'de gerillaya katılmak üzere ELN'ye giriyor ve ustalarına layık olduklarını gösteren şu bildiyi yayınlıyorlar: –Bugün olanlar, yarın olacakların soluk bir yansımasıdır. Ve bu gerçek bizi, emperyalist yayılmacılığı destekleyenlere karşı giriştiğimiz ölüm kalım savaşında, eğitimi eyleme, kitabı silaha ve rahat bir hayatı devrimcinin göçebe hayatına feda etmek zorunda bırakmıştır.

Che'nin duru kişiliği ve feci ölümü, hayal kaynaklarını besleyecekti. Korda'nın ünlü fotoğrafından yayılan çekiciliği, ihtiyar Avrupa'nın gençliğini uyandırdı ve 1968 Mayısında devrim için mücadeleye çağırdı. O günler, bir pankartta şu sözler yazılıydı: "Kaldırımların ötesi kumsal, kumsalda Devrim'in güneşi Che!" Yıllar yılı bir efsanenin ardında kalan 'insan' Ernesto Guevara'yı bugün, kendisine bir rehber, gideceği yönde yol gösterecek bir yıldız arayan gençlik, bilinçli bir uyanışla çağırıyor, geri getiriyor. İsveç uyruklu Alman Peter Weiss şöyle bir açıklama getiriyor: "Hıristiyanlığın dramı, tüm dünyayı Hıristiyan yapamamış olmasıdır. İsa'ya inanmaktan vazgeçtikleri içindir ki Che, yeryüzünün bütün gençlerini büyüleyebilmiştir." Ama

biz, gene de, tanrıtanımaz Ernesto Guevara'yla Filistin'deki sakallı adam arasında koşutluk aramayalım. Marksist İsa adını verenler olsa bile. Ona Latin Amerika'nın Don Kişot'u diyenler de var. Antonie Blondin'e göre "İnsan, hayalden yaratıldı". Komutan, Bolivya makisinde bir ağacın üzerinde, yeryüzü hayatının sonunu hissettiren satırları yazdığında, o hayale geri dönüyor, ona doğru yükseliyor. Büyük atalarının Pachamama'sıyla, yakında kavuşacağı kendi yıldızının arasında, bir ağaç dalında, yedinci ve son kendi yaşamını tamamlamaktadır. Orada, yukarıdan ne görüyor Che Guevara? Kendi içinde bin parçaya ayrılan bir SSCB, dağılan, parçalanan komünizm, Sam Amca'nın inatla sürdürdüğü kine hazin bir sabırla direnen güzeller güzeli Küba. Eski dostu, arkadaşı, *balsero*'ları[1] adadan uzaklaştıran fırtınalara, dev dalgalara rağmen, gitgide daha büyük bir inatla son komünist olarak kalmak için ayak direyen Fidel Castro. Ve yeni insanı, onun çizdiği tereddütsüz çizgiden gitgide uzaklaşan yeni insanı. Küçük Che Guevara'ların oluşturduğu dünya bir hayal ürünü olurdu kuşkusuz. Ama bu, onun, sınırsız hoşgörüsünden, hiçbir ayrılık gözetmeden bütün insanlara duyduğu sevgi ve saygıdan hiçbir şey eksiltmiyor. Günlük yaşamlarında, kişiliklerini dengelemek için az çok ödün verenlerin aksine, o hiç ödün vermedi. Çünkü kişiliğinin düz çizgisinden hiç ayrılmadı, sapmadı. Onda sevgi ve kararlılık birleşmiş, bir insan yüceliği anıtı yaratmıştı. Göğüs kafesinde taşıdığı o şeytan, gündüzlerini kemiren gecelerinde uyandıran astım, onu, hep iyilikleri gösteren bir ibreye dönüştürdü. Öteki insanları amaç edinen bu idealist, Pascal'ın 'Bütün, her şeydir' deyişini hatırlatır. Hekim, gerilla, yazar, ozan, komutan, büyükelçi, bakan, aile babası (biraz) olarak Che, İnsan denilen bütünün çok daha fazlasıydı. İlk gençlik yıllarının rugby direkleri kadar büyük bir H ile yazılması gereken hümanizmi, onu çok zenginle çok yoksul arasındaki farkı dengelemek için savaşmaya ve ölmeye sürükledi. Bir ümit: "İnsanın, yasaları koyan iktidarın emrinde olacak yerde, toplum hayatının merkezi olacağı yeni bir düzen." Ve kesin bir hüküm: "Terörizm, istenilen sonuçlarını elde etmekte en ufak bir yararı olmayan ve bir toplumu devrimci harekete karşı çıkmaya kışkırtan tümüyle negatif bir eylem biçimidir."

[1] Salıcı. (Yay.)

Strindberg'in sözleri: "Sadece gerçek pervasızdır." Che'yi tek cümleyle anlatmak ister gibi söylenmiş bu sözlere baba Guevara'nın üç cümlelik cevabı şöyledir: –Ernesto, bir gerçek fanatiğiydi. Bu onun saplantısıydı. Savaşta öylesine buz gibi olabilen ve Devrim'le ilgili konularda asla ödün vermeyen Ernesto'nun sevgisi ve hoşgörüsü sınırsızdı ve hayatı güler yüzle karşılamayı biliyordu." Che, bazılarının dediği gibi, anarşist bir haydut değildi. O, kalbi ümitle dolu, insan ruhuna doğru yolculuğa çıkmış bir 'ruh gezgini'ydi. Öteki insanların hayatlarını daha iyi kılmak istek ve iradesiyle gözleri bir mıknatıs gibi bu insanlara dikilmiş olarak. Ve bunu başarmak için savaşı seçmek yüreklilliğini gösterdi. Che: "Gerçekten insan olan insan, başka bir yanağa inmiş tokadı kendi yanağında hissetmek zorundadır," dediğinde, kastettiği şey, paylaşmadır. Che, parmakları arasından ne geçtiyse hepsini paylaştı, başka insanların acılarını da. O bir hünamizm havarisiydi, üçüncü bin yılın eşiğinde, nasıl bir havari hayal ediyorsak, öyle... insanı, hiçbir zaman olmadığı kadar öbür insanların hizmetine sunan. "Yıldızsız bir rüya, unutulmuş bir rüyadır," diyor Elouard. Yıldızlı bir rüya, uyanıkken görülendir, diye karşılık verebiliriz. Gözlerimizi açık tutalım, Che gözlerini hiç yummadı.

SON

BİR KİTABIN ÖYKÜSÜ

Paris'te, gökte ayın hilal olduğu soğuk bir kış gecesi, ekmek almak için Ancienne-Comédie sokağının köşesindeki gece gündüz açık fırına gittiğimde kendimi, bir düş gezgininin peşine takılmış, gitmiş buldum, Mississippi'nin karşı yakasına –gece yaşayanlar Saint Germain bulvarına böyle der– Lousiana'ya, Susuzluk Vadisinin yanına.

Canette Bokağıyla Princesse Sokağının köşesine vardığımız zaman, benim dilenci, "cep boşaltma uzmanı, Saint Germain ve Saint Sulpice kiliselerinin arasındaki duvarda göz hizasında bir resim gösterdi, artık hiç silinemeyecek bir parmak izi gibi; çarmıhı taşıyanın tutkulu yandaşları tarafından 'Gerilla İsa Mesih' diye anılan Che Guevara.

Orada keskin kokulu keşiş bir kehanette bulundu: "Bir gün geri gelecek." Sonra mutlulukla parlayan gözlerinden birini kırparak anlattı: "En karanlık gecelerde bile yukarıda, gökte parlayan bir yıldız var, gerçek çobanın yıldızı, Che'nin yıldızı."

Yuvama döndüm, ekmeğimi kemirdim ve rüya görmek için uyudum. Sahiden, Che geri gelirse...

Birkaç yıl sonra, Havana'da, 1981 Eylülünde...

Valadero'ya, plajlarına, Sovyet kozmonotların, karıları tropik güneşinde bronzlaşırken eğlenmeye gittikleri Dupont de Nemours golf sahasına doğru yürüyen Avrupalı gazeteci meslektaşlarımla gitmiyorum. Alberto Korda'yla kalmayı tercih ediyorum. Che'nin, o sonsuza dek yaşayacak resmini çeken Korda ve 'gerillero' Norka'nın, Dior'un mankeniyken Paris'teki fiestada bana arkadaşlık eden o müthiş kadının ilk kocası. Her zaman bağımsız ve özgür olmayı başarmış. Üstelik, tem-

bel de değil, özsaygısı olan bütün Kübalılar gibi. Hızlı bir kafa çekici olan beni, 'susamışlar arası' bir yarışa çağırıyor. Bu çeşit hızlı akıntılar, anlatacak öyküsü olanlara yardım eder. Fidel Castro'nun resmi fotoğrafçısı sıfatıyla 1959'la 1968 arasında onunla birlikte dünyayı dolaştığı yıllarda kendi kendini yetiştirmiş bir insan olarak çektiği sıkıntıları anlatıyor. Ve Hemingway'ın usta bir yelkenbalığı avcısı olduğu o günlerde Fidel ve Che'nin birlikte açık denizde balığa gittiklerini de.

İki gazeteci olarak aramızda coşkulu bir dostluk kuruluyor hemen. Bir küçük sokağın köşesinde, eski limana yakın, ron'un, gemicilerin beyinlerini gelgit dalgaları gibi salladığı bir meyhanede Korda, bana gidip Ernesto Guevara'yı görmeyi öneriyor, baba Guevara'yı... Lada'sının direksiyonuna oldukça iyi hükmederek, deniz kenarındaki Malecon boyunca ilerliyor, Devrim'in kalburüstü kişileriyle yakınlarının oturduğu Miramar'a gidiyoruz. Hemingway'ın, balıkçı Gregorio Fuentes'le birlikte, romanına konu olacak olayları yaşadığı yere oldukça yakın.

Oğul Ernesto'nun, sevgiyle *El Viejo* diye hitap ettiği baba, sallantılı koltuğunda terasta oturuyor. Yanında, çok şeyler ifade eden, uzun parmaklı, hareketli ellerinin erişebileceği yerde, soda ve *hierba buena*[1] ile hafifletilmiş bir kadeh rom var.

Heyecanlı, renkli konuşmasıyla oğlundan, bana, sanki hâlâ yaşıyormuş gibi söz etti. Sanki hemen oralarda, yakında bir yerdeymiş gibi, ona dokunabilirmişiz gibi sanki. Dört saat süren konuşmamızdan, daha doğrusu bir çeşit monologdan sonra, Latin Amerika'da Devrim bayrağını alacak yeni Che'lerin ortaya çıkmakta gecikmeyeceğini söyledi.

Komedyen Pierre Richard'la, 1987 Kasımında, 'Che'nin İzinde' adlı diziyi çekmek üzere geldiğimiz Havana'da –o dizi bana unutulmaz *Comandante* şarkısının bestecisi Carlos Puebla'yı tanıma fırsatı verdi– heyecanlı ve romantik *Viejo*'yu bir kez daha görmek istediğimde öğrendim ölmüş olduğunu.

İki Ernesto Guevara, öteki Ulu Âlem'de buluşmuşlardı. Ve küçük ekranım için yaptığım çalışma bana, o inanılmaz insanla, Alberto Granado'yla, 'büyük kardeş'le dostluk kurma imkânı verdi. Çelimsiz, astımlı, yeniyetme çocuğu bir rugby oyuncusu-

[1] Taze nane. (Çev.)

na dönüştüren oydu. Ernesto sonra öylesine hırsla oynayacaktı ki ona *Fuser* diyeceklerdi, *Furibonda de la Serna*'dan. *Yirmi üç yaşında, eski Norton'un üzerinde tüm Güney Amerika'yı dolaştığı yolculuğu Alberto'yla birlikte yapacaktı ve San Pablo'daki cüzam hastanesinde 'dokunulmazları' onunla birlikte tedavi edecekti.*

Belgeselin çekimi bana Hilda Guevara'yla, Che'nin büyük kızıyla, ilk evliliğinden olan tek çocuğuyla tanışma fırsatını da verdi. Hildita, babasının ona taktığı isimle... Küba'da Che'nin kızı olmak kolay değil: o her yerde hâlâ, evlerde, sokak köşelerinde, anılarda ve dua için kıpırdayan dudaklarda.

Bu kitap, bir çoban kemendiyle yapılmış sabırlı bir avcılığın ürünüdür. Benim adım adım, yolculuktan yolculuğa, Che'yle beraber olabilmiş, ona yardım etmiş, onu sevmiş erkeklerin, kadınların ağzından edindiğim bilgilerin bir mozaiğidir. Her geçen gün beni kafamla ve yüreğimle biraz daha büyüleyen insanın sanki hâlâ canlı olan varlığı beni istila ediyor, içimde birikiyordu. Sonunda bu bana ilk adımı atma, kendimi yaşamlarla dolu o boşluğa fırlatma cesaretini, Ernesto Guevara de la Serna adındaki dev kaleydoskobun parçalarını bir araya getirme cesaretini verdi.

Kement, tanıklara doğru fırlatılmış dostluktu, biyografın elindeki tüm belgelerden daha kesin ve doğru olarak, Ernesto'nun gerçekte kim olduğunu anlatacak olan tanıklara...

Yeniden hayat vermeye çalıştığım o 'olmayan'ın çevresindeki tanışmalarda çok güzel dostluklar doğdu. Bir karşılaşmayı davet eden bir ses, oradan bir başkası ve yeni bir tanışma... böylece bu çalışma şekilcilikten kurtuldu, gitgide özgür ve içtenliği sebebiyle de yoğun bir işbirliğine dönüştü. Ve hiç kuşkusuz, bize zamanlarını ve anılarından en değerli bölümlerini veren erkeklerin ve kadınların katılımı olmasaydı başaramazdık.

Hilda olmasa, Batista'ya karşı silahına davranan ilk Kübalılardan biri olan Mariano Rodriguez'i tanıyamazdım. Mariano'nun Che hakkında birkaç eseri var. Hilda'yla birlikte bizi Sierra'ya, Comandante'nin peşinden yürümeye götürdü. Yolda, canlı bir efsaneyle tanıştık: Polo Torres, Che'nin rehberlerinden biri, 'çıplak ayaklı' yüzbaşı.

Tanıştıklarım arasında, ne Aleida'yı, Che'nin ikinci eşini, ne Omar Fernandez'i, birçok diplomatik yolculuğunda ona yol arkadaşı olmuş ulaştırma bakanını unutabilirim... ne Raúl Roa'yı, Che'yi 1954'te Meksika'dayken tanımış olan Roa'yı, bugün Fransa'daki Küba büyükelçisi... ne de Villaseca'yı, Che'nin matematik öğretmenini... ve Havana'daki rütbesiz, unvansızları, Pinar del Rio'nun köylülerini, geri dönüp birlikte Che'nin yollarından dağlara tırmanmayı vaat ettiğim Sierra'lı *guajiroları*. Ne de Lidya'yı, Sierra'nın Venüsü'nü.

Charles Bettelheim'a, Ulusal Bankanın başkanı, sonra Sanayi Bakanı olduğu günlerde Che'yle heyecanlı tartışmalar yapmış olan Fransız filozof ve iktisatçı Bettelheim'e teşekkür ederim. Bolivya ormanlarında Devrimci'nin yanında olan ve Benigno'nun aydın dürüstlüğünü ve bağlılığını övdüğü Régis Debray'a da teşekkür ediyorum. Benigno, usta nişancı, yorulmak bilmez yürüyücü, keskin bakışlı öğrenci Benigno, *Gracias!* Peru'lu Ricardo Gadea'ya, Che'nin fikirlerinin İspanya'daki savunucusu, karısının kardeşi Ricardo'ya *Gracias!* Bu bitmek bilmeyen 'iz sürmenin' yardımcıları Paris'li Francis Esparza'ya, Dennis Lalanne ve Una Liutkus'a teşekkür. Jérôme Pernoud, Georges Dutheim ve Christine Descombin'e de.

Che'ye ait bütün alıntılar, komutan-doktorun arkasında bıraktığı sayısız metin, günlük ve çeşitli yazılardan alınmıştır. O, 'öteki' insanların ruhunu okuyor ve Boliyva'da kendi kanıyla yazıyordu defterini. Bu defter gerçekte başkalarının gemilerine ait bir seyir defteriydi, kendi inançları doğrultusunda kurtarmaya çalıştığı sömürülen kardeşlerinin gemilerine.

Aşkın olduğu gibi, dostluğun da çocukları olabilir. Bizim çocuğumuz hep birlikte yazdığımız bu kitaptır.

İÇİNDEKİLER

Birinci Kısım: Tarihe Gömülmüş Zamanların Peşinde 11

Bölüm I Astımlı Çocuk 13
Bölüm II Poderosa II ile Doludizgin 23
Bölüm III Chuquicamata, Tanrının Esini 36
Bölüm IV Machu Picchu 46
Bölüm V San Pablo, Cüzamlıların Işığı 54
Bölüm VI Gringoların Ülkesinde 64

İkinci Kısım: Hilda Gadea ve Fidel Castro 67

Bölüm VII Aqui va un soldado de America! 68
Bölüm VIII Balayı 82
Bölüm IX Maria-Antonia'nın Evindeki Buluşma 90
Bölüm X Hildita 99

Üçüncü Kısım: Granma'nın Seksen İkisi 113

Birliklerin Düzeni 115
Bölüm XI Gemi Doktoru 117
Bölüm XII Alegrio del Pio, Che'nin Seçimi 124
Bölüm XIII Doktor, Bir Cojonudo'dur 135
Bölüm XIV Küba Halkına Çağrı 145
Bölüm XV Che'ye Yeni Bir Tüfek 153
Bölüm XVI Komutanın Yıldızı 165
Bölüm XVII Rocinante'sinin Sırtında Don Kişot 181
Bölüm XVIII Daha İyi Savaşmak İçin Eğitmek 189

Dördüncü Kısım: Batıya Yürüyüş 209

Bölüm XIX İşgal Başlıyor 211

Bölüm XX Camilo'yla Savaş Oyununda 232
Bölüm XXI Santa Clara 241

Beşinci Kısım: Savaştan Sonra 253

Bölüm XXIII Havana 255
Bölüm XXIII Aranızda Komünist Var mı? 270
Bölüm XXIV Perdenin Arkasındaki Buda 291
Bölüm XXV İki Blok Arasında 305

Altıncı Kısım: Kongo'da Bir Vietnam 331

Bölüm XXVI Tatu Muganda 333

Yedinci Kısım: Bolivya Kapanı 345

Bölüm XXVII Che Kayıp 347
Bölüm XXVIII Bolivya Defteri 356
Bölüm XXIX İnsan Hayalden Yaratıldı 399

Bir Kitabın Öyküsü 425

Jean Cormier

CHE GUEVARA

ÖLÜM NEREDEN NASIL GELİRSE GELSİN

Usta bir gazeteci olan *Jean Cormier*, yardımcılarının da katkılarıyla, Latin Amerika'da tam yedi yıl boyunca *Che Guevara*'nın izini sürerek bu kitabı hazırladı. En büyük yardımı da Che Guevera'nın kızı *Hılda Guevara*'dan gördü. 'Che Yılı' ilan edilen 1997'de yayınladığımız bu kitap, bir solukta okunabilecek bir yaşamöyküsü. Halkların yoksulluğunu, acılarını gidermek adına yola çıkan, Küba Devriminin büyük öncüsü *Che Guevara*'nın, bağımsızlık ve sosyalizm adına gerilla savaşlarını başlatan, gerillanın simgesi haline gelen bu genç ve yakışıklı komutanının akıl almaz serüvenini şaşkınlık ve hayranlıkla izleyeceksiniz. "Gerçekçi olalım, olanaksız olanı isteyelim," diyen *Che Guevara* Küba'dan sonra önce Kongo'da, daha sonra Bolivya'da olanaksızı gerçekleştirmek isterken 1967'de genç yaşında öldürüldü. Bir köylü kadın onu şöyle tanımlamıştı: "Bir insandan öte, bir yarıtanrıdır o."

ISBN 975-510-779-7

KDV İÇİNDEDİR

1.500.000 lira